INSTYTUT ZACHODNIO-SŁOWIAŃSKI PRZY UNIWERSYTECIE POZNAŃSKIM
INSTITUT D'ÉTUDES CONCERNANT LES SLAVES OCCIDENTAUX

SLAVIA OCCIDENTALIS

Tom VIII.

REDAKTOR: MIKOŁAJ RUDNICKI

POZNAŃ 1929

G. GEBETHNER i WOLFF — G. GEBETHNER & WOLFF
POZNAŃ — LUBLIN — ŁÓDŹ — WARSZAWA (VARSOVIE)
G. GEBETHNER i SPÓŁKA — G. GEBETHNER & CO.
KRAKÓW — CRACOVIE
NAKŁADEM INSTYTUTU ZACHODNIO-SŁOWIAŃSKIEGO
PRZY UNIWERSYTECIE POZNAŃSKIM Z ZASIŁKU
M. W. R. i O. P. W WARSZAWIE ORAZ WYDZIAŁU KRAJOWEGO W POZNANIU.

Odbito w Drukarni Uniwersytetu Poznańskiego pod zarządem Józefa Winiewic-

Treść — Sommaire.

I. Rozprawy. — Articles de fond.

ZAUWAŻONE POMYŁKI DRUKU.

Str.	wiersz	wydrukowano:	powinno być:
32	8 od dołu	**dąbьnicě*	**dąbьnicě*
400	1 „ „	Slavia 214	Slavia III. 214
413	17 „ „	*Vīdnw g^uora*	*Vīdnω g^uora*

JAN ŁOŚ

1860—1928.

W dniu 10 grudnia 1928 rozstał się z życiem Dr. Jan Łoś, profesor filologji polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Bolesną stratę poniósł Uniwersytet, bolesną nauka polska.

Jan Nepomucen Łoś urodził się pod zaborem rosyjskim w Kielcach dnia 14 maja 1860 r. Ukończywszy gimnazjum w Piotrkowie Trybunalskim udał się na Uniwersytet do Petersburga na studja językowe, gdzie nauczycielami jego byli między innymi znakomici slawiści W. J. Jagić i W. Łamański. Po ukończeniu uniwersytetu Petersburskiego, udał się na dalsze studja do Francji i Niemiec, gdzie w uniwersytetach paryskim, freiburskim, lipskim i berlińskim słuchał uczonych tej miary co de Saussure, Brugmann, Leskien, Wundt, Johannes Schmidt. Po dwu latach wrócił do Petersburga, by się na tamtejszym uniwersytecie habilitować w zakresie filologji słowiańskiej. Zaczynają się dla młodego językoznawcy lata uciążliwe i przykre. Z docentury trudno było wyżyć, toż musiał się zabijać pracą po średnich zakładach naukowych i publicystyką, co oboje niezmiernie utrudniało twórczość naukową, a jednak nawet te tak ciężkie warunki nie zdołały w nim pędu do twórczej pracy stłumić: z tego czasu pochodzi między innemi cenna rozprawka z zakresu historycznej fonetyki języka polskiego p. t. O samogłoskach długich w języku polskim przed wiekiem XIV., wydrukowana w r. 1888 w Pracach Filologicznych t. II. 119—142.

Kiedy ciężko doświadczony uczony polski zaczął już wszelką nadzieję tracić, by mógł w Rosji kiedykolwiek

uzyskać uniwersytecką katedrę, pomyślny zbieg okoliczności otwiera mu ją na uniwersytecie polskim. Po uzyskaniu stopnia magistra filologji słowiańskiej na podstawie obronionej rozprawy p. t. Słožnyja slova vъ polьskomъ jazykě, wydrukowanej w Petersburgu 1901, został powołany przez Uniwersytet Jagielloński na opróżnioną po śmierci Lucjana Malinowskiego katedrę filologji słowiańskiej, którą podówczas zastępczo zajmował indoeuropeista prof. Jan Rozwadowski. (W roku 1920 przeszedł prof. Łoś na założoną przez rząd polski katedrę języka polskiego). Objął tę katedrę w grudniu 1902 r., w czterdziestym drugim roku swego życia, więc w pełni sił, z dużym kapitałem wiedzy, nagromadzonej w ciągu lat i z doświadczeniem pedagogicznem, co mu ułatwiło pracę na nowym posterunku, z którym związane były wysokie wymagania. We wdzięczności za wydobycie z petersburskiej, obcej beznadziei znalazł siły do podołania owym wymogom, i ze stokrotnym przydatkiem.

W Krakowie prócz zajęć uniwersyteckich czekała nowego profesora inna jeszcze, żmudna, wymagająca dużego zaparcia się praca około osieroconego przed dwoma laty przez prof. Baudouina Słownika staropolskiego. Pracy tej prof. Łoś się podjął, pracę tę można powiedzieć do ostatniego tchnienia prowadził — niestety, nie dane mu było ją ukończyć. Że jej nie ukończy, miał jakby przeczucie i to już w r. 1918. Zamieścił wtedy w Roczniku Slawistycznym VIII, 1—60 obszerny artykuł p. t. O przyszłym słowniku staropolskim, gdzie we wstępie na str. 1 pisze: „ze względu na kruchość życia i zmienność losów ludzkich dobrze też będzie, gdyby na wypadek nieukończenia przezemnie pracy przypuszczalny mój następca miał jakieś obszerniejsze wiadomości o sposobie dotychczas prowadzonych robót"; na str. 15 „Miałem na myśli to, ażeby w razie jakiejś nagłej a nieprzewidzianej przeszkody w prowadzeniu dalszej pracy

zostawić po sobie ukończony słownik do pewnej liczby opracowanych przez siebie zabytków i tym sposobem dać możność albo ogłoszenia drukiem tego słownika albo też dopełnienia go materjałem z nowo opracowanych źródeł". I rzeczywiście instrukcje pozostawione są tak dokładne, praca tak daleko posunięta, pomocnicy tak wyszkoleni, że nie napotka na jakieś szczególne trudności wykończenie i wydanie Słownika, który śmiało będzie mógł nosić miano Słownika Łosia; będzie on, obejmując materjał słowny od najstarszych czasów do roku 1500, niesłychanie ważnem uzupełnieniem słownika Lindego, który zawiera materjał leksykalny dopiero od XVI w. do XVIII w. włącznie i to niepełny. Przygotowanie tego Słownika jest bezsprzecznie najwalniejszą zasługą śp. Łosia dla nauki o języku i kulturze polskiej.

Drugie doniosłe jego dzieło to Przegląd językowych zabytków staropolskich do roku 1543, wydane w r. 1915, a w drugiem wydaniu pod zmienionym tytułem „Początki piśmiennictwa polskiego" w roku 1922. Powstała ta książka jako produkt uboczny przy przygotowywaniu słownika staropolskiego i na odwrót słownik niemożliwyby był bez takiego zestawienia zabytków. Z nakreślonego we wstępie zadania: „staraliśmy się zebrać wiadomości o wszystkich choćby najdrobniejszych zabytkach piśmiennictwa naszego aż do chwili narodzin wielkiej literatury w języku ojczystym", wywiązał się autor znakomicie, dawszy dziełu najobszerniejsze, krytycznie rozpatrujące a wyczerpujące wszystko, co u nas kiedykolwiek z literatury staropolskiej wydano czy o niej napisano, w pełnem świetle stawiające wszystkie dotychczasowe wyniki pracy nad zabytkami dawnemi. Słowa powyższe to zwięzłe streszczenie recencji Brücknera w Pamiętniku literackim R. XIV str. 12—7 ss., recenzenta wszak bardzo wymagającego, który także prof. Łosiowi nie szczędził słów surowej krytyki za jego wydania zabytków zwłaszcza później-

szych z w. XVI i XVII, w których budownik słownika staropolskiego mniej swobodnie się poruszał. Z owych wydań zabytków starszych ważniejsze są „Jakóba syna Parkoszowego traktat o ortografji polskiej" = MPKJ. II 1907 r. str. 379—425, Mammotrekt z r. 1471" = MPKJ. V. 1912 str. 1—172, „Bogurodzica, Pierwszy polski hymn narodowy" = Książeczki staropolskie nr. 1 Lublin 1922; z wydań zabytków późniejszych wymienić się godzi; „Pamiętniki Janczara etc." = BPP nr. 63 Kraków 1912, Mikołaj Rey Zwyerciàdło. Wydanie pomnikowe. Kraków 1905 (wydane do spółki z prof. Czubkiem), „Marcina Kromera Rozmowy dworzanina z mnichem" = BPP nr. 70 Kraków 1915, „Wacława Potockiego Moralia" = BPP nr. 69, 72, 73 Kraków 1915—1918 (wydane do spółki z prof. T. Grabowskim). Ogółem zabytków wydał prof. Łoś dwadzieścia dwa, w sposób, ogółem biorąc, zadość czyniący ścisłym metodom filologicznym — liczba to, zważywszy okres wydawniczej pracy niespełna trzydziestoletni, bardzo pokaźna.

Trzeci tytuł zasługi zgasłego profesora to jego gramatyka polska, której wyszły dotychczas trzy części: I. Głosownia historyczna Lwów 1922, II. Słowotwórstwo Lwów 1925, III. Odmiennia (fleksja) historyczna Lwów 1927. Części czwartej, Składni, nie zdążył już śp. Łoś wydać, ale zapewne rękopis jest przygotowany, jako zmienione może nieco wydanie jego Składni, stanowiącej bardzo obszerny dział gramatyki języka polskiego (zbiorowej), wydanej w Krakowie 1923 r. Nieco krótsze i nieco odmienne ujęcie Składni zawiera także „Krótka gramatyka historyczna języka polskiego" Lwów 1927. Składnia to dział gramatyki, w którym prof. Łoś był najmocniejszym, najoryginalniejszym, a w dodatku jedynym wybitnym w ostatnim lat dziesiątku pracownikiem, toż zasługa jego tem większa. Że i składnia traktowana jest historycznie, mamy więc dziś gramatykę polską historyczną całą, czem nie każdy naród słowiański może się poszczycić, tak n. p. Czesi mają kadłub tylko gramatyki historycznej

Gebauera. Niezmiernie cenną właściwością polskiej gramatyki historycznej prof. Łosia jest ogromna, trafnym jednak taktem językoznawczym umiejętnie miarkowana obfitość materjału dowodowego, który autor zgromadził dla Słownika staropolskiego; że materjał ten jest pewny, to nam gwarantuje wiedza językoznawcza i filologiczna jakoteż naukowa uczciwość zgasłego profesora.

Studja syntaktyczne zawiodły prof. Łosia w wysokie regjony najwyższych zagadnień nauki o języku do rozważań o istocie zdania, którym dał wyraz w rozprawie p. t. „Stosunek zdania do innych typów morfologicznych“ = RWF XLVI, 1910 str. 195—243. Temi najwyższemi problemami językoznawstwa zaczął się on zresztą już dawniej zajmować, i tak w r. 1901 wydał w Petersburgu jeszcze po rosyjsku rzecz p. t. „Složnyja Slova vъ polьskomъ jazykě“, gdzie zajmuje się zagadnieniem budowy wyrazów. Obie prace chlubnie świadczą o wielostronności zainteresowań jakoteż o subtelności i głębi myśli badawczej autora. — Przeciążony pracą ponad wszelką miarę znajdował zgasły profesor jeszcze dość czasu na drobne rozprawki popularno-naukowe dla Języka Polskiego, którego był jednym ze współredaktorów. Jedne są produktem ubocznym pracy nad Słownikiem staropolskim, tak „Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa w dawnej Polsce“ = JP I. (1919) 1—7, „Ksiądz i jego krewniacy“ = JP VI. (1921) 146—153 etc.; inne rozpatrują kwestje ogólnojęzykowe, tak n. p. „Podział na części mowy“ = JP IV (1919) 7—15, „Zakres wyrazu i pojęcia JP. XII (1927) 73—75 etc.; jeszcze inne zajmują się historją języka polskiego, tak „Pochodzenie polskiego języka literackiego“ JP. III (1916) 113 do 117, „Od „ty“ do „Pan“ JP. III. (1916) 1—10 etc.

Gramatyka historyczna jakiegokolwiek języka słowiańskiego wymaga znajomości gramatyki języka starocerkiewnosłowiańskiego; że dotychczas studenci polscy takiego podręcznika w języku polskim nie posiadali, obdarzył ich nim

prof. Łoś w książce wydanej w r. 1922 p. t. „Gramatyka starosłowiańska". Zajęcie się najstarszemi zabytkami języka polskiego także wierszowanemi doprowadziło prof. Łosia także do badania ich strony formalnej, metryczno-rymicznej; badanie to rozszerzone na późniejsze czasy aż do ostatnich prawie dni wydało pokaźne razmiarami i ważne treścią dzieło p. t. „Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju" Warszawa 1920.

Dzięki swoim badaniom w zakresie historji języka polskiego był prof. Łoś powołany więcej niż kto inny do przygotowania oddawna już zamierzanej reformy pisowni polskiej; przygotował on ją w dziełku p. t. „Pisownia polska w przeszłości i obecnie" Kraków 1917, rezultaty reformy zawarł w książkach „Pisownia polska ustalona" Kraków 1918 i „Ortografja wedle zasad Polskiej Akademji Umiejętności" Kraków 1920. Ogrom pracy prof. Łosia i jej wartość ocenili i swoi i obcy, czcząc go zaszczytami naukowemi najwyższemi. W r. 1907 zostaje prof. Łoś członkiem-korespondentem, a w r. 1917 czynnym członkiem Polskiej Akademji Umiejętności. W r. 1921 powołuje go na swego członka Lwowskie Towarzystwo Naukowe, w r. 1923 Towarzystwo im. Szewczenki, w r. 1925 Czeskie Towarzystwo Naukowe w Pradze i w tymże roku zostaje prof. Łoś członkiem honorowym Towarzystwa Filologicznego w Londynie, a w r. 1926 wybierają go do grona swoich członków Bułgarska i Rosyjska Akademja Nauk. W uznaniu zasług położonych w pracy na katedrze filologji słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, poczem od r. 1920 na katedrze języka polskiego, Uniwersytet Jagielloński oddał prof. Łosiowi na rok 1923/24 swoje berło rektorskie. Wreszcie w grudniu 1927 r. filolodzy polscy, pracujący w środowiskach uniwersyteckich Krakowa, Lwowa, Poznania, Warszawy i Wilna, uczniowie i koledzy prof. Łosia czczą dwudziestopięciolecie (1902—1927) jego działalności naukowej na Uniwersytecie Jagiellońskim ob-

chodem uroczystym, jaki się odbył w Krakowie w dniu 18 grudnia 1927 r. i Księgą pamiątkową p. t. „Prace Polonistyczne ofiarowane J a n o w i Ł o s i o w i etc." Warszawa 1927. Obchodem i Księgą uczczono nietylko pracę, w pasji i umiłowaniu energję czerpiącą — uczczono zarówno charakter czysty i mocny i uczczono serce wielkie, miłością darzące ojczyznę, blizkich i uczniów, którzy w nieostatniej mierze miłością profesora dla nauki zyskani, wiedzę i metody Jego następnym pokoleniom podadzą — tak miłość i praca dla tego, co jest wieczne, pracownika wielkiego przed Panem niezniszczalnym uczyni.

Ś. p. prof. Jan Łoś został członkiem Instytutu zach.-słow. przy Uniw. Pozn. z chwilą założenia tej organizacji, t. zn. w r. 1921. Zajęty pracami w innych instytucjach a częściowo i zakresach ś. p. prof. Łoś nie ogłaszał swych prac w wydawnictwach Instytutu zach.-słow. Z wdzięcznością jednakowoż należy nam pamiętać o słowach zachęty i uznania dla naszej pracy, których ś. p. prof. Łoś nie szczędził nam nawet ponad zasługę. Niech te skromne wyrazy uznania będą symbolem czci i pamięci dla przedwcześnie zgasłego wielkiego pracownika.

Edward Klich.
Zarząd Inst. Zach.-Słow.
przy Uniw. Poznańskim.

TADEUSZ MILEWSKI.

Przyczynki do dziejów języka połabskiego.

Dotychczasowe studja nad językiem połabskim ograniczały się do analizy materjału językowego, zawartego w zabytkach pochodzących z końca XVII-tego i pierwszej połowy XVIII-tego wieku, luźne natomiast wyrazy połabskie rozsiane po średniowiecznych dokumentach łacińskich i niemieckich nie doczekały się dotąd wyczerpującego opracowania. Skutkiem tego stanu badań wiedza nasza o rozwoju języka dawnych Połabian przed wiekiem XVIII-tym opierała się wyłącznie tylko na konstrukcjach teoretycznych. Praca niniejsza ma na celu wypełnienie tej luki w studjach dotychczasowych przez wyzyskanie materjału staropołabskiego dla zrekonstruowania dziejów fonetyki, a w pewnej mierze także i słowotwórstwa w języku nadłabskich Słowian.

Materjał zanalizowany w niniejszej pracy czerpię z drugiej części książki P. Rosta p. t.: „Die Sprachreste der Draväno-Polaben im Hannöverschen", Leipzig 1907, skąd przyjąłem również pewną ilość rekonstrukcyj wyrazów staropołabskich. Ponadto wciągnąłem do pracy nazwy i imiona pochodzące z obszaru zamieszkałego przez połabskich Drzewian, a zapisane w dokumentach wydanych w „Meklenburgisches Urkundenbuch" (= M). Niektóre szczegóły zaczerpnąłem wreszcie z rozprawy Muki: „Szczątki języka połabskiego Wendów Lüneburskich" (= Muk.) wydanej w MPKJ. Tom I. Z obfitego materjału zebranego w książce Rosta wybrałem jedynie nazwy miejscowe, imiona osobowe i terminy prawne zapisane w dokumentach pochodzących z przed wieku XVI-go, materjał bowiem zawarty w zabytkach wieków późniejszych występuje już w formie zupełnie zgermanizowanej i dlatego winien być traktowany osobno.

I. Przegląd materjału.

Babbeke (1450) im. ≤ **babъka;* por. ps. **baba,* pol. im.: Babka[1]).

Baben- (dorpe) (1262) M. m. ≤ **babinъ;* Frst. Lüneburg, por. ps. **baba*; pol. naz.: Babin.

Baleke (1450) im. ≤ **bělъkъ;* por. ps. **bělъ;* pol. im. Białek.

Bandrase (1371), *Banderatze* (1397) m. ≤ **bǫderadie;* dziś: B a n r a t z, A. Neuhaus; naz. utworzona od im. **bǫderadъ;* por. ps. **bǫdǫ* i **radъ;* pol. im. Będzieciech, Będzigost, naz. Będziemyśl.

Banzeue (1306, 1398); *Banseve* (1360); *Bantzeve* (1450) m. ≤ **bǫševo;* dziś: B a n z a u, A. Wustrow; naz. utworzona od im. **bǫšь* ≤ **bǫde-;* por. ps. **bǫdǫ;* pol. im. Bąsz.

Barchove (1312) młyn ≤ **borgovo;* A. Oldenstadt; por. ps. **borgъ,* pol. bróg «stóg», naz.: Brogi, Brogowa.

Bardouicensis (1158); *Barduwic* (1158, 1224). *Bardewic* (1162, 1227, 1233, 1281); *Bardewich* (1162). *Barduich* (1163); *Barduic* (1164); *Bardevic* (1230); M. m. ≤ **bŕdovitii,* koło Lüneburga; por. ps. **bŕdo;* pol. naz. Bardowa.

Barnetze (1450) m. ≤ **borničě;* dziś B a r n i t z, A. Dannenberg; por. ps. **borna,* poł. *bórnə;* pol. naz.: Bronice.

Barzis (1296) m. ≤ **brzišь;* A. Isenhagen; naz. utworzona od im. **brzišь;* por. ps. **brzъ;* pol. im. Barz, Barza.

Bautze, Bautse (1450) im. ≤ **bučь;* por. pol. bucz «kosz do łowienia ryb».

Bautzeke, Bauctzeke (1450) im. ≤ **bučьkъ,* por. ps. **bukъ,* pol. buczek.

Bellan (1330/42), *Belan* (1360, 1368), *Bellahn* (1450) m. ≤ **běľany;* dziś B e l l a h n, A. Dannenberg; naz. utworzona od im. **běľanъ;* por. ps. **bělъ,* pol. naz. Bielany.

Belatz (1450) im. ≤ **běľačь;* por. ps. **běľǫ, *běliti,* pol. bielaczek «nazwa ptaka».

Beleve (1450) m. ≤ **běľevo;* dziś B e l a u, A. Wustrow; por. ps. **běľǫ, *běliti,* pol. naz. Bielewo.

---

[1]) Polskie nazwy miejscowe cytuje wedle „Słownika Geograficznego" i prac ks. Kozierowskiego, imiona osobowe zaś wedle słownika zawartego w rozprawie W. Taszyckiego p. t. „Najdawniejsze polskie imiona osobowe". Czeskie i ruskie nazwy zaczerpnąłem z Rosta. Skrócenia: A. = Amt; Frst. = Fürstenthum.

Belitz (1330/52) m. ≤ **bělicě;* dziś B e l i t z, A. Clenze; por. ps. **bělъ,* pol. naz. Bielice.

Berke (1266, 1310); *Berken* (1310) M. m. ≤ **bъrъky;* dziś: B a r g m o o r, A. Blekede; por. ps. **bъrъ;* pol. naz. Berkowo.

Bezmere (1236) M. im. ≤ **bez(ъ)mirъ;* por. ps. **bez(ъ); *mirъ;* pol. im. Biezdziad, Biezstryj.

Biale (1450) im. ≤ **bělъi̯ь;* por. pol. im. Białek.

Bilytze (1360), *Bulitze* (1450) m. ≤ **bylica* (?); dziś B ü h l i t z, A. Wustrow; por. ps. **byti;* pol. naz. Bylica.

Bitzelle (1352, 1368), *Bytzellen* (1384) m. ≤ **bъčely;* dziś: P r e z e l l e, A. Gartow; por. ps. **bъčela,* pol. naz: Pszczółki.

Boguphalus (1200) im. ≤ **boguxvalъ;* por. ps. **bogъ, *xvaliti,* pol. im.: Boguchwał, Bogufał.

Boltessen (1294), *Boltesne* (1296) M. m. ≤ **bl̥ťešьno;* dziś: B o h l s e n, Frst. Lüneburg; por. ps. **bl̥tają, *bl̥ťati;* pol. naz.: Bełcząc, Bełtaczewo.

Bombeke (1338) m. ≤ **bǫbъky;* dziś: B o m k e, A. Uelzen; naz. utworzona od im.: *bǫbъkъ;* por. ps. **bǫba* || **bǫbъlь;* pol. im.: Bąbika.

Bombeneke (1450) im. ≤ **bǫbъnъkъ;* por. ps. **bǫbъnъ;* pol. bębenek.

Boycene, Boicene (1162) M. m. ≤ **byčina;* dziś: B o i t z e n, A. Fallingbostel; por. ps. **bykъ;* pol. naz.: Byczyna.

Boytene (!), *Boteue* (1360), *Boyteue* (1360, 1368), *Bouteve* (1450) m. ≤ **bytovo;* dziś: B o i t a u, A. Clenze; por. ps. **byti;* pol. naz.: Bytów.

Brese (1330/52, 1352, 1368, 1450), *Breze* (1360), *Bresze* (1450) m. ≤ **berzьi̯e;* dziś: B r e e s e, A. Lüchow; por. ps. **berza,* pol. naz.: Brzezie.

Breselenza (1330/52), *Brezelenz* (1360), *Breszelentze* (1450) m. ≤ **berzьi̯elęče;* dziś: B r e s e l e n z, A. Dannenberg; por. wyżej: Brese; ps. **lękti, *lęcati;* poł. *łąc* «krzywizna», pol. naz.: Lęcze.

Breynstan (!) (1330/52), *Breystan* (1360), *Breystjan* (1450) m. ≤ **berstiany;* dziś: B r e u s t i a n, A. Dannenberg; naz. utworzona od im. **berstianъ;* por. ps. **berstъ;* pol. brzost; pol. im.: Brzeszczanin; czes. naz.: Břešťany.

Brome (1295, 1352, 1355, 1360), *Brůme* (1296), *Brůme* (1309) m. ≦ **borma;* dziś: B r o m e, A. Knesebeck; por. ps. **bornь*; pol. broma || brama; naz: Brama.

Bukene(!) (1330/52), *Bukeve, Boukeve* (1360), *Bukouwe* (1450) m. ≦ **bukovo;* dziś: B ü c k a u, A. Dannenberg; por. ps. **bukъ*: pol. naz.: Buków.

Buszeve (1330/52), *Bozove, Butzeue, Buszeue, Buzzeue* (1360) m. ≦ **boževo*; dziś: B u s s a u, A. Clenze; naz. utworzona od im.: **božь* ≦ **božьjь;* por. ps. **bogъ*; pol. im.: Boż.

Camyt (1450) im. ≦ *kъmetь*; por. pol.: kmieć.

Carbevin (1330/52, 1360); *Carbevyn* (1330/52); *Karbenbyn*(!) (1395), *Carbefyn* (1450) m. ≦ **korbevinъ*; dzis: C o r v i n A. Clenze; por. ps. **korbьji*, pol. naz.: Krobia, Krobów.

Cartz (1464/7); *Kerze* (1468/9); *Kartze* (1469) m. ≦ **kr̥či*; dziś: C a r z e, A. Bleckede; por. ps. **kr̥čь*; pol. naz.: Karcze.

Cerntyn (1360) m. ≦ **čŕn(ę)tinъ;* dziś: Z a r e n t h i e n, A. Oldenstadt; naz. utworzona od im. **čŕnęta;* por. ps. **čŕnъ*, pol. naz.: Czernięcin.

Cetene, (Hon) *cethen* (1289), *Cethen* (1296) m. ≦ **četьno*; dziś: H o h e n z e t h e n, A. Oldenstat; por. ps. **četa*, pol. cetno «para», naz.: Cety Cetnowo.

Chartowe (1319/22, 1332), *Gartowe* (1330), *Ghartow* (1364) m. ≦ **gordovo*; dziś: G a r t o w; por. ps. **gordъ*, pol. naz. Grodowice.

Chinowe (1317), *Ghynowe* (1321), *Ghinowe, Chinowe* (1330/52), *Ghinow* (1360) m. ≦ **gynovo*; dziś: G i e n a u, A. Bleckede; naz. utworzona od im. **gynъ*, por. ps. **gynǫti*, czes. im. Hynek.

Cholme (1296) M. m. ≦ **xl̥my*; dziś: H o l m, A. Lüneburg; por. pol. chełm, naz.: Chełmy.

Claniki (1004) m. ≦ **klańiky*; por. ps. **klańati*; pol. naz.: Kłanin.

Clecke (1296) M. m. ≦ **kъlьcьko*; dziś: K l e c k e n, Harburg; por. ps.: **kъlъ;* pol. naz. Klec, Klecko.

Clenatz, Cleynatze (1450) im. ≦ **klinьcь*; por. ps. **klinъ*; pol. kliniec «kołek».

Clentze (1330/52, 1360, 1394, 1450) m. ≦ *kleńьči*; por. ps. **kleńь* pol. kleniek, naz.: Klęcz.

Cleytz (1450) im. ≦ **kličь*; por. ps. **kličь* «krzyk»; pol. naz.: Żaboklicz, Kliczyn, im. Krzyk.

Colbarde (1360), *Kolvarde*(!) (1393), *Kolbarde* (1403) m. ≤ **kolobṛdo*; dziś: Colorn, A. Lüchow; por. ps. **kolo*, **bṛdo*; por. pol. naz.: Kołobrzeg.
Colne (1330/52), *Colen* (1450) m. ≤ **kolьno*; dziś: Köhlen, A. Clenze; por. ps. **kolo*; pol. naz.: Kolin, Kolno.
Cozebode (1296), *Cossebude* (1368), *Kossebude*, *Cossebode* (1450) m. ≤ **kosobudy*; dziś: Cussebode, A. Wustrow; por. ps. **kosъ*, pol. buda z swn. buode; pol. naz. Kosobuda, Kosobudy.
Cremelin (1330/52, 1360), *Cremelyn*, *Cremeline* (1360, 1450), *Tremmelin*(!) (1368), *Kremelyn* (1450) m. ≤ **kremъľinъ*; dziś: Cremlin, A. Clenze; naz. utworzona od im.: **kremъľь*, por. niżej: Kremmy, pol. naz.: Krzemieszewo.
Criszow (1334), *Krissow* (1360) m. ≤ **kreševъ*; dziś: Crissow, A. Gartow; por. ps. **krešǫ*, **kresati*; pol. naz.: Krzeszew, Krzeszów.
Crivese (1368), *Crivitze* (1450) m. ≤ **krivicě*; dziś: Criwitz, A. Lüchow, por. ps. **krivъ*, pol. naz.: Krzywica.
Cucliz (1162), *Kůkelitz* (1339), *Kuklisze* (1340) M. m. ≤ *kuklicě*; Frst. Lüneburg; por. pol. kukla z swn. cuculā, a to z łać.: cuculla «kaptur»; pol. naz.: Kuklin, Kuklówka.
Czabele (1296), m. ≤ **čapľe*; dziś: Zabel, A. Lüneburg; por. pol. naz.: Czapla, Czaple.
Dalewo (1200) m. ≤ **dalevo*; dziś: Dalenberg; A. Bleckede; por. ps.: **dalь*; pol. naz.: Dalewo.
Daltzwe (!) (1330/52), *Dalze* (1388), *Daltze* (1450) m. ≤ **dalьci*; dziś: Dalitz, A. Clenze; por. ps. **dalь*, pol. naz.: Dalecice.
Dambecke (1450) m. ≤ **dǫbъky*; dziś: Dambeck, A. Dannenberg; por. ps. **dǫbъ*, pol. naz.: Dąbki.
Dargan (1330/52) m. ≤ **dorgańь*; dziś: Dragahn, A. Hitzaker; naz. utworzona od im.: **dorganъ*, por. ps. **dorgъ*, pol. im.: Drogon, Drogota.
Dargessen (1360) m. ≤ **dorgošьno*; dzis: Darzau, A. Hitzacker; naz. utworzona od im.: **dorgošь*, por. ps. **dorgъ* pol. im.: Drogosz, naz.: Drogoszewo.
Darghesclawe (1252), *Dargzlawe* (1259), *Darzlawe* (1265), *Darkeslawe* (1277), *Dargeeslawe* (1285, 1293), *Dargazlawe* (1289); M. im. ≤ **dorgoslavъ*; por. ps. **dorgъ*; **slava*; pol. im. Drogosław!

Dargowe (1277), *Dargow*, *Dargouwe*, *Darchow* (1360), *Darchowe* (1368) m. ≤ **dorgovo;* dziś: D a r c h a u, A. Neuhaus; por. ps. **dorgъ*, pol. naz.: Drogowice.

Datzke (1450) im. ≤ **dašьko* ≤ *daľe-;* por. ps. **dalь*, pol. im.: Dalebor, Daszek.

Dedenick (1354) termin prawny ≤ **dědinikъ*, por. ps. **dědъ*, pol.: dziedzina.

Dekenitz (1330/52) m. ≤ **degnica;* A. Hitzacker; por. ps. **degъtь;* czes.: *dehna;* słowień.: *dęgniti* «palić».

Dolene (1296) M. m. ≤ **dolьnoje;* dziś: D a l l a h n, A. Clentz; por. ps. **dolъ;* pol. naz.: Dolne.

Dolge (1330/52, 1388, 1450) m. ≤ **dl̥goje*; dziś: D o l g o w, A. Wustrow; por. ps. **dl̥gъ;* pol. naz.: Długie.

Dompnatze (1385), *Dampnatze* (1450) m. ≤ **dǫbьnicě;* dziś: D a m m a t z, A. Dannenberg; por. ps. **dǫbъ* pol. naz.: Dębno, Dębnik.

Dravene, *Draffene* (1450) im. ≤ **drъvenъjь;* por. poł. *dråvénə* «drewniany».

Draveneke (1450) im. ≤ **drъvenikъ;* por. wyżej: Dravene, gł.: drjewnik «rębacz».

Drevani (1004) naz. szczepu ≤ **dervjani;* por. rus.: Derewlane.

Drewnyanye (1393) naz. szczepu ≤ **dervьnjani;* por. wyżej: Drevani.

Duberik, *Duberk* (1450) im. ≤ **dobrikъ;* por. ps. **dobrъ*, pol. im.: Dobrzyk.

Dvlan (1289), *Dolan* (1330/52), *Dullan* (1360) m. ≤ **doljany;* dziś: D a l l a h n, A. Oldenstadt; naz. utworzona od im.: **doljanъ*, por. ps. **dolъ*, pol. naz.: Dolany.

Durnick (1450) im. ≤ **dvorьnikъ;* por. ps. **dvorъ;* czes: dvornik!

Dykvitze (1450) m. ≤ **dik(o)vitji;* dziś: D i c k f e i t z e n, A. Clenze; por. ps. **dikъ*, pol. naz.: Dzikowice.

Fassyneke (1450) im. ≤ **važenikъ;* por. niem.: Wage, poł. *vogvój*, pol.: ważnik.

Felle rogge (1450) im. ≤ **veľerogъjь;* por. ps. **veľjь*, **rogъ*, pol.: wielorogi.

Feyszan (1450) im. ≤ **vyšanъ;* por. ps. **vysokъ*, **vyšьjь*, pol. im.: Wyszek, Wyszech.

Flizauw (1450) m. ≤ **flisovъ*; dziś: F l i e s s a u, A. Dannenberg; por. niem.: Floss, pol.: flis, naz.: Flisy.

Gadelitze (1350/2), *Gatlisce* (1360), *Ghatlitze* (1368) m. ≤ **jadlicě*; dziś: G e d e l i t z, A. Gartow, por. ps. **jasti*; pol. jadło; naz.: Jadłowiec, Jadłówek.

Gans (1450) im. ≤ **gǫsь*; por. ps. **gǫsь*, pol. im. Gąska.

Ganze (1343), *Ghontze* (1450) m. ≤ **gǫsьi̯e*; dziś: G a n z e, A. Wustrow; por. wyżej: Gans, pol. naz.: Gęsie.

Ganzove (1289), *Ganzeve* (1296), *Gantzeve* (1360), *Ghanzeve* (1380) m. ≤ **gǫsovo*; dziś: G a n s a u, A. Oldenstadt; por. wyżej: Gans, pol. naz.: Gąsowe.

Genatze (1450) im. ≤ **je(dь)načь*; por. ps. **jedьnъ*, poł.: *janü*, pol.: jednacz.

Gerleyke (1450) im. ≤ **kerlikъ*; por. niem. kerl ≤ karl, pol.: karlik.

Ghadowe (1394), *Ghadow* (1488) m. ≤ **gadovo*; dziś: Kl. G a d a u, A. Clenze; por. ps. **gadъ*.

Ghertze (1368/69, 1383), *Gardze* (1382), *Gartze* (1455/62), *Gartz* (1467/71) m. ≤ **gr̥či*; dziś: G a r z e, A. Bleckede; por. ps. **gr̥čǫ*, **gr̥čiti*; pol. naz.: Garcz, Garcze.

Ghotemin (1322), *Gotemyn* (1330/52), *Gotemin* (1340), *Ghotemyn* (1369) m. ≤ **xotiminъ*; dziś: C a t e m i n, A. Bleckede; por. ps. **xoti̯ǫ*, **xotěti*; pol. naz.: Chocim, Chocimów.

Ghugeyl (1450) im. ≤ **gogolь*; por. pol. im.: Gogoła.

Ghygele (1360), *Jegell* (1450) m. ≤ **jьgъly*; dziś: J i g g ė l, A. Wustrow; por. ps. **jьgъla*, pol. naz.: Igły.

Glaffnatze (1450) im. ≤ **golvьnačь(?)*; por. niżej: Glavatze, pol. główny.

Glavatze, *Glafatze*, *Klavatz* (1450) im. ≤ **golvačь*; por. ps. **golva*, pol. głowacz.

Glinitze (1336), *Glynitze* (1361) m. ≤ **glinicě*; dziś: G l i e n i t z, A. Hitzacker; por. ps. **glina*, pol. naz.: Glinice.

Goddeue, *Chgodeue* (1360), *Todeve* (!) (1368), *Godene* (!) (1394, 1450) m. ≤ **godovo*; dziś: G r. G a d a u; A. Clenze; por. ps. **godъ* «rok»; pol. naz.: Godów.

Goldevanz (1330/52), *Goleuans*, *Goldevanze* (1360), *Gulevantz*, *Gholefantze* (1450) m. ≤ **golovǫsy(?)*; dziś: G o h l e f a n t z,

A. Clenze; naz. utworzona od im.: **golovǫsъ*, por. ps. **golъ*, **vǫsъ*, pol. gołowąs.

Gorde (1450) m. ≤ **gordьi̯e*; dziś: G ö h r d e, A. Clenze; por. ps. **gordъ*, pol. naz.: Grodzie.

Gorenthin (1296) m. ≤ **gorętinъ*; dziś: G ö h r d e, A. Hitzacker; naz. utworzona od im.: **goręta*; por. ps. **gora*, pol. naz.: Gorzęcino.

Goutzittze (1450) m. ≤ **gučicě*; dziś: G u h t i t z, A. Neuhaus; por. ps. **gukъ*; pol. naz.: Huczyna.

Govelin (1360), *Ghovelin* (1450) m. ≤ **govъľinъ*; dziś: G o v e l i n, A. Hitzacker; naz. utworzona od im.: **govъľь*, por. ps. **gověti*, pol. naz.: Gowin.

Grabrowe (1296), *Grabow* (1298 M., 1330/52), *Grabowe* (1360, 1388), *Graben* (!) (1368), *Grabouw* (1450) m. ≤ **grabovo*; dziś: G r a b a u, A. Clenze; ps. **grabъ*, pol. naz. Grabów.

Grammeke (1450) im. ≤ **gromъkъ*; por. ps. **gromъ*, pol. im.: Gromisz.

Greybeke (1450) im. ≤ **gribъkъ*; por. ps. **gribъ*, pol. grzybek.

Griebbowe (1330/52) m. ≤ **gribovo*; Bleckede por. ps. **gribъ*, pol. naz.: Grzybów.

Gromaszle (1269, 1289), *Gromazle* (1296 M.), *Krumadze* (!) (1329), *Krummatze* (!) (1330/52), *Crummazele* (1368), *Krummasel* (1450) m. ≤ **gromadi̯ьľi*; dziś: C r u m m a s e l, A. Clenze; por. ps. **gromadi̯ǫ*, **gromaditi*; pol. im.: Gromadza.

Grube (1347) M. im. ≤ **grubъi̯ь*.

Guliz (1281), *Gulitze* (1360, 1450) m. ≤ **golicě*; dziś: G ü h l i t z, A. Clenze; por. ps. **golъ*, pol. naz.: Golice.

Gůltzow (1360) m. ≤ **golьcevъ*; dziś: G ü l z e, A. Neuhaus; naz. utworzona od im. **golьcь*; por. ps. **golъ*, pol. im.: Golec, naz.: Golcewa.

Guriz (1296), *Gurisse* (1360), *Guratze* (1450) m. ≤ **goricě*; dziś: G u h r e i t z e n, A. Clenze; por. ps. **gora* pol. naz.: Górzyn.

Gusterisse (1388), *Gusteritze* (1450) m. ≤ **guščericě*; dziś: G ü - s t r i t z e, A. Wustrow; por. ps. **guščerъ* 'jaszczurka'.

Gyleve, *Chileve* (1330/52), *Gilow* (1360), *Ghyleve* (1380), *Chyleve* (1389, 1450) m. ≤ **gylevo*; dziś: G i e l a u, A. Wustrow; por. ps. **gylь*; pol. naz.: Gilów, Gilowe.

Gymelen (1360), *Gymylen* (1450) m. ≦ **jьmelьno;* dziś: G a m e h l e n. A. Dannberg; por. ps. **jьmela* ‖ **jemela* (≦ **jomela*) ‖ **omela;* scs. *imela;* pol. naz.: Imielno; Imiołki.

Gysinetze (1450) im. ≦ **ježinьcь;* por. ps. **ježь, *ježina;* pol. naz.: Jeżyńce.

Jabelen (1330/52, 1360, 1368, 1384, 1450), *Jabele, Ghabel* (1360) m. ≦ *ablonь*(?); dziś: J a b e l, A. Wustrow; por. poł. *joblūn,* pol. naz.: Jabłoń.

Jarneke, Jarnegk, Gerneyk (1450) im. ≦ **jarьnikъ;* por. ps. **jarъ;* pol.: jarnik «nazwa rośliny».

Jasle (1360), *Jasele* (1368) m. ≦ **jěsъlo;* dziś: J a a s s e l m ü h l e, A. Clenze; por. ps. **jěsli;* pol. jasła, nazw. Jasło.

Jelatz, Gelatz (1450) im. ≦ **jelьcь;* por. pol. jelec «nazwa ryby».

Jemelen (1369); *Jamel* (1395); *Jamell* (1450) m. ≦ **jemelьno;* dziś; J a m e l, A. Dannenberg, por. ps. **jemela* (≦ **jomela*) **omela;* pol. naz.: Jemioła, Jamielno, Jamielnik.

Kakeven (1360) m ≦ **kakovo;* dziś: K a k a u, A. Clenze; por. ps. **kakati,* pol. naz.: Kakawa.

Kalas (1368), *Kallatz* (1450) m. ≦ **kalьcь;* dziś: C o l a s s e A. Hitzacker; por. ps. **kalъ,* pol. naz.: Kalec.

Karmyz (1329); *Carmitze* (1330/52, 1368); *Carmetze* (1330/52, 1450); *Carmisse* (1360) m. ≦ **kṛmicě,* dzis: C a r r m i t z, A. Clenze; por. ps. **kṛma;* pol. naz: Karmin.

Karnitze, Carnitze (1330/52) m. ≦ **kṛnicě* koło Karmyz; por. ps. **kṛnъ;* pol. naz.: Karnice.

Kartzowe (1330/52), *Karseve* (1450) m. ≦ **kṛčevo;* dziś: C a s s a u, A. Clenze; por. ps. **kṛčь* pol. naz.: Karczew.

Karvitze (1330/52), *Karvetze* (1450) m. ≦ **korvicě;* dziś: C a r w i t z, A. Hitzacker; por. ps. **korva;* pol. naz.: K a r w i c e.

Kassuben, Kassube, Karssube (1450) im. ≦ **kašuba;* por. naz.: Kaszuby.

Kedin (1350), *Ketdin* (1360), *Kyddyn* (1450) *Kettin* (1481) m. ≦ **kydinъ;* dziś: K e d d i e n, A. Hitzacker; por. ps. **kydati,* pol. naz.: Kidów.

Ketzin (1246) m. ≦ **kyčinъ;* dziś: K a t z i e n, A. Oldenstadt; por. ps. **kyka;* pol. naz.: Kicznia, Kiczyce.

Kiue (1289), *Kyve* (1450) m. ≦ **kyvьje*; dziś: K i e f e n, A. Clenze; por. ps. **kyvati*; pol. naz.: Kiwańce.
Klenowe, Clennowe (1360), *Cleno* (!) (1388), *Kleynow* (1450) m. ≦ **klenovo*; dziś: K l e n n o w, A. Wustrow; por. ps. **klenъ*, pol. naz.: Klonów.
Kleyneytzen (1450) im. ≦ **klinica*; por. ps. **klinъ*, wyżej Clenatz, por. poł. im.: Kobylica, Kornica.
Klınitzua (!) (956) m. ≦ **klinica*; por. ps. **klinъ*, pol. naz.: Klińce, Klinina.
Kokote (1450) m. ≦ **kokoty*; dziś: K u k a t e, A. Clenze; por. ps. **kokotъ* pol. naz.: Kokot.
Kolovo (1289), *Colove* (1296), *Colue* (1333) m. ≦ **kolovo*; dziś: K ö l a u, A. Oldenstadt; por. ps. **kolo*, pol. naz.: Kołów, Kołowa.
Konove (1289), *Konove* (1357), *Koneue* (1450) m. ≦ **końevo*; dziś: K ö n a u, A. Oldenstadt; por. ps. **końь*, pol. naz.: Koniów.
Kotyn, Kochin (!) (1360), m. ≦ **kotinъ*; dziś: K a t t i n, A. Oldenstadt; por. ps. **kotiti*, pol. naz.: Kocin.
Kouale (1489) m ≦ **kovaľi*; dziś: K o v a h l, A. Bleckede; por. niżej: Koval, pol. naz.: Kowale.
Kousell (1450) im. ≦ **kozьlъ*; pol. im. Kozieł.
Koval, Kovall, Covale, Kofall (1450) im. ≦ **kovaľь*; por. ps. **kovati*, pol.: kowal.
Kove (1296) M. m. ≦ **kovьje*; dziś: K ö h l e n, A. Dannenberg; por. ps.: **kovati*, pol. naz.: Kowie.
Kratz (1450) im. ≦ **krasa*; por. pol. im.: Krasa.
Kremmy (1450) im. ≦ **kremy* (?); por. ps. **kremy*; **kremene*.
Kribci (!) (956) m. ≦ **krivьci*; dziś: C r i w i t z, A. Lüchow; por. ps. **krivъ*, pol naz.: Krzywce, Krzywiec.
Kusten (1450) m. ≦ **kostьno*; dziś: K u s t e n, A. Clenze; por. ps. **kostь*, pol. naz.: Kostowo, Kostowce.
Kutlik (1450) im. ≦ **kotьlikъ*; por. ps. **kotьlъ*, pol.: kotlik.
Kutzer, Cutzir (1450) im. ≦ **koserъ*; por. ps. **kosa*, pol. kosior «ożóg». im., Kosior.
Lanze (1360), *Lanze* (1368, 1395, 1450) m. ≦ **lǫčьje*; dziś: L a n z e, A. Gartow; por. ps. **lǫka*, pol. naz.: Łąka.
Latzagk (1450) im. ≦ **lěsъkъ*; por. ps. **lěsъ*, pol. im. Lasek.

Laze (1330/52, 1360, 1362, 1368, 1450); *Latze, Latzen* (1360) m. ≦ **lazy*; dziś: Laase, A. Gartow i A. Dannenberg; por. ps. **laziti;* pol. łaz; naz.: Łazy.
Lenegow (1360) m. ≦ **lěńьkovъ;* por. ps. **lěńą, *lěniti,* pol. naz.: Leńki.
Lentzan (1360, 1450), *Lensan* (1393) m. ≦ **lężany;* dziś: Lensian, A. Wustrow; por. pol. naz.: Lężany.
Lentzatze (1450) m. ≦ **lęčьcь*; dziś.: Landsatz, A. Dannenberg; por. ps. **lękti, *lęcati*; poł. *ląc* «krzywizna»; pol. naz. Lęcze.
Lentze (1330/52, 1393) m. ≦ **lęči;* dziś: Lenzen, A. Hitzacker; por. wyżej: Lentzatze.
Leppin (1323) m. ≦ **lěpinъ;* dziś: Lebbien, A. Dannenberg; por. ps. **lěpiti,* pol. naz.: Lepino.
Lesten, Licene (1330/52), *Lysten* (1335), *Lesten* (1450) m. ≦ **lěščьno;* dziś: Leisten, A. Wustrow; por. ps. **lěsъ*; pol. leszczyna; naz. Leszno ≦ Leszczno.
Leveze (1330/52): *Levece* (1360) *Levetze* (1450) m. ≦ **lěvicě;* dziś: Lefitz, A. Clenze; por. ps. **lěvъ,* pol. naz. Lewice.
Leyske, Leysche (1450) im. ≦ **lisъka;* por. ps. **lisъ,* poł. *lái̯skə* «lis»; pol. im.: Lis.
Leytzan (1450) im. ≦ **ličanъ;* por. ps. **likъ,* pol. im. Bożan, Krzyżan.
Lipani (956) naz. szczepu ≦ **lipi̯ani* zamieszkałego niegdyś w dzisiejszych powiatach Salzwedel i Gardelegen; por. ps: **lipa,* pol. naz.: Lipiany.
Lipe, Lyp (1360), *Lyppe* (1450) m. ≦ **lipьi̯e;* dziś: Liepe, A. Lüchow; por. ps. **lipa;* pol. naz.: Lipie.
Liubene (956) m. ≦ **ľubьno;* dziś: Lüben, A. Isenhagen; por. ps. **ľubъ;* pol. naz. Lubno.
Lomiz (1342), *Lomeisse* (1360) m. ≦ **lomica;* dziś: Lomitz, A. Gartow; por. ps. **lomъ,* pol. naz.: Łomie.
Loubin (1360, 1368) m. ≦ **ľubinъ;* dziś: Lüben, A. Blekede; por. ps. **ľubъ,* pol. naz.: Lubin.
Lubbatz (1450) im. ≦ **ľubašь;* por. ps. **ľubъ,* pol. im.: Lubasz.
Lubbowe (1330/52), *Lubowe* (1360), *Lubow* (1360, 1396, 1385), *Lubow, Lubbouwe* (1450) m. ≦ **ľubovo;* dziś: Lübow, A. Wustrow; por. ps. **ľubъ* pol. naz.: Lubowe.

Lubelen (1394, 1450) m. ≦ **ľubъľinъ*; dziś: L ü b e l n, A. Clenze; naz. utworzona od im.: **ľubъľь*, por. ps. **ľubъ*.
Lvchowe (1158, 1171, 1230, 1262, 1293); *Luichowe* (1162); *Luchowe* (1164, 1171, 1174, i t. d. 10 razy w XIII i XIV w.) M., *Lůchow* (1295) m. ≦ **ľuxovъ*; now. poł. *ľa̯uxův*; dziś L ü c h o w; por. ps. **ľušьńa*, pol. naz.: Luszewo, Luszyn, Luszkowo.
Lugheue (1360), *Lucgow* (1450) m. ≦ **lugovo*; dziś: L ü g g a u, A. Dannenberg; por. ps. **lugъ*, pol. naz.: Ługów.
Lukow (1450) m. ≦ **lukovъ*; dziś: L u c k a u, A. Wustrow; por. ps. **lukъ*, pol. naz.: Łuków.
Lune (1263, 1273, 1282, 1288, 1366) M. m. ≦ **luny*; A. Lüneburg; por. ps. **luna*; pol. naz. Łunawa, Łunia.
Lusen (1360, 1450), *Lusce* (!) (1368) m. ≦ **lužьno*; dziś: L ü s c h e, A. Isenhagen; por. ps. *lugъ*, pol. naz.: Łuże.
Lutentin (1330/52, 1360) m. ≦ **ľutętinъ*; dziś: L ü t e n t h i e n, A. Clenze; naz. utworzona od im.: **ľutęta*; por. ps. **ľutъ*, pol. im.: Lutek, naz.: Lutocin.
Malchowe (1330/52) m. ≦ **malexovo*; dziś: M a l c h a u, A. Oldenstadt; naz. utworzona od im.: **malexъ*; por. ps. **malъ*, pol. naz.: Malchów, Malechów.
Maldeboit (1330/52) m. ≦ **moldobyty*, dziś M o l b a t h, A. Uelzen; naz. utworzona od im. **moldobytъ*; por. ps. **moldъ*, **byti*; pol. im. Młodota, Młodziej; niżej: Redebutze.
Maldesten (1217); *Maldesem* (1227); *Mallesen* (!) (1240); *Moldessen* (1316) M. m. ≦ **moldešinъ*; dziś M o l z e n, A. Uelzen; naz. utworzona od im.: **moldešь*; por. ps. **moldъ*; pol. im. Młodosz; naz. Młodzieszyn.
Malemoysseli (1450) m. ≦ **malomysly*; dziś: M a m e i s e l, A. Clenze; naz. utworzona od im.: **malomyslъ*, por. ps. **malъ*, **mysliti*, pol. im.: Dobromysł, Siemomysł.
Malstreyg (1450) im. ≦ **malostryjь*; por. ps. **malъ*, st. pol.: stryk || stryj; im.: Małostryj.
Mansoüwer (1450) im. ≦ **męsovarъ*; por. ps. **męso*, **variti*.
Marlyn (1450) m. ≦ **mr̥linъ*; dziś: M a r l i n, A. Clenze; por. ps. **mr̥liti*, pol. marlina, naz.: Marlinowo.
Mechow (1326, 1433) m. ≦ **měxovъ*; A. Bleckede; por. ps. **měxъ*, pol. naz. Miechów.

2*

Metzecave (1350); *Metzekowe* (1368) m. = *meckovo*; dziś M e e t s c h o w, A. Gartow; naz. utworzona od im. *mecko* będącego skrótem im. **metslavъ* ≦ **metislavъ*; por. ps. **metǫ*; **mesti*; pol. im. Mietsław, Mietska.

Melvin (1360) m. ≦ **melvinъ*; dziś: M e h f i e n, A. Dannenberg; por. ps. **melti*, pol. mlewa; naz. Mlewiec.

Molneyk[2] (1450) im. ≦ **melьnikъ*; por. ps. **melti*, poł. *málněk* «młynarz».

Moltzin (1296) M. m. ≦ **ml̥činъ*; dziś M o l d e n, A. Danenberg; por. ps. **ml̥čati*, pol. naz.: Milczany, Milczyce.

Moylen (1289); *Moylene* (XIV w.); *Mollene* (XV w.) Muk. m. ≦ **mylьno*; dziś: M o l d e n, A. Lüchow; por. niż. Moylewittze.

Moylenitze (1330/52) m. ≦ **mylьnica* koło Molden; por. niż. Moylewittze.

Moylewittze (1450) m. ≦ **mylevitii*, dziś: M e d e l f i t z, A. Hitzacker; por. ps. **myliti sę*, pol. naz.: Mylin, Myliczno, Mylne.

Moythevitze (1450), *Moicheniz* (1490), *Moychenitze* (1498) m ≦ **myxovitii*; dziś: M o y c h e f i t z, A. Clenze; naz. utworzona od im.: **myxъ*, por. ps. **mysliti*, pol. im.: Stach, naz.: Mychów.

Moyzliz (1296) M., *Moytzelisse* (1450) m. ≦ **mysličě*; dziś: M e u s s l i e s s e n, A. Oldenstadt; por. ps. **mysliti*; pol. naz.: Myślicz, Myślin.

Mylatze (1450) im. ≦ **milьcь*; por. ps. **milъ*, pol. im.: Milesz, Milik.

Naulitze (1191, 1260, 1296) M., *Noulisse* (1360), *Noulitze* (1368, 1450) m. ≦ **novъľitii*; dziś: N a u l i t z, A. Clenze; naz. utworzona od im. **novъľь*, por. ps.: **novъ*, pol. im.: Nowosz.

Nemitze (1368) m. ≦ *němičě*; dziś N e m i t z, A. Gartow; por. ps. **němъ*, pol. naz.: Niemica.

Nemke (1450) im. ≦ **němъka*, por. wyżej: Nemitze, poł.: *nemťáinkə*.

Nereth (1330/52), *Neretze* (1360), *Neredese* (1388), *Neyretze* (1450) m. ≦ **neréčьje*; dziś: N e r i t z, A. Wustrow; por. ps. **rěka*, pol. naz. Nierybno.

[2]) *Molneyk* zamiast oczekiwanego **Melneyk* pod wpływem dn. *mahlen*. Co do zastępstwa dn. *ā* w poł. por. Lehr MPKJ. VII. 276.

Nestove (1337), *Nesteve* (1359, 1450) m. ≤ **niščevo*; dziś: N e s t a u, A. Oldenstadt; por. ps. **niščь*, pol. naz.: Niszczewy, Niszczewice.

Nevelitze (1450) m. ≤ **nevъľitii*; dziś: N i e v e l i t z, A. Medingen; naz. utworzona od im.: **nevъľь*; por. sch. *nèven*, bg. *neve*, pol. nazw.: Niewisza, Niewocin.

Nipervitze, Nypervitze, Nypervisse (1330/52), *Nypernitze* (1360), *Nypervytze* (1450) m. ≤ **nepŕvitii*; dziś: N i e p e r f i t z, A. Bleckede; naz. utworzona od im. **neprvъ*; por. ps. **pŕvъ*; pol. im.: Pirzwosz; Niesuł.

Nouden (1450) m. ≤ **nudьno*; dziś N a u d e n, A. Wustrow; por. ps. **nuditi*, pol. naz.: Nudzicze.

Nouzen (1450) m. ≤ **nudiьno*; dziś: N a u s e n, A. Hitzacker; por. ps. **nudia*.

Novente (1289), *Nouenthin* (1296), *Noventyn* (1309, 1450), *Nouentin* (1330/52, 1449) m. ≤ **novętinъ*; dziś: N ö v e n t h i e n, A. Oldenstadt; naz. utworzona od im.: **novęta*; por. ps. **novъ*, pol. im. Nowosz.

Pagolke (1450) im. ≤ **paxolъkъ*; pol.: pachołek.

Pankasz (1450) im. ≤ **pąkašь*; por. ps. **pąkъ*, por. pol. im.: Pękosza.

Parpart (1360), *Parparde* (1368, 1450) m. ≤ **porportь*; dziś: P a r p a r, A. Hitzacker; por. kasz.: *parparc* «paproć»; pomor. naz. Parpart.

Pasevetze (1450) im. patronim. ≤ **paševiti* urobione od im.: *pašь* ≤ **pako-*; por. ps. **pače*, **pakъ* «silny», pol. im.: Paszek.

Pennekevittze (1450) m. ≤ **pьńьkovitii*; dziś: P e n k e f i t z, A. Hitzaker, por. ps. **pьńь*, pol. pieniek, naz.: Pieńkowice.

Pileke, Bileke (1450) im. ≤ **pilьkъ*; por. ps. **piľą*, **piliti* **pilьnъ*, pol. naz.: Pilki, Pilnomyśl.

Plastoven (1330/42), *Plastove* (1345) m. ≤ **plastovo*; dziś P l a s t a u, A. Clenze; por. ps.: **plastъ*, poł. *plost* «włóka», pol. naz. Plastowo, Plastowiny.

Pletze, Pleytz (1450) im. ≤ **plěšь*, por. scs. **plěšь* «łysina».

Plothe (1296), *Plote* (1369), *Plate* (1450) m. ≤ **plotьie*, dziś: P l a t e, A. Clenze, por. ps.: **plotъ*, pol. naz.: Płocie.

Poderepe (1360), *Puderep* (1360, 1368), *Puderop* (!) (1450) m. ≤ **pod(ъ)rěpьje;* dziś: P u d r i p p, A. Hitzacker; por. ps. **rěpa,* pol. naz.: Rzepów, Rzepin.

Poklentze (1298) m. ≤ **pokleńьče* koło C l e n z e; por. wyżej: Clentze.

Pomoytzele (1353, 1360, 1382), *Pomoycele* (1353), *Poumosele* (1360), *Pomoyzele* (1368), *Pomotzell* (1450) m. ≤ **pomysly;* dziś: P o - m o i s s e l, A. Bleckede; naz. utworzona od im. **pomyslъ;* por. ps. **mysliti,* pol. naz.: Pomysłów.

Popelow (1360, 1391, 1411) m. ≤ **popelovъ;* dziś: P o p e l a u, A. Neuhaus; por. ps. **popelъ,* pol. naz.: Popiołów.

Pratz (1450) im. ≤ **pьračь;* por. ps. **perǫ, *pьrati;* pol.: pracz.

Predole (1330/52), *Predol, Priedelen* (1370), *Priddole, Pryddole* (1450) m. ≤ **perdoly;* dziś: P r ö d o h l, A. Lüchow; por. ps. **dolъ,* pol. naz.: Przedoły.

Preseke (1330/52), *Prensek* (1330/52, 1360), *Pressek, Priseke,* (1360), *Preszeke* (1368), *Pritzeke, Prissek* (1450) m. ≤ **persěky;* dziś: P r i s s e c h, A. Clenze; por. niżej: Pritzetze.

Prethen (1322) m. ≤ **perdinъ* (?); dziś: P r e t e n, A. Neuhaus; por. ps. **perdъ;* pol. naz.: Przedzino.

Pritzetze (1300), *Pressetze* (1330/52, *Pretzeze* (1352), *Prytzezen, Prytzetzen* (1362), *Pritseetze* (1369), *Priceczen, Priczece, Pritsetzen, Pretzetzen* (1372) m. ≤ **persěče;* dziś: P r e t z e t z e, A. Dannenberg; por. ps. **sěkati,* pol. przesiecz, przesieka, naz.: Przesieki.

Pritzere, Pristire (1330/52), *Pritzer* (1350, 1360), *Pritser, Prisser, Pritzeren* (1360), *Prissir* (1384), *Pretzer* (1384), *Pretzer* (1395), *Prittzier, Pryscher* (1450) m. ≤ **prižirъ;* dziś: P r e z i e r, A. Lüchow i A. Oldenstadt, por. ps. **žirъ,* pol. naz.: Żyrów.

Probin (1360) m. ≤ **probinъ;* dziś: P r o b i e n, A. Oldenstadt; por. niem.: Probe, pol. naz. Probina.

Pryleph (1345), *Vrylep* (!) (1353), *Prilepe* (1450) m. ≤ **prilěpa;* dziś: P r i l i p p', A. Hitzacker; por. ps. **lěpъ,* pol.: przylep «chata»; naz. Przylepa.

Puchene (1330/52), *Pukene, Puggene* (1360), *Pogghene* (1368), *Puggen* (1450) m. ≤ **pukno;* dziś: P ü g e n, A. Clenze; por. ps. **puknǫti,* pol. naz.: Puknie.

Pulitze (1362) m. ≤ **policě;* dziś: Pölitz, A. Gartow; por. ps. **polica;* pol. naz.; Polica, Police.

Pustad (1330/52), *Podzad* (1360), *Poszade, Possade* (1450) m. ≤ **posada;* dziś: Possade, A. Hitzaker; por. ps. **saditi,* pol.: posada, naz.: Posada.

Pusteken (1334) M. im. ≤ **pustakъ;* por. ps. **pustъ;* pol. pustak.

Putech (1450) im. ≤ **potěxъ;* por. ps. **potěxa,* por. pol. im.: Pobych, Poniat, Uciech.

Püüst (1450) im. ≤ **pustъ.*

Pyast (1450) im. ≤ **pěstъ;* por. pol.: piasta.

Radegast[3]) (1323, 1330/52), *Redegast* (1326), *Raddegast* (1330/52) m. ≤ **radgoščь;* A. Bleckede naz. utworzona od im.: **radogostъ,* por. ps. **raditi,* **gostь,* pol. im.: Dobrogost, Radogoszcz.

Rademutzle (1296) m. ≤ **radomysľь,* dziś: Redemoissel, A. Clenze; naz. utworzona od im. **radomyslъ,* por. ps. **radъ,* **mysliti,* pol. naz. Radomyśl.

Rantzeleve (1360) m. ≤ **ręčьlevo;* dziś: Rantzau, A. Lüchow; naz. utworzona od im. **ręčьlь,* por. ps. **ręčiti,* pol. naz. Ręczno

Redebutze (1360), *Redebüz* (1371) m. ≤ **radobytiь;* dziś Reddebeitz, A. Lüchow naz. utworzona od im.: **radobytъ;* por. ps. **radъ,* **byti;* star. pol. naz.: Radobycz, Radebicz; czes. naz. Radobytce.

Redeve (1330/52) m. ≤ **radovo;* dziś: Reddien, A. Medingen; por. ps. **radъ;* pol. naz.: Radowa.

Redhebere (1329), *Redeber* (1429) m. ≤ **radiboŕь;* dziś: Räber, A. Oldenstadt; naz. utworzona od im.: **radiborъ;* por. ps. **raditi,* **boriti;* pol. naz.: Radziborz.

Rethmere (1296) M. m. ≤ **ortiměŕь;* dziś: Rettmer, A. Lüneburg; nazw. utworzona od im.: **ortiměrъ;* por. ps.: **ortiti,* **měrъ;* pol. im.: Racibor.

Retze (1368) m. ≤ **rěče;* dziś: Reetz, A. Lüchow; por. ps. **rěka;* pol. naz.: Rzeka, Rzeki.

Reydatze (1450) im. ≤ **radьcь;* por. ps. **radъ;* pol. im.: Radek, Radziech, Bielec, Golec.

---

[3]) *a* w drugim członie nazwy *Radegast* wprowadzono na miejsce dawnego *o* pod wpływem niemieckiego *gast.*

Riddereschen (1296), *Ridderetze* (1368) m. ≦ **ridderitii*; dziś: Reddereitz, por. niem. *Ritter*, flandr. *ridder*; pol. nazwa: Rycerzewo, Rycerka.
Rittzeken (1450) im. ≦ **rydiьkъ*; por. ps. **rydiь*; pol.: rydzek.
Ritze, Reytze (1450) m. ≦ **ritie*; dziś: Reitze, A. Clenze; por. ps. **ritь*; pol. naz.: Rzyce.
Rothessen (1133) m. ≦ **rodešьno*; dziś: Rosche, A. Uelzen; naz. utworzona od im.: **rodešь*, por. ps. **rodъ*, pol. im.: Rodziesza.
Rottyneke (1450) im. ≦ **rodьnikъ*; por. ps. **roditi*; czes.: *rodník*.
Rozeve (1307), *Rosove* (1337) m. = *roševo*; dziś: Rassau A. Oldenstadt; naz. utworzona od im. **rošь*; por. ps. **orstiti*; pol. im. Rościsław, Roszek, Roszko.
Ryberauw (1450) m. ≦ **rebřevъ*; dziś: Riebrau, A. Hitzacker; por. ps. **rebro*, poł. *rebrü* || *ríbrə*, pol. naz.: Żebrowo.
Sageran (1330/52), *Zagharan* (1360), *Sacgeran* (1450) m. ≦ **zagoriany*; dziś: Saggrian, A. Clenze; por. ps. **gora*, pol. naz.: Zagórzany.
Salderatze (1330/52), *Salderaz, Salderans* (!) (1360), *Galderatze* (!) (1450) m. ≦ **soldiradiь*; dziś: Salderatzen, A. Clenze; naz. utworzona od im. **soldiradъ*; por. ps. **solditi*, **radъ*; sch. im. Sladoj, Sladen (Miklosich: Die Bildung der slav. Personen- und Ortsnamen).
Sarnszecke (1450) m. ≦ **žŕnosěky*; dziś: Sarenseck, A. Hitzacker ; por. ps. **žŕna*, **sěkati*; pol. naz.: Żarnosieki.
Satekouwe (1395), *Satekow* (1400) m. ≦ **sadъkovъ*; dziś: Satkau, A. Neuhaus; por. ps. **sadъ*, pol. sadek, naz.: Sadków.
Sauken (1450) im. ≦ **žukъ*; por. pol. im. Żuk.
Schernyn (1360), *Cernyn* (1450) m. ≦ **čŕnin*; dziś: Zernien, A. Hitzacker; por. ps. **čŕnъ*, pol. naz.: Czernin.
Schupack, Schuppach (1450) im. ≦ **skubakъ*; por. pol. skubak.
Schweschow (1450) m. ≦ **svežьkovъ*; dziś: Schweskau, A. Lüchow; naz. utworzona od im.: **svežьkъ*; por. ps. **svežь*, pol. naz.: Świeżawy.
Serave (1450) m. ≦ **žeravi*; dziś: Serau, A. Lüchow; por. ps. **žeravъ*, pol. naz.: Żórawy.
Servineke (1450) im. ≦ **čŕvenikъ*; por. ps. **čŕvъ*, poł. *carvénə*.
Seyblasz (1450) im. ≦ **šeplačь*; por. czes. *šeplač* «szepleniuch».

Seylhas (1450) im. ≤ **silačь*; por. ps. **sila;* pol. siłacz.
Slannicke (1450) im. ≤ **solnikъ;* por. niżej: Slantzen.
Slantzen (1330/52), *Slance* (1338, 1360), *Slanse* (1368), *Slantz* (1450) m. ≤ **solnьci;* dziś: S l a n z e, A. Clenze; por. ps. **solь,* poł. *slånə,* rus. naz.: Sołonec.
Sleine (1450) im. ≤ **slina.*
Sletow (1450) m. ≤ **zoltovъ;* dziś: S c h e t a u, A. Lüchow; por. ps. **soltъ;* pol. naz.: Złotowo.
Slonowe (1450) m. ≤ **solnovo;* dziś: S c h l a n n a u, A. Clenze; por. ps. **solь,* poł. *slånə,* pol. naz.: Słonawa.
Smarzeue, Smarsowe (1360), *Smarzow* (1384), *Smarsow* (1450) m. ≤ **smr̥ževo;* dziś: S c h m a r s a u, A. Lüchow; naz. utworzona od im. **smr̥žь;* por. ps. **smr̥kъ* ‖ **smr̥gъ* ‖ **smr̥žь;* pol. im. Smarz, Smardz, naz.: Smarzewo, Smardzewo.
Smeleve (1450) m. ≤ **smilovo;* dziś: S c h m ö l a u, A. Oldenstadt; naz. utworzona od im. **smilъ;* por. scs. *smilьnъ,* pol. smilić; im. Smił, naz. Śmiłów, Śmiełów.
Smersowe (1330/52); *Smerzowe* (1360), *Smersewe* (1368) *Smersauw* (1450) m. ≤ **smŕdi̯evo;* dziś: S c h m a r s c h a u, A Dannenberg; por. ps. **smŕdъ,* pol. naz.: Śmierdzonka, Śmierż, Śmierzowa.
Sobeke (1450) im. ≤ **sobъkъ;* por. pol.: sobek.
Sollan (1450) m. ≤ **soli̯any;* dziś: S a l l a h n, A. Clenze. por. ps. **solь,* pol. naz.: Solany.
Sowk (1450) im. ≤ **sovъka;* por. pol. sówka.
Stapelitz (1209) m. ≤ **ščaplicě;* A. Fallingbostel; por. pol. szczapa szczepa, szczepły, naz. Szczaplewszczyzna, Szczepłoty.
Stochem (1244), *Stockem* (1296) M. m. ≤ **sъtoky;* dziś: S t ö c k e n, A. Uelzen; por. ps. **tokъ;* pol. naz. Stoki.
Strachauw (1450) m. ≤ **straxovъ;* dziś: S t r a c h a u, A. Hitzacker; por. ps. **straxъ,* pol. naz.: Strachów.
Stresou (1360) m. ≤ **sterževъ;* dziś: S t r e s o w, A. Gartow; por. ps. **stergǫ, *stergti,* pol. naz.: Strzeżewo, Strzeżów.
Stretze (1296), *Streteze* (1330/52) m. ≤ **streče;* dziś: S t r e e t z, A. Dannenberg; por. pol. strzekać, pol. naz.: Strzeków.
Styepelse, Stypelse (1380) m. ≤ **ščeplьci;* dziś: S t i e p e l s e, A. Fallingbostel; por. pol. szczepły, naz.: Szczeploty.

Suchlantze (1450) m. ≦ **suxolǫče;* dziś: S u d l a n d, A. Dannenberg; por. ps. **suxъ*, **lǫka;* pol. naz.: Sucholas, Suchodół.

Suthene (1296, 1450) m. ≦ **sutina*; dziś: S ü t h e n, A. Clenze; pol. suć, suty, sucina, naz.: Sucina, Suciny.

Swypede (1450) m. ≦ **svepety;* dziś: S c h w i e p k e, A Clenze; por. ps. **svepiti sę;* pol. świepiot «barć pszczół leśnych».

Szesenze (1296), *Zetze* (1360), *Czetze* (1450) m. ≦ **čeče*; dziś: Z e e t z e, A. Clenze; por. ps. **ček-*; pol.: czeczotka, czes. čečina, pol. naz.: Czeczewo.

Szweput (1296) m. ≦ **svepoty;* A. Clenze; por. wyżej: Swypede, oboczność: **svepetъ* || **svepotъ*, podobnie jak **kočetъ* || **kokota* i t. d. (por. Vondrák Vrgl. sl. Gr. I. 584, 585).

Tolzeuanze (1296), *Tolzevolz* (!) (1330/52), *Tolzerevans* (!) (1360), *Tolsteuanse* (1368), *Tolstevantze, Toltzevantze* (1450) m. ≦ **tḷstovǫsy;* dziś: T o l s t e f a n z, A. Clenze; naz. utworzona od im. **tḷstovǫsъ;* por. ps. **tḷstъ*, **vǫsъ;* czes. naz.: Tlustofousy, pol. im. Białowąs.

Trasineke (1450) im. ≦ **trъstenikъ*, por. ps. **trъstь*, poł. *tråstíněk;* 'rzemieślnik robiący łodzie'.

Tribele 1360) m. ≦ **terběl-;* dziś: T r e b e l, A. Gartow; por. ps. **terб̌ǫ*, **terbiti*; pol. formacje jak: topiel, czes. *třebel, -bele* 'zaklepa'.

Trippekowe (1330/52), *Trebekow, Trippecow, Tribbekow* (1360), *Tribekowe* (1368), *Trippkouw* (1450) m. ≦ **terbьkouvъ;* dziś: T r i p k a u, A. Dannenberg; nazw. utworzona od im. **terbьko;* por. ps. **terб̌ǫ*, **terbìti*, pol. im. Trzebko.

Trybun (1330/52), *Trebûn* (1349), *Tribbûn* (1360), *Trebüne* (1450) m. ≦ **terbuńь*; dziś: T r a b u h n. A. Lüchow; por. ps. **terб̌ǫ*, **terbiti*, pol. nazwisko: Trzebuniak.

Tupatell (1450) m. ≦ **tupadly;* dziś: T h u n p a d e l, A. Dannenberg; por. ps. **tupati*, pol. nazw.: Tupadły.

Turow (1368, 1450) m. ≦ **turovъ*; dziś: T h u r a u, A. Lüchow; por. ps. **turъ*, pol. Turów.

Tuschowe (1330/52), *Tuschow, Tuscow* (1360), *Tuskowe, Tusschow* (1368), *Tuskow* (1395) m. ≦ **tušьkovъ*; dziś: T ü s c h a u, A. Clenze; naz. utworzona od im: **tušьkъ*; por. ps. **tušiti*, pol. im.: Tuszek, naz.: Tuszków.

Tymetze (1450) m. ≦ **tymicě;* dziś: Timmeitz, A. Hitzacker; por. ps. **timěno* || **tyměno,* gł. tymjo 'błoto', pol. naz.: Tymiany, Tymieniec.

Tytzauw (1450) m. ≦ **tisovъ;* dziś: Tiessau, A. Hitzacker; por. ps. **tisъ,* pol. naz.: Cisów.

Tzaderouw (1450) m. ≦* *zaderovъ;* dziś: Zadrau, A. Dannenberg; por. ps. **derъ,* pol. zadzior, naz.: Zadziory.

Tzibelin (1289), *Zebelin* (1296), *Sebbelin* (1360, 1488), *Tzebelin* (1450) m. ≦ **čepělinъ;* dziś: Zebelin, A. Clenze; por. ps. **čepǫ,* **čepiti;* pol. formacje jak: topiel, naz.: Czepielin.

Tzippenyttze (1450) m. ≦ **šibenica;* dziś: Sipnitz, A. Dannenberg; por. ps. **šiba,* pol. szubienica ≦ szybienica, naz.: Szybienica.

Tziretze (1360) m. ≦ **čiricě;* dziś: Zieritz, A. Medingen; por. ps. **čirъ,* pol. naz.: Czyrki, Czyrsk.

Tzuven (1450) m. ≦ **sovinъ;* dziś: Soven, A. Dannenberg; por. ps. **sova,* pol. naz.: Sowina, Sowiny.

Wapoyss, Wappoys (1450) im. ≦ **opyzъ;* por. pol.: pyzać «ryć w ziemi», poł. *våpói̯z* «czepija u pługa».

Warasse (1450) im. ≦ **oračь;* por. ps. **orati,* pol. oracz.

Varentin (!) (1360); *Vartzentin* (1368) m. = *varšętin;* dziś: Vasenthien, A. Gartow; naz. utworzona od im.: **varšęta* ≦ **varti-* ≦ **vorti-;* por. ps. **vortiti;* pol. im. Warcisław, Warsz, Warszon.

Wederin (1360), (Hon)*wederin* (1368), *Wydderin* (1450) m. ≦ **odьrinъ;* dziś: Wedderien, A. Hitzacker i Oldenstadt; por. ps. **derǫ,* **dьrati,* pol. naz.: Odrzyca.

Wedessem (1296) M. m. ≦ **vědešьno;* dziś: Wetzen, koło Lüneburga; naz. utworzona od im. **vědešь;* por. ps. **věděti;* strus. im.: Nevěd.

Ventzekov (1360) m. ≦ **vętįьkovъ;* dziś: Ventschau, A. Bleckede; naz. utworzona od im. **vętįьkъ;* por. ps. **vętįь,* pol. im.: Więcek, naz.: Więcków.

Wibeze (!) (1330/52), *Witbeze* (!) (1360), *Wibbezede* (1368), *Wibbeszde, Wybbezde* (1450) m. ≦ **obъjězda;* dziś: Wibesse, A. Dannenberg; por. ps. **jězda;* kasz. naz. Objazda, niem. Wobesde.

Wistrick, Wistergk (1450) im. ≤ **ostrikъ;* por. ps. **ostrъ,* pol. im.: Ostrzesz.

Witzemer (1296) M. m. ≤ **vьśemiřь;* dziś: W i s w e d e l, Frst. Lüneburg; naz. utworzona od im.: **vьśemirъ;* por. ps. **vьśь, *vьśe; *mirъ;* pol. im. Wszemir.

Witsetze, Wytzetze (1330/52), *Witzentze* (!) (1360), *Witzeytze, Wittzetze, Witzetze* (1450) m. ≤ **ot(ъ)sěčь;* dziś: W i t z e e t z, A. Clenze, A. Lüchow, A. Hitzacker; por. ps. **sěkati;* pol. odsiecz «opór» [4]).

Wodeuisse (1360), *Wodenisse* (!) (1360, 1368), *Waddevitze* (1450) m. ≤ **vodovitji;* dziś: W a d d e w e i t z, A. Clenze; por. rus. naz.: Wodowicze.

Wopoyse (1296) m. ≤ **opyzy;* dziś: W a p p e u s, A. Oldenstadt; por. wyżej: Wapoyss.

Voustepeysde (1450) im. ≤ **ustopizda;* por. ps. **usta, *ustьje, *pizda,* czes. ústonožec; pol. im.: Ustek, Uston, Trzeszczyoko, Białowąs.

Vrechow (1360), *Wrechauw* (1450) m. ≤ **orěxovъ;* dziś: W r e c h a u, A. Hitzacker; por. ps. **orěxъ,* poł. *vréx;* pol. naz.: Orzechów.

Wstroue, Wzstrov (1320), *Wstreue* (1334), *Wůstrowe* (1355) m. ≤ **ostrovъ;* now. poł. *våstrův,* dziś.: W u s t r o w; por. pol. naz.: Ostrów.

Yesna (1292), *Yesnam* (1298), *Yhesenae* (1303) rzeka ≤ **jěsnaja;* dziś J e e t z e l dopływ Łaby; pol. naz. Jasna.

Yesne (1292, 1330/52, 1360), *Jesne* (1292, 1360) m. ≤ **jěsnoje;* dziś: J e e t z e l, A. Lüchow; pol. naz. Jasne.

Zacemyn (1330/52, 1360), *Sacenyn, Satamin* (1360), *Zatemin* (1368), *Sathemyn* (1450) m. ≤ **zatьminъ;* dziś: S a t e m i n, A. Wustrow; por. ps. **tьma,* pol. zaćmić.

Zacheue, Ząchеue (1289), *Sacheue* (1296), *Zagghene* (!) (1342), *Zachgow, Zachgeue* (1360), *Sachow* (1450) m. ≤ **zaxovo;* dziś: S a c h a u, A. Clenze; naz. utworzona od im. **zaxъ* ≤ **za-;* por. ps. **za;* pol. im.: Zabor, Zawist, Zach.

Zagentszke (1450) im. ≤ **zajęčьkъ;* por. ps. **zajęcь;* pol. im. Zajączek.

[4]) Wszystkie trzy miejscowości noszące powyższą nazwę położone są w okolicy górzystej, nazwa ich więc stoi zapewne w związku z faktem, że były one niegdyś miejscami obronnemi.

Zamaszeke (1450) m. ≤ **zamъčьkъ;* dziś: S a m m a t z, A. Hitzacker; por. ps. **zamъkъ,* pol. naz.: Zameczek.

Zelen (1330/52, 1360, 1368), *Selen* (1360) m. ≤ **zelьno;* dziś S e l l i e n, A. Hitzacker; por. ps. **zelo,* pol. naz.: Zielin.

Zimandere (1360), *Symander* (1383), *Czymander* (1450) m. = *śemądry;* dziś S i m a n d e r, A. Lüchow; naz. utworzona od im.: **śemądrъ* ≤ ps. **vьśemądrъ;* por. pol. wsze || swie || sie (SO. I. 104), im.: Wszepraw || Siepraw, Wszerad || Sierad, Wszemir || Siemir.

Zinisse, Zinize, Synisse (1360) m. ≤ **činicě;* dziś: Z i e n i t z, A. Hitzacker; por. ps. **činъ,* pol. naz.: Czyńce, Czynkówski łan.

Zireve (1330/52), *Czireve* (1460) m. ≤ **žirovo;* dziś: S e r a u, A. Clenze; por. ps. **žirъ,* pol. naz.: Żyrów.

Zmartene (!) (1330/52), *Smardouw* (1365), *Smardow* (1395), *Smardaw* (1450) m. ≤ **smṛdovъ;* dziś: S c h m a r d a u, A. Hitzacker; por. ps. **smṛdъ,* pol. naz. Smardów.

Zolcowe (1330/52), *Solkove, Tzolkowo* (1360) m. ≤ **solьkovo;* dziś: S o l k a u, A. Clenze; por. ps. **sol,* pol. naz.: Solki, Solkieniki.

Wyrazy niezrozumiałe.

Bratze (1450) m. dziś: B r a s c h e.

Drammas (1450) im.

Drumnaze (1330/52), *Donmatze* (1348), *Domatze* (1450, 1470), *Domatz* (1470) m. dziś D a m m a t z e n, A. Clenze.

Gauste (1450) im.

Geithin (1296), *Ghetlin* (1380), *Gettin, Gettyn* (1450) m. dziś: G ö t t i e n, A. Clenze.

Ghergerin (1450) m. dziś: C a c h e r i n, A. Dannenberg.

Gomeze (1330/52) *Gomesse, Gomoze* (1360), *Gumnetze* (1450) m. dziś: G ü m s e, A. Dannenberg.

Kernemouwe (1450) im.

Maddeve (1450) m. dziś: M a d d a u, A. Clenze.

Mussikevantz (1326) m.

Poygemoyg (1450) m. dziś: P o m m a u.

Reyneytzeke (1450) im.

Schrean (1360) *Screan, Schreygan* (1450) m. dziś: S c h r e y a h n, A. Wustrow.

Slikove (1289), *Slykeve* (1450) m. dziś: Schliekau.
Swemelitze (1360), *Swomevitz* (1450) m. dziś: Schwemmlitz, A. Oldenstadt.
Toregelop (1330/52), *Tosseglop* (1350), *Tosleglop* (1360) m. dziś: Tosterglope, A. Bleckede.
Tormetze (1330/52), *Turmetze* (1360), *Termitze* (1450) m. dziś: Tarnitz, A. Lüchow.
Vaddatt (1450) im.
Vedder (1450) im.
Witveghzen, *Wituezen*(1360), *Witfetze*, *Wittfetze* (1450) m. dziś: Witfeitzen, A.Clenze.
Volcwin, *Volquiene* (1330/52), *Wolqui* (1355, 1360); *Volkwin* (1450) m. dziś: Volkfien, A. Clenze i A. Dannenberg.
Wuzzezegkele (1330/52), *Wozesechele* (1360), *Wusseseggele* (1393) m. dziś: Wussegel.
Zommete (1330/52), *Sumpte* (1399) m. dziś: Sumte, A. Neuhaus.

II. Głosownia.

§ 1. Prapołabskie[5]) *a*.

Kontynuant prapoł. *a*, pochodzącego z ps. **a* poza nagłosową grupą *ra* i z ps. **ě* przed przedniojęzykowemi niepalatalnemi, a nadto w grupie *ar* z ps. **r̥*, z ps. **ŕ̥* przed przedniojęzykowemi niepalatalnemi i z ps. **tort*[6]), brzmiał w epoce staropołabskiej to jest w wieku XIII-tym, XIV-tym i XV-tym jako *a*, w dokumentach bowiem z wieku XIII-tego i XIV-tego oznaczany jest on stale przez *a*, n. p.: *Boguphalus* (1200) ≦ **boguxvalъ*; *Jasle* (1360) ≦ **jěslo*; *Kartzove* (1330/52) ≦ **kr̥čevo*; *Colbarde* (1360) ≦ **kolobŕ̥do*; *Dargan* (1330/52) ≦ **dorganь* i t. d., w materjale językowym zaś pochodzącym z XV-tego wieku: 89 razy (98%) przez *a*, np.: *Jarneke* (1450) ≦ **jarьnikъ*; *Baleke* (1450) ≦ **bělъkъ*; *Marlyn* (1450) ≦ **mr̥linъ*; *Sarnszecke* (1450 ≦ **žŕ̥nosěky*; *Karvztze* (1450) ≦ **korvicě* i t. d., a tylko raz

---

[5]) Stanem prapołabskim nazywam system językowy gwar, z których powstał język połabski, w dobie rozbicia jedności pralechickiej. Stan ten jest rezultatem zmian językowych dokonanych na gruncie tych gwar w epoce, gdy stanowiły one jeszcze część składową pralechickiej wspólnoty językowej, (por. Lehr-Spławiński: Mowa dawnych Połabian w stosunku do grupy językowej pomorsko-polskiej. SO. I str. 121 i nas.).

[6]) Grupa *trot* w miejscu ps. **tort* występuje w naszym materjale tylko w nazwie: *Brome* ≦ **borma*.

jeden (1%) przez *e*: *Gerneyk* (1450) ≤ **jarьnikъ*[7]) i raz (1%) przez *o*: *Gorde* (1450) ≤ **gordьje*[8]). Fakty te dowodzą, że labializacja omawianej głoski w *o*[9]) nastąpiła dopiero w ciągu wieku XVI-tego lub XVII-tego.

§ 2. Prapołabska grupa *rä*.

Kontynuant prapoł. grupy *rä* (pochodzącej z ps. nagłosowej grupy **ra* i z ps. grupy **ort*) brzmiał w epoce staropołabskiej również jako *rä*, w naszym bowiem materjale językowym oznaczony jest on: 8 razy (67%) przez *re* (lub *rey*) i 4 razy (33%) przez *ra*: *Redebutze* (1371), *Redebüz* (1371) ≤ **radobytjь*; *Redeve* (1330/52) ≤ **radovo*; *Radegast* (1323, 1330/52) *Redegast* (1326), *Raddegast* (1330/52) ≤ **radogošč*; *Redhebere* (1329), *Redeber* (1429) ≤ **radiborь*; *Reydatze* (1450) ≤ **radьcь*; *Rademutzle* (1296) ≤ **radomysly*; *Rethemere* (1296) ≤ **ortiměrь*. Fakt ten dowodzi, że przejście prapoł. grupy *rä* w *rå*[10]) nastąpiło dopiero w XVI-tym lub XVII-tym wieku.

§ 3. Prapołabskie *e*.

Kontynuant prapoł. *e* (powstałego z ps. **ě* w położeniu nie przed przedniojęzykowemi niepalatalnemi, oraz z ps. **e* w położeniu przed spółgłoskami twardemi) brzmiał w epoce staropołabskiej zawsze jako *e*, czego dowodzi stałe w naszym materjale językowym oznaczanie go przez *e*, zarówno w grupie *je* przed przedniojęzykowemi niepalatalnemi: *Genatze* (1450) ≤ **je(dь)načь*, jak też i w innych pozycjach, n. p.: *Belitz* (1330/52) ≤ **běličě*; *Levece* (1360) ≤ **lěvicě*; *Vrechow* (1360) ≤ **orěxovъ*; *Belatz* (1450) ≤ **běľačь*; *Mechow* (1433) ≤ **měxovъ*; *Putech* (1450) ≤ **potěxъ*; *Bitzelle* (1352, 1368) ≤ **bъčely*; *Popelow* (1360, 1368) ≤ **popelovъ*; *Swypede* (1450) ≤ **svepety*; *Tzaderouw* (1450) ≤ **zaderovъ*; *Serave* (1450) ≤ **žeravy* i t. d. Z faktu tego wy-

---

[7]) Oboczność *Jarneke* || *Gerneyk* odpowiada wiekopolskiej oboczności: *Jarosław* || *Jerosław* i t. d. (por. Taszycki: Naj. pol. im. os.: st. 62 i 63).

[8]) Z pisowni nazwy *Gorde* ≤ **gordьje* trudno wysnuwać dalej idące wnioski, wobec faktu, że w pisowni imion osobowych zapisanych w dokumencie z roku 1450, a reprezentującej (skutkiem braku tradycji ortograficznej) pod wszystkiemi innemi względami dalsze stadjum rozwoju językowego, kontynuant prapołabskiego *a* oznaczany jest stale przez *a*.

[9]) Por. Lehr-Spławiński: Gramatyka połabska § 19.

[10]) Por. Lehr-Spławiński: Gramatyka połabska § 19a i § 63.

nika, że przejście prapoł. *e* w grupie *je* przed przedniojęzykowemi w *a*[11]) nastąpiło dopiero w ciągu XVI-tego i XVII-tego wieku, na co wskazuje również i chronologja względna, bo gdyby proces ten dokonał się przed wiekiem XVI-tym to powstałe tą drogą *a* uległoby labializacji narówni z kontynuantem prapoł. *a*[12]).

§ 4. Prapołabska grupa *er*.

Kontynuant prapoł. grupy *er* (pochodzącej z ps. **ŕ* w położeniu nie przed przedniojęzykowemi niepalatalnemi) zachował swe pierwotne brzmienie aż do końca wieku XV-tego, oznaczany jest on bowiem w naszym materjale językowym stale grupą liter *er*: *Cerntyn* (1360) ≦ **čŕn(ę)tinъ*; *Schernyn* (1360), *Cernyn* (1450) ≦ **čŕninъ*; *Servineke* (1450) ≦ **čŕvenikъ*; *Nipervitze*, *Nypervisse* (1330/52), *Nypernitze* (1360), *Nypervytze* (1450) ≦ **nepŕvitii*; *Smersove* (1330/52), *Smerzowe* (1360), *Smerseve* (1368), *Smersauw* (1450) ≦ **smŕdievo*, z czego wynika, że przejście jego w *ar* [13]) nastąpiło dopiero w wieku XVI-tym lub XVII-tym. Wniosek ten znajduje potwierdzenie również i w chronologji względnej, grupa *ar* bowiem gdyby powstała z dawniejszego *er* przed wiekiem XVI-tym musiałaby przejść w nowopołabskim w *or* (por. § 3).

§ 5. Prapołabskie *ą*.

Kontynuant prapoł. *ą* (pochodzącego z ps. **ǫ* i z ps. **ę* przed przedniojęzykowemi niepalatalnemi) brzmiał w epoce starołabskiej, a więc do końca wieku XV-tego, również jako *ą̊*, jest on bowiem oznaczony przez *an*, *am* 22 razy (92%) w dokrmentach z XIII-tego i XIV-tego wieku i 13 razy (87%) w materjale językowym pochodzącym z wieku XV-tego: *Banzeve* (1306, 1398), *Banseve* (1360), *Bantzeve* (1450) ≦ **bǫševo*; *Bandrase* (1371), *Banderatze* (1397) ≦ **bǫderadie*; *Dambecke* (1450) ≦ **dǫbъky*; *Dampnatze* (1450) ≦ **dǫbъnicě*; *Gans* (1450) ≦ **gǫsь*;

---

[11]) Por. Lehr-Spławiński: Gramatyka połabska § 23.

[12]) Rozwój grupy *je* przed spółgłoskami przedniojęzykowemi niepalatalnemi w *ja* jest zapewne wynikiem współdziałania dwu tendencyj fonetycznych, a mianowicie dyspalatalizacyjnego wpływu następującej spółgłoski, oraz dysymilacji *e* do poprzedzającego *j* analogicznie do dysymilacji która dokonała się w grupie *vo* i do kaszubskiego przejścia *jeden* w *i̯öden* i t. d.

[13]) Por. Lehr-Spławiński: Gramatyka połabska § 57.

Ganze (1343) ≦ **gąsьie*; *Ganzove* (1289), *Ganzeve* (1296), *Gantzeve* (1360), *Ghanzeve* (1380) ≦ **gąsovo*; *Goldevanz* (1330/52), *Goleuans*, *Goldevanze* (1360), *Gulevantz*, *Gholefantze* (1450) ≦ **golovąsy*; *Lanze* (1360), *Lantze* (1368, 1395, 1450) ≦ **ląčьie*; *Pankasz* (1450) ≦ **pąkašь*; *Rantzeleve* (1360) ≦ **rąčьlevo*; *Zimander* (1360), *Symander* (1383), *Czymander* (1450) ≦ **(vь)šemądry*; *Suchlanze* (1450) ≦ **suχoląče*; *Tolzeuanze* (1296), *Tolzerevans* (1360), *Tolsteuanse* (1368), *Tolstevantze*, *Toltzevanze* (1450) ≦ **tlstovąsy*; *Mansoüwer* (1450) ≦ **męsovarъ*, przez *on*, *om* zaś 2 razy (8%) w zabytkach pochodzących z wieku XIV-tego: *Bombeke* (1338) ≦ **bąbъky*, *Dompnatze* (1355) ≦ **dąbьnica* i 2 razy (13%) w dokumentach wystawionych w wieku XV-tym: *Bombeneke* (1450) ≦ **bąbъnъkъ*, *Ghontze* (1450) ≦ **gąsьie*. Fakty te dowodzą, że przejście prapołabskiego *ą* w *ǫ*[14]) dokonało się dopiero w ciągu XVI-tego i XVII-tego wieku.

§ 6. Prapołabskie *ę*.

Kontynuant prapoł. *ę* (kontynuującego ps. **ę* w położeniu nie przed przedniojęzykowemi niepalatalnemi) zachował aż do końca wieku XV-tego brzmienie *ę*, w naszym bowiem materjale językowym jest on stale oznaczany przez *en*: *Breselenza* (1330/52), *Brezelenz* (1360), *Breszelentze* (1450) ≦ **berzьielęče*; *Gorenthin* (1296) ≦ **gorętinъ*; *Lentzan* (1360, 1450); *Lensan* (1393) ≦ **lężany*; *Lentzatze* (1450) ≦ **lęčьcь*; *Lentze* (1350/52, 1393) ≦ **lęče*; *Lutentin* (1330/52, 1360) ≦ **ľutętinъ*; *Novente* (1289); *Nouenthin* (1296), *Noventyn* (1309, 1450), *Nouentin* (1330/52, 1449) ≦ **novętinъ*; *Varentin* (1360), *Vartzentin* (1360) = *varšętin*; *Ventzekov* (1360) ≦ **vętiьkovъ*; *Zagentszke* (1450) ≦ **zajęčьkъ*. Powyższe dane wskazują, że przejście prapoł. *ę* w *ą*[15]) nastąpiło również dopiero w ciągu XVI-tego i XVII-tego wieku.

§ 7. Prapołabskie *ė*.

Kontynuant prapoł. *ė* (pochodzącego z ps. **e* w pozycji przed spółgłoskami palatalnemi i w wygłosie) brzmiał w wieku XIII-tym i XIV-tym jako *ė*, w ciągu jednak wieku XV-tego uległ on zwężeniu i zapewne jeszcze przed początkiem wieku XVI-tego przeszedł w *i*, w dokumentach bowiem pochodzą-

[14]) Por. Lehr-Spławiński, Gramatyka połabska § 27.
[15]) Por. Lehr-Spławiński, Gramatyka połabska § 29.

cych z wieku XIII-tego i XIV-tego oznaczony jest on 50 razy (79%) przez e, n. p. Cetene (1289, 1296) ≦ *četьno; Gymelen (1360) ≦ *jьmelьno; Clentze (1330/52) ≦ *kleńьči; Zelen (1330/52, 1360, 1368) ≦ *zelьno; Breze (1360) ≦ *berzьi̯e; Stretze (1296) ≦ *streče i t. d. i 13 razy (21%) przez i, y: Criszow (1334), Krissow (1360) ≦ *kreševъ; Tzibelin (1289) ≦ *cepělinъ; Niperwitze, Nypervitze, Nypervisse (1330/52), Nypernitze (1360) ≦ *nepŕvicě; Stypelse (1380) ≦ *ščeplьci; Tribele (1360) ≦ *terběl-; Trippekowe (1330/52), Trippecow, Tribbekow (1360), Tribekowe (1368) ≦ *terbьkovъ; w dokumentach zaś z wieku XV-tego: 20 razy (67%) przez e, n. p.: Czetze (1450) ≦ *čeče; Tzippenyttze (1450) ≦ *šibenicě; Schweschow (1450) ≦ *svežьkovъ; Felle rogge (1450) ≦ *veľerogъi̯ь; Breszelentze (1450) ≦ *berzьi̯elęče i t. d. i 10 razy (33%)[16] przez i, y: Servineke (1450) ≦ *čŕvenikъ; Gymylen (1450) ≦ *jьmelьno; Gysinetze (1450) ≦ *ježinьcь; Camyt (1450) ≦ *kъmetь; Nyperzytze (1450) ≦ *nepŕvicě; Ryberauw (1450) ≦ *rebŕevъ[17]; Swypede (1450) ≦ *svepety; Trasineke (1450) ≦ *trъstenikъ; Fassyneke (1450) ≦ *važenikъ; Trippkouw (1450) ≦ *terbьkovъ.

§ 8. Prapołabskie ȯ[18].

Kontynuant prapoł. ȯ (pochodzącego z ps. *o) brzmiał, poza grupą vȯ, w wieku XIII-tym i XIV-tym jako ȯ, w ciągu następnego jednak stulecia wymowa jego, podobnie jak wymowa kontynuanta prapoł. ė, uległa zwężeniu i zapewne jeszcze przed końcem wieku XV-tego przeszedł on w u, w dokumentach bowiem z wieku XIII-tego i XIV-tego głoska ta oznaczona jest: 158 razy (88%) przez o, n. p. Boguphalus (1200) ≦ *boguχvalъ; Kotyn (1360) ≦ *kotinъ; Solkowe (1360) ≦ *solьkovo; Goleuans (1360) ≦ *golovǫsy; Kolove (1289) ≦ *kolovo i t. d., 21 razy (11'5%) przez u: Buszeve (1330/52), Buszeue, Buzzeue, Butzeue (1360) ≦ *boževo; Dulan (1289), Dullan (1360) ≦ *doli̯anъ; Gůltzow (1360) ≦ *golьcevъ; Guliz (1281), Gulitze (1360) ≦ *golicě; Guriz (1296), Gurisse (1360) ≦ *goricě; Krumadze (!) (1329), Krummatze (!) (1330/52), Crummazele (1368) ≦ *gromadi̯ьľi; Puderep (1360, 1368)

[16]) Analizując dane przedstawione w tym i w następnych paragrafach trzeba pamiętać o wpływie tradycji ortograficznej.

[17]) Por. poł. ríbrə.

[18]) Na to, że kontynuant ps. *o brzmiał w dobie prapoł. jako ȯ wskazuje późniejsza równoległość rozwoju tej głoski z kontynuantem prapoł. ė.

≦ *podrěpъ; Pulitze (1362) ≦ *policě; Pustad (1330/52) ≦ *posadъ; Szweput (1296) ≦ *svepoty; Brůme (1296), Brůme (1309) ≦ *borma i raz (0·5%) przez ou: Poumosele (1360) ≦ *pomysly, w dokumentach zaś pochodzących z wieku XV-tego 45 razy (73%) przez o, n. p.: Koval (1450) ≦ *kovalь; Pagolke (1450) ≦ *paxolъkъ; Posade (1450) ≦ *posada; Sobeke (1450) ≦ *sobъkъ; Felle rogge (1450) ≦ *veľerogъję i t. d., 15 razy (25%) przez u: Duberik, Duberk (1450) ≦ *dobrikъ; Durnick (1450) ≦ *dvorьnikъ; Ghugeyl (1450) ≦ *gogolь; Gulitze (1450) ≦ *golicě; Gulevantz (1450) ≦ *golovǫsy; Guratze (1450) ≦ *goricě; Krummasel (1450) ≦ *gromadįьľi; Kutzer, Kutzir (1450) ≦ *koserъ; Kusten (1450) ≦ *kosteńь; Kutlik (1450) ≦ *kotьlikъ; Puderop (1450) ≦ *pod(ъ)rěpьįe; Putech (1450) ≦ *potěχъ; Tzuven (1450) ≦ *sovinъ i raz jeden (2%) przez ou: Kousell (1450) ≦ *kozьlъ. Dalszy rozwój w ten sposób powstałego u w ü, a następnie dyspalatalizacja tej ostatniej głoski przed spółgłoskami przedniojęzykowemi niepalatalnemi w ö[19]) nastąpiła zapewne dopiero w ciągu wieku XVI-tego lub XVII-tego, w naszym bowiem materjale językowym nie spotykamy śladów tych procesów.

§ 9. Prapołabska grupa vȯ.

Kontynuant prapoł. ȯ w grupie vȯ (powstałej z ps. grupy *vo, oraz z nagłosowego *o) przed spółgłoskami palatalnemi brzmiał w epoce staropołabskiej jako ı[19]), przed niepalatalnemi zaś w wieku XIII-tym i XIV-tym jako o, w XV-tym natomiast jako å, pierwsza bowiem z tych głosek oznaczona jest w naszym materjale językowym: 14 razy (87·5%) przez i, y: Wibeze (!) (1330/52), Witbeze (!) (1360), Wibbezede (1368), Wibbeszde, Wybbezde (1450) ≦ *obъjězda; Wydderin (1459) ≦ *odьrinъ; Wistrick, Wistergk (1450) ≦ *ostrikъ; Witsetze, Wytzetze (1330/52), Witzentze (1360), Witzeytze, Wittzetze, Witzetze (1450) ≦ *ot(ъ)sěčь i 2 razy (12·5%) przez e: Wederin (1360), (Hon) wederin (1368) ≦ *odьrinъ, druga zaś w dokumentach pochodzących z XIII-tego i XIV-tego wieku: 4 razy (100%) przez o: Wodeuisse (1360), Wodenisse (1360, 1368) ≦ *vodovitįi; Wopoyse (1296) ≦ *opyzy, a w dokumentach z wieku XV-tego 4 razy (100%) przez a: Wadevitze (1450) ≦ *vodovitįi; Wapoyss, Wappoys

---

19) Por. niżej Tadeusz Milewski: Zastępstwo ps. *o w języku połabskim.

(1450) ≦ **opyzъ; Warasse* (1450) ≦ **oračь.* Fakty te dowodzą, że kontynuant prapoł. *ȯ* w grupie *vȯ* w wygłosie i przed spółgłoskami palatalnemi przeszedł jeszcze przed epoką skrystalizowania się tradycji ortograficznej w *i*. Teoretycznie możliwą jest dwojaka linja rozwoju *o* w *i*, a mianowicie: *o* ≧ *ö* ≧ *ü* ≧ *i* względnie *o* ≧ *ö* ≧ *e* ≧ *i*, oraz *o* ≧ *u* ≧ *ü* ≧ *i*. W razie gdyby omawiana głoska rozwijała się wedle pierwszej ze wskazanych możliwości, to uległaby niezawodnie rozszczepieniu w epoce; kiedy jeszcze wymawianą była jako *ö* w warunkach analogicznych jak ps. *ě*, *ę*, *ṛ* to jest tylko przed przedniojęzykowemi twardemi, a nie, jak prapołabskie samogłoski zwężone, przed wszystkiemi niepalatalnemi. Wobec tego należy uznać za rzecz najprawdopodobniejszą, że kontynuant prapoł. *ȯ* w grupie *vȯ* przeszedł poprzez *u* w *ü*, które przed niepalatalnemi przeszło w *o*, a następnie w *å*, w innych zaś pozycjach rozwinęło się w *i*.

§ 10. Prapołabska grupa *oł*.

Kontynuant prapoł. grupy *oł*[20]) (powstałej z ps. **l̥*, **l̥*) brzmiał w epoce staropołabskiej również jako *oł*, w naszym bowiem materjale językowym jest on stale oznaczany przez *ol*: *Boltessen* (1294), *Boltesno* (1296) ≦ **bľ̥tešьno*; *Dolge* (1330/52, 1388, 1450) ≦ **dľ̥goi̯e*; *Cholme* (1296) ≦ **χl̥my*; *Moltzin* (1296) ≦ **ml̥činъ*; *Tolzeuanze* (1296), *Tolzevolz* (!) (1330/52), *Tolzerevans* (!) (1360), *Tolsteuanse* (1368), *Tolstevantze*, *Toltzevantze* (1450) ≦ **tl̥stovǫsy*. Z faktów tych zdaje się wynikać, że prapołabska grupa *oł* przeszła w *åu̯*[21]) dopiero w ciągu XVI-tego i XVII-tego wieku.

§ 11. Prapołabskie *i*.

Kontynuant prapoł. *i* (pochodzącego z ps. **i*, oraz z ps. **y* w położeniu po tylnojęzykowych) brzmiał poza grupą *ir* w epoce krystalizowania się tradycji ortograficznej jako *i*, w ciągu jednak XIV-tego wieku przeszedł on poprzez *ei̯* w *ai̯*, w dokumentach bowiem pochodzących z XIII-tego

---

[20]) Przypuszczenie, że w prapołabszczyźnie i w epoce staropołabskiej element spółgłoskowy w grupie kontynuującej ps. **l̥*, **ľ̥* brzmiał jako *ł* opiera się na fakcie, że w nowopołabskim głoska ta wymawianą była jako *u̯*.

[21]) Por. Lehr-Spławiński: Gramatyka połabska: § 58.

i XIV-tego wieku jest on oznaczony 120 razy (98%) przez *i*, *y*, n. p.: *Barzis* (1296) ≤ **bṛzišь*; *Zinize* (1360) ≤ **činicě*; *Glynitze* (1360) ≤ **glinicě*; *Kotyn* (1360) ≤ **kotinъ*; *Lomiz* (1342) ≤ **lomicě*; *Ghinowe* (1330/52) ≤ **gynovo*; *Kiue* ≤ **kyvьie* i t. d., raz (1%) przez *ei*: *Lomeisse* (1360) ≤ **lomicě* i raz (1%) przez *a*: *Dompnatze* (1385) ≤ **dǫbьnica*, w dokumentach zaś z wieku XV-tego: 47 razy (74%) przez *i*, *y*; n. p.: *Dykvitze* (1450) ≤ **dik(o)vitii*; *Kutlik* (1450) ≤ **kotьlikъ*; *Crivitze* (1450) ≤ **krivicě*; *Lyppe* (1450) ≤ **lipy*; *Tzippenyttze* (1450) ≤ **šibenicě*; *Kyddin* (1450) ≤ **kydinъ*; *Chyleve* (1450) ≤ **gylovo* i t. d., 15 razy (23%) przez *ei*, *ey*: *Greybeke* (1450) ≤ **gribъkъ*; *Gerneyk* (1450) ≤ **jarьnikъ*; *Gerleyk* (1450) ≤ **kerlikъ*; *Cleytz* (1450) ≤ **kličь*; *Cleynatze* (1450) ≤ **klinьcь*; *Kleyneytzen* (1450) ≤ **klinica*; *Leytzan* (1450) ≤ **ličanъ*; *Leyske*, *Leysche* (1450) ≤ **lisъka*; *Molneyk* (1450) ≤ **melьnikъ*; *Reytze* (1450) ≤ **ritie*; *Seylhas* (1450) ≤ **silačь*; *Sleine* ≤ **slina*; *Voustepeysde* (1450) ≤ **ustopizda* i 2 razy (3%) przez *a*: *Dampnatze* (1450) ≤ **dǫbьnica*; *Guratze* (1450) ≤ **goricě*.

§ 12. Prapołabska grupa *ir*.

Kontynuant prapoł. grupy *ir* (kontynuującej ps. grupę **ir*) brzmiał w epoce staropołabskiej w pozycji heterosylabicznej jako *ir*, w pozycji zaś tautosylabicznej jako *ėr*, w naszym bowiem materjale językowym omawiana grupa w pozycji pierwszej oznaczona jest stale przez *ir*: *Tziretze* (1360) ≤ **čiricě*; *Zireve* (1330/52), *Czireve* (1450) ≤ **žirovo*, w drugiej zaś 10 razy (83%) przez *er* i 2 razy (17%) przez *ir*: *Bezmere* (1236) ≤ **bez(ъ)mirъ*; *Pritzere*, *Pristire* (1330/52), *Pritzer* (1350, 1360), *Pritser*, *Prisser*, *Pritzeren* (1360), *Prissir* (1384), *Pretzer* (1395), *Prittzier*, *Pryscher* (1450) ≤ **prižirъ*. Fakta te dowodzą z jednej strony, że kontynuant prapołabskiej grupy *ir* w pozycji tautosylabicznej przeszedł w *ėr* jeszcze przed wiekiem XIII-tym, z drugiej zaś, że oba kontynuanty omawianej grupy przeszły w *ar*[22]), podobnie jak kontynuant prapołabskiej grupy *er* (≤ **ṛ*), dopiero w ciągu XVI-tego lub XVII-tego wieku.

§ 13. Prapołabskie *y*.

Kontynuant prapoł. *y* (pochodzącego od ps. **y* w pozycji po wargowych i przedniojęzykowych) przeszedł po spółgło-

[22]) Lehr-Spławiński, Gramatyka połabska: § 37.

skach wargowych jeszcze przed wiekiem XIII-tym w *oi̯*[23]), po spółgłoskach zaś przedniojęzykowych, analogicznie do rozwoju kontynuantów prapoł. *i* i *u*, przeszedł w ciągu wieku XIV-tego i XV-tego poprzez *äi̯* w *åi̯*, w omawianym bowiem materjale językowym jest on w pozycyj po wargowych oznaczony: 24 razy (73%) przez *oi*, *oy* : *Boycene*, *Boicene* (1162) ≤ **byčina*; *Boytene* (1360), *Boyteue* (1360, 1368) ≤ **bytovo*; *Malemyosseli* (1450) ≤ **malomysly*; *Moythevitze* (1450), *Moichheniz* (1490), *Moychenitze* (1498) ≤ **myxovitii̯*; *Moylen* (1298), *Moylene* (w. XIV) ≤ **mylьno*; *Moylenitze* (1330/52) ≤ **mylьnicě*; *Moylevtize* (1450) ≤ **mylevitii̯*; *Moyzliz* (1296), *Moytzelisse* (1450) ≤ **myslitii̯*; *Maldeboit* (1330/52) ≤ **moldobyty*; *Pomoytzele* (1353, 1360, 1383), *Pomoycele* (1353), *Pomoyzele* (1368) ≤ **pomysly*; *Wapoyss*, *Wappoys* (1450) ≤ **opyzъ*; *Wopoyse* (1296) ≤ **opyzy*, 4 razy (12%) przez *o*: *Boteue* (1360) ≤ **bytovo*; *Mollene* (w. XV) ≤ **mylьno*; *Pomotzell*, *Poumosele* (1450) ≤ **pomysly*, 3 razy (9%) przez *u* (*ü*): *Rademutzle* (1296) ≤ **radomysľь*; *Redebutze* (1360), *Redebüz* (1371) ≤ **radobyti̯ь*, raz (3%) przez *ey*: *Feyszan* (1450) ≤ **vyšanъ* i raz (3%) przez *ou* : *Bouteue* (1360) ≤ **bytovo*, po przedniojęzykowych zaś (tylko w dokumentach z XV-tego wieku) 2 razy (67%) przez *i*, *y* : *Rittzeken* (1450) ≤ **rydi̯ьkъ*, *Tymetze* (1450) ≤ **tymicě* i raz (33%) przez *ey* : *Malstreyg* (1450) ≤ **malostryjь*.

§ 14. Prapołabskie *u*.

Kontynuant prapoł. *u* (pochodzącego z ps. **u*) brzmiał w epoce krystalizowania się tradycji ortograficznej jako *u*, w ciągu jednak wieku XIV-tego i XV-tego przeszedł on poprzez *ou̯* w *au̯*, w dokumentach bowiem pochodzących z wieku XIII-tego i XIV-tego jest on oznaczony 53 razy (93%) przez *u*, n. p.: *Lubbow* (1360) ≤ **ľubovъ*; *Luchow* (1395) ≤ **ľuxovъ*; *Lutentin* (1330/52) ≤ **ľutętinъ*; *Pukene* (1360) ≤ **pukno*; *Turow* (1368) ≤ **turovъ*; *Tuskow* (1395) ≤ **tušьkovъ* i t. d., 3 razy (5%) przez *ou* : *Boukeve* (1360) ≤ **bukovo*; *Loubin* (1360, 1368) ≤ **ľubinъ* i raz (2%) przez *o* : *Pogghene*

[23]) Proces ten stanie się zrozumiałym, jeśli przyjmiemy, że ps. **y* brzmiało jako *ui* i w połabskim zachowało po spółgłoskach wargowych zasadniczo swą pierwotną wymowę ulegając tylko dyzlabializacji w *oi̯*. Problemowi temu poświęcę uwagę jeszcze na innem miejscu.

(1368) ≤ **pukno*. W dokumentach zaś z wieku XV-tego: 23 razy (72%) przez *u*: *Gusteritze* (1450) ≤ **guščericě*; *Kassube* (1450) ≤ **kašuba*; *Lubbatz* (1450) ≤ **ľubašь*; *Lucgow* (1450) ≤ **lugovъ*; *Lukow* (1450) ≤ **lukovъ*; *Suchlantze* (1450) ≤ **suxolǫčьįe* i t. d., 4 razy (12,5%) przez *ou*: *Goutzittze* (1450) ≤ **gučicě*; *Nouden* (1450) ≤ **nudьno*; *Nouzen* (1450) ≤ **nudįьno*; *Voustepeysde* (1450) ≤ **ustopizda* i 5 razy (15,5%) przez *au*: *Bautze*, *Bautse* (1450) ≤ **bučь*; *Bautzeke*, *Bauctzeke* (1450) ≤ **bučьkъ*; *Sauken* (1450) ≤ **žukъ*. W ten sposób powstały dyftong *au̯* przeszedł, zapewne dopiero w ciągu XVI lub XVII wieku, w nagłosie, w wygłosie i przed spółgłoskami wargowemi w *ai̯*[24]).

§ 15. Kontynuanty prasłowiańskich jerów.

W języku nowopołabskim zwokalizowane[25]) jery (poza nagłosową grupą **jь-*) zastąpione są przez trzy samogłoski, a mianowicie: ps. **ъ* we wszystkich pozycjach z wyjątkiem położenia po tylnojęzykowych a przed palatalnemi oraz ps. **ь* przed twardemi przez *å*, ps. **ь* przed palatalnemi przez *a*, ps. **ъ* wreszcie po tylnojęzykowych a przed palatalnemi przez *ė*[26]). Z faktów tych można wysnuć dwa wnioski dotyczące pierwotnej wokalizacji jerów, po pierwsze mianowicie, że jery na gruncie połabskim nie uległy zmieszaniu, a po wtóre, że ps. **ь* zwokalizował się pierwotnie w samogłoskę typu *ė*, uległ bowiem rozszczepieniu w warunkach takich samych jak kontynuant ps. **e*. Z materjału natomiast staropołabskiego, w którym zarówno kontynuant jeru twardego jak i miękkiego (poza grupą **jь-*) oznaczany jest przez *e*: *Berke* (1266, 1310), *Berken* (1310) ≤ **bъrъky*; *Bombeneke* (1450) ≤ **bǫbъnъkъ*; *Greybeke* (1450) ≤ **gribъkъ*; *Sobeke* (1450) ≤ **sobъkъ*; *Bautzeke*, *Bauctzeke* (1450) ≤ **bučьkъ*; *Clecke* (1296) ≤ **kъlьcьko*; *Kousell* (1450) ≤ **kozьlъ*; *Pennekevittze* (1450) ≤ **pьńьkovitii̯*; *Rittzeken* (1450) ≤ **rydįьkъ*; *Zamaszeke* (1450) ≤ **zamъčьkъ* wynika, że ps. **ъ* zwokalizował się pierwotnie również w jakąś samogłoskę szeregu przedniego o szerokiej lub średniej artykulacji. Na bliższe określenie

---

[24]) Por. Lehr-Spławiński: Gramatyka połabska § 45.

[25]) W języku połabskim jery zwokalizowały się w pozycji mocnej oraz w zgłoskach akcentowanych i bezpośrednio przedakcentowych (por. Lehr-Spławiński: Gramatyka połabska §§ 47—49).

[26]) Por. Lehr-Spławiński: Gramatyka połabska §§ 51—55.

wymowy tej głoski pozwala fakt, że w nowopołabszczyźnie mamy ślady rozszczepienia kontynuanta ps. *ъ i to przed wszystkiemi spółgłoskami niepalatalnemi, a mianowicie ps. połączenie *Kъ przedstawia się tu przed miękkiemi jako *T'ė*, przed twardemi zaś *Kå*, co dowodzi, że jer twardy zwokalizował się pierwotnie w *ė*, gdyż uległ rozszczepieniu w warunkach podobnych jak prapołabskie samogłoski zwężone. Ponieważ zaś ps. *ь był, jak dowodzą stosunki nowopołabskie, od ps. *ъ węższy, przeto należy przyjąć, że zwokalizował się on pierwotnie w *ë*[27]). Obie w ten sposób powstałe samogłoski uległy obniżeniu przed wszystkiemi niepalatalnemi do poziomu artykulacji *e* (analogicznie do prapoł. *ė*) przyczem odmianki zdyspalatalizowane uległy zmieszaniu. Powstały w ten sposób trzy nader zbliżone do siebie głoski: *ë* (≦ *ь + *B′ T′*) *ė* (≦ *ъ + *B′ T′*) i *e* (≦ *ъ *ь + *B T K*). Ponieważ zaś utrzymanie tak blizkich sobie odmianek samogłoskowych o identycznej wartości funkcjonalnej było trudne, przeto warjant środkowy zaczął zlewać się ze skrajnemi w ten sposób, że po spółgłoskach twardych zidentyfikował się on z niższem od siebie *e*, po palatalnych zaś (któremi były tylko spalatalizowane w międzyczasie tylnojęzykowe) z wyższem *ë*. Ostatecznie więc wytworzył się stan, który przyjmuję za prapołabski[28]), polegający na tem, że ps. jery zostały zastąpione przez dwie samogłoski: *e* (≦ *ь, *ъ + *BTK* i *BT* + *ъ + *B′T′*) oraz *ë* (≦ *ь + *B′T′* i *K* + *ъ + *B′T*)[29]).

Obie powstałe w ten sposób głoski istniały w pierwotnej wymowie, jak świadczą przytoczone powyżej przykłady, jeszcze w epoce staropołabskiej, w ciągu jednak XIV-tego i XV-tego wieku prapołabskie *e ë* przeszły we wszystkich pozycjach (poza grupą *jь-) w *å a*, w naszym bowiem

[27]) Głoskę *ë* pojmuję jako *e* silnie zwężone (węższe od *ė*).

[28]) Stan ten przyjmuję za prapołabski na tej podstawie, że procesy fonetyczne, które go wytworzyły, a mianowicie: wokalizacja jerów, dyspalatalizacja samogłosek przednich oraz palatalizacja spółgłosek tylnojęzykowych, są procesami pralechickiemi (por. § 1.).

[29]) Fakt, że głoski te nie zmieszały się z kontynuantami ps. **e* i **ě* dowodzi, że mimo podobnej artykulacji językowej nie były one z niemi identyczne. Różnica między temi samogłoskami polegała najprawdopodobniej na tem, że kontynuanty ps. jerów były od kontynuantów ps. **e* **ě* iloczasowo krótsze.

materjale językowym są one oznaczane przez *a*, nie tylko w tych pozycjach, w których w nowopołabszczyźnie występuje *a* lub *å*: *Dravene*, *Draffene* (1450) ≤ **drъvenъjь*; *Draveneke* (1450) ≤ **drъvenikъ*; *Trasineke* (1450) ≤ **trъstenikъ*; *Zamaszeke* (1450) ≤ **zamъčьkъ*, lecz także w pozycji, w której w języku nowopołabskim spotykamy *ė*: *Camyt* (1450) ≤ **kъmetь*. Z faktów tych wynika, że nowopołabskie *ė* rozwinęło się dopiero w ciągu XVI-tego lub XVII-tego wieku z dawniejszego *a* po spółgłoskach palatalnych, jakiemi wówczas były (wskutek dyspalatalizacji wargowych i przedniojęzykowych) tylko spółgłoski tylnojęzykowe.

§ 16. Nagłosowa grupa **jь-*.

Kontynuant ps. **ь* w nagłosowej grupie **jь-* w pozycji nieakcentowanej[29a]) brzmiał w staropołabszczyźnie, zgodnie z ogólnym rozwojem kontynuanta ps. **ь* (por. §15), przed spółgłoskami niepalatalnemi jako *e*, przed palatalnemi zaś jako *ë*. W naszym materjale jest on w pierwszej z tych pozycyj oznaczony raz przez *y* i raz przez *e*: *Ghygele* (1360), *Jegell* (1450) ≤ **jьgъly* (por. now. poł. *jāglə*), w drugiej zaś dwa razy przez *y*: *Gymelen* (1360), *Gymylen* (1450) ≤ **jьmelьno* (por. mr.: *iméła*, sch.: *ìmela* ‖ *mèla*). W ciągu wieku XV-tego staropołabska grupa *je* przeszła w *jå*[30]) zgodnie z ogólnym rozwojem kontynuanta ps. **ь* przed spółgłoskami twardemi, grupa zaś *jë* dzięki silnej palatalności *j*, która sparaliżowała ogólną tendencję rozwojową, pozostałaby bez zmiany aż do końca istnienia języka połabskiego[31]).

[29a]) W pozycji akcentowanej nagłosowa grupa *jь* przeszedł w *ji* (por. T. Lehr-Spławiński, Gramatyka połabska § 54).

[30]) Por. T. Lehr-Spławiński, Gramatyka połabska § 54.

[31]) Odmienny rozwój dla prapoł. *ë* po tylnojęzykowych palatalnych i po *j*, choć w obu tych pozycjach w nowopołabszczyźnie mamy *ė*, przyjmuję po pierwsze dlatego, że w naszym materjale językowym znajdujemy dowód na przejście prapoł. *K'ë* w *Ka*, na przejście natomiast grupy *jë* w *ja* takiego dowodu brak, po wtóre zaś dlatego, że *j* przewyższa siłą palatalności wszystkie inne spółgłoski, dzięki czemu mogło uniemożliwić normalny rozwój następującego po nim *ë*, tylnojęzykowe zaś palatalne nie były chyba w starołabszczyźnie bardziej palatalne od miękkich wargowych i przedniojęzykowych, następujące więc po nich *ë* nie miało powodu rozwijać się odmiennie niż po innych spółgłoskach palatalnych.

§ 17. Ps. grupa **tolt*[32]).

Ps. grupa **tolt* na gruncie połabskim przeszła w *tałt*[33]), a następnie (poza sporadycznemi wypadkami jak **moldъ* i **soldъ*) drogą metatezy rozwinęła się w *tłat*, w naszym bowiem materjale językowym kontynuant nieprzestawionej grupy **tolt* oznaczony jest 8 razy (100⁰/₀) przez *al*[34]): *Maldeboit* (1330/52) ≦ **moldobyty*; *Maldesten* (1217), *Maldesem* (1227), *Mallesen* (!) (1240) ≦ **moldešinъ*[35]); *Salderatze* (1330/52), *Salderaz*, *Salderans* (!) (1360); *Galderatze* (!) (1450) ≦ **soldiradiь*, przestawionej zaś 10 razy (91⁰/₀) przez *la*: *Glavatze*, *Glafatze*, *Klavatz* (1450) ≦ **golvačь*; *Glaffnatze* (1450) ≦ **golvьnačь*; *Slantzen* (1330/52), *Slance* (1338, 1360), *Slanse* (1368), *Slantz* (1450) ≦ **solnьci*; *Slannicke* (1450) ≦ **solnikъ* i raz (9⁰/₀) przez *le*: *Sletow* (1450) ≦ **zoltovъ*[36]).

Podkreślić tu trzeba, że *a* zawarte w staropołabskich grupach *tałt* i *tłat* powstałych z ps. **tolt* musiało być różne, a mianowicie bardziej przednie, od *a* kontynującego ps. **a*, skoro przeszło w ciągu XVI-tego i XVIII-go wieku w *å*, a nie w *o*, jak *a* pierwotne[37]).

§ 18. Redukcja samogłosek krótkich.

W naszym materjale językowym niemal wszystkie samogłoski wygłosowe, bez względu na pochodzenie, oznaczane są przez *e*, n. p.: *Brome* (1295, 4355, 1360) ≦ **borma*; *Kassube*

---

[32]) Wobec tego, że w naszym materjale językowym mamy tylko jeden przykład na nieprzestawioną grupę *telt*: *Melvin* (1360) ≦ **melvinъ*, a na przestawioną zaś przykładu pewnego wogóle niema, trudno narazie wysnuwać dalej idące wnioski o rozwoju tej grupy na gruncie połabskim.

[33]) Co do przejścia kontynuanta ps. **l* w grupach *tolt*, *telt* w *ł* por. Lehr-Spławiński SO. I str. 124.

[34]) Należy tu zwrócić uwagę na odmienne zastępstwo dla kontynuantów ps. **l̥*, **l̥* (*ol*), niż dla nieprzestawionej grupy **tolt* (*al*).

[35]) Oznaczanie kontynuanta ps. grupy **tolt* przez *ol* spotykane w tej samej nazwie *Moldessen* (1316) ≦ **moldešinъ*, należy, jako o wiek późniejsze, uznać za wynik zgiermanizowania tej nazwy brzmiącej dziś *Molzen* (stałe mieszanie *o* z *a* w pożyczkach niemieckich ze słowiańskiego), lub za pomyłkę pisarza.

[36]) Rozwój ps. grupy **tolt* w *tłot*, który spotykamy w nazwie *Slonowe* (1450) ≦ **solnovo*, dokonał się wedle tendencyj fonetycznych panujących w dialektach wschodnio-połabskich, w których grupa **tolt* przedstawia się jako *tołt* || *tłot* (por. J. Łęgowski i Lehr-Spławiński SO. II str. 131).

[37]) Por. Lehr-Spławiński Gramatyka połabska § 62.

(1450) ≤ **kašuba*; *Leyske* (1450) ≤ **lisъka*; *Sleine* (1450) ≤ **slina*; *Banzeue* (1306, 1398) ≤ **bǫševo*; *Beleve* (1450) ≤ **běľevo*; *Datzke* (1450) ≤ **dašьko*; *Colbarde* (1360) ≤ **kolobŕdo*; *Cholme* (1296) ≤ **xl̥my*; *Pomoytzele* (1353) ≤ **pomysly*; *Biale* (1450) ≤ **bělъi̯ь*; *Bitzelle* (1352) ≤ *bъčely* i t. d. Fakt ten dowodzi, że w wygłosie, oczywiście tylko nieakcentowanym, samogłoski uległy redukcji jeszcze przed epoką ustalenia się tradycji ortograficznej. Natomiast w omawianym materjale niema śladów redukcji w pozycji śródgłosowej[38]), n. p. *Molneyk* (1450) nowopoł. *málněk*, co wskazuje na to, że ten ostatni proces miał miejsce dopiero w ciągu XVI-tego lub XVII-tego wieku. Na taką różnicę chronologiczną wskazuje również odmienny niż w wygłosie rezultat, jaki dała redukcja w pozycji wśródgłosowej, gdy bowiem w nieakcentowanym wygłosie mamy w języku nowopołabskim zawsze ə, a więc zupełne zniwelowanie artykulacji, to w śródgłosie samogłoski wysokie zdołały zachować swój odrębny charakter, co dowodzi, że dążność do redukcji nie była tu tak silną jak w pozycji wygłosowej[39]).

§ 19. Spółgłoski palatalne.

Palatalność spółgłosek jest w naszym materjale językowym tylko sporadycznie oznaczana: *Biale* (1450) ≤ **běłъi̯ь*; *Drewnyanye* (1393) ≤ **drъvьni̯ani*; *Pyast* (1450) ≤ **pěstъ*; *Breystjan* (1450) ≤ **briščanъ*; *Pritzier* (1450) ≤ **prižirъ*; *Styepelse* (1380) ≤ **ščeplьci*. Skutkiem tej właściwości omawianego materjału, chronologię dyspalatalizacji spółgłosek wargowych i przedniojęzykowych przed samogłoskami szeregu przedniego[40]) możemy ustalić tylko na podstawie faktu, że na rozszczepienie *ü*, które zaszło najprawdopodobniej w wieku XVI-tym, nie wywarła ona żadnego wpływu, co dowodzi, że jest od tego ostatniego procesu późniejszą, a więc, że dokonała się zapewne dopiero w ciągu wieku XVII-tego.

Przejście staropołabskich: *ḱ ǵ* (powstałych ze spalatalizowania ps. **k* **g* przed kontynuantami ps. **y* **ъ* **ъi̯e* **oi̯e*)

[38]) Wyjątek od tej reguły stanowi wygłos pierwszego człona zrostów traktowany na równi z wygłosem absolutnym, n.p. *Goleuans* (1360) ≤ **golovǫsy*; *Malemoyselli* (1450) ≤ **malomysly*; *Redegast* (1326) ≤ **radogoščь* i t. d.

[39]) Por.: Lehr-Spławiński, Gramatyka połabska: §§ 10, 11.

[40]) Por.: Lehr-Spławiński, Gramatyka połabska: §§ 77, 82.

w *ť, ď*[41]) nastąpiło dopiero w wieku XVI-tym lub XVII-tym, w naszym bowiem materjale językowym są te głoski jeszcze stale oznaczane literami: *k, c, g, ch: Dolge* (1330/52, 1388, 1450) ≦ **dl̥goi̯e*; *Chinove* (1317), *Ghynove* (1321), *Ghinowe, Chinowe* (1330/52), *Ginow* (1360) ≦ **gynovo*; *Gyleve, Chileve* (1330/52), *Gilow* (1360), *Ghyleve* (1380), *Chyleve* (1380, 1450) ≦ **gylovo; Kiue* (1289), *Kyve* (1450) ≦ **kyvьi̯e*; *Kedin* (1350), *Ketdin* (1386), *Kyddyn* (1450), *Kettin* (1481) ≦ **kydinъ*; *Ketzin* (1246) ≦ **kyčinъ*; *Camyt* (1450) ≦ **kъmetь.*

§ 20. Wnioski ogólne.

Wyniki dotychczasowych rozważań dadzą się przedstawić na następującej tabeli[42]):

	Stan prapoł.	Przed wiekiem XIII.	Wiek XIV i XV.	Wiek XVI i XVII.
Samogł. szerokie	ą̊ a ä ę			ą̊ a ä ę ≧ ǫ̇ o ą̊ ą
Samogłoski średnie	e			je + T ≧ ja
	er			er ≧ ar
	oł			oł ≧ åu̯
	ė ȯ	vȯ ≧ vu ≧ vü ≧ vi		
		vü + B T K ≧ vo	vo ≧ vå	
			ė ȯ ≧ i u	u ≧ ü ‖ ü+T ≧ ö
	e ë		e ë ≧ å a	K′ + a ≧ ė
Samogłoski wąskie		B + y ≧ oi̯		
	i y u		i y u ≧ ei̯ äi̯ ou̯ ≧ ai̯ åi̯ au̯	au̯-, au̯ + B, -au̯ ≧ ai̯
		ir ≧ ir ‖ ėr		ir ‖ ėr ≧ er ≧ ar
		Redukcja samogł. w nieakcentowan. wygłosie.		Redukcja samogł. krótkich śródgłosowych.
Spółgłoski.				B′ T′ + I ≧ BT
				ḱ ǵ ≧ ť ď

[41]) Por.: Lehr-Spławiński, Gramatyka połabska § 71.

[42]) Skróty: *B* = spółgłoski wargowe; *T* = spółgłoski przedniojęzykowe; *K* = spółgłoski tylnojęzykowe; *I* = samogłoski przednie.

Zdawszy sobie sprawę z chronologji drzewiańskich procesów fonetycznych możemy, teraz przystąpić do sprecyzowania stosunku tej gwary do reszty dialektów połabskich, w epoce, gdy stanowiły one jeszcze zwarty obszar językowy. Za podstawę do porównania posłużyć nam może następujące zestawienie stanu głosowego dialektu drzewiańskiego i rugijskiego[43]) z XIII-tego wieku:

Stan prasłowiań.	Dialekt drzewiański	Dialekt rugijski	Stan prasłowiań.	Dialekt drzewiański	Dialekt rugijski
a, ě + T	*a*	*a*	*o- vo + B T K*	*vo*	*ᵘ̯ȯ* ‖ *vȯ*
r̥, ŕ̥ + T, tort	*ar*	*ar*	*tolt*	*ał* ‖ *ła*	*oł* ‖ *ło*
ra- ort	*rä-*	*rä-*	*l̥ ĺ̥*	*oł*	*oł*
ǫ, ę + T	*ą̊*	*ą̊*	ъ ь	*e ë*	*?*
ę + B B' T' K	*ę*	*ę̇*	*i K + y*	*i*	*i*
ŕ̥ + B B' T' K	*er*	*ėr*	*T + y*	*y*	*y*
ě + B B' T' K *e + B T K*	*e*	*e*	*B + y*	*oi̯*	*oi̯* ‖ *y*
e + B' T'	*ė*	*ė*	*u*	*u*	*u*
o	*ȯ*	*ȯ*	Samogłoski w nieakcentow. wygłos.	*ə*	*ə*
o- vo + B' T'	*vi*	*ᵘ̯ȯ* ‖ *vȯ*	*šč*	*sť*	*sť*

Z powyższego zestawienia wynika, że dialekt Drzewian różnił się od narzecza rugijskiego i pokrewnych mu dialektów wschodniopołabskich zasadniczo dwoma cechami głosowemi:

1. rozwojem ps. grupy **tolt* w *tałt* ‖ *tłat* (rugijskie *tołt* ‖ *tłot*);
2. przejściem grupy *vo* (≤ **vo*, **-o*) w *vi* ‖ *vo* (rugijskie *vȯ*).

Pierwsza z tych różnic, wywołana zasadniczo odmienną realizacją ogólnosłowiańskiej tendencji fonetycznej, sięga swem powstaniem doby rozpadu prasłowiańskiej jedności

---

[43]) Por.: J. Łęgowski i T. Lehr-Spławiński. „Szczątki języka dawnych słowiańskich mieszkańców wyspy Rugji". SO. II, str. 114 i n., oraz H. Batowski: „Przyczynki do narzecza lechicko-rugijskiego" SO. VI, str. 259 i n.

językowej i dzieli dialekt Drzewian od reszty narzeczy lechickich, a zbliża go do języka czeskiego[44]. Różnica druga natomiast, chronologicznie zapewne młodsza, ma swe źródło w niejednakowym wpływie, jaki kontynuant ps. *v wywierał w poszczególnych gwarach połabskich na następujące po nim *o*. W dialekcie drzewiańskim mianowicie kontynuant ps. **o* pod wpływem labializacyjnym poprzedzającego *v*, a następnie skutkiem dysymilacji w stosunku do niego, przeszedł rozwój, analogiczny do rozwoju *o* w innych pozycjach, w czasie znacznie krótszym (por. § 8 i 9), w narzeczach natomiast wschodniopołabskich *v* żadnego wpływu na rozwój głoski *o* nie miało, skutkiem czego kontynuant ps. **o* rozwinął się w tych gwarach w grupie *vo* tak samo, jak w innych pozycjach.

III. Słowotwórstwo.

§ 11. Imiona osobowe.

Imiona słowiańskie ze względów zarówno formalnych jak i znaczeniowych podzielić można na trzy grupy, a mianowicie na przezwiska będące imionami pospolitemi lub przymiotnikami użytemi w funkcji imion osobowych, które bezpośrednio lub pośrednio wyrażają pewną cechę noszącego je człowieka, na imiona dwuczłonowe będące tworami specjalnemi wyrażającemi w formie zrostów pewną dobrą wróżbę dla otrzymującego je dziecka i wreszcie na imiona pieszczotliwe, które będąc również tworami specjalnemi nie posiadają żadnego znaczenia, poza wartością deminutywnego zazwyczaj sufiksu.

Na terytorjum połabskiem w epoce poprzedzającej wiek XIV-ty rozpowszechnione były wszystkie te trzy kategorje imion osobowych, w ciągu jednak wieku XIV-tego wyszły z użycia imiona dwuczłonowe, a częściowo również i pieszczotliwe ustępując miejsca przezwiskom. Proces ten uwy-

---

[44]) Przepuszczenie, że w języku połabskim, podobnie jak w czeskim, ps. grupa **tolt* przeszła w *tlat* wyraził pierwszy Vondràk (J. Arch. XXV, 198 i Vergl. slav. Gram. I, 310—311), argumenty zaś, któremi twierdzenie to starał się zbić prof. Lehr-Spławiński (SO. I, str. 123—25) upadają wobec przytoczonego wyżej (§ 17) materjału.

datnia się wyraźnie przy zestawieniu materjału imiennego zawartego w nazwach miejscowych i dokumentach z wieku XIII-tego, z materjałem pochodzącym z XIV-tego i XV-tego wieku.

Materjał pochodzący z epoki starszej zawiera: 2 (4%) przezwiska: **golovąsъ*[45]) i **tlstovąsъ*[46]), 16 (34%) imion dwuczłonowych: *Bezmere* ≦ **bez(ъ)mirъ*; *Boguphalus* = *bogufal* ≦ **boguχvalъ*; **bąderadъ*[47]); *Dargheslawe* ≦ **dorgoslavъ*; *Darzlaue* = *darslav* ≦ **dorgoslavъ*; **malomyslъ*[48]); **moldobytъ*[49]); **pomyslъ*[50]); **ortiměrъ*[51]); **radiborъ*[52]); **radobytъ*[53]); **radogostъ*[54]); **radomyslъ*[55]); **śemądrъ* ≦ **vьśemądrъ*[56]); **soldiradъ*[57]); **vьśemirъ*[58]), oraz 29 (62%) imion pieszczotliwych utworzonych za pomocą następujących sufiksów: a) sufiksy zawierające spółgłoskę χ lub *š* ≦ χ : α) **-χъ* : **myχъ*[59]); **zaχъ*[60]); β) **-eχъ* : **maleχъ*[61]); γ) **-šь* : **bąšь*[62]); **rošь*[63]) i w sufiksie złożonym : **-š-ęta* : **varšęta*[64]); δ) **-ešь* : **moldešь*[65]); **rodešь*[66]); ε) **-išь* : **brzišь*[67]); ξ) **-ošь* : **dorgošь*[68]); b) sufiksy zawierające spółgłoskę *k* lub *c* ≦ *k* : α) **-ъkъ* ‖ **-ъko* : **bąbъkъ*[69]); *mecko*[70]) (≦ **metsъko*); β) **-ьkъ* ‖ **-ьko* : **svežьkъ*[71]); **terbьko*[72]); **tušьkъ*[73]); **vętiьkъ*[74]); γ) **-ьcь* : **golьcь*[75]); c) sufiksy zawierające spółgłoskę *l* : α) **-ъľa* : **ľubъľa*[76]); β) **ъľь* : **novъľь*[77]); d) sufiksy zawierające spółgłoskę *m* : **-ima* : **χotima*[78]; e) sufiksy zawierające spółgłoskę *n* : α) **-anъ* : **dorganъ*[79]); β) **-ianъ*:

45) Por. naz.: *Goleuans.*
46) Por. naz.: *Tolstewanse.*
47) Por. naz.: *Banderatze.*
48) Por. naz.: *Malemoysseli.*
49) Por. naz.: *Maldeboit.*
50) Por. naz.: *Pomoytzele.*
51) Por. naz.: *Rethemere.*
52) Por. naz.: *Redhebere.*
53) Por. naz.: *Redebutze.*
54) Por. naz.: *Radegast.*
55) Por. naz.: *Rademutzle.*
56) Por. naz.: *Symander.*
57) Por. naz.: *Salderatze.*
58) Por. naz.: *Witzemer.*
59) Por. naz.: *Moychenitze.*
60) Por. naz.: *Zacheue.*
61) Por. naz.: *Malchowe.*
62) Por. naz.: *Banseve.*
63) Por. naz.: *Rozeve.*
64) Por. naz.: *Vartzentin.*
65) Por. naz.: *Maldesem.*
66) Por. naz.: *Rothessen.*
67) Por. naz.: *Barzis.*
68) Por. naz.: *Dargessen.*
69) Por. naz.: *Bombeke.*
70) Por. naz.: *Metzecowe.*
71) Por. naz.: *Schweschow.*
72) Por. naz.: *Trebekow.*
73) Por. naz.: *Tuskow.*
74) Por. naz.: *Ventzekow.*
75) Por. naz.: *Gültzow.*
76) Por. naz.: *Lubelen.*
77) Por. naz.: *Noulitze.*
78) Por. naz.: *Ghotemin.*
79) Por. naz.: *Dargan.*

běľanъ[80]; **berščanъ*[81]; **doľanъ*[82]; **lęčanъ*[83]; f) sufiksy zawierające spółgłoskę *t* : *-ęta*: **čŗnęta*[84], **goręta*[85], **ľutęta*[86], **novęta*[87].

W dokumentach natomiast pochodzących z XIV-tego i XV-tego wieku[88] zapisano 60 (80%) przezwisk, które są bądźto przymiotnikami wyrażającemi bezpośrednio pewną cechę noszącego je człowieka: *Biale* ≦ **bělъjь*; *Dravene* ≦ **drъvenъjь*; *Grube* ≦ **grubъjь*; *Püüst* ≦ **pustъ*; *Felle rogge* ≦ **veľerogъjь*, bądź rzeczownikami i to albo męskoosobowemi oznaczającemi pewną kategorję ludzi, do której należał człowiek noszące dane imię: *Glavatze* ≦ **golvačь*; *Glaffnatze* ≦ **golvьnačь* (?); *Gerleyke* ≦ **kerlikъ*[89]; *Genatze* ≦ **je(dь)načь*; *Pusteken* ≦ **pustakъ*; *Rottyneke* ≦ **rodьnikъ*; *Seyblasz* ≦ **šeplačь*[90]; *Seylhas* ≦ **silačь*; *Sobeke* ≦ **sobъkъ*; *Voustepeysde* ≦ **ustopizda*; *Nemke* ≦ **němъk-*(?); *Belatz* ≦ **běľačь*; *Servineke* ≦ **čŗvenikъ*; *Draveneke* ≦ *drъvenikъ*[91]; *Durnick* ≦ **dvorьnikъ*; *Camyt* ≦ **kъmetь*; *Koval* ≦ **kovalь*; *Molneyk* ≦ **melьnikъ*; *Mansoüwer* ≦ **męsovarъ*; *Pagolke* ≦ **paxolъkъ*; *Pratz* ≦ **pьračь*; *Schupack* ≦ **skubakъ*; *Slamnike* ≦ **solnikъ*; *Trasineke* ≦ **trъstenikъ*[92]; *Fassyneke* ≦ **važenikъ*[93]; *Warasse* ≦ *oračь*; *Wistrick* ≦ **ostrikъ*; *Kassube* ≦ **kašuba*, albo niemęskoosobowemi oznaczającemi jakieś zwierzę, roślinę, przedmiot użytku codziennego i t. d., który bądź dzięki wspólności pewnej cechy, bądź z jakiegoś innego powodu przypominał człowieka noszącego dane imię: *Gans* ≦ **gǫsь*; *Jalatz* ≦ **jalьcь*[94]; *Kousell* ≦ **kozьlъ*; *Lezske* ≦ **lisъka*; *Sowk* ≦ **sovъka*; *Zagentszke* ≦ **zajęčьkъ*; *Sauken*

80) Por. naz.: *Belan*.
81) Por. naz.: *Breystjan*.
82) Por. naz.: *Dolan*.
83) Por. naz.: *Lentzan*.
84) Por. naz.: *Cerntin*.
85) Por. naz. *Gorenthin*.
86) Por. naz.: *Lutentin*.
87) Por. naz.: *Nouenthin*.
88) Z wyjątkiem: *Grube* (1347) ≦ **grubъjь* i *Pusteken* (1334) ≦ **pustakъ* wszystkie omówione poniżej imiona pochodzą z „Das Winsener Schatzregister vom 1450" herausg. vom M.yer, Lüneburg 1891.
89) Por. niem. Kerl ≦ Karl, pol. karlik.
90) Por. czes. šepláč »szepleniuch«.
91) Por. gł.: drjevnik 'rębacz'.
92) Por. poł.: *tråstinĕk* »rzemieślnik robiący łodzie«.
93) Por. pol.: ważnik »człowiek zajmujący się ważeniem«.
94) Por. pol.: jalec »nazwa ryby«.

≦ *žukъ; *Bautzeke* ≦ *bučьkъ; *Ghugeyl* ≦ *gogolь; *Greybeke* ≦ *gribъkъ; *Jarneke* ≦ *jarьnikъ[95]); *Gysinetze* ≦ *ježinьcь[96]); *Rittzeken* ≦ *rydjьkъ; *Kremmy* ≦ *kremmy(?); *Bombeneke* ≦ *bǫbъnъkъ; *Bautze* ≦ *bučь[97]); *Cleynatze* ≦ *klinьcь[98]); *Kleyneytzen* ≦ *klinica[98]); *Kutzer* ≦ *koserъ[99]); *Kutlik* ≦ *kotьlikъ; *Pyast* ≦ *pěstъ[100]); *Wapoyss* ≦ *opyzъ[101]); *Babbeke* ≦ *babъka; *Cleytz* ≦ *kličь; *Pletze* ≦ *plěšь[102]); *Sleina* ≦ *slina; *Kratz* ≦ *krasa[103]). Prócz tego w dokumentach pochodzących z omawianej epoki zapisano tylko 2 (2,5%) imiona dwuczłonowe: *Maltreyg* ≦ *malostryjь i *Putech* ≦ *potěxъ, oraz 13 (17,5%) imion pieszczotliwych urobionych zapomocą następujących sufiksów: a) sufiksy zawierające spółgłoskę *š* ≦ *x*: α) -*šь: *pašь[104]) i w sufiksie złożonym: *-š-ьko: *Datzke* ≦ *dašьko, β) -*ašь: *Lubbatz* ≦ *ľubašь; *Pankasz* ≦ *pǫkašь; b) sufiksy zawierające spółgłoskę *k* lub *c* ≦ *k*: α) -*ikъ: *Duberik* ≦ *dobrikъ; β) -*ъkъ: *Baleke* ≦ *bělъkъ; *Grammeke* ≦ *gromъkъ; *Latzagk* ≦ -*lěsъkъ; *Pileke* ≦ *pilъkъ; γ) -*ьcь: *Mylatze* ≦ *milьcь; *Reydatze* ≦ *radьcь; c) sufiksy zawierające spółgłoskę *n*: -*janъ: *Leytzan* ≦ *ličanъ; *Feyszan* ≦ *vyšanъ.

Stwierdzony powyżej fakt zaniku połabskich imion dwuczłonowych i pieszczotliwych stanie się nam zrozumiały, gdy zwrócimy uwagę na tę okoliczność, że imiona te były rozpowszechnione przedewszystkiem wśród warstw wyższych (w przeciwieństwie do przezwisk używanych przez lud), zanik ich więc jest niezawodnie wynikiem wynarodowienia się szlachty drzewiańskiej zgermanizowanej w ciągu XIII-tego i XIV-go wieku.

95) Por. pol.: jarnik «nazwa rośliny».
96) Por. pol.: jeżyna «nazwa rośliny».
97) Por. pol.: bucz «kosz do łowienia ryb».
98) por. pol.: kliniec «kołek».
99) por. pol.: kosior «ożóg».
100) por. pol.: piasta «część koła u wozu».
101) por. poł.: *våpo̯iz* «czepija u pługa».
102) por. pol.: plesz «łysina».
103) Możliwe, że przynajmniej część przytoczonych tu wyrazów miała w epoce, w której została zapisana już znaczenie nazwisk, nie ma to jednak dla nas większego znaczenia.
104) por. patronymicum: *Pasevetze* ≦ *paševitjь.

TADEUSZ MILEWSKI.

Zastępstwo ps. *o w języku połabskim.

Zastępstwo ps. *o na gruncie języka połabskiego określił pierwszy August Schleicher[1]) stwierdzając, że ps. *o w grupie *vo* (≦ **vo*, **o-*) przed spółgłoskami twardemi rozwinęło się w *å*, a przed spółgłoskami palatalnemi i w wygłosie w *ü*, poza tą grupą zaś przed *r* (≦ *r* i *ŕ*) w *ö*, a w innych pozycjach w *ü*. To ujęcie Schleicherowskie ustaliło się w nauce, uległszy z biegiem czasu tylko dwu poprawkom: stwierdzono mianowicie, że ps. *o rozwinęło się w *ö* przed wszystkiemi staropołab. spółgłoskami przedniojęzykowemi niepalatalnemi i przed *ŕ*, a nie przed samemi tylko *r*, *ŕ*[2]) oraz, że w prefiksach kontynuant ps. *o nie przechodzi nigdy w *ö*, ale przedstawia się zawsze jako *ü*[3]).

Z zupełnie nowym poglądem na tę kwestję wystąpił dopiero ks. Trubecki[4]). Kontynuant ps. *o w grupie *vo* brzmiał wedle niego jako *â* przed spółgłoskami twardemi, a jako *i* przed miękkiemi i w wygłosie, poza tą grupą zaś przed spółgłoskami przedniojęzykowemi niepalatalnemi jako *öe*, a w innych pozycjach jako *üi*. Z krytyką teorji ks. Trubeckiego o dyftongicznym charakterze kontynuantów ps. *o wystąpił Lorentz[5]) dowodząc, że głoski te były zasadniczo monoftongami, dyftongizacja zaś ich i to w *oi̯* lub *åi̯* była

---

[1]) Laut- u. Formenlehre der Polabischen Sprache von August Schleicher. Petersburg 1871, str. 56—67.

[2]) Koblischke: Drawäno-Polabisches. J. Arch. XXVIII, str. 442.

[3]) Casimir Nitsch: Quelques remarques sur la langue polabe J. Arch. XXIX, str. 175. Adam Tomaszewski: Z fonetyki proklityk w języku polskim i połabskim SO. II. 132 i n.

[4]) Кн. Н. С. Трубецкой: Отраженія общеславянскаго *о въ полабскомъ языкѣ. Slavia IV. str. 228 i n.

[5]) F. Lorentz: Polab. *oi* aus urslav. *o. Zeitschrift f. sl. Philol. IV, str. 59—61.

tylko zjawiskiem dialektycznem, zachodzącem w warunkach nie dających się bliżej określić. Wobec tak rozbieżnych zdań koniecznem staje się ponowne, rozpatrzenie całego odnośnego materjału, co właśnie jest zadaniem niniejszej pracy

Za podstawę posłużyć nam może następujący przegląd pisowni kontynuantów ps. **o*, oraz zestawienie jej z pisownią kontynuantów ps. **e*, jako analogicznej samogłoski szeregu przedniego.

Jak wynika z przytoczonej tabeli (patrz str. 52) kontynuanty prasłowiańskiego **o* w grupie *vo* oraz prasłowiańskiego **e* występujące przed spółgłoskami palatalnemi i w wygłosie oznaczane są we wszystkich zabytkach połabskich zasadniczo przez *i*, z małą i przeciętnie jednakową dla obu tych głosek domieszką pisowni *ü* i *e*. Fakt ten dowodzi, że samogłoski te w omawianych pozycjach uległy na gruncie połabskim zmieszaniu i brzmiały w epoce powstania badanych zabytków jako *i*.

Odmiennie od zasadniczo jednolitej pisowni kontynuanta. ps. **o* w omówionem położeniu przedstawia się różna w poszczególnych zabytkach pisownia kontynuantów tej samogłoski w trzech innych pozycjach. Kontynuant mianowicie ps. **o* w grupie *vo* przed spółgłoskami niepalatalnemi oznaczany jest u Pfeffingera i w Vocabularium Vandalicum zasadniczo przez *o* i *oa* z domieszką *a*, u Mitthoffa, Anonima i Parum Schultzego wyłącznie przez *a*, a w liście do pana de Baucoeur i u Henniga zasadniczo przez *a*, ze znaczną jednak domieszką pisowni *oa* i *o*. U Mitthoffa zatem Anonima i Parum Schultzego pisownia omawianej głoski jest identyczna z pisownią kontynuanta ps. **e* w grupie *je* przed przedniojęzykowemi niepalatalnemi[7]), w dwu pozostałych natomiast grupach zabytków odbiega od niej dość znacznie.

Kontynuant ps. **o* poza grupą *vo*, a nie przed przedniojęzykowemi niepalatalnemi oznaczany jest zasadniczo przez *ü*: u Pfeffingera, w Vocabularium, u Anonima, Mitthoffa i u Parum Schultzego, natomiast w liście do pana de Baucoeur

[7]] Kontynuant ps. **e* w grupie *je* przed spółgłoskami przedniojęzykowemi niepalatalnemi brzmiał, jak wiadomo w języku połabskim jako *a* (por. Lehr-Spławiński, Gramatyka połabska § 22).

	Kontynuant ps. **o* poza grupą *vo* przed spółgłoskami wargowemi, staropoł. przedniojęzykowemi palatalnemi i tylnojęzykowemi, oraz w wygłosie.	Kontynuant ps. **o* w grupie *vo* (≤ **vo*, **o-*) przed staropoł. spółgłoskami palatalnemi i w wygłosie.	Kontynuant ps. **e* przed staropoł. spółgłoskami palatalnemi i w wygłosie.
Pfeffinger i Eccard	*ü*: 69% (86)[6]; *ö*: 8% (10); *i*: 3% (4); *oi*: 6% (8); *ei*: 6% (7); *üy*: 3% (4); *eu*: 5% (6);	*i*: 70% (14); *ü*: 25% (5); *oi*: 5% (1);	*i*: 80% (87); *ü*: 14% (15); *e*: 6% (7);
Voc. Vandalicum i Domeier	*ü*: 82% (64); *i*: 1% (1); *uy*: 3% (2); *oi*: 8% (6); *ei*: 4% (3); *eu*: 2% (2);	*i*: 73% (11); *ü*: 20% (3); *oi*: 7% (1);	*i*: 59% (31); *ü*: 41% (22);
Anonim	*ü*: 86% (13); *i*: 7% (1); *ou*: 7% (1);	*i*: 80% (4); *ü*: 20% (1);	*i*: 91% (10); *e*: 9% (1);
Mitthoff	*ü*: 91% (10); *y*: 9% (1);	*i*: 100% (6);	*i*: 100% (16);
Parum Schultze	*ü*: 94% (109); *i*: 9% (7);	*i*: 63% (17); *ü*: 22% (6); *e*: 11% (4);	*i*: 61% (54); *e*: 31% (28); *ü*: 8% (7);
Baucoeur	*i*: 62% (51); *ü*: 33% (27); *e*: 4% (3); *ey*: 1% (1);	*i*: 93% (14); *e*: 7% (1);	*i*: 96% (69); *ü*: 3% (2); *e*: 1% (1);
Hennig	*i*: 71% (924); *ü*: 22% (289); *e*: 5% (66); *ue, eu, üö, oe, ei, oi*: 2% (28);	*i*: 91% (200); *ü*: 4% (8); *e*: 5% (11);	*i*: 94% (660); *ü*: 4% (26); *e*: 2% (17);

[6]) Cyfry w nawiasach oznaczają ilość przykładów.

Kotynuant ps. *o przed staropoł. spółgłoskami przedniojęzykowemi niepalatalnemi i przed staropoł. ŕ.	Kontynuant ps. *e poza grupą *je* przed staropoł. spółgłoskami niepalatalnemi i przed ŕ, oraz ps. *e w grupie *je* przed staropoł. twardemi wargowemi i tylnojęzykowemi.	Kontynuant ps. *o w grupie *vo* (≤ *vo, *o-) przed staropoł. spółgłoskami niepalatalnemi.	Kontynuant ps. *e w grupie *je* przed staropoł. spółgłoskami przedniojęzykowemi niepalatalnemi
ü: 60% (12); *ö* 25% (5); *e*: 10% (2); *oi*: 5% (1);	*e*: 94% (35); *ö*: 3% (1); *i*: 3% (1);	*o*: 48% (12); *oa*: 12% (3); *a*: 40% (10);	*a*: 86% (5); *o*: 14% (1);
ü: 60% (15); *ö*: 20% (5); *y*: 4% (1); *e*: 8% (2); *oi*: 4% (1); *ao*: 4% (1);	*e*: 87% (14); *i*: 13% (2);	*o*: 100% (6);	*a*: 89% (8); *o*: 11% (1);
ö: 50% (2); *ü*: 25% (1); *y*: 25% (1);	*e*: 100% (8);	*a*: 100% (6);	
ö: 100% (3);	*e*: 67% (2); *ei*: 37% (1);	*a*: 100% (2):	
ö: 92% (41); *ü*: 4% (2); *e*: 2% (1); *a*: 2% (1);	*e*: 92% (42); *i*: 8% (4),	*a*: 100% (17);	*a*: 100% (3);
e: 79% (26); *ö*: 21% (7);	*e*: 93% (27); *i*: 7% (2);	*a*: 50% (7); *oa*: 50% (7);	*a*: 100% (5);
e: 87% (597); *ö*: 13% (77);	*e*: 98% (453); *ü*, *ö*: 1% (7); *i*: 1% (7);	*a*: 65% (134); *oa*: 27% (53); *o*: 4% (8); *e*: 4% (8);	*a*: 100% (40);

i u Henniga zasadniczo przez *i* z domieszką tylko (około 25%)[8]) pisowni *ü*. Dzięki temu w pierwszej grupie zabytków jest omawiana głoska ściśle odgraniczona od połabskiego *i*, w drugiej zaś jest z nim prawie zmieszana.

Kontynuant wreszcie ps. **o* poza grupą *vo*, a przed przedniojęzykowemi niepalatalnemi oznaczany jest u Pfeffingera i w Vocabularium zasadniczo przez *ü* z domieszką (około 33%) pisowni *ö*, *e*, u Anonima, Mitthoffa i Parum Schultzego niemal wyłącznie przez *ö*, nakoniec w liście do p. de Baucoeur i u Henniga zasadniczo przez *e* z domieszką (około 20%) pisowni *ö*. Wskutek tego pisownia tej głoski w pierwszej grupie zabytków jest niemal identyczna z pisownią kontynuanta ps. **o* w pozycji poprzednio omówionej, w grupie drugiej wybitnie odrębna, w grupie trzeciej zaś bardzo zbliżona do pisowni kontynuanta ps. **e* przed spółgłoskami niepalatalnemi.

Nasuwa się teraz pytanie, czy wskazane tu różnice są tylko różnicami graficznemi, czy też mają one głębszą podstawę fonetyczną. Różnicy w obrębie pisowni kontynuanta ps. **o* w grupie *vo* przed spółgłoskami niepalatalnemi nie spostrzeżono dotychczas, nie interpretowano jej więc, różnice natomiast w pisowni kontynuanta ps. **o* w obu pozostałych pozycjach były już od dawna znane i tłumaczono je odmienną manjerą pisarską poszczególnych autorów. I tak oznaczanie przez Pfeffingera kontynuanta ps. **o* przed przedniojęzykowemi niepalatalnemi przez *ü* usiłuje wyjaśnić Trubecki[9]) skłonnością tego pisarza do oznaczania samogłosek średnich przez wysokie, czego dowodem ma być częste w jego słowniku oddawanie poł. *o* (≤ ps. **a*) przez *u*. Typowe natomiast dla Henniga oznaczanie kontynuantów ps. **o* poza grupą *vo* przez *i* i *e* tłumaczono bądź to przypuszczeniem, że autor ten, mówiąc djalektem dolnoniemieckim nie znającym

[8]) Należy zaznaczyć, że w bruljonie Henniga omawiana głoska była oznaczana przez *ü* zapewne jeszcze rzadziej, gdyż do ostatniej redakcji jego słownika weszła pewna ilość wyrazów odpisanych z rękopisu „*X*", a zawierających tę literę (por. N. Trubetzkoj: Zur Quellenkunde des Polabischen. Zeitschrift f. sl. Philol. III. 326—64).

[9]) Кн. Н. С. Трубецкой. Slavia IV. str. 228 i n.

samogłoski *ü*, utożsamiał tę głoskę z niemieckiem literackiem *ü* i apercypował jako *i*, bądź to hipotezą, że komtynuanty ps. **o* były dyftongami *üi* i *öe* i że Hennig apercypował i zapisywał tylko drugie ich kompenenty, inni zaś autorowie tylko pierwsze.

Wyjaśnienie podane przez ks. Trubeckiego dla pisowni kontynuanta ps. **o* przed przedniojęzykowemi niepalatalnemi nie może zadowolić po pierwsze dlatego, że oznaczanie samogłoski średniej przez wysoką występuje u Pfeffingera tylko w pisowni poł. *o*, nie da się zaś zauważyć w pisowni innych samogłosek średnich, jak na przykład poł. *e* — po wtóre zaś, ponieważ nie mamy żadnego dowodu na to, że oznaczanie *o* przez *u* jest u Pfeffingera tylko manjerą graficzną, a nie odbiciem wąskiej wymowy og.-połabskiego *o* w jego gwarze[10]). Równie niewystarczającemi są wyjaśnienia podane dla pisowni Henniga: pierwsze, ponieważ dialektem dolnoniemieckim mówili także autorowie piszący *ü* i *ö*[11]), drugie zaś dlatego, że wymaga przyjęcia istnienia dwugłosek nie poświadczonych nigdzie bezpośrednio pisownią, oraz identycznej u całego szeregu pisarzy omyłki w ich oznaczaniu. Ponieważ więc dotychczasowe próby wyjaśnienia wskazanych różnic odmienną manierą ortograficzną pisarzy nie dały zadawalniających wyników, należy przeto uznać je za odbicie różnej wymowy objektów badanych przez poszczególnych autorów.

Różnice zachodzące w obrębie zabytków tego samego języka mogą być dwojakiego rodzaju: albo mianowicie są one różnicami historycznemi albo dialektycznemi. Do kategorji pierwszej nie pozwala zaliczyć omawianych różnic fakt, że wszystkie zabytki połabskie pochodzą z jednej epoki, z końca XVII-tego i początku XVIII-tego wieku — należy zatem uznać je za różnice dialektyczne zwłaszcza, że w obrębie połabskich szczątków językowych natrafiono już na podobne różnice o zbliżonem widocznie rozmieszczeniu terytorjalnem[12]).

Można zatem przyjąć, że pod względem wymowy kontynuantów ps. **o* terytorjum połabskie dzieliło się na trzy części.

[10]) Por. Lehr-Spławiński, Gramatyka połabska §§ 2 i 19.

[11]) Por. Slavia IV. 228 i n.

[12]) Por. Lehr-Spławiński, Gramatyka połabska: §§ 2 i 19; 15, 15a i 40; 16 i 45; 16a i 58.

Część pierwszą stanowił obszar, na którym kontynuant ps. *o w grupie *vo* przed spółgłoskami twardemi brzmiał jako *å*[13]), poza tą grupą zaś jako *ü* (przed przedniojęzykowemi niepalatalnemi sporadycznie jak *ö*[14]). Wymowę tego obszaru reprezentuje słownik Pfeffingera i Vocabularium, a więc zabytki pochodzące z okolic Dannenbergu[15]). Obszar drugi charakteryzuje wymowa kontynuanta ps. **o* w grupie *vo* przed spółgłoskami twardemi jako *a*, poza tą grupą zaś przed przedniojęzykowemi nie palatalnemi jako *ö*, a w innych pozycjach jako *ü*. Obszar ten stanowiły zapewne okolice Lüchowa, z nich bowiem pochodzą zapiski Parum Schultzego i Mitthoffa[16]) odzwierciadlające powyższą wymowę. W trzeciej wreszcie części terytorjum połabskiego kontynuant ps. **o* w pierwszej z omawianych pozycyj brzmiał jako *å*, w drugiej jako *e* (szczątkowo jako *ö*), w trzeciej zaś jako *i* (szczątkowo jako *ü*). Jest to wymowa dialektu Henniga i autora listu do pana de Baucoeur, dialektu okolic Wustrowa[16]).

Sprecyzowane tu różnice dialektyczne są wynikiem nierównomiernej w poszczególnych częściach terytorjum połabskiego szybkości rozwoju trzech następujących tendencyj fonetycznych, a mianowicie zaniku zdolności dyspalatalizacyjnej spółgłosek twardych[17]), dyslabjalizacji kontynuanta

[13]) Pomijam tu wymowę kontynuanta ps. **o* w grupie *vo* przed spółgłoskami palatalnemi i w wygłosie brzmiącego na całem terytorjum połabskim jako *i*.

[14]) Dla pełnej charakterystyki omawianej tu gwary Pfeffingera należy wyjaśnić jeszcze charakter domniemanych dyftongów. Są one oznaczane bądź to przez *üy*, *oi*, *ei*, bądź przez *eu*. Otóż fakt tej dwoistości, wskutek której element labialny występuje raz przed, raz po samogłosce szeregu przedniego, nasuwa przypuszczenie, że mamy tu do czynienia z rozsunięciem składowych części artykulacji głoski *ü* (artykulacja językowa odpowiadająca *i* + artykulacja wargowa), która wskutek tego brzmiała raz jako *ᵘi* drugi raz jako *iᵘ*, zależnie od tego, czy artykulacja wargowa została wykonana przed językową, czy po niej.

[15]) Por. Lehr-Spławiński, Gramatyka połabska str. 10.

[16]) Por. Lehr-Spławiński, Gramatyka połabska: str. 11 i 12.

[17]) Zaniku zdolności dyspalatalizacyjnej spółgłosek twardych dowodzi fakt, że w epoce poprzedzającej wiek XIII-ty staropołabskie *vü* uległo rozszczepieniu przed wszystkiemi spółgłoskami twardemi, a odmianka zdyspalatalizowana przeszła w *o*, w wieku zaś XVII-tym dyspalatalizacja nowopo-

ps. *o w grupie *vo* przed spółgłoskami twardemi i dyslabjalizacji kontynuantów ps. *o poza tą grupą. Pierwsza z tych tendencyj najsilniej rozwinęła się w gwarze okolic Dannenbergu, wskutek czego nowopołabskie *ü* uległo tu dyspalatalizacji tylko sporadycznie, gdy natomiast w innych dialektach uległo jej konsekwentnie przed wszystkiemi staropołab. spółgłoskami przedniojęzykowemi niepalatalnemi i przed *ŕ*. Tendencja druga została w całości przeprowadzona tylko w gwarze okolic Lüchowa, gdzie doprowadziła kontynuant ps. *o w omawianej pozycji do brzmienia *a* w odróżnieniu od reszty gwar wymawiających jeszcze *å*. Tendencja trzecia wreszcie rozwinęła się szerzej w dialekcie okolic Wustrowa, nie wywołała natomiast w innych narzeczach zmian dających się bezwzględnie stwierdzić.

Z powyższych rozważań można dla transkrypcji głosek połabskich wysnuć wniosek, że w pisowni, używanej przez prof. Lehra-Spławińskiego, należy zmienić sposób oznaczania kontynuanta ps. *o w grupie *vo* przed spółgłoskami palatalnemi i w wygłosie, a mianowicie, że należy go transkrybować przez *i*, a nie przez *ü*. Pozatem należy tę pisownię pozostawić bez zmiany, ponieważ odpowiada ona w odniesieniu do każdej z omówionych powyżej głosek wymowie większości gwar połabskich.

łabskiego *ü* nastąpiła, wśród ogółu gwar, tylko przed spółgłoskami przedniojęzykowemi twardemi, a rezultatem jej było już tylko *ö* (por. wyżej str. 34—36.

WŁADYSŁAW KURASZKIEWICZ.

Zamykające zgłoskę *j* i *v* w języku połabskim.

W szeregu wyrazów połabskich *j* i *v* (≦ ps. **j* **v*), które znalazło się w pozycji zamykającej zgłoskę w śródgłosie lub w wygłosie, w pisowni zabytków bywa opuszczane, co powoduje trudności przy fonetycznej transkrypcji odnośnych wyrazów. Nasuwają się mianowicie wątpliwości, czy ów brak *j* i *v* trzeba uważać li tylko za błąd lub nieumiejętność pisarza, czy też może fakt ten znajduje głębsze uzasadnienie w fonetyce języka połabskiego. Bliższe rozpatrzenie tej sprawy jest celem niniejszej pracy[1]).

I.

§ 1. Zamykające zgłoskę *j* po samogłosce połabskiej *o* (≦ **a*) zachowuje się, o czem świadczą następujące przykłady: *våbój* (wabbóy HB_1) pol. *obaj*, *dåvój* (tawói «deux» Pf dawóy HHB_1) pol. *dwaj*, *ratój* (ratóy H rato «Haker» PS[2]) **ortajь*, *virdój -jĕg* (wirdgoyik «staüpe ihn» HB wirdyóyik HB_2C) 2 sg. imper. **vŗgaj*[3]), *dój* (doy mené H wittedoy nam «vergieb uns» H doy nam H) **daj*. Ta sama forma, zapisana u Mithoffa: *dünam*, *wittödume*, *wittodüman*, przedstawia nawet dalszy rozwój

[1]) Zachowanie się głosek *j* i *v* w innych językach słowiańskich było przedmiotem prac Gustawa Blatta: „O pochodnej głosce końcowej *j* w języku polskim i w niektórych innych językach słowiańskich" R. W. F. XXIV. 189 i nst. Kraków 1895 i Antoniego Frinty: „Fonetická povaha, a historický vývoj souhlaský „*v*" ve slovanštině" V Praze 1916. (Rozpr. Čes. Akad. tř. III. č. 42), obaj jednak autorzy w swych monografjach pominęli całkowicie materjał języka połabskiego.

[2]) Brak *-j* u Parum Schultzego jest z pewnością niedopatrzeniem.

[3]) Wokalizacja zgłoski piennej jest trudna do wyjaśnienia, oczekiwaćby należało tutaj formy: *vargój -jĕg* ≦ **vŗgaj -jeg(o)*.

fonetyczny: *doj* ≧ *düj*[4]), co świadczyłoby o tem, że proces przejścia **o* ≧ *ü* był żywotny jeszcze w ostatnich czasach życia języka połabskiego.

§ 2. Na pozór się wydaje, że *j* ginie po *o* (≦ **a*) w formach: *nodénə* (nodéna «gewonnen» H nodéna «gefunden» H nódéna HB_1) part. praet. pass. i *nodăl* (noddahl «funden» PS noddahl PSO nodâl «finden» H [2 r.]) part. praet. act. II. Tu jednak mamy starą kontrakcję z prasł. *naįьdenъ-*, gdzie *a* + *įь*, ściągnięte najpierw w *a*, przeszło w języku połabskim, zgodnie z rozwojem każdego ps. **a*, w *o*. Bezokolicznik od tych form pisze Mithoff: *noocht*, gdzie pod pisownią *ch* może się ukrywać *j*[5]), co zdawałoby się przeczyć powyższemu wyjaśnieniu form *nodénə nodăl* jako skontrahowanych z prasł. **naįьd-*. Jednak w formie *nojt* u Mithoffa prawdopodobnie *j* zostało później wprowadzone do skontrahowanej, niezapisanej w zabytkach, formy **not* (≦ **naįьti*) na wzór infin. *ąit* (≦ **įьti*); por. serb.-chorw. *náći nâđe*, a także polskie gwarowe *naść*, zawierające *-ś-* wtórnego pochodzenia[6]). Na jednej płaszczyźnie z formami *nodăl nodénə* należy traktować połab. formę *pŭdə* (püde PS) 3 sg. praes. **poįьdetъ* i *pŭdə* (poût zim her «kom her» Anon. püht zeehm aor «kom hir Er» PS täu pud zehn har «Du kom Ihr Er» PS püd zehm kaa nohss deissco «komm mit bey unseren Tisch» PS püd har «komm her» PS püd zang «komm sitzen» PS) 2 sing. imper. **poįьdi*. Tutaj, tak samo jak w formach *nodăl nodénə*, nastąpiła bardzo wcześnie kontrakcja *-oįь-* ≧ *ō*, które potem, zupełnie normalnie dla połabszczyzny, rozwinęło się w *ü*[7]). Kontrakcja taka znana jest w wielu językach słowiańskich, por. polskie gwarowe: *pódzie pódź puć*[8]), kaszub. *pudą*, słowiń.

[4]) Brak *j* po *ü* w pisowni Mithoffa: *dŭnam* i t. p. należy objaśniać tak samo, jak u Henniga pisownię: *lü(j)*, *lüjénə* (lü. lüena) **lojь*, **lojenъ-jь* i t. p. por. niżej § 6.

[5]) Por. niżej § 5 podobną pisownię w formach przysłówków stopnia wyższego: *manach* H ≦ **mьněj(e)*.

[6]) Słownik Warszawski III, 80.

[7]) Por. Tadeusz Lehr-Spławiński SO. I, str. 132.

[8]) W gwarach polskich stare formy w postaci *přydę pudę* są bardzo powszechne, por. Kazimierz Nitsch. Djalekty języka polskiego, Encyklop. Ak. Um. II, 290.

půdą pòï || *půzä*, górn.-łuż. *pońć pońdu*, serb.-chorw. *póći pôgjêm*, wrus. *podi pod'*, młrus. *pimy pidé*. Można zatem ten proces odnieść do czasów przedpołabskich. Podobna kontrakcja zaszła także w wyrazach: *våvǟdə* (wowóda «un prince» Pf wawóada wawada «Fürst» H wáwoada HB wawáda HB_1) i *våvǖ(d)ćə* (wawitzia «Fürstin» H wawicia HB wawítzia HB_1) pochodzących z prasł. **vo̯ievoda*, **vo̯ievodica*, w których nagłosowe **vo̯ie-* ściągnęło się w *vō-*, a to, zgodnie z normalnym dla języka połabskiego rozwojem[9]), przeszło w *vå-*[10]).

§ 3. Wszystkie zabytki zgodnie wykazują brak *-j* w formie przedrostka superlatywnego **naj-* : *nadóləj* (nadolach 'amweitesten' H ná dolach HB_1 nodolach HB_2) **najdalěj(e)*, *nàdəbrésə* (nadebrêssa «der Beste» H nadebreessa HB_1), **najdobrějšь-jь nabést* (nabest «allerbest» H) **naj-*, *namánəj* (namánach «am allerwenigsten» H namanach HB_2 namanách HC) **najmьněj(e)*, *nàmənésə* (namennêssa «allerkleinst» H na menneessa HB_1) **najmьnějšь-jь*, *nàstərésə* (nastarêsse «aeltester» H nâstarêsse HBC nastarrêsse HB_1) **najstarějšь-jь*, *navóisə* (naweissa «das höchste» H nawoýsse H na wóisse HB_1) **najvyšь-jь*, *navóis* (nawoys H nawôis HB_1 nawöys HC) **najvyše*, *navącə* (nawanza «am grössten» H) **najvętjь-jь*, *naváć* (na wangs «Am meisten» HB_1 nawans H na wans HB_1) **najvętjь*, *navóisnə* (naweissne rodenek «Bürgermeister» H naweissne HB_2C) **najvyšьnь-jь*, *napárət* (napárat HB na parat «am ersten» H ná paratt HB_1) por. pol. *najprzód*. Co do tego przedrostka Vondrák[11]) stwierdza, że już w prasł. była oboczność **na- naj-*, jak również Łoś[12]) i Rozwadowski[13]) polską oboczność *na- naj-* odnoszą do czasów przedpolskich. Nie można jednak uważać połabskiego *na-* za prostą kontynuację prasł. **na-*, gdyż według normalnego rozwoju **a* w połab. oczekiwalibyśmy tutaj

9) Por. Tadeusz Lehr-Spławiński: SO I, str. 132.

10) Podobna kontrakcja zaszła w języku czeskim: **vo̯ievoda* ≤ stczes. *vevoda*, później z tego *vivoda vyvoda vajvoda vejvoda*, por. Jan Gebauer, Historická mluvnice jazyka českého. Díl I. Praha 1894, str. 211.

11) Vondrák: „Vergleichende Slavische Grammatik" I. 74—75.

12) Jan Łoś: „Gramatyka polska" I. str. 146.

13) Jan Rozwadowski: „Historyczna fonetyka" Gramatyka akademicka, str. 189.

formy *no-*. Tomaszewski[14]) zatem połabskie *na-* wywodzi z prasł. **naj-* w ten sposób, że artykulacja *a* przed *-j* uległa przesunięciu ku przodowi jamy ustnej i równoczesnemu podwyższeniu, wskutek czego głoska ta zmieniła się w *ä*, które już nie mogło ulec labjalizacji w *o*, jak każde staropołabskie *a*[15]). Dla wyjaśnienia przejścia *aj-* ≥ *äj-* powołuje się Tomaszewski na podobne zjawisko w języku dolnołużyckim, gdzie przedrostek **naj-* ≥ *nej-*, a także w języku polskim np.: *jaje, naj- (przynejmniej), dzisiej, dej* (zamiast *dzisiaj daj*). Objaśnienie to zatem, zdaje się, nie ulega wątpliwości, bo i w pomorskiem[16]) grupa **ai̯* ≥ *ei̯* i w dalszym ciągu rozwijała się jak ps. **ěi̯*.

§ 4. Co do zaniku *j* w połączeniu *äj-* Tomaszewski wypowiedział się ogólnikowo: „zanik *j* w śródgłosie jest dla języka połabskiego zjawiskiem dość powszechnem np.: *püd* 'pójdź', *namenêssa* 'najmniejszy' *noddâl nodéna* i t. p."[17]). Wobec powyższego jednak wyjaśnienia form *pűdə nodǟl nodénə* jako skontrahowanych może jeszcze w czasach przedpołabskich wynika, że jedynie w formie *namenêssa*, z wyliczonych przez Tomaszewskiego przykładów, brak *j* w sufiksie komparatywnym *-ésə* ≤ **-ějšь-jь* może być traktowany na jednej płaszczyźnie z zanikiem *j* w połab. połączeniu *äj*. Mianowicie zupełnie analogicznie jak w połabskim przedrostku *na-*, we wszystkich zabytkach sufiks stopnia wyższego ≤ **ějšьjь* pisze się bez *j: -êssa -ése -esa: nàdəbrésə* (nadebrêssa «der Beste» H nadebreesa HB_1) **najdobrějšьjь, manésə* (ist menêsse «kleiner» H mennêssa HB_1 namenêssa «allerkleinst» H na menessa HB_1) **najmьnějšьjь, nàstərésə* (nastarêsse H nâstarêsse H nastarrêsse HB_1) **najstarějšьjь, ťordésə* (tgôrdêssa «Härter» H tgordésa HB_1) **tvr̥dějšьjь, zài̯mənésə* (istseimenêssa «noch költer» H istseimneeessa HB_1 istseimnêssa H HB_2C) **zimьnějšьjь,* (*vå*)*parésə*

[14]) Adam Tomaszewski: „Z fonetyki proklityk w języku polskim i połabskim" SO. II. 157.

[15]) Zresztą jedyny przykład *nodolach* HB_3 może już reprezentować dalszy rozwój tego *a* w kierunku ku *o*.

[16]) Fr. Lorentz: „Geschichte der pomoranischen Sprache" Berlin 1925, str. 40, por. niżej.

[17]) Adam Tomaszewski: SO. II. 157

(wa parêssa 'in vorigen zeiten' H) *(*vъ*)*přvějšьjь*[18]), *šarpésə* (ist czarpésa H scharpesa HB_1) zapożyczone z dolnoniemieckiego *scharp.* W pomorszczyźnie tautosylabiczne dyftongi *ai̯* (≤ *ai̯) i *ei̯* (≤ *ěi̯) również mają paralelny rozwój. Mianowicie dyftong *ai̯* w imper. na Kaszubach przedstawia się jako *ė*: *gadė gádėta, su̯ọxė su̯ọxeta,* w jednozgłoskowych formach jako *e ė* obok *ei*: *de déta, dě děta, dei deita*; jedynie w gwarach połd.-wschod. kaszub. występuje wyraźnie *ěi̯*: *gω̇děi̯ gω̇děi̯ta,* obok *ě*: *gω̇dě gω̇děta.* Zupełnie podobnie dyftong *ei̯* w sufiksie ≤ *-ěi̯šьjь wykazuje zanik *j*: słowiń. *ceplẹšï,* kaszub.: *mi̯êšï ceplêšï, mńýšï mòcńyšï* lub *mi̯ešy mu̯ěcńéšy,* obok w pewnych gwarach: *mńẹi̯šï*[19]). W staropolszczyźnie również spotyka się mieszanie form zawierających *-ej-* obok *-e-*, mamy często pisane *-eszy* obok *-ejszy* względnie *-éjszy* np.: *namileszy, umnieszyć* obok *umniejszyć.*

W związku z tem prof. Rozwadowski[20]) sądzi, że stpol. długie, względnie pochylone, *e* brzmiało mniej więcej jak *e* i tem objaśnia takie fakty, jak stpol. forma gen. sing. fem. *-ej* : *paniej wolej,* wahania *więce* || *więcej, dale* || *dalej,* przejście stpol. *trzė* ≤ *trzej* itp.[21]). Słowiński sufiks komparatywny *-ẹšï* (≤ *ějšьjь) uważa Rozwadowski za wyrównanie w przeciwną stronę: *-ej* ≤ *ėj* ≤ *ė.* W ten sposób można by także objaśnić połabskie *na-* ≤ **naj-* (późniejsze połabskie *näj-*), jak i połab. *-ésə* ≤ *-ějšьjь.* Decydującym jednak momentem dla monoftongizacji *ej* czy *äj* w połabszczyźnie było, według wszelkiego prawdopodobieństwa, położenie tych dyftongów przed spółgłoską rozpoczynającą zgłoskę następną. Z przytoczonych bowiem wyżej form: *råtój, dój, våbój, dåvój* widać, że w wygłosie przedpołabskie *-*aj* rozwija się normalnie w *oj,* zachowując wygłosowe *j.* Podobnie przedpołabska grupa **ěj,* rozwijając się normalnie w *ij* zachowuje *j* w położeniu wy-

---

18) Por. połab. *pårə* (para H pára HB_1) **přvъjь.*

19) F. Lorentz: „Geschichte der pomoranischen Sprache" Berlin. Leipzig 1925, str. 40. (Grundriss der slavischen Philologie und Kulturgeschichte)

20) Jan Rozwadowski: „Historyczna fonetyka polska" Gramatyka języka polskiego Akademji Umiejętności, str. 149—150.

21) Bogaty materjał dla drugorzędnego *j* w języku polskim przytacza G. Blatt. O pochodnej głosce końcowej *j* w języku polskim i w niektórych nnych językach słowiańskich. R. W. F. XXIV., 189 nst., Kraków, 1895.

głosowem, o czem świadczą takie przykłady: *grījsə* (täu grijssa «du werme» P) 2 os. imper. **grěj-se, våzdí(j)-se*[22]) (wâsdiessa «ziehe dich an» H wasdiesse HB₁ wasdýessa HB₂C) *vъzděj-se*[23]) *zâsədí(j)-sə* (zasedí «ziehe aus» H zasedi HB₂ zasedîssa «ziehe dich aus» H zasdîssa HB₁) 2 os. imper. **sъsъděj-se*. Proces monoftongizacji dyftongów *äj ej* (≦ **aj* **ěj*) przed spółgłoską zaszedł w staropołabszczyźnie, według wszelkiego prawdopodobieństwa, wcześniej, niż przejście **a* ≧ *o* : **naj-* ≧ *näj* ≧ *nä-*, a dopiero w czasie labjalizacji **a* w *o* poł. *nä-* ≧ *na*. Z całą pewnością jednak monoftongizacja ta zaszła przed okresem zmiany staropołabskiego *e* (≦ *ě*) w *i* w położeniu przed *j*, jak o tem świadczy połabski sufiks *-ésə*[24]).

§ 5. Po samogłosce zredukowanej, *ə*, a więc niższej i bardziej tylnej końcowe *j*, podobnie jak po połab. *o*, w pisowni zabytków zupełnie wyraźnie występuje: *vãzdəj* (wâsday HB₁ wáseday HB₂ wásedáy «ziehe an» HC) **vъzděj*, *sãdəj* (ssáday «thun» H ssadáy HC) **sъděj*, *no próvəj* (no proway «zur rechnen» H prôwáy HB prowáy H B₂C) loc. sg. fem. **na pravěji*, *no lévəj* (no loway «zur lincken» H nò lowáy HB₁ lowáy[25]) HB₂C) **na lěvěj*.

W kilku formach przysłówków stopnia wyższego zamiast oczekiwanego *j* po samogłosce zredukowanej tylnej *ə*, występuje znak *ch* w pisowni Henniga: *nodóləj* (nadolach «am wei-

---

[22]) Brak *j* po *i* w pisowni Henniga *wasdiessa zasedissa* należy objaśniać tak samo, jak brak *j* w pisowni tegoż autora po *ü lü(j) lü(j)énə* (lü lüena) **loj6* **lojenъ-j6*, i t. p. por. niżej § 6.

[23]) T. Lehr-Spławiński: SO. VI. str. 3—4.

[24]) Przejście *ej* (≦ **ěj*) w *ij* w połabszczyźnie jest procesem najzupełniej świeżej daty i może być traktowane na jednej płaszczyźnie z formami Mithoffa *dünam, wittodüme, wittöduman* obok normalnej pisowni Henniga *doy nam*. Mianowicie prasł. połączenia **aj* **ěj* przeszły według normalnego dla połabszczyzny rozwoju w *oj ej*, w ostatnich zaś czasach połabszczyzny, w grupie *ej* powszechnie, w grupie *oj* dialektycznie t. j. u niektórych autorów i tylko w wygłosie, artykulacja samogłosek *o e* uległa podwyższeniu i przesunięciu ku przodowi w kierunku *ü i*. Fakt ten świadczy także, że proces przejścia *e* w *i* i *o* w *ü* był żywotny jeszcze w ostatnich czasach życia języka połabskiego.

[25]) Hennig pisze *loway* prawdopodobnie zamiast *löway*, względnie *leway*.

testen» H nádolach HB_1 nodolach HB_2 dolêch («weiter» H) **najdalě-j(e)*, *mánəj* (mánach «wenig» H manach «weniger» H mánach HB_1) *mьně-j(e) namánəj* (namánach H namanach HB_2 namanách HC) **najmьně-j(e)*, *ľái̯bəj* (lgeibach «lieber» H lgeýbach HB_1 ljeibach HB) **ljubě-j(e)*. Tu także należy zaliczyć wyżej wspomnianą formę infin. *noocht* Mithoffa. Aby wyjaśnić tę na pierwszy rzut oka dziwną pisownię *-ch*, zamiast oczekiwanego *j* (porówn. *vǻzdəj* i t. p.), należy zwrócić uwagę na wymowę *j* w języku niemieckim. Mianowicie przy wymawianiu *j* język styka się z podniebieniem po obu bokach, tworząc w ten sposób wąski kanał, którego najwęższe miejsce znajduje się przy podniebieniu twardem. Otóż Roudet stwierdza, że „*-j-* niemieckie, jak w wyrazach *ja jung* jest najwęższą odmianą. Kanał utworzony przez język i podniebienie jest tak ciasny, że dźwięk ten często jest uważany za rzeczywistą spółgłoskę szczelinową, a więc *γ̇*", która w odmianie niegłosowej brzmi *ẋ*. Na piśmie oznacza się ten dźwięk *ẋ* za pomocą *ch* : *ich*, *Reich*, *Büchner*, *mancher*[26]). Z tego zatem jest widoczne, że pisownię Henniga : *manach nadolach ljeibach*, czy Mithoffa *noocht* trzeba złożyć na karb zniemczonej wymowy w tych pozycjach.

Czasem po samogłosce zredukowanej *ə* wygłosowe *j* wogóle jest opuszczone w pisowni zabytków: *vǫzəj* (wangse «kurtze» PS) **ǫzě-j(e) dóləj* (ni tgola «arbeite nicht» H ny tgôla HB_1 ni dgóla HB_2 ni dgola HC) **dělaj*. Wobec tego jednak, że w zupełnie identycznych formacjach *vǻzdəj* (wâsday H HB_1B_2) *sǻdəj* (ssáday H), *no próvəj* (no proway H) wyraźnie w pisowni wygłosowe *j* po *ə* występuje, brak *j* w wymienionych dwu formach trzeba tłumaczyć niodosłyszeniem pisarza, co ma swoje uzasadnienie w tym, że artykulacja wygłosowego *j* po samogłosce zredukowanej była bardzo osłabiona.

§ 6. Dość często w zabytkach znak *-j-* opuszczano po samogłoskach wysokich długich *i ü*, a także po samogłosce wysokiej przedniej zredukowanej *ĕ*: *gnǘ(j)* (gný «Mist» HB, gni H ggny woymétet «ausmisten, den Mist auswerfen» H) **gnojь*, *lǘ(j)* (lü «Talg» H) **lojь*, *vü(j)nái̯ćə* (wieneitz «Diesel» PS,

---

26) Léonce Roudet: „Zasady fonetyki ogólnej" przełożył i dopełnił materjałem polskim Tytus Benni. Warszawa 1917, str. 130 i nn.

wieneitz PSO wuneiza, wuneicia «Deichsel» H wunecia HA wuneitzia HB wineitzia HB_1) **ojnica, mü̊(j)* (my Mith. my H mi HB_1 müh PS mih PSO) **mojь, tü̊(j)* (ti Mith.) **tvojь, dü(j)*(dunam, wittodumau, wittödume Mith.) 2 os. imper. **daj, zăsədí(j)* (zasedí «ziehe aus» H zasedi HB_2 zasedîssa «ziehe dich aus» H zasdîssa HB_1) **sъsъděj, våzdí(j)* (wâsdiessa «ziehe dich an» H wasdiesse HB_1 wasdýessa HB_2C) **vъzděj-se, vóịpě(j)* (wóypü «trinck das Glass an» H woppü HB_2 woypü HC) **vypij, vå tüjě(j)* (wattuje Mith.) loc. sing. fem. **vъ tvojeji, mórvě(j)* (morve «une fourmi» Pf môrwe «Ameise» H) **morvijь.*

W podobnych jednak formacjach, a nawet w tych samych wyrazach, u niektórych autorów *j* występuje: *gríj sə* (täu grijssa «du werme» PS) **grěj -se, gnü̊j* (kneüf «du fumier» Pf kneűf Pf Ec) **gnojь, tüj* (tüi Mith.) **tvojь.* Prócz tego bardzo często znakami *ü i j* oddawano połączenia *üj ij* przed samogłoską: *lüjénə* (lüena sweicia «Talg-Licht» H) **lojena-ja, gnüjénə* (gniena Bauc. gníena weidlóy «Mistgabel» H gníena tgela «Mist-wagen» H gnýena HB_1) **gnojenъ-jь* «z gnoju», *düjącə* (düangse H) part. praes. act. **dojątjь-jь, vijącə* (wyangsa H) part. praes. act. **vějątjь-jь, püją* (püang HB B_1C) 3 os. plur. praes. **poją, no tüją̊* (no tyang H bis) acc. sg. fem. **na tvoją, smiją̊ -sə* (jose smyansa «ich lache» H smianza H B_1 joz schmiańza Pf «je ry») **směją -se.* Wobec tego i w pisowni *lü, gny, wieneitz, dünam, zasedi* i t. p. pod znakiem *ü i* można dopatrywać się połączenia *üj ij.* Szczególnie właśnie w pozycji zamykającej zgłoskę dyftongi *üį iį* były apercypowane przez zapisywacza jako jeden dźwięk *ü,* czy *i.* Na skutek mianowicie nieznacznego odstępu artykulacyjnego pomiędzy elementem początkowym a końcowym tych dyftongów, pisarz pojmował *į* jako dalszy ciąg artykulacji poprzedniej samogłoski *ü* czy *i.* Brak zatem *j* w powyższych formach w pozycji zamykającej zgłoskę po samogłoskach wysokich *ü i* ma znaczenie czysto graficzne. Podobnie zupełnie brak *j* po samogłosce wysokiej przedniej zredukowanej *ě* polega na niedosłyszeniu zapisywacza, czemu prócz małego odstępu artykulacyjnego w dyftongu *ěį* specjalnie sprzyjało osłabienie artykulacyjne zgłoski zredukowanej. Wobec tego, jak i ze względów praktycznych, w naukowej transkrypcji należy *j* po samogłoskach *ü i ě* zaznaczać.

II.

§ 7. Paralelnie do połabskiego *j* zachowuje się połab. *v* w pozycji zamykającej zgłoskę. Mianowicie po samogłoskach połab. *å e ə*, a także po *i*, spółgłoska *v* zachowuje się w pisowni wszystkich zabytków. Przykłady: 1. *v* po połab. *å*: *glåvkə* (glawka «Wocken, Spinnwocken» H glâwka HB₁ glawka HC) **golvъka*, *glåvnə* (gláwene tgüssân «Haupt-Küssen» H glâwne HB₁ glávne HB₂C) **golvъnъ-jь*, *dråvnü* (drawenü «Klotz» H drawnü HBC drawní H draweni HB₁) **drъvьno*, *dråvnåi* (drawnney drawenoy drawnóy «Stücke Holz» H drawenoù «une bauche» Pf) gen. sg. **drъvьnu* zamiast **drъvьna*, *såvlåk* (zawwlack «Zaunwinde» PS) **sъvolkъ* «powój», *våvlåct* (wawlâtzt «einfändemen» PS) **vъvelkti*; zakończenie *-åv* połabskiego gen. plur. (≥ *-ъvъ)[27] stale jest pisane przez *-âf -âw*: *brüzďåv* (brüstyâf «Loderache» H brüstjâf HBB₁) **brozgъvъ*, *sneďåv* (snedyâv «Schnee» H sneedjâv H B₁) *sněgъvъ*, *codåv* (tzodâw «Schmauch» H tzodâf HB₁) **čadъvъ*, *kosåv* (kosaf HB₁ BB₂ kosâtz «Hefenicht» H) **kvasъvъ*, *dańåv* (dangów HB₁ sistanew HB₁) **dьnьvъ*, tak samo w zapożyczeniach z niemieckiego: *varťåv* (wartgâw wartgâf «Honigwabe» H) por. dolniem. *wark-*, *sauråv* (saurâf saurâw «Essig, Saur» H) por. dolniem. *sūer*, *kolåv* (kolâw «Kohl» H) por. dolniem. *kāl-*; 2. *v* po połab. *e*: *dévkə* (déefka «une fille» Pf dēefka Pf 2 r. defka Anon. deffka «Tochter» PS 4 r. dêwka H 3 r. dêwka HB₁B₂) **děvъka*, *xlev* (chléwe «une tet à pourcau» Pf chlew «Schweinstall» H chlewe HB witzechlêw HB B₁B₂ witzchlewe «Schafstale» H) **xlěvъ*, *stråjévkə* (stragêwka «Vaters-Schwester» H stragefka HB₁) **stryjeъvka*, *vaujévkə* (waugêvka «Mutter-Schwester» H waugefka HB₁) **vujevъka*, *cev* (zêw «Darauf des Garn zum Webe gespulet» H) **cěvь* por. stpol. *cew cyw*, serb.-chor. *cȉjev*, słeń *cêv*; 3) *v* po połab. *i*: *criv* (sriv «Schuh» H) **červь* por. górn.-łuż. *črij*, doln.-łuż. *crjéẃ crjéj*, pol. *trzewik*, młrus. черевик, *crívněk* (sriwenik «Schuster» H srívenik HB₁) **červьnikъ*; 4) *v* po *ə*: *rǫkəv* (runkaw «Ermel» H) rûnka HB rûnkaw HB₁B₂ C) **rǫkavъ*. Po-

[27]) T. Lehr-Spławiński: „Z deklinacji połabskiej". Prace lingwistyczne ofiarowane Janowi Baudouinowi de Courtenay. Kraków 1921, str. 171.

zatem w dwu wyrazach *püdăsəv* (püdeissa «Sohle am Schuhe» H püdeissa HBB$_2$ püdeyssa HB$_1$) **podъšьvъ* por. pol. *podeszew*, *pūsəv* (püse «Bühr» PS) **pošьvъ* pol. *poszew*, *v* po *ə* nie jest zaznaczone. Ma to jednak, zupełnie analogicznie do braku *j* po *ə* : *vązəj* (wangse «kurtze» PS) **ązěj(e)*, *ďoləj* (ni tgola «arbeite nicht» H ny tgôla HB$_1$ ni dgóla HB$_2$ ni dgola HC **dělaj*, znaczenie niewątpliwie czysto graficzne, polega mianowicie na niedosłyszeniu, z powodu osłabienia artykulacyjnego zredukowanej zgłoski[28]).

§ 9. Po samogłosce wysokiej labjalnej *ü* (≤ **o*) zamykające zgłoskę *v* naogół w pisowni zabytków jest opuszczane: *ďü(v)nə* (jünna «das Dreck» PS tjuna Anon. tgína H tyína HA tjína HB tgîna HB$_1$) **govьno*, *vü(v)cə* (wücia Pf wüzia Pf Ec wyzia Anon. wîtzia H witzia HB$_1$ wjtzia «Schaf» Bauc.) **ovьca*, *vü(v)cə* (wütz «Schafe» PS weitz PSJ witzé H witzê HB$_1$ witze HC) gen. sing. **ovьcě*. *vü(v)cą* (wützang «Schafin» PS) **ovьčę*, *vü(v)cénə* (wjtzena mangsi Bauc. wîtzena mangsi HA) **ovьčeno-je*, *vü(v)cə* (wîtzechglêf HHB$_1$BB$_2$ witzboch «Schaf-Bock» H wüze sooro «du fromage de brebis» Pf wüz melauca «du laict de brebis» Pf witze woas «Schafflaus» Bauc. wîtze ssaró «Schaf-Käse» H wütze HB$_1$ witze HC wütze mlauka «Schaf-Milch» H witze HB$_2$ wîtze woas H wice woas HB$_1$ witze ssaró HB) adjec. **ovьčь-jь*, *ťönü(v)kə* (von tgönike «Pipkonne» H dgőnika HB$_1$ tgonika HC tgonika H tjönika HB työnika HB$_1$ työnika HC) **konovъka*[29]), *carťü(v)* (tzârtji HB$_1$ tschartgý «Kirch-Hoff» HB$_1$) **cьrkovь*, *püttü(v)* (pütchi Pf pittgí H píttgi HB$_1$) **pod(ъ)kovь* (por. wrus. подковь, sch. *pòtkov*, słeń. *podkòw*), *ľauxü(v)* (lgauchí «Lüchow» H ljauchi Bauc.) gen. plur. **ľuxovъ*: *sålü(v)* (ssali «Nachtigall» H zál HA ssalí HB zâly HB$_1$) **s(ъ)lovъ*[30]), por. pol. *słowik*, słiń. *slùọvjïn*, grnłuż. *sylobik*, *sylojk* czes. *slavík*

[28]) Por wyżej Rost obie te formy wywodzi z prasłow. **podъšьva*, **pošьva*, ale w takim razie pozostaje niewyjaśniony brak *v* przed *ə* ≤ **a* w połab. *püsə*, *püdăsə* (püse PS, püdeisse HHB$_1$B$_2$).

[29]) Jan Rozwadowski: „Rozwój pierwotnego wygłosowego -*os*. w słowiańskiem i t. zw. pierwsza wokalizacja jerów" RS. VII. str. 15 i nn

[30]) Por. plur. *sålüvə* (ssáliwa H) **s(ъ)lovi*. August Schleicher: Laut- und Formenlehre der polabischen Sprache" St-Petersburg 1871 str. 152 Rost 139 uw. 6. słusznie uważa *a* w tym wyrazie za drugorzędną wstawkę samogłoskową; dalsze jednak jego wywody pozbawione są uzasadnienia.

słeń. *slavič*, sch. *slàvûj*, scs. славий, *grexů(v)* kristus gang tzeiste prise ggrêchi oder wit ggrêchi «christus is rein von Sünden» H kgrêchy HB_1) gen. plur. **grěxovъ*[31]), *målnaįtů(v)*[32]) (mahlneitgü «Knöcht» H mahlneitjü HB mâhlneitgü HB_1 «Mühlen-knecht») gen. plur. **melьnikovъ*, *nėdånů(v)* (nedannů «Unergründlich» H nedannû HB_1 nedannu HB_2) adject[33]) **nedъnovъ*[34]).

Czasem jednak zachowuje się *v* po samogłosce *ü* w pisowni zabytków: *cartův* (zartüw «Kirche» Pf) **cerkovь polůvněk* (pêllibenik «Halbhüfener» H pêllíbnik HBB_2C pelleibnik HB_1) **polovьnikъ*, *büdův* (bütgîw HB_1B_1C) gen. plur. **bogovъ*, *våstrův* (wostrüwe «Wüstrow» Pf wostrüwe Pf Ec wastrüw «Wustrow» H[35]) wastrüw Bauc.) **ostovъ*, *glådůvnə* (gladdíbena «arm, pauper» H gaudýbena HB_1 gladíwene H gladýwene HB_1) **goldovьnъ-jь*, słeń. *gladǫven*, czesk. *hladovný*, *glådüvnótə* (gladdiwenota H gladdíwenota «hungerig» HB_1) nom. plur.[36]) **goldovьnatii*. Nawet w jednym i tym samym wyrazie czasem w pisowni zabytków występuje *v* po *ü*, czasem znika: *d'ôlətů(v)nə* (tgolatine «arbeitsam» H djalatíne HB tgolatíne HC), obok *d'ôlətévnə* (tgolatewene «arbeitsam» H tjolatêwene HB tgolatêwene tgolatebene HB_1 dgolatêwne HB_2C) **dělatovьnъ-jь* z trudną do wyjaśnienia pisownią *ê* zamiast oczekiwanego *ü*, lub jak u Henniga *i*, co

[31]) Rost uważa formę *kgrêchy* za zły przypadek, jak się zdaje, właśnie ze względu na brak końcowego *-v*, co wobec pisanych tak samo innych form jest niesłuszne.

[32]) Oczekiwaćby należało innej wokalizacji samogłoski piennej: *mil-* ≥ **mel-*), połabska postać *mal-* jest wywołana wpływem niem. *mahlen*; porów. też: *målněk* (malnic «une meunier» Pf malnick «Mülller» PS mahlnik HB_1) **melьnikъ*, pol. gw. *mielnik*, młr. мельник, wrus. мельникъ, czes. *melník*.

[33]) Rost: „*Nedannuw(e)*, ein dem Deutschen *unergründlich* zu *dannow(e)* vrgl. obersorb. *dnowy* «des Bodens».

[34]) Wyrazy *prüsíněk* (prüssínek H pressînek «Hirse-grüze» HB_1), *råįbíněk* (reibínik reibínek «Fischer» H) Rost wywodzi z **rybovьnikъ* **prosovьnikъ*, jednak to są inne twory sufiksalne: połab. *-íněk* ≤ **enikъ*, por. *prüsénə* (prüssenat tgesargo «hirse grütze» H prüssenant HC) adj. **prosenъ-jь* sch *prösen*. Por. T. Lehr-Spławiński SO. VI. str. 10.

[35]) Rost: „HB_1 fügt am Rande hinzu: *ka wastrüwa, nach wustrow, witt wastriwu, von Wustrow*" („Die Sprachreste der Dravänopolaben" str. 174 uw. 20.

[36]) Por. *glådüvótə* (gladíwota «hungerig» H) **goldovatъ-jь*.

już nasuwa myśl, że forma ta mogła ulec jakiemuś drugorzędnemu wyrównaniu.

Prócz tego litery *ü y i* mogą też oznaczać połączenie *üv* przed samogłoskami, jak o tem świadczy pisownia wyrazu *vüvəs* (wubbyes Anon. wüas Pf wias HHA wýas HB) **ovьsъ*. Wobec tego i w pisowni *tjuna, tgína, wücia, wîtzia, tgönika, pitti* i t. p. pod znakami *ü i y* można się dopatrywać połączenia *üv*.

§ 9. To, bądź co bądź znaczne, zamieszanie w pisowni staje się łatwo zrozumiałe, gdy się zwróci uwagę na to, że połabskie *v* najprawdopodobniej było dwuwargowe.

Przemawiają za tem następujące fakta: 1. zanik tej głoski w pewnych określonych pozycjach przed samogłoską: *k̓ot* (kyôt H) **květъ, ťórdə* (tgôrda H) **tvьrdъ-jь, zünə* (sühne PS) **zvonitъ* itd.; 2. zmieszanie nagłosowego **o- *vo-*: *vån, vănə* (wan, woana H) **onъ, *ona, vădə* (woada H) **voda* i t. p.; 3. wyraz połab. *célə* (dschéla «une mouche à mièl» PS zela «Imme» PS zele H zéla HB₂) **bьčela*, w którym nagłosowe *b* przed spółgłoską, z powodu osłabienia artykulacji zmieniło się zapewne najpierw w *v*, jak w czeskiem *včela, včéla*, a poźniej dopiero zniklo (*célə*, por. doln.-łuż. *cola*), jak każde inne nagłosowe *v* przed spółgłoską: *cérə* (zere PS) **vьčera, tòrə* (tere H) **vъtorъ-jь* i t. p.[37]); 4. mieszanie znaków dla *v* i *b* w pisowni zabytków: *vǫbăl* (wûmâl H wungwôol Pf) «studnia» **ǫbъlъ, vüvəs* (vubbyes «Haber» Anon. wüas «de l'avoine» Pf wias HA výas HB₁) **ovьsъ, glådüvnə* (gladýwene HB₁ gladíbena «arm» H gladýbena HB₁ gladíwene H) **goldovьnъ-jь, trąjbněk* (treibnik «Brautführer» H dreywenik «Trau-begleiter» H dreiwenik HB₁ treibnik HHE) por. dol.-niem. *truwe utrůven, grivin* (griwin «Mäne, Kamm» H) **grebenь, grąjvə* (kreibe HB₁ Johss mohm hist zittir kreiw «Groschen» PS) **griva*, pom.-kasz. *gřéva*, pol. *grzywa* ‖ *grzywna*, dł. *griwa*, czes. *hřiva* ‖ *hřivna*. W pozycji zamykającej zgłoskę, w wygłosie lub w śródgłosie przed spółgłoską, połabskie dwuwargowe *w* stawało się niezgłoskotwórczem *u̯*, zupełnie podobnie jak w małoruszczyźnie: *rukau̯ krou̯ łau̯ka*[38]), a z po-

[37]) Por. T. Lehr-Spławiński: SO. I, str. 147.

[38]) Wywód ten może służyć jako małe uzupełnienie pracy Frinty: Fonetická povaha, a historický vývoj souhlásky „v" ve slovanštině. (Rozp. čes. Akad. tř. III, č. 42). Praha 1926, w której język połabski pominięto.

przedzającą samogłoską *ü* tworzyło dyftong *üu̯*. Otóż jak w dyftongach *üi̯ ii̯ ěi̯*, podobnie w dyftongu *üu̯* z powodu niewielkiego odstępu artykulacyjnego między elementami składowemi, zapisywacz nie potrafił wyróżnić i zapisać oddzielnym znakiem jego drugiej części *u̯*, lecz apercypował je jako dalszy ciąg artykulacji samogłoski *ü*.

Brak zatem *v* pisowni zabytków po samogłosce *ü* w wygłosie lub w śródgłosie szczególnie przed spółgłoską ma znaczenie czysto graficzne, zupełnie podobnie jak brak zamykającego zgłoskę *j* po *ü i ě*, polega bowiem na niedosłyszeniu pisarza. Wobec tego, tak samo jak *j* po samogłoskach wysokich, należy *v* po samogłosce *ü* w naukowej transkrypcji konsekwentnie zaznaczać bez względu na to czy pisarze zabytków oznaczali je czy opuszczali.

Lwów, w marcu 1928 r.:

Г. ИЛЬИНСКІЙ.

К ИСТОРИИ СКЛОНЕНИЯ ЧИСЛИТЕЛЬНЫХ ИМЕН В ЗАПАДНО-СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКАХ.

В четырех западно-славянских языках: польском, серболужицком и словацком употребляются в им. п. формы числительных, которые с первого же взгляда производят впечатление новообразований, вызванных какой-то общей причиной, хотя в каждом из этих языков употребление их (а отчасти и морфологическая структура) имеет свои, особенности. Я имею в виду полаб. форму *dåvoį*, польские формы *dwaj, obaj*, верхнелужицкие *dwaj, obaj* и словацкие *dwaja, obaja* и даже *traja*. Последние три формы резко расходятся от польских, верхнелужицких и полабской своим конечным *-a*, но, как и полабско-польские, они употребляются исключительно для обозначения лиц, — в отличие от *dva, oba, tri* (resp. *dwa, oba, trzy*), определяющих исключительно предметы неодушебленные и животных. Что касается лужицких форм, то они, буквально совпадая с соответствующими польскими, обозначают не только людей, но и все остальные предметы.

В общем, оттенки употребления интересующих нас числительных слишком ничтожны, чтобы они давали право изучать их историю в каждом из трех языков отдельно. Совсем напротив, можно сказать уже a priori, что как бы ни были различны условия времени и места появления числительных на *-aj-* в серболужицком, польском и словацком языках, последние в принципе представляют во всех трех языках явления одного порядка, и потому всякое об'яснение, претендующее на научность, должно отличаться единством, по крайней мере, своей исходной точки.

К сожалению, этому необходимому научному постулату не отвечает ни одна из предложенных в науке гипотез о происхождении загадочных числительных типа *dvaj(a):* исследователи,

подыскивая об'яснения для этих форм в одном языке, обыкновенно даже не пытались согласовать их с показаниями аналогичных фактов других языков, хотя уже географическая слижность территорий их распространений должна была бы навести мысль на необходимость однородного об'яснения однородных фактов.

Так, Мука (Hist. und vgl. Laut- und Formenlehre der niedesorb. Sprache 436, 425, 409) полагал, что вл. *dwaj, obaj* (так же как и *dubaj taj*) произошли по аналогии *nowaj*, возникшего из *novaja*, в свою очередь, под влиянием формы им. п. дв. ч. ж. р. *nowej* из **nowě-ji*, где конечное *-ji* изменилось в *j* чисто фонетически. Но это об'яснение мало вероятное для самого верхне-луж. языка, — при нем остается непонятным, почему в **nowě-ji -ji* „сократилось" в *j*, — совершенно не приложимо к польским формам *dwaj, obaj*.

Эти последние Rozwadowski не так давно (Gram. jęz. polsk., Krak. 1923, 189) попытался поставить в связь с числит. *trzė* (из *trьje*), в котором nachylone *é* будто бы могло измениться в *ej;* по аналогии возникшего таким образом *trzej* и не без влияния форм *dwoje, oboje, troje, dwa, oba* превратились в польск. языке в *dwaj, obaj*. Однако, если бы даже можно было привести другие примеры подобного изменения конечного *é* в польском языке в *ej* (что, по моему мнению, является безнадежным), то и в таком случае гипотеза Rozwadowsk'ого, об'ясняя с грехом пополам польские формы, была бы неприменима ни к верхнелужицким, ни к словацким формам; ведь в них нет совсем формы **triej*, resp. **třej*.

На основании чисто синтаксических соображений, не согласился с Rozwadowski'м Lehr-Spławiński SO. VI 16. Он полагает, что потребность различать „мужеско-личный" род от „женско-вещного" во мн. ч. вызвала влияние им. п. мн. ч. прилаг. типа *ciekawi, duzi, nasi* на *dwa, trze*, — влияние, в результате которого последние формы заимствовали у первых их конечное *-i*. Но и это об'яснение приходится отвергнуть, как оставляющее открытым вопрос, почему *i* изменилось у числит. в *j*, не смотря на поддержку прилагательных.

Что касается словацких форм *dwaja, obaja, traja*, то им недавно посвятил специальный этюд в сборнике в честь проф.

Иос. Зубатого „Μνῆμα" проф. Smetánka (str. 61—64). В своем об'яснении он исходит из формы р.-м. п. дв. ч. *dvojú, obojú*. Как и в некоторых диалектах сх. языка *(dvaju)*, и в словацком языке *dvojú* могло подвергнуться влиянию им. п. *dva*. Так возникла форма **dvajú*, и вот эта последняя форма и могла, по словам нашего автора, „в эпоху, когда язык почувствовал необходимость различать в им. мн. и слившегося с ним дв. ч. одушевленные имена от неодушевленных или названия неодушевленных предметов и животных от человеческих, сделаться исходным пунктом образования новой формы им. м. р.: *dvaja, obaja. Traja* в таком случае было бы лишь продуктом дальнейшего влияния *dvaja, obaja; trie* (из **trьje*) изменилось по аналогии собират. *bratia* в *tria*, — отсюда *štyria*, а *tria* под влиянием *dvaja* в *traja*" (str. 63—64).

Отдавая должное остроумию этой гипотезы, я должен, однако, признать мало вероятным, чтобы вымираыщая форма р.-м. п. дв. ч. *dvojú* могла оказать такое решительное влияние на полную жизни форму им. п. *dva*. Но если бы даже такое воздействие и было возможно и в словацком языке, оно было бы немыслимо и в польском, и верхне-лужицком, что̀, впрочем, признает и сам Smetánka.

А между тем есть полная возможность об'яснить и словацкие, и польские, и верхне-лужицкие и полабскую формы с единой точки зрения, и притом так, что все четыре группы форм явятся тремя звеньями одной и той же цепи форм. Для этого нужно только вспомнить, что в балт.-слав. праязыке существовали числительные основы **dvei̯o-, *obei̯o-, *trei̯o-* и **dvoi̯o-, *aboi̯o-* и **troi̯o-*. Из них первая группа сохранилась преимущественно в балт. языках: лт. *dveji* «2», лт. *abeji* «оба», лтш. *abeji* (но пр. *abbaien* «обое»), лт. *treji* pl. «3», лтш. *treji*, а вторая — в слав: *d(ъ)vojь, obojь trojь* (Trautmann Balt.-slav. Wörterb. 2, 64, 328); и те и другие формы имели в своем значении собирательный оттенок.

В то время как в русском языке последние основы известны исключительно в форме ср. р.: двое, трое, в зап.-слав. языках не менее часто оне употреблялись и употребляются в форме м. р.; ср. ч. *dvój, obój* и п. *dwój, obój* итп. А если так, то какое же предположение может быть более естествен-

ным[1]), как не то, что в словацком, польском и верхнелужицком языках числит. *dvoj, oboj* независимо друг от друга, но параллельно подверглись контаминации с *dva, oba*?[2]) В результате возникли формы *dvaj, obaj*, при чем эти последние унаследовали от *dvoj, oboj* только их конечный согласный, но и их значение „людей"; в верхнелужицком языке это значение, впрочем, впоследствии изменилось в более общее: *dwaj, obaj*, как указано уже выше, могут обозначать здесь и неодушевленные предметы.

В северных зап.-слав. языках процесс развития форм *dwaj, obaj* на этом и остановился; но южный зап.-слав. язык — словацкий сделал еще один шаг дальше. А именно здесь формы *dvaj, obaj* и после своего возникновения не вышли испод влияния старых числит. *dva, oba*. Вследствие этого между обеими парами произошло новое скрещение, в результате котораго и возникла третья пара *dvaja, obaja*. Несколько позже, по образцу ее, возникла форма *traja;* но в польском языке возникло не **traj*, а *trzej* под влиянием формы пм. мн. *trzé;* другими словами говоря, это значит, что здесь *trój* скрестился с *trze*.

---

[1]) Для польского языка такое предположение действительно и сделал уже Kryński, Enc. Polska III, 79.

[2]) В полаб. языке такой контаминации подверглось одно только *dåvój*.

Москва.

Połobske drjewjano-słowjanske teksty

Pokazki wotemrěteje rěče lechitsko-słowjanskeho splaha

Drjewjanow

w luneburskem wójwodstwje.

Zestajał
prof. dr. ERNEST MUKA,
łužiski Serb.

W rěči limborskich (luneburg-skich) Drjewjanow je so nam jenož něšto mało ze sobu zwisowacych a prawje zwjazanych tekstow zakhowało, wšo druhe su jenož jednotliwe słowa za słownik abo we słowniskim zestajenja à někotre po tych wšelakich spisach rozprošene krótke sady a sadki, po němskich sadach zběraćela *ad hoc* pak lěpje pak hórje, njerědko samo mylnje přełožene, za čož njech je k dopokazej jenička sadźička z Pfeffingerowelio vokabulara *(Chap.* 20; *des phrases): Voulez-vous coucher avec moi? — Iûs nitz sopóot* (= dr. *joz nic såpót* = ds. *ja ńocom resp. ńok spaś!)*, štož njeje přełožk toho francozskeho abo lěpje prěnjotuje němskeho prašenja, ale wotmołwa na njo, swědčaca hišće dźensa wo póććiwosci woneho drjewjanskeho holiča, kotrež prašerja tak raznje wotpokaza.

Dołho je trało, doniž so wšitke te powostanki połobskeje słowjanšćiny limborskich Drjewjanow wědomostnemu swětej we zhromadnej knizy předpołožichu a lohko přistupne sčinjehu. To je skónčnje na wabjenje wědomostneho towaŕstwa mjena wjeŕcha Jabłonowskeho w Lipsku dokonjał Dr. phil. Pawoł Rost we mytowanej knizy: Die Sprachreste der Draväno-Polaben. Leipzig 1907, štož je jeho wulka zasłužba.

Do tych zwjazanych tekstow słušeju wšo we wšom tele:
1. Tři legendy w lisće Mithoffa, přir. Rost, str. 47 sl;
2. Tři rozmołwy w khrónicy Paruma Schultze, přir.

Rost, str. 67 sl.; 3. Ptači kwas, narodna pěseń z hłosom zapisana wot Khř. Henniga, přir. Rost, str. 175 sl.; 4. Wótčenaš w štyrjoch recensijach a to: a) Mithoffowej ze snadnuškej próstwičku (Rost, str. 47), b) Hennigowymaj trochu mjez sobu rozdźělnymaj (Rost, 177 sl.), c) Müllerowej z přidawkom tak mjenowaneje spowědźe (Rost, 51 sl.). Wot tutych tekstow buštej *Wótčenaš* a *Ptači kwas* často wotpisowanej a tež na pokazku rěče Drjewjan we wšelakich knihach zwotćišćowanej, prěniše pak wostachu nimale njewobkedźbowane a njeznate, štož je ćim spodźiwnišo, čim ważniše a zajimawše wone su jako powostanki połabskeje ludoweje rěče. Přetož tón *Wótčenaš* njeje žadyn ani wot limborskich Słowjanow bywajo wužiwany ani cyrkwinscy postajeny, ale wónym zapisowarjam po jich němskich słowach *ad hoc* lěpje hórje přełoženy tekst Knjezoweje Modlitwy, ha, Müllerowy *Wótčenaš* ze spowědźu je samo hoły njelepy falsifikat.

Zhromadnje tute teksty hišće wot nikoho wozjewjene njebuchu, kajkež je ja tu podawam pod a) w *lisćinskim* kabaće; pod b) w znormalisowanem prawopisu, a pod c) w dosłownem łužisko-serbskim přełožku; jenož *Kujezowu modlitwu* z jeje přiwěškami sym w stronu wostajił, dokelž ta žadyn wutwor ludoweho ducha njeje, kaž *Ptači kwas* a te *legendy*, kotrež wěsće z časa do reformacije pokhadźeju; a k nim hodźa so z dobrym prawom *Rozmołwy* Paruma Schultze ličić, dokelž běše Šołta muž z ludu a sam limborski Słowjan, kiž swoju maćeršćina hišće znaješe; wšitcy druzy zapisowarjo pak běchu Němcy abo Njesłowjenjo, Drjewjanišćiny njewědomi.

Při přepisanju tekstow do znormalisowaneho prawopisa sym so zwjetša postajenjow A. Schleichera dźeržał, w někotrych dypkach sym so P. Rostej přidružił, w druhich pak sym po swojich zasadach šoł, wo čomž lěpje raz pozdźišo nadzobnišo pojednam.

A. Tři legendy.

I. a) Plötüs Wasang drenü Wottong rösgung suitsj Wargnüme Büsje nosüje prowa tsilesoi coquile Wargne Büsaz copcung caroi aipoistas toqüile Moroika slase a(i)poistas. Tjiriileis.

b) P(ė)lótüs våzã drenüvòtõ rõzgũ, svicė vårchnůmë Bügőj nó süje (m. *jėg) próvë cėlesãi: Kok vile vårchnë Bůzåc kopkũ* (mylnje m.: *kopkův*) *kåräi äupäustás, tok vile Moráijka slãzë* (*slãz*) *äupäustás. Ḱirioléis.*

c) Pilatus wza ćernjowy prut, biješe Bohu Knjezej na jeho lica; kelkož kapkow krwě Bohu Knjezej z jeho licow so wupušća (= *so roni*), *telko sylzow Marija ze swojich wočow wupušća* (= *roni*). *Kyrie, eleizon* (*Knježe, smil so*)!

II. a) Daans ian Moroin daanaaz Waddaan noos Jesus porüdeine löhr daan dump jalajec trite daan afstörial comine Wade simia tu wissi noos Jesus afstörial tooktung Krie(g) wa ganzen Weltie afstörial. Tjirioleis.

b) Dåns jã Moráijin dãnåc, vå tån (přir. ds. *ten*, hs. *tón*) *nos Jesůs pörüdėnë, tőrö dån dũpaldi jėg, tritë dån afstőřal komėnė, vãdẽ, zėmã: tü vėšů nos Jesůs afstőřal; tok tũ krig* (m. *vüjnõ*) *vå ganzen velťe afstőřal. Ḱirioléis.*

c) Dżensa je Marijiny dżeń; we tom (*bu*) *naš Jezus porodżeny* (= *so narodźi*), *druhi dżeń dupachu* (= *křćichu*) *jeho, třeći dżeń je wotestajił kamjenje, wodu, zemju; to wšitko je naš Jezus wotestajił; tak ma to wójnu wot cyłeho swěta wotestajić. Knježe, smil so!*

III. a) Moroia güdi wackaarst tserk Weitse sat taraime suétskome soikas Büsie (m. *Büsze*) *nem salojick nit jidde noocht seidee lúmang tsoorne dreine techung Büsje* (m. *Büsze*) *wir diattai tu my Büsac nibas waine wissang lidang prilidiot* (m. *-iol*) *por noosse grees neitje.*

b) Moráija cȟüdí våkãrst cårkvdicė så tãráimė svėckómė såukat Büzcė (*Büzćá*); *nemzalo jėg nígėde nojt; záidė łümã córne drenė, tëchũ Büzcė* (*Büzćá*) *virgat; tåi tü* (m. *tü tåi*), *müj Bůzåc, ni-bas váin(n)ë; vėsã lidã prėliďoł pör nos grėsnáiǩë.* (*Ḱirioléis*).

c) Marija dżěše do cyrkwje z třomi swěčnikami pytaše Boha, njemožeše (*pak*) *jeho namakać; Židźa přinjesechu ćernjowe pruty, chcychu Boha z nimi šwitać; tutych mój Bóh njeběše winowaty; wšu bolosć je přećeřpił za nas hrěšnikow.* (*Knježe, smil so!*).

B. Tři rozmołwy.

I. *Próstwa a wotpowědź.*

1. Młodżenc. a) Täu pud zehn (?) *har heid sangd kam mahn. Johss zang Tibbe zöhg rietzat; Johss mehnang; Johss tech tiebe rado meht; Müh Lohlja un mohtey Jista din wat tung kläud;*

Män mohm wissie (m. *-ic) waa nohss Wiesaa, Kack Pattinze Mlakaa, un Diebbra sehna, tüh mäu neh mom. Johss saarang hile noh Tiebe waa Zartje.*

b) Tåi, püjd sëm (har)! Aid, sãd kå̃ mã, jos cã tėbė cėg ricåt; joz ménã: Joz tĕch tėbe radå̃i met; müj lőľa un (m. *a) motái jista din vå tũ kläud; måi mom(ë) vėsėǵ vå nos(ė) vėzė, ķak (ķok) påtíncė, mláka — un (= a) dűbrë zénë* (abo: *dűbrã zénã) tü måi né mom(ë); joz zårã hile nó tėbe vå căǩë!*

c) Ty pój semtu; přińdź, syń so ke mni; ja chcu Tebi něšto rjec; ja měnju, ja chcył Tebje rady měć; mój nan a (moja) mać staj též we tej mysli (teje mysle); my mamy wšitko w našej wěži (= khěži), jako ptačka, mloko, a (= ale), dobru žonu, tu my nimamy; ja hladum stajnje na Tebje we cyrkwi.

2. *Holičo. a) Ninna Täu Kummas Kam mahn, Wass zehm lijungdo nie jang nie Jaddahn Deffca, tung Täu nie prosal; ninna teu wid wissiem Tung Tjetzehr Kriejohl, ninna Johs mohm Tüh Brüdt Bäut; Ten nie mehnass Dibbrä Deffca, Täu siess laa wiel Jeldt meht, pirtü Tibbe nitzang meht, Täu Jiss ninna stohr ķaw wrijohn.*

b) Níńa tåi ķúmas ķå mã; vå sem ľũdó né jã nė (ni) jadån (jadna) déwka, tã tåi ne prósał; níńa tåi wüt vėsėm (m. *vėsėch) tũ ǩėcér kriġoł, níńa joz mom tüj(a) brüd båit; tåi ne méńas dübrë(j) dévkë, tåi cės la vile geld* (m. *pãzë* abo *pãz) met. pür tü tébe ni-cã met, tåi jis níńa stor kå vrijom* (přir. ds. *ku fryjam).*

c) Nětko Ty přikhadźeš za mnu; w tutom ludu (našim kraju) njeje ani jeneje dźowki (holcy), wo kotruš njejsy prosył; nětko, hdyž sy Ty wot wšitkich korb (koš) dostał, nětko ja mam Twoja njewěsta być; Ty njeměniš (= njepytaš) dobre holcy (holiča), Ty chceš jenož wjele pjenjez měć; tohodla Tebje njechcu (njecham) měć; Ty sy nětko (hižo) přestary za žentwu.

Zdwórliwe přeprošenje k blidu.

a) Püd zehm Kaa nohss Deissco, mohss maade, Jeest, Tad Jang Jaddan stäul, heyd zangdie! Deffca holjo Talleer Dannäu! Zehm Jang Jaddan Lasseitz. Tung Kohläu Jang hist Teplüh, Täu Tüle Wäusta nie wiedseess! Weitz taad wam Schweinew Mangsie, Taad Jang hist zaar un mohssco, taad stühe Peiwü pey, Neeg Tiebbe Tüh Schmacojie!

b) Püjd sem kå nos daiskó (m. nósėj dáiskė) mos made jėst, tad jā jadån stäul; aid, sāďė! Dévka, hoľo(j) talér danău! Sem jā jadån (m. jadna) łåzáića; tū kolåu jā jist(ė) tëplů, tâi tůje văusta nė vüzzes (vüzdzes)! Vaidz tad, wâm svåinėv(e) māsū, tad jā jist(ė) sår un (= a) mos(t)kó, tad stůjė paivů; paj! Nech těbe tü šmakójė!

c) Pój sem k našemu blidu; maš sobu jėsć! Tu je jedyn stoł; tu syń so! Dżowka, dżi po taleř k jědżi! Tu je łžica, kał je hišće ćopły; zo Ty sebi hubu njewopališ! Illej, tu wzmi (sebi) swinjace mjaso! Tu je tež twarožk a masło; tu stoji piwo; pij! Njech Tebi to (derje) słodżi!

III. Pěkne zasady a wěcy.

a) Johss zang kaa Weitje heit! Iohs mohm hist zittir Kreyw; Johs zang minne tock peyohn peit. Tidje sehna siete minne schworet. — „Täu mohss wiltje wungs zaa wiel wlassa!" — „ „Mohm johss wlassa, tidje mohm tock kack dräuje läudey!" " — „Noh tühe wungss mühse hist drehn rühst". — „ ...... heide"!

b) Ioz cā kå váikë ait! Ioz mom jist(ė) cëtër gráiv(në), joz cā mėnė tok paijón pait; tūģė, zénë, cite mėnė svórėt. — „Tåi mos vilkë vūs så vile vłāsë (= stsł. *vlasy)!" — „ „Mom joz vłāsë, tūģė mom tok kak dråuģė läudái!" " — „Nó tüjė(m) vůs(ė) mūze dren rüst!" (— „ „Ba, stórë bobāï!) Aidtė!" "*

c) Ja chcu na wiki hić; ja mam hišće štyri kroški; ja chcu so tak prawje pjany pić (= wopić); přetož žony chcychu mje swarić (= so ze mnu wadźić): „Ty maš wulku brodu z wjele włosami!" — „ „Mam ja włosy, to mam je ja tak, kaž druzy ludżo." " — Na Twojej brodźe móža ćernje rosć!" — „ „Ba, stare baby! Dźiće (mi ze šije)!" "

C. P t a č i k w a s.

a) ⁘	*b)* *1.*	c) 1.
I. Katü mês Ninka bayt?	*I. „Kåtü mës ninka båit"?*	I. „štó (kto) ma njewěsta być"?
II. Telka mês Ninka bayt:	*II. „ „G'élka mës ninka båit" "!*	II. „ „Sowa ma njewěsta być" ".
Chor. Telka rîtzi woapak ka neimo ka dwemo:	*Ch.: G'élka rice văpak kå naimó kå dvëmó:*	Ch. Sowa rjekny nawopak k nimaj ke dwěmaj:

II. Jôs gis wiltga grisna Sena; Nemik Ninka bayt,
Chor. Jos nemik Ninka bayt.

2.

I. Katü mês Santik bayt?
II. Stresik mês Santik bayt:
Chor. Stresik rîtzi woapak ka neimo ka dwemo:
III. Jôs gis wiltga mole tgaarl; Nemik Santik bayt,
Chor. Jas nemik Santik bayt.

3.

I. Katü mês Treibnik bayt?
II. Wôrno mês Treibnik bayt:
Chor. Wôrno rîtzi woapak ka neimo ka dwemo:
III. Jôs gis wiltga tzôrne tgaarl; Nemik Treibnik bayt,
Chor. Jos nemik Treibnik bayt.

4.

I. Katü mês Tgauchgor bayt?
II. Wautzka mês Tgauchgor bayt:

III. „Joz jis vilkë grüzna zéna; Némüg ninka båit“!
Ch.: Joz némüg ninka båit!

2.

I. „Kåtü mës zâtik båit?“
II. „„Strézik mës zâtik båit!“ “
Ch. Strézik ricė vâpak kå naimó kå dvëmó:
III. „Joz jis vilkë mółë karl; Némüg zâtik båit!“
Ch.: Joz némüg zâtik båit!

3.

I. „Kåtü mës tråuvnik båit?“
II. „„Wornó mës tråuvnik båit!“ “
Ch.: Vornó ricė vâpak kå naimó kå dvëmó:
III. „Joz jis vilkë córnë karl; Némüg tråuvnik båit!“
Ch.: Joz némüg tråuvnik båit.

4.

I. „Kåtü mës kauch'ór båit?“,
II. „„Vâucka mës kauch'ór båit“ “.

II. „Ja sym wulka hrozna žona; Njemožu njewěsta być!“
Ch. Ja njemožu njewěsta być.

2.

I. „Štó ma *nawoženja* być?“
II. „„Čižik (střěžik) ma nawoženja być!““
Ch. Čižik rjekny nawopak: K nimaj ke dwěmaj:
III. „Ja sym jara mały karla; Njemožu nawoženja być!“
Ch. Ja njemožu nawoženja być.

3.

I. „Štó ma *braška* być?“
II. „„Wróna ma braška być!““
Ch. Wróna rjekny nawopak k nimaj ke dwěmaj:
III. „Ja sym jara čorny karla; Niemožu braška być!“
Ch. Ja njemožu braška być.

4.

I. „Štó ma *kuchař* być?“
II. „„Wjelk ma kuchař być!““

Chor. Wautzka rîtzi woapak ka neimo ka dwemo:	*Ch.: Våųcka ricė våpak kå naimó kå dvëmó:*	Ch.: Wjelk rjekny nawopak K nimaj ke dwěmaj:
III. Jôs gis wiltga glupzit tgaarl; Nemik Tgauchgor bayt.	*III. „Joz jis vilkë głupcüjt karl; Némüg kaucħór båit!“*	III. „Ja sym jara hłupy karla; Njemožu kuchař być!“
Chor. Jos nemik Tgauchgor bayt.	*Ch.: Joz némüg kaucħór båit.*	Ch.: Ja njemožu kuchař być.
5.	*5.*	5.
I. Katü mês Czenkir bayt?	*I. „Kåtů mës šenkír båit“!*	I. „Štó ma *tóčka* być?“
II. Sogans mês Czenkir bayt:	*II. „„Zójãc mës šenkír båit““!*	II. „ „Zajac ma tóčka być!“ “
Chor. Sogans rîtzi woapak ka neimo ka dwemo:	*Ch.: Zójãc ricė våpak kå naimó kå dvëmó:*	Ch. Zajac rjekny nawopak K nimej ke dwěmaj:
III. Jôs gis wiltge dralle tgaarl; Nemik Czenkir bayt,	*III. „Joz jis vilkë drallē karl; Némüg šenkír båit“!*	III. „Ja sym jara dźiwi karla; Njemožu tóčka być!“
Chor. Jos nemik Czenkir bayt.	*Ch.: doz némüg šenkír båit.*	Ch. Ja njemožu točka być!
6.	*6.*	6.
I. Katü mês Spellman bayt?	*I. „Kåtů mës spelman båit“?*	I. „Štó ma herc być?“
II. Bütgan mês Spellman bayt:	*II. Bůťan mës spelman båit!“*	II. „ „Baćon ma herc być!“ “
Chor.: Bütgan rîtzi woapak; Ka neimo ka dwemo:	*Ch.: Bůťan ricė våpak kå naimó kå dvëmó!*	Ch. Baćon rjekny nawopak k nimaj ke dwěmaj.
III. Jôs gis wiltge dauge Roat; Nemik Spellman bayt;	*III. „Ioz jis* (m.: *mom*) *vilkë dåųġë råt; Némüg spelman båit!“*	III. „Ja mam jara dołhi ert; Njemožu herc być“.
Chor.: Jos nemik Spellman bayt.	*Ch.: Ioz némüg spelman båit.*	Ch. Ja njemožu herc być!
7.	*7.*	7.
I. Katü mês Teiska bayt?	*I. „Kåtů mës dáiska båit?“*	I. „Štó ma deska (= blido) być?“

II. Leiska mês Teisko bayt:
Chor. Leiska rîtzi woapak ka neimo ka dwemo:
III. Rîsplasteite miang Peisong, bungde wóassa Teisko, bungde wóassa Teisko!

II. „ „Láiska mës daiskò båit!“ “
Ch.: Láisḳa ricė våpak ḳå naimó kå dvëmó:
III. „Rüzpłåståite müjã páizdõ, bũdė vósa daisḳó!“
Ch.: Bũdė vósa daiskó.

II. „ „Liška ma deska być!“ “
Ch. Liška rjekny nawopak k nimaj ke dwěmaj:
III. „Rozprojće mi mój brjuch; Budu Waše blido!“
Ch. Budu Waše blido.

Serbske ležownostne mjena a jich woznam.

Zestajał a wukładował
Dr. ERNEST MUKA.

B. Druhi dźěl. Pismik J—R.

(Pokračowanje[1]).

W druhim dźěle sym po zasadach přěnjeho dźěla dale dźěłał a wulku syłu našich hornjoserbskich ležownostnych mjenow zestajał a zwukładował, štož často při wšelakich jich skepsankach sebi wulku prócu a stajnu wobhladniwosć wužadowaše; při tom pak sym mjenje hač w přěnim dźěle na te mnohe a wšelake wopačnosće a zmylki w Kühnelowych wukładowanjach pokazował, dokelž budźeše to přewjele městna njetrjebawši zabrało. Kohož pak to zajimuje, tón móže sebi to sam pola Kühnela w „Neues Lausitzer Magazin" zwj. 66—73 wupytać a z mojimi wukładowanjemi přirunać.

Tež tu su z němskich zapiskow wjesnjanostow wšelake zajimawki skutkowanja ludoweje etymologije zapisane, kaž na př. „*die Liepe, Lippe, Libe, Liebe*" za čiste serbske mjeno *lipa* «Linde».

79. *jabłuko* (sts. ds. *jabłuko*, stsł. *jablъko*): Apfel.

1) *jabłoń* & pomjeńš. *jabłońka* & *jabłońca*, der Apfelbaum; pl. *jabłonje, jabłońki, jabłońcy* (často: [hona] *we* resp. *při jabłonjach, jabłońkach, jabłońcach* — a zwjetša po němsku skepsane: *die Jabonki, die Jabenken* [Křidoł p. Kamjenca], *die Jabuki, Jaboki, Jabecki* [Zabrod].

2) *jabłońc* & pomj. *jabłońčk*, m. & *jabłońčka*, f.: der Äpfelgarten, Äpfelhain: *w jabłońcu & jabłońčku; w jabłońčcy* [Jeńkecy].

[1]) Por. SO. VI. 225—253.

80. *jama* (sts. ds. stsł. *jama*): die Grube.
   1) pl. *jamy*, die Gruben (*w jamach*) *jamy zamostske* (skeps. *zamosky*), Gruben hinter der Brücke.
   2) pomj. *jamki*, die kleinen Gruben.
   3) pl. *jamišća* (Dubrawka: Jamoschtza), grosse, alte Lehmgruben; skeps. *jemišća* (Lipiny).

81. *jaseń* (sts. ds. *jaseń*, stsł. *jasenь*): Esche (fraxinus).
   1) pl. *jasenje*, Eschen; skrótšene: *jasnje* : *na jasnjach* [Stachow], auf den Eschenfluren.
   2) *jaseńno* & synk. *jasno* (sc. polo, resp. hono), die Eschenflur: sing. *jasno* (Dobrošecy), pl. *jasna* (Brěmjo).

82. *jawor* (sts. ds. *jawor*, stsł. *javorъ*): Ahorn, Platane (Acer platanoides L.).
   1) *jawora* (něšto króć), Ahornbusch, -hain.
   2) dem. *jaworka* der kleine Ahornbusch, -hain.; skepsane: *Baworka*.

83. *jaz* & *jazw* (obsol. za šwinc; sts. ds. *jazw* stsł. *jazvъ*): Dachs.
   1) Adj. poss. *jazowy*, sc. twar (Kamjenej p. Radworja), der Dachsbau; *jazowe*, sc. dźěry (Bronjo p. Radworja), die Dachslöcher.
   2) *jazowc* (Wuskidź), der Dachsbau; ně. skepsane *Jassowatz* město: *jazowc*.
   3) *jazwina* (skeps. *Jasbina* [Hózna] & *Jaspina* & *Jospina*), die Dachshöhle, der Dachsbau.
   4) *jazwo* (Kamjenej: skeps. *jatło*), der Dachsbau.

84. *jězor*, m. & dial. *jezoro*, n. & namj. *jazor* (ds. *jazor*, stsł. *jezero*, pól. *jezioro*): der See, Landsee.
   1) sg. *jězor*, 1 × *jezero*, n., 1 × *jazor* (Landsee, Landseeflur, Sumpfseeflurstück: (*pola*) *jězora*, beim Landsee, *w jězorje*, im Sumpfsee, *pod jězorom*, unterhalb des Landsees; — skepsanki w němskich zapiskach: *Jsor* (4 ×), *Jser* (2 ×), *Jesor*, *Jessora*, *Jehsor*, *Jehsor-teiche*, *Jehsor-wiese*, *Jäser*, *Jähser*, *Jäser-lug* & *Jähser-lug* (namjezne: *jazor-ług*), *Jisor*, *Jiser*, *Jysor*.
   2) pl. *jězory*, Landsee, Sumpfsee-fluren: *w jězorach*, in den Sumpfseefluren; ně. skepsanki: *Jesory*, *Jesury*, *Jysory*, (*w*) *Jysorach*.

3) demin. *jězork* & *jězorik*, der kleine Landsee: pl. *jězorki*, kleine Sumpfseefluren; něm. skeps. *Jehsorchen*, *Jesorki*, *Jesarge(n)* — am *Jäserigk*, am *Jäserichteich*.

4) *jězorc* & demin. *jězorčk*: die Landseeflur bz. die kleine L.; pl. *jězorcy*, Landseewiesen, *na jězorcach*, auf den Landseefluren, — něm-skeps. *Jisurzen*.

5) *jězorica*, Sumpfseebach: ně. ležown. zapiski: *Geseritzwiesen* (Bukow = Hohenbocka), *Jäseritzen* (Mužakow).

6) *jězornja*, Landseegegend, Sumpfseegebiet: w něm. zapiskach: *Giesern* (Wotružica-Otterschütz & Wětrnica-Wiednitz, Wojerjowski wokr.).

7) *jězorišćo*, grosse Landseeflur: pl. dial. *jazorišća*, *w jazorišćach* (Slepo), auf den grossen Sumpfseewiesen.

85. Pomjenowanja jednotliwe: 1) *jałowc*, Wachholder, -strauch: něm. skeps. *Jawotz*, *Jahoscht* (Koblicy p. Wojerec).

2) *jazyk*, Zunge (zahon ma podobu jazyka): ně. zap. *Jaseck*, *Jasyck* (Dalicy, Dahlowitz).

3) *ječnišća* (za: *ječmjenišća*, wot.: *ječmjeń*; Ralbicy), Gerstenfelder.

4) *jedlina* & *jodlina* (Manjow), Tannenbusch, Adj. *jedlinska horka* (Narć), Tannenhügel.

5) *jeleń*, Hirsch.: Adj. *jelenjaca hora*, Hirschberg.

6) *ješćeř*, Eidechse: Adj. *ješćerjowa studźeń* (Dubo), ně. Otterbrunnen.

7) *jèž* (asl. *ježь*), Igel: *jěžik* (66, 255) & *jěžki* (70, 60 Jätschken), Flur mit Igelheimstätten.

8) *jił* (asl. *ilъ*), Ton, Letten; pl. *jiły* (Hlinka: *Ihlen*), Tonfluren, lettenreicher Boden.

9) *jiwa* (asl. *iva*), Salweide: *jiwik* (Horka: *Ibig*, *Ibig-graben*) Salweidenstrauch, -graben.

86. *Kačka* (asl. *kačьka*, ds. *kacka*, čě. *kačka*, pol. *kaczka*), Ente.

1) *kačka*: 70, 92 wulka a mała kačka, — horje wopornišći při Čornobozy pola Měšic, grosse u. kleine Ente, zwei Opfersteine; skepsanki w něm. zapiskach: die *Kesche* (66, 121) & *Keschke* (67, 104 *Keschkenteich* = s. *kači hat*).

2) *kačenc* (73, 134 *Katschenz*), Ententeich.

3) *kačeńca* (73, 134 Kotecy), Entenbach, -feld.

4) Adj. *kači*, Enten-: *kači hat*, Ententeich — *kača korčma*, Entenschenke, — *kača łuka*, Entenwiese — *kača łuža*, Entenpfütze: ně. skeps. *Kasscrebie* (67, 109 Komorow p. Rakec) = *kače hrjebje*, Entengraben (Kü.: schiefe Graben!).

87. *kadołb* (wot: *kad*, Rauch): Rauchsack, Rauchfang.

1) *kadołb* = hono w podobje stareho kadołba, ně. *Kadelowsack* (73, 154 Trupin); pl. *kadołby* (67, 90 die *Kaudoben:* Bukojna p. Barta).

2) *kadołbnik* a skepsane *kadomnik* (64, 107 Pawłocy) z čłowjeka na hono přenjesene pomjenowanje: mit Rauch und Russ erfülltes Gelände, Rauchort.

88. *kał*, *a*, m. (obsol.; sts. *kał*, ds. *kała*, *y*, f., stsł. *kalъ*, pól. *kał*, čě. *kal*), Kot, Sumpf, Morast, Pfütze.

1) *kał*, Sumpf, Morast (nic „Kraut", kaž Kü. mysli); pł. *kały*, Morastfluren, Sumpfgelände.

2) demin. *kałk*, der kleine Morast; pl. *kałki*, kleine Morastpfützen, -fluren.

3) *kališćo*, *a*, n., das sumpfige, morastige Gelände; němski skeps. der *Kalesch* (69, 39 Miłoćicy).

4) *kałownja*, f. die Morastgrube, Kotpfütze; pl. *kałownje*, Morastgruben, -flächen; *w kałownjach* (Kamjenej p. Radworja skepsane: *w galowych;* Spytecy a Lutyjecy skeps.: *Gelnowa, w Gelnowach*, Kü.: „in den Hirschständen"!).

5) *kałańca* (73, 139 Hodźij) & *kałojca* (73, 140 Njezdašecy) & *kałońca* (*na kałońcy*) zmoršćene z: *kałownica*, das morastige Gelände, wosobiće: die Morastgrube, -pfütze, der Bach im Morastgelände: němski skepsane: *Kawanza* (70, 93 Mješicy), *Kawonza, Kawonz, Kalwonza, Kaonza,* (w) *Kawonzach.*

6) *kałowišćo* & *kałownišćo*, das morastige, sumpfige Flurstück; pl. *kałownišća* (skeps. *kałojnišća*), w něm. zapiskach: *Kawowîschtzo* & *Kawowische.*

89. *kamjeń*, *-nja*, m. (stsł. *kamenь*, sts. *kameń*, ds. *kameń*, pól. *kamień*), Stein.

1) sg. *kamjeń*, Stein; pl. *kamjenje*, Steine, steinreiches Gelände: *pola kamjenja, (při) kamjenju, w kamjenjach*; w něm. zap. skepsane: *Kamen, Kamein, die Kamina, Kamjenej, die Kameni, die Kamenach.*

2) demin. *kamušk* pl. *kamuški*, Steinchen.

3) *kamjenc*, der kleine Felsen (*na kamjencu*; ně. *der Kamenz*) — demin. *kamjeńčk*, der sehr kleine Fels, pl. *kamjeńčki*; *w (na) kamjeńčku* (73, 106).

4) *kamjenica* abo zwjetša *kamjeńca*, der Steinbach, die Steinflur, der Steinacker; pl. *kamjeńcy*, Steinfluren; *w kamjeńcach* skepsanki w němskich zapiskach: *die Gamenze* (Małe Radměřcy), *Kamentze, die Kamenza, Kamenze, die Kamenzen.*

5) demin. *kamjeńčka*, der kleine Steinbach, der kleine Steinacker; pl. *kamjeńčki*, die kleinen steinreichen Fluren: *w (na) kamjeńčcy, na kamjeńčkach*, ně. skeps. *Kamentschka, Kamenzka*, bei den *Kamensken.*

6) *kamjenišćo*, pl. *kamjenišća*, Steinfeld(-er), Steinflur(-en); ně. skeps. *Kamenschcza, Kamenscha, Kamentsche.*

7) adj. *kamjeńtny, a, e*, steinicht, steinreich, Stein-: *kamjeńtny łužk*, das kleine Steinmoor; *kamjeńtna hora*, (ně. skeps. *Kamenja Hora*) Steinberg; *kamjeńtna hórka*, d. kleine Steinberg; *kamjeńtne hory*, Steinberge; *kamjeńtne hórki*, Steinhügel; *na kamjeńtnym* (sc. honu), auf der Steinflur.

8) *kamjeński, a, e* (z: *kamjenc-ski*); zum kleinen Stein, Fels gehörig: *kamjeński jězor* (69, 72), Steinsee; *kamjeński puć*, Steinweg; *kamjeńske* (67, 106 *kamjeńčske*) *haty*, Steinteiche.

90. *kapon, a*, m. (z němčiny wupožčene słowo: *der Kapphahn, Kapaun*): Hahn, Haushahn.

1) *kaponica & kapońca* (97, 113), die Hahnenberge (hórki na półnócnych mjezach sakskeje Hornjeje Łužicy wot Minakała na Rakecy); němski skepsane: *Kampiza* (Dźěžnikecy).

2) *kaponišćo*, Hahnehügel, -flur (ně. skeps. 69, 6 *Kapnische*).

91. *keřk* (sts. ds. *keřk*, čě. *keřk*, pól. *kierzk*), Strauch.

1) *keřk*, Strauch, pl. *keřki*, Sträucher, Strauchwerk, Gestrüpp: *pola keřkow*, bei den Sträuchern; *srjedź keřkow*, mitten im Gestrüpp; *w keřkach*, im Gestrüpp; *pod keřkami*, unterhalb vom Strauchbusch; ně. zap.: *die Gehrîcken* (Khasow, Quosdorf).

2) dem. pl. *keřčki* & *kerjaški*, das niedrige Gestrüpp, Strauchwerk; w ně. zapiskach: *Kerschky*, *Gerschken* (Njeznarowy), *Geraschken* (Kulow, Kü. wopaki!).

92. *kłobuk*, Hut a dem. *kłobučk*, Hütchen, Hütlein; zahony buchu tak pomjenowane po swojej podobje na kłobuk(-učk).

1) *kłobuk* & *kłobok* (často; 73, 149 na *kłobuku* skeps. 71, 278 der *Kobuck*; 71, 82 der *Kwopok*.

2) demin. *kłobučk* (73, 150), skepsane *Kwobočk* (70, 82); pl. *kłobučki* die Hütchen, kleine hutartige Erhebungen im Gelände (70, 68 Jeńkecy skeps.: *kabučki*).

93. *klin*, *a*, m. (ds. *klin*, stsł. *klinъ*, pól. *klin*) der Keil, das Keilstück, die Keilflur.

1) *klin* (často), das keilartige Flurstück; pl. *kliny* (často), die keilartigen Flurstücke, Keilstücke: *na klinu*, auf d. Keilstück; *na klinach*, auf d. Keilstücken; skeps. *dlijny* město *kliny* (67, 116 Bjerwałd; Kü, wopaki).

2) demin. *klinc*, *a*, m. & *klink*, *a*, m, das kleine Keilstück, das keilartige Ackerbeet; pl. *klincy* & *klinki*, keilartige Ackerbeete: w němskich zapiskach: *der Klinz*, *die Klinzen* & *die Klingen*; *die Klinke(-en)*.

3) dwójna pomjeńšenka: *klinčk*, das kleine Keilbeet; pl. pl. *klinčki*, die kleinen Keilbeete; w ně. zap. *Klinschk*.

94. *klon* (stsł. *klenъ*, ds., pól. *klon*) Ahorn.

1) *klon* Ahorn.. pl. *klony*, Ahorne.

2) *klonowc*, *a*, m. & *klonowka*, *i*, f. (73, 126), der Ahornbusch, ně. skeps. *Glanaucke* (73, 127 Zemicy).

3. adj. poss. *klonowy*, Ahorn: 71, 276 Spytecy: *klonowy lěsk*, der Ahornbusch.

95. *kluk-*, verb. onom. *klukać* (sts. stsł. *klukati*, ds. *klukaś*) gluckern, sprudeln.

1) subst. onom. *kluč, a,* m. & *klukš, a,* m. der Sprudelquell; pl. *kluče* (*Kluče, Klotsche:* wjes pola Drježdźan) *Klukš* (wjes, ně. *Klix*).

2) *kluk,* der Sprudel; pl. *kluki,* die Sprudelquellen (71, 243 *w klukach;* poněmč. 71, 244 *die Kluke.*

3) *klukoćina,* die Sprudelei, tu wosebje: Flur mit Sprudelquellen (73, 159 Špikały: *die Kluckaczin* Wiese t. j. łuka z klukami abo klučemi).

96. *kobjel, e,* f. & dial. *kobjela, e,* f. (z němčiny wupožčene: „Kober"); der Korb & spec. die korbartige Vertiefung im Gelände.

1) *kobjel;* pl. *kobjele,* korbartige Geländevertiefungen: *w kobjeli; kobjel-hat* (71, 271 Kobelteich & Koppelteich a serbski skeps. *khopjel-hat*): *w kobjel-haće* & pl. w *kobjelach* (skeps. 69, 45 *w koblach* & 69, 43 *w kolbach*); w něm. zap.: *kleine u. grosse Kobella, die Koppelwiese* (73, 157), *in den Kabeln* (69, 10 Narć), *die Gable* (67, 118).

2) *kobjelnja, nje* f. & pl. *kobjelnje,* das Flurstück mit korbartigen Vertiefungen: *w kobjelnjach;* skepsane: *Kobelna, Kobjeln, Kobelnach.*

97. *kobyła, y* & *kobła, y,* f. (stsł. *kobyla,* ds. *kobuła,* če. *kobyla,* pól. *kobyła*), Stute.

1) *kobła;* pl, *kobły* (67, 107 Trupin, skeps. Koblu), das Gestüt) — adj. poss. *kobłowy* (70, 66 Brězow: *kobłowa,* sc. łuka, Stutenwiese, w. ně zap. skeps. *kobowa*).

2) *koblica, y,* f. & *koblenc, a,* m. = Stutenpferch, Stutenhürde: *w koblicach* (71, 265), skeps. *kobica* (67, 113), w né. zap. *in der Kobliza, der Koblenz, die Koblenze.*

98. *koło* & sec. *koleso* (stsł. *kolo,* ds. *kóło, kólaso*) Rad.

1) *koleso,* (69, 26); Rad, Kreis.

2) demin. *kolesko* (71, 251), der kleine Kreis: *na kolesku,* auf dem Umkreise, *na koleskach* (73, 147), auf den kleinen Kreisen; w ně. zap. *die Kolezko* (69, 72).

99. *koń* (stsł. *konь,* ds. *kóń*), Pferd.

1) *konjo, a,* n. (67, 99 Nowa Wjes), Pferdepferch, Pferdeanger.

2) adj. poss. *konjacy*, Pferde- : *konjaca łuka* (70, 87), Pferdewiese; *pola konjacej(e) łučki* 71, 266), bei der kleinen Pferdewiese, *konjacy hat* (73, 139), Pferdeteich.

3) adj. *kóński*, Pferde betreffend: *kóńska kupa* (69, 29 skeps. *Konske Kuppa* a hišće bóle ně.: auf *Konz-Kuppen*) die Pferdeinsel, der Pferdehorst — *koński zahon* (69, 11 & 69, 25 ně. *Konz-Sahon*) die Pferdeflur.

100. *kop, a*, m, (ds. *kop*) die Kuppe, der Haufen, Hügel.

1) *kopač, a*, m. die grosse Kuppe, der umfangreiche Hügel, (71, 260), pl. *kopače* (69, 57); w ně. zap.: die *Kubatsche* (69, 269) = *kopače*, die Hügelkuppen; w Mužakowskej narěči *kopac* (67,73 Zagoř: *Kupaz*), *Kopatschberg* (71, 252), *Kopatsch-hügel* (69, 37).

2) demin, *kopačk* (71, 251) die kleine Kuppe, der kleine Hügel w něm. zap. *Koppatschk* (71, 252).

3) demin, *kopc, a*, m. & *kopica* (70, 88), der kleine Erdhaufen, Hügel; *w kopcach* (69, 261 *Kupczach*) auf dem Gelände mit Erdhügeln; *pod kopcami* (69, 38), unterhalb der Erdhaufen, Erdhügel.

4) *kopjeń*, der Schober, Erdhügel: *(pola) kopjenja* (73, 134 *Kopähna*), beim Erdhügel.

101. *kopać* (sts. stsł. *kopati*, ds. *kopaś*) hacken, roden.

1) *kopańe, ńa*, n. das Gehackte, die Rodung; pl. *kopanja* (67, 75), die gerodeten Fluren; *na kopanjach* (71, 253 skeps.: *na kopanach*).

2) pt. perf. p. *kopany*, gehackt, gerodet: *kopany* (sc. lěs, 70, 83, 71, 25), der gerodete Busch, Neuäcker auf der Buschrodung; w ně. zap.: *die Kopan(a)* (70, 83) & *in der Kopana modzina* (71, 258) t. j. kopana młodźina, das gerodete Jungholz.

3) *kopalina, y*, f. (70, 99), die Rodung; pl. *kopaliny* (70, 98), Rodungen.

102. *kosy, a, e*, (sts. *kosy* = stsł. *kosyjь*, pól. *kosy*) schief, schräge.

1) *kosy, a, e*, schräg, schräg gelegen: *kosy jězor* (67, 100), der schiefe, schräge See; *kosa hrjebja* (67, 106), der schräge Graben.

2) *ķosa, y,* f. die Schräge, schräge Lage: *na kosach* (73 147 Čorne Noslicy) auf den Schräge, d. i. schrägen Flurstücken.

3) *kosańca, y,* f. das schräge Gelände: pl. *ķosańcy* (73, 164 Malećicy, w něm. zap. *die Kossanzen*).

4) *kosak, a,* m. das grosse schräge Flurstück: w ně. zap. *Kossack-berg,*-graben (69, 2).

103. *kotoł, -tła,* m. stsł. *kotьlъ,* ds. *kótoł* & *kóšeł*) Kessel,

1) *kotoł,* m. (69, 17) & sec. *ķótło,* n. (71, 264), Talkessel Flusskessel; *w kotole* (67, 112), im Talkessel, skeps.: *Kutołbje* (67, 110 za: *w kotole*); w něm. zapiskach: *Kuttl* (73, 165) & *Kuttlbank* (71, 287; 73, 148) & *Kuttelberg* (73, 162) = *kotoł,* Kessel.

2) *kotołk,* der kleine Talkessel: w ně. zap. skepsane *Katog* (70, 73); *Kutlauk-teich* (67, 111).

kotlišćo, der grosse Tal-od. Flusskessel; pl. *kótlišća* (73, 145), Kesselstellen in d. Flur bz. im Fluss; w ně. zap. *die Kutlischen* (69, 276).

104. *kowař, rja* (stsł. *kovarь,* ds. *kowal*), der Schmied; *kowařnja,* die Schmiede; ležownostne mjena sem słušace z toho pokhadźeju, zo w starem času kowařnje kaž pjecy přede wsu postajichu, zo bychu wjesne słomjane twarjenja před jich wohnjom škitane byłe.

1) *kowař,* Schmied & dem. *kowařk,* Schmiedchen: *pola kowarja* (70, 78); *Kowařkecy* (69, 48), die Schmiedesiedlung; namjezne: *kowal* (67, 120 skeps. *kowoł*).

2) *kowařnja,* Schmiede: *za kowařnju* (69, 43), hinter der Schmiede; *kónc kowařnje* (67, 111 ně. skeps. *Kowarnykonz*); w ně. zapiskach: *die Kowarina* (69, 270) t. j. kowařnja — *die Kowarka* (70, 85 & 70, 98) město: *pola kowařka,* beim Schmiedchen.

105. *kraj* (stsł. *krajь*), Rand.

1) *kraj,* der Rand der Dorfmark, die Grenze der Fluren eines Dorfes; w ně. zapiskach: *der Graj* (Lipsa, Woj. wokr.), *unterm Kray* (69, 30).

2) demin. *krajc,* kleiner Rand: *pod krajca* město; *pod krajcom* (69, 13), unterhalb des Rändchens.

106. *krótki* (stsł. *kratъkъ*, ds. *krotki*, pól. *krótki*) kurz.

1) *krótki*, kurz: *na krótkim* (sc. zahonu: 78, 137), auf der kurzen Ackerflur.

2. *krotuš*, *e*, f. (69, 12), das kurze Flurstück: w ně. zap.: *in der Krotuschen* (69, 11).

3) demin. *krotuška* (69, 18), das kurze Ackerbeet; pl. *krotuški* (69, 12), kurze Ackerbeete.

4) *krótčica* (často), das kurze Flurstück, kurze Ackerbeet; pl. *krótčice* (často), kurze Ackerbeete; *w krótčicach* (69, 35 skeps. *w kročicach*), w něm. zap.: *Krotschitza* (67, 112) *die Krotschitze* (69,. 14), *die Krotschütze, in der Krotschütze* (67, 112) — *die Krotzitzen* (70, 66), *Krotschützen* (69, 33), *in den Krotschützen* (69, 31).

5. demin. *krótčička*, das ganz kleine Ackerbeet; das kleine Gemüsebeet; skeps. *kročišća* (69, 46) město *krótčička*; pl. *krótčički*, kleine Gemüsebeete; w ně. zap. *Krotschiczka* & *Krotschitzka* (69, 27 Hóznja), pl. *Krotzitzki* (69, 14).

107. *kruša* & *krušwa*, die wilde Birne, Feldbirne; *krušwina*, der Feldbirnbaum.

1) *kruša* & demin. *kruška* (61, 21) & *krušwa*, die Flur an der Feldbirne; pl. *krušwy* (67, 100) das Flurstück bei den Feldbirnen; *in Kruschwach* (67, 100) = w krušwach; w ně. zap. *die Krausch* (66, 281), *Kruschwy* (73, 134), *die kleinen Krutschken* (69, 33).

2) *krušwina*, Flurstück an der Feldbirne; pl. *krušwiny* (67, 101), Flur(-en) an den Feldbirnen: *pola krušwinow* (70, 73), bei den Feldbirnen; *w krušwinach* (69, 272); w němskich zapiskach: *die Kruschwine* (67, 101) a bóle skepsane: *die Kruschiwe* (69, 48).

3) demin. *krušwinka* & *krušwica*, der kleine Feldbirnbaum a dwójne demin. *krušwička*, der Feldbirnstrauch; *po* (= *pola*) *krušwinki* (69, 38), *pod krušwinkami* (69, 267 skeps.: *pod krušwinkom*), unterhalb der Feldbirnensträucher — w ně. zapiskach: *die Kruschwitza* (70, 78) & *die Kruschwitzka* (71, 256).

108. *kruwa* (stsł. *krava*, ds. *krowa*), Kuh.
Adj. poss. *kruwjacy, a, e* Kuh-: *kruwjacy puć*, Kuhwek (70, 93 *kruwjace puće*, 70, 73 *při kruwjacych pućach* Kühwege — *kruwjacy móst*, Kuhbrücke — *kruwjaca hora* (73, 167 *Kruwjaza hora*), Kuhberg — *kruwjaca łuka*, Kuhwiese (71, 268 *kruwjace łuki*) — *kruwjace keřki*, Kuhsträucher (70, 79 *pola kruwjacych keřkow*) — *kruwjace lada* (70, 69), Kuhlehden.

109. *křemjeń* (ds. *kśeme*), Kiesel, Kieselstein.
1) *křemjeń* (71, 262) & pl. *křemjenje* (67, 103), Kieselsteinboden; w ně. zap. *der Kschemen* (73, 145).
2) *křemjeńca* (70, 93 *die Kschemenza*), das Kieselfeld resp. der Kieselsteinbach.
3) adj. *křemjeńny* & *křemjelski*, kieselsteinhaltig; *křemjeńna* sc. rola resp. rěčka (67, 99 *die Kschemena*) & *křemjelska* sc. rola resp. rěčka (71, 252 *Tschemelska* & *Cschemelska*), Kieselstein-acker resp. -bach.

110. *křiwy, a, e* (stsł. *krivъ*, ds. *kśiwy*), krumm.
1) *křiwy*, krumm, schief: *křiwa ława* (71, 271), die schiefe Bank — *křiwa rěka* (70, 82), der krumme Fluss — *křiwatruha* (67, 113) der krumme Flutgraben — *křiwe*, dial. *křiwo* (sc. hono; 67, 110 & 122), das krumme, schiefe Flurstück; w ně. zap.: *in Kschiwa* (sc. łuka, 67, 122), auf d. krummen (Wiese) & *Kschiewe* (sc. łuki, 67, 122) krumme (Wiesen); *křiwe łuki* (66, 255), schiefe Wiesen — *křiwy hat* (69, 31), der schiefe Teich; *na křiwym* (sc. polu), auf dem krummen Felde.
2) *křiwc* (71, 246), die schiefe Flur, das schiefe Gelände; w ně. zap. skeps. *Kschitz* & *Kschitsch* (71, 252).
3) *křiwoj, e*, f. (71, 259) & *křiwoń, nje*, f. (67, 100 *in Kschiwon*), die krumme Wiese.
4) *křiwoš, a* & *křiwaš, a* m. (71, 250), das krumme Gewende.
5) *křiwjeńca* (70, 69 *an der Kschiwenza*), das krumme Flurstück.

111. *křiž* (stsł. *križь*, čě. *kříž*, pól. *krzyż*), das Kreuz.
1) *křiž*, das Kreuz, die Kreuzung, der Kreuzweg: *pola křiža* (70, 77), beim Kreuz; *na křižu* (71, 261), in der Kreu-

zung; *pola křiž-hat* (71, 259 za: *křižny hat*), der Kreuzteich; pl. *křiže* (71, 247), die Kreuze, Leichenkreuze — die Wegekreuzungen, der Kreuzweg: a) *(pola) křižow* (71, 272), bei den Kreuzen, *pod křižemi* (71, 244), unterhalb der Kreuze — b) *w křižach* (71, 270) in den Kreuzungen.

2) demin. *křižik* (73, 145 *Kschižik*) das kleine Kreuz, Leichenkreuz: *pola křižika* (67, 110), beim kleinen Kreuz; *w křižiku* (69, 43), auf der Flur mit d. kl. Kreuz; pl. *křižiki* (67, 109), die kleinen Kreuze, Leichenkreuze, *w křižikach* (69, 43), auf der Flur mit den kleinen Kreuzen (tu je stare póhanske pohrjebnišćo wotkryte).

3) *křižk, a,* m. & *křižnik, a,* m. & *křižnik, a,* m. (69, 37 *Kschischnik*), die Kreuzung, der Kreuzweg, das Flurstück am Kreuzweg; *w křižku* (69, 43) auf d. Flur am Kreuzweg (69, 273 skeps. *Kschisko* = *w křižku*); pl. *křižki* (69, 48 *Kzcischki*), Fluren am Kreuz, *w křižkach* (71, 256 *Kschižkach*) & *w křižnikach* (71, 286), auf den Flurstücken am Kreuzweg.

4) *křižeńka, y,* f., das Feld am Kreuzweg; *w křižeńcy* (70, 68 Jeńkecy), auf dem Kreuzwegfelde, *w křižeńkach* (71, 287), auf den Feldern am Kreuzweg; *in Kzischinka* (71, 287).

5) adj. *křižny, a, e,* Kreuz — & *křižowy, a, e,* Kreuz: *pola křižneho puća* (73, 141) & *na křižnym puću* (71, 284), am Kreuzweg; *křižowy puć* (71, 281 skepsane: *křižowany puć*), der Kreuzweg; *křižowy kamjeń* (71, 251), der Kreuzstein t. j. der Stein mit dem Kreuz, das Steinkreuz.

112. *kula, e,* f. (ds. pól. *kula,* čě. *kule*), die Kugel, die Kaule.

1) *kulowc, a,* m. die Rundung, der Rundling, die Kugeldistel, dann das dem entsprechende Flurstück: *kulowc* (71, 261 Kulowz), *na kulowcu* (71, 267 skeps. *na Kulowow*); pl. *kulowcy* (67, 112), *na kulowcach* (67, 113; 71, 261).

2) *kulowka* (71, 253), die kleine kugelartige Rundung im Gelände.

3) *kulowaty* & *kulowity* & synk *kulojty* kugelig, kugelartig, rund: *kulowaty hatk* (69, 285 Kulwatehattk), der kleine runde Teich; *nad kulowatej* (skeps.: *kulowej*) hórku (73, 161) Flur oberhalb des runden Hügels; *na kulojtej łucy* (70, 95), auf der runden Wiese; *na kulojtych łukach* (70, 67), auf den runden Wiesen.

113. *kuna, y,* f. (stsł. ds. čě. pól *kuna*). Marder.

1) *kunowc, a,* m. & *kunowska, i* f., die Marderstelle, das Marderfeld: *Kunowz* (71, 257; 71, 255) *Kunowki* 71, 251).

2) adj. *kunowy, a, e,* Marder betreffend: *na kunowych honach* (73, 137; 71, 276 *Kunowach*) auf den Marderfluren.

114. *kupa y,* f. (ds. *kupa,* stsł. **kąpa,* pól. *kępa*) die Flussinsel, der Horst, der inselartige Hügel im ebenen Gelände.

1) *kupa* (často): *na kupje* (67, 110), auf dem Horst; pl. *kupy* (často): *na kupach* (69, 82) auf den Horsten; w něm. zapiskach: *die Kuppa* (často), *die Kuppe* (často), *Kuppu* (71, 245 = kupy); *Kuppach* (67, 100); in der *Kumpa* (67, 27 za: *kupa*); *die Kaupe* & *die Kauppe* (často), *in der Kaupa; die Kupen* & *Kuppen, auf den Kupen* (67, 83), *der Kupenteich* (66, 237), *in Kuppenfeld* (69, 282).

2) demin. *kupka, i,* f. (často), kleiner Horst; pl. *kupki* (67, 81; 69, 12), kleine inselartige Erhebungen in der Ebene, w ném. zap. *die Kuppken* (79, 22), *die Gubchen* (70, 68).

3) *kupina, y,* f. (69, 19) Flur mit Erdhügeln; pl. *kupiny* (67, 113), Fluren mit Horsten.

4) demin. hypok. *kupinka* (69, 252 *Kupenka*), lieblicher kleiner Erdhügel.

5) *kupinac* (66, 252 *Kupinatz*) & *kupow* (69, 282 *Kupow*) & *kupowac* (69, 15/16), inselartige Anhöhe im ebenen Gelände.

6) adj. *kupaty, a, e* & *kupnaty, a, e* & *kupjany ,a, e* reich an Erdhügeln, Horsten: *kupaty łuh* (67, 117) der horstreiche Grassumpf; *na kupnatem* (69, 270 *Kupnatem* sc. honu), auf horstreicher Flur. *kupjana zemja* (71, 243 skeps.: *Kupjana Sima*).

115. *kuši, a, e* (ds. *kušy,* stsł. *kąšь*), kurz.

1) *kuši,* kurz, abgestutzt: *kuši dub* (67, 107), die abgestutzte Eiche; *(při) kušom dubje* (67, 107), bei der Stutzeiche;

kuše kliny (70, 87), die kurzen Keilstücke; *kušne* (= *kuše*) sc. zahony (67, 122 *Kuschne & Kuschni*), die kurzen Flurstücke.

2) subst. *kušeńc, a,* m. (70, 72 *Kuschenz*) & *kušeńka, i,* f. (70, 72), die kurze Ackerflur.

116. *kut, a,* m. (stsł. *kątъ,* ds. *kut,* čě. *kout,* pól. *kąt*), Winkel.

1) *kut* (často), der Winkel in der Feldmark; pl. *kuty* (často), die Winkel im Gelände: *na kuće* (trójcy), am Winkel, *na & we kutach* (často), in den Winkeln; w němskich zapiskach wšelako skepsane: *Kutt, Kuth, in Kutt, in Kuttach, in Kuta & in Kutta* (= *w kutach*); *Kute & Kuthe & Kutte & Kuti* = *kuty; Kuthen, Kutten, Kutenteich, die Kutens, die Gutte, die Gutten.*

2) demin. *kutk, a,* m. & *kućik, a,* m., der kleine Winkel; w ně. zap.: *Kutschick* (69, 47) & *in Kudschick* (66, 253); pl. *kutki* (67, 75) & *kućiki* (67, 77), kleine Winkelstücke; *w kutkach* (69, 42).

3) dwójne demin. *kućičk* (71, 259 *Kutschischcz*), der ganz kleine Winkel.

117. *kužoł, a,* m. (stsł. *kuželъ,* ds. *kužoł*), der Wasserwirbel, Sprudel, Quell.

1) *kužoł,* Quell: *pola kužoła* (71, 282), beim Quell; pl. *kužoły,* Quellen; *w kužołach* (73, 143), in den Quellfluren, w ně. zap.: *der Kuschow* (69, 280); *beim Kuschowa* (73, 143).

2. demin. *kužołk, a,* m. (69, 260), der (kleine) Quell, der (kleine) Sprudel: *pola kužołka* (71, 282), beim Quell; *na kužołku* (69, 265), am Quell; pl. *kužołki,* die kleinen Quellen: *w kužołkach,* auf den Quellfluren; w němskich zapiskach: *Kuschelack* (67, 70 za: *kužołk*); (beim) *Kutschoka* (67, 125; 71, 282) — pl. *Kuschoki* (69, 26), *Kuschoken* (69, 258), *Kuschowken* (69, 265), (*in*) *Kuschowkach* (69, 261), *der Guschuck, die Guschucke* (ně. Mühltümpel); wěsće též sem słušeju te wopaki z *dż* pisane a wot Kühnela wopaki wukładowane ležownostne mjena: *kudżołk* (71, 287) & *pola kudżołka* (Wulki Wosyk), *kudżołki* (69, 12 & 58), *Kudżewk* (69, 272), *Kudżelki* (69, 43).

118. Pomjenowanja jednotliwe a rědke:

1) *kachlonk* (70, 93 Rachlow), Kacheltopf, Ofentopf (wudmo).

2) *kapica* (70, 78 Stróžišćo), die Kappe, Hügelkuppe.

3) *kijina* (69, 206 *Kajen*), das Stöckicht (Kü. wopaki: Reueland!).

4) *kočina* (67, 123 Běły Khołmc, skepsane: *korčina*), Katzenbusch (lěs, hdież běchu dźiwje kóčki).

5) *kołbasa* (71, 258 *Kobasa*; 67, 90 *Kobassa*), die Wurst (wudmo zahonomaj po jeju podobje date).

9) *kołč*, Waldbienenstock (als ausgehöhlter Baumstamm): pl. *kołče* (67, 90 *in Kowsche*), Waldbienenstöcke; demin. *kołčki* (70, 72 *die Kowtschken*), kleine Waldbienenstöcke.

10) *kołodźij* (67, 117 Łaz), Flur mit wildem Knöterich.

11) *kolebka* (69, 36 Kukow & 69, 40 skeps.: *Kolopka*), die Wiege (ležowność po swojej podobje na kolebku pomjenowana).

12) *kónc* (67, 170 Kónc — 67, 99 *der Kunz*), das Ende, Endflurstück in der Feldmark; demin. pl. *kónčki* (70, 71) die Endbeete in der Aue.

13) *kopr* (71, 269), der Dill, das Dillfeld.

14) *kórc*, Scheffel: *na kórcach* (70, 86), auf den Scheffelfeldern.

15) *korjeń*, Wurzel: adj. *korjeńtny hat* (71, 285), Wurzelteich, Teich mit Wurzelstöcken.

16) *kozymor*, Kälberkropf, Pfl. (Chaerophillum silvestre. L.) : *kozymor-hat* (67, 111 skeps. *Kasimir-hat*).

17) *krynica* (67, 90 skeps.: *Grunzen*), der Springquell, Sprudel.

18) *křinka* (70, 81 *Kschinka*) der kleine Kasten, die kleine Lade (hono po podobje pomjenowane); *w křincy* (71, 257) *Kschinze*), in der Lade (= Mulde).

19) *kukač* (71, 150 *der Kuckatsch*), der Taubenschlag, die Starmäste (na někajkim štomje při zahonje); pl. *kukače* (71, 264 *die Kukatschen*).

119. *Khmjel* (sts. *chměl*, ds. *chmel*, stsł. *chmělь*, pól. *chmiel*), der Hopfen.

1) *khmjelc, a*, m. & *khmjelowc, a*, m., Hopfengarten-feld: *w khmjelcach* (Ždźarki p., in den Hopfengärten; w něm-

skich zapiskach: *in Gemelzach* (Ždźarki p. Klukša), *Kmälzen*, *Kmilzen*; *das Gmehlholz* (Mikow, Rozb. w.);

2) *Khmjelica*, *e*, f. (často) & *Khmjelnica*, *e*, f. & *Khmjeleńca*, *y*, f., & *khmjelčina*, *y*, f. die Hopfenpflanzung, das Hopfenfeld: *khmjelnica w łazkach* (67, 117), die Hopfenpflanzung in den kleinen Rodungen; *khmjelnicy* (69, 38), Hopfenfelder; *na Khmjeleńcy* (70, 96 Wuježk), im Hopfengarten; w něm. zap.: *Schmelzina* (66, 247).

3) *khmjelišćo*, *a*, n. & *khmjelnišćo*, *a*, n., die Hopfenpflanzung; w ně. zap.: *der grosse Kmälsch-teich*, *die Kmälschen* (12 króć), *der Kmälnisch-graben*, *Kmölnitz*.

4) demin. *khmjelnička* (71, 276 skeps.: *kmjeńčka*), der kleine Hopfengarten.

5) adj. *khmjelowy*, *a*, *e* & *khmjelski*, *a*, *e*, Hopfen-: *khmjelowa zahrada*, Hopfengarten; *khmjelska łuka*, Hopfenwiese.

120. *khójca*, *y*, f. (sts. *chojca*, ds. *chójca*) & *khójna*, *y*, f., sts. *chojna*, ds. *chójna*) die Kiefer, die Föhre.

1) *khójca*; Kiefer & demin. *khójčka*, kleine Kiefer, *pod khójcu*; unterhalb der Kiefer — *khójčku*, hinter der kl. Föhre, *w khójčkach*, in d. kl. Föhren, im Kiefernbusch, *pod khójčkami*, unter d. kl. Föhren; w něm. zap.: *die Koitsche* (73, 172 Ojwin), *am Koitsch-berg* (73, 171 Hörnitz p. Žitawy).

2) *khójna*, die Kiefer: *za khójnu*, hinter der Kiefer; pl. *khojny*, die Kiefern; *pola khojnow*, bei den Kiefern; *w khójnach*, in den Kiefern, im Kiefernbusch; *pod khójnami*, unter den Kiefern, unterhalb des Kiefernbusches; w něm. zap.: *die Koine* (69, 8), *in Koyna* (69, 10), *im Koinerlug* (66, 255).

3) *khójnica*, *y*, f., der Kiefernbusch & demin. *khójnička*, das Kiefernbüschel; *pola khójnički*, beim Kiefernbüschel; pl. *khójnički*, kleine Kiefern; *pola khójničkow*, bei den Kiefernbüscheln; w něm. zap. *Kynit(z)sch* (73, 136 za: *khójnica*).

4) adj. *khójnowy*, *a*, *e*, Kiefern-: *khójnowy hat*, Kiefernteich, *khójnowa hola*, Kiefernheide.

121. *khróst*, *a*, m. (sts. *chwrost*, ds. & Mužak. naréč. *chrost*, čě. *chrast* stsł. *chvrastъ*), das harte Gestrüpp, die Dornenhecke.

1) *khróst* (69, 39 *der Krost*), die Dornenhecke; pl. *khrósty* (71, 280 Sulšecy), das Dornengestrüpp, -reisig.
2) *khrostowc, a,* m. (69, 41 skep. *Grossowz,* łuka a lěs pola Njebjelčic), das Gelände mit hartem Gestrüpp (Kü. wopaki).
3) w Mužak. nar.: *chróśćina, y,* f. (67, 73 Spalene, skeps. *Gradzina, Graschina, Graschnja*) das Dornengestrüpp (Kü. wopaki wot *grod,* Schloss) — demin. *chróśćinka* (67, 82 Wuskidź: skeps. *Gradźinka*), die kleine Dornenhecke — adj. *chróśćinski,* zur Dornenhecke gehörig: *chróśćinski gat* (67, 75 Běła Woda: *Gradźinski gat*) der Teich in dem Dorngestrüpp.

122. *khošć, a,* m. (sts. *chwošť,* ds. *chóšć,* stsł. **chvoštь*) der Besenginster.
1) *khóščak* (Čornjow skeps. *Guschack*), der Besenginsterteich.
2) *khoščišćo,* Besenginsterplatz; pl. *khoščišća* (Hbjelsk: skeps. *Fachzitscha* & Jaseńca p. *Khróšćic*: skeps. *Facintza*), die Besenginsterflächen, -felder (Kü. mylnje: *płachćica,* Betttuch!).
3) adj. *khoščowski, a, e,* Besenginster-: *khoščowske,* sc. hona (Zubornička: skeps. *Guschowska*), Besenginsterfluren.

123. Pomjenowanja jednotliwe:
1) *kholowy* (73, 125 Korzym.), die Hosen (mjeno po podobje).
2) *khomot* (67, 115 Łućo), das Kummet (mjeno za tamniši jězor po podobje).
3) *khuda,* sc. rola (70, 75 *na khudej*), der ärmliche Acker (jara mokre polo).

124. *Ława, y,* f. (ds. *ława,* stsł. *lava*), Bank.
1. *ława* (často), Bank a w tonidłach a łuhach též: Knüppeldamm; pl. *ławy,* Bänke: *mjez ławami,* zwischen den Knüppeldämmen; *za ławami,* hinter den Bänken.
2) demin. *ławka,* Bänkchen: *pola ławki,* beim Bänkchen; *za ławku,* hinter dem Bänkchen; pl. *ławki,* die kleinen Bänke; *we ławkach,* in den Knüppeldämmen; skepsanki w něm. zap.: *Wauka,* pl. *Wauki,* loc. *Waukach, in Waukenstücken.*

3) adj. *ławski, a, e*, Bank — *ławske* sc. zahony, die Fluren an der Bank, am Knüppeldamm; w něm. zap.: *in Wauske.*

125. *łaz, a*, m. (ds. *łaz*, stsł. *lazъ*), die Rodung.

1) *łaz*, das Gereut, die Viehweide auf der Rodung: *na łazu*, auf dem Gereut; pl. *łazy*, Rodungsfluren, Neufelder, *na łazach*, auf den Rodungen; w němskich zapiskach: *der Las, Lass, Lass-teich, Lasa, Laase, Laseberg*, pl. *die Lasen, Laasen, Lasenteich, in den Laasenwiesen, in den Loosen-wiesen* (66, 251), *Losy* (67, 123), *Loosen* (66, 287); dalše skepsanki w něm zap.: *Waas* & *Waass* (často), gen. sg. *Wasa* & *Wahsa; in, an, auf Wasa* & *Wahsa, Wasan;* loc. sg. *Wasu;* pl. *Wasy; die Waase; Wase* & *Waasen, Wasen, Wahsen* (často) & *Waschen; Wahsenteich;* loc. pl. *Wasach; die Wasowach* (71, 261).

2) demin. *łazk*, das kleine Gereut, die kleine Rodungsflur; pl. *łazki*, kleine Rodungsfelder: *pod łazkami*, unterhalb der Rodebeete; w němskich zapiskach: *Lask, Lassk*, pl. *Lasken, Lasski, Laskenfeld, Laske-Kamm*, (69, 176), *in den Lasken;* dalše něm. skeps.: *der Wask, Wassk, Waschk* (69, 18); gen. sg. *Waska.*

3) adj. *łazny, a, e*, Rode-: *łazne* (sc. zahony), Rodungsfelder.

4) *łazno, a*, n., die Rodung: w něm. zap.: *in Wasna* & *in Wasnach.*

126. *łom, a*, m. (ds. *łom*, stsł. *lomъ*, pól. *łom*, čě. *lom*), der Bruch, spec. Steinbruch.

1) *łom* (často), der Steinbruch; pl. *łomy*, Steinbrüche, Steinbruchfluren; *pola łoma* (67, 78 *Lohma*), beim Steinbruch; *Lohmteich; Lomschenk* (71, 260).

2) *łomnica*, der Steinbruch: w něm. zap.: *die Lunze, in der Lunze.*

127. *łuh, a*, m. (sts ds. *ług*, stsł. *lągъ*), der Wiesensumpf, die nasse Grasaue; dem. *łužk*, der kleine Grassumpf.

1) *łuh* (jara často), nasses Wiesengelände; *pola łuha*, beim Grassumpf; pl. *łuhi* (často), Sumpfwiesen; *na łuhach*, auf den Sumpfwiesen; w němskich zapiskach: *Lug,*

Luch, Luw, Lugk, Luk; Lug-wiesen, Lugen-busch, Lugteich, Luchteich, die Lugen, in der Luge, in den Lugen, vor den Lugen, der grosse *Laug; in Wohu* (69, 11) = *we łuhu; Wouheide* (69, 283), *im Wruh* (69, 283); *die Wuche* (73, 145) & *in Wuchen* (67, 121) = łuhi; *Wug* (69, 14), *im Wuh* (69, 8) *die Wuhi, Wuhu* (69, 30) = we łuhu.

2) demin. *łužk* (jara často), der kleine Wiesensumpf; pl. *łužki* (často), die kł. Wiesensümpfe; Fluren im (am) kleinen Wiesensumpf: *we łužku — pod łužkom — we łužkach;* — skepsanki a) serbske: *łožko* = *łužk — na łožku* (71, 263) = *na łužku* = *hužki* (67, 108 & 111) = *łužki — łučik* (69, 29) za: *łužik, łužk — łusk* = *łužk* — b) němske: *Luschk* (často) — *in Luschker-teich — die Luschken — die Loschken* (69, 21) — *die Lauschke* (73, 131) — *der Lauschk* (170, 60) — *die Lauschken* (často) — *Lauschig* (70, 61) — *Bulischka* (71, 247) = pola łužka, am kleinen Wiesenbruch — *Woschkach* (69, 48) = we łužkach — *der Wuschk* (často), *auf Wuschka, in Wuschka, unter Wuschka; Wuschke, die Wuschken, in Wuschken,* (*in*) *Wuschkach; im Wusk, die Wuskwiesen.*

3) *łužnica* (67, 115) & *łužeńca* (69, 46), das Wiesenbruchfliess: *am Wuschentz-teiche — łužnišća* (67, 115), grosse Wiesenbrüche.

4) *łužnik, a,* m., der Teich im Wiesenbruch; w něm. zap.: der grosse u. kleine *Wuschnik* (71, 260).

5) adj. *ługowy, a, e: ługowy hat,* Wiesenbruchteich — *łužkojty: łužkojte*(*łuki*), sumpfige Graswiesen; w něm. zap.: *Wuschkoite* (69, 13).

128. *łuža, e,* f. (ds. *łuža,* stsł. *luža,* čě. *luže*), Teich, Pfütze.

1) *łuža,* Teich: *na łuži,* am Teich — *w łužach,* Flurstücke in dem Teichgelände — w něm. zapiskach: *die Luschen* = łuže — *in Luschen — die Lausche* (73, 170) — *der Lausch-teich* (66, 242) — *die Laus-wiese* (73, 135); *in der Wuse* = we łuži; (*in*) *Wuschack* (69, 7) = we łužach.

129. *łuka, i,* f. (sts. ds. *łuka,* stsł. *luka*), Wiese.

1) *łuka* (jara často), Wiese; pl. *łuki,* Wiesen, Wiesengründe: *na łucy — na łukach* (často) w něm. zap.: die

Lauken; die Wocken (69, 271); *die Wucken* (70, 59), *Wuka, im* (!) *Wuki;* die grosse *Wutze* (66, 259) = na wulkej *łuce* (łucy).

2) demin. *łučka*, die kleine Wiese; pl. *łučki* (často), die kl. Wiesen: *na łučkach — za łučkami;* — w něm. zap.: *die Lutschken, die Lutschken-stücke, die Lutzken, die Wutschka, die Watschken; die Wutschki,* (*in*) *Wutschkach; die Wutschen* (69, 27); *Wuczky* (69, 14), die (!) *Wuczkach* (71, 267), *Wutzschken.*

3) *łučina, y,* f. & *łučnišćo, a,* n. & *łukowica, y,* f. resp. *łukojca, y,* f., das Wiesengelände: pl. *łučiny* (často), die Wiesengrundstücke: *we łučinje — we łučinach = łučnišća — łukojcy — we łukojcach;* demin. *łučinka, i,* f., kleiner Wiesengrund; pl. *łučinki* (70, 93 *Witschinken*), kl. Wiesenstücke; w něm. zap.: *Wutzena* (69, 11); *Wuthschenke* (73, 162), auf den *Wutschinken* (66, 246), *Witschinken* (70, 93); *Wutschinsky* (69, 7) = łučinki.

4) *łuknica, y,* f. (67, 68), der Wiesenbach: (*při*) *łuknicy* (67, 74), am Wiesenbach; skeps. *leknica* (67, 74), w něm. zap.: *die Lucknitz, Löcknitz, Wuknica* (71, 264), *Wuknitze* (67, 104). Demin. *łukničká*, der kleine Wiesenbach: *an der Lucknitzka* (67, 68); *die Wuknischka* (73, 144).

5) *łučnišćo, a,* n. (67, 107 *Wutschnischt*), die grosse Wiesenfläche, Grasaue.

6) adj. *łučny, a, e,* Wiesen-: *łučny hat,* der Wiesenteich — *łučna wopuš* (67, 115 skeps. *Lučan-wopuš*), der Wiesenschwanz (pomjenowanje po podobje).

130. *Lado, a,* n. (ds. *lědo,* stsł. *lędo,* čě. *lado*), das unbebaute, unfruchtbare Gelände, die Lehde.

1) *lado* (často), die Lehde — pl. *lada* (často), die Lehden: *pola lada — na ladach* (často) — *pod ladami;* — skepsanki: *ladwo* (69, 26) = lado — *lady* (67, 73; 73, 138) = lada — w něm. zapiskach: *Laada, Laaden, die Lada, in Lada, die Laden,* (často), *die Läde, in der Läde, die Läden, auf Läden, Lähde* (často), *die Lähden, die Lehde, die Lehden, die Leede, die Leeden, die Lehten.*

2) demin. *ladko*, die kleine Lehde; pl. *ladka*, die kleinen Lehden: *pod ladkom, pola ladkow, na ladkach,* skepsanki:

ladki (70, 82, *na ledkach* (70, 95) = *ladkach*, w němskich zapiskach: *in Ladku* (69, 19), *Latko, Lattko, Latka* a skepsanki: *Ladke* (73, 150), *Latki* (město: *ladka*).

3) adj. *ladny*, Lehden-: *ladny łužk* (67, 120), der Lehdensumpf.

131. *lěs, a,* m. (ds. *lěs*, stsł. *lěsъ*), der Laubwald, Busch.

1) *lěs* (často), der Busch, pl. *lěski*, die Büsche, das Gebüsch: *pola lěsa, (pod) lěsom, pod lěsami, (pola) lěsow*; w něm. zap.: *Liess, in Liessa* (69, 4) = pola lěsa, *Liesse* (69, 13), *Liessa* (69, 26) = pola lěsa (polo a łuka), *in Lissach, Liessowach* (73, 161), *Ljess* (67, 78).

2) demin. *lěsk*, das Büschel; pl. *lěski*, die kleinen Büsche: *(pola) lěska, (při* resp. *w) lěsku, (pod) lěskom*, skepsanka *lišk* (73, 158) = *lěsk*; w něm. zap.: *der Lesk* (69, 7), der *Lässig* (70, 60), *in Läsk* (69, 8), im *Liesg* (69, 17), *der Liesk* (často), *der Lischk* (73, 154), *Liessk, Lissky* (69, 268), *in Lieskach* (67, 111).

3) adj. *lěsowy, a, e*, Busch — & *lěskowy, a, e*, Büschel: — *lěsowy hat*, Buschteich, *lěskowy hat*, Büschelteich.

132. *lěščina, y,* f., der Haselnussbusch, die Haselnussträucher:

1) *lěščina* (71, 248) — pl. *lěščiny* (69, 260): *w lěščinach* (71, 92).

2) demin. *lěščinka*, das Haselnussbüschel; w něm. zap.: *die Lüschinken* (67, 85).

3) adj. *lěščany: lěščane pjeńki* (71, 244), die Haselnussstücke.

133. *lipa, y,* f., (stsł. ds. pól. čě. *lipa*), die Linde.

1) *lipa* (jara často), der Lindenbaum, pl. *lipy* (jara často), die Lindenbäume, der Lindenhain, Fluren bei den Linden: *pod lipu, pola lipy* (často), *w lipach*; skeps. w něm. zap.: *die Liebe, Liepe, Lippe, in der Lippe, in Lippen, die Lippenberge* (69, 263) *Lype, die Leip-wiese.*

2) demin. *lipka* (často), die kleine Linde, pl. *lipki* (často), die kleinen Linden, das Lindenbüschel: *pola lipki, pola lipkow, pod lipkami*; w něm. zap. *Liebky* (70, 77), *die Leipgen, Leipchen, Leibchen* (= lipki).

3) *lipica:* a) die kleine Linde: *pod lipicami* (69, 257) b) der Lindenhain, Lindenbach: *lipica* (69, 265), w něm. zap.

die Lipiza & Lipize (69, 261), die obere und niedere *Leipzig* (73, 182), *der Leipzig-berg* (73, 132); *die Liebitsch* (67, 47 rěčka), *Lippsche* (66, 221) = lipica, *in Lippsche* (66, 221), *Lippschen* (69, 34).

4) *lipič, a,* m., der Lindenhain: *der Liebitsch, der Lippitsch,* hinter *Lipatsche* (67, 98).

5) *lipina, y,* f., der Lindenbusch, pl. *lipiny, ow,* (často) die Lindenbüsche, das Lindengebüsch a demin. *lipinka,* das Lindenbüschel: *w lipinach, pola lipin* (67, 93), w něm. zap. *die Lippina, Lippine, Lippinach* (73, 167), *der Lipien* (73, 145) = lipina; *die Lipjeńka* (71, 257), *Liponca* (70, 71).

6) *lipjo, a,* n., das Lindigt, der Lindenbusch: w něm. zap.: *Lippio* (69, 37), *Lippjow* (69, 40).

7) adj. *lipowy, a, e,* Linden-: *lipowahora* (70, 47), Lindenberg, *pola lipoweje hory* (71, 266), am Lindenberg, *pola lipoweho keřka* (71, 284), beim Lindenstrauch.

134. *liška, i.* f. (stsł. *lišьka,* ds. čě. *liška*), Fuchs.

1) *liška,* Fuchs; pl. *liški,* Füchse, Fluren am Fuchsbau: *w liškach,* w něm. zap.: *die Lieschka* (73, 134), *in der Lischke, in den Lischken, in den Lieschken, & im Lieschkenteich & im Lischkenteich & Lieschkteiche* (66, 247), *am Lischkenwege.*

2) adj. *lišči, a, e,* Fuchs-: *lišči hajk,* Fuchshain; *lišča hora,* Fuchsberg; *lišče doły,* Fuchstäler, *lišče jamy,* a skeps. *Lischcze Jamo* (73, 147), Fuchsgraben, Fuchslöcher; *w liščich jamach* a skeps. *w lěščach jamach* (71, 283).

3) *liščina* (71, 248), der Fuchsbau; w něm. zap. *Lischtschin* (71, 250), (*w*) *Lischzinach.*

4) *lišonc, a,* m. (71, 255), der Fuchsbau: w něm. zap. *Lischonz* (71, 256) & skeps. *lišinc* (71, 254).

135. Pomjenowanja jednotliwe:

1) *Lodowa jama,* die Eisgrube: *pola lodowej(e) jamy & w lodowej jamje* (71, 251).

2) *Lubin* (70, 75), der Thronberg: *pola Lubina.*

3) *Lubjenc,* der Mehlteuererberg, po prawom: der kleine Thronberg: w něm. zap.: *Lubenz, an Lubenza* (67, 84) a zahony: *die Lubenzen,* die oberen *Lubenzen* (67, 84).

4) *Lubozny hat* (71, 252), der liebliche Teich.

136. *Mał, a, e* (stsł. *malyjь*, ds. pól. *mały*, čě. *malý*) klein: *mała hórka*, der kleine Hügel, *małe hórki*, kleine Hügel; w něm. zap.: *Male Holka* (67, 124) = mała holka, das Heidenbüschel — *Male Hony* = małe hona, kleine Flurstücke — *Malaluschki* (67, 79) = małe łužki, kleine Wiesensümpfe.

137. *malina, y*, f., die Himbeere, der Himbeerstrauch:

1) *maliny*, Himbeersträucher; *w malinach* (73, 165 *Malenach*), in den Himbeersträuchern.

2) *malinišćo, a*, n., die Flur mit resp. an den Himbeersträuchern; w něm. zap.: *Malenschke* (69, 31), in den kleinen *Malenschen* & *Malentzschen* (69, 31).

138. *mjeza, y*, f. (stsł. *mežda*, ds. *mjaza*, čě. *meze*), die Grenze, der Rain.

1) *mjeza* & dial. *mjaza*, die Ackergrenze, der Rain zwischen Ackergewenden; pl. *mjezy (mjazy)*, die Flurgrenzen; w něm. zap.: *Mäsa* (69, 8), *an der Maessa, die Mäsen, in Mesach, Mjase* (69, 16), *Mösen* (67, 85).

2) *mjezka, i*, f., der kleine Rain: skepsanki: *Mjecki* (71, 280) = *mjezki* & *za Mjeckami* (67, 120) = *za mjezkami*, hinter den kleinen Rainen.

3) adj. *mjezny, a, e*, Rain-: w něm. zap. *Mesne* (67, 78) = *mjezne* (sc. zahony).

139. *mjez, mjezy, mjeze* (stsł. *meždi*, ds. *mjazy*, čě. *mezi*), zwischen; w tychle zestajenkach (*compositach*): *mjez drogi* (67, 75), Fluren zwischen den Strassen — *mjezerěki* & *mjezrěki*, Fl. zwischen den Flüssen *mjezkhójny*, Fl. zwischen den Kiefernbüschen — *mjezłuki*, Fl. zwischen den Wiesen — *mjezpuće*, Fl. zwischen den Wegen, w něm. zap. *Mjeskowznja* (69, 7) = mjezkołčnja, Flur zwischen den Bienenstöcken, -ständen.

140. *młyn, a*, m. & dial. *młón, a*, m., Mühle.

1) *młyn: pola młyna*, Flurstück bei der Mühle; *za młynom*, hinter der Mühle.

2) *młyńk, a*, m. der Müller: *młyńkec pěc*, Müllers Backofen (zady młyna), *we młyńkec dołach*, in Müllers Tälern.

3) demin. *młynk, a* & *młynčk, a,* m. & *młynčik,* die kleine Mühle; das Flurstück bei der Mühle; pl. *młynčki,* die kleinen Mühlfluren: *pola młynka* (69, 19 *Munka*) *pola młynčkow;* skeps. *młócki* za: *młónčki* (70, 89), die kl. Mühlgewende; w něm. zap. skeps.: *der Monik* (69, 18) město: *młónčk* = *młynčk, Mondschik* (69, 37) = dial. *młónčik* = *młynčik,* die kl. Flur bei der Mühle.

4) *młynišćo, a,* n. Flur an der Mühle; pl. *młynišća* (často), Mühlflurstücke; skepsanka: *Młónysća* (67, 106) & *die Monischka* (71, 266) = *młónišća* = *młynišća,* Mühlenflurstücke; *Münischza* & *Munyschza* (67, 116; 73, 154).

5) adj. *młynski, a, e,* Mühl-: *młynski hat, młynski pućik, młynska hora (na młynskej horje), młynska łuka, młynske polo, młynske khěže;* w něm. zap.: *Munsky* = *młyński* (sc. hat), der Mühlteich; *Munschke* (73, 160) = *młynske* (sc. hona), Mühlflurstücke; *kurze Munske* (69, 17) = krótke młynske (sc. hona), kurze Flurstücke bei der Mühle.

6) adj. poss. *młynowy, a, e,* Mühlen-: *młynowy* sc. zahon (70, 90), das Mühlenflurstück; *młynowe klamerčki* (70, 90), die Mühlenklammern.

141. *močidło, a,* n. (korjeń: *mok-,* nass), das nasse, bruchige, sumpfige Gelände: sg. *močidło* (často) pl. *močidła* (často): skepsanki w něm. zap.: *Moczíedlo* (71, 159), *Moschidla, in Moschidla, Modzidla* (67, 69), *die Modczitwa* (71, 278).

142. *moch, a,* m., (stsł. *mъchъ,* ds. *mech*), Moos, Moor.

1) *mochnač, a,* m., (70, 98) & der *Mochnatsch* (70, 99), die Moosflur, die Moorwiese, der Moorteich.

2) *mochlišćo, a,* n., Moosflur, Moorstelle; w něm. zap. skep. *Moclitza* (67, 103) = *mochlišća,* Moosfluren.

3) adj. *mochowy, a, e* Moos-, Moor-; w něm. zap. skeps. *Mocowa* (69, 16) = *mochowa* sc. łuka, Moorwiese — *mochojty, a, e,* moosig, moorig: *mochojte łuki,* Moorwiesen.

4) demin. *mošk, a,* m., kleines Moos; pl. *moški,* kleine Moosfluren, Moorstellen: w něm. zap. skeps.: *im Muschken* (často), *der Mutzka-Teich.*

5) *moščina, y*, f. & *moščizna, y*, f., der Moosplatz, die Moorstelle: w něm. zap. skeps.: *Mochzina* (73, 150) & *Moschczizne* (67, 78).

6) *móškownja, e*, f., der Moosplatz, die Moorhütte: skeps.: *pola mužkownje* (71, 250); k tomu adj. *móškownski*: skeps.: *Muškowsky hat* (71, 250), Moorhüttenteich.

7) *móšnja, e*, f., Moosgelände, Moorstelle: pl. *móšnje*, Moorwiesen: *w móšnjach* (skeps. *Mušnach*), auf den Moorwiesen.

142. *mokry, a, e* (stsł. *mokryjь*, ds. *mokšy*, pól. *mokry*, čě. *mokrý*), nass, feucht.

1) *mokry* nass: *mokra łuka*, nasse Wiese, *mokre polo* nasses Feld, *mokre hona*, nasse Fluren.

2) subst. *mokrica* & *mokrańca*, nasses Flurstück; w něm. zap. *Mokriza* (67, 103), *Mohranza* & *bei der Moherantza* (67, 114).

3) *mokrina, y*, f. & *mokřina, y*, f. (často), das nasse Gelände; *w mokřinje*, im nassen Gelände; pl. *mokřiny*, nasse Flurstücke; *na mokřinach*, auf den nassen Fluren; w něm. zap.: *die Mokschine, Mokschiny*, (in) *Mokschinach, die Muckschen* (71, 260) = *mokřiny*.

143. *móst, a*, m. (stsł. *mostъ*, ds. *móst*, čě. *most*), Brücke.

1) *móst*, die Brücke, der Knüppeldamm: *pola mosta*, bei der Brücke, *w mostach*, auf dem Knüppeldamm, *za mostami*, hinter den Brücken, hinter d. Knüppelweg.

2) *mosćik, a*, m. die kleine Brücke, der Knüppelweg: *pola mosćika, za mosćikom.*

3) *móstk, a*, m. die kleine Brücke, der Knüppeldamm; pl. *móstki*, die Brücklein, der Knüppelweg: *we móstkach*, auf den Fluren am Knüppelweg; *Moski, Móski* (69, 262) & *Móški* = *móstki* skeps. w něm. zap.: *die Moske* (69, 262), *die Mosken* (73, 165), die oberen u. unteren *Mosken* (= zahony při hornich a delnich móstkach); *die Mossky, Mosskach, Motzke* (73, 166), *Musk, Musken, Musken-berg.*

4) adj. *móstki, a, e* & *móstojski, a, e*, Brücken-: *móstne* (sc. hona), Flurstücke an der Brücke — *móstojska* (sc. łuka), die Wiese mit d. Knüppeldammweg, w něm. zap.: *auf Musne* (69, 7).

144. *mroka, i*, f., (ds. *mroka* = ahd. *marca*), die Mark, die Grenze.

1) *mroka* (často), die Grenze, das Ende der Dorfmark: *na mrocy*, am Ende der Dorfflur; pl. *mroki* (často), die Endflurstücke der Dorfmark: *na mrokach;* skeps. w něm. zap.: *Mraka* (71, 245) *in Mrakach* (71, 261); *Mrocka, die Mroka, auf der Mroka, im Mroka, die Mroke, die Mrooke, die Mroken, die Mrokken.*

2) demin. *mróčka*, das kleine Grenzflurstück: w něm. zap. *die Mrutschke* (69, 266).

145. Pomjenowanja jednotliwe:

1) *měznik*, der Grenzstein (beim) *Misnika* (71, 268).

2) *mjedawka* (71, 252), Flurstück am Honigbirnbaum.

3) *módra skała*, der blaue Felsen.

4) *módły*, scheintot, matt: *Modle* (61, 252), *Modlišća* (67, 105) & *Modlischcze* (67, 105) = *módlišća*, scheintote, unfruchtbare Fluren.

5) *młodźina*, das Jungholz: *in Modtzena* & *in Modzene* (67, 122), *die Muschin* (67, 61) & *Muschina* (71, 271).

6) *mrowišćo*, der Ameisenhaufen; pl. *mrowišća* (*Mrowischtscha* & *Mrowischtschen*), Fluren bei den Ameisenhaufen.

7) *murja*, die Mauer: *na murjach, za murjemi*, Fluren über bz. hinter den Mauern.

146. *Nad* praep. (über, oberhalb) & *na* (auf): w zestajenkach (compos).

1) *nadjězor* (71, 250), Flurstück oberhalb des Sees.

2) *nadławki* (67, 79) Fluren oberhalb der Bank.

3) *nadłužki* (67, 95), Fluren oberhalb des Wiesenbruches.

4) *nadćeleńca* (71, 249 *in Nadschellinza*), Flur oberhalb der Kälberhürde.

5) *nahora* (69, 270 *Nahora*, 69, 20 *in Nahora;* 69, 22 *Nahara*), Flurstück auf dem Berge.

6) *nahorka* (67, 122 *Nahorka;* 67, 122 *in Nahorke*), Flurstück auf dem Hügel.

7) *nakoncski* (67, 78 *Nakonsky*) sc. zahon, Flurstück am Ende der Dorfmark.

147. *niwa, y,* f. (stł. *niwa*, ds. pól, *niwa*, čě. *niwa*), der Acker, das Ackerland.

1) *niwa*, der fruchtbare, ertragreiche Ackerboden, bes. im sonst sandigen resp. moorigen Gelände. — Tuto staroserbske słowo jeso jenož we wjesnych a ležownostnych mjenach, zakhowało a to zwjetša hišće ze wliwom němčiny skepsane we wotwodźowankomaj (*derivativa*) *niwc* a *niwica*.

2) *niwa, y*, f. jenož w němskej skepsancy: *Nübe, in der Nübe* (69, 30).

3) *niwc, a*, m, das fruchtbare Ackerflurstück: skepsane twórby: *Němc* 67, 113), *Niemz* (70, 78).

4) *niwica, y*, f. & *niwčica, y*, f., das fruchtbare ertragreiche Ackergelände; skepsanki: *mała a wulka němčica* (73, 144), *Njymcziza* (73, 145), *die Niemzchina* (73, 144); pl. *die Niemtzen* (67, 71), *Němčicy* (73, 144).

148. *nowy, a, e*, (stsł. *novyjь*, ds. pól. *nowy*, čě. nowý) neu.

1) *nowy*, neu: *nowy hat, w nowym haće, pod nowym hatom, nowy hatk, nowy łužk, nowy puć; nowa dróha, nowa łuka, nowotna* (= *nowa*) *łuka, w nowej hrjebi* (67, 110), *na nowej wowčeřni, pod nowej wowčeřnju; nowe polo; nowe gaty* (69, 262), *nowe łuki, nowe pjeńki, nowe role.*

2) *nowina, y*, f., das Neuland, der Neuacker: pl. *nowiny: pola nowinow, w nowinach;* skepsanki w něm. zapiskach: die *Nowena* (67, 99), *der Nowyne* (67, 99), *Naina* (často), *Nomella* (69, 6), *Nójny* (67, 95), w *Nójnach* (69, 45), *die Nonen* & *die Nonnen* (často), *Nonnengewende, Nonnenklanze.*

3) demin. *nowinka, i*, f. (často), das kleine Stück Neuland; pl. *nowinki*, die neuen Ackerbeete; w něm. zap. *Noinka* (69, 15).

149. *nuheł, -hła*, m. (sts. & dial. hs. *nugeł*, ds. *nugeł*, stsł. *ągelъ*, pól. *węgieł*), Winkel.

1) *nuheł* (často) & *nuhł* (často) & *nuhło*, n, (často), Winkel in der Dorfmark: *w nuhłach* (73, 137), auf den Winkelflurstücken, w Mužak. naręči: *nugeł* (69, 14); skepsanki w něm. zap.: *in der Nuha* (73, 138) & *in Nuwoa* (69, 19) & *in der Nuha* (73, 138) & *Nuwah* (67,

124) za: *pola nuhła*, bei der Winkelflur; *im Nun* (69, 257) = w nuhłu & *Wnuhi* (69, 260) = *w nuhlě (nuhle)*, im Winkel; *Nuhi* (69, 39 & 260) & *die Nuwen* (69, 41), die Winkelgewende.

2) demin *nuhelk, a*, m. (často) & *nuhlik, a*, m, (často) & *nuhelc, a*, m. der kleine Winkel, das kleine Winkelflurstück: dial. sg. *nugelk* (67, 115) & *nuglik* (67, 115), & *nugelcy* 69, 14).

3) adj. *nuhłojski, a, e*, Winkel-; *nuhłojske*, sc. zahony (69. 13), Winkelflurstücke; skeps. *Nugojsky* (69, 14) = dial. *nugłojski*, sc. zagon, Winkelflurstück.

150. Pomjenowanja jednotliwe.

1) *njehoda* (67, 87 *Nehoda*) das unnütze, unfruchtbare Flurstück.

2) *nětošća* (70, 90), die Brandstellen, bz. alten, Opferstätten; skeps. *Niedeschka* (73, 167).

3) *nižk, a*, m. (69, 7), das niedere Flurstück.

151. *Paprot, a*, m. & *paproš, a*, m. das Farnkraut.

1) *paproš*, Farnkraut *papruš* (71, 283 & 265).

2) *paprotnica* (67, 73), & *paprošnica* (67, 78), die Farnkrautflur.

3) adj. *paprotny, a, e*, & *paprotski, a, e*, Farnkraut-: *paprotne* sc. zahony (69, 260), die Farnkrautfluren; w ně. zap. *Paprotschen* (69, 29) = *paprotske* sc. zahony.

152. *pas, a*, m. (stsł. *pasъ* ds. pól. *pas*) der Gurt, Gürtel, Streifen.

1) *pask, a*, m. (67, 97 *pasyk*), der kleine Flurstreifen; pl. *paski* (67, 95), die kleinen Streifen; *w paskach* (69, 268). w ně. zap.: *Patzge* (73, 179), *die Pasken* (67, 263), *die Paaschken* (69, 28).

2) *pasowka, i*, f., (často) das streifenartige Flurstück, der Flurstreifen; pl. *pasowki* často) die Streifflurstücke; w něm. zap. skeps.: die *Passoka* (69, 25), *Passeka* (69, 22) *Passock* (67, 95), *der Pasok* (71, 261), *die Passonk* (67, 123), *die Passecke* (67, 83), *die Passenge* (73, 153); pl. *die Pasoken* (70, 59), *die Pasocken* (69, 236), *die Passauken* (69, 28; 69, 17); *Pasyk* (67, 97).

3) *pasnik, a*, m. 71, 275), der Flurstreifen.

153. *pasć* (stsł. *pasti*, ds. *pasć*, pól. *paść*, čě *pasti*), weiden (das Vieh).

1) *pastwa, y*, f., (73, 150) & *pastwina, y*, f., die Viehweide; pl. *pastwy*; skeps. *Pastarohada* (69, 258) = *pastwa rohata*, die Weide des Hornviehes: — demin. *pastwička*, kleine Viehweide: skeps. *Pastončka* (71, 250); — skeps. in *Pastowina* (67, 117).

2) *pastwišćo, a*, n., (často), der Viehweideplatz; pl. *pastwišća* (často), Viehweideplätze, serbska skeps. *pjeswišća* (69, 43, & 44); & *zadnje pjecwišća* (69, 46). skepsanki w něm. zap: *Pastwische* (69, 278), *die Pastwjischczach* (73, 166), *Pascischa* (69, 15), *die Pascza* & *Pasća* (69, 44; 71, 260) = *pastwišća*, Viehweideplätze.

154. *pěsk, a*, m. (stsł. *pěsъkъ*, ds. *pěsk*, pól. *piasek*, čě. *písek*), Sand.

1) *pěsk*, Sand; pl. *pěski* (často), Sandfluren, Sandflächen: *na pěskach* (69, 40), auf den Sandfeldern; *pod pěskami*, unterhalb der Sandfluren; w něm. zap.: *die Piski* (často), *Pisky* (71, 244).

2) adj. *pěskowy, a, e*, Sand-: *pěskowy łuh, pěskowa hora, pěskowa hórka, pěskowa górka* (67, 82), *pěskowa jama, na pěskowej horje, pola pěskowej(e) jamy*; *pěskowe jamy, při pěskowych jamach* (70, 88).

3) *pěskowač, a*, m. (71, 244), die grosse Sandfläche; w něm. zap.: der *Piskowatsch* & *Piskowatsch-teich* (71, 246).

4) *pěskownja, e*, f. die Sandgrube: skepsanki w něm. zap.: *Piskna* (67, 79) — *Piskornja* (67, 79), *Piskornia* (69, 11), *Piskorna* (67, 72 & 69, 11), *in Piskorn* (67, 96), *in den Piskorn-wiesen* (67, 96).

5) jednotliwe mjena: 4) *pěsnica* (69, 43) & *pěsařnca* (66, 251), die Sandgrube — *pěsařni łuh* (66, 251), der Sandwiesenbruch — *pěsanki* (71, 255, *Pisanki* & 71, 256 *Pissanki*), die Sandfelder — *pěsačnik* (67, 116 *Pischasnick*), die Sandflur.

155. *pjeńk, a*, m. (stsł. *pьnьkъ*, ds. *peńk*, pól. *pieniek*), der Klotz, Stock, Baumstumpf.

1) *pjeńk*, der Baumstumpf; pl. *pjeńki* (často), Baumstöcke: *w pjeńkach* a skeps. *w pinkach* (67, 125), auf den

Stöckichtfluren; *(pola) pjeńka* (69, 15); w něm. zap.: *in der Pinka* (69, 2) = pola pjeńka — *Penka-felder* (67, 81).

2) demin. *pjeńčk*, der kleine Baumstumpf, pl. *pjeńčki*, kleine Stöckichtfluren: *pod pjeńčkom, w pjeńčkach*; w něm. zap.: *in Penschka* (67, 114) — *neue Pinscka* (69, 1) — *die Pentschken* (69, 279).

3) *pjeńkač, a*, m., der Teich im Stöckicht: *pjeńkač-hat* (67, 106 & 109); *pjeńkačaj*, die beiden Baumstumpfteiche; w něm. zap.: der grosse u. kleine *Penkatsch-teich* (67, 111); w něm. zap.: *in Penkawa & in Pinkawaz* (69, 15).

4) adj.: a) *pjeńči, a, e,* & b) *pjeńkojski, a, e,* im Stöckicht gelegen: *pjeńči doł* (67, 110), das Stöckichttal. — *pjeńkojska*, sc. łuka, Stockwiese — *pjeńkojske* (sc. łuki), Stockwiesen.

5) *pjeńčina, y*, f. (často), das Stöckicht; w něm. zap.: *die Pentschina* (69, 160).

156. *płony, a, e* (stsł. *planъ*, ds. pól. *płony*, čě. *planý*), wild wachsend, unfruchtbar.

1) *płóńč, a* m., (71, 243) & *płonk, a*, m. & *płonik, a*, m., (69, 23) z demin. *płónčk, a*, m. (70, 76 & 82) *płonich, a* m. (70, 96) & *płonichaŕ, ŕa*, m., (71, 244), der wilde Apfelbaum resp. Apfelstrauch im Gelände; skepsanki w něm. zap.: *der Plutsch* (69, 276), *in den Plunschken* (67, 96); — *Pona Hora* (69, 26) = *płona hora*, der unfruchtbare Berg; *Ponik* (69, 3) = *płonik; der Ponnych* (70, 80) = płonich; *der Ponkbusch* (69, 29) & *vorn auf Ponka* (69, 8) = *płonk* & gen. *płonka*; pl. *Ponki* & *Ponky* (69, 4) & *die Ponken* (73, 131).

157. *po* (stsł. ds. pól. čě. *po*) längshin, entlang, an) w tychle zestajenkach.

1) *pobočny hat* (71, 245), der an der Flurseitegelegene Teich.

2) *podoł* (69, 257) *Podola* & 69, 21 *Podole* & 69, 21 *Podula*), das längliche Tal, Längstal.

3) *podołk* (69, 17 *Podag*), das kleine Längstal, k tomu mn. *podołki* (69, 18 *Potoki*, 66, 237 *Patoki* & *podołžinki*), kleine längliche Tälchen.

4) *ponikwa* (73, 130 *die Ponichau*, 73, 131 *die Ponikau*), der Wasserschlund.
5) *popołdniše*, sc. zahony (70, 82 *Popownische*), die Nachmittagsfluren resp. die in der südlichen Feldmark gelegenen Felder.
6) *poslědki* (70, 75 *w poslědkach*; 70, 94 *Possladki*; 73, 150 *Passletki*), die letzten Ackerbeete in der Feldmark.
7) *poslědnica* & zwjetša synkop. *posleńca* (71, 241), das letzte Flurstück in der Feldmark: skepsanki: *Busleńca* (67, 104), *Posslenza* & pl. *Posslenzen* (71, 258); *Posanza* (67, 121), *Porleńca* & *Porleńcy* (70, 90) *Powleńca* (70, 90): zmylka město: *posleńca*.
8) *posleni, nja, nje*, d. d. d. letzte: *poslenje*, sc. polo (69, 259 *Poslene*), das letzte Feld in der Feldmark, *na poslenim* (71, 270), *poslenje keŕki* & *pola poslenich keŕkow* (71, 269), *poslenje a prěnje zahony* (69, 259).
9) *pošěsć* & *poštyrja* (69, 42 & 46), Sechs- resp. Vierrutenflurstücke.
10) *pozahončki* (69, 270 *Posawonschki*) die hinteren kleinen Ackerbeete.
11) *pozahrodki* (69, 35 *Pozhradki*), das Gewende längs der Dorfgärten.
12) *poždźar* (67 107, *Pozdźar*), die Flur längs der Waldlichtung durch Abbrand.

158. *pod* (stsł. *podъ*, ds. *pód*, pól. čě. *pod*) unter, unterhalb; w tychle mnohich zestajenkach.
1) *podboršć* (69, 44), Flur unterhalb des Kiefernbusches.
2) *podbrězynki* (69, 17), Fluren unterhalb des Birkenbüschels.
3) *podbrjóh* (67, 81) z gen. (pola) *podbrjoha* (69, 24 *in Podbrieha*), Flurstück unterhalb des Abhanges; pl. *podbrjohi* (69, 6); demin. *podbrjožk* (69, 6 *Podbrosk*).
4) *podbukojnica* (69, 21 *Podbokojnza*), Flurstück unterhalb des Buchenheines.
5) *podćisowk* (66, 255 *Podschischowk*), Flur unterhalb des Eibenbusches.
6) *poddubina* (69, 21), das Gelände unterhalb des Eichwaldes; skeps. *Podubina* & *Podubnia* (69, 11).

7) *poddubc* & *poddubk* (69, 20 *Padupk*), das Flurstück unterhalb der Eiche: pl. *poddubcy* (69, 8) & *poddubki* (69, 21) & něm. skeps. die *Poddüken* (66 237).
8) *podews*, Flurstück unterhalb des Dorfes: w něm. zap.: *Podewsu & Poddassen* (69, 32).
9) *podguty* (mužak. naręč), Fluren unterhalb des Teiches.
10) *podhaj* dem. *podhajk* (69, 280 *Pothajk*), Fl. unt. d. Haines.
11) *podhora* (69, 18 *Podhuru*), pl. *podhory* & *podgory* & dem. *podhórka* (70, 67 *in Prodhorga*), pl. *podhórki* (69, 263 *die Podhorken*), Flurstücke unterhalb des Berges, resp. des Hügels.
12) *podjaseń* (69, 32 *Podiassen* & *Poddassen*), Fl. unterhalb der Esche(n).
13) *podjězor*, Fl. unterhalb des Sees.
14) *podkraj* (69, 78 *Potkraj;* 69, 13 *Podgraj*) & pl. *podkraje* Gegend unterhalb der Grenze der Dorfmark.
15) *podkrušwica* & *podkrušwinka* (69, 268 *Pobkruzwink*), die Flur unterhalb des Birnbaumes.
16) *podkupy*, Fluren unterhalb des Horstes.
17) *podkhójna* & *podkhójnica* (? 69, 267 *Potkonz;* 73, 166 *Potkalz*), die Geged unterhalb des Kiefernbusches; *podkhójny* (*w podkhójnach*), Fluren unterhalb der Kiefern; — adj. *podkhójnski, a, e,* unterhalb der Kiefern gelegen: *podkhójnski hat* (69, 18 *Podkonski hat*), Teich unterhalb der Kiefern; *podkhójnska truha* (69, 18 *Podkonsku truha*), der Wassergraben unter dem Kiefernbusche.
18) *podłaz* (69, 281 *Podwas*), Flurstück unterhalb der Rodung; pl. *podłazy* (69, 283 *Podlaschen*).
19) *podłuh* & dial. *podług* (69, 19 *Padugk;* 69, 5 & 6 *Poduha* 69, 268 *Paduha*), das Flurstück unterhalb des Wiesenbruches; pl. *podłuhi* (69, 10 *Podwuchen & Podwichi*), demin. *podłužk;* (69, 19 & 28 *Podwuschk*) & 71, 257 *Poduschka & Podubschka.*
20) *podlěs* & pl. *podlěsy*, die Flur bz. Fluren unterhalb des Laubwaldes; skepsanki w němskich zapiskach: *Podless & Podlas* (69, 27), *in Podleza, Podlis;* pl. *Podliessy, Podlessen* (69, 259), *die Podlissen* (69, 263).

21) *podlěščica* (66, 254 *Podlischtschiza*), Flur resp. Bach unterhalb des Haselnussbusches.
22) *podmalin*, Flur unterhalb der Himbeersträucher.
23) *podniwk* (69, 263 *Podnjewk*), Gelände unterhalb des fruchtbaren Ackerflurstückes.
24) *podpěski* (67, 122 *Podpaski*), Fluren unterhalb der Sandgrube.
25) *podrěki* (69, 283 *Podrecken*) Fl. unterhalb des Flusses; demin. *podrěčka* (66, 255 *in der Pädrischtza*), Flur unterhalb des Baches.
26) *podtruha* (69, 18), Flur unterhalb des Flutgrabens.
27) *podwjeršk* (69, 11 *Podwirschk*), Flur unterhalb der Anhöhe.
28) *podwólšinka* (69, 13 *Podwoschinka*) & *podwólšnik* (69, 19), Flur unterhalb des Erlenbusches; pl. *podwólšinki* (69, 263 *Potwolschinken & 67, 97 die Paulschinken*).
29) *podwosna* (69, 18 *Podwosna* & *Podwłosna*, 69, 19 *Podwossna*), Flur unterhalb der Zitterpappel (populus tremula L.), pl. *podwosny* (71, 280 *Podwosty*).
30) *podzakaznja* (69, 14 *Podsakasnia* & *Podsakasia*), Flur unterhalb der Waldschonung.

159. *prěčny, a, e* (stsł. *prěčьnyjь*, ds. *prěcny*), quer gelegen, quer.
1) *prěčny*, Quer-: *prěčna mjeza*, Querrain, *prěčne (zahony)*, Querfluren: *prěčne hole, prěčne lada, prěčne mjezy, prěčne pola;* w něm. zap.: *das Pretzne* (69, 272), *die Britschen, Preschne Wuki* (69, 10) = *prěčne łuki.*
2) *prěčnik* (často), das Querfeld, Querbeet; pl. *prěčniki* (často), die Querfelder, Querbeete; du. *prěčnikaj* (67, 74), die beiden Querfelder, die zwei Querbeete: *na prěčniku, (pod) prěčnikom* (70, 91); serbske skepsanki: *prěčink* (70, 78), *prěčinki* (67, 119) — w něm. zap.: *der Precznik* (67, 101), *Pretschnick* & *Pretschink* (69, 21; 71, 256), *Prietschnick* (71, 253), *Prietschchen* & *Prietschgen* (70, 62), *die Preschken* (69, 28), *in den Britschicken*; — k tomu raz tež: *prěčnica, e*, f., das Querbeet.

160. praef. *pře-* & *přě-* (stsł. *prě-*, ds. *pše-*, pól. *prze-*, čě. *pře-*), durch-, über-, ver-; w tychle zestajenkach *(comp.)*:

8*

1) *přeměna, y*, f. (67, 103; słowj. *přeměnić*, tauschen, wechseln) & *přeměnk* & *přemjeńk*, das Wechselfeld, die Wechselflur; pl. *přeměnki;* w něm. zap.: *im Pschemenk* (69, 11).

2) demin. *přeměnka, i*, f. (při přemjeńcy) & *přeměnjašk, a*, m. (69, 13), das kleine Wechselflurstück, Wechselbeet.

3) *přerow, a*, m. & *přěrow, a*, m. (často), der Durchstich, der Graben; *pod přěrowami*, unterhalb der Gräben.

4) *přesada* & *přěsada;* pl., *přesady* (71, 252) Krautsetzlinge, resp. Krautpflanzenbeete; *přesadnički* (71, 263 *pola přesadničkow*), Krautpflanzenbeete.

161. praef. *před-* (stsł. *prědъ*, ds. *pśed*, pól. *przed*, čě. *przed*), vor, w tychle zestajenkach:

1) *předdroha* (69, 16 *Przeddroga*), Flurstück vor der Strasse.

2) *předekeř* (69, 20), Fl. vor d. Busche.

3) *předews* & *předows* (69, 260), Flurstück vor dem Dorfe; pl. *předowsy; předewsno* (69, 8 & 9), Gelände vor dem Dorfe; *předewske*, sc. zahony (69, 13), Fluren vor dem Dorfe; w něm. zap.: *Pschedews* (71, 285), *Pschedows, Pschedowski* sc. zahon (69, 15), der *Pžedows* (71, 243).

4) *předkupne* sc. zahony (69, 12), Fluren vor der Flussinsel, dem Horst.

5) *předladko*, Flurstück vor der Lehde: na *předladku*, die *Psche(d)latke* (70, 96).

6) *předmostne* sc. zahony (69, 12), Fluren vor der Brücke.

162. praef. *při-* (stsł. *pri*, ds. *pši*, pól. *przy*, čě. *při*), bei, an, auf; a) w tychle zestajenkach:

1) *přidank, a*, m. & *přidawk, a*, m., die Zugabe, das Flurstück als Zugabe; pl. *přidawki;* skeps. *přidowk* (73, 142); w něm. zap. *der Pschidawk* (67, 102), pl. *Pschidawki* (71, 267), *Pschidanka* (69, 18), *die Pschidanken* (69, 18), im *Pžydank* (69, 11).

2) *přiłazny, a, e*, an der Rodung gelegen: *přiłazne*, sc. zahony (69, 12), Flurstücke bei der Rodung.

3) *přinošowačk* (69, 8 *Pschinoschowatschk*), das (zum Zins) beitragende Flurstück.

4) *přitok*, Zufluss; pl. *přitoki* (70 & 87; 71, 241), Fluren am Nebenflüsschen, (*w*) *přitokach* (70, 98);

b) w Mužak. a namjez. naręči: *pťi* a zwjetša per apoc. *tři*: *tři dubu* (67, 62), b e i der Eiche — *tři jazorje* (67, 74), beim See — *tři lipje* (67, 72), b e i der Linde — *tři łužacku* (67, 72), bei der kleinen Pfütze, beim Moorteichlein.

163. *pos*, *psa*, m. & *psyk*, *a*, m, Hund, wilder Hund.

1) adj. *psowy*, *a*, e, Hunde- : *psowa hora* (71, 271 *Psowa Hora*), Hundeberg: *pola psowej(e) hory* — *psowa hrjebja*, Hundegraben: *pola psowej(e) hrjebje* — *psowe łuki*, Hundewiesen.

2) *psyči*, *a*, *e*, Hunde- : *psyča hora* (71, 271 *Psecza Hora*), Hundeborg; pl. *psyče hory*; *psyči keřchow* (71, 256), Hundegräberplatz.

164. *ptak*, *a* (sts. ds. *ptak*), Vogel.

1) adj. *ptači*, *a*, *e*, Vogel- : *ptači doł* (71, 277), Vogeltal — *ptača hórka* (71, 278), Vogelbergel — *ptače bahna* (70, 81), Vogelwiesenbrüche.

2) adj. *ptačny*, *a*, *e*, Vogel- : *ptač(i)na hola* (69, 109), Vogelheide.

165. *puć*, *a*, m. (stsł. *pątь*, sts. *put*, ds. *puś*, pól. dial. *pąć*, čě. *pouť*), der Weg.

1) *puć*, Weg: *mjez pućom*, *na pućach*, *mjez pućemi*; — demin. *pućik*, der kleine Weg.

2) *pućnik*, *a*, m., der Wegweiser: *pola pućnika*, Flurstück am Wegweiser.

3) *pućišćo*, *a*, n. Flurstück am Wege: *na pućišćach* (67, 113), skepsancy: *Puczeschcza* (70, 95) & *na Pyćišćach* (70, 94).

166. *pusty*, *a*, *e* (stsł. *pustyjь*, ds. pól. *pusty*, čě. *pustý*), wüst.

1) *pusty*, wüst, unbebaut: *pusty hat* (často), der wüste Teich; *pusta hora*, der wüste Berg; *puste polo*, das wüste Feld.

2) *pusćina*, *y*, f. (často), die Wüstenei, Wüstung; skepsanki w něm. zapiskach: *Pustschina* (69, 19), *Puschtzina* (69, 31), *Puschina* (67, 124) *Pusszchina* (69, 19).

167. P o m j e n o w a n j a j e d n o t l i w e:

1) *panski*, *a*, *e*, herrschaftlich: *panska*, sc. łuka, die herrschaftliche Wiese; *panske łuki*; *panske* sc. zahony (69, 20 *Pansk'n*), die herrschaftlichen Fluren.

2) *pjeć*, fünf: *na pjećoch* (69, 3), auf den Fünfrutenfeldern; *pjeć žerdźi*, die fünf Ruten.

3) *poprjanc, a*, m. (70, 80), der Pfefferkuchen, pomjenowanje zahona po jeho podobje a kajkosći: *na po prjancu* (70, 73); w něm. zap.: *der Popranz* (70, 88), *der Pobranz* (70, 73), *der Poprink* (62, 93).

4) *prěni, nja, nje* ddd. erste: *prěni kut, prěnja kupa* (69, 18 *Prenja Kuppa*), *prěnje keřčki; prěni, druhi, třeći zahon; za prěnjej, druhej, poslednjej hrjebju*.

5) *pušćeńca, y*, f. (67, 123); die Wasserdurchlassstelle, das Wehr: *za pušćeńcu* (67, 111), (*pri*) *pušćeńcy* (67, 110) w něm. zapiskach: *die Puschtschenza, in der Pusstschiza* & *Pussziza* (69, 23).

168. *Rak, a*, m. (stsł. *rakъ*, ds. pól. čě. *rak*), Krebs.

1) *rakownja, nje*, f. (69, 265 *die Rackona*), die Krebsflur; *w rakownjach* (69, 265).

2) *račica, y*, f. & *račina, y*, f. (67, 119), das Krebsgelände; skepsanki: *Radźina* (67, 119) — *Ražina* (69, 33) — *Radschizza* (67, 120).

3) adj. *rakowy, a, e* & *rakowski, a, e*, Krebs-, krebsig: *rakowy* sc. zahon (73, 160), die krebsige Flur; *rakowske* sc. polo, das Krebsfeld; *na rakowskim*.

169. *rěka, i*, f. (stsł ds. *rěka*), der Fluss.

1) *rěka*, Fluss (wosebje *Sprjewja*): *pola rěki, za rěku*, pl. *rěki : pola rěkow, mjez rěkami, za rěkami*; w něm. zap.: (*bei*) *Retze* (69, 3) = při rěcy.

2) demin. *rěčka, i*, f. (často) der kleine Fluss, der Bach: *za rěčku*; pl. *rěčki*, die Bäche, Flurstücke am Bach: *w rěčkach, za rěčkami*; w něm. zap. *die* (!) *Rjetschkach* (73, 166), (*in*) *Rietschkach* (73, 166), *Rikach* (70, 92), *Rischken-teich* (68, 281).

3) *rěčinki*, die Flurstücke am Bache: *w rěčinkach* (70, 92).

4) *rěčnišćo, a*, n. die Flussrinne, das Grundstück am Flusslauf.

170. *rěpa, y*, f. (stsł. ds. *rěpa*, čě. *řepa*), Rübe.

1) *rěpsko, a*, n. (69, 7), Rübenacker; w něm. zap. (*bei*) *Repska* (69, 8).

2) *rěpišćo, a,* n. (69, 16), das Rübenfeld; pl. *rěpišća* (69, 14), Rübenfelder; skeps. w něm. zap.: *Repitzescha* (69, 60), *Repitscha* (69, 33), *Repitzscha* (69, 5), *Repiza* (69, 14).

171. *rězać* (stsł. *rězati*, ds. *rězaś*), schneiden, sägen.

1) *rězak, a, m.*, die Schneidemühle, Sägemühle: *pola rězaka;* w něm. zap.: *der Rehsack* & *Ressak* (67, 123); *Rissek* (71, 258).

2) *rězowač, a,* m. (71, 259) & *rěz(o)wačina* (67, 119), das Schneidegras, die harte Waldbinse.

172. *rohodź, e,* f. & *rohož, e,* f. (stsł. *rogožь*, ds. *rogož* & *rogoź*, namjezna narěč: *rogodź*), die Teichbinse, das Schilfrohr.

1) *rohodź* & *rohož*, Schilfohr; pl. *rohodźe* & *rohože*, Flurstücke mit viel Schilfrohr; serbske skepsanki: *rohač* (69, 29) = rohodź, *rohače* (71, 248) = rohodźe, *rahowc* (69, 13) = rohož, dem. *rohački* (67, 119) = rohodźki, kleine Schilfrohrfluren; — němske skepsanki: *der Rohatsch* (69, 10 & 29 & 31), *Rohatschen* (69, 32), *der Rohatschteich* (69, 19), *die Rohatschwiesen* (69, 31), *die Roggotschen* (71, 249);

2) *rohodźina, y,* f., das Binsicht, Flur mit viel Schilfrohr; w něm. zap. z namjeznych stron: *Rogotschina* & *Roggotschina* (67, 121).

3) adj. *rohodźinski*, Schilfrohr; *rohodźinske*, sc. łuki (69, 261 *Rohadschinsken*), die Röhrichtwiesen.

173. *rokot, a,* m. (stsł. *rokyta*, ds. *rokit* & *rokita*, poln. *rokita*, čě. *rokyta*) die Rohrweide, Haarweide.

1) *rokot*, Rohrweide; pl. *rokoty* (70, 75; 73, 166), Flur bei den Haarweiden; w něm zap.: *Rokotten*-teich (71, 242).

2) adj.: a) *rokotowy, a, e,* Rohrweiden-; *rokotowy jězor, w rokotowym keřku;* — b) *rokotny, a, e*: *rokotny łužk* (67, 121 skeps.: *Rohhoiteluschk*), der Wiesenbruch im Bachweidenbusch; — c) *rokoćany, a, e: rokoćany* sc. łuh (69, 5), der Bachweiden-wiesenbruch.

3) *rokoćina, y,* f. & *rokićina, y,* f. (často), das Haarweidengebüsch, das Röhricht: pl. *rokoćiny* (často); skeps. *rokonca* (69, 280); w něm. zap.: *Rokoschina* & *Rokitschina* (69, 27 atd.) *die Rokotschin, Rokotschina* & *die Rokotzin* (73, 159), *in den Rokitschen* (66, 251).

4) *rokoćinka, i,* f. (67, 77), der kleine Haarweidenbusch, (69, 12).

174. praef. *roz-* (stsł. *rozъ-*, ds. pól. čě. *roz-*), auseinander-, zer-, w tychle zestajenkach:

1) *rozdora, y,* f. (69, 12; cf. vb. *roz-drěć*), der Erdriss, die Kłuft; *rozdera* (71, 243); pl. *rozdary* (71, 244), Erdrisse; w něm. zap.: *Rosdera* & *Rostera* (69, 13), *die Rossdor* (71, 243), (*in*) *Rostorach* (71, 242).

2) *rozdorniki* (69, 274), Flurstücke mit Erdrissen.

3) *rozpuće* (69, 29 *Raspudsche*[*n*]), Fluren am Scheideweg, an der Wegegabelung; k tomu adj. *rozpućne* sc. zahony (69, 15 & 16 *Rospuschne*), Felder am Scheideweg.

4) *rozraz* & *rozwjaz* (73, 147 *Rosras* & *Roswas*).

175. *róžk, a, m.* (stsł. *rožьkъ*, ds. *rožk*), die Ecke.

1) *róžk* (často), die Ecke, das Eckflurstück, pl. *róžki* (často) die Eckfluren in der Dorfmark; w něm. zap.: *der Roschk* (69, 33), *Roschke* (67, 104).

2) *róžkowc, a,* m., die Eckflur; du. *róžkowcaj* (67, 107).

3) adj. *róžkowy, a, e,* Eck-: *róžkowy hat.*

176. *róža, e,* f. (stsł. ds. pól. *róža*). Rose, Blume.

1) *róžant, a,* m. & *róžowc, a,* m., das Rosental, Blumental u. dergl.

2) adj. *róžowy, a, e,* Rosen-, Blumen-; *róžowy* sc. zahon, die blumenreiche Flur; *róžowa zahroda*, der Rosengarten.

177. *ruda, y,* f. (stsł. ds. pól. čě. *ruda*), der Raseneisenstein, die nasse rote Eisenerde.

1) *ruda*, Flur mit roter Eisenerde; pl. *rudy* (často), Flurstücke mit roter Eisenerde; w něm zap.: *in den Ruden* (66, 255).

2) *rudawka, i,* f. Raseneisensteinflur; pl. *rudawki* (často), Beete mit Raseneisensteinerde; w něm. zap.: *Rudauken* (66, 237 & 238).

3) *rudk, a,* m. & *ružk, a,* m. Raseneisensteinplatz resp. -teich; w něm. zap.: *der Raudig* (73, 176), *der Ruschk* (67, 80).

4) *rudnica, y,* f. (73, 179), der Bach in raseneisensteinhaltigem Bett.

5) *rudźina, y,* f., raseneisensteinreiches Gelände; *pola rudźiny* (67, 103); w něm. zap.: *Rudina* (67, 103), *die Rudschina* (70, 96).

6) adj. *rudny, a, e* & *rudźany, a, e,* reich an roter Eisenerde: *rudny zahon*; *zadźany hat* (71, 244); skepsanka: *rudane* (69, 282) = rudźany (zahon resp. hat).

178. *ruta, y,* f. (ds. pól. *ruta,* čě, *routa* ≤ lat. *ruta*), die Raute, die Feldraute, der Erdrauch: z toho pokhadźa: *rućica, y,* f. (67, 106 & 112 wopaki: *ručica*), die Flur mit viel Feldraute: *w rućicy* (70, 95), pl. *rućicy* (70, 92 & 93), *na rućicach*; w něm. zap.; *Ruczica* (70, 94), *Rutschiza* (70, 93), *die Rutschütz* (70, 96).

179. Pomjenowania jednotliwe a rědke:

1) *radošnica, y,* f. (67, 74) & *radušnica, y,* f., (67, 60) Wonnetal, Wonneberg, Wonnefliess: w něm. zap. skeps.: *Raduschnitza* (67, 66), *Raderschnitza* (67, 60), *Rederschnitza* (67, 88).

2) *rapak* (70, 77), der Rabe — *rapač* (73, 140), der Rabenberg — *rapačica* (71, 283), die Rabenflur resp. das Rabenfliess.

3) *rosak, a,* m. (69, 93, *Rosack*), Tauflur, Tauwiese; w něm. zap.: *die Rossacken* (69, 13), Tauwiesen.

4) *row, a,* m. das Grab, der Graben; pl. *rowy* (67, 80), *na rowach* (73, 144) auf den Gräbern.

5) *rubać,* hacken: *rubany* sc. lěs (67, 251), das gehackte, gefällte Waldstück — *rubina* (69, 13), das abgehackte Waldstück, die Waldlichtung.

6) *rubježny, a, e,* Raub- Räuber-: *rubježny hród* (73, 125), das Raubschloss; *rabježna pinca* (70, 83), der Räuberkeller.

7) *runy, a, e,* gerade, eben: *rune puće* (73, 147), ebene Wege; *runišća* (69, 30 *Runischken*) die geraden Fluren.

8) *ryba, y,* f., Fisch: *rybnik,* der Fischteich; pl. *rybniki* (67, 77); *rybaŕnja,* die Fischerei, Fischerwohnung; *pola rybaŕnje* (67, 110); *rybaŕske polo* (70, 76), das Fischerfeld.

9) *rychlica, y,* f. (71, 282), das rasche Fliess, der Raschbach: pl. *rychlicy* (71, 283 *die Rochlitzen*), die Fluren am Raschbach; w něm. zap.: *die Rochlitzer* (69, 262), *Ragliza* (66, 248), *Richlitz* (71, 282).

10) *rež*, der Roggen, das Korn: a) *ržišćo*, das Roggenfeld, *na ržišćach*, auf den Roggenfeldern; skeps. w serbskich zap.: *rišća* (70, 66), *na rišćach* (71, 255) — w něm. zap.: *die Ržinza* (71, 278) = *ržišća* — & adj. *ržowy*, Korn-: *ržowy hat* (71, 277), der Kornteich.

C. Třeći dźěl. Pismik S—Ž.

(Skónčenje)

W tutom třećim a poslednim dźěle so nam mjez druhim sobu najzajimawše skepsanki na zakładźe ludoweje etymologije tworjene z němskich zapiskow wjesnjanostow pokazuja, hdyž su tući wjesnjanosća (měšćanosća) abo najbóle hižo dołhe před nimi ći někotři němscy sobuwjesnjenjo-přićahowarjo sebi na př. ze serbskeho „*zahona*“ (Gewende) pěkne němske pomjenowanje „*Sauhahn*“ a ze serbskeho „*žłoba*“ (Talgrund) mjeno swojeho němskeho krajana „*Schwobe Schwabe*“ tak rjenje wudźěłali.

180. *Sćěna, y*, f. (stsł. *stěna*, ds. *sćěna*, pól. *ściana*, čě. *stěna*), die Wand.

1) *sćěna* (často), die Wand, Felswand: *wulka a mała sćěna* (70. 97 *wulke a małe Sćehna*), die grosse u. kleine Felsenwand; *na sćěnach* (70, 86); serbska skepsanka: *na šćenach* (69, 43); němska skeps.: *Szena* (často).

2) *sćěnowski, a, e*, am Fels gelegen: *sćěnowske pola*, die Felder an der Felswand.

181. *sćerb, a*, m., das Aas, Luder, verendetes Tier.

1) *sćerbinka, i*, f. (73, 147) & *sćerbowka, i*, f. (70, 90) & *sćerbc, a*, m. (71, 267 skeps.: *der Szerz*), die Schindergrube, der Schindanger; serbska skepsanka: *Sszjerbołka* (73, 166).

2) *sćerbišćo, a*, n. (71, 245 skeps.: *sćeršće*) & *sćerbošćo, a*, n. (71, 250), der Schindplatz, Schindanger.

3) *sćerbski, a, e* & *sćerbjacy, a, e*, Schind-, Schinder-: *sćer(b)ski hat* (71, 245), der Schindteich, Schinderteich. *pola sćerbjacych pućow* (73, 144), bei den Aaswegen; skeps. w něm. zap.: *Scherbske* & *Scherbschken* (66, 260) = šćerbske, sc. zahony; *Schepske* (69, 27) & *Schepsken* (69, 28) = šćerbske, sc. zahony, die Aasfluren.

182. *sćina, y,* f. (stsł. *trьstina,* ds. *sćina,* pól. *trzcina,* čě. *třtina),* das Rohr, Schilfrohr, der Schilf.
   1) *sćina* (často), Schilf: skeps., *Sczina* (67, 101 a často) & *šina* (71, 244).
   2) adj. *sćinny, a, e,* & *sćinowy, a, e,* Schilf-, Rohr-: *sćinny* & *sćiny hat* (70, 94) & *sćinowy hat,* der Schilfrohrteich.

183. *sedło, a,* n. & *sydło, a,* n., der Sitz; a) der Wohnsitz, die Wohnstätte; b) der Sattel u. dergl.
   1) *sedłač, a,* m. die Winde (Pfl.); adj. *sedłačny, a, e,* Winden-: *sedłačne* sc. zahony (73, 145 Sedwatzen), mit viel Winden bewachsene Flürstücke.
   2) *sedlišćo, a,* n., die alte (frühere) Siedlung, Dorfstätte; pl. *sedlišća* (často), Flurstücke auf der wüsten Mark. skepsanka serbska: *serlišća* (73, 143), *za sadlišćom* (69, 269), němska: *Serlischcza* (často), *das Sadlischczo* (69, 269), *auf der Ssedlischka* (67, 100).

184. *skała, y,* f. (stsł. *skala,* ds. pól. *skała,* čě. *skala),* Fels, Steinbruch.
   1) *skała* (často), Fels, Steinbruch — pl. *skały* (často), Felsen, Steinbrüche: *pola skały, pod skału* — *pola skałow, na skałach* (často); — skepsanki w něm. zap.: *Skala* & *Skalla* (často) — *Skawo* & *Skawy* (často) & *Sskawa* (73, 145) = skały — *Scala* (69, 40) & *Skale* (= skały).
   2) demin. *skałka, i,* f., der kleine Felsen, kleine Steinbruch; w zapiskach: a) serbskich: *skalka, pod skalku, na skalcy* — pl. *skalki, na skalkach* (skeps. *skalcach)* — b) němskich: *Skauka* (73, 154) — pl. *Skauki* & *die Skauken* (70, 67).
   3) *skalizna, y,* f. (70, 89), die Felsenschlucht.
   4) adj. *skalanski, a, e,* Felsen-: *Skalanski młyn* (při Čornicy niže Spytec), die Felsenmühle, Mühle an den Felsen: *pola Sskalanskeho młyna, bei der Skalmühle* (am Schwarzwasser unterhalb Spittwitz).

185. *skopc, a,* m. (ds. *skopc;* přir. *kop* & dem. *kopc),* der Hügel, insb. der Grenzhügel.
   1) *skopc,* der (natürliche bz. künstliche) Grenzhügel zwischen zwei Flurstücken bz. 2 Ortschaften: *pola skopca,*

na skopcu (70, 91), pl. *skopcy* (70, 88 & 94), *w skopcach* (73, 94); w něm. zap.: *Scopz* (73, 167), pl. *Skopzen* (73, 165).

2) demin. *skopčk, a*, m. (69, 89 *Skopczk*), der kleine Grenzhügel.

186. *słónco, a*, n., Sonne.

1) adj. *słónči, a, e*, Sonnen-: *słónča* sc. łuka (70, 90), die Sonnenbrandwiese.

2) adj. *słónčny, a, e*, sonnig: *słónčny templ* (71, 281), der Sonnentempel — *słónčna młodźina* (71, 255), das sonnige Jungholz.

3) *słónčica, y*, f., die Sonnenblume u. dergl.: *pola słónčicy* (71, 271).

187. *slěborny, a, e*, silbern.

1) *slěborny*, silbern: *slěborna hora* (často), Silberberg — *slěborna hórka* (často), Silberhügel — *slěborna hrabka* (skeps. z: *hrjebka* = hrjebička: 71, 281), Silbergraben — *slěborna jama* (71, 276), Silbergrube.

2) *slěbornica, y*, f. něm. skeps. Schlieferbach (73, 126), der Bach mit silberklarem Wasser; *slěborničanski młyn*, něm. skeps. *Schliefermühle* (73, 126), die Mühle am Silberbach.

188. *slówka, i*, f. (asl. *sliva* & *slivъka*, ds. *sliwka*, pól. *śliwka*, čě. *slivka*), die Pflaume.

1) *slówkač, a*, m., die Pflaumenpflanzung; w něm. zap.: *Schlokatzen* (67, 114) = slówkače, Pflaumenpflanzungen;

2) adj. *slówči, a, e*, Pflaumen-: *s slowča hrjebja* (67, 118 skeps.: *Slowčan hr.*), der Pflaumengraben; *za slowčej hrjebju* (67, 110).

3) *slowčina, y*, f. der Pflaumenbaum, Pflaumenbusch: pl. *slowčiny* (67, 102), Pflaumenbäume; skepsanki: a) serbska: *sławčiny* (73, 142) = slówčiny. b) němske: *Slowschina* (71, 285), *Sslutschina* (67, 102), *Schwantschina* (71, 279).

4) dem. *slówčinki, ow*, pl., kleine Pflaumenbäume, Pflaumensträucher: něm. skeps. *Schotschinken*.

189. *smaha, i*, f. (stsł. ds. pól. *smaga*, čě. *smáha*), der Sonnenbrand.

1) *smaha* (70, 83), die Brache, der Brachacker; *na smahach* skepsanki: a) serbske: *smoha* (71, 278), pl. *smohi* (67, 100; 69, 36; 73, 142), *w smohach* (67, 100), *na snahach* (67, 92), b) němske: *im Smahora — in der Smohen* (71, 248), — die kleine *Smala* (67, 71) — *Smale* (67, 75) — *die Sna* (71, 248), *auf der Snaa* (66, 253), *die Snah* (67, 95).
2) dem. *smažka, i,* f. (73, 142), die kleine Brache; pl. *smažki* (67, 103); skeps.: *směški* (67, 80).

190. *smoła, y,* f. (stsł. čě. *smola,* ds. *smóła,* pól. *smoła*), das Pech.
1) *smolnica, y,* f., die Pechsiederei: skeps. *smolica* (73, 126) dem. *smolnička* (71, 286); w něm. zap.: der *Schmolnitz-teich* (66, 249).
2) *smolčk, a,* m. (71, 271 *Smolczk*), die Pechhütte, Hütte des Pechsieders.
3) *smołowy, a, e,* Pech-: *smołowy hat* (71, 265), der Pechsiederteich.
4) *smělny, a, e* (město: *smólny*), Pech-: *smělny* łužk (něm. skep. *Smilling Wusk,* 69, 13) kl. Wiesenbruch an der Pechsiederei.

191. *sowa, y,* f. (stsł. čě. *sova,* ds. pól. *sowa*), Eule.
1) demin. *sowka, i,* f., (70, 67 *die Socka*), die kleine Eule, der kleine Eulenhorst.
2) *sowina, y,* f., (70, 81; 73, 160), der Eulenbusch, das Eulengefilde; w něm. zap.: *Ssowina* (73, 161), *in Sowin* (71, 166) — *in der Suwahne* (71, 249) = sowina, w sowinje.

192. *srěni, nja, nje* & *srjedźny, a, e,* ddd. in der Mitte gelegene, mittlere.
1) *srěni,* ddd. mittlere: *srěni hat, srěni kut, srěni puć, srěnja łuka, srěnja truha* (71, 245), der mittlere Flutgraben, pl. *srěnje* sc. zahony (často), *srěnje hole, hona; srěnje keřčki, srěnje khójny, srěnje přěrowy, pod srěnjej drohu;* — w něm. zap.: *Srena,* sc. łuka (často), *Srenje* & *Srene* (často), *Sreniwuki* (69, 23) = srěnje łuki, *Srenje Wutschki* (69, 19) = srěnje łučki — compar. *srěniše,* sc. zahony (69, 5), die mehr in der Mitte gelegenen Fluren.
2) *srjedźny,* ddd. mittlere: *srjedźna hlina* (69, 45), das mittlere Lehmfeld; *srjedźna łučka,* die in der Mitte gelegene kleine Wiese.

3) *srěńca, y,* f. (71, 286) & *srěńka, i,* f. (71, 97), das mittlere Flurstück.

193. *sroka, i,* f. (stsł. *svraka,* ds. pól. *sroka,* čě. *straka*), die Elster.

1) *sročak, a,* m. (69, 34 *Schrotschack*-graben), der Elsterngraben.

2) *sročidło, a,* n. (71, 262), das Elsternnest; pl. *sročidła* (71, 262).

3) adj. *sroči, a, e,* Elstern-: *sroči hat* (66, 236), der Elsternteich; *pola sročeho hata,* Flur am Elsternteich.

194. *stary, a, e* (stsł. *staryjъ,* ds. pól. *stary,* čě. *starý*), alt. *stary hat* (často), *stary gat* (67, 107, namj. nar.), *stary hórš* (67, 42), *stary młyn, stary wuhon, pola stareho hata* (často), — *stara cyhelčina, stara cyhelnica, stara dróha, stara łuka* (69, 36 *Stara Huke!*), *stara nowina, stara rěka, stara rola, stara wjeŕba, stara wjes* (často), k tomu dial. *stara wjas* (69, 14) a něm. skepsancy: *Starra Wass* (69, 19) & *Starra Vias* (69, 14), *stara zemja; pola starej(e) dróhi, na starej drózy, w starej drózy, na starej wowčarni, na starej wsy, w starej zemi,* — *stare błoto* (často), alter sumpfiger Laubwald, *stare krjo* (70, 90), *w starym krju, stare polo* (67, 115 *Stara polo!*), — pl. *stare błota* (67, 99), *stare brjohi, stare dźełošća* (69, 38 *Stare Dzěworšća!*), *stare łuki* (často), skeps. *Starewuki* (71, 242) = stare łuki, *stare nowiny, na starych dźěłošćach, pola starych keŕkow.*

195. *stołp, a,* m. (stsł. *stlъpъ,* ds. pól. *słup,* čě. *sloup*), die Säule, der Pfeiler.

1) *stołp,* Pfeiler Zaunspfahl: *pola stołpa* (často; skeps. w něm. zap.: *der Stop* (73, 145), *der Stopp* (71, 278).

2) dem *stołpik, a,* m., der kl. Pfeiler, Zaunspfahl: *na stołpikach* (71, 279), w něm. zap. skeps.: *dieStoppika* (70, 76).

3) *stołpica, y,* f. das Säulchen. pl. *stołpicy* (70, 76).

196. *strónja, e,* f. & *stróń, nje,* f. (stsł. *stranja* & *stranь,* ds. *stroń,* čě. *stráň*), der Bergabhang, die Berglehne.

1) *strónja* (často), die Berglehne; *pola strónje* (71, 277); pl. *strónje* (často), Flurstücke auf der Berglehne: *w strónjach* (často), *na strónjach* (73, 141); serbska skepsanka: *strólnja & strulnja,* pl. *strólnje & strulnje* (často); w něm. zap.: *Stronne* (69, 70).

2) dem. *stróńčka, i,* f., die kleine Berglehne bz. Flur darauf; pl. *stróńčki* (73, 143).

3) *stróńča, e,* f. (73, 127), Flurstück auf der Berglehne; w něm. zap.: *die Strunza* (73, 140).

197. *struha, i,* f. (stsł. *struga,* ds. *tšuga,* pól. *struga,* čě. *strouha*), der Wassergraben, die Wasserrinne.

1) *struha* (67, 76), Wasserrinne; w něm. zap. *die Struhen* (69, 41).

2) dem. *stružka, i,* f., (69, 22 skeps.: *Struska*) die kleine Wasserrinne; pl. *stružki* (67, 76 skeps.: *Střužki.*

198. *studńjá, nje,* f. (stsł. *studnja,* ds. *studńa,* pól. *studnia,* čě. *studně*), der Brunnen mit klarem, kühlem Trinkwasser.

1) dem. *studnička, i,* f. (často) & *studżeńka, i,* f. (často), der Feld-, Wald- & Wiesenbrunnen mit gutem Trinkwasser; pl. *studnički* & *studżeńki* (často), solche Brunnen resp. Fluren mit od. an einem solchen Brunnen; *pola studnički* (často), *pola studničkow* (70, 79) *w studničkach* (71, 269); serbska skepsanka: *sturnčki* (69, 36) = studnički; skepsanki w něm. zap.: *dieStudnizka* (67, 100), *Stusching* (67, 69), *die Stusching*-wiesen (67, 282), pl. *die Studzenken* (71, 258), *Stutschenken* (71, 245), *Stutzienki* (69, 260), *Stuzsenken* (69, 278), *die Stuczenkach* (69, 48).

2) adj. *studnjacy, a, e* & *studżeński, a, e,* Feldbrunnen-: *studnjaca łuka* (73, 149), Wiese am Bornteich; *studżińske* sc. hona (69, 14 & skeps. *in Stuenska,* 69, 16), Bornflurstücke.

199. *stupa, y,* f. (stsł. *stąpa,* ds. *stupa,* pól. *stępa,* čě. *stoupa*), die Stufe, der Tritt.

1) *stupjeń, nje,* f. (67, 81) & *stupka, i,* f. (69, 29 skeps.: *Stuphka*); der Tritt, das betretbare brachliegende Ackerbeet.

2) *stupnik, a,* m. (69, 22 skeps.: *Stubnik*), das Ackervorende, das unbeackert bleibt und betreten werden darf; pl. *stupniki* (67, 77).

3) adj. *stupny, a, e,* betretbar: *stupna* sc. rola (67, 81 *Stuppna*).

200. *suchi, a, e* (stsł. *suchyjь,* ds. pól. *suchy* čě. *suchý*), trocken, dürr.

1) *suchý*, trocken, dürr; *suchi hat, pola sucheho hata, w suchim* (sc. haće), *sucha łuka, pola suchej(e) łuki, suche łuki, na suchich tłukach* (často,) *suche łučki, suchi studźeńk* (61, 269 der *Suchi*-born).
2) *sušk, a*, m. (73, 143), das Trockenfeld.
3) *sušina, y*, f. & *sušica, y*, f. & *sušeńka, i*, f., das dürre Feld resp. die dürre Wiese; pl. *sušicy* (71, 253); skepsanki: *sudźiny* (71, 278) = sušiny; *Suzina* (71, 268), *die Suzisna* (69, 41).

201. *swjaty, a, e* (stsł. *svętyjь*, ds. *swěty*, pól. *święty*, čě. *svátý*) heilig.
1) *swjaty* (dial. nam. *swěty*), heilig: *swjaty puć* (často), der Pilgerweg; *swěty łužk* (69, 21 *Swete Wuschk*), der heilige Wiesenbruch; *swěty doł* (67, 124 *Swit Doch*), das heilige Tal; *při swjatej Wóršli* (67, 115), bei der heiligen Ursula.
2) *swjećo, eća*, n., das Heiligenbild; dem. *swjećatko, a*, n. (69, 11), das kleine (liebliche) Heiligenbild: *pola swjećeća* (67, 108), *na swjećeću* (71, 269), (*pola*) *swjećatka;* skeps. w něm. zap.: *Szwjeczecza* (71, 269), *Swetczatka* (71, 285).

202. *syćina, y*, f. & *syćizna, y*, f. (stsł. čě. *sitina*, ds. *syśina*, pól. *sicina*), die Binse, das Binsicht.
1) *syćina* (často), das Binsicht, der Binsenplatz: *syćin-hat* (67, 125); w něm. zap.: in *Sitschina* (67, 116); skeps. die *Ziesche* (69, 39), *Zschisch* (69, 271), die *Tsitschen* (66, 249) = *syćiny*.
2) *syćizna*, Binsicht: *die Sytschisna* 70, 76); pl. *syćizny* (67, 115).
3) dem. *syćinka, i*, f. (často), das Binsicht, der kl. Binsenplatz, -teich u. dergl.; pl. *syćinki* (často); *na syćinkach* (71, 286); w něm. zap.: *Sitschinka* (71, 287), *in Sytschink-Teich* (66, 252) *Szytschinka* (71, 279); pl. *Sytschinken* (71, 270), *Seczinki* (69, 48), *Sitzschingen* & *Sitzschinken* (69, 271), *Szyczinki* (71, 269).
4) *syćwo, a*, n. (69, 26 skeps. *Syčwo*), der Binsenplatz;
5) adj. *syćinski, a, e* & *syćiznowy, a, e*, Binsen-: *syćinske* sc. łuki (70, 65 *Sicinske*), die Binsicht-wiesen; *syćiznowy hat* (67, 118) der Binsichtteich.

203. *sypać* (stsł. *sypati*, ds. *sypaś*, pól. *sypać*, čě. *sypati*), schütten.
1) *sypot, a,* m. der Schutt; *pola sypota* (70, 90 skeps.: *sypota & sypłota*), beim Schutt.
2) *sypišćo, a,* n. (67, 110 *Sypišće*), Schuttplatz; *w sypišćach* (71, 261 skeps. *w Sypočach*).
3) *sypoćisko, a,* n., grosser Schuttplatz, grosse Schuttgrube; *pola sypoćiska* (71, 288 skeps. *die Sypotschka*).

204. Pomjenowanja jednotliwe:
1) *samy, a, e,* allein, einsam gelegen: *samy hat & samy hatk*, der einsame Teich.
2) *sać*, sieben: *Satkula* (69, 21), das Siebefliess.
3) *sekera, y,* f. (často), das Beil (po podobje): *na sekerach*.
4) *serp, a,* m., die Sichel; dem. *serpik* (69, 12), die kleine Sichel (po podobje).
5) *skiba, y,* f. (69, 103), die Schnitte, der Streifen (po podobje).
6) *skład, a,* m., die Niederlage: *pola składa* (70, 94).
7) *skót, a,* m., Vieh; adj. *skoćacy, a, e,* Vieh-: *skoćace pastwišća* (70, 64 skeps.: *škočace paštwišća*).
8) *słaby, a, e,* schwach, matt, wenig ergiebig: *słabe* sc. zahony, kärgliche Flurstücke; *słabina, y,* f. (w něm. zap.: *die Swabina* [často], *Swabina*-Holzung, 71, 278 *Swabin* a bóle skeps. *Wabina* [73, 142], Flur mit geringem Ertrag: pl. *słabiny* (69, 25); w něm. zap. *Swabiny & Swabine* a dale skeps. *Wabiny & Wafiny & w Wabinach* [73, 141], matte Fluren.
9) *słony, a, e,* salzig: pl. *słonje* (69, 85) & dem. *słóńcy* (70, 90), salzhaltige Fluren.
10) *Słowin* (= *slavin*: 70, 71), Ruhmesberg, Berg Lubin, Thronberg.
11) *slěpać*, schlickern, schlippern: pl. *slěpje* (70, 91 skeps.: *na šlipjach* = na slěpjach) & *slěpčina* (69, 24 skeps.: *Schlippschina*), das sickernde, schlüpfrige Gelände; *slěpča šćežka* (70, 92), der schlickernde, schlüpfrige Fussweg.
12) *smjerdźak, a,* m. (71, 244), die Stinkflur.
13) *smjertny, a, e,* Todes-: *smjertny łužk* (67, 81), Todeswiesenbruch; *smjertna hora* (67, 114), Todesberg; pl. *smjertniki* (73, 143), Todesfluren.

14) *smjetana, y,* f. (73, 161), Sahne, Schmetten, ertragreiches Flurstück; *smjetańca* (73, 166 *Smjetanza*), das fette Flurstück; *smjetańčka* (73, 159 *Smetanczka*), das fette, ertragreiche Ackerbeet.

15) *smogor, a,* m., der Torf; *smogorow, a, & smogrow, a,* m. (skeps. 71, 272 *Smokrow* & 71, 273 *Schmochrow*), das Torflager, der Torfteich.

16) *smórd, a,* m., der Gestank, Mist: *smórdow, a,* m. (73, 161), die Mistflur & pl. *smórdowy* (73, 161 skeps.: *Smordoły*), Mistfelder.

17) *smuha, i,* f. (67, 111), der Flurstreifen: *smuhi khójnow* (67, 100 skeps.: *Smohe Koina*), Streifen von Kieferngehölz.

18) *snědańcy* (71, 261 *Snitantzen*), Frühstücksfluren.

19) *sokoł, a,* m. Falke: *sokolca*, Falkenberg, *pola sokolcy* (70, 72); w něm. zap.: *die Sokolza* (71, 276), *Sohkolza* (71, 243), *Sokholz* (71, 258).

20) *sosna, y,* f., die Tanne, Fichte: *in Sosna* (67, 122); *sosanka, i,* f. (70, 81 & 85), das Tannenwäldchen: *in Sosonke* (70, 85).

21) *sotrowska hora* (70, 69), der Schwesternberg; *sotřinske,* sc. zahony (69, 259 skeps. *Schodschinsken*) Schwesternflurstücke.

22) *spadnjeny móst* (71, 257), die eingefallene Brücke.

23) *spalena, eje,* f. & *spalene, a,* m. (67, 115), die Brandstelle.

24) *spódk, a,* m., der Untergrund, das untere Gelände; pl. *spódki* die unteren Fluren; něm. zap.: *Sbodk* (67, 116), *Spotki* (69, 259 & 260), *Sbotky* (69, 3).

25) *Sprěwja, e,* f. & *Sprjewja, e,* f. & *Sprjowja, e,* f. (často), die Spree: der Staufluss (*sprěć*, stauen): něm. skeps.: *Sprey, Sproa-weg, an der Sproa; Sprjownik* (66, 251), der *Spree-teich.*

26) *spušćadło, a,* n. & *spušćeńca, y,* f., die Teichschleusse, das Teichwehr (insb. bei Mühlteichen): *pola spušćadła* (67, 112), *spušćeńcy* (70, 98).

27) *strona, y,* f. (často), die Seite; pl. *strony* (73, 14).

28) *strowy, a, e,* gesund: *strowa studnja* (70, 64), & *strowjenc, a,* m. (67, 113), der Gesundbrunnen.
29) *stróžišćo, a,* n. (69, 16 *Strožyšćo*), die Wache, die Warte, der Wachtplatz.
30) *styskawa, y,* f. (69, 7), Seufzerplatz, Seufzerwasser.
31) *sup, a,* m., der Geier: *supš, a,* m. (70, 69 *Ssupsch*) & *supč* (70, 68), der Geiersberg; *supowišćo, a,* n. (73, 166 skeps.: *Ssypołže*), der Geierhorst.
32) *swak, a,* m., Schwager: *swačina, y,* f. (71, 264 *Swatschina* & dem. *swačinka, i,* f. (67, 110 *na Swačincy*), die Schwagerflur.
33) *swětły, a, e,* hell, klar: *swětły hatk* (67, 117), der kleine klare Teich; *swětlink, a,* m. (67, 93), der Teich mit klarem Wasser: *(pola) swětlinka* (67, 92).
34) *swinjacy, a, e,* Schweine-: *swinjaca łučka* (často), die kleine Wiese mit dem Schweinepferch; *swinjace ladko* (71, 272), die kleine Schweinelehde, -hutung; *swinjace khójny* (67, 125), Kiefern mit Schweinehutung; *swinjace łuže,* Schweinepfützen; *na swinjacych pućach,* auf den Schweinetreibwegen.
35) *swisle, ow,* pl. (70, 95), der Giebel, die Giebelseite: skepsanka: *šwisyla* (70, 80) = swisle.
36) *sydomnaće* sc. prutow (69, 26), die Siebzehnrutenflur.
37) *sykora, y,* f. (69, 24), die Meise (Vogel): *sykorišća, ow,* pl. (71, 256 *Sykorscza*), die Meisenbüsche.

205. *Šěroki, a, e,* dial. a sts. *široki, a, e* (stsł. *širokyjь,* ds. *šyroki,* pól. *szeroki,* čě. *široký*), breit & *comp. šěrši, a, e* & dial. a sts. *širši, a, e,* breiter.

1) *šěroki,* breit: *šěroki puć* — *šěroka łuka, šěroka mjeza, pola šěrokej(e) mjezy* — *šěroke polo, na šěrokim* — *šěroke pola,* šeroke (hona), *šěroke łuki, pola šěrokich łukow,* dial. namj. *šyroke,* sc. zagony (69, 16), breite Fluren — w něm. zapiskach: *die Scheroke Wuka* (69, 272) = šěroka łuka, *Scheroke* (často), *die Schergen* (70, 60) = šěroke — *die Schieracken* (69, 8), *Schierach* (67, 99) & *Schirack*-stücken (69, 281), *der Schirock* (70, 81) = široki (sc. zahon), *Schiroki* & *Schirohki* (69, 13), *Schirocka* (69, 4) = široka sc. łuka, *in der Siroke* (69, 11), *Schiroke* & *Schirocke* &

Schirrocke (často) & *Schiroken, Schirocken* (často) & *Schirok'n* (69, 281) = široke (zahony), *die Syroken* (71, 270), *Schiroke Doly* (69, 10) = široke doły.

2) comp. *šěrši, a, e,* breiter: *šěrša hrjebja* (69, 8), der breitere Graben, *šěrše,* sc. zahony, die breiteren Flurstücke; skeps. w něm. zap.: *der Schersche*-berg (67, 84) = šěrša hora; *der Scherscha*-graben & Graben im *Schersche* (69, 8), am *Scherz*-graben (66, 244), die *Scheszhe* & *Scheszje* (69, 23) = šěrše sc. zahony, die breiteren Fluren.

3) *široknica, y,* f. (69, 24 in *Schiroknitza*), das breitere Gelände.

206. *šibjeńca, y,* f. (ds. *šybenica*), der Galgen.

1) *šibjeńca* (často), Galgen: *pola šibjeńcy;* pl. *šibjeńcy,* die Galgen; w něm. zap.: *Schibenza* & *Schibjenza* & *Schibjentza* (často), *die Schibenzen.*

2) adj. *šibjeńčny, a, e,* Galgen-: *šibjeńčna hora* (často), der Galgenberg: *pola šibjeńčnej (e) hory* (němska skeps. 69, 28 *am Schipskenberge*); *šibjeńčny hat,* der Galgenteich: *pola šibjeńčneho hata; šibjeńčne khójčki,* die Galgenkiefern.

207. *šmrěk, a,* m. & dial. *šmrjok, a,* m. (stsł. *smrěkъ,* ds. *šmŕok,* pól. *świerk,* čě. *smrk*), die Rottanne, Fichte.

1) *šmrěki, ow* & dial. *šmrjoki,* ow, pl. (67, 77 skeps. *Smrjocki*), die Fichten: *pod šmrěkami* (70, 66); — dem. *šmrěčki* & dial. *šmr(j)očki* (73, 143).

2) *šmrěčina, y,* f. (70, 91) & dial. *šmr(j)očina, y,* f. (70, 79), der Fichtenwald, das Fichtengebüsch; w něm. zap. *Smrotschina* (73, 161).

3) *Šmórc, a,* m., der *Schmoritz*-berg (= Fichtenberg) zwischen Thronberg (Lubin) u. Tzschorneboh (*Čornobóh*); němski: *Schmoritz, Schmorz* (70, 84), *Smorza* (70, 80).

208. Pomjenowanja jednotliwe:

1) *ščeńca, y,* f. (70, 86), die Hundezüchterei (für die Gutsherrschaft): *pola ščeńcy* (67, 108), *na ščeńcach* (70, 64), auf den zur Hundezüchterei gehörenden Fluren; *adj. ščenči, a, e,* junge Hunde betr.: *ščeńča łuka* (7, 84 skeps. *Sänzeluke*), Wiese des Hundezüchters.

2) *ščerkawka, i,* f. (77, 88), die Klapper, das Klapperkraut.

3) *ščežka, i,* f. (často), der Fussweg, Fussteig, Rain; pl. *ščežki: na ščežcy, na ščežkach.*

4) *ščepjenc, a,* m. (69, 38) & *ščepjeńk, a,* m. (69, 38 *Schczepenk*) der Spalt, die Spaltung.

5) *ščipawka, i,* f. (70, 89), die Zwickerin, Kneiferin.

6) *ščity, ow,* pl. (67, 77), dial. za: *škity,* die Schilder, Schirme.

7) *šerjenje, a,* n., das Gespenst: *při šerjenjacej khěžcy* (71, 282), beim Gespensterhäusel, Hexenhäusel.

8) *šesć,* sechs: *na šesć wosrědkach* (70, 64), auf den sechs Beeten; subst. *šesće, ow,* pl. (69, 23), die sechs Beete: *po šesćach* (69, 46).

9) *šěry, a, e,* grau: *šěra krušwina* (71, 258), der Graubirnbaum.

10) *šiba, y,* f., die Rute: *šibač, a,* m. (67, 109) & *šibowc, a,* m. (69, 46 skeps. *Šibołc*), der Rutenteich.

11) *šija, e,* f., der Hals: (*na*) *šijach* (73, 160), auf den halsartigen Fluren; w něm. zap.: *Schiehja* (73, 161) & (*na*) *Schiejach* (71, 276).

12) *škleńčeŕka, i,* f. (70, 66), die Glaserin, der Glaskasten beim Frühbeet.

13) *škowronči, a, e,* Lerchen-: *škowronča hora* (73, 149), der Lerchenberg: *na škowrončej horje, pola škowrončej(e) hory.*

14) *škrabawa, y,* f. (67, 103 *Schrabawa*), die Kratze, Schrubbe.

15) *škrahonc, a,* m. (73, 139), der Taubenhabicht.

16) dial. *šosty, a, e* = *šěsty, a, e,* ddd. sechste: deriv. *šostany, ow,* pl. (67, 113) & dem. *šostanki, ow,* pl. (67, 113), die Sechsrutenbeete.

17) *štyri,* vier: *štyri* sc. wosrědki, resp. pruty (67, 82), vier Beete bz. Ruten; — *štyrnaće,* vierzehn: *na štyrnaće róžkach,* auf den 14 Eckbeeten.

18) *šwikač, a,* m. (73, 153 *Schwikatsch*), die Peitsche, Geissel (wosobite přimjeno).

19) *šwjerčik, a,* m., das Heimchen, die Grille: pl. *šwjerčiki* (69, 44), die Grillenbeete; *šwjerčišća, ow,* pl. (67, 124 *Schwertschischka*), die Grillenflurstücke.

209. *Tok, a,* m., die Vogelbalz, insb. Auernhahnbalz.

1) *točki, ow,* pl., kleine Vogelbalzfluren, kleine Auerhahnbalzstellen; w něm. zap.: *Totschky* (69, 47), *die Tutschken* (70, 57), *die Tuschken* (66, 260).

2) *točišća, ow,* pl., Vogelbalzstellen; *w točišćach* (69, 43); skeps. *tłočišća* (69, 45).

210. *topoł, a,* m. (stsł. *topolъ,* ds. pól. *topoł,* čě. *topol*), die Pappel, der Pappelbaum.

1) *topoł,* Pappel; pl. *topoły: pola topoła, pola topołow, w topołach.*

2) *topołk, a,* m. die kleine Pappel; pl. *tnpołki* (často), das Pappelgebüsch.

3) *topolica, y,* f. der Pappelhain: *die Toplitzwiese* (66, 222, 67, 64).

211. *tor, a,* m., der Saumpfad, Pilgersteg.

1) *toran, a,* m. (= *toroń* & *toruń*), der Saumpfad; w něm. zap.: *Torant* (70, 97), přir. *Tharandt* (za Drježdźanami) a *Toruń* (w Pólskej).

2) *torina, y,* f. (70, 77), das Gelände am Pilgerweg: *na torinje* (70, 77).

3) *tórnow, a,* m. (71, 271) & *tórnawa, y,* f. (71, 272), das Gelände am Pilgerweg; w něm. zap.: *Dornau* (71, 272); in der *Türnau* (66, 251).

4) *Torońca, y,* f. (ně. *Daranitz*), die Siedlung am Pilgerweg: *pola Torońcy,* das Flurstück bei Daranitz.

5) adj. *toroński, a, e,* zum Saumpfad, Pilgerweg gehörig: *toroński puć* (70, 70), der Saumpfadweg bz. Daranitzer Weg: *pola torońskeho* (70, 70 skeps.: *tyranskeho*) *puća, am Tyranswege, Tyrannenwege.*

212. *trach, a,* m. (pódla *strach:* stsł. *strachъ,* ds. *tšach,* pól. čě. *strach*), Angst, Schrecken.

1) *trašin, a,* m. & *traškow, a,* m., der Schreckensort, der Platz mit der Scheuche: *na traškowje* (71, 257); pl. *trašiny* (67, 117), die Scheuchen; w něm. zap.: *der Traschen* (71, 258).

2) *trašeńca, y,* f. (66, 254 *Traschenza*), der Schreckensort, die Gespensterstelle.

3) *trašnik, a,* m. (71, 243), Unholdshausen, Gespensterheim; serbska skeps.: *trašink* (71, 245); w něm. zap.: *der Traschnik* (71, 243).

213. *trawa, y,* f. (stsł. pól. *trawa,* ds. *tšawa,* čě. *tráva*) das Gras.
1) *trawnik, a,* m., (71, 269) der Grasplatz; pl. *trawniki* (70, 93).
2) *trawjeńc, a,* m., der Grasweidenplatz; dem. *trawjeńčk* (70, 93), der kleine Grasweideplatz; skepsanka: *Trancy* (67, 110) = trawjeńcy, Grasweiden.
3) adj. *trawny, a, e* & *trawowy, a, e,* Gras-: *trawny hat* (71, 265 skeps. *Trawni hat*), Grasteich; *trawowa łuka,* grasreiche Wiese.

214. *trjebić* (stsł. *trěbiti,* ds. *třebiś,* pól. *trzebić,* čě. *tříbiti*), den Wald roden und auf der Rodung fruchtbaren Ackerboden herstellen.
1) *trjeba, y,* f. (často) & pl. *trjeby, ow* (často) & dem. *trjebka, i,* f. die Waldrodung, Neuland auf der Rodung; w něm. zap.: *die Trebe, die Treben, der Treben-berg, das Treben-gewende, der Treben-teich, die Trieben, der Trieben-teich; der Trebken-teich* (67, 71).
2) *trjebiš, a,* m., die Rodung, der Rodeteich & dem. *trjebišk, a,* m., die kleine Rodung; w něm. zap.: *der Trebisch*(69, 39) a skeps. *Tritschk* (66, 253) = *trebišk.*
3) *trjebjeń, nja,* m. (69, 36) & *trjebuch, a,* m. die Rodung: *(pola) trjebenja* (69, 37 *Trebena*); *w trjebjen(j)ach* (71, 283) — *za trjebuchom* (69, 3), hinter der Rodung.
4) *trjebjele, ow,* pl., die Rodungsfluren: *im Triebel-felde, die Triebel-wiese;* přir. městne mjeno: *Trěbule,* Triebel.
5) *trjebjelca, y,* f. (73, 137 skeps. *Třebjelca*), die Rodung; pl. *trjebjelcy* (73, 140 skeps. *Třěpjelcy*), die Rodefelder.
6) adj. *trjebjelny, a, e* & *trjebjeński, a, e* & *trjebuski, a, e,* Rodungs-, Rode-: *trjebjelny,* sc. hat (69, 12), Rodeteich — *trjebjeńska łuka* (70, 93), Rodewiese — *trjebuske* (69, 3) sc. zahony, Rodefluren.

215. *truha, i,* f. (stsł. pól. *struga,* ds. *tšuga,* čě. *strouha*), der Wassergraben, die Wasserrinne: přir. čo. 196 *struha.*
1) *truha* (často), Feld- u. Wiesen-wassergraben; pl. *truhi* (často), Wassergräben, -rinnen in den Feldern bz. Wiesen: *w truhach* (často), in den Feld- u. Wiesengräben; w něm. zap.: *die Truhe — in Truhi, die Truhen, die Truhie, in Truhwach* (67, 111), *der Truhen-teich — die*

Truhna, Truhne, Truhnen, in der Truhna (69, 11), *in der Thrune* (69, 2), *der Truhnen-teich, Thruner-weg* (69, 11), *die Trunen* (69, 264), *die Trunchen* (73, 127).

2) dem. *tružka, i,* f. (často), die kleine Wasserrinne; pl. *tružki* (69, 27); mylnje masc. *tružk* (69, 9); w něm. zap.: *in Truschka — Truschki — Truschky,*

3) adj. *truhacy, a, e: truhaca wopuš* (67, 20), Feldwassergraben-schwanz.

4) w Mužak. a namj. narěči: *tšuga & tšuha:* w něm. zap.: *Tschu & Tschuh* (často) = tšuha — *Tschuh*-wiese — *Tschue*-stücke & *Tschuhe*-stücke (69, 30) — *Tzschu*-teich, -hutung.

216. *tři* (stsł. *tri,* ds. *tši,* pól. *trzy,* čě. *tři*), drei. — W tychle ležownostnych pomjenowanjach: *tři hwězdy,* drei Sterne (Dreistern), *pola třoch hwězdow,* Gelände beim Dreistern; *tři korčmy* (67, 108), drei Schenken; *w třoch korčmach; tři łužki* (71, 244), drei Wiesenbrüche; *tři lipy,* drei Linden, *pola třoch lipow,* Gelände bei den Dreilinden; *tři rjady* (70, 83), drei Reihen, Zeilen; *tři stopy na jenym kamjenju* (71, 285); *tři wotrězki* (67, 108), drei Flurabschnitte; *na třoch; pola třoch kamjenjow; pola třoch křižow; pola třoch mostow; w třoch žerdźach* (67, 74), Hutung in den drei Stangen (zäunen).

217. *tymjo, mjenja,* n. (asl. *timěnije,* ds. *tyḿe*), der Sumpf, Morast.

1) *tymjo,* Sumpf: pl. *tymjenja* (67, 99 *Temena*), Sümpfe; *w tymjenjach* (často), in den Sümpfen;

2) *tymješk, a,* m., der kleine Sumpf; pl. *tymješki* (69, 268 *Tymeschky*), kleine Moräste.

3) *tymješćo, a,* n. (73, 142), der grosse Sumpf; pl. *tymješća* (často), sumpfiges Gelände: *w tymješćach;* w něm. zap.: *Temeschtza* (69, 92).

218. P o m j e n o w a n j a jednotliwe:

1) *taleřk* (70, 89) *das Tallerschen* (přimjeno).

2) *tepjeńka, i,* f. (71, 264), Feuerstelle, Heizplatz; pl. *tepjeńki* (71, 264).

3) *tkhóř, rja,* m. (70, 76), der Iltis, der Stinkratz.

4) *toń, nja,* m., Tümpel, grundlose Stelle: *tonidło* (67, 113), der Bruch, Sumpf; pl. *tonidła* (69, 8), sumpfiges Gelände; *tonjak, a,* m. (67, 115 *Tonjack*) der sumpfige, grundlose Teich.

5) *tradowc, a,* m. (69, 39 skeps. *Dradows*), die schmachtende, unfruchtbare Flur.

6) *trumjo, enja,* n. (stsł. *strumę* čě. *strumen*), der Quell: *(pola) trumjenja* (69, 260), Flur beim Quellbrunnen.

7) *třělenc, a,* m. (stsł. *strělenьcь*, ds. *tšěleńc*), der Schiessplatz; *pola třělenca* (71, 260), um Schiessplatz.

8) *tuch-ły, a, e,* dumpfig, moorbrüchig: *tuchnja, nje,* f. das dumpfige, moorbrüchige Gelände; *na tuchnjach* (66, 236 *na Tuchenjach*), auf den dumpfigen Fluren; *tuchoř, rja,* m. (70, 64; 71, 286), der dumpfige, moorbrüchige Wald, der „*Taucher*-wald", *pola tuchorja* (71, 284), Flur(en) am Taucherwald.

9) *tužki, ow,* pl. (67, 79), dumpfige Flurstellen.

10) *twaroh, a,* m., Quark: *twarohowa hora* (71, 257), der Quarkberg.

11) *twarski, a, e,* Bau-: *twarske* (69, 12 & 13 *Twarske*) sc. městna, Baustellen.

12) *twjelka, i,* f. (70, 77 *Twelka*), Handtuch (přimjeno zahona).

13) *twjerdawka, i,* f. (71, 257), kleines hartes Flurstück.

219. *Wětr, a,* m. (stsł. *větrъ*, ds. *wětš*, pól. *wiatr*, čě. *vítr*), der Wind.

1) adj. *wětrowy, a, e,* Wind-: *wětrowy* sc. zahon (70, 89), die windreiche Flur; pl. *wětrowe* sc. zahony (73, 166), windige Fluren.

2) *wětrnik, a,* m. die Windmühle: *na wětrniku* (71, 254), auf der Windmühlenflur; *pola wětrnika* (často), bei der Windmühle.

3) *wětrowka, i,* f., das windige Gelände; pl. *wětrowki* (67, 105 skeps. *Wetrocki*), windreiche Fluren.

4) w Mužak. a namj. narěči: *wětš (= wětř)*, Wind: *wětšk* (69, 8), die windreiche Flur; pl. *wětški* (69, 2 *die Witschken* & 67, 85 *Witzken*), windige Fluren.

220. *wjeli, a, e* (stsł. *velijь*, ds. *weli*, pól. *wieli*, čě. *veli*) gross

a) w tychle ležownostnych mjenach:

1) *wjeli* sc. zahon (69, 16 *wjelij*), das grosse Gewende *wjela hora* & *wjelhora* (ně. *Wellhora*, často & 71, 264 *Willhora*).
2) *wjela* (sc. hora etc., často), *wjele polo* (71, 278 *Wellepolo*).
3) *wjele zagony* (69, 21 *Welle Sagone*), die grossen Flurstücke; w ném. zap.: *die Wyeln* (69, 9) = *wjele* sc. zahony.

b) we wotwodźowanych wěcownikach:
1) *wjelač, a,* m. das grosse Gewende; pl. *wjelače* (67, 69 *die Welatschen*).
2) *wjelak, a,* m. (69, 33), das grosse Flurstück.
3) *wjelawka, i,* f. (67, 70), das grosse Flurstück.
4) *wjelina, y,* f. (69, 25 *Willina*) das grosse Gelände.

c) k tomu powjetšeny přidawnik: *wjeliki, a, e,* a dial. *wilki, a, e,* (přir. *wulki*), gross: *wjelika* sc. łuka (67, 78), die grosse Wiese — *wiliki* sc. zahon (73, 133 *Willig*) das grosse Gewende — *wilki keř* (70, 70 skeps. *Wilkiehr*), der grosse Strauch — *wilke hórki* (69, 5), die grossen Hügel.

d) adv. *vjele,* viel: *wjele horow* (69, 269), viel Berge — *na wjele horach* (70, 69).

221. *wjelk, a,* m. (stsł. *vlъkъ*, ds. *ẃelk*, pól. *wilk*, čě. *vlk*), der Wolf.
1) *wjelk,* Wolf: *pola wjelkow* (73, 167), bei den Wölfen.
2) *wjelkownja, e,* f. (67, 100), Wolfs-hain, -grube.
3) *wjelčica, y,* f. (71, 145 *Welcziza*), die Wölfin, die Tollkirsche: něm. skeps. *Wöltschitz* (71, 245).
4) *wjelčina y,* f. (66, 252 a často), das Wolfsgeschlecht.
5) adj. *wjelči, a, e,* Wolfs-: *wjelči doł* (73, 138), Wolfstal; *wjelča hora* (často), Wolfsberg: *wjelča šibjeńca* (67, 81), Wolfsgalgen; *wjelče łužki* (69, 23), kl. Wolfssümpfe.

222. *wjerba, y,* f. (stsł. *vrъba*, ds. *ẃerba*, pól. *wierzba*, čě. *vrba*), die Weide, der Weidenbaum.
1) *wjeřba,* Weide; pl. *wjeřby,* Weiden, Weidengebüsch; *pola wjeřby* (71. 274); w něm. zap.: *die Werben* (67, 61), *in den Werben,* dem. *wjeřbka i,* f., die kleine Weide; *pola wjeřbkow* (71, 287), beim Weidengebüsch.

2) *wjerbica, y,* f., & *wjeřbina, y,* f. (70, 73), der Weidenbusch, das Weidenfeld; pl. *wjeřbicy* (70, 80) & *wjerbiny* (73, 166), die Weidenbüsche; w něm. zap.: *die Werbitze* (71, 257) & *Werbitzen* (67, 94); dem. *wjeřbinka, i,* f. (73, 156) & *wjeřbička, i,* f., das kleine Weidengebüch; pl. *wjeřbički* (71, 278) & *wjeřbinki* (67, 215; 70, 73), die kleinen Weidenbüsche, die Weidensträucher.

3) adj. *wjeřbowy, a, e.* Weiden-: *wjeřbowa hórka* (71, 257), Weidenhügel.

223. *wjeřch, a,* m. (stsł. *vrъchъ*, ds. *ẃerch*, pól. *wierzch* čě. *vrch*), der Gipfel, Wipfel.

1) *wjeřch, a,* m. & dem. *wjeřšk, a,* m. (často), der oberste Teil eines Flurstückes, der Rücken eines Geländes: Berges u. dergl.: die Höhe, Anhöhe; w němsk. zap.: *in Wirche & Podwircha* (69, 20) *Würg Pola* (67, 102) = wjeřch pola, am grossen W.; *Werschk* (69, 281); am grossen *Wirschk; in Wierschk* (69, 31), *in Wiorschk* (69, 11), *Wierschlucza* (69, 10) skeps. za.: *wjeřšk puća,* auf der Höhe des Weges; pl. *Wersken* (70, 59).

2) *wjeřchow, a,* m. (69, 21 *Werchau*) & *wjerchowc, a,* m. (69, 8 a skeps. 69, 20 *in Wirchholz* & 69, 15 *Würchholz*), das Flurstück, auf dem Gipfel, auf der Anhöhe.

3) *wjeřšeńca, y,* f. die Anhöhe; pl. *wjeřšeńcy* (67, 73) Flurstücke auf der Anhöhe.

224. *wićaz, a,* m. der Lehnbauer, Lehngutsbesitzer.

1) *wićežki, ow,* pl, (69, 44), die Lehnflurstücke.

2) *wićežstwo, a,* n. (67, 109 *Wićezstwo* & *Wićelstwo*), das Lehngut, der Lehnbesitz.

3) adj. *wićežny, a, e,* Lehn-: *wićežne keřki* (71, 274), die Lehnsträucher.

225. *wino, a,* n. (stsł. čě. *vino,* ds. pól. *wino*), Wein.

1) *winak, a,* m. (73, 163 *Winack*; 73 164 *Winacken*) & *winař, rja,* m. (67, 46) & *winik, a,* m., pl. *winiki* (73, 164), das Weingelände.

2) *winica, y,* f. (často) & synk. *wińca, y,* f. (často), der Weinberg, Weingarten: *na winicy, pod winicu — pola wińcy, pod wińcu, we wińcach;* w něm. zap.: *die Winiza,*

die Winza, Wincza, die Winze, die Wincze, an Winze (67, 123), *die Windse* (69, 266), *auf der Winze; die Winzen, der Winzenberg.*

3) dem. *winička, i,* f. der kleine Weinberg, das Weingärtchen: *wińčka,* pl. *wińčki;* w něm. zap.: *Winczka* (často).

4) adj. *winowy, a, e.* Wein-: *winowa hora,* der Weinberg — *wińcaŕski, a, e.* Winzer-: *wińcaŕska hora;* der Winzerberg.

226. *wis-ać* (stsł. *visati,* ds. *wisaś*), hängen, hangen.

1) *wisak, a,* m. (73, 144), das hängende Gelände, der Abhang.

2) adj. *wisaty, a, e.* hängend, abschüssig: *wisate* sc. polo (71, 252), das abschüssige Feld; *na wisatym* (70, 70); *wisata štrunca* (73, 140), der abschüssige Flutgraben. *wiselnica, y,* f. (70, 62 *Wieselitzen*), der Abhang.

227. *wišnja, e,* f. (stsł. *višnja.* ds. *wišńa,* pól. *wiśnia,* čě. *višně*), die Kirsche.

1) *wišnja,,* Kirsche; pl. *wišnje,* die Kirschen, die Kirschenpflanzung, der Kirschengarten: w něm zap.: *die Wischen* (69, 31), *die Wischen*-stücke (69, 33).

2) *wišnica, y,* f. & *wišeńca, y,* f. (71, 278) dem. *wišnička, i,* f. & *wišonka, i,* f. die Kirschenanlage: *zady wišnički* (70, 82), hinter dem Kirschgarten; *wišonki* (71, 289), die Kirschenpflanzungen; w něm. zap.: *Wischenza* (71‘ 278), *Wischonka* (71, 288); *Wieznizska* (69, 267), *Wieschnitschki* (71, 260); *in Wischnizkach* (73, 138).

3) adj. *wišnjowy, a, e,* Kirschen-: *wišnjowa hora,* Kirschenberg; *wišnjowa zahroda,* Kirschengarten; *pola wišnjoweho štoma,* beim Kirschbaum.

228. *wjaz, a,* m. (stsł. *vęzъ,* ds. *wěz,* pól. *wiąz,* čě. *váz*), die Rüster, Ulme (Ulmus campestris L).

1) *wjazna, y,* f. (69, 70) & *wjazyna, y,* f. der Ulmenhain; pl. *wjazny* (70, 73) & *wjazyny* (67, 115), die Ulmenbüsche.

2) adj. *wjazowy, a, e,* Ulmen-: *wjazowy* sc. lěs (71, 247) der Ulmenhain.

3) *wjazownica, y,* f. & zwjetša synk. *wjazońca, y,* f. der Ulmenfluss, *die Wesenitz* (přitok k Lobju z Hornjeje Łužicy).

229. *włós, a,* m. (stsł. *vlasъ,* ds. pól. *włos.,* čě. *vlas*), das Haar.

1) *włosanka, i,* f. (67, 99) die Haarquecke, das Borstengras; pl. *włosanki* (70, 92), Fluren mit viel Haarquecken; w něm. zap. skeps.: *Wossanken* (67, 91), *Wassenken* (66, 245).

2) *włosańca, y,* f. (71, 270 skeps. *Wosanca*) & dem. *włosańčka, i,* f. (73, 166 *Wasuntschka*), die Haarquecke, das Borstengras; pl. *włosańcy* (skeps. 70, 66 *Wosancy* & 70, 16 & 71, 270 *die Wassanzen*) & dem. *włosańčki* (70, 89), Fluren mit viel Haarquecken; *we włosańčkach* (často, skeps. *wosančkach*).

3) *włósnik, a,* m. die Haarquecke, das Borstengras; pl. *włósniki* (70, 91), Fluren mit viel Borstengras; wšitke tři pomjenowanja su ludowe pobočki rostlinskeho mjena *włoseńc*, das Borstengras, Borstenhaar, die Haarquecke; a „*włosančki*" maju též w starem znatem ludowem spěwje „Nječestna njewjesta" swoje městno.

230. *woda, y,* f. (stsł. čě. *voda,* ds. *wóda,* pól. *woda*) das Wasser.

1) *woda* Wasser: *srjedź wody* (69, 44), Fluren zwischen dem Wasser.

2) *wódnik, a,* m. (často), der Wassergraben; pl. *wódniki* (73, 134 & 145, 149), die Flurstücke am Wassergraben: *we wódniku* (71, 279), *we wódnikach* (70, 91 skeps.: *Wódnicach*); w něm. zap.: *Wudnick* (71, 268), *Wutnicken* (73, 167) = wódniki.

3) adj. *wodowy, a, e.* Wasser-: *wodowy młyn* (69, 4), die Wassermühle.

231. *wola, e,* f. (stsł. *vola,* ds. *wóla,* pól. *wola,* čě. *vůle*), der Wille, das Gutdünken, die Freiheit.

1) *wola,* die Freiheit, das Freiland t. j. hona, kotrež běchu něhdy swobodne a k swobodnemu wobdźěłanju a wužiwanju přewostajene: jenož w tychle poněmčenych pomjenowanjach: *auf Wohla* (69, 9) — *die Wohle* (71, 257) — *Wohlen* (66, 221) — unter *Wohlen* (69, 31) — *Wohlen*-teich & *Wohlen*-wiese (66, 221) — *Wolisch*-teich (66, 258) — *der Wohlische Kamm* (67, 57).

232. *wólša, e,* f. (sts. *olša,* ds. *wólša,* pól. *olsza* čě. *olše*), die Erle, Eller.

1) *wólša,* Erle; pl. *wólše* (často), Erlen, der Erlenbusch; w něm. zap.: *Walscha* (69, 268), *Walschen* (70, 58), *Walschen*-holzstücken, *Walschen*-stücker — *Welsch* (69, 33), *Welsch*-fleck (66, 258), *Welsch*-holz (69, 34) — *Wilsch*-holz (69, 34) — *Wölscha* (69, 272), *die Wolschen, am Wolschen*-teich, -weg; *der Wollschack* (70, 67) = we wólšach, im Erlenbusch, *die Wulschen, die Wulschenwiese.*

2) dem. *wólška, i,* f. & *wólšička i,* f. (67, 95 *Wolschitzka*) die kleine Erle, pl. *wólški & wólšička,* Erlensträucher, kleiner Erlenbusch: *pola wólšičkow,* skeps. w něm. zap. *die Walschken, die Walschgen; Wolschkeswiese, die Wolschitschka* (67, 108), *die Halschke* (73, 162), *die Woldschken* (69, 30); *in dem Wulschken.*

3) *wólšan, a,* m. & dem. *wólšank, a,* m., der Erler d. i. der Ansiedler bz. der Teich im Erlenbusch: *wólšankhat* (67, 109), *der Wollschankteich* (67, 111).

4) *wólšina, y,* f. (často), das Erlenholz, der Erlenbusch, Erlenhain; pl. *wólšiny,* (často), Erlenbüche: *we wólšinach* (často); *za wólšinami, pola wólšinow*; w něm. zap.: *die Wölschina* (71, 253), *die Wolschine* (často), *Wolschine Krey & in Wolschine* = Teich (69, 31); *in Wolschna; Badwolschin* (71, 247) = pod wólšinu; *die Wulschina, in der Wulschina, die Wultschina.*

5) dem. *wólšinka, i,* f. & hypok. dem. *wólšinčka, i,* f., der kleine Erlenbusch: pl. *wólšinki* (často) & *wólšinčki* (69, 26 skeps. *Wolešinčki*); *we wólšinkach, za wólšinkami*; w němsk. zap.: *Wolschink, Wolschinka, Wollschinka, Wollschinke — Wolschinki — die Walschinke.*

6) *wólšica, y,* f., das Erlenfliess, der Bach im Erlengebüsch: *(pola) wólšicy,* am Erlenbach; *Wolschitz'n* (69, 82).

7) adj. *wólšny, a, e,* Erlen- & *wólšinski, a, e,* Erlenbusch-: *wólšne* sc. hona (69, 277), Erlenfluren; *wolšinski* sc. hat (69, 17 *in Wolschinsky*) Teich im Erlenbusch; *wolschinska łuka* (71, 266); *wólšinske,* sc. zahony (69, 7 & 8), w něm. zap. *Wulschinske.*

233. *wopal, a,* m. (sts. *opal,* ds. *hopal*), der Brand, Brandfleck.
1) *wopal,* Brandfleck, -stück; skepsanki w něm. zap.: *im Woplan* (67, 118), *Woplantrjebje* (67, 119).
2) *wopaleńca, y,* f. Brandfleck im Gewende: pl. *wopaleńcy* (67, 80).
3) *wopalnišco, a,* n. Brandstätte; pl. *wopalnišća* (70, 76) něm. skeps. *Wopalinscha* (67, 119).

234. *wopuš, e,* f. (stsł. *opušь,* ds. *hopuš*), der Schwanz, der Schweif.
1) *wopuš* (často), das schwanzartige Flurstück, das schweifartige Ende eines Gewendes; pl. *wopuše* (70, 75): *za wopušemi;* w něm. zap.: *Wopusch* (často), *Wopuschteich Wobosch* (70, 82), *Wobuscha* (66, 254).
2) dem. *wopuška, i,* f. (často), kleines schweifartiges Endstück eines Gewendes; pl. *wopuški* (často); skeps. w něm. zap.: *Wopuschtia* (70, 67), *Wopatschki* (67, 105), *Hopatschen* & *Hupatschken.*

235. *worjech, a,* m. (stsł. *orěchъ,* ds. *wóřech,* pól. *orzech,* čě. *ořech*), die Nuss, Waldnuss, Haselnuss.
1) *worješka, i,* f. Wallnusspflanzung, *na worješcy* (64, 272).
2) *worješina, y,* f. & dem. *worješinka, i,* f. & hypok. dem. *worješnička, i,* f. (69, 26 *Woreschnitschka*) & *worješinčka, i,* f. (69, 43), Platz bz. Flur mit Haselnusssträuchern bz. bei den Haselsträuchern; w něm. zap.: *Woreschnitschka* (69, 26) & *Woreschnitschki* (69, 278).
3) *worješnik, a,* m. (67, 121), der Haselnussbusch, das Haselgebüsch: *pola worješnikow* (73, 150); w něm. zap. *am Woreschnick* (73, 150), *Worreschnick* (67, 121).
4) adj. *worješny, a, e,* Haselnuss-: *worješne łuhi* (69, 5), Wiesenbrüche umgeben von Haselsträuchern.

236. *wosa, y,* f. & *wosyca, y,* f. & *wosyka, i,* f. (stsł. sts. *osa* & *osica* ds. *wósa* & *wósyca,* pól. *osa* & *osika,* čě. *osika*), die Espe, Zitterpappel, Silberpappel (Populus tremula L).
1) *wosa,* Espe; pl. *wosy,* Espen, Fluren mit Espen; am Espenholz; w něm. zap.: *die Wossa, die Wasse* (71, 214), *die Wassen-burg* (69, 283), *in den Wassen-hölzern, die Wassiken* (69, 32).

2) *wosyna, y,* f. & *synk, wosna, y,* f. (69, 4) & dem. *wosynka, i,* f. das Espengehölz, Espengesträuch, der Espenhain: pl. *wosyny* (67, 119) & *wosny* (69, 26); *wosynki* (66, 237 *Wosenki*) *wosynki-hat* (71, 260), *na wosynach* (71, 260), *na wosynkach* (67, 74); w něm. zap.: *die Wassina* (67, 70), obere u. untere *Wosne* & *Wosnje* (67, 25) *Wossing-teich* (67, 97), *am Wassinger-teich* (71, 261) — *Wuczena* & *Wudżena* & *Wudżina* & *Müdżena* (69, 11); *die Wussenau* (67, 85), *die Wussina* (67, 68), *die Wussinafelder.*

3) *wosenica, y,* f., das Espenfliess: die *Wossenza* (73, 142).

4) adj. *wosowy, a, e,* Espen-: *wosowy hat* (71, 251), Espenteich bz. Wespenteich; *wosowa młodżina* (69, 44), Espenjungholz; *wosowa* sc. hora (73, 145) Zitterpappelberg.

237. *wosyk, a,* m. (stsł. *osěkъ,* ds. *wósek,* pól. *osiek,* čě. *osek*), der Holzhau, Holzschlàg, Verhau, Hag, Hain.

1) *wosyk* (často), Holzhau, Hain: *pola wosyka, we wosyku pod wosykom;* pl. *wosyki* (73, 147).

2) dem. *wosyčk, a,* m. (69, 44), der kleine Hag, Hain: *pola wosyčka;* w něm. zap.: *Wossütschk* (69, 47), (*pola*) *Wosötschka* (71, 279), (*w*) *Woszytschkach* (73, 147).

238. *wowca, y,* f. (stsł. *ovica,* ds. *wójca,* pól. *owca,* čě. *ovce*), das Schaf.

1) *wowčeř, rja,* m., der Schäfer: *Wowčerjec studnička,* der Schäferbrunnen.

2) *wowčeřnja, e,* f., die Schäferei: *pola wowčeřnje, při wowčeřnjach.*

3) adj. *wowči, a, a,* Schaf-: *wowči hat, hatk, móst, wuhon; pola wowčeho mosta* — *wowča hora, hórka, łuka* (často) — *wowče pušćadło* — *wowče hordy, jórdy, hórki, lada, łuki; we wowčich keřkach.*

239. *wrjós, a,* m. (stsł. *vrěsъ,* ds. *wřos,* pól. *wrzos,* čě. *vřes*), das Heidekraut.

1) *wrjós,* Heidekraut; dem. *wrjósk, a,* m. (73, 137), kleines Heidekraut; pl. *wrjóski* (67, 101), kleine Flurstücke mit viel Heidekraut.

2) *wrjosowka, i,* f., Heidekrautflur; pl. *wrjosowki* (67, 105) Heidekrautbeete, -parzellen.

3) adj. *wrjosowy, a, e,* Heidekraut-: *wrjosowy blak* (67, 125), Heidekrautfleck; *wrjosowy łužk* (67, 120), kleiner Wiesenbruch mit viel Heidekraut; *wrjosowe* sc. hona (69 21), Heidekrautfluren; *wrjosowe hory* (71, 283), mit viel Heidekraut bewachsene Berge.

240. *wuhon, a,* m. (stsł. *ugonъ,* stsł. *ugon,* ds. *hugon*), die Viehtreibe, Trift.

1) *wuhon* (často) & Mužak. nar. *wugon*), Trift: *pola wuhona, we wuhonu* (auf dem Viehtreibeweg), *pod wuhonom;* pl. *wuhony* (často); serbske skepsanki: *wuhoń & wugoń,* pl. *wuhnje* (67, 120) & *we wuhnjach* (70, 75) = wuhony, *we wuhonach;* w něm. zap.: *Wuhon, Wuhan, Wuhann, Wuham, Wuwon,* im grossen *Wuhan,* im *Wukon* (66, 250) = wuhon. *Wihon* (69, 282), *Wiheni* (69, 31) = we wuhonje, *die Wiwona* (73, 145) = pola wuhona; *Wiwonjach* (71, 253) = we wuhonach; *Wyhnin* (69, 283) = wuhon, *we Wyhonjach* (69, 35) = we wuhonach.

2) dem. *wuhonik, a,* m. (69, 4 skeps. *Wuhick*), die kleine Trift.

3) *wuhonski, a, e,* Viehtrift-: *wuhonska hola* (69, 46), die Viehtriftheide — *wuhonske* (69, 8 skeps. *Wuhanske*) sc. zahony, Viehtriebefluren.

241. *wulki, a, e* (stsł. *velikyjь;* hs. dial. *wilki & wjelki,* ds. *ẇeliki & ẇelki,* pól. *wielki,* čě. *veliký*), gross.

Tutoń přidawnik trjeba so we wulkej kopicy ležownostnych pomjenowanjow, kiž dźě su:

a) *wulki ćerń, wulki dub, wulki haj, wulki hajk, wulki hat, wulki jězor, wulki kamjeń, wulki klin, wulki kruch, wulki łužk, wulki poprjanc, wulki rukaw, wulki wochlowc* (= hłohowc), *wulki wosyk, wulki zahon; pola wulkeho duba, pola wulkeho kamjenja; na wulkim* (sc. zahonje), *na wulkim kruše, pod wulkim hěblom* (= brjóžkom).

b) *wulka hora, wulka hrjebja, wulka a mała kačka, wulka łuka, wulka a mała rapačica* (Rabenberg bz. Rabenfliess), *wulka sćěna* (70, 94 *Wulka Scena!*), *wulka*

a mała symjeńca (71, 271 skeps. *Symanca;* Pflanzgarten), *wulka strona, wulka štuka; za wulkej ławu, na wulkej łucy, za wulkej łuku.*

c) *wulke hunišćo* (69, 79 *Wulke Hunischzo:* Tennenflur), *wulke ladko, wulke polo, wulke šołćistwo* (69, 272 *Wulke Schowtzsmstwo:* Schulzengut).

d) *wulke doły* (69, 280 *Wulke Dołhi!*), *wulke hona, wulke hórki, wulke jězory, wulke klincy, wulke łuki* (skeps. też *Wucki*), *wulke a małe łuki, wulke pola, wulke wotrowcy* (67, 110 gr. Horste); *we wulkich polach.*

242. *wuměnk, a,* m. & *wumjeńk, a,* m. (ds. *humeńk* & *huměnk,* čě. *výměnek,* cf. pól. *wymianka*), der Austausch, Wechsel; das Ausgedinge.

W ležownostnych mjenach znamjenja *wuměnk:*

a) Wechselflurstück, Austauschfeld t. j. hono (polo), kotrež wjesnjenjo we wěstych časach po postajenju wjesneje rady mjez sobu *wuměnjachu.*

b) das Ausgedinge, der Auszug t. j. ležownosć a dale wšo, štož sebi stary nan při přepodaću kubła do rukow swojeho syna za swoje zežiwjenje na wotpočinku wuměni.

Tajke mjena ležownosćow w Hornjej Łužicy mamy:

1) sg. *wuměnk* resp. *wumjeńk* (často) & pl. *wuměnki* resp. *wumjeńki* (často) — a k tomu: *pola wumjeńka, za wumjeńku, we wumjeńkach, za wumjeńkami,* skepsanki w něm. zap.: *der Wumenk, die Wumenki* (69, 8), *Wumengki, im Wamenk* (67, 105), im grossen, im kleinen *Wamenk,* auf der *Wamenka* (67, 100), *Wamenken, Womenke* (69, 30), *Wombky* (69, 14), *Vonimken* (69, 30), *Humeng* (70, 83), *Humgang, Uhmenka* (69, 4).

2) adj. *wumjeński, a, e,* Tausch-, Ausgedinge-: *wumjeńska łuka,* Tausch- bz. Ausgedinge-wiese; *wumjeńske* resp. *wuměnske* sc. zahony (ně. *die Wumensken*).

243. *wuzki, a, e* (stsł. *ązъkyjь,* ds. *huzki,* pól. *wązki,* čě. *uzký*), eng, schmal.

W tychle zestajenkach: *wuzki puć — wuzka łuka — wuzke polo; na wuzkim puću, na wuzkim polu — wuzke zahony & zahoncy, wuzke łuki, wuzke pola, wuzke řěpišća*

(Rübenbeete); w něm. zap.: *Wuski, Wusky, die Wuske* (69, 47), *auf der Wuske, Wuschkie Repitzka* (69, 5), *wuzka hrjebička* d. i. der kleine schmale Graben, *die Wusken, Wussken, Wuske Sahonze* (69, 6), *Wuske Telle* (69, 10) = wuzke doły.

244. Pomjenowanja jednotliwe a rědke:

1) *wiwalca, y,* f. (často; z němčiny) *die Wiwaltze* t. j. *die Viehwälze* = Viehtrift, Viehhürde.

2) *włohi, ow,* pl. (67, 100), feuchte Fluren (*włoha*, Feuchtigkeit).

3) *wobora, y,* f. & *woborišćo, a,* n. die Hürde; skepsanki: a) serbske: *woboriška* & *we wobjerškach* — b) němske: *Woberschken, Wobraschken.*

4) *wogon, a,* m. (Mužak nar. = ds. *hogon*), der Schwanz, Schweif: *wogonaty gat.* (67, 71), der schweifartige Teich; *wogonski* sc. gat (69, 16 skeps.: *Wogorski.*

5) *woka, i,* f. die Wicke: *wiki* (69, 271, *die Woken*) = Wickenflurstücke; *wokajca, y,* f. das Wickenfeld: skepsanki w něm. zap.: *Wokajze* (69, 105), *Wokatsche* (67, 84), *Wogatsch* (73, 159).

6) *wójnišćo, a,* n. (70, 78 skeps.: *der Wujnzo*), der Hederich, das Hederichfeld.

7) *wół, a,* m. Ochse; adj. *wolacy, a, e,* Ochsen-: *wolacy hat,* Ochsenteich; *wolaca łuka,* Ochsenwiese; *wolace keřki* (70, 88 skeps.: *kloki*) Ochsenbusch, *pola wolacych keřkow;* — *woleńc, a,* m. & *woleńca y,* f. (73, 159 skeps. *Buleno* & *Bulenza.*

8) *wosebny, a, e.* gesondert: *wosebnicy* (69, 12), Sonderfluren, Sonderbeete.

9) *wóslina, y,* f. die Grauwacke, der Grauwackenschiefer: pl. *wosliny* (71, 286), Fluren mit Grauwackelagern; *wóslink, a,* m. (71, 286 *Wohsling*), der Grauwackensteinbruch.

10) *wosoł, wósła,* m. Esel; adj. *wósli, a, e,* & *wósliči a, e.* Esels-: *wósla hora* (70, 69) & *wósliča hora* (66, 252) & *wóslička hora* (73, 145), Eselsberg.

11) *wosranc, a,* m. pl. *wosrancy* (71, 250), Kotfluren (wudmo).

12) *wosrjedk, a*, m. Ackerbeet mitten zwischen zwei Furchen *wosrjedki* (69, 259 *Wosredken*), Ackerbeete.
wotawišćo, a, n. Grummetgrasplatz pl. *wotawišća* 70, 91).
13) *wóst, a*, m. die Distel pl. *wósty*, (71, 247) Disteln, das Distelfeld; *we wóstach*, auf dem Distelfeld w tychle něm. skepsankach: *Wustag* (71, 247) & *Wustiche* (73, 168) & *Wustaka, Wustace, Wusteko* (69, 32).
14) *wotpalenca, y*, f. (71, 243 *die Wuhtpalenza*) = die Brandstelle im Walde.
15) *wotrow*, a, m. (73, 140), die Insel der Horst im Gelände; dem. *wotrowc, a*, m. (69, 260), der kleine Horst; pl. *wotrowcy* (67, 111), die Horste.
16) *wotruby, ow*, pl. der Holzhau, Holzschlag: (*we*) *wotrubach* (67, 112), im Holzschlag.
17) *wotryw, a*, m. (73, 140), die abgegrabene Stelle im Gelände.
18) *wottok, a*, m. der Ablauf, der Abzugsgraben in der Flur; *pola wottoka* (67, 80 *Wattecka*), beim Flutgraben; pl. *wottoki* (67, 72 *Wottocken*), Abzugsgräben.
19) *wows, a*, m. Hafer: *wowsny jězor* (69, 48), Hafersee; *wowsnišća, ow*, pl (69, 3), Haferflurstücke.
20) *wróna*, y, f. Krähe: *wrónjaca buda* (71, 266), die Krähenbude; *na wrónjacej budźe* (70, 85), auf der Krähenhütte; *wrónica, y*, f. (69, 43 skeps. *Wrotnica*) der Krähenfuss (ein Unkraut).
21) *wrótny a, e*, Tor-: *wrótna jabłoń* (73, 140), der Apfelbaum am Tor.
22) *wudra, y*, f. (často), die Fischotter: an der *Wudra* (69, 1) & der *Wudra*-damm (69,2).
23) *wuhlo, a*, n. Kohle, spec: Holzkohle: *wuhelc, a*, m. (71, 259 skeps. *Wuheńc*); *wuhlerc, a*, m. der Kohlenbrenner: (*pola*) *Wulerza* (67, 81).
24) *wumjenc, a*, m. (67, 12; st. *gumnjenc* = stsł. *gumenьcь*) der Gemüsegarten, das Gemüsebeet hinter der Scheunentenne (*huno* sts. *guno*); pl. *wumjency* (67, 113), Gemüsebeete hinter der Scheune.
25) *wumokanja, ow*, pl. (69, 38), durch Wasser aufgeweichte Flurstücke.

26) *wupaleńca, y,* f. & *wupalnišćo, a,* n., Brandader im Erdboden, Brandfleck im Gelände; pl. *wupaleńcy* (69, 27); w něm. zap.: kurze u. lange *Upalentsche* (69, 27); *Wupalentschza* (67, 119).

27) *wupar, a,* m. (70, 96 *Wopar*), Brandfleck, Brandader im Felde; pl. *wupary* (71, 267 *die Wuppary*): *na wuparach* (70, 96).

28) *wuroda, y,* f. (často) die Ausrodung, das Rodeland, dem. *wurodka, o,* f., das Beet in der Rodung; w něm. zap.: *die Wuroda* (69, 38), *die Wuorode* (69, 40), *die Wurotka* (71, 259).

29) *wusmalić,* durch Sonnenstrahlen aussengen: *wusmaleńcy, ow,* pl. (69, 21 *Usmalenze*), Sonnenbrandflecken im Gewende.

30) *wuwrot, a,* m. das Pfluggewende, die Anwand in der Ackerflur: *na wuwrotach* (71, 278) auf den Anwänden.

31) *wužłob, a,* m. (70, 90) die Aushöhlung im Gelände, die Talmulde; *(pola) wužłoba* (73, 170 skeps. *Wuschlobja*), *we wužłobje* (70, 91); pl. *wužłoby* (70, 77), Talmulden; *(we) wužłobach* (70, 77 skeps. *Wuschobach*).

32) *wysoki, a, e* hoch: *na wysokim* sc. honu (70, 69), auf der hohen Flur; *wysoka* sc. łuka (67, 71 *die Wissoka*), die hohe (*Wiese*).

33) pràep. *wyše,* über oberhalb: *wyše hata,* oberhalb des Teiches; *wyše kowaŕnje,* über der Schmiede; *wyše wsy,* oberhalb des Dorfes; *wyše zahrody* (67, 117 *in Wusche Sarodi*), oberhalb des Gartens; *wyše keŕkow* (67, 116 skeps. *w keŕkach*), oberhalb des Busches.

245. praep. *za* (stsł. ds. pól. čě. za), hinter, — jenseits:

a) w tychle mnohich zestajenkach:

1) *Zaběłač, a,* m. (69, 25 *Sabewatsch;* 69, 282 *Sabatsch;* 69, 282 *Sabosch*) = Flur hinter dem w e i s s e n T e i c h e (*běłač*).

2) *zabłota, ow,* pl. (67, 78 *Sabloty*), Fluren hinter dem Sumpfwald.

3) *zabrězniki, ow,* pl. (69, 8 & 42; ně. *Zabrising,* 69, 272) & dial. *zabrjozyny & zabrjozny* (69, 29 *Sabrossen*) a *zabrjazny* (69, 14 *Sabrjasna*) & *zabrězyny, ow,* pl., Fluren hinter dem Birkenbusch.

4) *za dubrawki, ow,* pl. (69, 15), Fluren hinter dem Eichwald.
5) *zaduby, ow,* pl. (69, 26), Fl. hinter den Eichen; *zadubič, a,* m. (67, 105) Flur hinter dem Eichwald.
6) *zahrjebje, ow,* pl. & *zahrjebne,* sc. zahony, Flurstücke hinter dem Wassergraben.
7) *zahuno, a,* n. das Flurstück hinter der Tenne resp. Scheune; *na zahunje* (69, 12); pl. *zahuna* (die *Sahuna,* (69, 48 *Sawune, Zahune*); adj. *zahu(n)ny, a, e* & *zahunski, a, e* & *zahuniši, a, e,* hinter der Tenne gelegen: *zahuny hat,* der Teich hinter der Tenne; *zahunske* (69, 22) & *zahuniše* sc. zahony (69, 5), Fluren hinter der Tenne.
8) *zajamy, ow,* pl., Fluren hinter der Lehmgrube.
9) *zajězor, a,* m., Flurstück hinter dem See.
10) *zakaleńcy, ow,* pl. (69, 5), Fluren hinter dem Morast.
11) *zakeřki, ow,* pl. (69, 16 skeps. *Zakarki*), Fluren hinter dem Busch; *zakeřske* sc. zahony (69, 16 *in Zakarskie*).
12) *zakhěžki, ow,* pl. Fluren hinter den Hütten.
13) *zakhołm, a,* m., Flurstück hinter der Bergkuppe.
14) *zakhójny, ow,* pl. & *zakhójnišća, ow,* pl. & dem. *zakhójčki, ow,* pl., Fluren hinter dem Kiefernbusch; w něm. zap. skeps.: *Sakoina* & *Sakoitzky* & *Sakoschtza* (71, 257).
15) *zakopc, a,* m. (69, 39 skeps. *Sakupta* & *Zakupc*), Flur hinter dem Hügel; *zakopniki, ow,* pl. (67, 75 skeps. *Zakupniki*), Fluren hinter den Hügeln.
16) *załaz, a,* m. (ně. skeps. *Salos*) & dem. *załazk, a,* m. (ně. *Sallask*) & *załaznja, e,* f. Flur hinter der Rodung.
17) *załuki, ow,* pl. (69, 6 & 14: in *Sawukach*) & dem. *załučki, ow,* pl., Fluren hinter den Wiesen: *w załučkach;* něm. *die Sawuczki* (69, 48), *Sawutschken* (69, 263).
18) *załuhi, ow,* pl. & *załužki, ow,* pl., Fluren hinter dem grossen bz. kleinen Wiesenbruch; *Sawuki* (69, 6), *Sawuczki* (69, 48) ně. skeps.: *die Saubuschken* (70, 39).
19) *zalěs, a,* m. (w něm. zap.: *Sales, Saliss, Salassa*) & dem. *zalěsk, a,* m. (ně. *Szalesk*), Flur hinter dem Laubwald.
20) *zalěšćiny, ow,* pl., Fluren hinter den Haselnussträuchern.
21) *zamočidła, ow,* pl., Fluren hinter dem nassen Gelände (*močić,* nässen).

22) *zamost, a,* m. (ně. der *Sammost*), Flur hinter der Brücke: *na zamosće* (69, 20 in *Samosdie*); pl. *zamosty, ow,* Fluren hinter der Brücke; dem. *zamostki, ow,* pl. (skeps.: 69, 261 *Samonsken, Samočki*), Flurbeete hinter der Brücke — adj. *zamostki, a, e* hinter der Brücke gelegen: *zamostke* (69, 262) sc. zahony, Flurstücke hinter der Brücke.

23) *zaposeki, ow,* pl. & *zaposyki, ow,* pl., Fluren hinter dem Holzschlag, der Waldlichtung w tychle němskich skepsankach: *Sapaski* (66, 255), *Sabasken* & *Sagasken* & *Sagesken* (66, 255), (*in*) *Zapaskach.*

24) *zapućny, a, e* hinter dem Wege gelegen: *zapućny łužk* (69, 11 *in Saputzne Wusk*), der kl. Wiesensumpf hinter dem Wege (Feldwege).

25) *zarěka, i,* f. (69, 19 *in Sarecka*). Flur hinter dem Fluss; pl. *zarěki, ow* (69, 33 *Sarecki*), Flurstücke hinter dem Fluss; němske skepsanki: *im Sareckie-Wusk* & *in der Sarenka* & *im Sarenka - Wusk* (69, 11); *die Sarjaken* (69, 282 & 283), adj. *žarěčny, a, e: zarěčne* sc. zahony (69, 280 *Sarentschen*), die Fluren hinter dem Fluss.

26) *zatruha, i,* f. die Flur hinter dem Flutgraben; skepsanki w něm. zap.: *Satroha* (69 13), *Satruha* (69, 20) *in der Satru* (69, 280); pl. *zatruhi, ow,* Flurstücke hinter dem Flutgraben.

27) *zawinica, y,* f. (69, 279 *Sawinitza*), die Flur hinter dem Weinberg.

28). *zawólšnja, e,* f. (69, 20 *Sawolschna*), Flur hinter dem Erlenbusch.

29) *zawuhon, a,* m. (69, 18), Flur hinter der Trift.

246. praefix *za-* (stsł. ds. pól. čě. *za-*) an-, auf-, ein-, vor-, zu-, etc.:

a) w tychle zestajenkach:

1) *Zababina, y,* f. (71, 288; v. *baba,* alte Frau, Grossmutter), Grossmutter- ausgedinge-flur.

2) *zadank, a,* m. (69, 258), Zugabe-flurstück.

3) *zahat, a,* m. & *zahaćina, y,* f., die Flusseindämmung, die Schleusse.

4) *zakazń, ńe,* f. & *zakazńa, ńe,* f., Flur, deren Betreten verboten ist, insb. die Waldschonung; něm. zap.: *in*

Sackus (69, 281), die *Sackassen* (66, 251), *Sakasen, Sakasna, Sakasnia, Sakaznia, Sakaszen* (69, 264).

5) *zakałanc, a,* (71, 285 *Sakawanz*) der Totstecher (přimjeno).

6) *zaklaty, a, e,* verflucht, verwünscht; *na zaklatym* sc. polu; *zaklećina, y,* ł. (67, 116), die verwünschte Gespensterflur.

7) *zalijak, a,* m., der Überschwemmer (hat).

8) *zališčica, y,* f. (66, 254) das Gelände für Füchse, der Fuchsbau.

9) *zaměnki, ow,* pl. (71, 255), die Tausch-, Wechselflurstücke; w něm. zap.: *Samienka, Samenken.*

10) *zaměšane* sc. zahony (67, 120 *in Samischen, Samischarücken*), aufgerutzte Fluren.

11) *zanošeny puć,* der zugeschüttete Weg.

12) *zapal, a,* m., der Anbrand, der Brandfleck; pl. *zapale, ow,* die Brandflecke, Brandstellen im Gelände: *na zapalach;* serbske skepsanki: *zapaly* & *zapoly* (71, 265); w něm. zap.: *der Sapall* (70, 88), *die Sapale, Sapalle* & *Sapalach* (71, 268); *zapalnik, a,* m. (70, 88 *in Sapalink*), der Brandfleck.

13) *zasranc, a,* m. (69, 3), der Kotplatz.

14) *zasrěniše* & *zasrěnske* sc. zahony (69, 5 *Sasrenisch* & *Sasrenski*), die mittleren Fluren.

15) *zastawa, y,* f. & *zastawy, ow,* pl. (71, 268), die eingesetzte (n) Flur (en) d. i. die Pfandflur bz.-fluren.

16) *zastupniki, ow,* pl. (67, 123), die Vertreter d. i. Pfandäcker.

17) *zasuwak, a,* m. (67, 7Ѣ, *der Saschuwak*), der Riegel, die Schleusse.

18 *zasypanca, y,* f. (69, 4), die Einschüttung, der Schuttplatz, die Schuttgrube.

b) wosebje pak w tutymaj wěcownikomaj a jeju wotwodźowankach:

1) *zahon, a,* m., das Gewende, Flurstück; pl. *zahony, ow,* die Gewanne, Flurstücke.

a) gen. sg. *zahona,* gen. pl. *zahonow;* loc. sg. *zahonje,* loc. pl. *zahonach;* w Mužak. a namj. nar.: *zagon,*

pl. *zagony;* w němskich zapiskach: *Sahon, Sahony, Sahona, Sahonow, Sahonach, in Sahoname* (69, 4); *in Sahäna* (69, 15) *Sagon, Sagony; Sagan, Sagany,* auf dem *Sagan* (71, 260), der grosse u. kleine *Sagan* (73, 165), *im Sagon-feld* (66, 253); *Sachon* (73, 145), *an Zachorn* (73, 144); *Saone, Sawon* (69, 47), *die Sawohne* (67, 101), *Zawone, (w) Sawonu* (71, 242), *Sauhan* (71, 243), *Sauna* (67, 95) *in Saune* (69, 281), *in der Sauhna* & *Sauhona* (67, 120), *in Saunach* (73, 147), *die Schahane.*

b) *zahonc, a,* m., das kleine Gewende; pl. *zahoncy, ow,* die kleinen Gewanne: *pola zahonca & zahoncow; na zahoncu & zahoncach;* w Mužak. nar.: *zagónc,* pl. *zagóncy, zagonce* w něm. zap.: *der Sahonz, im Sahonz; Sahonze (-zen), in Sahensen* (69, 281), — *Sagonz,* gen. *Sagonza* (67, 114), *in den Sagonzen — in Saonza — am Sahansen* (67, 95), *die Sachonzy* (67, 111), *in Sauhornza* (67, 108), *die Sauonzen* (69, 279), *Savonsch* (69, 39), *Sauanzen* (69, 33), *Sahonisch* (69, 6) = zahonc, *Santschen* (70, 62), *Schahanz* (70, 93), *(in) Schahanza* (70, 96).

c) dem. *zahonk, a,* m., & hypok. dem. *zahončk, a,* m., das kleine resp. ganz kleine Gewende; pl. *zahonki, ow* & *zahončki, ow,* kl. resp. ganz kl. Gewanne; w něm. zap.: *Zagonk* (69, 16), *Sahong, Sauke* (69, 262) = zahonk, *Sauken* (69, 29) = zahonki; *Saufang* (67, 70) = zahonk; *Sahonzk, Sahontschk, Sahonzschk, Sahonczk, Zahonschk, Sahonschke (-en)* = zahončki, *Sawonschik* (69, 270) = zahončk, *Sawontschk, Sawontschke* (69, 261), *in Sauczke* (69, 281) = na zahončku, *Sagonski* & *Sagonschki* (69, 10) = zahončki, *Zahonzschken* (69, 270), *in den Sahonaschken, Sahntschken* (70, 59), *Sahnschken* (69, 34), *Säntzschen* & *Sänschen* (70, 58 & 59), *die Sahanczeschen* (67, 95) *Sahonsken* & *Sauhentschken* (70, 59) = zahončki; *Sachonski* (69, 10) & *Sawonzki* (71, 285) & *Sonwonschka* (69, 40) = *zahončki.*

2) *zahroda, y,* f (Mužak. a namj. nar. ds.: *zagroda*) & dem. *zahrodka, i,* f. (Mužak. a namj. nar. a ds. *zagrodka*), das in unmittelbarem Anschluss an ein Gehöft oder eine Wirtschaft mit einem Staketen-, Latten- od.

Bretterzaun bisweilen auch mit einer Dornhecke, selten mit einer Lehm- od. Steinmauer umgebene und geschützte Stück Erdboden und zwar in der Regel:

a) *zahroda* der Obstgarten: *na zahrodże*, im Obstgarten.

b) *zahrodka* der Gemüse- und Blumengarten: *we zahrodcy*, im Blumengarten.

c) pl. *zahrodki* die gemeinsamen Gemüsepflanzenbeete der Dorfbewohner am Wege vor dem Dorfe: *w zahrodach, w zahrodkach* (skeps. *w zahradkach*) *za zahrodami*; skepsanki w něm. zap.: *Sarodda* (69, 29), *Sarodi* (69, 268), *die Sarody* (69, 279), *Sagrada* (69, 24), *Sagrodden* (69, 283), *in Saroten* (69, 281) — *Sarodky* (73, 196), *Soratke* (67, 95), *in Sagrodken, Sarotki* (69, 7), *Zarotki* (66, 254), *Saroski* (69, 10), *in Saroki* (69, 13), *in der Saroki-* Hutung (67, 120), *Sarokky* (66, 254; 67, 126); — adj. *zahrodny, a, e,* Garten- & *ahrodniči, a, e,* Gärtner-: zahrodne łuki (69, 260 *Sarodne Wuki*) — *zahrodniče* sc. hona (67, 119 zahrodniše), Fluren des Gärtners, Gärtnerfluren), *Soratke* (67, 95).

247\. *zeleny, a, e,* (stsł. *zelenyjь*, ds. *zeleny*, pól. *zielony*, čě. *zelený*) grün.

1) *zeleny*, grün — w tychle pomjenowanjach: *zeleny doł, zeleny haj, zelena hrjebja, zeleny kamjeń, zeleny puč, zelena smaha, pola zeleneho doła, pola zeleneho kamjenja, pola zeleneho puća, za zelenej hrjebičku.*

2) *zelenka, i,* f. & *zeleńca, y,* f. das grüne Gewende, die grüne Wiese: die unteren *Selinken* (67, 84).

248\. *zelišćo, a,* n. (ds. *zelišćo*), das Kräutig.

1) sg. *zelišćo* (69, 17), das Krautfeld, das Kräuterfeld.

2) pl. *zelišća, ow* (69, 14), die Kräuterfluren, Kräuterplätze: w něm. zap.: *Sellischza* (69, 14), *in Selischa* (69, 15), *die Selissen* (67, 94), *in den Silesien* (67, 93), *Sellesenberg, die Selschken* (70, 58).

249\. *złoty, a, e* (stsł. *zlatyjь*, ds. pól. *złoty*, čě. *zlatý*), golden.

1\. *złoty*, golden: *złoty hat — złota hora — złote ćelo* (73, 147 *Swota Czelo!*), das goldene Kalb, *złote* sc. hona (69, 271 *die Swutten*).

2) *złótnica, y,* f. (71, 270), die Goldrute, Goldgrube.
3) *złótnik, a,* m. (71, 270), die Goldflur, Goldgrube u. dergl. pl. *złótniki* (69, 278 *die Swotniki;* 69, 274 *die Swotchen*).

250. Pomjenowanja jednotliwe a rědke:
1) *zbytk, a,* m. (67, 115), der Rest, die Restflur in der Feldmark; pl. *zbytki* (často): *na zbytkach; zbótki* (69, 3).
2) *zhubjeńcy* (69, 7), die verlorenen Gewende.
3) *zły, a, e,* böse, schlecht: *zły łuh, zła łuka, zła łuža* (73, 166 skeps. *Sławuže*), *pola złeje łuže* (71, 266 skeps. *Swejwuže*), *při złej łuži, pola złeje studnički.*
4) *zmoha, i,* f., die Welle, Woge (kaž we wodźe tak w žiće) skepsanki: *pola zmoła* (71, 270), *zmowach* (69, 38).
5) *znamš, a,* m., Namensvetter; adj. *znamši, a, e: znamše* sc. hona (67, 103), Vetternfluren; subst. *znamšina, y,* f. Vetternfeld: *w znamšinach* (70, 73).
6) *zubr, a,* m., der Bison, Bisonochs: *zuboršćo, a,* n. das Bisongehege, der Bisonwald, pl *zuboršća, ow* (často), (frühere) Bisonochsengehege: skepsanki;
   a) serbske: *Syporšća, na syporšćach* (73, 142), *na suporšćach* (69, 37);
   b) němske: *der Soborsch* (67, 107), *die Soborschza* (71, 262).
7) *zwjeŕšny, a, e,* darüber befindlich, oberer: *zwjeŕšne* sc. zahony (69, 10 *Swerschne*), die oberen Fluren.
8) *zyba, y,* f., der Fink, Buchfink: *zybowka* (70, 90), der Buchfinkenbusch.
9) *zymny, a, e,* kalt: *zymna* sc. łuka (67, 118), die kalte Wiese.

251. Z pismikom *ž* na čole poskićeju so nam jenož jednotliwe pomjenowanja ležownosćow, kiž su:
1) *Žabjacy hat* & *žabjacy hatk,* der grosse u. kleine Froschteich.
2) *ždźar, a,* m., die Waldlichtung durch Abbrand; dem. *ždźark, a,* m.: w něm. zap.: *der Schaar* (70, 97); *die Schurchstücken* (70, 63) = ždźary; *Schooriach* (67, 102) = we ždźarach; *der Schark* (67, 107), *der Scharkteich* (67, 111), *Stscharki* (69, 47), adj. *ždźarowski, a, e* & *ždźarkowski, a, e,* Brand-: w něm. zap. skeps.: *Schurowska* (70, 67), *Schuroske* (71, 142) & *die Schurkowska* (70, 99).

3) *želwja, e,* f., die Sumpfschildkröte: (70, 66) skeps.: *Žela.*
4) *železny, a, e,* eisern: *pola železneho hata,* beim Mooreisenteich; *železno, a,* n., das eisenhaltige Moorgelände; *zady železnicy* (nowe), hinter der Eisenbahn.
5) *žerdźe* (često) & dem. *žerdki* (často) die Stangen, die Stängel d. i. der Stangenzaun um die Viehhürde, Viehweide u. dergl.
6) *židki, a, e,* dünnflüssig: *židki* sc. zahon (71, 262 skeps. *Šitki*), das wasserreiche, sumpfigschlüpfrige Flurstück.
7) *žiwnośc, e,* f., die Gartennahrung: *žiwnostki* (73, 150 *Schiwnosky*), die Gartennahrungsbeete.
8) *židżonka, i* f. Seidenpflanze, Seidenblümchen: pl. *židżonki* (73, 125), Flurstücke mit viel Seidenblümchen.
9) *žłob, a,* (69, 39) m. die Erdrinne, der Talgrund, die Talmulde: *we žłobach*; w něm. zap.: *die Swobe* (69, 39); k tomu *žłobańca, y,* f. (71, 259 skeps. *šlobanca*) & *žłobišćo, a,* n. & *žłobowišćo, a,* n. das Talmuldengelände: *we žłobišćach* (70, 95 *šlobišćach*), *die Swoboschtscha* (70, 78) = žłobowišća.
10) *žmoł, a,* m. (67, 89), der Klumpen.
11) *žona, y,* f., Frau, Weib: *žónski hat,* der Weiberteich; *žonowc, a,* m. (71, 281), der Frauenteich.
12) *žrišća, ow,* pl. (70, 95) = ržišća, die Roggenfluren, Kornstoppelfelder.

Г. ИЛЬИНСКІЙ.

О ПОЛЬСКОМ *BEZ* «БЕЗ».

Как известно, этот предлог в истории польского языка представляет двоякую аномалию: 1. он звучит с гласным *e*, а не *io*, как мы ожидали бы согласно известному закону диспалатализации и 2. он начинается твердым *b*, а не мягким, какого требует перед собой в польском языке всякое *e* праславянского происхождения.

В научной литературе уже неоднократно делались попытки об'яснить рационально оба эти неожиданные отступления от законов польской фонетики, но я пе стану их подробно здесь разбирать, так как это сделал еще в 1912 г. профессор Генрих Улашин в своей весьма ценной статье „Miscellanea językowe" (MP. V. 282—297). По моему мнению, после его критики, следует признать за „überwundener Standpunkt" и гипотезу Nehring'a (IF. IV. 400), что *bez* есть заимствование из мр. языка, и „об'яснение" Brückner'a (ASPh. XXII. 239), что *bez* и *biez* суть „дублеты" с твердым и мягким *b*, и мысль Torbiörnsson'a (MP. IV. 32), Berneker'a (LZbl. 1906, ст. 1435, EW. I. 54) и Rozwadowski'ego (RS. II. 81, Gram. jęz. polsk. § 88), что причиной изменения *biez* в *bez* является его неударяемое, в частности, проклитическое положение.

В указанной статье Улашин не упустил случая сказать и свое слово относительно происхождения польского *bez*. А именно он полагает, что закономерные формы *przoz*, *przod* были вытеснены их дублетами *przez*, *przed*, где переходу *e* в *ó* воспрепятствовал предлог *prze*. А так как *przez* в древнепольской письменности не только имеет нередко то же значение, что *bez*, — ср. *przezwinny*, *w przezdroszy* «in invio» (Флор. пс.), но и часто скрещивается с ним в одно целое, — ср. *Bresdreu*, *Brzezkorzyść* и пр., — то мягкое *e* в *przez* (чит. *přez*)

могло способствовать сохранению такого же *'e* и в *biez*. Когда же в *przez 'e* подверглось отвердению (т. е. когда *př'ez* стало звучать как *přez*), то его примеру последовало *'e* и в *biez*. Так и возник предлог *bez* в его нынешней форме.

Хотя изложенной гипотезе нельзя отказать ни в замечательном остроумии, ни в строгой методичности, я, все-таки, не решился бы сказать, что она окончательно раз'яснила вопрос. Я готов согласиться, что влияние *przez* на *bez* могло помешать диспалатализации в последнем гласного *e*, но не могу признать вероятным, чтобы то же влияние предлога сыграло решающую роль и в его отвердении. Эта гипотеза была бы лишь тогда убедительной, если бы Улашин доказал, что аффриката *řš-* (≤ *(p)ř-*) отвердела уже в первые века польской письменности. Но если бы даже это было действительно так, то и в таком случае воздействие твердого *ř* = *řš* в *przez* на мягкое *b* в *biez* едва-ли было бы возможно вследствие слишком резкого различия физиологической природы того и другого звука.

При таких обстоятельствах, я считаю нелишним обратить внимание на факт, который, может быть, бросит совершенно новый свет на происхождение польского *bez*. Дело в следующем.

Среди различного рода предлогов и префиксов, которыми так богат был прагерманский язык, не последнее место занимает *us (uz)*; кроме значений «из» и «очень», он нередко имел значение «без», как это доказывают хотя бы следующие примеры: гт. *us-wēna* «безнадежный», двн. *ur-wāni*; свн. *ur-liuge* «война как беззаконие»; двн. *ur-hirzi* «бессердечный», *ur-sorc* «беззаботный»; агс. *or-mód* «безнадежный», *or-leahtre* «безупречный», *or-sáwle* «без души» и мн. др. (Kluge, Urgermanisch[3] 239).

Так как нет основания сомневаться в иде. происхождении предлога *us* (ср. Torp, Wortschatz der germanischen Spracheinheit 13), то мы вправе, хотя бы пока лишь в теории, допустить, что, кроме германского праязыка, его унаследовал и праславянский. Здесь, по законам славянской фонетики, он должен был бы получить вид *vъ*, а в соединении с известным аффиксом *-z-* *vъz*. Но в такой форме он ничем не отличался от того гораздо более распространенного префикса *vъ-z-*, который возник из иде. *ub*, resp. *up* (ср. двн. *uf*, нем. *auf* и пр.),

и имел совсем другие значения «вверх, по, на, за». Два двойника не могли ужиться рядом, и вот почему первый префикс *vъz* (= герм. *us*), как менее жизнеспособный, исчез в большей части говоров праслав. языка бесследно; но в меньшей части его говоров, а именно в тех, когорые легли в основу будущей ляшской ветви, он мог употребляться дольше и затем совершенно смешаться с своим более счастливым соперником. В результате этого смешения последний унаследовал от первого его значение «без». Нет ничего невероятного в предположении, что это значение жило в польском префиксе *wъz* > *wez* еще в XII—XIII в. Но если так, то *wez* неминуемо должно было скреститься с своим синонимом *b'ez*. Плодом этой контаминации и явился предлог *bez*, с т в е р д ы м и, следовательно, не подвластным диспалатализации *e*.

Но история повторяется! В более позднее время предлог *bez* еще раз испытал влияние извне, но на этот раз не со стороны предлога **wez* (из иде. *us*), а со стороны предлога *przez*. В результате взаимного влияния они, с одной стороны обменялись значениями, — ср. напр. народное „pobiegł *przez* czapki *bez* las" (B r ü c k n e r, Sł. Etym. 22), а, с другой стороны, сблизились и фонетически, ср. дн. *brzez* «без».

М о с к в а.

M. GUMOWSKI.

Sprawa braniborska XII wieku.

Część II. Jaxa.

W tym samym czasie, kiedy w Braniborze panował ks. Przybysław-Henryk, żył w Polsce na wygnaniu krewny jego najbliższy Jaxa. Źródła zowią go rozmaicie: Jaxa, Jazon, Ajax, Jaćko, co właściwie jest tylko przeróbką słowiańską imienia Jakób. Imię to uważać należy za wyjątkowe i o jakimś drugim Jaxie w XII wieku nie słyszymy zupełnie. Dopiero w XIII wieku imię to staje się pospolitsze. W 1232 spotykamy się pierwszy raz z Jaksą kasztelanem siewierskim który świadkuje na dokumencie Henryka Brodatego[1]. Nie jest wykluczone, że był chrześniakiem Jaxy braniborskiego, który jak zobaczymy, miał koło Siewierza swoje dobra.

Jaksa żyjący w Polsce był krewnym ks. Przybysława braniborskiego, a pokrewieństwo to określa wyraz „avunculus“, użyty w traktacie Henryka z Antwerpji[2]. Oznacza to wuja, ale może oznaczać wogóle krewnego po kądzieli. Jaxa, który jak zobaczymy umarł dopiero w 1176, a więc w 26 lat po Przybysławie, nie wygląda na to by był wujem tego księcia, raczej był może jego siostrzeńcem. W każdym razie był najbliższym jego krewnym i miał największe prawa do tronu braniborskiego. O innych zresztą krewnych rodziny książęcej nie słyszymy ani słowa.

Jednakże to nie dosyć. Pokrewieństwo z rodziną książąt braniborskich musiało być jeszcze innej natury, skoro od początku widzimy taką sytuację, że Jaxa jest wydziedziczony,

---

[1] Kodex Małopols. II, 51.

[2] Mon. Germ. Hist. XXV, 483. Jaczonis in Polonia tunc principantis, avunculi supradicti nobilis sepulti.

a nawet wygnany poza granice swojej ojczyzny. Jaxa uciekł do Polski dla tego, że nie on, lecz Przybysław z pomocą niemiecką opanował Branibor po śmierci Meinfryda 1127 r. Pytanie zatem, czy nie miał do księstwa praw nawet większych od Przybysława, czyli czy nie był bliższym od niego krewnym zamordowanego Meinfryda. Tajemnica, która śmierć tego księcia otacza nie pozwoli już teraz na dokładne odtworzenie ówczesnych stosunków i ówczesnego przełomu. Dla nas widocznym jest tylko jego skutek: Przybysław z pomocą Albrechta Niedźwiedzia, za którą drogo musiał zapłacić, ostał się przy tronie braniborskim, Jaxa natomiast musiał kraj opuścić i szukać w Polsce schronienia.

Do Polski przyszedł zatem około 1127 r. jako młody jeszcze człowiek. Ponieważ umarł w 1176 r., więc w chwili osiedlenia się u nas, mógł mieć lat najwyżej 25—30. Przyszedł tu jak wielu innych wygnanych z sąsiednich krajów książąt, szukać pomocy i opieki, tak jak Bożywój czeski, Borys węgierski, Jarosław włodzimierski i inni. Niezwykle rozmaite a interesujące są tytuły, jakimi go obdarzano. Oto w dokumentach urzędowych, na których występuje jako świadek, nazwany jest panem, dominus, i wymieniany zawsze na pierwszem miejscu wśród świeckiego szeregu świadków, jak to mamy na dokumentach z 1149, 1161, 66, 68 i 72[3]). Aktu przez samego Jaksę wystawionego nie znamy dotychczas. W dokumencie Bolesława Wstydliwego z 1252 roku wspomniany jest Jaxa jako „tak zwany książę" (cognominatus dux)[4]) natomiast księga zmarłych klasztoru św. Wincentego we Wrocławiu nazywa go krótko księciem (dux)[5]). Z kronik polskich pierwsza kronika Kadłubka zwie go „primus principum", pierwszym z książąt albo wielmożów[6]), kronika zaś Boguchwała tytułuje go księciem Sorabskim

[3]) Z 1149 u Schirrmachera, Urkundenbuch d. St. Liegnitz 1866, p. 1 — z 1161 w Codex Masov. I. 82 — z 1166 w Kwartalniku histor. 1910, 69 — z 1168 u Riedla, Cod. bran. XIII, 483 — z 1172 w Codex Masov. I. 97.

[4]) Kodeks dypl. kated. krak. p. 42.

[5]) Mon. Polon. histor. V. 680.

[6]) Kadłubek, wydanie Przezdzieckiego, Kraków 1862, 173.

(dux Sorabiae) dając tem ogólnie do poznania, że księstwo jego leżało właściwie między Elbą a Odrą[7]). W spominkach wrocławskich nosi tytuł comes palatinus[8]), w późniejszej zaś kronice o Piotrze Właście skromny tytuł rycerza[9]) (miles).

Kroniki zagraniczne nazywają go stale księciem (princeps lub dux), jak n. p. Wincenty praski[10]), księciem w Polsce (in Polonia principans) tytułuje go Henryk antwerpski w swoim traktacie o Braniborze i tak samo czerpiąca z niego kronika braniborska[11]). Księciem polskim (princeps Poloniae lub dux Poloniae) nazywa go kronika margrabiów braniborskich[12]). Jaksą z Miechowa nazywa go dopiero Długosz, który zresztą daje mu też tytuł satrapy i królika polskiego, a na innem jeszcze miejscu podobnie jak Boguchwał, tytuł księcia sorabskiego[13]). Do rodu Gryfitów zalicza go pierwszy katalog biskupów krakowskich w czasach Długosza powstały[14]). Wreszcie kniaziem kopytnickim zowią go własne jego monety[15]).

Ta rzeczywiście niezwykła ilość i rozmaitość tytułów, między którymi nie znajdujemy najważniejszego, tytułu księcia braniborskiego, jest następstwem faktu, że Jaxa znalazłszy raz w Polsce schronienie i opiekę, został już w niej na stałe i wżył się zupełnie w tutejsze polskie stosunki, gdzie jednak mimo wszystko nie było miejsca obok Piastów, na jakichś innych jeszcze książąt. Stanowisko Jaxy było przeto w Polsce niewyraźne, gdyż z jednej strony pochodził z książęcego panującego rodu, z drugiej zaś strony musiał wobec książąt polskich, Piastów, zejść do roli gościa rycerza. Staraniem jego musiało być przeto przetrwać jaknajkrótszy

---

7) Mon. Pol. histor. II, 520.
8) Mon. Pol. histor. III, 733.
9) Mon. Pol. histor. III, 776.
10) Emler, Fontes rerum Bohem. II. 426.
11) Mon. Germ. Histor. SS. XXV 483 i Riedel, Cod. dipl. bran. D. I. 286.
12) Forschungen zur brand. Geschichte I. 117.
13) Długosz, Liber benef. II. 227 i III. 58 oraz Histor. Polon. II. 13.
14) Monum. Pol. Histor. III. 349.
15) Barfeldt. Münzwesen d. Mark Brend. Berlin 1889 i Gumowski, Zabytki mennicze ks. branib. Poznań 1927, oraz SO. VI. 183 inss.

czas w tej roli i albo z pomocą polską zdobyć dla siebie księstwo i ojcowiznę, albo zostawszy już w Polsce na stałe, wejść przynajmniej w grono możnowładców krajowych.

Nie ulega wątpliwości, że Jaxa, znalazłszy się w 1127 r. na dworze Bolesława Krzywoustego w Krakowie, starał się nakłonić go do interwencji na swoją korzyść w sprawie braniborskiej. Jak każdy inny wygnaniec przyszedł prosić potężnego monarchę polskiego o pomoc, posiłki lub nawet zbrojną wyprawę pod mury Braniboru. Kto wie, czy nie byłby ją nawet otrzymał, tak jak otrzymał ją od Bolesława i Bożywoj czeski przedtem i Borys węgierski potem, gdyby nie inne sprawy, które właśnie wówczas absorbowały politykę polską. Były to mianowicie zawikłania sąsiedzkie, spory i walki z Czechami i Węgrami, wyprawy Krzywoustego w tamte strony i odwetowe napady tamtych na Polskę. O sprawie Jaxy i Braniboru nie można było myśleć na razie.

Kto wie czy interwencję polską nie wstrzymał sam apostoł Pomorza Otto bamberski, gdy w jesieni 1127 wracał ze Szczecina przez Polskę i zatrzymał się czas jakiś w Gnieźnie. Był on dobrym znajomym zarówno Bolesława jak i Albrechta Niedźwiedzia, a poselstwo margrabiego, które mu na Pomorzu zaszło drogę, wypytywało go z pewnością nie tylko o postępy pracy misyjnej[16]. Jest bardzo prawdopodobne, że św. Otto wybrał swoją drogę powrotną dlatego na Gniezno, by tu z Krzywoustnym omówić rozmaite sprawy polityczne odnoszące się do zachodniej Słowiańszczyzny. Skutek był ten, że Bolesław do interwencji w sprawie braniborskiej nie dał się Jaksie namówić i rzecz cała poszła na długi czas w odwłokę.

Wojny, które naówczas Bolesław prowadził, skończyły się dla niego naogół niepomyślnie, a raczej bez żadnego dla Polski i jej interesów rezultatu. Było widocznem, że Polska wyszła poza linję swojej polityki i opuściła cel daleko bardziej naturalny i pożyteczny, jakim był Szczecin i jakim mógł być Branibor. Skończyło się na tem, że przeciwnicy, nie mogąc dojść do porozumienia, odwołali się do sądu ces.

16) Ebbo i Herbord w Mon. Pol. Hist. II. 59 i 108.

Lotara, a ten skorzystał ze sposobności, aby odrazu wszystkie sporne kwestje w stosunku Polski do cesarstwa wyjaśnić i uregulować.

Roczniki saskie zapisują[17]), że dnia 26 maja 1135 r. do bawiącego w Magdeburgu ces. Lotara przybyli posłowie Polski, Czech i Węgier oraz posłowie wendyjscy. Co do pierwszych trzech poselstw to nie ulega wątpliwości, że przybyły z prośbą o rozjemstwo cesarskie w ich sporach. Poselstwo zaś wendyjskie mogło być albo braniborskie albo obotryckie i przybyło złożyć hołd nowemu władcy, a może i coś uzyskać dla siebie. Odnośnie do tych spraw słowiańskich całą polityką cesarza kierował jak się zdaje Albrecht Niedźwiedź, stale bawiący wówczas u jego boku. Towarzyszy on Lotarowi i na sejmie w Bambergu na początku 1135 r. potem w Kwedlinburgu, Halberstacie i Magdeburgu, jest z nim razem w lipcu w Königslutter, wreszcie obecny jest na zjeździe książąt w Merseburgu, który w polityce ówczesnej tak wielkie posiada znaczenie[18]).

Zjazd ten uświetniony był przedewszystkiem pojawieniem się księcia polskiego Bolesława Krzywoustnego. Pertraktacje z nim prowadzone dotyczyły nie tylko sporów czeskich i węgierskich, ale i spraw pomorskich i wendyjskich i zakończyły się ustępstwami Polski na całej linji. Bolesław musiał uznać Belę II na Węgrzech i zgodził się złożyć hołd cesarzowi z Pomorza i Rugji, oraz zapłacić zaległy od lat 12 trybut z tych krajów. O pertraktacjach w sprawie braniborskiej źródła nie mówią ani słowa[19]), nie ulega jednak wątpliwości, że i tę kwestję poruszono w Merseburgu i rozstrzygnięto na niekorzyść Polski tj. uznano panowanie Przybysława i Albrechta w Braniborze, a odrzucono pretensje Jaksy i wstawiającego się za nim Bolesława. Zamiast księcia polskiego występuje teraz i w latach najbliższych postać Albrechta Niedźwiedzia jako protektora zachodniej Słowiań-

---

17) Annalista Saxo MGH. SS. VIII. 769 i Chronicon Mont. Ser. Hoffman IV. 35.

18) Heinemann, Albrecht d. Bär. l. c. 103,

19) Otto Frising. MGH. SS. VII. 19 oraz Analista Saxo l. c.

szczyzny, pana Braniborza i właściciela szerokich terytorjów pomorskich nad rzeką Pienią.

W ten sposób Jaksa zawiedziony został w swoich nadziejach i nie znalazł ostatecznie pomocy na dworze monarszym Krzywoustego. Nie jest wykluczone, że tytułem niejako odszkodowania za zawiedzione nadzieję i za 8 letnią wierną służbę, wynagrodził go Bolesław dobrami ziemskiemi, które pozwoliły mu przynajmniej stanąć odrazu wysoko w hierarchji społecznej i liczyć się do pierwszych możnowładców ówczesnej Polski. Majątki te i długoletni pobyt tutaj, przywiązały Jaksę już na stałe do nowej ojczyzny, mimo, że o swoim Braniborze nie przestał ciągle jeszcze marzyć i czekał cierpliwie lepszej sposobności, by wyciągnąć po niego ręce.

Majątki Jaksy, o ile je dziś wyśledzić można, nie były skupione razem w jednym kluczu, ale leżały w rozmaitych częściach Małopolski i Śląska, idąc od Wrocławia aż poza Lublin. Znamy w pierwszej linji te, które weszły później w skład fundacji kościelnych i zapisane zostały jako dary przez Jaksę w ofierze złożone. Należą do nich:

Nieznane bliżej dobra pod samem miastem Wrocławiem, a śladem po nich to kościół św. Michała fundowany przez Jaksę we Wrocławiu, niewątpliwie na własnym gruncie. Ponieważ kościołem tym, może drewnianym, jeszcze w 1139 rozporządza biskup wrocławski na rzecz opactwa św. Wincentego, przeto wynika stąd, że dopiero potem przeszły te grunta w posiadanie Jasy, a jeszcze później, przy końcu jego życia począł się tu budować kościół ciosowy jego fundacji[20]).

Inne jego dobra śląskie leżały już na granicy Małopolski w powiecie pszczyńskim koło dzisiejszych Mysłowic. Są to Lędziny z górą św. Klemensa i kościółkiem drewnianym, które potem stanowiły własność klasztoru sieciechowskiego[21]).

Większy klucz dóbr posiadał Jaksa pod samym Krakowem, gdyż należały tu doń wsie: Zwierzyniec z górą św. Salwatora, Zabierzów i Bibice, a prawdopodobnie Przego-

20) Grünhagen: Reg. Sil. I. 17 — Schlesiens Vorzeit 1875. p. 233.
21) Długosz Liber benef. III 290.

rzały i Bielany, czyli całe pasmo wzgórz ciągnących się po zachodniej stronie Krakowa, które następnie było własnością klasztoru Norbertanek na Zwierzyńcu[22]. Do tegoż klasztoru należały później także Jaksice, wieś niewątpliwie od naszego Jaksy pochodząca, położona w parafji Skowiszyn, a może też drugie Jaksice nad Nidą w pow. pińczowskim, które dopiero w 1256 przeszły w posiadanie wymienionego klasztoru, przedtem zaś należały do biskupa Iwona, a jeszcze przedtem do Sieciechowa[23].

Drugim znacznym kompleksem dóbr Jaxy w okolicy Krakowa był Miechów, gdzie później Bożogrobców czyli Miechowitów usadowił. Do tego klucza liczyły się same dobra miechowskie, oraz wsie Zagórzyce, Komorów i Jaksice w najbliższej okolicy, a może jeszcze Goszcza i inne włości dziś nieznane[24].

Do Jaxy należał dalej szereg majątków nad Nidą i Wisłą, a więc Krzyżanowice nad Nidą, gdzie później powstał z jego fundacji klasztor Norbertanek; Kliczanów leżący w pobliżu; Konary po prawej stronie Wisły koło Otfinowa, które później częściowo są własnością Gryfitów. W tej okolicy leżą również wspomniane już Jaksice i Złotniki nad Wisłą, później klasztorowi sieciechowskiemu podarowane[25]. Złotniki te stanowiły jak się zdaje część klucza warzęcickiego, do którego należały wsie Wyganowice, Złotniki, Strogobożyce, Lusznia, Zydów i Zabierzów. Z tego Złotniki i Lusznię otrzymał Sieciechów, inne zaś wsie w rozmaite przeszły ręce.

Idąc dalej na wschód, znajdujemy nad Wisłą koło Kazimierza klucz Jaroszyński, który również był własnością Jaxy. Trzy wsie do niego należące, a to Nasiłów, Opatkowice i Szawłowice przeszły później z jego daru na własność klasztoru Benedyktynów w Sieciechowie. W Nasiłowie były łomy kamienne, pracujące długie czasy potem dla tegoż klasztoru[26].

---

[22]) Długosz: Liber benef. III. 58.
[23]) Długosz: l. c. 72 i 74, por. Słownik geogr.
[24]) Długosz: l. c. III. 2 i 6.
[25]) Długosz: l. c. III. 103, 406, III. 72, 267 i 268.
[26]) Kodeks dypl. kat. krak. 1874, 42 i Długosz, Liber benef. III. 269.

Nieco dalej w kierunku Lublina, w parafji garbowskiej widzimy obszerne dobra Jaxy, a mianowicie 3 Jastkowy i jedna Jastkowa Dąbrowa [27]). Nie miejsce tutaj rozpatrywać kwestję więcej filologiczną niż historyczną, czy przypadkiem nazwy tych wsi nie pochodzą od imienia Jaxy. Faktem, jest, że dzisiaj Jastkowy zaginęły i zmieniły swe nazwy. Została tylko Jastkowa Dąbrowa, która w tej części, jaka przechowała się w posiadaniu klasztoru Sieciechowskiego nazywa się Opatkami. Wszystkie te Jastkowy przeszły, jak tradycja zapisała, z daru Jaxy na własność wspomnianego klasztoru.

Najdalej na wschód wysuniętym kluczem majątkowym Jaksy była Łęczna nad Wieprzem, niedaleko Lublina. Oprócz Łęczny, która miała kościół parafialny, należały tutaj Stpicza, Łęczeńska Wola, Ostfisz, Nadrybie, a może i Brzozowa Wola, wszystko do jednej parafji należące [28]). Klucz ten był jak się zdaje największy z posiadłości Jaksowych i ofiarowany został potem w całości klasztorowi Sieciechowskiemu.

Przy badaniu tych wszystkich majątków uderza jedno, a to znaczna liczba osad z nazwami urobionemi od imienia tego właściciela. Znajdujemy więc 4 Jaksice, pod Książnicami, Pińczowem i Miechowem, pozatem 2 Jaksice na Kujawach. Na Śląsku mamy Jaksonów pod Wrocławiem, Jaksonowice pod Strzelnem i Jaxice zwane później Wiesenthal pod Henrykowem. Księga henrykowska wyraźnie mówi, że wieś ta pochodzi od imienia Jaxy sławnego rycerza (militis satis famosi) [29]). Mamy wreszcie Jaksionek koło Sulejówka w opoczyńskiem i Jaksin Młyn koło Pabjanic. Naturalnie nie da się dziś stwierdzić, czy wszystkie te majątki rzeczywiście do naszego Jaxy należały.

Również zwrócić należy uwagę na wsie, których nazwy urobiono od Jaksowych przezwisk. A więc mamy wieś Wygnanowice w parafji wawrzęcickiej, która niewątpliwie do Jaxy należała, a która przypomina jego wygnanie z Brani-

---

[27]) Kodeks kat. krak. l. c. — Długosz l. c. III. 269.

[28]) Kodeks dypl. kat. krak. 42 i Długosz, Liber benef. III. 267.

[29]) Liber fundat. Heur. 88 — Mosbach 129.

bora. Ponieważ zwano go też książęciem serbskim czy sorabskim, przeto istnieje parę wsi, zwanych dlatego Sarbje n. p. jedna w parafji skarbimierskiej, należąca do klasztoru zwierzynieckiego, fundacji Jaxy i druga wieś Sarbje, należąca do parafji i klasztoru w Krzyżanowicach, również przez Jaxę fundowanego [30]).

Wymienione miejscowości są przedewszystkiem dowodem, że przed objęciem przez Jaxę stanowiły pustkowie lub puszczę leśną i że dopiero ten książę zamienił je na urodzajne osiedla. Że to właśnie on uczynił, a nie jakiś późniejszy Jaxa, których kilku było w Polsce w XIII wieku, tego dowodem wymienione powyżej źródła i tradycja, odnosząca nadania tych wsi klasztorom do naszego właśnie księcia Jaxy.

Jest rzeczą zrozumiałą, że do naszej wiadomości doszły przedewszystkiem te majątki Jaxy, które on sam później rozdał swoim religijnym fundacjom. Natomiast prawie nic nie doszło nas z tych, które sobie zatrzymał, lub które za jego jeszcze życia przeszły w ręce świeckie, prywatne. A jednak niewątpliwie takie być musiały. Do nich zaliczyć należy n. p. Jaksice pod Miechowem, które w 2-iej połowie XII wieku należały do Mikołaja wojewody krakowskiego i dopiero przezeń przed 1198 r. ofiarowane zostały Miechowitom [31]).

Zachodzi teraz pytanie, skąd Jaxa i jaką drogą, jako obcy przybysz i wygnaniec wszedł w posiadanie tak rozległych dóbr na Śląsku i Małopolsce, a może i na Kujawach. Otóż były po temu 3 drogi: albo przez nadania książęce, albo przez kupno, lub wreszcie przez ożenek. Co do majątków kupionych, to można dziś tyle powiedzieć, że prawdopodobnie nie leżały za Wisłą w lubelskiem, lecz że należy je szukać między tymi, które leżały na Śląsku lub nad Nidą. Wynika to z natury rzeczy, że kupować na kresach wschodnich nie miałoby dla Jaxy celu. Że jednak takie majątki, kupione za własne pieniądze mógł posiadać, tego dowodem choćby analogja z rodem Piotra Własta, którego dziad, czy

---

[30]) Długosz, Liber benef. III, 74, 102, 174.

[31]) Długosz, Liber benef. III, 6 i Kodeks dypl. Małopol. II. 13.

jeszcze dalszy przodek miał podobno z ogromnemi skarbami zjechać z Danji do Polski i przez kupna majątków zdobyć tu pozycję pierwszego magnata w kraju [32]. Dowodem tego dalszym jest też jeden dokument jędrzejowski (z 1167?), który wymienia szereg wsi zakupionych przez arcybiskupa Jana i ofiarowanych następnie klasztorowi w Jędrzejowie [33]. Jest zatem rzeczą prawdopodobną, że i Jaxa uciekając z Braniboru zabrał znaczne fundusze ze sobą, choćby w tym celu, by móc dla swej sprawy stronników sobie werbować, ale gdy widział, że rozstrzygnięcie się odwleka, począł skupować dobra ziemskie.

Mimo to daleko większą część jego majątków położyć należy na karb nadań książęcych. Jest rzeczą zrozumiałą, że już Bolesław Krzywousty, zaniedbując sprawę braniborską a w końcu godząc się jej kosztem na układy merseburskie 1135 r., czuł się poniekąd w obowiązku dać Jaxie u siebie w Polsce jakieś odszkodowanie i zaopatrzenie w postaci dóbr ziemskich i kilku kluczy majątkowych. Do takich mogły należyć posiadłości koło Łęcznej nad Wieprzem i puszcze leśne koło Garbowa przy Lublinie i terytorja koło Jaroszyna nad Wisłą. Do nadań książęcych mógł także należeć i klucz zwierzyniecki pod Krakowem z górą św. Salwatora, o której już Łuszczkiewicz przypuszczał, że stał na niej zamek Jaxowy [34], oraz klucz miechowski, częściowo przez samego Jaxę skolonizowany.

Badając bliżej te klucze majątków Jaxy spostrzegamy ze zdumieniem, że z wyjątkiem Łęcznej wszystkie inne mają jakiś związek z rodem słynnego wówczas magnata Piotra Własta. Oto pod kluczem Garbowskim znajdujemy bardzo blisko wieś Piotrowin, chociaż na pewne nie można twierdzić, że właśnie od tego Piotra pochodzi. Więcej do zastanowienia zmusza fakt, że tuż koło dóbr Jaxy jaroszyńskich nad Wisłą, Naszyłowa i Opatkowic, leżą Włostowice, chociaż znów nie jesteśmy pewni, czy do Włostowego syna rzeczywiście należały.

[32] Friedberg w Roczniku herald. 1926.
[33] Kodeks dypl. Małopol. II. 8.
[34] Sprawozdania Kom. hist. szt. IV. 3.

Pewniejszą wskazówkę już mamy co do Miechowa. Oto 3 wsie podarowane przez Jaxę Bożogrobcom należały do jednej parafji razem z Goszczą wyższą i niższą, z których jedna należała później do Świętosława Piotrowica, a druga do Stefana potem wojewody krakowskiego, krewnego poprzednich[35]. Na tej podstawie przyjmują niektórzy historycy, ostatnio Zakrzewski i Friedberg, że wogóle cały klucz miechowski należał pierwotnie do dóbr Piotra Własta, a nie Jaxy, rzecz mojem zdaniem mało prawdopodobna.

Ale i do klucza zwierzynieckiego doczepiła się tradycja, łącząca go z osobą Piotra Własta. Już Długosz pisze[36], że w myśl legendy kościół św. Salwatora na Zwierzyńcu pod Krakowem jest fundacją Piotra, a na tej podstawie, może nawet zbyt pospiesznie przyjmują nowsi badacze, że przed Jaxą, Piotr własnie był właścicielem tych terenów[37].

Wreszcie i dobra śląskie koło Wrocławia, do których mógł należeć obok kościoła św. Michała i Jaksonów w parafji Przedsławickiej, położone są jak wiadomo w bezpośrednim sąsiedztwie dóbr i fundacji Piotra Własta, który tu miał główną swoją ojcowiznę.

Aby wytłomaczyć tę dziwną równoległość majątków Jaxy i rodu Piotra Własta, przyjmowano dotąd, zwłaszcza odnośnie do klucza Miechowskiego, że była to własność pierwotnie Piotrowa i że tylko na skutek ożenku Jaxy z córką Piotra, przeszła w jego posiadanie[38]. Tymczasem można wykazać, że tak nie było, raczej że było odwrotnie. N. p. wieś Jaxice pod Miechowem była niewątpliwie naprzód w ręku Jaxy, który ją skolonizował i od swego nazwał imienia, a potem dopiero znalazła się w posiadaniu Mikołaja wojewody krakowskiego, czyli Mikory, krewnego Piotrowego i od niego ofiarowaną została klasztorowi[39]. Wobec tego, że prawo polskie niezna dziedziczenia przez żony, należy

---

[35] Kodeks dypl. Małop. II. 13 — Zakrzewski w Kwartalniku histor. 1914. 430.

[36] Długosz Liber benef. III. 58: si famae standum est...

[37] Łuszczkiewicz w Sprawozd. kom. hist. szt. IV. p. 2.

[38] To przyjmuje Zakrzewski i Friedberg l. c.

[39] O Mikorze por. Kronika Piotra Własta Mon. Pol. Hist. III. 779.

znaleść inne rozwiązanie. Najbardziej dla mnie prawdopodobnem jest, że albo Bolesław Krzywousty czy później Władysław II czynił nadania umyślnie w ten sposób, aby Jaxa i Piotr Włast jako przyjaciele w pobliżu siebie otrzymywali posiadłości, albo też że niektóre majątki z rąk samego Jaxy lub po jego śmierci przeszły do rodziny Piotrowej, zwłaszcza, że jak zobaczymy, Jaxa był jej bardzo zobowiązany.

VI.

Jest rzeczą naturalną, ze gdy Jaxa zauważył, że na polskim dworze monarszym nie znajdzie dla swojej sprawy odpowiedniego poparcia, wówczas zaczął oglądać się za kimś innym do takiego poparcia gotowym i wtedy to zbliżył się do największego możnowładcy ówczesnego, jakim był Piotr Włast, komes pałacowy Bolesława Krzywoustego i namiestnik Śląska, a więc tej prowincji polskiej, która najbliżej jego braniborskiego księstwa leżała. Zbliżenie to nastąpić musiało już dawniej, ale zacieśniło się niewątpliwie po powrocie Krzywoustego z Merseburga 1135 r. gdy zamiast zbrojnej pomocy i wyprawy na Branibor, otrzymał Jaksa kilka kluczów majątkowych jako odszkodowanie za zawód. Mimo wdzięczności dla monarchy musiały stosunki z dworem się oziębić, natomiast zacieśniły się stosunki i przyjaźn z Piotrem Włastem tak, że nawet doprowadziłv do ożenku Jaxy z córką Piotrową. Piotr był teraz nietylko najznakomitszym i najmożniejszym magnatem polskim, fundatorem wielu kościołów i panem niezmierzonych skarbów, ale i bohaterem, który kilkanaście lat temu dokonał niezwykłego czynu, porwał mianowicie księcia ruskiego Wołodara z Przemyśla, przywiózł i rzucił go pod stopy Krzywoustego. Na nim teraz postanowił Jaxa oprzeć swoje rachuby licząc na pomoc jego olbrzymich skarbów i wpływów jego rodziny i klientów.

Córka Piotra Własta, która wyszła za mąż za Jaksę, nosiła ruskie imię Agapia, jak to czytamy na tympanonie kościoła św. Michała w Wrocławiu. Rzeźba ta nie dochowała się wprawdzie w naturze, zniszczona w wiekach ubiegłych, ale istnieje jej dawny rysunek, wyobrażający Chry-

stusa w mandoli, któremu z jednej strony przynosi kościół w darze ks. Bolesław Kędzierzawy z synem Leszkiem, z drugiej strony drugi kościół Jaxa z żoną Agapią, Imię jej osobno jest nawet cyrylicą wypisane na archiwolcie[40]. Była ona oczywiście córką Marji księżniczki ruskiej i drugiej żony Piotra, dlatego niemożna jej identyfikować z starszą córką tegoż i jego pierwszej żony Beatryczą, która według kroniki klasztornej miała jeszcze przed 1111 r. należeć do współfundatorów klasztoru w Górze pod Sobotą wrocławską[41].

Kiedy ślub Jaxy nastąpił, niewiadomo. Kronika Boguchwała, a za nią i Długosz podają datę 1144 r. oczywiście mylną, gdyż mięszają opowiadanie o weselu Świętosława brata Agapji z weselem Jaxy[42]. Pewne jest tylko, że z chwilą upadku Piotra Własta w 1145 Jaxa był już dawno żonaty, a w 1157 miał dorastającego syna, który jako rówieśnik Kazimierza Sprawiedliwego i zakładnik niemiecki wyjechał do Pragi czeskiej. Z tych powodów małżeństwo Jaxy należy położyć na lata między 1135—40, prawdopodobnie na najbliższe po 1135 r.

Małżeństwo to zawarł Jaxa niewątpliwie z tą myślą, że od Piotra Własta zyska pomoc i poparcie w sprawie braniborskiej. Z tą myślą też powiększał własną w Polsce fortunę, starał się o nadania książęce, o kupno nowych majątków, ich kolonizację i podniesienie swoich dochodów. Jednakże mimo wszystko, sposobności do czynnego wystąpienia w sprawie Braniboru nie było. Zdaje się nawet, że po układach merseburskich, zobowiązano Jaxę do spokojnego zachowania się w tej sprawie przynajmniej do czasu, kiedy na tronie braniborskim siedzi książe Przybysław. Z drugiej strony i w Polsce samej stosunki kształtowały się na niekorzyść jego polityki.

Oto niebawem po ożenku Jaxy umarł w 1138 r. Bolesław Krzywousty, ostatni monarcha, który w kierunku za-

---

40) Schultz w Schles. Vorzeit 1875, 233 i Wojciechowski, Kościół katedr., Kraków 1900, 33.

41) Stenzel, Scriptores rer. Sil. II. 163 i Zakrzewski w Kwart. histor. 1914, 446.

42) Mon. Pol. Hist. 520 i Długosz, Hist. Polon. II. 13.

chodnim energiczniejszą prowadził akcję. Najstarszy syn jego i następca na tronie krakowskim Władysław II, ulegał zbytnio ambitnej żonie Niemce, Agnieszce, córce Leopolda, a siostrzenicy ces. Henryka V-go. Wprawdzie z Agnieszką rywalizowała poniekąd wdowa po Krzywoustym Salomea, ale jeźli chodziło o politykę zagraniczną, obie szukały porozumienia z książętami niemieckimi, pierwsza z Hohenstaufami, druga z panami Saskimi. Rezultatem tego porozumienia było 1142 r. wydanie zamąż córki Krzywoustego, Dobronegi czyli Ludgardy za Dytrycha syna Konrada, margrabiego łużyckiego i serdecznego przyjaciela Albrechta Niedźwiedzia.

Są ślady, że około 1144 r. postanowili Jaxa i Piotr Włast, teść jego, przecież coś w sprawie braniborskiej uczynić. W tym celu z końcem 1144 r. jak wyżej mówiłem wybrał się Piotr Włast sam nad Elbę i przez 1/2 roku bawił na dworach saskich książąt, a ostatnio w Magdeburgu. Nie ulega wątpliwości, że w interesie swego zięcia prowadził jakieś pertraktacje, ale w rezultacie wrócił w 1145 r. jedynie z relikwiami św. Wincentego do Wrocławia. Następstwem tej podróży musiało być zaostrzenie uwagi Albrechta na Jaxę i na stosunki polskie, intrygi jego na dworze księżnej Agnieszki i Salomei oraz podszepty Władysławowi, że ukrócenie potęgi Piotrowej jest dla powagi samego monarchy konieczne. O intrygach tych źródła nie mówią ani słowa, ale faktem jest, że im uległa księżna Agnieszka Władysławowa i że w niespełna pół roku po powrocie Piotra z zagranicy nastąpił jego upadek i katastrofa. Na nalegania księżnej kazał Władysław Piotrowi oczy wyłupić i język poderznąć. Taki był dla niego skutek poruszenia braniborskich interesów Jaxy. Być może, że i sam Władysław nie chciał dopuścić do nadmiernego wzrostu potęgi Piotra Własta i jego rodu, coby niechybnie nastąpiło, gdyby Jaxa posiadł Branibor, nie widząc czy nie chcąc zrozumieć jednak tego, że osadzenie Jaxy w Braniborze byłoby równocześnie rozszerzeniem granic Polski prawie po Elbę.

Katastrofa Piotra pociągnęła za sobą bardzo duże następstwa. Nastąpiła w Wrocławiu prawie w dniu wesela jego syna Świętosława, a Jaxa jego szwagier jeszcze

w ostatniej chwili o niczem nie wiedząc, przyjechał na dwór Władysława prosić go w imieniu Piotra w gościnę na tę uroczystość familijną. Można sobie wyobrazić jego przerażenie, gdy dowiedział się o wszystkiem. Zamiast prosić na wesele, błagał teraz o łaskę dla teścia nadaremnie, a nie znalazłszy jej przeszedł oczywiście z całą klientelą i rodziną Piotrową na stronę młodszych braci książęcych, otwarcie już prowadzących wojnę z Władysławem[43]. Wojna ta doprowadziła jak wiadomo do klęski monarchy krakowskiego pod Poznaniem, klątwy arcybiskupiej i ucieczki jego za granicę do Niemiec. Do klęski zaś tej przyczynił się w wysokim stopniu bunt, jaki wybuchł na tyłach tj. na Śląsku i Małopolsce, a zatem w posiadłościach Jaxy i Piotra.

W nagrodę za to był Jaksa teraz pewny poparcia swoich planów ze strony młodszych książąt, zwłaszcza Bolesława Kędzierzawego i Mieszka Starego, którym tak świetnie dopomógł do obalenia brata i zagarnięcia rządów. Tymczasem i na tem polu dał się wnet pobić sprytniejszemu politykowi Albrechtowi Niedźwiedziowi. Ten przejrzał odrazu niebezpieczeństwo jakie z upadku Władysława II wyrość może dla jego interesów braniborskich i jak to już wyżej przedstawiłem, potrafił zręczną dyplomacją szale na swoją przechylić stronę. Raz na wyprawie krzyżowej wendyjskiej w 1147 r., a potem na zjeździe kruszwickim w początkach 1148 r. przeciągnął książąt polskich zupełnie na swoją stronę, zawarł z nimi odpowiednie układy, które zdaje się były odnowieniem i rozszerzeniem dawnych merseburskich z 1135 r., wreszcie przypieczętował je małżeństwem syna swego Ottona z polską księżniczką Judytą. Odtąd Branibor nawet w umysłach książąt Piastowskich przeznaczony był nie dla Jaxy, lecz dla ich siostry Judyty i jej męża Ottona Albrechtowica.

Układy kruszwickie z 1148 r. musiały być dla polityki Jaxy ciężką dyplomatyczną porażką, a dla interesów polskich w Braniborze i w kraju zaodrzańskim były prawdziwym ciosem. Nie było już mowy, aby Jaxa mógł jeszcze teraz

[43]) Mon. Pol. Hist. III. 776 oraz Mosbach: Piotr syn Włodz. Ostrów 1865. 101.

uzyskać dla swoich planów jakąkolwiek oficjalną pomoc ze strony Bolesława Kędzierzawego lub Mieszka Starego, a co najwyżej mógł się tylko spodziewać, że będą przez palce patrzeć na jego poczynania i że nie wystąpią już tak ostro przeciw niemu, jak przed 3 laty wystąpił Władysław II przeciw jego teściowi Piotrowi. Wiedział, że teraz tylko na własne siły liczyć może.

Przez swoich zaufanych wiedział Jaxa dobrze co się w Braniborze dzieje. Był świadom tego, że stary Przybysław jest już nad grobem i że lada chwila należy się spodziewać jego śmierci. Są ślady, że agenci Jaxy rozwinęli właśnie w tych latach ożywioną działalność i zyskali sporo zwolenników w samym Braniborze dla swojej sprawy. Jaxa zdaje się na granicy polskiej czekał odpowiedniej chwili, aby wkroczyć i zająć ojcowiznę.

Jednakże i przeciwnicy byli czujni. Interesów Albrechta Niedźwiedzia pilnowała w Braniborze księżna Petryssa i ta, gdy Przybysław w 1150 r. umarł zataiła śmierć jego aż do czasu przybycia margrabiego z silnym pocztem niemieckiej siły zbrojnej. Kronikarz niemiecki daje wyraźnie do zrozumienia, że od księżnej zależało, w czyje ręce ma wydać stolicę — niemieckie, czy słowiańskie, Albrechta czy Jaxy, gdyż obaj widocznie na to czekali, księżna jednak przechyliła się na stronę Albrechta, a tem samem zadecydowała o losie kraju. Margrabia powołując się jak wiadomo na układ sukcesyjny, objął Branibor jak własne dziedzictwo i swoje rządy tam odrazu zaprowadzał. Jaxa wobec tego, czując się za słaby, musiał się cofnąć i znowu lepszej czekać sposobności. Mimo to postanowił w najbliższym czasie upomnieć się zbrojną ręką o ojcowiznę.

Kiedy nastąpiła tak długo odwlekana wyprawa Jaxy na Branibor, tego źródła nie mówią dokładnie. Źródła polskie wogóle nic o niej nie piszą, dając tem dowód, jak mało interesowano się u nas sprawą braniborską. Wiadomość o tem podają tylko źródła obce. Traktat Henryka z Antwerpji pisze, że w krótkim czasie po intronizacji Albrechta w Braniborze, nastąpiło uderzenie Jaxy, a to samo powtarza i kronika Pułkawy i kroniki margrabiów brandenburskich i ksią-

żąt saskich[44]. Nie było to jednak ani w 1150, bezpośrednio po śmierci Przybysława, ani też w następnym 1151 r. Przeciwnie należy przyjąć, że Albrecht Niedźwiedź, objąwszy panowanie w Braniborze, posiadał je spokojnie przez lat parę i dopiero po paru latach na rzecz Jaxy utracił.

Dowodem spokojnego posiadania Braniboru przez Albrechta w latach najbliższych po 1150 r., są monety braniborskie już pod stemplem Albrechta bite, ale do tego stopnia na poprzednich denarach Przybysława wzorowane, że tylko bezpośrednio po nich emitowane być mogły. Skarby z Michendorf i Kossow dostarczyły nam sporą ich ilość i są dowodem, że w tych czasach mennica braniborska, nie tylko że funkcjonowała spokojnie dalej, ale ponadto przeprowadziła pewnego rodzaju reformę monetarną, polegającą na emisji jednostronnych brakteatów, zamiast dwustronnych jak dotąd denarów[45]. Pozatem posiadamy jeden dokument tegoż Albrechta bez daty, ale na rok 1151 przypadający, mocą którego daje prawo targów mieszkańcom Stendalu i wolność cłową we wszystkich większych miastach swego terytorjum, a między niemi i w Braniborze[46]. Jest również jasnem, że wobec niebezpieczeństwa ze strony Jaxy nie byłby w 1152 Albrecht wszczynał nowej wojny z Henrykiem Lwem i dlatego wystąpienie Jaxy musiało być jeszcze późniejsze.

Niektórzy z nowszych historyków niemieckich[47] chcą udowodnić, że Jaxa opanował Branibor dopiero na wiosnę 1157 i tylko kilka miesięcy go dzierżył. Inni widzą tę datę między 1155 a 57, kombinując, że w 1155 nastąpiło poświęcenie klasztoru w Liszce, a takiej uroczystości nie odprawianoby przecie, gdyby Jaxa siedział w Braniborze[48] Mimo

[44]) Mon. Germ. Hist. XXV. 483 i 477 — Dobner, Mon. Hist. Boem. III. 167 — Sello w Forsch. z br. Gesch. I. 117.

[45]) Barhfeldt, Münzwesen d. M. Brand. l. c. p. 70 — Gumowski, Zabytki men. ks. bran. 5 i 6, oraz SO. VI. 183.

[46]) Riedel, Cod. br. XV. 6.

[47]) Heinemann l. c. 204. — Winter Forsch. z. d. Gesch. XIII. 1873, 122. — Sello w Jahresber. d. altmärk. Gesch. Ver. XXII. 25.

[48]) Giesebrecht, Wend. Gesch. III. 83. — Fechner, Forsch. z. d. Gesch V. 441. — Riedel, Mark Brend. I. 315. — Curschmann, Bist. Brand. 112.

to przypuszczam, że wystąpienie Jaxy przypada na 1154 r. a to dlatego, że w ogólnej sytuacji politycznej była to najodpowiedniejsza pora do takiego przedsięwzięcia.

Właśnie wówczas rozpisaną została wyprawa rzymska nowego króla Fryderyka Barbarossy, na którą obowiązkowo stawić się musieli wszyscy książęta niemieccy. Dwóch biskupów, którzy królowi do Włoch towarzyszyć nie chcieli, utraciło swoje lenna. Możliwe, że wezwanie do tej wyprawy włoskiej przyszło również i do książąt polskich. Jaxa mógł zatem liczyć, że w danej chwili Albrechta i panów saskich nie będzie w kraju. Pozatem musiało być mu wiadomem, że nieprzyjaźń między Albrechtem a Henrykiem Lwem pogłębiła się od czasu ostatniego sejmu goslarskiego z powodu wyniesienia tegoż Henryka na księstwo bawarskie i nadania mu dużych uprawnień w krainach obotryckich. Jasnem było, że na pomoc Henryka Lwa w jakimś konflikcie Albrecht liczyć nie może.

Tę chwilę wybrał Jaxa i jak się zdaje, z końcem 1154 r. gdy cesarz i książęta niemieccy byli już za Alpami wkroczył do krainy braniborskiej na czele zebranych i zwerbowanych przez siebie ochotników. Musiała to być siła znaczna, skoro źródła niemieckie mówią o wielkiem wojsku polskiem[49]), z którym podstąpił pod Branibor i przekupiwszy załogę lutycką nocną porą miasto zajął. Widocznem jest, że w samem mieście miał silną partję zwolenników, z którymi łatwo wszedł w porozumienie i którzy mu bramy otwarli. Była to naturalnie ta sama partja narodowa lutycka, przeciwna od początku panowaniu niemieckiemu, której obawiała się księżna Petryssa, Albrechtowi oddana, i której naczelników Albrecht, jak tylko objął rządy, skazał na wygnanie. Partja ta była jednak dość silna, aby teraz, mimo niemieckiej załogi margrabiego, porozumieć się z Jaxą i jemu bramy miasta otworzyć. Nie obyło się jednak bez przekupstwa straży i niemieckich żołdaków, którzy dostawszy pieniądze, pozwolili

[49]) Henryk z Antw. „cum magno exercitu Polonorum intravit." MGH. SS. XXV. 483.

się wziąć dla niepoznaki w niewolę i odesłać jeńcami do Polski[50]).

W ten sposób nastąpiło zajęcie Braniboru przez Jaxę z pomocą polską i może nawet nie bez cichego poparcia książąt polskich. W pierwszym jednak rzędzie musiała Jaxie potemu udzielić poparcia rodzina Piotra Własta, a może i inne rody śląskie i małopolskie, prawdopodobnie te same, które stanęły niedawno razem z Jaxą do walki buntowniczej z Władysławem II. Są ślady, że nie uczyniły tego bezinteresownie i że Jaxa potrafił im się wywdzięczyć.

Sukces Jaxy był dla Albrechta ciosem, którego na razie nie był w stanie odeprzeć. Wieść o utracie Braniboru doszła go, jak się zdaje w drodze na południe, ale jeszcze przed Alpami, tak że odrazu zawrócił i królowi do Włoch już nie towarzyszył. Wypadki braniborskie były też dla niego wystarczającem usprawiedliwieniem, tak że później do odpowiedzialności nie był pociągany. Pojechali natomiast do Włoch wszyscy jego sąsiedzi, Henryk Lew książę saski i Konrad margrabia miśnieński i Wichman arcybiskup magdeburski, tak że Albrecht ostał się tylko o własnych siłach i naturalnie czuł się za słaby, by móc przeciw Jaxie wystąpić. Jest rzeczą jasną, że dla Albrechta jedynym teraz celem musiał być odwet na Jaxie i na Polsce, tem bardziej, że był przekonany, jak i cała oburzona opinja niemiecka, że to książęta polscy otwarcie dopomogli Jaxie w tej wyprawie.

Na razie jednak nie była pora do odwetu i stosunki nie układały się dla Albrechta pomyślnie, zwłaszcza, że ubywać mu poczęli przyjaciele. Na północy Hartwig arcybiskup bremeński i sprzymierzeniec margrabiego wszczął wojnę z Henrykiem Lwem, na południu zaś Henryk Jasomirgott stał w otwartej opozycji do cesarza. Gdy Fryderyk Barbarossa w lecie 1155 r. wrócił z wyprawy włoskiej, zajęły go przedewszystkiem spory o księstwo bawarskie, które dopiero w następnym roku 1156 można było załagodzić. Równocześnie ubywał Albrechtowi jego dawny przyjaciel Konrad,

---

50) Henryk z Antw. l. c. „homines marchionis, qui urbem tradiderant, in Poloniam ducens simulatorie captivavit.

margrabia miśnieński, bezbośredni sąsiad braniborskiego księstwa. Oto po śmierci swojej żony cofnął się od życia publicznego i w klasztorze swojej fundacji na Petersbergu pod Hallą postanowił w modlitwie i pokucie życia dokonać. Zgromadził tedy dnia 30 listopada 1156 roku całą rodzinę i przyjaciół, wśród nich arcybiskupa Wichmana i margrabiego Albrechta, rozdzielił swoje posiadłości między synów i sam przywdział habit zakonny[51]).

Jedynym tedy przyjacielem zostawał dla Albrechta teraz Wichman, arcybiskup magdeburski, który w czasie krytycznym był na wyprawie włoskiej Barbarossy i dopiero w lecie 1155 wrócił z podróży. Wnet nadarzyła się Albrechtowi sposobność omówić z nim cały plan działania, zmierzający do odebrania Braniboru i usunięcia Jaxy. Sposobnością potem była, mojem zdaniem, uroczystość poświęcenia kościoła NP. Marji w Liszce (Leitzkau), który już 15 lat się budował jako wspólna fundacja biskupa Wiggera braniborskiego i rodu Albrechta Niedźwiedzia. Poświęcenie wykończonej już budowli odbyło się dnia 9 września 1155 r. w obecności arcybiskupa magdeburskiego Wichmana, biskupa braniborskiego Wiggera, margrabiego Albrechta Niedźwiedzia, jego żony Zofji i jego 6 synów: Ottona, Hermana, Zygfryda, Henryka, Adalberta i Teodoryka[52]).

Jest rzeczą interesującą, że nowo wybudowany kościół, który odtąd miał być siedzibą kapituły braniborskiej, poświęcono wówczas NP. Marji, św. Piotrowi, patronowi diecezji oraz św. Eleuterowi, którego relikwie sprowadzono z Magdeburga. Wybór tego świętego (Wybawiciela) był może właśnie spowodowany życzeniem wszystkich obecnych, aby stolica diecezji, Branibor, jaknajprędzej zobaczyła wybawcę, któryby ją z rąk Jaxowych oswobodził[53]).

Wówczas to w Liszce na wymienionym zjeździe, przy współudziale biskupa Wiggera stanęła jak się zdaje umowa między Albrechtem Niedźwiedziem a Wichmanem, odnosząca

---

[51]) Heinemann, l. c., 204.
[52]) Riedel, Cod. bran. X. 71 — Curschmann l. c. 109.
[53]) Dokument Wichmana w Magdeb. Gesch. Bl. XXVI. 248.

się do wspólnego zdobycia utraconego niedawno Braniboru. Dotyczyć zaś musiała wspólnego działania tak na polu dyplomatycznem jak wojskowem. Oburzenie na Polskę musiało znaleść swój wyraz w twierdzeniu, że dawniejsze kruszwickie układy z 1148 r. więcej nie obowiązują, skoro Piastowie pierwsi je złamali, udzielając Jaxie pomocy. Wobec tego postanowiono nie liczyć się więcej z niemi i wysunąć znów sprawę wygnanego Władysława, który od 10 już lat czekał beznadziejnie na interwencję niemiecką. Sprawą tą uchwalono zainteresować cesarza i nakłaniać go do wyprawy na Polskę rzekomo w obronie wygnanego księcia, w rzeczywistości zaś w tym celu, aby tem samem powstrzymać książąt polskich od udzielania Jaxie pomocy. Głównym punktem omówionego w Liszce programu musiała być zbrojna ekspedycja pod Branibor, przeciwko Jaxie podjęta równocześnie z przyszłą wyprawą cesarską przeciw Polsce. Pomoc, jakiej Albrecht od arcybiskupa Wichmana żądał, nie miała być bezinteresowna. Oto podczas planowanej ekspedycji miał arcybiskup zdobyć dla siebie kasztelanję jutrobocką, na południu księstwa nad granicą łużycką leżącą i zatrzymać jako własność w swoim ręku. Naturalnie narady te prowadzono w tajemnicy, może w cztery tylko oczy i dlatego żadne źródło o nich nie mówi, ale następujące po nich fakta wskazują, że w tym kierunku rzeczywiście się toczyły.

Najważniejszą rzeczą było zjednać do tego planu cesarza Fryderyka Barbarossę i wpoić weń przekonanie o konieczności wyprawy na Polskę. Powody jednak, jakie interesowani potemu przytaczali, nie robiły początkowo na cesarzu wielkiego wrażenia. Sprawa braniborska była dla niego drobną sprawą wendyjską, a do tego prywatną sprawą Albrechta Niedźwiedzia, który zaliczał się raczej do opozycji niż do partji rządowej. Drugi wysuwany powód, mianowicie przywrócenie na tron polski wygnanego Władysława, był mu jeszcze bardziej obojętny, zwłaszcza że Babenbergowie, z których księżna Agnieszka Władysławowa pochodziła, byli otwartymi przeciwnikami cesarza. Dopiero trzeci przytoczony z kolei powód, a to wzgląd na powagę cesarskiego

majestatu był w oczach Barbarossy najbardziej ważki: zaczęto tłomaczyć cesarzowi, że Polska tyle już lat nie składała hołdu, że zalegała z opłatą trybutu, że nie dostarczała kontyngentu wojowników na rzymskie wyprawy, że nie słucha rozkazów cesarskich. Cesarz począł przy takich perswazjach powoli interesować się tą sprawą, zwłaszcza że do tej wyprawy na Polskę zaczęli go namawiać nie tylko Albrecht Niedźwiedź i Wichman magdeburski, ale także i Władysław czeski, a to za pośrednictwem zręcznych dyplomatów, biskupa praskiego Daniela i kanclerza Gerwazego. W wyprawie polskiej cesarza miał swój interes także i książę czeski z powodu, że w Polsce na dworze Bolesława Kędzierzawego bawił właśnie Ulryk, pretendent do tronu czeskiego, pozatem zaś można było przy sposobności upomnieć się o dawno zapomniany trybut, a nawet Śląsk do Czech przyłączyć. Intrygi i nacisk ze strony wszystkich tych czynników spowodowały, że cesarz zaczął oswajać się z myślą o polskiej wyprawie i w zasadzie na nią się zgodził.

Pierwszym krokiem w tym kierunku było zbliżenie się cesarza do Władysława polskiego, wygnańca, siedzącego na zamku altenburskim i czekającego cierpliwie lepszej doli[54]). Drugim krokiem do tego samego celu zmierzającym było zadzierzgnięcie bliższych stosunków między Albrechtem Niedźwiedziem a Władysławem czeskim i wciągnięcie go w grę interesów braniborskich. Stosunki te doprowadziły jak się zdaje do połączenia obu rodów przez małżeństwo Dypolda brata księcia czeskiego z córką margrabiego Albrechta[55]). Równocześnie i cesarz zapewnił sobie pomoc czeską w ewentualnej wyprawie, obiecując oddać Czechom Budziszyn i ozdobić Władysława czeskiego koroną królewską.

Nastąpiło potem wysłanie poselstwa niemieckiego na dwór krakowski. Cesarz zażądał od książąt polskich złożenia hołdu i przywrócenia wygnanego brata na tron ojcowski. O Braniborze na razie nie było zdaje się mowy. Na tle tych żądań zaczęły się teraz bezcelowe właściwie rokowania,

---

[54]) Smolka, Mieszko Stary, p. 266.

[55]) Balcer, Genealogia Piastów, 1895, p. 133.

które jak się zdaje prowadził Albrecht Niedźwiedź, będący w tym właśnie czasie częstym bywalcem dworu cesarskiego czyto w Ratysbonie, czy Würzburgu albo Wormacji. Wobec książąt polskich, z którymi był niby zaprzyjaźniony, odgrywać musiał Albrecht bardzo dwuznaczną rolę. Jako krewny i rzekomy przyjaciel uspakajał ich i zapewniał, że do zbrojnej interwencji cesarza nie dojdzie, że powrotu wygnanego Władysława nie mają się co obawiać, oraz że mogą śmiało polegać na układach kruszwickich z 1148 r. Natomiast równocześnie nakłaniał cesarza do wyprawy na Polskę nietyle w imię interesów wspomnianego Władysława, ile ze względu na konieczność odnowienia stosunku lennego Polski wobec Niemiec. Właściwym zaś jego celem było uśpić czujność książąt polskich, izolować Jaxę w Braniborze, a potem zgnieść go przy pomocy lub w związku z wyprawą cesarską.

Jaxa napewno przeczuwał niebezpieczeństwo i gotował się do odparcia ataku, chociaż nie mógł przewidzieć, kiedy nastąpi. Jednakże z natury rzeczy, te posiłki polskie, które go na tron braniborski wprowadziły, mianowicie panowie i rycerstwo śląskie i małopolskie, nie mogło siedzieć latami w Braniborze, lecz powoli wracało do stron ojczystych, tak, że w krytycznym roku 1157 mógł mieć Jaxa tylko wiernych poddanych lutyckich koło siebie. O tych kilku latach jego panowania w Braniborze (1154—57) nic zresztą nie piszą nam źródła, natomiast mówią o tem nieco zachowane do dziś dnia monety. Są to jednostronne brakteaty z wyobrażeniem księcia i z napisem na jednych IAC·KES (Jaxa kneź), na drugich BRANDEBURG[56]).

Monety powyższe świadczą przedewszystkiem, że panowanie Jaxy w Braniborze nie ograniczało się do kilku tylko miesięcy 1157 r. jak chcą niektórzy, ale musiało trwać czas dłuższy. Pozatem są świadectwem ważnej zmiany: oto mają w tytule słowiański wyraz „kneź" charakteryzujący godność Jaxy i władcy Braniboru, po raz pierwszy w słowiańskim wypisany języku, jakby dla zamanifestowania narodowego

[56]) Bahrfeldt, Münzwesen d. M. Brand. I. 9. — Gumowski, Zabytki mennicze ks. bran. 1927, nr. 7 i 8, oraz SO. VI.

charakteru Jaxy i jego rządów. Jest to tem ważniejsze, że monety Przybysława-Henryka, poprzednika Jaxy w Braniborze nie noszą zupełnie tytułu, lecz samo imię z niemiecka wypisane HEINRICUS, a tak samo nie mają tytułu monety Albrechta w latach 1150—54 w Braniborze wybijane.

Monety Jaxy bite w Braniborze i Kopytniku.

Z monet tych widać, że właściwym tytułem władców braniborskich był tytuł kniazia, podobnie jak u Obotrytów. Mówi o tem wyraźnie na jednym sejmie w Szlezwiku Kanut obotrycki, gdy mu ze strony duńskiej zarzucano, że przywłaszczył sobie tytuł królewski. W odpowiedzi podaje, że na ziemiach zachodniej Słowiańszczyzny nigdy króla nie było, natomiast że każdy władca nazywany jest kneziem, to jest tyle co panem[57]).

[57]) Historia S. Canuti. Langebek, Scriptores rer. dan. IV. 241.

Jest możliwem, że wprowadzenie tytułu knezia na monetę Jaxową łączy się ze zmianą nadwornego duchowieństwa w Braniborze. Dawne duchowieństwo niemieckie pewnie usunięte zostało, lub uciekło przed Jaxą wraz z Wiggerem biskupem, którego w tym czasie widzimy w głębi Niemiec, na to zaś miejsce przyszli zdaje się kapelani z Polski zabrani. Nic dziwnego, że już w parę lat później biskup Wilmar brandenburski, następca Wiggera, wyraża się w jednym dokumencie z 1161 r. o Braniborze jako o grodzie, który do jego prawie czasów był w rękach pogan[58]). Inny zaś autor roczników stederburskich pisząc o wypadkach z 1157 r. wyraża się że chrześcijanie zdobywali Branibor[59]), naturalnie na poganach, jeszcze zaś inny Siegebert pisze wprost, że Albrecht Niedźwiedź dlatego na Branibor uderzył, ponieważ tam poganie ciężko chrześcijan uciskali[60]). Z powyższego widać, jaka była opinja w Niemczech o Jaxie i jego rządach, jak niektórzy nie rozróżniali ciągle pogan od Wendów, a chrześcijan od Niemców i jak wszystko co słowiańskie było dla nich potępienia godne.

VII.

Z początkiem 1157 r. uzyskał Albrecht Niedźwiedź ostateczną zgodę cesarza na swoje plany t. j. na osobną wyprawę przeciw Jaxie, a następnie na ekspedycję cesarską przeciw Polsce. Jeszcze dnia 16 marca widzimy Albrechta w otoczeniu Barbarossy w Würzburgu[61]), w kwietniu zaś najpóźniej musiał być pod murami Braniboru. Stanął tu na czele sił zbrojnych gotujących się do zapowiedzianego pochodu na Polskę, a więc przedewszystkiem na czele rycerstwa ze swoich posiadłości, swoich krewnych, lenników i przyjacieli. Główną rolę między nimi odgrywał Wichman arcybiskup magdeburski, który w myśl dawniejszych układów stawił się z własnem wojskiem do dyspozycji, a miał go

---

58) Riedel, Codex dipl. Bran. VIII. 104.
59) Annales stederbg. MGH. SS. XVI. 207.
60) Sigeberti auct. Afflig. MGH. SS. VI. 403.
61) Codex dipl. Anhalt. I. 314, oraz Curschmann l. c. 112, uw. 4

tyle ze sobą, że niektóre roczniki jemu wyłącznie przypisują zasługę zdobycia Braniboru, a o Albrechcie milczą zupełnie[62]. Wyprawa ta na Jaxę była niezależna od wyprawy cesarskiej na Polskę, miała ją wyprzedzać i utorować jej niejako drogę.

Sprzymierzeni wtargnąwszy w granice księstwa podstąpili pod Branibor i rozpoczęli oblężenie, o którego szczegółach dowiadujemy się stosunkowo najwięcej z traktatu Henryka z Antwerpji, poświęconego właśnie zdobyciu braniborskiego grodu. Według tego autora, wojska niemieckie podstąpiwszy pod Jaxową stolicę rozpoczęły z 3 stron odrazu oblężenie i na 3 części rozdzieliły swoje zastępy. Inny annalista saski podaje, że walki odbywały się też na czółnach na szeroko rozlanych wodach Haboli, które gród ten ze wszystkich stron otaczały[63]. Jaxa bronił się dzielnie i długo, a oblegające wojska miały niejedną klęskę do zanotowania. Tak w czasie jednego ataku na czółnach zginął młody Werner von Weltheim i Osterburg, siostrzeniec margrabiego Albrechta, razem z wielu innymi rycerzami niemieckimi. Śmierć jego musiała być dla Niemców szczególnie dotkliwą, skoro notują ją aż 3 kroniki saskie[64]. Jak Henryk antwerpski pisze, walki były krwawe i zacięte i toczyły się długo, a to z powodu przyrodzonej obronności grodu i bohaterstwa załogi Jaxowej. Skutek był ten jedynie, że oblężenie zamykało się coraz szczelniej pierścieniem dokoła Braniboru, a nadziei odsieczy nie było żadnej. Ta mogła była nadejść tylko z Polski, ale tu książęta Piastowscy, zagrożeni wyprawą cesarską, nie myśleli o Jaxie i zostawili go na los szczęścia.

W tym stanie rzeczy, gdy Jaxa widział coraz większy nacisk oblegających, a żadnej już nadziei odsieczy[65], wówczas zaczął pertraktacje z przeciwnikami. Kto tu był po-

---

62) Chron. Mont. Ser. MGH. SS. XXIII. 151. — Vita Wichmani, Sello w Magdeb. Gesch. Bl. XXI. 257.

63) Annalista Saxo ed. Massmann p. 420.

64) Annales palid. Chronicon Mont. Ser. i Anon. Sax MGH. SS. XVI. 90. XXIII. 151 i II. 228.

65) Henryk z Ant. MGH. XXV. 483. Sedpost hinc inde sanguinis effusionem cum hii, qui in urbe erant cernerent, se nimis angustiatos, nec posse evadere...

średnikiem i jakie były z obu stron stawiane warunki, nie wiadomo. Faktem jest, że i Albrecht pragnął jaknajrychlejszego zaprzestania walk pod Braniborem, gdyż czekała go jeszcze polska wyprawa. Nie spodziewał się też, że oblężenie tak długo się przeciągnie i na tak zacięty opór Jaxy natrafi. Podjął zatem chętnie pertraktacje i wyciągnął rękę do zgody. W ten sposób przyszedł do skutku pokój, o którego warunkach źródła wprawdzie nic nie mówią, ale który sądząc po późniejszym stanie rzeczy, musiał zawierać przynajmniej dwa zasadnicze punkta: oddanie grodu w ręce Albrechta i wolne zeń wyjście Jaxy i jego ludzi. Niewątpliwie musiał Jaxa przy tej sposobności przypomnieć swoje prawa i upomnieć się o ojcowiznę, ale jak się zdaje tę sprawę na razie odroczono do czasu ukończenia wyprawy polskiej. W ten sposób Branibor dnia 11 czerwca 1157 znalażł się poraz drugi w rękach Albrechta Niedźwiedzia[66]. Nie było to zdobycie grodu jak większość kronik niemieckich przedstawia, ale pokojowe jego zajęcie, na podstawie obopólnych układów podaniem ręki utwierdzonych[67].

Natychmiast potem odjechał Jaxa na wschód do Polski do dóbr swoich i na dwór Bolesława Kędzierzawego, ostrzegając przed idącą wyprawą cesarską.

Albrecht zaś niezmiernie ucieszony z odzyskania Braniboru kazał na naczelnem miejscu grodu wywiesić swoją chorągiew tryumfalną, a we wszystkich świątyniach odprawić nabożeństwa dziękczynne.

Jednakże wojna z Jaxą nie ograniczyła się tylko do oblężenia Braniboru. Inne kasztelanje i grody braniborskiej ziemi obsadzone też były wojskami Jaxy i te należało również jeden za drugim zdobywać. O szczegółach tej wojny nie mówią już kroniki ani słowa, z wyjątkiem jedynie wyprawy na Jutrobog, którą podjął zapewne w myśl poprzednio omówionego planu, arcybiskup Wichman magdeburski.

---

[66]) Dzień 11. VI. 1157 podają Traktat Henryka Ant., Pulkawa i Chron. Princ. Sax.

[67]) O zdobyciu siłą piszą wszystkie kroniki z wyjątkiem Traktatu Henryka z Antw., który pisze: „Conditione firmata, dextris sibi datis, marchioni coacti reddiderunt".

Wichmana widzimy już 25 czerwca 1157 r., a więc w 2 tygodnie po zdobyciu Braniboru z powrotem w Goslarze na dworze cesarskim[68]. Wobec tego należy przyjąć, że wyprawa na Jutrobog doszła do skutku przedtem, może podczas oblężenia Braniboru. Mamy o niej tylko bardzo ogólnikowe wiadomości w kronice Bothona, w dokumencie samego Wichmana z 1174 r. i w bulli papieża Luciusa z 1184[69]. Wiadomości tych nie należy jednak brać dosłownie zwłaszcza gdy mówi sam Wichman, tłómacząc się niejako z swego czynu i opowiadając w dokumencie z 1174 r. jakie to pogaństwo panowało jeszcze w Jutrobogu i jak ostre było tam prześladowanie chrześcijan. Jeżeli w tym przekazie zmienimy tylko 2 słowa, i zamiast poganie wstawimy Słowianie, a zamiast chrześcijanie Niemcy, to dopiero możemy mieć prawdziwy obraz stosunków.

Jest rzeczą jasną, że ziemia Jutrobocka nie mogła stanowić wówczas jakiegoś osobnego księstewka słowiańskiego i utrzymać już dotąd swoją niepodległość niby wyspa między posiadłościami Albrechta Niedźwiedzia, margrabiego Konrada Miśnieńskiego i Jaxy braniborskiego[70]. Gdyby tak było, padłaby już dawno ofiarą jednego lub drugiego margrabiego. Jeżeli jednak dopiero teraz została na poganach (= Słowianach) zdobytą, to musiała należeć do księstwa braniborskiego i być w posiadaniu Jaxy i jego kasztelana. Zdobyta w 1157 przez arcybiskupa Wichmana, stanowiła odtąd enklawę magdeburską między terytorjami Albrechtowemi i w obrębie biskupstwa braniborskiego, której panem i właścicielem świeckim był arcybiskup magdeburski. On tu później czyni nadania i rozdaje lenna i jego wasalami są odtąd niemieccy panowie na Jutroboku, z których może pierwszego Filipa de Juterbuck widzimy świadkiem na dokumencie z 1173 r.[71].

[68]) Codex dipl. anhalt. I. 317.

[69]) Ramner, Regesta nr. 1251 — Magdeb. Gesch. Bl. XXI. 270 — Jaffe, Reg. Pontif. 15100.

[70]) Tego zdania zdają się być nowsi historycy jak Giesebrecht l. c. III. 84. Heinemann l. c. 206. Curschmann l. c. 114. Bogusławski l. c. III. 596 etc.

[71]) Posse. Urkunden von Meissen II. 1889. p. 277.

Jutrobog leżący na granicy łużyckiej był grodem wcale znacznym, o którym wspomina już Thietmar z racji walk Bolesława Chrobrego z Henrykiem II[72]). W r. 1173 spotykamy już i proboszcza jutroboskiego Arnolda i czytamy o wyniesieniu go do godności archidiakona na okolicę. Nie był to już gród pogański, gdyż kościół stać tu musiał za czasów Jaxy, a może nawet i za czasów Przybysława, skoro w 1161 wymieniony już jest między parafjami, które wówczas należały do archidiakonatu braniborskiego[73]).

W czasie kiedy Albrecht zdobywał Branibor, a Wichman ziemię jutroboską, przygotowywała się pomału wyprawa cesarska na Polskę. Właściwie nie była ona już potrzebna, gdyż najważniejszy przedmiot sporu usunięty został z drogi: Branibor był już w rękach niemieckich. Jednakże obu świeżym zdobywcom Albrechtowi i Wichmanowi zależało na tem, aby te zdobycze swoje utrwalić, aby Jaxa już więcej powrócić nie mógł, i aby przy jakiejś innej sposobności z pomocą polską nie mógł upomnieć się o ojcowiznę. Obaj udali się przeto zaraz po zdobyciu krainy słowiańskiej, jeszcze w czerwcu 1157 r. na dwór cesarski do Goslaru[74]), gdzie zdali sprawę ze swojej wyprawy i przekonali ostatecznie cesarza o konieczności wojny polskiej. Teraz łatwo już było na sejmie niemieckim w Babenbergu dnia 1 lipca powziąć uchwałę wojenną i zwołać pospolite ruszenie na początek sierpnia. Dnia 4 sierpnia ruszono z Halle ku granicom Polski. Cesarzowi towarzyszyli naturalnie i margrabia Albrecht Niedźwiedź z synem Hermanem i Teodoryk margrabia łużycki i Henryk Lew książę saski i Otto palatyn bawarski i Wichman arcybiskup magdeburski, Hartwig arcybiskup bremeński i wielu innych książąt, biskupów i rycerzy. Nie było tylko margrabiego Ottona Albrechtowicza, żonatego z Judytą Piastówną.

Znane są szczegóły tej wyprawy, ze wszystkich wypraw niemieckich najbardziej nieszczęśliwej dla Polski[75]). Skończyła

[72]) Mon Pol. Hist. II. 280.

[73]) Riedel, Cod. br. VIII. 104 105.

[74]) Codex dip Anhalt. I. 317.

[75]) Smolka, Mieszko Stary l. c. 270. — Bogusławski l. c. 604.

się kapitulacją Bolesława Kędzierzawego w Krzyszkowie pod Poznaniem i przyjęciem wszystkich warunków niemieckich. Źródła, które o tem donoszą, omawiają przeważnie materjalną stronę tych warunków i układów, jakie wówczas między obu stronami się toczyły, nie poruszają natomiast zupełnie kwestji polityczych, a tem mniej sprawy braniborskiej. A jednak w tych pertraktacjach musiała to być sprawa bodaj że najważniejsza, zwłaszcza dla tych, którzy układy prowadzili i największy w nich mieli udział. Pośrednikiem był wprawdzie Władysław czeski, ale po stronie niemieckiej główną rolę odgrywali Albrecht Niedźwiedź i Wichman magdeburski, po stronie zaś polskiej zdaje się że duchowieństwo. Wymienieni książęta niemieccy musieli wówczas żądać od książąt polskich co najmniej ścisłego wypełnienia dawniejszych układów kruszwickich, a zatem zupełnego opuszczenia i niepopierania sprawy Jaxy, w zamian za co obiecywali zdaje się nie poruszać sprawy powrotu Władysława wygnańca do Polski. Rzeczywiście w warunkach cesarskich, tak jak je dzisiaj znamy, o powrocie Władysława nie było mowy, sprawa ta jakby na dalszy plan została odsunięta i jakby o niej nagle zapomniano. Natomiast szeroko omawiana i ostatecznie załatwiona musiała bvć wtedy sprawa braniborska, o czem świadczy fakt, że między zakładnikami jakich domagał się z Polski cesarz, znalazł się obok Kazimierza Sprawiedliwego, także i jedyny syn Jaxy, wywieziony zaraz do Pragi czeskiej[76].

Istnienie tego zakładnika, oraz fakt, że od tego czasu przez lat conajmniej 20 zapanował spokój nad Habolą i Sprewą, każe się domyślać, że właśnie wówczas ułożono ostatecznie sprawę braniborską i ustalono obustronne granice. Najprawdopodobniej zgodzono się utrzymać nadal status quo w tych stronach t. j. zostawić margrabiemu, arcybiskupowi i Jaxie te terytorja ze spuścizny po Przybysławie braniborskim, jakie w danej chwili posiadali i jak je w rzeczy samej w najbliższych latach widzimy. W myśl tej zasady spadek

[76]) Vincentii Prag. Annales MGH. SS. XVII. 667.

braniborski rozdzielony został na 3 części: część zachodnią, złożoną z ziemi habolskiej, ziemi Suchej i może z ziemi rupińskiej na północy, które zatrzymał Albrecht Niedźwiedź; część wschodnią z ziemiami zwanemi później Barnimską i Dłutowską, które ostały się przy Jaksie; wreszcie najmniejszą część południową z ziemiami Jutroboską i Barską, które posiadł arcybiskup magdeburski. Należy tu dodać, że część, przeznaczoną dla Jaxy, stanowić musiały te kasztelanje wschodnie, które na ostatniej wyprawie Albrechta i Wichmana nie zostały jeszcze zdobyte, lecz utrzymały się w rękach Jaxy. Jest również rzeczą prawdopodobną, że Branibor i ziemie sąsiednie które obejmował Albrecht Niedźwiedź, przeznaczono właściwie nie dla niego lecz dla jego syna Ottona i żony tegoż Judyty Piastówny, gdyż później nie Albrecht , ale Otto właśnie tutaj panuje. O ile więc upokorzenie książąt polskich było bardzo duże, o tyle układy krzyszkowskie dały im w sprawie braniborskiej pewną choć bardzo małą za to rekompensatę.

Stosunki jakie na tej podstawie teraz na parę dziesiątków lat zapanowały w tych stronach, zdają się wskazywać, że wszyscy zainteresowani byli z nich i z tego układu z 1157 r. zadowoleni. Książęta polscy, a zwłaszcza Bolesław Kędzierzawy był wprawdzie mocno wobec cesarza upokorzony w Krzyszkowie, ale przecież utrzymał się przy wielkiem księstwie i nie potrzebował oddawać je wygnanemu bratu Władysławowi. Pod tym względem tak Albrecht jak Wichman dotrzymali dawnych swoich obietnic. Natomiast zyskiwał za to Bolesław rozszerzenie granic Polski na zachód już przez to samo, że Jaxa ostał się we wschodniej części księstwa braniborskiego i tak jak dawniej uchodził zawsze za przynależnego do Polski, za jednego z jej magnatów i wasali. Zadowolonym musiał być także i cesarz Fryderyk Barbarossa, że upokorzył dumnych książąt polskich, wymusił hołd i kontrybucję i że podniósł wysoko prestige cesarstwa na wschodzie. Najlepszym wyrazem nowych stosunków między cesarstwem a Polską są monety gnieźnieńskie, emitowane w najbliższych latach pod stemplem Bolesława Kędzierzawego lub arcybiskupa gnieźnieńskiego, które noszą po

jednej stronie wizerunek cesarza, jako pana zwierzchniego Polski[77]).

Z trójki, która podzieliła się spadkiem braniborskim, najwięcej zadowolony musiał być Wichman arcybiskup magdeburski, który łatwym sposobem wszedł w posiadanie kilku kasztelanij w okolicy, później Flemingiem zwanej, między Czarną Elsterą a górną Nutą. Głównym grodem na jego terytorjum był Jutrobog, pozanim zaś grody Jesień (Jessen) nad Elsterą, Łukawiec (Luckenwalde) nad Nutą i Bart (Baruth) nieco ku wschodowi.

Jutrobog otrzymał niewątpliwie swą nazwę od jakiegoś bóstwa lutyckiego, może również Jutrobog zwanego, a oznaczającego jutrzenkę[78]), a nie od niewiasty Juty i kozła, jak chcą niemieckie legendy[79]). Był grodem wcale dużym i posiadał kościół parafjalny, wymieniony już w 1161 r. jako przynależny do archidiakonatu braniborskiego, a pozatem jeszcze starszą kaplicę zamkową. Niedługo potem oddał arcybiskup oba kościoły, z odpowiednią dotacją w dobrach ziemskich, Premonstratensom z klasztoru Gottesgnaden (Gratia Dei)[80]), co następnie 1173 zatwierdził i biskup Zygfryd braniborski, rozszerzając przywileje kościoła jutroboskiego i dając mu archidiakonat nad całą enklawą magdeburską, oraz prawo do dziesięcin biskupich w samem mieście[81]).

Równocześnie dokonywała się, popierana wszelkiemi siłami kolonizacja kraju przez chłopów westfalskich i fryzyjskich, wskutek czego powstawały osady o zupełnie germańskich nazwach. Dużo do tego przyczynili się Cystersi, osadzeni 1171 r. przez arcyb. Wichmana w Cynnie (Zinna) koło Jutroboga[82]), oraz nadanie miastu Jutrobog prawa magdeburskiego w 1174 r.[83]) i różnych przywilejów jego mieszkań-

[77]) Gumowski. Podręcznik num. 1914. p. 26. 21. — Tenże, Mennica gniezn. Lwów 1926. Zapiski Num. tabl. I. 16, 17.

[78]) Naruszewicz. Hist. Nar. Pol. 1836. II. 55.

[79]) Friedel u. Mielke, Landeskunde der Prov. Brand. Berlin 1912, p. 221.

[80]) Magdeb. Reg. I. 588 nr. 1433.

[81]) Riedel, Cod. br. VIII. 110.

[82]) Riedel, Cod. br. D. I. 296.

[83]) Magdeb. Gesch. Bl. XXI. 269.

com. W tymże dokumencie lokacyjnym czytamy, że w wielu miejscowościach pobudowano już kościoły i do wielu innych sprowadzono flamandzkich kolonistów. Od nich to dopiero pagórki tutejsze Flemingiem zostały nazwane. Tę samą zresztą kolonizację i germanizację kraju widzimy z innych dokumentów tegoż arcybiskupa, dotyczących nadań na rzecz klasztorów w Neuwerk koło Halli w 1182, Nienburg nad Saalą 1185 i Marienthal koło Helmstedt w 1191 r.[84]). Gdy umierał Wichman w 1192 r. terytorjum jego było już więcej niemieckie niż słowiańskie. O tem co się stało z dotychczasowemi panami tej ziemi, z ludnością słowiańską, gdzie ona się podziała, nie piszą źródła zupełnie.

Równocześnie w tym samym duchu kolonizacyjnym i germanizacyjnym pracował na nowo nabytych terytorjach braniborskich Albrecht Niedźwiedź, któremu, jak pisze Helmold, poszczęściło się opanować rozległą przestrzeń ziemi słowiańskiej. Terytorjum to określa ten autor jako krainy Brzeżan i Stodoranów między Habolą a Elbą, czyli dziedzictwo dwóch książąt lutyckich, Witekinda habolińskiego i Przybysława braniborskiego. Według tegoż autora i Albrecht podobnie jak Wichmann sprowadzał do ziemi braniborskiej wiele ludu, Holendrów, Zelandów i Flandrów i osadzał ich po grodach i wsiach lutyckich, skąd pierwotnych mieszkańców wypędzał lub tępił bezlitośnie. Na miejsce Słowian, mówi Helmold, przyszły od granic oceanu ludy silne i niezliczone, które wnet pobudowały miasta i kościoły i urosły w bogactwa ponad wszelką miarę[85]).

Mimo tego świadectwa Helmolda, nie mamy dzisiaj ani jednego dokumentu Albrechta, któryby się odnosił do jego braniborskich terytorjów lub do kolonizacji tego kraju. Te które się dochowały są aktami biskupiemi i odnoszą się do stosunków kościelnych Braniborza. Charakterystyczna jedynie jest zmiana pieczęci margrabiego. Oto w czasie panowania Jaxy w Braniborze nosił margrabia pieczęć ze skromnym

---

[84]) Magdeb. Reg. I. 686, 712 i 744 oraz J. Hartung, Die Territorialpolitik der Magd. Erzbischöfe, Magd. Gesch. Bl. XXI, 11.

[85]) Helmold w MGHist. SS. I. 178.

tylko tytułem „Attelbertus dei gratia marchio", jaka się dochowała przy jednym dokumencie z 1155 r. Natomiast po uzyskaniu tego miasta zmienił pieczęć i rozszerzył tytuł na „Adalbertus dei gratia Brandeneburchgensis marchio", jak to widzimy przy dokumentach z 1159 r. i lat następnych[86]. Jest to dowodem, że nie Anhalt, nie markę północną, ale Branibor uważał za najważniejszą część swoich posiadłości. Mimo to dokumenty cesarskie lub biskupie, na których jako świadek występuje, nie nazywają go już nigdy margrabią braniborskim, ale dają mu skromny tytuł marchio, marchio senior, marchio Saxoniae, comes lub comes de Saxonia[87].

Brak aktów i dokumentów Albrechta odnoszących się do Braniboru da się tem wytłomaczyć, że albo zaraz po ukończeniu wojny, albo bardzo prędko potem faktyczne rządy kraju przeszły w ręce najstarszego jego syna Ottona. Sposobnością potemu mogło być ślubowanie pielgrzymki do ziemi świętej. Margrabia był bowiem swymi sukcesami i świetnym rezultatem swych długoletnich zabiegów tak uradowany, że chciał w ten sposób podziękować Panu Bogu za te nadzwyczajne łaski i dobrodziejstwa. Zadowolenie jego było tem większe, że zaraz w 1158 r. nadeszła radosna dlań wieść z Pragi, że jedyny syn Jaxy, na zakładnika do Czech zabrany, umarł w stolicy czeskiej[88], a wraz z nim zniknął ze świata ostatni człowiek, coby mógł w przyszłości układ krzyszkowski zakwestjonować i ewentualnie pretensje do Braniboru podnieść.

Miał zatem Albrecht zaco dziękować Panu Bogu, ale zanim w pielgrzymkę pobożną wyruszył, rozdzielił przedtem posiadłości swoje między synów i to w ten sposób, że najstarszemu Ottonowi dostało się księstwo braniborskie[89]. Zrobił to jak się zdaje, umyślnie z tego powodu, że przecież Otto był tym, którego swego czasu przed 30 jeszcze laty trzymał Przybysław do chrztu św., a zarazem tym, który

---

[86]) Sello, Die Siegel der Markgr. v. Brand. Märk. Forschungen XX. 1887, 271.

[87]) Posse, Urkunden d. Markgr. v. Meissen II. 185 in.

[88]) Vincentii Prag. Annales MGH. SS. XVII. 667.

[89]) Heinemann, l. c. 211.

w Kruszwicy 1147 r. związał się z Piastami polskimi, poślubiając księżniczkę Judytę Bolesławówną. Niewątpliwie musiały tutaj działać i ostatnie układy w Krzyszkowie, oraz względy na ludność lutycką, o której można było przypuszczać, że Ottonowi i Judycie nie będzie stawiać oporu i robić trudności, jakichby może nie szczędziła innemu władcy.

Podróż swoją do Ziemi św. podjął Albrecht z początkiem lutego 1158 wraz z żoną swoją Zofją, biskupem halberstackim Ulrykiem i licznym orszakiem swoich ludzi. Szczegółów tej pobożnej pielgrzymki nie znamy, to tylko pewne, że był kilka miesięcy w Jerozolimie, że drogę powrotną obrał przez Włochy i że pod Medjolanem na polach Ronkalskich spotkał się w listopadzie z cesarzem Fryderykiem. Z końcem 1158 r. wrócił z powrotem do Marchji północnej, osiadł w Stendalu i zajął się administracją kraju, oraz pobożnemi fundacjami, a pomału gotował się do wojny z Henrykiem Lwem, która w kilka lat później wybuchła.

W Braniborze rządzili teraz Otto i Judyta Piastówna, ale sprawy kościelne były przedewszystkiem temi, które teraz zajęły główną ich uwagę. Jest rzeczą prawdopodobną, że w czasach panowania Jaxy, biskupem faktycznie tu rządzącym był biskup lubuski Stefan[90]) i również jest rzeczą zrozumiałą, że odzyskanie Braniboru przez Albrechta było równoznaczne z rozszerzeniem bardzo znacznem granic biskupstwa braniborskiego. Sięgało ono teraz po górną Habolę i Nutę, czyli tak daleko, jak władza margrabiego, a miało pretensję do dalszych krain aż do Odry, mimo, że w danej chwili były to terytorja biskupstwa lubuskiego, a więc polskiego. Organizacją tej dyecezji nie miał jednak czasu zająć się biskup Wigger, gdyż umarł dnia 4 stycznia 1161 r., doczekawszy się tego, że dyecezja braniborska, która w chwili jego elekcji obejmowała całe państwo Przybysława, zmniejszyła się przy końcu do połowy.

Po śmierci Wiggera, Premonstratensi liszeccy, którzy mieli prawo wyboru biskupów braniborskich, obrali biskupem pro-

---

[90]) Stefan jest świadkiem w Wrocławiu 1149, p. Wohlbrück, Gesch. d. Bist. Lubus I. 53.

boszcza swojego Wilmara (1161—73). Ten zabrał się energicznie do nowego uregulowania stosunków kościelnych w kraju i na najbliższym już synodzie w Magdeburgu zapowiedział przeniesienie siedziby biskupiej do Braniboru. „W mieście tem, jak mówi w odnośnym dokumencie[91]), prawie do ostatnich czasów siedzieli poganie (= Słowianie) i nieczyste kulty bożków odprawiali, ale z wolą bożą i ciężkim trudem chrześcijan (= Niemców), oraz z wielkim przelewem krwi szlachetnej musieli miasto oddać do rąk wiernych w Chrystusie".

Kapituła, świeżo w 1161 r. do Braniboru przeniesiona, składała się jak przedtem z członków zakonu Premontratensów liszeckich z prepozytem Wigbertem na czele, który równocześnie mianowany został archidyakonem na całe terytorium od Haboli do Odry i w drugą stronę do Iły czyli do samej prawie Elby. Drugi archidyakonat w Liszce obejmował odtąd tylko południowo-zachodnią część biskupstwa. Trzeci w Jutrobogu utworzono dopiero w 1173 r.

Równocześnie nastąpiło bogate uposażenie tejże kapituły w tym samym roku i na tym samym synodzie 1161 w Magdeburgu, oraz zatwierdzenie tegoż przez arcybiskupa Wichmana. Obecni przy tem margrabiowie Albrecht Niedźwiedź i syn jego Otto braniborski podpisani są jako świadkowie, czyli dali swoje placet na powyższe. Niedługo potem wystarał się biskup Wilmar o zatwierdzenie posiadłości i dochodów swego biskupstwa u ces. Fryderyka Barbarossy i uzyskał to aktem z dnia 20 czerwca 1161 r., w którym znowu granice biskupstwa aż do Odry zaznaczone zostały, a nadto zatwierdzone wszystkie nadania tak biskupa Wiggera na rzecz zakonników w Liszce, jak i biskupa Wilmara na rzecz kanoników w Braniborze[92]).

Przeniesiona z Liszki do Braniboru kapituła osiadła na razie przy kościele św. Godeharda na Parduwinie, przedmieściu braniborskim, gdzie pozostała do 1165 r. Równocześnie zaczęto na wyspie zamkowej odbudowywać z gruzów

---

[91]) Riedel, Codex br. VIII. 104.

[92]) Riedel, Cod. br. VIII. 103. — Pommern. Urkundenbuch I, 25.

nową katedrę na miejscu, gdzie już w X wieku się wznosiła. Uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego odbyła się jednak dopiero dnia 11 października 1165 r. zapewne wówczas, gdy chór i transept bazyliki był już gotowy, tak że można było nabożeństwa tam odprawiać. Przedtem jeszcze dnia 8 sierpnia 1165 r. przeprowadzono w uroczystej procesji kapitułę z Parduwina na wyspę zamkową[93]), która w ten sposób stała się terenem kościelnym, jak wyspa tumska w Poznaniu lub Wrocławiu.

Od tego czasu otrzymuje kapituła braniborska coraz to nowe nadania i przywileje. W 1166 dostaje od margrabiego kościół N. P. Marji na górze Harluńskiej, a w 1170 dalsze dobra, majątki i dziesięciny, tym razem w kasztelanji cechowskiej (Zachow), gdzie już dawniej istniał kościół parafialny[94]). W 1173 r. z okazji objęcia katedry przez nowego biskupa Zygfryda, jednego z synów margrabiego Albrechta, przyszło do nowego ogólnego zatwierdzenia posiadłości i praw kapituły braniborskiej. Z dokumentu odnośnego dowiadujemy się, że w rękach kapituły był kościół św. Godcharda na Parduwinie i N. P. Marji na Harlungu i trzeci kościół św. Mikołaja w Braniborze, pozatem kościoły parafialne na prowincji w Turze, Cechowie i Golicach (Ture, Cechove, Goliz) nadto szereg wsi, łanów, placów i młynów[95]). Kraj był jak widać gęsto zaludniony i w kulturze bynajmniej nie prymitywnej.

Obok tych spraw kościelnych, inne świeckie stały na dalszym planie, a wiadomości o nich są bardzo nikłe i niedostateczne. Główną troską margrabiów, ojca Albrechta i syna Ottona, była jak się zdaje kolonizacja kraju osadnikami saskimi i holenderskimi, nie tylko w tym celu, by sobie zapewnić wiernych i uległych poddanych, ale i dlatego, by zużytkować puste przestrzenie kraju. Do tego samego celu służyły nadania na rzecz saskiego rycerstwa, jakie chojnie robili margrabiowie. Jest rzeczą jasną, że obdarowanymi

---

93) Henryk z Antw. MGH. SS. XXV. 484.
94) Riedel, Cod. dipl. br. VIII. 108.
95) Riedel, l. c. X. 76.

byli w pierwszym rzędzie ci, którzy pomogli im w ostatniej wyprawie na Jaxę i odznaczyli się przy oblężeniu Braniboru. Takim musiał być m. in. Baderyk von Dornburg, który już w 1138 zaraz po okupacji ziemi Suchej otrzymał od Albrechta gród Bielczyk, a w 1157 po zajęciu stolicy został pierwszym niemieckim kasztelanem w Braniborze. Takim był zapewne i Eweryk wójt cechowski i brat jego Herman i Bodo von Gummere i Jan de Plote i wielu innych, którzy jako świadkowie występują w ówczesnych dokumentach braniborskich[96]).

Księstwem braniborskim rządził wprawdzie Otto z tytułem margrabiego, i on a nie Albrecht bił pod swoim stemplem monety krajowe. Mimo to dopóki żył stary margrabia, wola jego po obu stronach Elby była miarodajna. W ostatnich 10 latach swego życia, zwrócił się Albrecht Niedźwiedź z polityką swoją znowu ku zachodowi, towarzyszył cesarzowi w wyprawach włoskich, był przy zburzeniu Medjolanu 1162 r. a następnie był duszą spisku i wojny domowej z Henrykiem Lwem księciem saskim. Ostatnim jednak czynem tego ruchliwego umysłu były nieznane bliżej układy z księciem pomorskim Kazimierzem, które doprowadziły do tego, że książę ten przyjechał na uroczystość poświęcenia katedry do Habolina (Havelberg) i dał się namówić do założenia na swojem terytorium, w Brodzie, klasztoru Premonstratensów[97]). Było to pierwsze wysunięcie ramion polipa germańskiego w kierunku Pomorza w 1170 r.

Niedługo potem, bo 18 listopada 1170 r. umarł stary margrabia Albrecht Niedźwiedź[98]), zadowolony z pewnością z dokonanego dzieła swego życia, gdyż rozbiwszy dwa księstwa lutyckie, habolińskie i braniborskie, na gruzach ich stworzył i synom w spusciźnie zostawiał nowe osobne państwo. Historjografia niemiecka widzi w nim jednego z największych mężów swego czasu, który daleko ku wschodowi rozszerzył granice chrześcijaństwa, a zarazem państwa niemieckiego i który jest właściwym założycielem późniejszej

[96]) Riedel, Cod. br. XXIV. 323 i VIII. 108.
[97]) Riedel, Cod. dip. br. III. 84.
[98]) Annales Palid. MGH. SS. XVI. 94.

monarchji brandenbursko-pruskiej. My jednak musimy patrzeć na niego. jak na zręcznego polityka, który nie cofał się przed żadnemi środkami i prowadził na wszystkie strony grę podwójną, a przez to zmylił czujność i władców lutyckich i Piastów polskich. Był to książę, który postawił dla Polski silną zaporę przed zjednoczeniem ziem zachodniosłowiańskich, a zarazem stworzył państwo, będące odtąd stałem dla Polski niebezpieczeństwem.

Na razie przynajmniej niebezpieczeństwo to nie dało się jeszcze odczuwać. Syn i następca Albrechta, margrabia Otto, żonaty z Judytą polską, miał zupełnie pokojowe usposobienie i o ile można sądzić, żył w przyjaźni z Jaxą, panującym na sąsiednim Kopytniku, a także w przyjaźni z książętami polskimi, swymi szwagrami. Z tego też powodu nie wziął udziału w drugiej wyprawie cesarza Fryderyka na Polskę w 1172 r. i naraził się nawet na niełaskę cesarza, którą z trudnością udało się w następnym roku zażegnać. Wyprawa rzeczona nie dotyczyła też interesów i sprawy braniborskiej, ale podjętą została w sprawie Bolesława Wysokiego, który ze swojej śląskiej dzielnicy został przez brata wyzuty[99].

Pokojowa działalność Ottona I zaznaczyła się przedewszystkiem w podniesieniu samego miasta Braniboru. Interesujące w tym względzie było pierwsze posiedzenie sejmu marchijskiego w Habolinie (Havelbergu) w końcu 1170 r., niedługo po śmierci Albrechta Niedźwiedzia. Do zgromadzonych tam swoich baronów, rycerzy i wasalów wystosował nowy margrabia zapytanie, które miasto ma być teraz stolicą jego posiadłości. Wówczas Burchard, najpoważniejszy z baronów podniósł się i oświadczył, że jedynie Branibor uważa być godnym tego zaszczytu, gdyż sławne jest jego imię i rozgłośny zamek jego królewski, pozatem jest to kamera cesarstwa i siedziba biskupia. Za zdaniem Bucharda poszli inni, a wobec tego Branibor jednogłośnie został stolicą uznany. Tego samego jeszcze roku margrabia Otto wraz z żoną Judytą i synami Ottonem i Henrykiem nadali mieszkańcom

[99]) Krabbo w Forschungen zur br. Gesch. XXIV, 325.

Braniboru wolność od ceł na obszarze całej marchji. Od tego też czasu można liczyć, że dotychczasowa marchia północna i księstwo braniborskie połączone zostały w jedną całość i utworzyły t. zw. marchję brandenburską [100].

VIII.

W czasie kiedy w Braniborze margrabia Otto, a w Jutrobogu arcybiskup Wichman sprawował rządy, panował w Kopytniku książę Jaxa, zadowolony, że po długich latach oczekiwania chociaż część ojcowizny odzyskał. Jak się jednak wówczas rozwijała ta trzecia część braniborskiego dziedzictwa, nie wiadomo, gdyż co do niej nie mamy żadnych bezpośrednich dokumentów ani źródeł, któreby nam o panowaniu tutejszem Jaxy opowiadały.

Zamiast dokumentów mamy tylko legendy i to zdaje się późniejsze o olbrzymim i zaczarowanym raku z jeziora Mogalińskiego (Müggelsee), o duchu rycerza, który jeździ na koniu po ulicach Kopytniku i prowadzi psy bezgłowe za sobą, o olbrzymach okolicznych, którzy walczyli ze sobą rzucając ogromnemi głazami, jakich wiele leży jeszcze na okolicznych polach, wreszcie o smutnej księżniczce, która dziś jeszcze błąka się w świetle księżyca nad jeziorem i czesze swoje długie włosy [101]. Są to jak widać legendy, z których historja właściwie żadnego pożytku wyciągnąć nie może, które powstały znacznie później od omawianych przez nas czasów i które są płodem wyobraźni raczej niemieckiej niż lutyckiej. Podajemy je jedynie dlatego, że z Kopytnikiem są związane.

Istnieje jednakowoż materjał źródłowy, który nam o czasach i panowaniu Jaxy głośno mówi, a mianowicie materjał numizmatyczny. Istnieje bowiem cały szereg monet ówczesnych bitych pod stemplem Jaxy, które są pierwszorzędnym źródłem historycznym dla tych czasów. Pochodzą z kilku wykopalisk śląskich i brandenburskich, są jedno-

---

[100]) Riedel, Cod. dipl. br. IX, 2.

[101]) Friedel u. Mielke, Landeskunde der Prov. Brand. Berlin 1912. 167, 169, 195.

stronne, czyli są brakteatami i noszą wyobrażenie księcia w otoczeniu architektury, lub bez niej. Książę Jaxa przedstawiony jest z reguły z długą brodą i długiemi włosami, czasem z naturalizmem, jakiego nie spodziewalibyśmy się po mennicy wendyjskiego księstwa. Niektórzy badacze niemieccy widzą tu nawet portret Jaxy i doszukują się wyrazu twarzy i charakteru, co naturalnie idzie już za daleko[102]). W każdym razie są to monety stojące pod względem technicznym o wiele wyżej od współczesnych monet polskich, a nieustępujące najpiękniejszym wówczas monetom niemieckim.

Znanych jest dzisiaj 9 typów czyli różnych emisji monet Jaxowych[103]), z których jednak tylko 5 nosi napisy takie jak IAKZA · COPTNIK · CNE albo IAKZA · DE · COPNIC · — albo IACZO · DE · COPNINC · DENARII. Szczegóły przez te napisy dostarczone są dla nas niesłychanie cenne.

Monety te świadczą przedewszystkiem, że główną siedzibą Jaxy i stolicą jego księstwa był Kopytnik nad Sprewą (dziś Köpenik pod Berlinem), którego nie można, jak to czynią niektórzy, nazywać Kopanicą, ani tem bardziej identyfikować z Kopanicą wielkopolską[104]). Nazwa tego grodu lutyckiego, nie występującego zresztą w dokumentach XII w. ma na wymienionych monetach 3 formy, Copnic, Coptnik i Copninc i oznacza niewątpliwie tyle co postój na konie. Później dopiero po skolonizowaniu go przez osadników niemieckich utworzono ad hoc legendę o zaczarowanym raku złowionym w pobliskiem jeziorze i przyniesionym na targ, który wołał do kupujących „köp nich! köp nich!“ (nie kupuj!). Mimo to rak został sprzedany za dobre pieniądze, ale miasto otrzymało stąd nazwę Köpnik potem Köpenik[105]).

Gród Kopytnicki leżał otoczony wodami Sprewi podobnie jak Branibor, na wyspie przy ujściu kopytnickiej

102) Dannenberg, Der Bär. p. 2. — Friedensburg, Die Münze in der Kulturgeschichte, p. 147.

103) Bahrfeldt, Münzwesen d. Mark Brand. Berlin 1889. 62 i Gumowski, Zabytki mennicze ks. bran. Poznań 1927. Slavia accid.

104) Tak czyni Rabe, Jaczo von Copnic. Berlin 1856.

105) Friedel u. Mielke l. c. 221.

Sprewi do Sprewi właściwej i miał obok siebie już od wieków osiedle rybackie, kicem zwane. Był starodawną osadą wendyjską, na terytorium której do dziś dnia znajdują jeszcze urny i naczynia gliniane, narzędzia kamienne i bronzowe, monety rzymskie i broń przedhistoryczną[106]. W połowie XII wieku była tu zapewne siedziba kasztelana, podległego Przybysławowi braniborskiemu i w tym też czasie gród i osada obok niego musiały dojść do większego znaczenia, panując nad handlem rybnym i drzewnym po Sprewi idącym. Do grodu kopytnickiego należały jeszcze w XIV wieku cła i dochody z wielu wsi w szerokim promieniu, wody i lasy okoliczne, cła lądowe i rzeczne, które widocznie od dawna służyły na jego utrzymanie. Niezwykle obronne jego położenie na wyspie rzecznej było przyczyną, że w r. 1157 po zdobyciu Branibora nie pokusił się już Albrecht o niego i inne podobne grody wschodnie, tak że cały kraj na wschód od Haboli leżący pozostał nadal w rękach Jaxy. Kypytnik musiał w nim być widocznie grodem najznaczniejszym, skoro Jaxa uczynił go stolicą księstwa, siedzibą administracji, mennicy etc.

Wybór Kopytniku na stolicę nastąpił prawdopodobnie także i dlatego, że leżał w środku Jaxowych posiadłości i również może dlatego, że był oddawna głównym grodem plemienia lutyckiego Sprewian, którzy już w X wieku byli jednem z 10 plemion lutyckich, jakie obejmowało biskupstwo braniborskie[107]. Z tego sądząc, możemy przyjąć, że księstwo Jaxy rozciągało się na terytorja po obu stronach średniej i dolnej Sprewi, a więc na ziemie zwane później Barnimską i Dłutowską i sięgało może na północ do ziemi Wkrzeńskiej, na południu zaś do Łużyc. Od wschodu graniczyło z ziemią lubuską, która do Polski należała, od zachodu zaś z ziemią braniborską margrabiego.

Z tych samych monet wyczytać możemy jeszcze jedno, oto urzędowy tytuł Jaxy „kneź". Jest to jak widzimy ten

---

[106]) Bergau, Inventar der Kunstdenkm. d. P. Bran. Berlin 1885, p. 452.

[107]) Byli to Moraciani, Ciervisti, Ploni, Zpriavvani, Heveldun, Vuncri, Riaciani, Zamcici, Dassia i Lusici — Por. Curschmann l. c. mapa I.

sam tytuł, który występuje na jego monetach braniborskich, pochodzących z czasu 1154—57, a który był widocznie w użyciu na zachodniej Słowiańszczyźnie. Pozatem rysunek tych monet i jego kompozycja wskazuje, że w Kopytniku wpływ kulturalny magdeburski był mimo wszystko dominujący i dla stosunków wewnętrznych miarodajny. Monety Jaxy nie są bite na stopę polską, ani nie naśladują, jakby można przypuszczać polskich wzorów, ale mają stopę przyjętą w Magdeburgu i Braniborze i w rysunku swoim naśladują te wzory niemieckie, jakich dostarczają ówczesne denary arcybiskupa Wichmana z wyobrażeniem św. Maurycego. Ta przewaga Magdeburga nad Gnieznem da się wytłomaczyć jedynie stosunkami handlowymi, które już sam bieg Sprewi kierował na zachód, a nie ku wschodowi. One były tu więcej miarodajne, aniżeli stosunki polityczne, które z Polską, jak zobaczymy, były bardzo ożywione.

Stosunkowo duży szereg monet Jaxy, znamy bowiem 5 typów napisowych, wcześniejszych i 4 beznapisowych późniejszych, świadczy jeszcze o jednem, a to o dosyć długiem i spokojnem panowaniu. I rzeczywiście możemy przyjąć, że Jaxa do końca życia († 1176) był w spokojnem posiadaniu tego księstwa. Do tego samego wniosku dojdziemy porównując monety Jaxy z monetami np. Ottona I braniborskiego. I tu i tam widzimy wiele analogji, które mówią o tem, że monety tych książąt równocześnie były emitowane. Do najciekawszych zaś różnic, które obu książąt najlepiej charakteryzują, należą dwie monety: na jednej z nich czytamy po wendyjsku JAKZA COPTNIK CNE(Z) a na drugiej po niemiecku MARGRAVE OTTO, dwie zatem antytezy, ale umyślnie postawione i głośno o narodowości książąt i rządów mówiące.

Mimo, że poza monetami nie mamy żadnych bezpośrednich dokumentów Jaxy o działalności jego w Kopytnickiem księstwie, to jednak pośrednio dowiadujemy się o rządach jego interesujących szczegółów z zapisek klasztoru Nienburgu położonego nad Saalą w Anhaltskiem[108]. Klasztor ten miał jeszcze z czasów Henryka II i jego wojen z Bole-

108) Riedel, Cod. br. XXIV. 324.

sławem Chrobrym szerokie nadania w krainie nadsprewiańskiej i dolnych Łużycach, nadania które później, może w czasach Przemysława braniborskiego odnowione, przez nikogo nie były kwestjonowane. Były to rozległe terytorja idące od Elstery, poprzez Sprewę do Odry, obejmujące około 50 wsi i skupiające się koło 3 grodów Triebus, Liubocholi i Niemce, z których pierwszy leżał bliżej Elstery, drugi nad środkową Sprewią, trzeci nad Nissą w pobliżu Odry. Były to osady rolnicze i rybackie, żyjące z handlu, jaki w stronę Kopytniku i Braniboru był skierowany. Opłaty, jakie tutejsi mieszkańcy składali opactwu do Nienburga były dosyć wysokie. Każdy rybak płacił rocznie 24 grzywny srebra od sprzedaży ryb kupcom braniborskim, każda zaś chata wieśniacza musiała dostarczać rocznie jeden dzban miodu, jeden denar srebra, skórkę zwierzęcą, kopę ryb i jeden małdrat zboża. Ściągali to wszystko od ludzi administratorzy klasztorni i odsyłali do Nienburga. Bywały lata, że do 300 miar miodu otrzymywał klasztor z tych dóbr wendyjskich i że na 26 wozach jechały corocznie dochody z nad Sprewi do klasztoru.

Dochody te jednak zmniejszyły się z biegiem czasu. A więc przedewszystkiem, gdy administratorem został nie Niemiec, lecz Słowianin imieniem Swat (Zuati). Ten nie chcąc ludności nadmiernie obarczać postarał, się u opata o zniżenie kontyngentu na 100 dzbanów miodu i to w ten sposób, że spraszał często opata i starszyznę zakonną na uczty i zabawy i przez to łatwo uzyskiwał żądaną redukcję. Później jednak jak pisze kronika, kraj został zdewastowany, widocznie wojną do tego stopnia, że z 50 osad zostało zaledwie 7 koło Lubinia nad Sprewą, oraz 3 w pobliżu Elstery. Do tego jeszcze resztki ludności wysłały deputację do klasztoru z przedstawieniem, że czynszów nie mogą już płacić w poprzedniej wysokości, a to z tego powodu, że przedewszystkiem muszą płacić podatki księciu polskiemu, następnie różnym dygnitarzom ziemskim, którzy jednak poza Odrą przebywają[109]). Wskutek tego, na prośby i błagania zniżył

---

[109]) Riedel l. c. „primum duci polanico, deinde ultra Oderam manentibus seilicet primatibus terrae, uti pacem habeant.

im klasztor opłaty do ilości 40 dzbanów miodu i 5 kop ryb, ale nie omieszkał zapisać w swojej kronice narzekań na sprawiedliwość słowiańską!

Nie ulega wątpliwości, że tym księciem polskim, który klasztor Nienburski tylu dochodów pozbawił, był nie kto inny, jak Jaxa kopytnicki, za którego czasów, albo też zaraz po jego śmierci, spisano ten fragment kroniki nienburskiej. W oczach niemieckich Jaxa zawsze uchodził za księcia polskiego, a jak zobaczymy, przebywał też więcej w swoich małopolskich posiadłościach i na dworach piastowskich, aniżeli w zdobytem przez się księstwie. Z drugiej strony nie mamy śladu, aby ziemie nadsprewiańskie należały w tym czasie do Polski i dlatego najprawdopodobniejszą jest rzeczą, że należały do księstwa kopytnickiego, a przedtem do Braniboru, gdyż znajdowały się w t. zw. prowincji łużyckiej, jaka już od X wieku wchodziła w skład biskupstwa braniborskiego.

W przytoczonej wyżej zapisce klasztornej zastanawia jednak jedno, mianowicie zupełne pominięcie milczeniem biskupa braniborskiego. Zapiska mówi tylko o klasztorze Nienburskim, o księciu polskim (Jaxie) i o dygnitarzach ziemskich, którzy jednak bawią zwykle poza Odrą, a więc w Polsce. Sądzę, że właśnie między tymi dygnitarzami (primates terre) należy szukać biskupa, któremu w danej chwili t. j. w 2 połowie XII wieku podlegała ziemia nadsprewiańska. Mógł być nim jedynie biskup lubuski. Nie wiemy, jak daleko sięgały na zachód granice jego dyecezji, ale to pewna, że od samego początku kłóciły się z braniborskiemi[110]).

Wiadomo, że biskupi braniborscy mieli pretensje do krajów aż do Odry i stale je podkreślali. Jeszcze w 1161 zatwierdził ces. Fryderyk Barbarossa wszystkie prowincje kościoła braniborskiego, wyraźnie wymienił granice aż do Odry i wyszczególnił plemiona Łużyczan, Sprewian i Zamczycan nad samą Odrą[111]). Mimo to nie ulega wątpliwości, że biskupi lubuscy utworzeni byli właśnie w tym celu, żeby

---

110) Mylnie osądza tę sprawę Kodeks dypl. Wielkop. IV. 354.
111) Riedel, Cod. dip. br. VIII. 103.

po lewej stronie Odry, w krainie nadsprewiańskiej zyskiwać sobie i Polsce terytorja. To samo było z biskupstwem szczecinskiem, leżącem również po lewej stronie Odry. Stan taki zatwierdza nawet bulla papieża Junocentego II z 1133 r., która poddając biskupstwa polskie pod obediencję metropolji magdeburskiej stwierdza wyraźnie[112]), że dyecezje lubuska i szczecinska leżą między Elbą a Odrą, a więc na tem samem terytorjum co dyecezje habolinska i braniborska.

W rzeczywistości granice jednego i drugiego biskupstwa sięgały tylko tak daleko, jak daleko sięgał miecz jego świeckich opiekunów, z jednej strony margrabiów braniborskich, z drugiej książąt piastowskich. Ponieważ Jaxa oparł się o Polskę i za polskiego księcia był przez Niemców uważany, przeto nie ulega wątpliwości, że kraj swój poddał pod obedjencję biskupa lubuskiego, a nie innego i przez to rozszerzył granice tej dyecezji, jak nigdy przedtem ani potem.

Jaxa za wielu nićmi był z Polską związany, by móc i chcieć je zrywać. Pobyt 20 letni i ożenek w Polsce, oraz majątek tu zdobyty sprawiły, że nawet po odzyskaniu księstwa i utworzeniu stolicy w Kopytniku przecież więcej w Polsce niż nad Sprewą przebywał. O ile też nie mamy ani jednego dokumentu odnoszącego się do jego pobytu nad Sprewą prócz monet, to mamy szereg takich, które świadczą o jego pobycie w Polsce.

Jest rzeczą naturalną, ze pierwszą myślą Jaxy po odzyskaniu ojcowizny, musiało być wynagrodzenie tych wszystkich, którzy mu przyszli z pomocą i dopomogli do odzyskania tronu. Mogło się to stać zaraz po zdobyciu Braniboru 1157 r. Obdarowanymi zaś wówczas przez Jaxę byli ochotnicy małopolscy i śląscy, a w pierwszej linji powinowaci samego Jaxy.

Do takich należała rodzina Piotra Właśta, a zatem syn jego Świętosław, oraz krewny komes Mikora czyli Mikołaj, później wojewoda krakowski. Otóż tego Mikorę widzimy niedługo potem właścicielem wsi Jaxice pod Miechowem, wsi, która niewątpliwie była pierwotnie własnoścía Jaxy. Jest rzeczą oczywistą, że Mikora otrzymał ją w darze od

---

[112]) Klempin, Pomm. Urkundenbuch I. 9.

tego księcia, jako wynagrodzenie za pomoc przy wyprawie braniborskiej okazaną. Później z daru samego Mikory przeszła w ręce klasztoru Miechowskiego[113]. Nie był to dar do pogardzenia. Gdy w 1349 z okazji świętopietrza szacowano dochody wymienionego klasztoru, wtedy zeznał prokurator klasztorny w Jaxicach, że wieś ta daje rocznie dziesięciny 3 grzywny, z dwóch młynów 7 grzywien, z roli od łanu każdego $^1/_2$ grzywny dochodu. Podobne, choć nieco mniejsze dochody musiała ta wieś przynosić i w XII w. klasztorowi[114].

Równocześnie i szereg innych wsi klucza miechowskiego przeszedł z rąk Jaxy w ręce rodziny Piotra Własta. Leżące pod samym Miechowem wsie Goszcza wyższa i niższa dostały się jedna do rąk Świętosława Piotrowicza, druga do rąk krewnego ich Stefana[115]. Syn Świętosława Leonard był przy końcu XII w. właścicielem jednej wsi tuż przy Goszczy położonej, a brat tego Włodzimierz miał pobliskie Białobrzezie[116] Wreszcie drugie Jaxice były w początkach XIII w. w posiadaniu niejakiego Wita, może też krewnego Włostowiczów[117]. Wszystkie wsie wymienione przeszły z czasem w posiadanie klasztoru miechowskiego, ale nie ulega wątpliwości, że pierwotnie należały do Jaxy, a nie do Piotra Własta jak to niektórzy sądzą. Nie Piotr też, ale Jaxa czynił nadania z tych majątków.

Nadania Jaxy dla rodziny i krewnych Piotra nie ograniczyły się tylko do dóbr miechowskich. Oto w kluczu wawrzęcickim nad Wisłą, gdzie takie Wygnanowice samą nazwą na Jaxę wskazują i gdzie Złotniki dostały się później z daru Jaxy klasztorowi sieciechowskiemu, widzimy również wieś Strogobożyce, która jest później w rękach Duninów Łabędzi czyli rodu Piotrowego. To samo można przypuszczać o wsi Włoskowiczach w parafji jaroszyńskiej nad Wisłą, jakby wykrojonych z posiadłości Jaxowych, oraz o Piotrowinie pod Garbowem niedaleko owych 4 wsi Jast-

---

[113]) Długosz, Liber benef. III. 4.
[114]) Kodeks dypl. Małopol. III. 77.
[115]) Kodeks Małopols. II. 375, p. 13.
[116]) Długosz, Liber benef. III. 28.
[117]) Kodeks Małopols. II. p. 45.

kowami zwanych[118]. Są to słabe ślady tej hojności Jaxy, która w rzeczywistości musiała być znacznie większa.

Drugim takim obdarowanym przez Jaxę rodem wydają się być małopolscy Gryfici. Wiadomo, że uważają oni Jaxę nawet za swego protoplastę, co tylko w ten sposób można wytłomaczyć, że nadania, jakie im poczynił, przyczyniły się bardzo znacznie do wywyższenia tego rodu. Jest też rzeczą bardzo prawdopodobną, że obaj najwybitniejsi przedstawiciele tego rodu, Gedko biskup krakowski i Jan biskup wrocławski, a potem arcybiskup gnieźnieński, dostali się na te katedry dzięki poparciu Jaxy i jego krewnych Włostowiczów Duninów. Gedko jest też w bliskich zawsze z Jaxą stosunkach i czynny przy jego fundacji miechowskiej, Jan zaś jako fundator Cystersów w Jędrzejowie ma stale Jaxę w gronie świadków przy najstarszych dokumentach tego klasztoru[119]. Co do nadań Jaxy dla Gryfitów, to niewątpliwie były duże, ale to co dziś się da wyśledzić, to tylko przypuszczenie odnośnie do majątku Konary po prawej stronie Wisły w parafji otwinowskiej, które częściowo należały do Gryfitów, a częściowo z daru Jaxy do klasztoru w Krzyżanowicach nad Nidą. Prawdopodobnie i pierwsza część z daru Jaxy Gryfitom się dostała[120].

Są ślady, że do obdarowanych przez Jaxę należeli i Toporczycy, ród jeden z najstarszych i najpotężniejszych w Małopolsce. W rękach bowiem tego rodu, czyli późniejszych Tęczyńskich widzimy Łęcznę nad Wieprzem, która częściowo z daru Jaxy dostała się klasztorowi sieciechowskiemu. Również i fakt tak nadzwyczajnego obdarowania klasztoru sieciechowskiego przez Jaxę świadczy, że książę ten obsypując tak hojną ręką fundację Toporczyków, chciał w ten sposób wdzięczność swoją dla tego rodu pokazać[121].

Do obdarowanych należeli jak się zdaje jeszcze i Rawici; widzimy ich bowiem później właścicielami majątków, które pierwotnie wchodziły prawdopodobnie w skład posiadłości

---

118) Długosz, Liber benef. II. 174, 563.
119) Semkowicz, w kwartalniku histor. 1910, 93.
120) Długosz, Liber benef. II. 406.
121) Długosz l. c. II. 549.

Jaxowych. A więc klucz Jaroszyński nad Wisłą widzimy potem podzielony między klasztor sieciechowski i Rawitów, a taksamo i klucz Garbowski koło Lublina, gdzie aż 4 Jastkowy istniały. Jeżeli tradycja zapisała, że majątki te dostał Sieciechów od Jaxy, to można przypuszczać, że drugą część tych kluczy dostali Rawici także od tego samego księcia[122]).

Czy i jakie jeszcze inne rody rycerskie zostały wóczas przez Jaxę obsypane nadaniami, nie wiadomo. Wprawdzie w takim kluczu garbowskim siedzą później i Nałęcze i Wieniawici, a więc rody wielkopolskie, a w kluczu wawrzęcickim Sreniawici, ale nie ma już nici, wiążących je bliżej z Jaxą i nie jest wykluczone, że przybyli tu później i w innych okolicznościach. Źródła polskie, niesłychanie skromne w porównaniu do braniborskich, pozwalają jedynie na przypuszczenie, że do obdarowanych przez Jaxę rodów można zaliczać wspomnianych wyżej Duninów-Łabędzi, Gryfitów, Toporczyków i Rawitów i że te rody rycerskie były temi, które w pierwszej linji pomogły Jaxie w jego wyprawie braniborskiej 1154 r. Naturalnie nie wyklucza to udziału i innych rodów, tylko że o nich już nic powiedzieć nie możemy.

Badając te i późniejsze nadania Jaxy, ma się wrażenie, że książę ten, posiadając już część swojej wendyjskiej ojcowizny, nie dbał już o majątki swoje małopolskie i nawet starał się je pozbyć czyto na rzecz swoich przyjaciół, czyto na rzecz kościoła. Mógł to zaś robić tem snadniej, że właśnie w niedługi czas po ustaleniu się stosunków braniborskich stracił jedynego swego syna. Był to ten sam syn nieznanego zresztą imienia, który na skutek układów w Krzyszkowie w 1157 r. znalazł się między zakładnikami, jakich ces. Fryderyk Barbarossa wywiózł z Polski do Niemiec. Młody książę nie dojechał jednak do swego celu, lecz w Pradze czeskiej już w 1158 r. umarł, jak się zdaje nagle i niespodzianie, jak szereg innych książąt słowiańskich tego wieku[123]). Przypuszczać można nawet zamach na jego życie, jako na ostatniego potomka książąt braniborskich, zamach, który tak

[122]) Długosz l. c. II. 563 i 542.

[123]) Wincenty praski u Emlera, Fontes rer. Bohem. II. 426.

dalece ucieszył Albrechta Niedźwiedzia, że jeszcze w tym samym roku, jak wyżej mówiłem, podjął dziękczynną pielgrzymkę do Ziemi świętej.

I Jaxa również podłął taką pobożną pielgrzymkę, ale nieco później i z innej przyczyny. Tak jak przyjaciół swoich nagrodził dobrami ziemskiemi, tak z drugiej strony nie mógł darować książętom polskim, a zwłaszcza Bolesławowi Kędzierzawemu, że go w krytycznej chwili opuścił i że nie tylko nie przyszedł mu pod Branibor z odsieczą, ale zgodził się na upokarzające warunki w Krzyszkowie i może nawet jego, Jaxę, do przyjęcia tych warunków zmusił. W całej tej sprawie braniborskiej polityka Bolesława Kędzierżawego okazała się tak nieszczęśliwa i sprzeczna z opinją najwybitniejszych rodów, że była przyczyną powstania silnej opozycji w szeregach panów śląskich i małopolskich przeciwko wielkiemu księciu. Gdy do tego pertraktacje prowadzone z dworem cesarskim i synami zmarłego w 1159 wygnańca, Władysława II-go w sprawie ich powrotu i oddania im Śląska, dobiegały końca i powrotu tego lada chwila można się było spodziewać, zagrożone tem rody uknuły formalny spisek przeciwko naczelnemu monarsze, którego celem było obalenie Kędzierzawego, podobnie jak w 1146 Władysława.

Na czele spisku stanęli dwaj najwięcej zainteresowani magnaci, Jaxa książę kopytnicki i Świętosław Piotrowicz jego szwagier, pierwszy urażony na Kędzierzawego za sprawę braniborską, drugi nie chcący powrotu synów tego księcia, który ojca jego oślepić kazał. Razem z nimi szedł cały szereg wybitnych komesów i dygnitarzy, a ostatecznem ich celem było osadzić w miejsce Bolesława, młodego Kazimierza na tronie krakowskim. Ten wrócił dopiero co z Niemiec, gdzie jako zakładnik przebywał, ale zawiódł pokładane nadzieje. Nie chciał mianowicie zgodzić się na plany spiskowców i na bratobójczą wojnę domową i propozycje odrzucił[124]).

Kronikarz nie mówi, kiedy ten spisek nieudały zaistniał, ani gdzie spiskowcy mieli sposobność zbliżyć się do księcia

---

124) Kadłubek, w Mon. Pol. Hist. II. 394.

Kazimierza. Nie ulega jednak wątpliwości, że musiało to być jeszcze przed oddaniem Śląska synom Władysława II-go, gdyż obawa przed nimi była zdaje się głównym tego spisku motywem. Również i Kazimierz musiał już wówczas wrócić z Niemiec czy Pragi z powrotem i dlatego sądzę, że rok 1161 będzie dla tej akcji najodpowiedniejszym. Prawdopodobnie stało się to z okazji poświęcenia kościoła w Czerwińsku, albo na Zjeździe w Łęczycy w maju 1161 r.[125]) gdzie spiskowcy mieli sposobność i sami się naradzać i prowadzć z Kazimierzem tam obecnym pertraktacje.

Plany spiskowców nie udały się jednakowoż z powodu że Kazimierz odmówił swego współudziału. Skutkiem tego była częściowa kompromitacja przywódców, w pierwszym rzędzie Jaxy, który też z tego jak sądzę powodu postanowił wyjechać z kraju na czas jakiś, nietylko żeby uniknąć niełaski książąt piastowskich, ale też aby zatrzeć przykre wrażenie, jakie po nieudałym spisku zostało. Nie sądzę, aby wyjazd ten był wymuszony[126]), lub aby go poprzedzała zdrada spisku, a nawet wygnanie z Polski przez Bolesława Kędzierzawego. O tem źródła nie mówią ani słowa, przeciwnie Jaxa wraca po roku zupełnie spokojnie i zajmuje się bez przeszkody swemi fundacjami.

IX.

Opuszczając Polskę w 1161 r. udał się Jaxa tam, dokąd już parę lat temu w pielgrzymce wyjechał jego antagonista Albrecht Niedźwiedź, mianowicie do ziemi świętej. Wyprawa krzyżowa Jaxy przypada na r. 1162, a była wydarzeniem dla Polski tak niezwykłem, że kapituła krakowska zapisała ją specjalnie w swoim roczniku[127]). Drugi raz bowiem dopiero się zdarzyło, by z Polski szedł ktoś na tak daleką pielgrzymkę. Pierwszym był jak wiadomo książę Henryk sandomierski w 1154 r., drugim zaś właśnie Jaxa kneź na Kopytniku.

---

125) Codex dipl. Masov. I. 81.

126) Tak przypuszcza Zakrzewski, w Hist. pols. Akad. Um. p. 121.

127) Mon. Pol. Hist. II. 798.

Szczegóły podróży i pobytu Jaxy w Jerozolimie nie są znane, z wyjątkiem jednego: oto właśnie wtedy powstała u niego myśl założenia kościoła Bożego Grobu w dobrach swoich w Polsce i ufundowania przy nim klasztoru Bożogrobców, jaki właśnie w Jerozolimie widział. Tem pobożnem postanowieniem przejęty, poszedł do patryarchy jerozolimskiego, przełożonego tego klasztoru i oświadczywszy, że pragnie w Polsce taki klasztor ufundować, prosił o jednego kanonika dla siebie[128]). Otrzymawszy go, ruszył z powrotem i przybywszy do kraju, ufundował klasztor w Miechowie.

Taki jest początek słynnej fundacji Miechowskiej, o którym dowiadujemy się z dokumentu patryarchy Monacha 1198 r., zatwierdzającego jej posiadłości. W roczniku miechowskim jest notatka, że powrót Jaxy z Jerozolimy, a zarazem osadzenie zakonników w Miechowie wypada na rok 1163. W tym zatem roku wystawiony być mógł dokument erekcyjny tego klasztoru, obejmujący pierwotne jego nadania i uposażenie. Stało się to zaś, jak pisze patryarcha, w zupełnem porozumieniu, za zgodą i wolą ks. Bolesława Kędzierzawego, która może tu dlatego specjalnie była potrzebna, że Miechów prawdopodobnie z nadania książęcego do Jaxy należał. Pierwotnem uposażeniem i darem Jaxy były 3 wsie: Miechów, Zagórzyce i Komorów i dopiero z biegiem czasu majątki klasztoru rozrastały się coraz obszerniej[129]).

Równocześnie, albo bardzo niedługo po Jaxie dał Miechowitom szerokie przywileje Bolesław Kędzierzawy, mianowicie wolność osad klasztornych od podatków i służebności, od budowy zamków, wypraw wojennych, jurysdykcji mincerzy książęcych etc. Do bardzo wczesnych dobrodzieji należy również Świętosław Piotrowicz, przyjaciel Jaxy, który otrzymaną od niego wieś Goszczę zapisał klasztorowi. Także i biskup krakowski Gedko, zaraz po 1166 r. jak tylko wstąpił na katedrę, okazał się hojnym dla fundacji miechowskiej i dziesięcinę z 4 wymienionvch wsi przekazał klasztorowi[130]).

---

[128]) Kodeks dypl. Małopols' II. 375.

[129]) Kodeks dypl. Małopol. II. 16.

[130]) Kodeks Małopols. II. 16.

14*

Bożogrobcy w Miechowie, to nie jedyna fundacja pobożna Jaxy. W tymsamym czasie, bo po powrocie z wyprawy krzyżowej, a jeszcze za czasów biskupa krakowskiego Mateusza (1143—66), nastąpiła druga jego fundacja, a to Norbertanek na Zwierzyńcu. Wprawdzie istnieje dokument Bolesława Wstydliwego z 1256, który powiada, że to jego przodkowie, książęta krakowscy klasztor ten założyli i udotowali[131]), jednakże Długosz tak dobrze zwykle w tych sprawach poinformowany w kilku miejscach wyraźnie zapisuje, że prawdziwym fundatorem był Jaxa. Prawdopodobnie było tutaj to samo, co w Jędrzejowie i gdzieindziej, że prawdziwy fundator krył się poza osobę księcia, który i dokument odpowiedni wystawiał i fundację nieraz hojniej od prawdziwego założyciela obdarowywał.

W klasztorze zwierzynieckim była zatem tradycja, że jego właściwym fundatorem jest Jaxa i tę tradycję zapisał nietylko Długosz, ale i autor IV-go katalogu biskupów krakowskich[132]). Tradycja opierała się na fakcie, że sam Zwierzyniec, oraz wsie Zabierzów i Bibice były z daru Jaxy pierwotnem uposażeniem klasztoru. Nastąpiło to jeszcze za czasów biskupa Mateusza, a więc przed 1166 r. Dopiero później przyszły inne nadania ze strony biskupa Gedki, księcia Kazimierza Sprawiedliwego i innych, a nawet i samego jeszcze Jaxy. Klasztor bowiem zwierzyniecki jest później w posiadaniu jeszcze takich wsi, jak Jaxice w parafji skowiszyńskiej, koło Książnic, oraz Sarbje w parafji skarbimirskiej, które jak same nazwy wskazują, do Jaxy pierwotnie należały[133]). Długosz zapisuje pozatem, że za zgodą biskupa Gedki dał Jaxa klasztorowi także i kościół św. Salwatora na Zwierzyńcu, o którym to kościele wiemy skądinąd, że był fundacją Piotra Własta i poświęcony został już w 1148 r. Wobec tego przypuszcza Łuszczkiewicz, że kościół ten wraz z zamkiem obok stojącym przeszedł najpierw na własność Jaxy, a następnie podarowany został pannom Norbertankom.

---

131) Rzyszcz. Muczk. Kodeks dypl. III. 33.
132) Długosz, Liber benef. III. 58 oraz Mon. Pol. Hist. III. 348.
133) Długosz, Liber benef. III. 74.

Prawdopodobniejsze jednak będzie przypuszczenie, że klasztor dostał go nie od Jaxy, ale od spadkobierców Piotra Własta[134]).

Dalszą fundacją pobożną Jaxy był drugi klasztor Norbertanek w Krzyżanowicach nad Nidą. Podobnie jak klasztor zwierzyniecki, ma i ten znak zapytania przy sobie, gdyż istnieje naprzód legenda, że tamtejszy kościół parafialny wystawiony został w 1125 r., a zatem jeszcze przed przybyciem Jaxy do Polski, a pozatem bulla protekcyjna Innocentego IV, która wylicza 12 wsi do Krzyżanowic należących, oraz dokument Bolesława Wstydliwego z 1254 r., który jest właściwie przywilejem fundacyjnym tego klasztoru[135]). A jednak mimo to Długosz nazywa Jaxę jedynym i głównym fundatorem klasztoru krzyżanowickiego, „owym błogosławionym satrapą, który dzikie nieużytki w tem miejscu na urodzajną zamienił rolę" i odróżnia fundację pierwotną Jaxy od późniejszej książęcej. Ta późniejsza obejmowała 13 wsi okolicznych, ale tylko co do Kliczanowa i Krzyżanowic mamy wskazówkę, że należały do pierwotnego uposażenia. Przypuszczam że z daru Jaxy otrzymał klasztor conajmniej 3 wsie, podobnie jak Bożogrobcy w Miechowie i Norbertanki na Zwierzyńcu, a zatem oprócz Kliczanowa i Krzyżanowic jeszcze i Sarbje, tak jego sorabską ojczyznę przypominające.

Klasztor Norbertanek w Krzyżanowicach nie miał jednakże szczęścia. Nie poparty przez krewnych i przyjaciół Jaxy nie miał takich możności rozwoju jak dwie poprzednie jego fundacje i nawet 100 lat się nie ostał. Bolesław Wstydliwy powołał go w XIII wieku jeszcze raz do życia, ale i to nie wiele pomogło. W 1415 przeniesiono go do Buska.

Ostatnią wreszcie fundacją Jaxy była budowa kościoła św .Michała w Wrocławiu. Kościół taki istniał tu właściwie już od dawna, ale zdaje się był drewnianą kaplicą i należał do biskupa. W r. 1139 biskup ówczesny wrocławski Robert, może na prośby Piotra Własta, darował tę kaplicę opatowi klasztoru św. Wincentego Rudolfowi[136]). Klasztor jako fun-

134) Łuszczkiewicz, w Sprawozd. kom. hist. szt. IV. 2.

135) Kodeks Małopols. II. 95. — Długosz Liber benef. III. 103.

136) Grünhagen, Regesten zur Schles. Gesch. Breslau 1884. I. 29.

dacja tegoż Piotra, teścia Jaxowego, był pod opieką jego możnej rodziny, a Jaxa tem bardziej poczuwał się do jakiejś ofiary na rzecz tegoż klasztoru, ile że widział, jak chojnie ta rodzina obsypuje darami jego fundacje w Miechowie i Zwierzyńcu. Postanowił przeto zrobić coś dla klasztoru wrocławskiego i z tego to votum urosła budowa ciosowego kościoła św. Michała. Nie mówią o tem żadne dokumenty ani kroniki, ale dwie rzeźby jakie z kościoła tego zburzonego 1529 r. w rysunku i w odpisie nam pozostały. Jedna rzeźba jest tympanonem, umieszczonym niegdyś ponad drzwiami kościoła i wyobraża Chrystusa w mandorli, któremu z jednej strony ofiaruje Bolesław Kędzierzawy z synem Leszkiem kaplicę w Bytomiu, z drugiej strony Jaxa z żoną Agapią przynosi w darze kościół św. Michała. Napis na łuku gzymsowym brzmi: AD HANC NOVELLAM DUX FERT SVA DONA CAPELLAM — QVE FERT JACXO DEUS SVSCIPE TEMPLA PIVS. Pozatem dodane napisy BOLEZLAVS, LESTEC, AGAPIA nie zostawiają wątpliwości co do przedstawionych tu osób. Zabytek ten znamy jedynie z rysunku wykonanego w XVIII wieku, kiedy oryginał jeszcze istniał[137]).

Drugą rzeźbą z tego samego kościoła pochodzącą jest napis w 6 wierszach przytoczony już przez kronikę o Piotrze Właście[138]). Znajdować się miał nade drzwiami omawianego kościoła, św. Michała, widocznie nad innemi niż tympanon i głosił, że budowę tę zapoczątkował wprawdzie Jaxa, jednakże ukończyła ją po śmierci fundatora jego żona. Napis podaje nadto, że pierwszym kapłanem i opiekunem tego kościoła był niejaki Otto, który już 2 razy odbył pielgrzymkę do ziemi świętej.

Powyższe dwa zabytki epigraficzne wskazują jasno, że samą budowę kościoła św. Michała w Wrocławiu wziął na siebie Jaxa, a po jego śmierci jego wdowa, natomiast do uposażenia przyczynił się może sam książę Bolesław Kędzie-

---

[137]) Schulz, Schles. Vorzeit. 1875, 233 i Wojciechowski, katedra krak. 1900, 33.

[138]) Mon. Pol, Hist, III. 774 — Mosbach, Piotr syn Włodz. Ostrów 1865, 45 i 138.

rzawy. Budowa musiała się zacząć jeszcze za życia obydwu tych książąt, a więc jeszcze przed śmiercią Kędzierzawego (30. X. 1173), skończyła się zaś już po śmierci Jaxy t. j. po 1176. Dodać należy, że była to budowla ciosowa i jak rysunek tympanonu wskazuje, okrągła, w rodzaju św. Prokopa w Strzelnie.

Dziwny los spotkał wszystkie jego 4 fundacje: ani jedna z nich nie doszła w całości do naszych czasów. Kościół Bożogrobców w Miechowie ma zaledwo w ścianie południowej i w wieży resztki pierwotnych ciosów. Klasztor zwierzyniecki spalił się już w 1225 r. i fragmenty romańskie jakie tam pozostały już do XIII wieku należą. Kościół ciosowy w Krzyżanowicach zburzył w XVIII wieku Hugo Kołłątaj i nowy na jego miejscu wystawił, a kościół św. Michała zburzyli sami Wrocławianie w 1529 r. w obawie przed oblężeniem tureckiem.

Mimowoli nasuwa się teraz pytanie, czy w księstwie swojem lutyckiem nie poczynił Jaxa żadnych pobożnych fundacyj? Źródła nie mówią o tem ani słowa, ale są przecież ślady, że taka fundacja istniała, a mianowicie zakon Templarjuszów. Zakon ten widzimy nieco później w posiadaniu miejscowości Tempelhof niedaleko Kopytnika, oraz trzech wsi Mariendorf, Marienfelde i Richardsdorf, które nie wiadomo jak pierwotnie się nazywały. Tempelhof było siedzibą główną i komandorją, ale kto tu ten zakon osadził, nie wiadomo[139]. Przypuszczam, że Jaxa, a to z tego powodu, że tak w Tempelhofie jak i w Mariendorfie zachowały się dotychczas jeszcze kościoły budowane z ciosów, a nie z cegieł, co dla stosunków nadsprewiańskich jest najlepszą wskazówką bardzo wysokiej starożytności, a więc XII lub początków XIII wieku. Kościoły te pochodzą zatem z czasów, kiedy nad Sprewą nie panowali jeszcze margrabiowie braniborscy, Jaxa zaś był jedynym z książąt tutejszych, który był w Ziemi świętej, zetknął się tam z zakonem Templarjuszy i mógł go w te strony sprowadzić, podobnie jak Henryk sandomierski do Zagościa.

---

[139]) Voss. w Jahrbuch d. preuss. Kunstsamlg. XV. 1894. 265.

Wniosek powyższy znajduje pewne poparcie jeszcze w tym fakcie, że jak badania Wojciechowskiego wykazały[140]), polska komandorja Templarjuszy w Opatowie, powstała mniej więcej w tym samym czasie, a do tego ufundowana podobno przez biskupów lubuskich, a więc tych, w których dyecezji leżało wówczas księstwo kopytnickie i którzy przy osadzeniu zakonu w Tempelhofie niewątpliwie byli czynni.

Pozatem zauważyć należy, że wszystkie fundacje Jaxy mają jeden rys wspólny: oto na swoje uposażenie otrzymują od fundatora nie więcej jak 3 wsie tylko. A więc Bożogrobcy dostają Miechów, Zagórzyce i Komarów, Norbertanki pod Krakowem Zwierzyniec, Bibice i Zabierzów, drugi ich klasztor nad Nidą dostaje Krzyżanowice, Kliczanów i jak się zdaje Sarbie, Templarjusze pod Kopytnikiem, Tempelhof, Mariendorf i Marienfelde.

Dlatego ze zdziwieniem czytamy w dokumencie Bolesława Wstydliwego z 1252 r.[141]), że taki klasztor sieciechowski, który nawet nie był fundacją Jaxy ani jego rodu, otrzymał od niego aż 13 wsi w podarunku a mianowicie: Leszno, Stpicza, Senlod, Ostwisz, Nadryb, Jastkowa Dąbrowa, Naszytów, Opatkowice, Jastków I, Jastków II, Jastków III, Łączna i Złotniki. Ilość ta była nawet powodem, że niektórzy z naszych historyków zakwestjonowali autentyczność samego dokumentu, mojem zdaniem zupełnie niesłusznie[142]). Albowiem 13 wymienionych w 1252 r. wsi da się zredukować do 3 kluczów majątkowych, na wschodnich ówczesnych kresach położonych, które w chwili nadania niekoniecznie 13 osad obejmowały. Jeden z nich to Łączna nad Wieprzem, na której terytorjum liczono w XIII wieku Stpiczę, Łęczeńską Wolę, Ostwisz i Nadryb, drugi klucz to majątki koło Sarbowa przy Lublinie, do których należały 3 Jastkowy i Jastkowa Dąbrowa, trzeci zaś klucz to osady koło Jaroszyna nad Wisłą, zwane później Opatkowice, Szawłowice i Naszytów.

---

[140]) Wojciechowski, Szkice histor. Warsz. 1925, 46.

[141]) Kodeks dypl. kat. krak. 1874, p. 42.

[142]) Liske w Przewodniku nauk. i lit. 1875, 293 oraz Małecki, Studja heral. II. 61.

Były to zatem 3 klucze majątkowe, tylko jak zwykle na kresach, na ogromnych rozłożone terytorjach, gdzie z postępem kolonizacji coraz to nowe powstawały osady, tak że w r. 1252, czyli w niespełna 100 lat później liczono ich już 13. Dowodem tego jest majątek Jaxy koło Sarbowa, który niewątpliwie nazywał się pierwotnie Jastkowem i dopiero później podzielił się na 4 osobne osady: Jastków pierwszy, drugi i trzeci oraz Jastkowę Dąbrowę, która jeszcze później od opata sieciechowskiego zaczęła się zwać nawet Opatkami. Podobnie i Opatkowice koło Jaroszyna nad Wisłą powstały widocznie dopiero wtedy, gdy znalazły się w ręku Sieciechowa, ale dlatego, że leżały na gruntach niegdyś przez Jaxę podarowanych, zaliczały się w 1252 r. do nadań tego księcia.

Powyższych nadań na rzecz Sieciechowa nie mogę inaczej sobie wytłomaczyć, jak tylko wdzięcznością Jaxy i jego chęcią wynagrodzenia rodu Toporczyków, których fundacją był ten klasztor, za pomoc w sprawie braniborskiej. Nie wykluczonem jest także, że i sam klasztor wspomógł finansowo to przedsięwzięcie.

Są ślady, że Jaxa nie ograniczył się przy swoich fundacjach do jednorazowej szczodrobliwości, ale że i nadal pamiętał o swoich dziełach. A więc klasztorowi zwierzynieckiemu oprócz pierwotnych 3 majątków dał potem jeszcze Sarbje w parafji skarbimierskiej[143]), tak zwane od jego tytułu i ojczyzny. Podobnie do klasztoru w Krzyżanowicach przyszły później Konary koło Otwinowa, których druga część rodowi Gryfitów się dostała[144]). Również i klasztor sieciechowski oprócz 3 kluczy pierwotnie nadanych, dostał od Jaxy później Jaxice pod Księżnicami, Lędziny koło Mysłowic na Śląsku oraz Złotniki pod Wawrzęcicami nad Wisłą. Dobra te jednak były tak daleko od klasztoru położone, że 2 z nich Jaxice i Lędziny odstąpił w 1222 r. biskupowi krakowskiemu[145]).

Oprócz powyższych nadań i fundacji pobożnych musiał Jaxa wiele innych drobniejszych czynić ofiar dla kościoła, o czem jednak nie dochowały się wiadomości. Faktem jest,

143) Długosz. liber benef. II. 563.
144) Długosz l. c. II. 406.
145) Długosz l. c. III. 266

że był świadkiem wielu wybitnych uroczystości kościelnych i zjazdów jakie się przytem w Polsce ówczesnej odbywały. Widzimy go m. i. przy poświęceniu kościoła św. Wincentego w Wrocławiu jeszcze 1149 r. jako świadka na dokumencie Bolesława Kędzierzawego, wystawionym przy tej sposobności [146]. Jest później na poświęceniu kollegiaty łęczyckiej w 1161 na wielkim zjeździe ówczesnym i świadkuje na dokumencie książąt Bolesława i Henryka, wydanym tamże dla klasztoru czerwińskiego [147]. Jest również obecny na zjeździe książąt pomorskich w Ujściu nad Ukrą w 1168 r., gdzie występuje jako świadek na przywileju biskupa Konrada pomorskiego dla klasztoru w Grobe na wyspie Uznoimie [148]. Znalazł się również i w Milicach na Śląsku 1172 r., gdzie był świadkiem przy wystawianiu dokumentu ks. Kazimierza Sprawiedliwego dla Joannitów zagojskich [149].

Specjalnie podkreślić należy stosunek Jaxy do klasztoru Cystersów w Jędrzejowie, przedtem w Brzeźnicy. Jaxa jest bowiem świadkiem nie mniej jak na pięciu dokumentach tego klasztoru wystawionych w 1153, 1166 i 1167 r. w Jędrzejowie przez arcybiskupa Jana gnieźnieńskiego, biskupa Gedkę krakowskiego, książąt Mieszka III. i Kazimierza Sprawiedliwego [150]. Nie wiemy o żadnem nadaniu Jaxy dla tego klasztoru, ale wiemy, że ten pierwszy w Małopolsce klasztor Cystersów był fundacją rodu Gryfitów, których tradycja tak silnie z Jaxą wiąże. Uroczystości więc i zjazdy tego rodu nie były obce księciu kopytnickiemu.

Zauważyłem już wyżej, że na wszystkich wspomnianych tu dokumentach stoi Jaxa z tytułem „dominus" zawsze na pierwszem miejscu, specjalnie zaś podpada to na akcie biskupa Konrada pomorskiego z 1168 r. [151], gdzie imię Jaxy położono nawet przed imionami książąt pomorskich, Bogu-

---

146) Mon. Pol. Hist. III. 733 i Schirrmacher, Urkundenbuch 1866, p. 1.

147) Kodeks dypl. Mazow. I. 82 i Kodeks Małopol. II. 4.

148) Riedel, Cod. brand. XIII. 483.

149) Kodeks dypl. mazow. I. 97.

150) Kodeks matopol. N. 372, 374, 376 i kwartalnik histor. 1910, 69 i 70.

151) Klempin, Pom. Urkundenbuch I. 48 kładzie mylnie ten dokument na rok 1178, zamiast 1168.

sława i Kazimierza, czego nigdy nie widzimy na dokumentach polskich. Dano zatem do poznania, że traktuje się go nietylko jako księcia równorzędnego z książętami pomorskimi, ale i jako gościa, któremu się należy pierwsze miejsce.

Wymieniona podróż Jaxy na Pomorze szczecińskie w 1168 r. musiała mieć nietylko cele kościelne na oku. Właśnie bowiem w tym roku widzimy całe Pomorze zapełnione szczękiem broni z powodu wielkiej i ostatecznej krucjaty na pogańskich Ranów, podjętej pod kierunkiem króla Waldemara duńskiego. Na rozkaz jego i sprzymierzonego z nim Henryka Lwa ruszyli na tę wyprawę i wszyscy książęta zachodniej Słowiańszczyzny, a więc Kazimierz i Bogusław pomorscy i Przybysław obotrycki i jak wiadomo dopomogli ostatecznie do zdobycia Arkony i wprowadzenia na Rugji chrześcijaństwa[152]). Otóż ówczesny pobyt Jaxy na Pomorzu może świadczyć, że i on w tej wyprawie brał udział, czyli że i on posłuchał wezwania księcia saskiego. Wezwania tego posłuchali książęta pomorscy dlatego, że już od 1166 stali w stosunku lennym do Henryka Lwa, a nie do Polski, prawdopodobnie z tego powodu, że w Polsce nie widzieli już dostatecznego dla siebie oparcia przed atakami duńskimi[153]). W tym samym stosunku co Pomorze do Polski stało niewątpliwie i księstwo kopytnickie, ale czy w tym właśnie czasie stosunek ten nie uległ zmianie, dziś stwierdzić niepodobna.

Polska przechodziła wówczas pod słabemi rządami Bolesława Kędzierzawego okres dużego upadku. Podzielona na dzielnice, z rycerstwem niezadowolonem z rządów i spiskującem, nie była w stanie nawet na Prusaków urządzić zwycięskiej wyprawy, ani myśleć o obronie przed nowym najazdem Fryderyka Barbarossy. Zamiast gromadzić siły, myśleli książęta piastowscy o nowych koligacjach, a małżeństwo Judyty córki Mieszka Starego z Bernardem, drugim synem Albrechta Niedźwiedzia, które między 1173—77 przyszło do skutku, miało właśnie zapewnić Mieszkowi przyjaźń niemiecką. O przyjaźń z książętami saskimi ubiegał się Mieszko

---

[152]) Helmold, Cron. slav. II. 12.

[153]) Bogusławski, Dzieje Słow. III. 648.

od początku i tak jak swego czasu przez małżeństwo siostry swojej Judyty z Ottonem Albrechtowiczem zaprzepaścił interesy braniborskie, tak samo jest możliwe, że przez ponowne skoligacenie się z domem Albrechta Niedźwiedzia, gotów był poświęcić i interesy polskie w Kopytniku.

W tych warunkach nic dziwnego, że Jaxa nie widział dla swego księstwa przyszłości w związku z Polską i to może było powodem, że zbliżył się do książąt pomorskich, korzystając z takiej sposobności jak wyprawa na pogańskich Ranów i uroczystość klasztoru w Grobe na Uznoimie. Nie jest wykluczone, że wówczas przyszło między nim, a książętami pomorskimi do jakiegoś układu sukcesyjnego, tem bardziej, że Jaxa podobnie jak niegdyś Przybysław braniborski nie miał dzieci i nie zostawił spadkobierców. Jest rzeczą zrozumiałą, że czując się w podeszłych latach chciał zapewnić przyszłość swojemu księstwu, oraz że nie chciał mieć za sukcesorów swoich margrabiów niemieckich. Jest prawdopodobne, że zrażony do książąt piastowskich i ich także nie życzył sobie mieć za swoich następców. Z tego też może powodu zbliżył się do książąt pomorskich i z nimi zrobił układ, na podstawie którego oni by mieli po jego śmierci objąć panowanie nad Sprewą. Że tak się stało, tego dowodzą wojny jakie zaraz po jego śmierci i o jego dziedzictwo wybuchły między wymienionymi książętami a margrabią Ottonem braniborskim. W wojnach tych jednak sukcesyjnych Polska niestety żadnego nie brała udziału i zachowywała się zupełnie neutralnie nawet wtedy, gdy margrabiowie niemieccy aż do Odry się zapędzali. Rolę obrońców zachodniej Słowiańszczyzny wzięli na siebie książęta pomorscy.

Od czasu pobytu Jaxy na Pomorzu szybko już upłynęły ostatnie lata jego życia. Widzimy go tylko jeszcze na zjeździe w Milicach na Śląsku z Kazimierzem Sprawiedliwym w 1172 r.[154]), a potem 1176 r. czytamy krótką notatkę o jego śmierci w Roczniku kapituły krakowskiej[155]). Gdzie umarł i gdzie został pochowany, nie wiemy. W Miechowie jest

---

154) Codex dipl. Masow. I. 97.
155) Mon. Pol. Hist.. II. 799.

wprawdzie marmurowy grobowiec tego księcia, ale wzniesiony dopiero w XIX wieku przez proboszcza ks. Nowińskiego († 1839 r.)[156]. Natomiast więcej prawdopodobną jest rzeczą, że umarł w dobrach swoich na Śląsku i że tam w ostatniej swojej fundacji, w kościele św. Michała pochowany został. Przemawia za tem fakt, że nekrolog klasztoru św. Wincentego w Wrocławiu ma zanotowaną datę dzienną jego śmierci, jako swojego dobroczyńcy, mianowicie 27 lutego[157]. Należy dodać, że Jaxa w chwili śmierci musiał mieć lat conajmniej 70.

Jaxa był postacią w każdym razie niezwykłą. Mąż o charakterze silnym i wytrwałym w dążeniu do swego celu, grał mimo swego obcego pochodzenia bardzo wybitną rolę w Polsce ówczesnej i to tak na polu politycznem jak i kościelnem i był dla niej jedyną i ostatnią jeszcze sposobnością rozszerzenia daleko na zachód swoich granic. Umiał w danej chwili porwać rycerstwo polskie za sobą. Niestety, książęta Piastowscy nie umieli z okoliczności skorzystać i tak jak lekkomyślnie utraciła Polska Pomorze szczecińskie, tak samo zrezygnowała z możliwości przyłączenia Braniboru. Winę tego zaniedbania ponoszą narówni wszyscy synowie Krzywoustego, ale przed innymi Mieszko Stary wielkopolski, który wolał koligacjami z margrabiami askańskimi zapewnić sobie pokój, aniżeli z mieczem w ręku zatamować dalszą germanizację zachodniej Słowieńszczyzny.

Niezwykle wybitne stanowisko Jaxy znać już potem, że należy do tych wyjątkowych osób swego stulecia, których portrety i wizerunki zachowały się jeszcze do dnia dzisiejszego. Portret jego mamy przedewszystkiem na monetach kopytnickich i to portret wcale oryginalny, jako poważnego męża z długiemi włosami i brodą. Taksamo wyobrażony jest Jaxa na tympanonie kościoła św. Michała w Wrocławiu, przez siebie fundowanego. Pozatem mamy jeszcze piękny ale fantazyjny już obraz z początków XVI wieku w Muzeum diecezjalnym w Krakowie: przedstawia on Jaxę na koniu w zbroji, na tle zamku, jadącego na wyprawę krzyżową.

156) Słownik geogr.
157) Mon. Pol. Hist. V. 680.

Etymologje połabskie[1]).

Tadeusz Lehr-Spławiński.

1. Poł. *düm* ≤ **domъ*.

W słowniku Henniga czytamy jako przekład niemieckiego wyrażenia „In seinem Eigentum" wyrazy: „*wassijîm*, auch *wassidim*" (HB₁ *wassidŷm*). Rost (str. 426, słownik) drugą z przytoczonych form połabskich transkrybuje *(va) süöj(ė)tėm* i na jej podstawie odtwarza przymiotnik *süöj(ė)tė*, zestawiając z czeskim *svojitý*. Wywód ten jest wielce wątpliwy, raz dlatego, że przymiotnik taki jest wogóle wyjątkowy w językach słowiańskich, powtóre zaś kontynuacja prasłow. **svojitъjъ* musiałaby w połabskim brzmieć *süjåi̯tə*, a dyftongu, odpowiadającego prasłowiańskiemu *i* przytoczone formy połabskie nie wykazują. Trzeba więc szukać wyjaśnienia na innej drodze. I tutaj nasuwa się przypuszczenie, że mamy do czynienia z połączeniem, które należałoby rozdzielić na *wa-ssi-dîm* i czytać *vå süj düm* «w swój dom» (zam. «w swoim domu»). Przekład niem. „in seinem Eigentum" da się z tem zupełnie łatwo pogodzić, jeśli się przypuści, że z sytuacji przy rozmowie Henniga z jego objektem badań wynikło odniesienie «własności» do «domu». Możliwe też, że wyraz *düm* otrzymał w połabskim szersze znaczenie «posiadłości, własności», zwłaszcza, że na oznaczenie «domu» używano wyrazu *vizə* = pol. wieża. W każdym razie mamy tu do czynienia z jedyny raz zapisaną w zabytkach połabskich kontynuacją prasłow. **domъ*.

2. Poł. *blai̯zücə* ≤ **blizoci*.

W spisie wyrazów połabskich Rosta (Sprachreste der Drawäno- Polaben, str. 374) czytamy formę *bleisöüst* «freundschaft», którą autor zrekonstruował na podstawie zapisanej

[1]) Por. SO V 367—371, SO VI 19—25.

przez Henniga postaci *bleisitze* «Freundschaft». Dla wyjaśnienia pisowni Henniga, która nie uprawnia do przyjmowania grupy *st* w tym wyrazie, autor powołuje się na pisownię jego *reitze* zam. *reiste* (rzekomo imper. do *riskati* «skakać»). Wątpliwe to wyjaśnienie staje się zbytecznem, jeśli przyjmiemy, że formę zapisaną przez Henniga czytać należy zgodnie z jej pisownią jako *blaizűcə*. Widzieć w niej trzeba normalną kontynuację prasłow. nom. pl. **blizoci*, należącego do rzeczownika **blizokъ* zachowanego na p. w Ewangieljarzu Ostromira (написахъ же еулие рабоу Бжию нареченоу сѫщоу въ крщении Иосифъ а мирьскы Остромир. близокоу сѫщоу Изѧславоу кънѧзоу) i w kilku innych zabytkach staroruskich (Por. Sreznewski „Матеріялы для словаря древне-русскаго языка" I 115). Rzeczownik ten zawiera sufiks *-okъ*, który — jak to wskazał Rozwadowski (RS VII 16) występował w prasłow. jako oboczny względem *-ъkъ* (por. takie oboczności jak pol. *świadek* a ros. *svědokъ svědoka*, pol. dial. *widek* obok *widok* i t. p.). Że w połabskim oboczność sufiksów *-ъkъ* || *-okъ* była znana, widać z zapisanej u Jana Parum Szulcego formy rzeczownika *pijossic* = *ṗósěk* ≦ **pěsokъ* obok zapisanych u Pfeffingera *piósac* i Henniga *pyósak* = *ṗósək* ≦ **pěsъkъ*. Rzeczownik *blaizűcə* został tu fałszywie zrozumiany przez Henniga jako abstractum (freundschaft) zamiast nom. pl. «freunde». Błąd taki powtarza się u tego pisarza także przy formie *slausse* przetłumaczonej jako «gehör = słuch» zamiast nom. plur. «słuchy», na co trafnie zwrócił uwagę Rost l. c. 124 uw. 19, podnosząc słusznie, że „Bei abstr. findet sich im drav. öfter der Plur.".

Władysław Kuraszkiewicz.

1. Poł. loc. sg. *nò prəstórə* ≦ prasł. **na prostorě*.

Hennig wymienia w słowniku dwa razy formę połabską *prâstar*: jako tłumaczenie niemieckiego Canzel i Predigt-Stul. Formę tę Rost przytacza w swoim słowniku w cudzysłowie

jako niezrozumiałą, podając zresztą próbę objaśnienia: „prástor" (vermutlich durch pradgestäul beeinflusst[2]). I rzeczywiście wyraz ten, wzięty oddzielnie, trudno odczytać. Hennig jednak przytacza prócz tego formę loc. sg. tego wyrazu: er ist auf dem Predigt-Stul: *gang no prastéra* H, *prastéra* HB$_1$, co zgodnie z pisownią Henniga czytać należy: *ją nò prəstőrə* i wywodzić z prasł. **na prostorě* (por. wlrus. *prostórъ* młrus. *prostir*, scs. простор**ъ**, błg. *prostorъ*, sch. *pròstor*, słeń. *próstor*, *prestor*, czesk. *prostor*, a także pol. *przestwór* ze zwykłą dla polszczyzny zmianą og.-słow. przyrostka *pro-* na *prze-* i ze wstawionem *w*[3]).

Wobec zupełnie jasnej połabskiej formy loc. sg. *nò prəstőrə*, nasuwa się przypuszczenie, że Hennig zapisał od informatora tylko tę właśnie formę loc. sg. w zdaniu *gang no prostéra* i na jej podstawie sztucznie odtworzył sobie postać nom. sg., pisząc dziwny wyraz *prâstor*. Przypuszczenie to jest tem prawdopodobniejsze, że forma *nò prəstőrə* zachowała się w dwu rękopisach Henniga, podczas gdy *prâstor* występuje tylko w jednym rękopisie.

2. Poł. *paịlą́* obok *poịlą́*.

W zabytkach połabskich na oznaczenie pisklęcia gęsiego występują formy = *poilum* «Gänseküchlain» Anon., *peilan* «Gänsseküchen» Bauc., *paglan* H$_1$, *pagglann* HB$_2$, które Rost w swym słowniku[4]) wszystkie razem zestawia, każąc je czytać *peilã* t. j. *paịlą́*. Do takiego jednak wniosku upoważnia tylko pisownia listu do p. de Baucoeur i Henniga; formy tam występujące rzeczywiście trzeba czytać *paịlą́* i wywodzić z prasł. **pilę* (por. pol. *pilę*, słi *pîlą*, *-äcă*, gł. *pila*, sch. *pȉle*, *pȉleta*, błg. *pile*, *-eta*). Forma natomiast zapisana u Anonima *poilum*, nawet po uwzględnieniu poprawki Rosta, że końcowe *-um* błędnie tu napisano zamiast *-am* =

---

[2]) Paul Rost: Die Sprachreste der Draväno-Polaben im Hannoverschen Leipzig 1907, str. 410.

[3]) Aleksander Brückner: Słownik etymologiczny języka polskiego, str. 443.

[4]) Paul Rost: Die Sprachreste der Draväno-Poloben, str. 407.

-ang, nie odpowiada zupełnie formom Bauc. i Henniga. Występuje w niej bowiem dyftong *oi̯*, który jest zwykłą kontynuacją ps. **y* po spółgłosce wargowej. Zatem formę Anonima *poilum*, uwzględniając poprawkę Rosta, należy czytać *poi̯lą* i wywodzić z prasł. **pylę* (por. pol. *pylę*, *pylątko*, wlros. пыля пылюшка). Oboczność *pai̯lą* || *poi̯lą* może świadczyć o pewnej różnicy gwarowej między narzeczem, reprezentowanem przez Henniga i Bauc., a narzeczem Anonima.

Bogusław Moroń.

1. Poł. *perjódə* = prasł. **per-(i̯)ědai̯e(tъ)*.

W słowniku Henniga jako przekład niem. *durchfressen* «przejadać» znajdujemy formy: *pergöde*, *pergóde* (HB). Dotychczas czytano obie formy jako 3 sg. praes. *perjédə* ≦ prasł. **per-(i̯)ěde(tъ)* zamiast **per-(i̯)ěstъ* z tematem przekształconym na wzór tematów na *e* || *o* [5]). Jednakowoż formę *pergóde*, zapisaną w rękopisie *B* Henniga możnaby odczytać jako *perjódə* i wyprowadzać z prasł. iteratywu **per-(i̯)ědai̯e(tъ)*; w takim razie mielibyśmy tutaj prawidłowy rozwój prasł. **ě* przed przedniojęzykową niepalatalną i nie potrzebowalibyśmy przyjmować błędu w rękopisie *B*. Przeciwko przyjęciu błędu przemawia pisownia *pergóde* z akcentem, co wskazuje, że nie można tu dopatrywać się prostego opuszczenia kropek nad samogłoską.

2. Poł. *pérəl*, *pérənə* ≦ **pereti*, **peranьi̯e*.

Jako przekład niem. *waschen* znajdujemy u Parum Szulcego następujące formy: PS *pehre* oder *peret*, PS(O) *peren* oder *peret*. Formę *pehre* odczytuje Rost (Die Sprachreste der Draväno-Polaben, Leipzig 1907, str. 408) jako 3 sg. praes. *péré*, formę *peret* jako inf. *pórèt* lub *perot* (str. 410 l. c.), nato-

[5]) Lehr-Spławiński: Gramatyka połabska str. 213.

miast formę *peren* zupełnie pomija. Rekonstrukcja Rosta formy *pérė* (*pehre*) jest — pominąwszy jego pisownię — słuszna, natomiast rekonstrukcja formy *peret* jest wadliwa. Forma ta nie da się sprowadzić ani do prasł. **pьrati*, co powinno dać poł. *p'ărət* ani do prasł. iteratywu *-*pirati* (por. pol. *opierunek*, *wypierać*), który powinien dać poł. *-*párət* z jakimś prefiksem. Należy ją rekonstruować jako poł. **pérət*, sprowadzające się do przedpołabskiego **perati*; bezokolicznik ten pod wpływem czasu teraźniejszego wprowadził do pnia *e* w miejsce prasł. **ь*.

W konjugacji połabskiej można stwierdzić fakty analogiczne: inf. *sárət*, *závət* (≤ prasł. **sьrati*, **žьvati*) mają wokalizację *ь* taką, jaka następowała przed spółgłoską palatalną. Spółgłoskę palatalną miały tylko formy czasu teraźniejszego; to też musimy przypuścić, że w poł. istniały kontynuanty postaci **sьrǫ*, *žьvǫ*. Formy te narzuciły swoją wokalizację jeru bezokolicznikowi[6]). Co się tyczy innych języków słowiańskich, to w polszczyźnie spotykamy gwarowe: *pierać*, w górnołużyckiem: *pjerać*, na których powstanie obok istnienia identycznie brzmiących iteratywów (por. pol. *opierać*, *wypierać* itd.) złożyła się zapewne i analogja do czasu teraźniejszego.

Nieuwzględnioną przez Rosta formę *peren* należy uważać za substant. verb. *pérenə* ≤ prasł. **peranьje*, urobione już na podstawie bezokolicznika *pérət* (por. słowień. *peráč* «pracz»).

Stanisław Papierkowski.

1. Staropołabskie *Duzdov*.

Prof. St. Ivšic w artykule: „Lik *duždevъ* pored *dъždevъ* u Supr. i s-h. *duždevńak*" (Prace lingwist. ofiar. J. Baudouinowi de Courtenay 68—78) wystąpił przeciwko objaśnieniu przez Vondráka starocerkiewnej oboczności

---

[6]) Por. T. Lehr-Spławiński: O działaniu analogji w konjugacji połabskiej SO. I. str. 190.

duždevъ || *dъždevъ*. Vondrák bowiem postać *duždevъ* wyprowadza (Altkirchenslav. Gram. wyd. 2, str. 112) z *dъždevъ* ale poprzez *doždevъ*, przyjmując na gruncie starocerkiewnym proces *ъ* ≥ *o* ≥ *u*. Zarówno dla *duždevъ*, *dъždevъ*, jak i *dožd-* podaje Vondrák materjał dowodowy. Ivšić nie przyjmuje wywodów Vondráka, a powstanie *u* w *dъždevъ* tłumaczy tem, że to *u* wprowadzono drugorzędnie do grupy spółgłoskowej powstałej po zaniku *ъ* w pozycji słabej. Jako dowód przytacza Ivšić sch. rzeczownik z tym samym pniem, mianowicie: *dȕždevnjak* 'dżdżownica', na ktorym wykazuje, że sch. *u* powstało drugorzędnie w grupie spółgłoskowej po zaniku jeru. Dlaczego w scs. grupie spółgłoskowej nie wystąpiła samogłoska *o*, a w sch. *a*, jako regularne zastępstwa jerów mocnych, a tem samem bardziej spodziewane, jako drugorzędne zastępstwa jerów słabych, jak np. w polskich grupach spółgłoskowych powstaje po zaniku jeru samogłoska *e*, tego Ivšić nie wyjaśnił.

Pomijając jednak tę lukę w jego wywodach musimy stwierdzić ,że o ile do sch. *dȕždevnjak* moglibyśmy ostatecznie zastosować interpretację Ivšića, o tyle trudniej jest przyjąć ją dla zjawiska starocerkiewnego. Wiemy bowiem, że na gruncie cerkiewnym jery słabe, ogółem biorąc, zachowały się, a wypadki ich zaniku są jeszcze wcale rzadkie, jak rzadkie są wypadki wokalizacji jerów mocnych. Zjawisko to, wyglądające dotychczas na kwestję południowo-słowiańską, przedstawi się w świetle odmiennem, jeśli do starocerkiewnej formy *duždevъ* || *dъždevъ* i sch. *dȕždevnjak* dodamy staropołabską formę *Duzdov*, nazwę miejscowości leżącej na terytorjum t. zw. Starej Marchji, a zamieszkałej w wieku XIII-ym przez nieznane z nazwy plemię Słowian połabskich[7]). Forma ta polegająca na jakiemś **dužʒevъ* wskazuje, że sprawa oboczności *ъ* || *u* nie była wyłącznie południowo-słowiańską, ale ogólno-słowiańską. Tembardziej więc nie można tu myśleć

[7]) Formę tę znajdujemy w pracy A. Brücknera: „Die slavischen Ansiedlungen in der Altmark und im Magdeburgischen" Leipzig 1879. W dokumentach zapisano ją — jak podaje Brückner — w formie *dusdowe* 1238 r. *dusedowe* 1292 r. i *dusdow* 1292 r. Dziś nazywa się ta miejscowość *Düsedau*, a leży w powiecie Asterburg.

o drugorzędnem zastępstwie zanikłego jeru słabego. Trzeba tu zatem widzieć prasłowiańską oboczność: *ъ || u (*dъžǯevъ || *dužǯevъ) polegającą na starej praindoeuropejskiej oboczności *ou̯* || *ū*.

Tadeusz Milewski.

Drobiazgi z morfologji połabskiej.

1. Końćówka nom. plur. *ėvə* ≦ *-ъve.

Zapisaną u Henniga formę *baulgéwa* 'buchen' prof. Lehr-Spławiński czyta *bau̯ťüvə* i wyprowadza z ps. **bukove* (Gram. poł. str. 165) przyjmując błędne oznaczenie *ü* przez *e* zamiast *i* lub *ü*. Tłumaczenie to jednak, wobec rzadkości tego rodzaju błędów u Henniga mało jest prawdopodobne i raczej należy przypuszczać, że zapisany w ten sposób wyraz brzmiał *bau̯ťėvə*, co sprowadza się do ps. *bukъve* z normalnym rozwojem akcentowanego *ъ* po spółgłosce tylnojęzykowej a przed palatalną w *ė*, oddawane w piśmie przez *i* lub *e*[8]. Zawarta w omawianej formie, która, jak wskazuje przekład, jest nominatiwem plur., końcówka *-ėvə* ≦ **ъve*[9] stanowi paralelę do znanych nam z zapisek Henniga końcówek dat. sing. *-ăvə* ≦ *-ъvi* i gen. plur. *-ăv* ≦ *-*ъvъ* i podobnie jak tamte, powstała wskutek zastąpienia pierwotnego *o* przez *ъ* pod wpływem analogji do końcówek inst. sing. **-ъmь*, dat. plur. **-ъmъ*, loc. plur. **-ъχъ* i dat.-inst. dual. **-ъma* dawnych tematów na *-u*[10].

---

[8]) Por. Lehr-Spławiński, Gramatyka połabska § 9 i 51.

[9]) Omawianej formy nie można uważać za nom. plur. kolektywu; **báu̯kvə* ≦ *bukъva* (por. sch. *bȕkva*, poł. *gráu̯svə*) ponieważ u rzeczowników z sufiksem **-ъva* przypadek ten ma stale zakończenie *-vói̯* (*grau̯svoi̯*), por. Lehr-Spławiński, Gramatyka połabska, str. 181.

[10]) Por. Tadeusz Lehr-Spławiński, Z deklinacji połabskiej. Prace lingwistyczne ofiarowane J. Baudouinowi de Courtenay str. 172—3 i Gramatyka połabska, str. 162 i 163.

2. Sufiks *-ena u rzeczowników.

W zabytkach połabskich zachowały się dwa wyrazy, z których jeden oznacza rzecz świętą: *swantenia* «Hochheilige» (H), *swantenja* (H B), *swantênga* (HB_1) drugi zaś śliwkę: *sleiwênga* «Pflaume» (H), *Sleiwênja* (HB), nom. plur. *Sleiwenė* (H) *Sleiwenê* (HB_1) oraz *Schleiwenói* «Des Prunes» (Pf), *Sleiwenoý* (HC), *Slewenóy* (H), *Slewanóy* (HB_1). Za punkt wyjścia przy analizie tych wyrazów należy wziąć formę ostatnią, jako zapisaną u dwu autorów i zawierającą końcówkę *åi̯* ≦ **y*, która w przeciwieństwie do końcówki *e* ≦ **ě*, spotykanej i u starych tematów na *-*a*, nie rozszerzyła w języku połabskim swego pierwotnego zakresu używania[11]. Formę tę czytać należy: *slåi̯venăi̯* || *slǝvenăi̯*[12]), co sprowadza się do ps. **sliveny* będącego nom. plur. od **slivena*. Wobec tego musimy przyjąć, że omawiane tu wyrazy zawierały pierwotnie sufiks *-*ena*. Sufiks ten jest prawdopodobnie konglutynatem składającym się z przymiotnikowego sufiksu *-*en*- i kolektywnego przyrostka -*a* i pod względem genetycznym stanowi paralelę do sufiksu -*ьna*[13]), który powstał wskutek połączenia sufiksu -*ьn*- równoległego funkcyjnie do sufiksu -*en*-[14]), oraz tegoż przyrostka -*a*. Omawiane rzeczowniki zostały więc zapewne utworzone od przymiotników: **sǫątėnǝ* (≦ **svętenъi̯ь*) «święty» i **slai̯vėnǝ* (≦ **slivenъi̯ь*) «śliwkowy» harmonizujących pod względem znaczeniowym z takiemi przymiotnikami zawierającemi sufiks -*enъ*, jak *χlådėnǝ* «chłodny» i *mǫcėnǝ* «mączny», w podobny sposób jak rzeczowniki **rėznǝ* (≦ **rězьna*) «trzcina» i **nűznǝ* (≦ **nožьna* «pochwa»)[15]) od przymiotników **rėznǝ* (≦ **rězьnъi̯ь*) «rzezany» i **nűznǝ* (≦ **no-*

[11]) Por. Lehr-Spławiński: Gramatyka połabska str. 174 i 175.

[12]) Przy lekcji *slǝvenăi̯* dla pisowni Henniga: *Slewenóy* (H), *Slewanóy* (HB) (czy nie przestawione zamiast **Slawenóy*?) przyjmujemy jedynie błędne oznaczenie *e* przez *a* w rękopisie B, przy lekcji natomiast *slåi̯vǝnăi̯* musielibyśmy przyjąć dwukrotny błąd w oznaczeniu *ai̯* przez *e*.

[13]) Por. Lehr-Spławiński: Gramatyka połabska str. 149.

[14]) Równoległość ta polega na tem, że oba te sufiksy tworzą przymiotniki materjałowe, a jej ścisłości dowodzą takie dublety słowotwórcze jak *mǫcėnǝ* (≦ *mǫčenъi̯ь*) || *mǫcănǝ* (≦ **mǫčьnъi̯ь*), por. Lehr-Spławiński SO VI. str. 10 i 11.

[15]) Form nom. sing. tych rzeczowników nie zapisano, zachowała się natomiast forma acc. sing.: *rėznǫ* i nom.-acc. plur.: *nüznăi̯*.

žonъi̯ǫ) «nożowy». Powstałe tą drogą: **svǫténə* (≤ **svętena*) i **slai̯vénə* (≤ **slivena*) przeszły, jak tego dowodzą zapiski Henniga, w niektórych przynajmniej dialektach połabskich, do odmiany tematów palatalnych. Zjawisko to, występujące jeszcze w kilku innych wyrazach zapisanych u Henniga, ma swe źródło w częściowem zidentyfikowaniu tematów miękkich z twardemi, wywołanem dyspalatalizacją końcowych spółgłosek tematów na *-*ja* przed końcówkami zaczynającemi się od samogłosek szeregu przedniego, co nastąpiło we wszystkich przypadkach prócz nom. sing., dat., inst. i loc. plur., oraz gen.-loc. i dat.-inst. dual.[16]). Skutkiem tego pierwotne tematy na -*a* zaczęto przenosić do odmiany starych tematów na -*ja*, podobnie jak to się dzieje z tematami należącemi do odmiany na -*a*, a zakończonemi na spółgłoskę *s*, *z*, *ł* w gwarach kaszubskich nie odróżniających tych głosek od *ś*, *ź*, *l*.

[16]) Przesunięcie to nie wywołało przejścia *e* (≤ *e*) w *i*, ponieważ w czasie dyspalatalizacji spółgłosek miękkich, oraz w epoce następującej po niej staropołabska alternacja *e* ‖ *i* (≤ *e*) nie była już żywotną.

KS. STANISŁAW KOZIEROWSKI.

Pierwotne osiedlenie pogranicza wielkopolsko-śląskiego między Obrą i Odrą a Wartą i Bobrem w świetle nazw geograficznych.

Część II.

7. Nazwy pochodzące od imion lub nazwisk osadników.

a) Przymiotniki na *-ewo/-owo* i *-ew/-ów:* Bachorzew os. (1399 *Bachorzewo*): nazw. Bachorz (w Poznańskiem), Badurowo a. Badurkowo os. niezn. (1405 *Paszko Badura de Przyborowo*, 1482 *Stan. Badurkowsky de Badurkowo*, Przyborowo—Krobia), Bakowo os. (1603 *Bakowo* Backen Wąsosz, Łaszczyn): Bak(a), (1235 *Zbroslav* zwany *Backa*), Baliszewo os. niezn. (1409 Kościan): Balisz (XVI w. na Mazowszu), Balków os. (1413 *Balkow* nm. t. s. Fürstenberg, 1351 *Balcowo* Łęczyca): Balek (1369 *Balec*), Baranów os. (1253 *Baranowo* Kępno, 1310 *Baranowo*...*Baronowo* Brenowitz Wołów): Baran (1256), Barchów os. (1335 *Barchow* Gr. Bargen Milicz): *Barch (barch = kołowacizna), Barczew (1392 *Barczewo* Brzeźno—Sieradz): *Barcz (barczeć = szumieć), Barczków (1511 Warta—Sieradz): *Barczek, Baszków (1400 *Baszkowo* Krotoszyn, 1408 *Baszkow* Charłupia M.): Baszko (XIII w. *Basco*), Bądków (1520 *Banthkowo* Boleszczyn): Bądek (1388 *super Bandkonem*), *Bądzów (Bansau Głogów): *Bądz, Bąklów (Benklowe Syców) i Bąklewo (1424 *Bankleuo*) ⋙→ Bątlewo (Lipno): Bąkiel, Bękiel (1564 *Benkiel*), Bąków (1283 *Banc* Bankau Kluczbork, 1666—67 *Bąkow* Bunkei Goszcz — Syców, 1295 *Bankow* Bunkai Wrocław), Bąkowo (niezn. 1440 *Bankowo* Smolice): Bąk (w Poznańskiem), Beglewo ur. niezn. (1575 *na Beglewie* Brylewo): *Begiel (por. w. Begomla pow. borysowski, jest jednak także Biegłów od nazw. *Biegły pow. pińczowski), Bełchatów (1391) Piotrków: *Bełchat, Bełtaczewo (1310 *Beltacewo* Beltsch Góra): *Bełtacz

(bełtać = mieszać, bełtacz = człowiek bełtający), Bębnów (1461 Osjaków): Bęben (1564), Będziechów (1475 *Bandzechow* Przespolew): *Będziech, Bęgierzów a. Bengerzów (1299 *Bengerow* Bingerau Trzebnica): *Bęgierz, Białków (1202 *Ubalca* t. j. U Białka, 1218 *Belek* Belkawe Wołów), ur. (1533—34 Gogolewo—Gostyń, Długawieś Warcka), Biechowo czy Betowo (niezn. 1310 *Bethowo* Bierutów—Oleśnica): Biech (1306 *Becho*, 1480 *Byech*) czy *Bet, Bielczewo ⇻ Bilczew (1368 *Belczewo*, 1435 *Byelczewo* Biskupice Ołoboczne): *Bielec (jak Malec : Malczewo), Bielewo (1302 *Belewo* Lubiń): Biel (XV w. *Byel de Byala*), Bieliszewo (1310 *Belischowo*, 1490 *Bielieschaw* Kl. Beltsch Góra): *Bielisz (por. Czarnisz pow. chojnicki), Bierzów (XVIII w. Kobylagóra): *Bierz (por. Zabierzów pow. bocheński), Biesków m. (1335 *Bezekow* Beeskow) i wzg. (Beeskower B. Mukrow—Neuzelle): *Biesek (podobnie Bielice ⇻ Beelitz), Biesów (1310 *Besewa*, 1360 *Besaw* Bösau Głogów — Kożuchów): *Bies, Bledzianów (1547 *Bledzanow*, 1586—99 *Błędzianowo* ... *Bledzianow* Ostrzeszów): *Bledzian, Blizanów (1292 *Blyzanow*): *Blizan, Bliźniew (1375 *Bliznowo* Sieradz): *Blizen, *Bliźni, Błeszkowa (1520 *Bleskowa* ⇻ Łaszków (Blizanów): *Błeszek, Błędowo (1520 *Blandowo* Boleszczyn): Błąd (1390 *Blond*), Błociszewo (1358 *Bloczeszewo*): *Błociesz, Błocisz (w Poznańskiem), Boczków (1401 *Boczkowo* Skalmierzyce): Boczek (1208 t. s.), Bochów, ob. Bychów, Bodzechowo Siedliszcze (1208 *Bozcechovo Zedlische* ... *Bozthechovo Sedlisce*, 1310 *Sedlicii* Zedlitz Oława—Wrocław): Bodzech (Mon. Pol. V. 579 Lib. Frat. Lubin. *Bothceh*, str. 577 *Bocehc*), Bodzatowo (niezn. 1310 *Bodzatowo* Ostrzeszów): *Bodzat, Bodzata (1509 *Bonifacius al. Bodzata Nyevyersky*), Bodzątkowo i Bodzątki (niezn. 1397 *Bodzatkowo* Kościelec—Kalisz): *Bodzątko, *Bodzątka, Bodzewo (1337 Bodzewo): Bodz (1206 *Boz*, XVI w. w Małopolscę *Bodz*), Bogufałowo (niezn. 1310 *Bogophalowo*, 1326 *villa Boguphali* Namysłów): Bogufał, Bogumiłów (1365 Sieradz, 1327 *Bogumilsdorf* Bomsdorf Fürstenberg): Bogumił, Boguniew (1336 *Bogenow* Bogenau Wrocław): Bogun, Boguń (Mon. Pol. V. 710 *Bogun conuersus in Trebeniz;* możliwy także Bogniew, por. Mon. Pol. V. 435 niezn. *Bogneuice* na Mazowszu i im. *Bogien, ż. Bogna), Bogwiedzowo

(1409 *Bocgwedzwicze*, 1411 *Bogwedzowo*) ⋙→ Bogwidze (Pleszew): *Bogwiedz, Bojanowo Stare (1278): Bojan (1417 *Boyan*), Bolechów (Bulchau Olawa): Bolech (1136), Bolimów (1414 *Bolimouice*, 1520 *Bolyamowo* Kalisz): *Bolim, Bolema (1437), Bolków (1456—69 *Bolicow* Rudlice): *Bolik, czes. Bolík, Bończew czy Bojczew (1310 *Boyzewo* Bautsch Głogów): *Bojec (ob. Grünhagen Reg. I., str. 133, 332 Gojcz i Bojcz, drugie ma być błędne), Boniec (1496 *Bonyecz*), Bonikowo (1310 Kościan) i Boników (1765 Odolanów): Bonik (1210 t. s.), Bonowo (niezn. 1241 *Bonowo* Zduny, Szkaradowo) i pl. (Kamieniec—Śmigiel): *Bon, Bonia (w Poznańskiem), Bona (Pomorze), Borków (1261 Kalisz): Borko i Borek (Mon. Pol. V. 578 Lub. Frat. Lubin. *Borec*, 1307 *filius Borkonis*), Borołowo (niezn. 1362 *Borolovo*): *Boroł, Boroszów (1679 *Boraszow* Boroschau Olesno): Borasz (1579), Borzynów (Borsinowe Frejno): *Borzyn, Borzyna (Mon. Pol. V. 580 Lib. Frat. Lubin. *Borine* gen.), Boszkowo (1394 Bucz, 1253 *Boscovo*, 1310 *Buscovitz*, Hochbauschwitz, Ścinawa): Boszko (1471 t. s.), Bożychów (niezn. 1307 *Bozichow* Głogów): *Bożych (Borzych, XVI w. *Borzich* w Wielkopolsce), Branków (Brankow Bobersberg): Branko (1105 t. s.), Bratostowo (niezn. 1209 Kalisz): *Bratost, Brochowy ur. (Kiełpiny): *Broch, ż. Brochna (1418), Broniewo (ur. Dolsk): *Broń, Bronikowo (1399 *Broncow* Śmigiel): Bronek, Broszczewo (1393 *Brasczewo*, 1395 *Broczewo*, 1401 *Brosczewicza*, 1408 *Brosczewo* ⋙→ Bruszczewo (Śmigiel): *Broszec, Bruczków (1392 *Bruczcowo* Borek): Bruczek (1515 t. s.), Brudzew (1381, 99 *Brudzewo* Kalisz, 1386 Sieradz, dział Żdzienic), Brudzewo (1334 Brausendorf Sulichów): *Brudz, Brudzowicz (1400 t. s.), Brudza (w Poznańskiem), Brylewo (1378 Leszno, 1208 *Brilovo*, 1310 *polonic. Brilow* Poln. Breile Olawa ⋙→ Brelowice) i l. (1428 Rozstępniewo): Bryl (1391 *Bril*, czes. brýl = zez), Brzyków (1392 *Brzicow* Łask): *Brzyk (od *bru*), Budachów (1304 *de Budechowe* Baudach Krosno n. O., Sommerfeld): *Budach, Budasz (w Poznańskiem), Budków (1207 *Budkow*, 1335 *Budekow* Bautke Wołów): Budek (Mon. Pol. V. 627 Lib. Frat. Lubin. *Budconis* gen.), Budziłowo (niezn. 1571 Ruchocice): Budził (XVII. w. Mozyrz), Budziszów (1193 *Budischow* Baudiss Środa): Budzisz (Mon. Pol. V. 682 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu *Budis*), Budzów (1310 *Budow*,

1679 *Budzew* Busow i Budzow Olesno—Gorzów, 1399 *Budzew* Radomsk): Budzo (1432) i Budza (1366), Bujnów (1496 Uników—Sieradz): Bujno (1414 *Buino*), Bukołów, -owa (Buckolowe Żmigród): *Bukoł (może *Bukał, Bukal na Śląsku a Bukalski w Poznańskiem), Bychów czy Bochów (1245 *Bochow*, 1310 *Bichowo*, 1319 *Biechaw*, 1385 *Beychau* Beichau Żmigród): *Bych czy Boch, Bychawka (1765), Byków (niezn. 1253 *Bicov* Ołobok): Byk (1398 t. s.), Byczek (1136 *Bichek*), Byłaków (1410 *Vilacowicze*, 1412 *de Sbylachow*, 1425 *Bylacowo*) ⤞ Bułaków : *Byłak, Byszowo (niezn. 1208 *Bissovo* Trzebnica): Bysz (1519—30 t. s.) *Bytków (Beitkau Głogów): *Bytek (podobnie Bytkowo pod Poznaniem), Ceków (1212 *Cecoviz* Kosmów—Kalisz): Cek (1398 *Čekoni* dat.), Chabierów (1394 *Chawrowo*, 1458 *Chabyorowo* Staw—Kalisz): Chabior (1406 *Chabor*), Chajów (1496 *Chayow*) ⤞ Chojów (Kliczków): Chaj, Chajęta (1136 *Chaianta*), Chajuta (Mon. Pol. V. 690 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu *Haiuta*, chaja = zawierucha, burza), Charzewo (niezn. 1520 Droszew): Charz (1387 t. s.), Chełstów (niezn. 1413 Wysocko, 1310 Schönwald Syców): Chełst (1136 *Chelzt*), Chełkowo (1388): Chełko (1397 *Chelco*), Chyłek (1654 *Chylek*), *Chełmików (1374 *Culmekow* Culmikau Ścinawa) *Chełmik, Chmielkowo (1411 *Chmelicowo* Świerczyna): Chmielik (1494 *Chmyelyk*), Chochłowo (1310 *Chochlowo... Cochlowo*) ⤞ Kochłowy (Kępno) i Chochlew (1266 transs. *Kochlewo*, 1425 *Chochlew*) ⤞ Kochlew (Wieluń): Chochel czy Kochel (1204 *Cochel*) i Chochoł (1447 *Chochol*), Chocianów (1331 *Choczenow* Kotzenau Lubień—Lüben): Chocian (1136 *Chotan*, na Śląsku 1204 *Chocan*), Chociszewo (1393 *Choczeschowo* Międzyrzecz): Chociesz (1240 *Chotes*), Chodlewo (1310 *Chodlewo* Kodlewe Milicz—Żmigród): *Chodel, Chodeła (1754), Chomętowo (1299 *Chomatovo* Dremling Oława): Chomąto (autora Bad. n. t. arch. pozn. I. 81), Chomejów (niezn. 1198 *Comeov* Wieluń—Radomsk): Chomeja (1414 *Chomeya*), Chorzów (1398 Siemkowice): *Chorz, Choszczewa (1400 Małyń—Sieradz) i Choszczowa (1410 *Chosczowo* Chełmo—Radomsk): *Choszcz (choszcz = koszczka), Chotów (1413 *Chothowo* Wieluń, 1423 Ostrów): Choto (1243 Chotto), *Chotuków (niezn. nad Odrą, 1155 *Cochetov*, 1245 *Cothucovo*, por. j. Chotucze a. Kotucz niegdyś pod Babimostem i os.

Kotucz pow. frysztacki): *Chotuk, Chrapowo os. niezn. (1245 *Harapouo* Wrocław): Chrap, Chrostowo (niezn. 1623 *Psary s. Chrostowo* Ostrów), Chrostów (1437 → Chrustów Borków—Kalisz): Chrost i Krost (1136 *Crost*), Chrumów (Chrumow Bobersberg, por. pot. Chrumowa w zlewie Seretu i Chrząszczyce a. Chrzumczyce Chrzumczuetz pow. opolski): Chrum, Chrzanów (1286 *Chranowo* Kuczków, dzielnica Odolanów): Chrzan, Chwaliszew (1401 nazw. *Chwalczewsky*, 1520 *Phalczewo* Sulmierzyce): *Chwalec, Chwałków (Reınbielice), Chwałkowo (1399 Krobia): Chwałek, *Chwarstowo (niezn. 1520 *Chrostowo*, 1558—59 *Chwastowo* Grąbkowo—Rozkochowo): *Chwarst (= Chrost), Chynowa (1449 Ostrów), Chynów (1310 *Chinow* Kühnau Zielonagóra, 1520 Piotrków): *Chyn, Ciąszewo (1602 *do Czinszewa ... Ciąszewo*, 1725—28 *Czuszewa rzeczonego* Łuszkowo) i Cięszewo (niezn. 1310 *Zenschewo* Wąsosz): *Ciąsz por. nazw. Ociąchała), Cicharzewo (niezn. 1605 Wroniawy): *Cicharz (por. nazw. Cicharski w Poznańskiem), Cichoszewo (niezn. 1441 *Czichoszewo*): Cichosz (1561—65 t. s.), Ciechanów (1310 *Cychanow*, 1311 *Czichnaw*, 1580 *Cychanow* Züchen Góra): *Ciechan, Ciechniów (1443 *Czechnowo* Tykadłów, 1308 *Cechnow*, 1490 *Czechnaw*, 1603 *w Ciechnowie* Zechen Góra): *Ciechen, Cieciołów (1401, 61 *Czaczyvlow* Żytniów): *Ciaciuł, *Cieciuł, Cieciela (XV w. *Ceczyelya*), *Cieciszów (1260 *Cecis*, 1283 *Schisdorph*, 1310 *Cysdorf* Zeisdorf Sprotawa): *Ciecisz, Ciepielów (1444—47 *Czepyelewo* Koźminek, 1318 *Schepelow* Tscheplau Głogów): *Ciepiel, Czepel (XV w.), Cieszków (1261 *Cescowo... Cestkowo* Zduny): Cieszek (Mon. Pol. V. 572 Lib. Frat. Lubin. *Tesec*), Cieszyków (1410 *Czeszikow* Staw—Kalisz): Cieszyk (XIV—XV w Łęczyckiem *Czeszicon*), Ciołkowo (1396 *Czolkowo* Krobia): Ciołek (nazwisko rodu rycerskiego), Cudakowo (niezn. 1203 *Zudacovo* Trzebnica): *Cudak, Cudków (1411 *Cudczkowice* Radomsk): Cudek (w Małopolsce), Cykarzew (XV w. Radomsk): *Cykarz (1136 *Tycareuiz*), Cykowo (1388 *Czicowo* Kamieniec): Cyk (na Pomorzu), Cyko (1385 *cum Czicone*, 1426 *Cziko de Schonberg*), Cyka (w Poznańskiem), Czachorowo (1337 Gostyń): *Czachor, Czachorek (w Poznańskiem, czachurek = źrebię), Czachów (1227 *Chachovo*, 1310, 34 *Czachow* Tschachawe Trzebnica): Czach (XVI w. na Mazowszu), Czajków (1528

Kraszewice) i Czajkowo (1463 Gostyń): Czajka (w Poznańskiem), Czarnkowo (1400 *Czarnkow*) ⋙→ Czarkowo (Kościan), Czarnkowo (1310 *Scharncow* Poniec, Zarkau Głogów): Czarnek (1427 t. s.), Czarnko (1400 *Czarnco*), Czechów (1498 *Tsechaw* Tschachawe Cerekwica—Trzebnica): Czech, Czekanów (1443 Ostrów): *Czekan, Czepów (1346 Uniejów): *Czep, Czerniechowo ur. (Dębsko—Śmigiel): Czerniech (1306 *Cirnech*), Czeszów (las 1223 *Czessovo, Zessovo*, 1433 *Scheschow*, 1516 puszcza *Sessovo* Tscheskow Trzebnica, Zeschau Bobersberg): *Czesz, Czestochów ur. (1520 Burzenin): Czestoch (1136 *Chestoch*), Częstochowa m. (1220 *Czanstochowa*, 1250 *Czestochova*): *Częstoch, ż. Częstochna (1397 *Czǫstochna*), Czmanów (poł. XIII w. *Cmanow*, 1310 *Ezmanow*, Mahnau Głogów): Czman (1482), Czyżewo (niezn. 1569—78 Bojanowo Stare): Czyż (1136 *Ciz*), Dachów (Dachow Bobersberg): *Dach, Dadzów (1308 *Dazow*, 1490 *Dadzaz* Dahsau Góra): *Dadz, Dalachów (Rudniki—Wieluń): *Dalach, Dalków (1310 *Dalcowo* Dalkau Głogów): Dalek (1204 t. s.), Darnowo (1312 Wyskoć): Darna (Mon. Pol. V. 685 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu *Darna*) ⋙→ Dorna (w Poznańskiem), Daszew (Mierzyce — Wieluń): Dasz (1368 t. s.), Dobiejewo (niezn. 1338 Koźmin): *Dobiej, Dobraszkowo (niezn. 1438 *Dobraskovo* Ostrzeszów — Śląsk): *Dobraszek, Dobroszów (1267 *Dobreschiczi*, 1291 *Dobrassow*, Dobrischau Wrocław — Trzebnica, 1245 *Dobroschov* Dobritsch Naumburg n. Bobrem): Dobrosz (1136 *Dobros*), *Dobrosułów (1308 *Dobregriwe?* Dobersaul Krosno): *Dobrosuł, ż. Dobrosułka (Mon. Pol. V. 578 Lib. Frat. Lubin. *Dobrosulca*), Dochowa (1310 *Dochowa*, 1490 *Dochaw* Duchen Góra): Doch (XIV — XV w. w Łęczyckiem), Dojutrów (1410 Pamięcin): *Dojutro, Domaborów (1219 *Domaborovo*) ⋙→ Donaborów (Kępno): Domabor (1159), Domachowo (1290 Gostyń): Domach (1695 na Pomorzu), Domaniew (1391 *Domaniow* Błaszki, 1232 *Domanyovo*, 1257 *Domanigeva Cirki* Thomaskirch Olawa): Doman (1136 t. s.) i Domań, Domasułów (1310 *Domazschulowo*) ⋙→ Domasłów (Kępno): Domasuł (1136 *Domazul*), Donków (1666 — 67 *Donkowo... Dunkowo* Donkawe Milicz): *Donek (jak Donin : Dunin), Doruchów (1253 *Duruchowo*, 1310 *Doruchowo*): Doruch (w Poznańskiem; Duruchowo:

*Duruch), Dowiastów (niezn. 1317 *Doviastov* Lubiąż): *Dowiast (por. Nieświastowice: *Nieświast), Draszkowy ostrów niezn. (1553 Kargowa): *Draszek, Dreczkowo ur. niezn. (1616—17 Jaromierz): *Dreczek, Drogoszewo (1396 Gostyń): Drogosz (Mon. Pol. V. 699 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu *Drogos*), Droszków ur. (1752 *Droszków*) ⋙→ Drążków os. (Giżyce), Droszków (Droschkau Zielonagóra, Droskau Sorau), Droszków (1310 *Droscow*) ⋙→ Droszki (Droschkau Rychtal): Droszek (Mon. Pol. V. 688 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu *Drosec*), Droszew (1410 *Droszewo* Pleszew, 1208 *Drossovo*, 1267 *Drosevo*, 1310 *Droschow* Droschen Trzebnica): *Drosz, Drozdów (1391 Turek): Drozd (Mon. Pol. V. 766 *Drost*), Drozda (w Poznańskiem), Drożynów (1310 *Drossinow*) ⋙→ Drożdżyny (Przedborów): *Drożyn, Drożnowo (niezn. 1412 *Drosznowo*): *Drożen, Druszkowo (niezn. 1213 *Druscovo* Strzyżew — Ostrzeszów): *Druszek, Dryszpułowo (niezn. 1414 Krobia): Dryszpuł (1483 *Dryspul*), Drzeczkowo (1358 *Dreczkowo*, 1362 *Drzeczkowo* Leszno): Drzeczko (1396 t. s.), Drzęczewo (1258 *Drencevo* Gostyń): Drzęcz (*Drzeniec, por. chorw. rz. Drenec), Duchów (1666—67 *Duchowo* Duchawe Milicz): Duch (w Mpolsce), Duczów (1310 *Duchow* ...*Dewtsch villa* Deutschen Kluczbork — Wołczyn): *Ducz, Dudanowo (niezn. 1218 Trzebnica): Dudan (por. Dudańce pow. wileński) Dudowo (1783—91 Gostyń): Duda i Dudziak (w Poznańskiem), Dybków (pl. niezn. 1310 *Dybcow*... *Dypcow* Meschkau Głogów): *Dybek, Dybów (Drużbin—Sieradz, Diebau n. Bobrem Żarów): Dyb, ż. 1552 Dybiowa, *Dychow (Deichow Bobersberg): *Dych, Dylów (1518 *Delow*, 1520 *Dylow* Pajęczno, 1253 *Dilowe* Dilow Frankfurt, 1316 *Dielow* Fürstenberg): Dyl (w Poznańskiem), Dylewicz (nazw. w Fürstenbergu 1487 *Deulwitz*), Dziadkowa (1261, 6, 7 *Sdodcowo*, *Zdatkowo* Dziatkawe Altenau Milicz), Dziadkowo ur. (Mełpin): Dziadek (XVI w. w Wpolsce), Dziadowa (niezn. 1422 Mokronos): Dziad (XVI w. *Dzyath*), Dzierzanów (1322 *Derszanowo* Lutogniew): *Dzierzan, Dierzana (1393 *Drzerszana*), Dierzbotów (1400 *de Sczirzbothow*, r. 1512 *Dzyrbothki* ⋙→ Dzierzbotki (Turek): Dzierzbot (1434 *Dirzboth*), Dzierzgów (niezn. 1253 *Dyrgove* Kwilcz — Głogów): *Dzierzga, Dźwigorzów (1412 *Dzwigorzow*) ⋙→ Dzigorzew:

Dźwigorz (1193 *Divigor*), Gackowo (niezn. 1594 Przemęt): Gacek (1763), Gajewo (1497 Dolsk): *Gaj, Gajkowo (1276 *Gaycovo* Margareth Wrocław): Gajek (1395 *Gayec*), Galew (1291 *Galevo* Wałków): Gal (1556), Gałów (1245 *Galouo minus*, 1310 *Galow*, Gohlau Środa): Gało (1522 *Galo*, gało = błoto, stcrk. *galъ*), Garbów (1417 Kalinowa—Kalisz): Garb (1346 t. s.), Gażowo (niezn. 1136 *Gazovo* Spycimierz): *Gaż, Gażew (1395 *Gaszewo*, 1579 *Gazewo*) ⋙→ Garzew, Gądków (1224 *Gandkovo* Trzebnica, 1350 *Gandekow* Kl. Gandern Sulęcin): Gądek (w Poznańskiem), Gądko (drug. poł. XIII w. *Gandko*), Gądów (1310 *Gandow* Kl. Gandau Wrocław): *Gąd, Gąsiorów (Ganserau Środa): Gąsior (1497 *Ganszyor*), Giegłowa (1310 *Geglowa s. Rudigersdorf* Riegersdorf Strzelno): Giegła (1300 *Ogegla*), Gielniów (niezn. 1310 *de Geylnow* Gubin, Opoczno): *Gieleń, Głamiszew (1392 *Glamissovo*) ⋙→ Głaniszew (Turek): *Głamisz, Głuchów (1413 Droszew, 1402 Pogorzela, 1374 Turek, 1520 Brzyków—Turek, 1448 *Glauchen* Glauchow Sulichów, 1217 *Gluhowo* Glauche Trzebnica: Głuchy (w Poznańskiem), *Głuszków (Gloschkau Dyhernfurt): Głuszek (XVI w. *Glussek* w Wielkopolsce), Gniazdów (1411 *Gnasdow* Droszew): Gniazdo (1516 *Gnyazdo*), Gniewków (Gniefgau Kozłowice—Dyhrnfurt): Gniewko (1399 *Gnewko*), Gniewowo (1238 Wonieść): Gniew (XVI w. na Mazowszu), Godlewo (niezn. 1231 Wolsztyn): Godel (1204 t. s.), Godniew las niezn. (1451 Łobez, Godnowa Goidinowe Milicz) i Godnów (niezn. 1299 *Kansycza s. Godnow* Kretschwitz Olawa): Goden (1204 t. s.), Godeń, Godurowo (1417 Strzelce): *Godur, Godziątków (1398 Piątek—Kalisz): Godziątko (1598—1605), Godziądek (1520 *Godzyądek*), Godzieszewo (1295 *Godessevo*) ⋙→ Godziesze W., M., Godzieszki, Godzieszęta, Godzieszczątka Kalisz i Godzieszewo (1398) ⋙→ Godziszewo (Kościan), Godzieszewo (1396) ⋙→ Godziszewo (Zbąszyń): Godziesz (1136 *Godes*), Godziętowy (1441 Doruchów): Godzięto (Mon. Pol. V. 714 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu *Godantho*), Gogolewo (1310 Niepart, 1193 *Gogoleuo* Goglau Świdnica): Gogol (w Poznańskiem), Golejewo (1393 Rawicz): *Golej, Goleszów (1333 *Goliessow*) ⋙→ Goliszów (Kalisz): Golesz (1136 *Goles*), Goliszew (niezn. 1253 *vill. decim. vid. Golisonis et Crisani*):

Golisz, Golikowo (1393 *Golicowo*) ➳ Golków (Kalinowa—Kalisz): Golik (c. 1142 *Golic*), Gołgowo i Gołygowo ➳ Gołygów (1396 Srock—Łódź) i Golgowo ur. (Lutogniew): Gołyg (1405 *Golig*), Gołków (1666—7 *Galkowa* Gollkowe Strzebicko): *Gołko (podobnie Gołkowice ➳ Gałkowice Kamieńsk), Goniszów (Gonisow Olesno): *Gonisz, Gorzanów staw (1470 Zacharzew): Gorzan (w Poznańskiem), Gorzew (1497 nazw. *Gorzewski*, 1520 *Gorzewo* Pągów—Wielenin): *Gorz (*gorz* a. *górz* = zgaga, pożar), Gorzuchowo (niezn. 1449 Koźmin): Gorzuch (1250 *Goruch*), Gościchowo (niezn. 1230 *Gostekovve* Paradyż) i Gościchowo (1397) ➳ Goździchowo (Łęki W.): Gościch (1469 *Gosczych*), Gosiewo ur. (Boczki—Kobyla): *Goś, Gostkowo (1405 Niepart): Gostek (1434), Gostko (1258 *Gostco*), Gostów (1754) ➳ Gozdów (Tokary) *Gost, Goszczonowicy (1136 *Gostonovici cum villa eorum*) ➳ Goszczanów (Turek): Goszczon (1136 *Goston*), Goszczujewo (1350 *Gosczuiewo*) ➳ Gościejew (Mokronos): Goszczuj (1250 *Goscuy*), Gowarzów (Pławno-Radomsk): *Gowarz, Gowarzysz (1210 *Gowarish*), Grabianowo (1415 nazw. *Grabyonowsky* Krobia): *Grabion, Grabionek (XV w. *Grabyonek*), Grabiszew (Świniec—Turek): *Grabisz, Grabisza (Mon. Pol. V. 578 Lib. Frat. Lub. *Grabisa*), Grabostów (1400 Kociszew): *Grabost, Granowo (1298 Grodzisk) i Granów (Granowe Syców, Grano Gubin), Granów (1496 *Granow* ➳ Gronów Stolec Sieradz): Gran (1526), Grąbków (1303 *Grambkowice* Turek) i Grąbkowo (1394 Jutrosin, 1508 Golejewko): Grąbek (XII w. w Wielkopolsce), Gręblów (1510 *Gramblewo*, 1520 *Grumplowo* Lewków): *Grębel, Gręboszów (1310 *Grambossow* Grambschütz Namysłów, 1411 *Gramboszewo* Piotrków): Grębosz (1680 *Grembosz*), Grębów (1448 *Grambow* Rozdrażew): *Grąb, Grochowo (1544 *Grochowo* Zakrzew — Witaszyce): *Groch, Grodzanów (1202 *Grodanow*... *Grodenow*, 1218 *Grodzanovo*, 1253 *Grozanowo*, 1303 *Grossonow* Grossen Wołów): Grodzan (XVI w. na Mazowszu), Gronów (1310 *Gronowo* Grunow Bobersberg, 1310 *Gronow* Grunau Krosno) i Gronowo (l. 1557) ➳ Gronowie Bartodzieje—Kalisz): Gron i Gronek (1571), Grotków (niezn. 1310 *Grotkaw* Trzebnica, 1310 *Grotkow* Grottky Wołów): Grotek (1297), Grunowo (1394)

➹→ Gronowo (Leszno) i Grunów (1421 *Grunow* Grunow Łagów, 1310 *Grunow* Grüningen Olawa): *Grun, Gruszków (Doruchów): Gruszka, Grzeszów ur. (Laski—Kępno): *Grzesz, Grzybowo (niezn. 1213 *Gribovo* Droszew): Grzyb (1398 *contra Grzibonem de Gribowicze*), Grzymaczów (1413 *Crymaczowo*, 1416 *Grzimaczewo*, 1520 *Krzymaczow* Sieradz): *Grzymacz, *Krzymacz, Gulów (1335 *Gulow* Gaulau Olawa): Gul (w M-polsce), Gumniszów l. niezn. (1594 Zajączki): *Gumnisz, Gutów (1402 Sobótka, Guthawe Oleśnica): Gut (XV w. *Guth*), Guzanów (Gusenau Byczyna): *Guzan, Gwizdanów (1265 *Guizdanowo*, 1318 *Gwischanow* Queissen Ścinawa): Gwizdan (był też 1204 *Guozdan*), Gzików (1391 *Gdzicowo*): Gzik (1576 t. s.) czy Gdzik? — Jaczów (1290, 96 *Iaczow*, 1305, 10 *Ieczow*, 1297 *Iatchow*, 1300 *Iaschow* Iätschau Głogów): *Jacz, Jaskrów (1220, 50 *Iazcrow* Mstów): Jaskier (1552 *Iaszkier*), Jaszczurowo (1598—1605) ➹→ Jaszczury (Kosmów—Kalisz): *Jaszczur, Jawichowo (niezn. 1208 *Yavichovo* Trzebnica): *Jawich, Jawisz (1204 *Iavis*), Jeligowo (1250 *Ialigow*, 1423 *Geligowo*, 1424 *Nyeligowo* Białcz): *Jalig, *Jelig, Jelitów (1247 *Gelithovo* Pogrzybów): Jelito (nazw. rodu rycerskiego), Jeleniowo dziedzina niezn. (1556—57 Bronikowo): Jeleń (nazw. rodu rycerskiego, 1155 *Gelenow Nalcho* t. j. Jeleniów Niałko), Jeniakowo (niezn. 1511 Małgów—Koźmin): *Jeniak, Junczów (1390 *Iunczow*) ➹→ Inczew Tubądzin): *Juniec, Junowo (niezn. 1520 *Iunowo* Blizanów): *Jun, Jutrków (1310 Wyszanów) *Jutrek, Kaczkowo (1326 *Kaczckov* Leszno): Kaczka (XIV w.), Kaganów (niezn. 1482 Dzięczyna): *Kagan, Kaganek (1478 *Caganek*), Kałowo (1345 *Calovo*, 1310 *Kalowicz* Ob. Kehle Trzebnica): *Kał, Kałek (1486 *Calek*), Kamieniewo (niezn. 1448 Śląszkowo): Kamień (1387 *Kamen*), Kaniew (1362 *Kanewo* Koźmin): Kania (w Poznańskiem), Karchów (1136 *Karchovo*) ➹→ Charchów (Sieradz) i Karchowo (1399 Świerczyna): Karch (1445 *Carch*), Karczewo (niezn. 1397 Kromolice — Koźmin): Karcz (1503 *Carcz*), Kargowa m. (1360): *Karg (kargol = krzaczasty korzeń, pień pokręcony, ros. *kargá* i *korgá* t. s.), Kaszew (1497 *Caszewo* Goszczanów, 1218 *Kazev*, 1310 *Cozowo* Kaschewen Wołów) i Kaszewo (niezn. 1532 Parzęczew—Jarocin): *Kasz, Kaznów (1336 *Kaznovo* Turek): *Kazno, Kazów (1245 *Kazouo*

Kasawe Milicz) : *Kaz i Kadzewo (1398 *Caszowo*, 1400 *Cadzewo*, 1422 *Kazowo*, 1453 *Cassewo*, 1495 *Caszowo*, 1580 *Kazowo* Śrem): Kadzo (1505 t. s.), czy *Kaz, Kąkolewo (1393 Leszno): Kąkol (1339 *Kankol*), Kczew (1666—67 *Exau*, nm. t. s. Wołów, niezn. 1220 *Zkcevo* Lubień—Lüben): Kcza czy *Kiecz, Kębłowo (1289 *Camblowo*) ⇻ Kębłowice (Kammelwitz Ścinawa), Kębłowo (1312 *Keblowo*, 1393 *district. Keblovien.* Babimost, 1414 *Kamblowo*, później także Kędłów Chlewo—Kalisz) : Kębeł (1391 *Cambel*, kębłać = piastować), Kęparzów (1208 *Kamparovo* Kampern Wrocław—Trzebnica): Kęparz (por. Kępierzec ur. Balków—Łęczyca), Kiebłów (1552 *Kyeblow* Borowno—Kruszyna): Kiebło (1398 *Keblo*), *Kiełczew Keltschen Sulichów), Kiełczewo (1310 Kościan) i Kiełczowo (niezn. 1295 *Kelzowo*, 1300 *Kelchowo* Zweihof Wrocław): Kiełcz (1296 *Kelzch*), Kijakowo (1245) ⇻ Kiełkowo (Wolsztyn) : *Kijak, Klekotowo (dział 1403 *Clecoth de Pangowo* Pągów — Wielenin) : Klekot, Kleszczewo (1400 Świerczyna) i Kleszczów (1263 *Clazicov*, 1580 *Clesczou* Klautsch Głogów, czy Kłaczków, por. Kłaczków pow. płocki?): Kleszcz (1517—19 *Clescz*), Kliczków (1392 Sieradz): Kliczek (1423 *Clyczek*), Kliszewo (niezn. 1392 *Cliszevo* Lubiń—Kościan, niezn. z końca XII w. *Kliszowo* Kościelnawieś—Kalisz), Kliszów (1201 *Clisov*, 1203 *Clisovo*, 1208 *Clissovo que Zantirovo nuncupatur* Pflaumendorf Trzebnica) : Klisz (1381 *contra Clichonem . . . Clis*), Kliszko (1387 *super Cliszcone*), Kluczewo (1391 Przemęt) : Klucz (1393), Kłochów (pl. 1640 Babimost) : *Kłoch, Kłoniszew (1390 *Clomiszeuicze*, 1391 *Clonissewo* Małyń—Sieradz): *Kłonisz, Kłopotów (1267 *Clopotovo* Klaptau Lubień—Lüben) : *Kłopot, Kniatów (Czastary) : Kniat (w Poznańskiem), Kociuchów czy Koczechów (niezn. 1310 *Goczchow*, 1302—09 *Coczuchow*, 1361 *Koczechow*, 1382 *Konczgo* Bischofswalde Wrocław, por. Kociuchy pow. borysowski) : *Kociuch, *Koczech, Kocię̨towy ur. (1778 Kopanica) : *Kocięto, Kocierzowy (1401 *Coczerzawi*, 1414 *Coczerzowa* Kamieńsk—Piotrków): *Kocierz, Koczurowo (niezn. 1481 *Coczurowo* ⇻ Koczury (Brenno): Koczur (1422 *Coczur*) i Koczurza (1683—85) ⇻ Kaczory (Odolanów), Kocurów ur. (Kębłowo): Kocur (w Poznańskiem), Kojerzewo (niezn. 1200 *Kogerevo* Trzebnica): *Kojerz, Komorów (1366 Mikstat, komor = Mücke), Komorów

(1236 *Komorovo* Kommerowe Trzebnica, niezn. 1267 *Comorovo* Ścinawa, 1344 Kummerow Biesków, 1293 *Cumerove* Kummro Fürstenberg), Komorowo (1285 Wolsztyn, 1777 Gnin): Komor (1136 *Comor*), Koniowo (1253 *Honowo* . . . *Chonovo*, 1283 *Cunowe*) ⋙→ Kuniów (Kluczbork): Koń (1387 Kon), Kopciów ur. (1615 Żytniów): Kopeć (1468 *Copecz*), Kopaszewo (1398 Krzywiń): *Kopasz, 1396 *Kopaszka*, Kopydłów (1464 Raczyn—Wieluń): *Kopydło, Korytków (1321 Turek): Korytko (w XV w. w Małopolsce), Korzeniew (1414 Kościelec—Kalisz): *Korzeń, Korzyczowo (1308 *Corczizowo* Kurtschow Krosno n. O., por. Korzyczewo pow. lipnowski): *Korzyk, *Korzycz, Kościanowo (1386 *Kozczanowo*) ⋙→ Kościany (Staw—Kalisz) i Kościanowo (niezn. 1591 Westrza): Kościan (XV w. *Kosczian*, *Kosczyen*, *Kostira*), Kośmidrowa ur. (1748 Łagiewniki—Wieluń): Kośmider (w XV w. w Wieluńskiem), Kosów (1386 Grodzisk – Turek, 1310 *Cossow*, 1318 *Cosser*, 1516 *Cosser* Kusser Kożuchów, możliwy też Koserz), Kosowa (niezn. 1245 *Kozsova* Wrocław), Kosewo (1258 *Chosovo* St. Gostyń): Kos (XVI w. *Koss*), Kostów (1310 *Costaw* Costau Byczyna): *Kost (por. żywo-kost), Koszaków (niezn. 1797 Koźmin): *Koszak, Koszonowo (1301 *Kossonow*) ⋙→ Koszanowo (Śmigiel), Koszanowo (1208 *Chosinovo*, 1245 *Cosanovo*, 1292 *Cosonow*, 1310 *Chossnow*, 1321 *Cosonowe* Kosel Wrocław, niezn. 1310 *Chosono*... *Cozamno* Wołów—Chobień, Koschen Fürstenberg): *Koszon, *Koszan), Koszkowo (1398 Strzelce): Koszek (1522 i dziś w Poznańskiem), Koszka (1395 t. s.), Kotłów (1203 *Cotlov* Ostrów, 1318 *Codla* 1366 *Cotla*, 1580 *Kotlaw* Kuttlau Głogów): Kocieł (1422 *Coczel*), Kotorowy ur. (niezn. 1683—85 *na Kotorowach*... *na Koturowach* Smolice, por. Kotorów pow. hrubieszowski): *Kotor, *Kotur, Kotylew (Odolanów): *Kotyl, Koziejewo (niezn 1450 *Cosszegewo* Kościan): Koziej (1449 *Kozey*, 1452 *Coszyey*), Kozinowo (1310 *Cossinowo* Koschnewe Trzebnica, por. Koziniewiec pl. Pięczkowo): *Kozin, *Kozina, Koźlątków (1405 Lisków): *Koźlątko, Kożuchów m. (1273 *Cosuchow* Freystadt): *Kożuch (1374 *Cosuch*), Kożuszek (1136 *Kosussek*), Krajewo a. Krajewki (niezn. 1398 *Craievo* Pudliszki) i Krajów (1175 *Craiouwe* Krayn Lignica): Kraj (1418 *Kray de Crayeuicze*), Krajków (Krzyworzeka — Wieluń, 1204 *Kraycovo* Kreike Wrocław): Krajek 1193 *Cragec*),

Krajik (1136 *Craic*), Krasków (1283 *Crascowe*, 1310 *Crascow*, 1327 *Crasslow* Kraskau Kluczbork, 1337 *Craskow* ... *Crustow* Siebotschütz Wrocław): Kraska (w Poznańskiem), Kraszewo (niezn. 1579 *Crassewo* Rajsk), Kraszów (1266 *Crassevitz*, 1310 *Crassowo* ... *Craschaw* Kraschen Namysłów, 1310 *Crassow* Kraschen Syców): Krasz, Niekrasz (w XVI w. na Wołyniu), Krąków (XII w. *Krankowa* Góra — Turek): Krąk (1204 *Kranch*), Krążkowy (1433 *Cranszkowy* Kępno): *Krążek, Krążowo niezn. (1245 *Cransouo* Głogów), Krobanów (1386 Zduńska Wola): *Kroban, Krobanka (1422 *Crobanka* w tych stronach), Kromołów (os. n. Wartą 1193, 1250 *Cromolov*): *Kromoł, Kromoła (Mon. Pol. V. 573 Lib. Frat. Lubin. *Cromola*, czes. Krámol, Kramola = swar), *Kruszynów czy *Kruszyna (1309 *de Crusenow*, 1358 *Crowsnow* Krausenau Oława Słow. Geog. IV. 745 Kruznów, por. Kruszyna ⋙→ Krauschow Sulichów): Kruszyna (1578 *Kruszenica* ... *ol. Michaelis Kruszyna*), Krzebów (Kriebau Bobersberg, por. głuż. os. Krjebia nm. Kreba pow. rozbórski i Skrzebowa pow. odolanowski): *Krzeb, *Skrzeb (por. skrzebły = płaczliwy), Krzeczów (1499 *Crzeczow* Mierzyce—Wieluń): *Krzecz, Krzekotowo (niezn. 1263 *Crecotovo* Głogów, por. Krickmühle Tarnów- Głogów): Krzekot (Mon. Pol. V 688 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu *Crecot*), Krzelów (1210 *Hrelov*, 1299 *Curelov*, 1310 *Crelow* Krehlau Wołów, por. Krzelów pow. jędrzejowski i Chrzelice pow. prądnicki) : Krzel (= Krehl w Poznańskiem?), *Skrzel, Skrzela (1428 t. s.), Krzemieniewo (1398 Leszno): *Krzemień, Krzepczów (1400 *Crzepczow* Piotrków): Krzepcz (1136 *Crepc*), Krzepielów (1295 *Crepolow*, 1310 *Crsepelow* Tscheplau Głogów, niezn. 1310 *Crsepelow al. Lessotindorf* Lessendorf Kożuchów, niezn. 1310 *Crzepelow al. Drwalewitz* Kożuchów): *Krzepiel, Krzepela w Mpolsce), Krzepów (1310 *Crzepowo* ... *Krsepaw* Schrepau Głogów): *Krzep, *Skrzep, Krzeptów (1268 *Creptovo*, 1327 *Criptow* Kriptau Wrocław): *Krzept (chrzept = grzbiet), Krześlów (1357 *Creslovo* Łask): Kreśla (Mon. Pol. V. 692 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu *Kresla*), Krzyślów (1267 *Scrisovo*, 1299 *Crislow*, 1323 *Crissova* Kreischau Ścinawa): *Krzyśla czy Krzesz (XVI w. w Mpolsce), Krzyków (1268 *Krikow* Krickau Namysłów): Krzyk (1136 *Crik*), Krzychów (1350 *Krichow*, *Crikow* Krichen

16*

Wrocław): Krzych, Krzywosądów (1520 *Krzywoschadowo* Pleszew): Krzywosąd, Kuczków (1403 *Kuczcowo*): Kuczek i Kuczk (XV w.), Kuczów (1386 *Cuczow*) ⋙→ Kuców (Sulmierzyce—Piotrków): Kucz (1391 t. s.), Kuklinów (1405 Starygród): *Kuklin, Kukla (1394), Kulaszewo ur. (Jaziniec): Kulasz (1492—1520 *Kulasch*), Kuligowo (niezn. 1414 Droszew, 1546 *Culyechowo*, 1778 Kuligowo Kollige Babimost, Kalligel Vorw. Sulichów): Kulig (1412 t. s.) i Kulik (1492—1520 *Culyk*), Kuranowo (1393) ⋙→ Koronowo (Goniembice): Kuran (1165 *sortem Curani cum eodem Curano*), Kuraszków (1288 *Curascove* Karoschke Trzebnica): Kuraszek (1136 *Curassec*), Kurów (1384 Wieluń, 1245 *Kurowo* Droszew, 1310 *Curow* Kauer Głogów, 1319 *Gaurow* Kl. Kauer Głogów), Kurowo (1415 Kościan, 1394, 1562 Górzno—Świerczyna): Kur (1396), Kuśpienów (1310 *Cuspenaw* Kauzen Góra): Kuśpien, Kuśpit i Kuspa (w Poznańskiem, 1296 *Cuspa*, kuśpit = coś kusego), Kuszewo (niezn. 1258 *Chusevo* Lubiń): Kusz (pewnie = Jakusz, 1393 *Jacussius dictus Kuss*), Kuszkowo (1258 *Chuscovo* Czerwonawieś): *Kuszek, Kwasków (1391 *Qwaskowo* Błaszki—Kalisz): Kwasek (1136 *Cuassec*), Kwiatków (1411 *Quatkowo* Ostrów): Kwiatek (1136 *Quatec*), Lasków (1528—31 *Laskowo*, 1666—67 *Layskowo Lauskowe* Rawicz): Lasek (XVI w. w Wpolsce), Lasowo czy Łosowo (niezn. 1394 *Laszowem* ... *Loszowem* Świerczyna) i Lasew (1392 *Lassowo*, 1416 *Laszewo* Płeszew): Las (na Pomorzu), Łas (XVIII w. Dopiewo), Latków (1666—67 *Latkowo* Liatkawe Sulmierzyce): Latko (1234 t. s.), Lechowo (1400 Kamieniec—Śmigiel): Lech, Lechnowo (niezn. 1475 Dzierzanów): Lechno (1417), Lechna (w Poznańskiem), Leciejewo (niezn. 1397 Krobia): Leciej (1591—1609), Lelewo (niezn. 1330 *Lelevo* Opatówek—Kalisz) i Lelów (1193 *Lelov*): *Lel (por. Leliwa), Leśniów (1310 *Lesnow* Lessen, Wenig Lessen Bobersberg—Krosno): Lesien (1520 *Lyeschyen*), Leszkowo (1241 *leszkowo*, 1509 *Leszkowo*, 1518 *Lyeschkowo*, 1520 *Leskowo*) ⋙→ Liszków Wyganów): Leszek, Ligęzów (Liegensow Olesno): Ligęza, Lilików (Lilikowe Frejno): *Lilik, Lisków (niezn. 1358 *Liskowo* Milicz, 1293 *Llyskonicy*, 1520 *Lyskow* Turek, Leeskow Fürstenberg): Lisek (w Poznańskiem), Lisowo (1338 *Lyssowo*) ⋙→ Lisówki (Rozdrażew), os. niezn. (1415 Wilkowo Pol.): Lis (1253

Lys), Lubachów (niezn. 1310 *Lubachow* Krosno n. O.): Lubach (1497), Lubanowo ur. niezn. (1203 *Lubanovo* Trzebnica) *Luban, Lubanów (Błaszki—Kalisz): Lubianów a. Lubrze (1276 *Lubenow* Liebenau Świebodzin): *Lubian, Lubianka (1519—30 *Lubyanka*), Lubiatów (niezn. 1262 *Lubatov* Wołów, 1371 *Lobetow* Lubthal Środa): *Lubiat, Lubiechowo (1295 *Lubecovo*, 1396 *Lubekowo*, 1412 *Llubechowo* Śmigiel) i Lubiechowo (1415 *Lubiekowo*, 1475 *Lubyechowo*) ⟶ Lubikowo (Rokitno): *Lubiech, Lubieszewo (niezn. 1396 *Lubeszevo* Gostyń, niezn. 1310 Głogów), Lubiszowo (ob. Lubiszewice): *Lubiesz, *Lubisz, Luchowy l. niezn. (1491 Zbiersk, niepewne, bo także Łochowo 1613—19 i może = *Lochovici* 1136): Luch (w Poznańskiem), Lucha (1136), Luchowo jez. niezn. (1261 *Luchowo* Przemęt), Luciejów (1357 Buczek—Łask): *Luciej, Ludnów (1335 *Ludnow* Linden Brzeg, czy Ludynów? por. Ludynów pow. kałuski i Ludynia pow. jędrzejowski) : *Luden, *Ludyn, ż. *Ludina* Mon. Pol. V. 506 klasztor w Żarnowcu), Lutkowo (niezn. 1290 *Luccovo*, 1293 *Lutkowo al. nom. Slothnici* Kalisz) i Lutkowy (niezn. 1422 *Lutkowy*, 1606 *Ludkowy... Lutkowy* Koźmin): Lutek, Lutko (XIII w.), Łacnów (1666—67 *Lacnow, Lacenowe* Cieszyn, Latznow Gorzów): Łacny, Niełacno (1513 *Nyelaczno*), Łagów (1310 *Lagow*, Logau Bobersberg—Krosno, 1251! *Lagow* dziś t. s.), Łagowo (1294 Lubiń): *Łag, Łaga (na Pomorzu), Łagus (1499—1508 *Lagus*), Łapiszewo ur. (1683—85 Stankowo): *Łapisz, Łaszew (1456 Wieluń): *Łasz, Łaszków (1403—71 *Laszkowo* Blizanów): *Łaszek, Ławoszów (1310 *Lawossow*) ⟶ Wołoszów (Lowoschau Olesno): *Ławosz, Łepkowo (niezn. 1682—83 Chociszewice): *Łepek, Łękanów (1310 *Lankanow...Lankunow* Lanken Góra): *Łękan, Łękanów (1310 *Langkenaw* Langenau Wschowa), *Łganów (1332 *Nalganow*, 1339 *Alganau* Langenau Wrocław): *Łgan (por. Łganów ur. pod Śmieszkowem pow. czarnkowski), Łgów (1520 *Lgow*, 1552 *Łgow* Łask): *Łeg czy *Łga, Łobzowo (1426 Zduny): *Łobez, Łochowo (ob. Luchowy), Łochów czy Łuchów (niezn. 1287 *de Luchowe*, 1310 *Lochow*, 1348 *de Lochaw* Syców), Łochowo (niezn. 1619 Sierakowo—Rawicz): Łoch (1501 *Loch*), *Łukanów (1230 *Lucnowe* Leuchten Oleśnica i nazw. Łukanowski w Poznańskiem): *Łukan (ob. też Łęka-

nów), Łuniewo (1388) ⇶→ Łoniewo (Świerczyna): Łuń (1408 *Lun*), Łuszkowo (1258 *Luscovo* Lubiń): Łuszek (1540 *Lusschek*), Majków (1282 *Maykowo*, 1403 *Moycowo* Kalisz): Maik (w Poznańskiem) czy Mojek (1447 *Moyek*), Malanów (1136 *Malonovici* Turek): *Malon, Malczew (niezn. 1708 Boleszczyn, 1203 *Malchovo* Maltschawe Trzebnica): *Malec, Malechowo (1310 *Malechowo*) ⇶→ Małachowo (Dolsk): *Malech, Malecha (w Poznańskiem), Malewo (1301 *Malawa*, 1400 j. d. Stary Gostyń): *Mal, Mała (1387 *Mala*, dziś w Poznańskiem), Małgów (1393 *Malgowo*, 1412 *Maligowo*, 1417 *Melgowo* Koźmin, 1511 *Malkow*, 1553 *Malgow* Lisków—Turek, niezn. 1472 *Malgow* Skęczniew): *Małg, Małków (1401 *Malkow* Warta—Turek): Małek (1204 *Malek*, dziś na Pomorzu), Małuszów (1245 *Malusovo*, 1310 *Malussow* Malsen Wrocław): *Małusz, Małuszek (w Poznańskiem), Manikowo a. Mańkowo (1410—12 Wysocko): *Manik, Maniek (1388 *Manek*), Maniech (Mon. Pol. V. 576 Lib. Frat. Lub. *Manech*), Masłowo (1619 *pod Maslowem* Massel Rawicz): Masło (1103! *Maslo*) i Masłów (1310 *Maslow* Massel Trzebnica), Mchów (1310 *Mechaw* Góra): Mech (1440 t. s.), Mędlew (1312 *Mandlow* Mandelau Wrocław): *Mędel (nazw. Mędlewski w Poznańskiem), Miaskowo (1396 *Mascowo*) ⇶→ Miąskowo Czerwonawieś): Miasek (1423 *Myask*), Miechów (1651 *Möchaw* Syców, Damroth Mchów, 1354 *Mechow* Meekow Sulęcin), Miechowa (1504 nazw. *Myechowsky* Omechau Kluczbork, czy pierwotnie Mchowa?): Miech (w Poznańskiem), Mienistowa a. Mieniszowa (niezn. 1511 *Myenystowa*, 1518 *Myeniszowa* Suchcice): *Mienist, *Mienisz, Mierzewo (1398 *Myrszewo*) ⇶→ Mierzejewo Poniec), Mierzewa (1310 *Mirsewa* Mürschau Głogów): Mirz (XV w. w Mpolsce), Mierzanów (1448 *Myerszanow* Biała—Częstochowa, Osjaków—Wieluń): *Mierzan, Mierzynów (Wola Więzowa—Łask): *Mierzyn (mierzyn = koń roboczy), Mierzystów (niezn. 1284 *Miristow*, 1310 *Meristow*, 1486 *Meristaw* Brzeg): *Mierzyst, Mieszków (1310 *Meschowo*, 1360 *Meskow* Meschkau Głogów): Mieszek (1136 *Mesec*), Mieszów (1251 *Messowe*, 1310 *Messow*, 1313 *Massow* Messow Krosno n. O.): Miesz (1525—27, por. Mieszewo ⇶→ Nieszawa pow. obornicki), Milanów (1285 *Milenowe* Mellenau Oława): *Milan, Milczów ur. (1628 Mykanów): *Milec, Milechów (Milchau

Głogów): *Milech, Milejów (1394 Tokary—Turek): Milej (1136 *Miley*), Miławczowo (1386 *Milawczowo*, 1392 *Milawczow*, 1407 *Milaczeuicze*) ⇻ Miłaczew (Malanów—Turek): *Miławiec, *Miłacz, Miłaczek (1136 *Milachec*), Miłaków (1310 *Milacow* Milkau Kożuchów—Sprotawa, 1393 *Milacow*, 1401 *Milacouicze* Bogdanów—Piotrków): Miłak (XVI w. na Mazowszu *Miliak*), *Miłów (Mühlow Krosno n. O.): *Mił(y), Miniewo (1397 *Mynewo*) ⇻ Młyniewo (Grodzisk): *Miń, Mińkowo (1279 *Minkenowe*) ⇻ Mińkowice (Minken Oleśnica—Oława): *Miniek, Mirków (1310 *Mirkowo* Olszowa, 1295 nazw. *de Mierkowicz* Mirkau Wrocław): Mirek (1200 *Mirec*), Mirów (1220 *Myrow* Rędziny—Częstochowa): Mir (Mon. Pol. V. 573 Lib. Frat. Lubin t. s.), Morkowo (1362 Leszno): Morek (w Poznańskiem), *Mozów (1385 *Mozaw* Mohsau, Mosau Sulichów, por. Mozewo l. w Wałeckiem): *Moz, Możdżanów (Modzinowe, Mozdzinów Międzybór—Odolanów i nazw. Możdżanowski w okolicy): *Możdżan, Mściochów (1520 *Pangow Msczyochowo* Czepów—Uniejów): *Mścioch, Mściech (Mon. Pol. V. 645 *fratris Mistechii* klasztor w Lubiniu), Mszcząchów a. Mszczęchów ur. (Zbylczyce): *Mszcząch, Mstów (1193 *Mstou* Częstochowa): Msta (1084 *Mste* gen.), Muchtów (1496 *Muchtow* Kowale—Turek): *Muchta, Mulaszów ur. (1615 Żytniów—Wieluń): *Mulasz, Mykanów (1262 *Micanow* Częstochowa): *Mykan, Myśleszewo (niezn. 1416 *Mislesewo* Łagowiec): *Myślesz, Myślniew (1429 *Mislnowicz* Kobylagóra): *Myślen, *Myśleń, Myślniowie ur. (Przygodziczki), Mysłakowo (1213 *Mislacovo*) ⇻ Namysłaki (Ołobok): Mysłak (1136 *Mislac* i dziś w Poznańskiem), Nagaskowo ur. niezn. (1555—58 Zduny): *Nagasek, Namysłów ur. (1206, 1268 *Namislow*): Namysł (w Poznańskiem), *Nałęczkowo (niezn. 1310 *Nanlanstowo* Wąsosz): *Nałęczek, Naradów (1300 *Narathow* Narthen Góra): *Narad (czy Naratów ⇻ *Narat?), Narków (1308 *Narkow* Norigawe Wińsk): *Narek, Nekandów (Rychłocice—Wieluń): Nekanda ⇻ Nakęda (1400 *Nakanda*), Nędzerzew (z końca XII w. *Nandzerzewo* Tłokinia, Wolnica Niechmierowska, 1388 *Nandzerzowo* Łęczyca): *Nędzerz, Niechłów (1310 *Nechlaw*, 1320 *Nichelow* Nechlau Góra): *Niecheł, Niechmirów (1403 *Nekmirow* Stolec—Sieradz): *Niechmir, Niechanów (niezn. 1415

Nechanowo Ołobok): *Niechan, Nieciszów (1288 *Necischow*, 1313 *Neczowa* Netsche Oleśnica—Wrocław, por. jez. Netzow S., 1440 *Netczow*, Templin): *Niecisz, Niedzianów (1412 *Nedzanowo*) ⤚→ Miedzianów (Droszew): *Niedzian, Niegłowo (niezn. 1290 *Neglono* Kalisz): *Niegło, Nielęgowo (1278 *Nielągow* Gryżyna): *Nieląg (jak Somoląg, Zimnoląg), Nielubów (1326 *Nyloube*, 1376 *Neluba* Głogów): *Niełub, Niemojów (1298 *Nemogevo* Lututów—Sieradz): Niemoj (1136), Niemysłów (1262 *Nimisloviczi* Uniejów): *Niemysł, Nieniewo (1352 *Nenewo*) ⤚→ Niniew (Chocz): Nień, Nieśbędowo (niezn. 1311 *Nisbandowe* Obra—Wolsztyn): Nieśbąd (Mon. Pol. V. 577 Lib. Frat. Lubin. *Nesebunut!*, tamże str. 703 *Nisibant*, 711 *Nesebant*, 687 *Nesebut*), Niesiekowo (niezn. 1245 *Nesekowo* Ołobok): *Niesiek, Siek (w Małopolsce), Nieśmirów (1417 *Nesmir de Mlodawino*, 1498 *de Mlodawyn in Nieszmirow*): Nieśmir, Nietąszkowo ⤚→ Nietążkowo (1391 *Nethanskowo*): Nietążek (1463 *Nyethøzek*), Nietęg (1253 *Netanc*), Nietków (1310 *Netka*), 1490 *zur Polenisschen Netke* Poln. Netkow z l. brzegu Odry, Deutsch N. z p. b. O.): Nietek, Niecław (1547 *Nyeczlaw*), Nosków (1357 *Noscovo* Kalisz): Nosek (1324 t. s.), Obiszów (1258 *Obisovo*, 1298 *Obessow*, 1318 *v. Obysschow* Obisch Głogów): *Obisz (=Ubysz?), Obłaczkowo (niezn. 1630 Kaczagórka): Obłaczek, ż. Obłaczka (XVI w. *Oblaczka* na Mazowszu, oblak = kawał drzewa obłego, okrągłego), Odolanów (1302 *Odelnowe*): Odolan (Mon. Pol. V. 572 Lib. Frat. Lubin. *Hodolanus*), Okalew (1454 *Occalow* Rudlice—Wieluń): *Okal, Opalewo (1507 *Opalewo* Oppelwitz Świebodzin): Opala (nazwisko rodu rycerskiego), Oporowo (1310 *tres villae d. Oporowo* Leszno, 1208 *Oporowo* Opperau Wrocław): Opor (Mon. Pol. V. 703 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu), Oraczew (1330 *Oraczow* Charłupia—Sieradz): Oracz (c. 1271 *filius Oracii*), Orchów (1407 *Rchowo* Łask) i Orchowo j. (1311 *Orchowe* Babimost): *Orch, Rech (1396 *Rech de Slauancino*), Orpelów (1422 *Orpilowo* Łask): *Orpyl (por. Arpyla gocki męczennik 367—78), Orpiszew (1483 *Rpiszewo* Janków Zaleśny) i Orpiszewek (1411 *Rpissewo* Sośnica): Orpisz : Rpisz (1136 *Rpis*), *Orpik (Orpikowo n. Gopłem), Orpiszka : Rpiszka (XIV—XV w Łęczyckiem *Rpiszca*, 1464 *Orpiska*), Orzeszków

(1290 Uniejów, 1310 *Orzescowo* Wołów): Orzeszek (1419 t. s.), Osjaków (1362 *Osszykowo*, 1413 *Ossiakowo*): Osiejek (w Wielkopolsce, por. 1358 *Osseykowo* ⇸ Osikowo Rzadkwin), Ostrzeszów (1283 *Siltperch*, 1337 *Ostrzeczow*, w pobliżu wzg. Ostragóra): Ostrzesz (1292 *Ostress*), Osuchów (1369 Koźminek): Osuch (w Poznańskiem), Ozorowo niezn. (1217 *Ozorovo* Oisenfeld, Oisenwald Parchowice — Lubiąż): *Ozor, Ożarów (1458 *Ozarow* Wieluń): Ożar (1136 *Osar*), Ożegów (1375 Siemkowice) : Ożeg (w XVII w. w. Bydgoszczy), Ożog (1384 *Oszog*), Pakoszew dział niezn. (1552 Ciołkowo): Pakosz (= Pakosław), *Pańków (1202 *Upanic(z)a*, 1218! *Panka*, 1310 *Pancow* zam. Pantow, Pantken Wołów): Panek (w Poznańskim, por. Panki w Częstochowskiem), Parchowo (niezn. 1520 Tokary — Turek, Parchau n. Sprotawą Lubień—Lüben): *Parch, Parczew (1411 Wysocko): Parcz (1439), Parszów (niezn. 1310 *Parsowiczi*, 1382 *Parschaw*, 1497 *Parsaw* Wrocław) *Parsz, Parznów (1310 *Parsnow*, 1424 *Parsnowo*) ⇸ Parzynów (Ostrzeszów): *Parzen, Parzęczew (1414 *Parzeniczewo* Jarocin): Parzenicz (1278 *Pareniz... Paraniz*), *Parzeniec, Parzychów ur. (1410—23 Grabno—Sieradz): Parzych (1531—40), Parzech (1136 *Parech*, Patrzychów wzg. (Parzynów): *Patrzych (por. Patrzychowice ⇸ Patrzyków pow. komiński), Pągów (niezn.) 1290 *Pagowo* Wielenin—Turek, 1295 *Pangow* Pangau Oleśnica, niezn. 1208 *Panglovo*, 1216 *Pangovo* Brukotschine—Trzebnica): *Pąg, *Pąga, Perkowo (Przemęt): Perek (1514) i ten sam Pyrek (1515—20), Perzów (1666—67 *Perzau* Perschau Kępno): Perz (w Poznańskiem), Pęcherzew (1391 *Panchorzewo* Turek): Pęcherz (na Śląsku), Pęckowo (niezn. 1213 *Pentscovo* Droszew): Pęcek (= Pęcław, 1404 *Panczslaus Wlostowski*, 1409 *Panczco Wl.*), Pędzew (1753 Magnuszewice): *Pądz, Pępowo (1357 Gostyń) i Pępówki (Daniszyn): *Pąp, Pąpik (1136 *Pampic*), Pąpa (1424 *Pampa*), Pielachów (1295 *Pelachow* Kożuchów): *Pielach, Pieniestowo (niezn. 1213 *Penestowo* Droszew): *Pieniest (jest jednak Poniatów w pobliżu), Pierwoszów (1245 *Pirvosovo*, 1310 *Pirwosow* Pürbischau Wrocław): Pierwosz (1204 *Pirvos*), *Pierzchów (1582—85, Pürschkau Sława, por. Pierzchów pow. bocheński): *Pierzch, Pierzchała, Pięczniew (1400 *Panccznowo* Turek): *Pięczeń, Piorunów (1390 *Porunowo... Poru-*

nowicze Małyń — Sieradz): Piorun (1391 *Porun*), Piskorzów (niezn. 1358 *Crzizanowicze Piscorzowo* Milicz, 1300 *de Piscorowe*, 1310 *Pyscorzow* Gr. Peiskerau Oława): Piskorz (1136 *Piscor*), Pląstowo ⋙→ Plastowo (1392 *Planstovo*, 1490 nazw. *Planstowska* Śmigiel): *Pląst, *Plast, Plastk (1136 *Plastc*), Plastów (niezn. 1576 *Plastow* Psary — Turek), Plichów (Rudlice — Wieluń): *Plich, Płaczkowo (1397 Jutrosin, Siemowo): Płaczek (1387 *Placzko* i dziś w Poznańskiem), Podkoców (1294 *Potkocow*, 1326 *Podcocz* Skalmierzyce): Podkoc (1326 *Podcocz*, 1411 *Nepotczocz* w tej samej okolicy), Pogałów (1248 *Pogalow*, 1262 *Pogalev*, 1310 *Poglow* Pogul Wołów): Pogał (por. Gałowo i Galew), Pogrzybów (1414 *Pogrzibowo* Odolanów): *Pogrzyb, Poklęków (1401 *Poclancow* Pamięcin): *Poklęk, Polków (1358 Męka — Sieradz): Polk (1136 *Polc*), Polko (1209 t. s.), Polodowo (1305 *Poledow*, 1385 *Polodowo*) ⋙→ Poladowo i Poledowo (Śmigiel), Polody (w Poznańskiem), Połganowo (1299 *Polganovo sive Pelciz* Pelschütz Oława): *Połgan, Pomykowo (1418 Rydzyna) i Pomyków (Żytniów — Wieluń): Pomyk, Pomykaj (w Poznańskiem), Poniatów (niezn. w 1412 *Ponathowo* Droszew, 1419 *Ponathow* Goszczanów — Turek): Poniat (1136 *Ponat*), Poników (1299 *de Ponecov* Pomikau): Ponik czy Pomyk, Popielów (1304 *Popelov* Alt Poppelau Brzeg): Popiel, Poradów (1673) ⋙→ Paradów (Wyganów) i os. (1683—85, nm. Paradawe Szkaradowo): *Porad, Porazów (1403 *Porazow*, 1411 *Porasowo*) ⋙→ Poradzew (Goszczanów—Turek): *Poraz, Posadowo (1440 Krobia, niezn. 1556 Droszew): *Posad, Posadzy (w Poznańskiem), Poszczykowo (1424) ⋙→ Puszczykowo (Śmigiel), os. (1193 *Poscuchow*, 1223 *Poszucov* Puschkau Świdnica, os. Puschkowa Borów — Wrocław, os. Puschkau Żegań): *Poszczyk (poszczyk = puszczyk, Mon. Pol. V. 689 klasztor ś. Wincentego w Wrocławiu *Poscik* = Poszczyk i Pościk) Potworów (1386 Dobra — Turek): *Potwór, Powęzów ur. (1752 Kucharki — Pleszew) i Powęzowa Gać os. (1552—60 Chlewo—Kalisz): Powąz (1520 *n. Stan. Povasch*), Pożegowo (1246 *Posegovo* Stary Gostyń): Pożeg (1448 *Poszeg*), Powodowo (1398 Wolsztyn): *Powód, Powodek (1519), Prawików (1217 *Pravicovo*, 1304 *Prawkow* Praukau Wołów): Prawik, *Prawek, Prażmów (1496

Burzenin): *Prażmo (ziarno prażone), Prądków a. Prandocin (1311 *Prendekow... Brandotindorf* Przyprostynia Bransdorf Zbąszyń): *Prądek, Prączków (niezn. 1310 *Prancchow* Milicz) i Prączków (1241 *Poczkowo!* 1504 *Praczkowo*, 1543—51 *Preczkowo*, 1546 *Prąnczkowo*) ⋙→ Praczków (Zduny): Prączek (1299 *Pranzkovo*, pos. braci *Pranzko* Strzelno—Strehlen), Proczewo (niezn. 1180, 1210—11 Lubiń—Kościan): Procz (1400 *Procopius dictus Procz*), Proków czy Prochów (1193 *Prochou* Brocke, por. Prokowo pow. kartuski): *Prok, Proch (1561), Proszkowo (1380) ⋙→ Pruszkowo (Prochy), Proszkowo (1398 *Proskowo* 1412 *Proszcow*) ⋙→ Pruszków (Pamięcin), Proszkowo (1348 *Prosscouo*) ⋙→ Pruszków (Marzenin — Łask): Proszek (1740 *Proszek de Prochy*), Proszów (1245 *Prosovo*, 1310 *Prossow* Proschau Rychtal): Prosz (1193 *Pros*), Prusków (1301 *Pruskovo*) ⋙→ Pruszków (Pruskawe Wołów): Prusek, Prykanów (Sośnica): *Prykan, Przatów (1398, 1403 *Przathow* Szadek): *Przat, Przeborowo (1310 *Preborow*) ⋙→ Przyborowo (Niepart): Przebor (Mon. Pol. V. 576 Lib. Frat. Lubin. *Prebor*), Przechów (1210 *Prechov... Prichow*, 1253 *Pritovia*, 1310 *circa Prychoviam* Preichau Ścinwa, Preichau Bobersberg): Przech (1398 t. s.), Przecianowo (1392 *Przeczianowo*) ⋙→ Trzecianów (Borek): *Przecian, Przeczniowo (1394 *Przecznowo*) ⋙→ Przecznie (Łask): Przeczeń (1403 *Przeczen*), Przeczów (1295 *Preczow* Prietzen Namysłów): *Przecz, Przek (1525), Przeczek (1491), Przedborów (1439 Ostrzeszów): Przedbor (1395), Przewodowo (niezn. 1252 *Prevodovo* Starygród): *Przewód, Przewodek (1204 *Prevodek*), Przeźmirów ur. niezn. (1528—31 *Przessmyrow* Szkaradowo): Przeźmir (1361 *Przesimir*), Przemiłów (1412 *Przemilow* Łask) i Przemiłowo (niezn. 1409 Rogaczewo): Przemił (1400 *Przemil de Rogaczow*), Przyborów (1323 Przriberów Wołów): *Przybor (możliwe także = przy borze), Przybyłów (1443 Lututów): Przybył i Przybyła (w Poznańskiem), Przybyłowo ur. (1553 Bruczków), Przybyszewo (1445 Święciechowa), Przybyszów (1581—1610 Parzynów): Przybysz (Mon. Pol. V. 701 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu), Przybysza (1136 *Pribissa*), Psurów (Psurow Olesno) i Psurzewo (niezn. 1278 *Psurevo* Śrem): *Psur, *Psurz, Ptowo (niezn. 1210 Przemęt) i *Ptowowy (niezn. 1310 *Bthowowy* Wołów):

*Pto, Pucołowo (1366 *Puczolowo* Brodnica — Śrem): *Pucoł, *Puciejowo (niezn. 1294 *Puteovo* Kościan—Śrem): *Puciej, Puczniów (1176 *Pucenov* Małyń): *Puczeń, Pucz (XVI w.), Puczek (1409 *Puczko*), Pudliszkowo (niezn. 1245 *Pudliskowo* Ołobok) i Pudliszki (1398 *Pudliszkowo*, 1407 *Pudliszcouice* Krobia): Pudliszko (1394 t. s.), Pudliszek (1494 *Pudlyszek*), Pudliszak (w Poznańskiem), Pudłów (1386 *Pudlowo* Wierzchy—Sieradz): Pudło (1558—60 *Pudlo*), Puszczykowo (niezn. 1592—1599 *Pusczikowo* Pijanowice): *Puszczyk, Puszcz (w Poznańskiem), Pyczków (1520 Piotrków) i Pyczek (Przespolew): *Pyczek, Pyszków (1411 *Piszkow* Brzeźno—Sieradz): Pyszko (1193 *Pisconis* gen.), Pytlowa ur. (Łaszów—Wieluń): Pytel (1398 *Pithil*), Rachów (1548 *Rachowa* Malanów): Rach (Mon. Pol. V. 688 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu), Raciborów (1396 Benice): Racibor, Racikowo (niezn. 1245 *Raticovo... Racicovo* Radziunz Milicz): Racik (XIII w. *Racyk*), Racławowo (niezn. 1213 *Raclavi villa iuxta Caliscovicz*, 1310 *Radslauowo* Kotłów): Racław, Raczków (1391 *Raczcowo* Turek): Raczek (może być od raka i Racibora, 1418 *Raczko de Taczali... Raczybor de Taczali*), Radlewo (niezn. 1258 Święciechowa): *Radel, Radłów (1428 *Radlowice... Radlowo* Pogrzybów, 1679 *Radlow* Radlau Olesno, 1217 *Radlovo* Radelau Trzebnica): Radło (1386 *Radlo*), Radochowo (1510) ⟶ Raduchów (Grabów): Radoch (Mon. Pol. V. 580 Lib. Frat. Lubin.), Radostków (1411 *Radoszkowice*, 1412 *Radosthkowice* Borowno): *Radostek, Radostów (1299 Dzietrzkowice—Wieluń): Radost (1136), Raduchowo (1512 *Raduchowo*) ⟶ Reduchów Korczew—Sieradz: Raduch (Mon. Pol. V. 672 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu), Raduchowo (Osieczna), Raduszków (1352 *Raduscovo* Rattwitz Oława): *Raduszek, Radujewa a. Zbytki (niezn. 1580 Chociszewice): Raduj (Mon. Pol. V. 574 Lib. Frat. Lubin. *Raduy*), Radziechowo j. i os. (1209 *Radechowo* Rädchen Sława): *Radziech, Radzieszewo (1416 *Radzieszewo*) ⟶ Radziszew (Gostyczyna): *Radziesz, Rajów (1295 *Rayow*, 1310 *Rygowo* Reihe Głogów) i Rajewo (1456 Zbąszyń): Raj (1492—1520 *Ray*), Rajsków (1298 *Rayskovo* Kalisz): Rajsko (1284 *Ragisco*), Raków (1360 *Racowo* Kępno, 1336 *Racow* Gr. Raake Wrocław): Rak (1392 *Rac*),

Ranachów (1328 *Ranchow* Rankau Borów—Wrocław): *Ranach (ob. Ranachowice), Raszewy (1418 Pępowo) i Raszewy (1522) ⋙→ Raszawy (Chlewo—Kalisz): Raszo (1264 *in Raschone*), Raszków m. (1403 *Rascowo*) i Raszkówek os. (1510 *Raszkowo* Pogrzybów): Raszka (1246 *comes Andr. Rasca*) i Raszko (1281 *Radzlaus Dremlik*, później *Rasco Dremlig*), Raszów (1203 *Rassovo* Raschen Trzebnica), Raszowa a. Rędoszyno (1267 *Rasova* Rentschen Mühlbock), Raszowy (1511 *Rasschowy*) ⋙→ Rasowy (Bełchatów), Reczkowie (1510 *Reczkowye*) ⋙→ Rzyczkowo (Niepart): Reczek (1136 *Reck*, reczek = chomik), Repotów (niezn. 1203 *Repotovichi*, 1208 *Repotovici*, 1310 *Repetow* zam. bł. *Repecow* (Malczew—Trzebnica): *Repot, *Redków (Rettkau Głogów): Redek (1136 *Redec*, podobnie Redkowo ⋙→ Retkowo pod Żninem), Rębiechów (1303 *Rambechowo*, 1428 *Rǫbyechowo* Kobylin): *Rębiech, Rębiszew (1391 *Rambessow* Strońsk—Łask): *Rębiesz, Rębowo (1293 *Rambowo* Domachowo): Rębo (1546 *Rębo*), Rędziszew (niezn. 1155 *Randissevici*, 1204 *Redissew*, 1245 *Rendissevo*, 1267 *Radisevo* Trzebnica): *Rędzisz, Ręszew (1617, 19 *Reszow*, Burzenin—Sieradz): *Ręsz, *Resz, Robuszew (1602 Godynice): Robusz (jeżeli zaś Robaszew: *Robasz), Rogaczew ur. (Łask), os. (1414 Dobrzyca), Rogaczewo (1366 Wyskoć): Rogacz (XVI w. na Mazowszu), Rogów (1344, nm. Ragow Biesków, 1310 *Rogow* Pfarr-, Fröschroggen Wołów, 1218 *Rogovo* Rogau Lubiąż, Neugut Góra): Róg (XV w. *Rog* w Mpolsce), Rogozewo (1423 *Rogozowo* Jutrosin): Rogoż (1428 *Rogosz*), Rogoża (w Poznańskiem), Rojew (1622 Starygród), Rojewki (Cykówko) i Rojów (1310 *Roycow* ... *Roiowo* Ostrzeszów): Roj, Rojek (XVI w. w Mpolsce), Rojków (1221 Marzenin—Łask), Rokosowo (1310 *Rokossow* Poniec): Rokos (1423 t. s.), Rosiejewo (niezn. z końca XII w. *Roszeyewo* Chlewo—Kalisz): *Rosiej, Roszkowo (1310 *Roskovicz*, 1399 *Roszkovo*, 1428 *Roschcowo* Miej. Górka): Roszek (1233 *Rosec*, może być od Rocha), Roszkowo a. Rostkowo (niezn. 1413 nazw. *Roszkowska*, 1481 *Roszkowo*, 1510 *Rostkowo* Jutrosin): Roszek a. Rostek (1226 *Rostec*), Rozparzów ur. niezn. (1551 *Rozparzow lyas* Pichlice): *Rozparz, Rozkochowo (1284 Grąbkowo): Rozkoch (1528—30), ż. Rozkochna (1404 *domina Roskochna*), Rozstępniewo (1310 *Rostampnow* Miej. Górka):

*Rozstępień, Stępień (w Poznańskiem), Rozrażew (1270, 1358 *Roszrzarzow*) ⋙→ Rozdrażew (Krotoszyn): *Rozraz, Rozwarowo (niezn. 1210 *Rozwarowo* Przemęt): Rozwar, Rożdżałowa (Wola niezn. Zadzim): Rożdżał (1400 *Rozdzal* z Woli), Różniatów (1386 *Rosznatowo* Wielenin—Turek): Rożniat (1208 *Rosnat*), Rożnów (Rosen Byczyna): Rożen (1464 *Roszen*), Rusów (1282 *Russowo* Kalisz): Rus (1136 *Ruz*), Rusowicz (1136 *Ruzouic*, rusy=rydzy, rdzawy), Rusków (1393 *Ruskow*) ⋙→ Ruszków (Sieradz): Rusek (XV w. *Russek* w Mpolsce), Rydzew (Brzeźno—Sieradz): Rydz (na Pomorzu), Rydza (w Poznańskiem), Rypidłów (Gać 1552—60 Chlewo—Kalisz): *Rypidło, Rzewiąchowo (1438 *Rzewanchowo* ⋙→ Rzemiechów (Baszków): *Rzewiąch (pod Powidzem Drzewiąchowo ⋙→ Rzemachowo od nazw. Drzewiąch, 1399 *Drzeanchus*), Rzepiszew (1406 *Rzepiszewo* Szadek): *Rzepisz, Sadowie (1410 *Sadowe*, 1507 *Sadowice* Wysocko): *Sadowy, Saków (1392 *Zachouicz*, 1417 *Szachowicze* Świnice—Turek): *Sak, Sarnów (1386 *Sarnow* Restarzew Łask): Sarna (w Poznańskiem), Santyrowo (niezn. 1204 *Zantirovo*, 1208 *Clissovo que Zantirovo nuncupatur*, 1307 *de Zcantherow* Trzebnica): Santyr (1241 *comes Santor*, nazw. Szantyr herbu Lubicz Ursyn), Sączkowo (1307 nazw. *Sanczkowski* Przemęt): Sączek (1496 *Sanczek*), Sądów (1350 *Sandow* Krosno n. O.): Sąd (1367 *Sando*, 1382 *Sand*), Ściebłów (1310 *Styplow* Hertwigsdorf Kożuchów, por. Ściebłowice = Ciebłowice Opoczno): *Ściebło (źdźbło), Sepowo (1245 *Sepeuo* Seppau Głogów): *Sep, Sęków (1236 *Czancovi*, 1310 *Zancow* Zantkau Trzebnica): Sęk (w Poznańskiem), Siebieszów (1335 *Syboschov*, 1337 *Sybeshow* Sibischau Wrocław): *Siebiesz, Sobiesz (Mon. Pol. V. 695 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu *Sobes*), Sieczkowo (1322 *Zeczkovo* Schätzke Góra): *Sieczek, Sieczka (w Poznańskiem), Siedlątków (1386 Pęczniew—Turek): *Siedlątko, Siedlęta (1136 *Zedlanta*, 1204 *Sedleta*), Siedlików (1310 *Sedlicowiczi* Ostrzeszów): Siedlik (1204 *Sedlik*), Siejew (1790 Zduny), Siej (XVI w. na Mazowszu *Sey*), Siejek i Siejak (w Poznańskiem), Siekowo (1210 Przemęt): Siek (w Małopolsce), Siemiaszków (bród niezn. 1756 Kiełkowo): Siemiaszko, Siemiechów (1496 *Syemichow* Brzyków—Łask): *Siemich, Siemidrogowo Siedmirogów (1398 *Sedmigrodowo*, 1465

Szydmydrogowo Borek): Siemidróg (Mon. Pol. V. 696 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu *Semidroh*), Siemirów, Siemików, Siemoradz (1208 *Semicowo*, 1245 *Semirovo*, 1287 *Semoradz* Schimmerau Trzebnica): Siemir (Wszemir, Mon. Pol. V. 579 *Vsemir*), *Siemik, Siemorad (1266 *Semirad*), Siemowo (1258): *Siem, Siemysłowo (1528—31 *Schemyslowo*, 1540 *Semisłowo*, 1752 *Schymel*) ⋙→ Szemysłowo (Wschowa) i Siemysłów (1310 *Symislow*, 1666—67 *Siemislow* Steinersdorf Namysłów): Siemysł (Wszemysł), Sierakowo (1310 *Siracow* Rawicz, 1307 *Sirakowo* Kościan, niezn. 1236 *Syracovo* Starygród): Sierak (1136 *Sirac*), Sierpowo (1403 Radomicko): Sierp (1389 *Syrp*), Sierzchów (1294 *Sirchowo* Rajsk): Sierzcho (w Małopolsce), Sięganów (1512 *Sąganow* Marzenin—Łask): *Sięgan, Sięgów (Działoszyn—Wieluń): *Siąg, Siękielów (1398, 1520 *Syekyelow* Łask, 1520 *Szyąkyelow*, 1532 *Syankylow* Osjaków—Wieluń) ⋙→ Szynkielów: *Siękiel, Siekiel (XV w.), Siomkówki ur. (Biała—Radomsk): *Siomek, Sitków (Chlewo—Ostrzeszów): Sitek (w Poznańskiem), Skałów (1338 Mokronos): Skała (1411 *Skala*), Skaraczew (Kaszewice—Piotrków): *Skaracz, Skaradowo (1310 *Scaradow*) ⋙→ Szkaradowo (Rawicz): *Skarad, Szkaradek (w Poznańskiem), Skaratek (1414? *Scarathek*), Skarszew (1410 *Scarszewo* Borków—Kalisz) i Skarszów (niezn. 1375 *Schkarschow*, 1469 *Skarischau* Góra): *Skarsz, Skarsza (1411 *Skarssza*), Skarzedzów (1310 *Scarzeczow*, 1360 *Scarzeczowo*, 1445 *Scarzedzow*, 1536 *Skarzedzow*) ⋙→ Skarydzew (Wyszanów): *Skarzedz (stcrk. *skaredъ* = brud), Skęczniew (1386 *Skancznowo* Turek): *Skęczeń, Skidniew (1294 *Skeyden*, 1310 *Skidnewo* Skeÿden Głogów): *Skideń, Skoków (1394 *Scocowo* Borek): Skok (1444), Skoraczewo (1395 *Skorzacewo* Białcz): *Skoracz, Skórków (Skorkau Kluczbork): Skórka (XVI w. w Wielkopolsce), Skorogostów most, dziś os. (1223 *Scorogostow most* Schurgast): *Skorogost, Skoroszów (1249 *Scorosovo* Skorischau Rychtal, 1223 *Scorossovo*, 1358 *Scoroschow*... *Scorischow*... *Skoreschow* Koruszka Garuschke Milicz): Skorosz (Mon. Pol. V. 687 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu *Scoros*), Skryjowo (niezn. 1154 *Zcriovo* Pajęczno): *Skryj, Skrzydłów (1386 *Skrzidlow* Mstów): Skrzydło (1520 *Skrzidlo*), Skrzyptowo (Rawicz): *Skrzypt,

Skryszów czy Kryszów (1267 *Scrisovo* Kreischau Ścinawa): *Skrysz, Ślezów (1310 *Schlesevo... Slesow* Tscheschenheide Góra, 1275 *Slezow*, 1313 *Schlesow* Schliesa Wrocław—Oława): *Ślez (= ślaz), Ślizów (1260, 96 *Slisow* Schleisse Bralin): *Śliz (= śliz, ryba), Słanowo (1479—84 *Slonowo*, 1784 *Slomowo*) ⋙→ Słonowo (Modrze) i Słanowo (1403 *Slanowo*) ⋙→ Słoniawy (Oborniki): Słan (1399 *Slan*), Sławkowo (niezn. 1258 *Slavchovo* Lubiń): Sławko (Mon. Pol. V. 686 klasztor św. Wincentego w Wrocławiu), Sławoszewo (niezn. 1395 nazw. *Slawoszewski*, 1422 *Slawoszewo* Gościejew—Koźmin): Sławosz (1136 *Zlauos*), Słomów (1362 *Slomowo* Turek): Słoma (w Poznańskiem), Słonków (1391 *wsloncoue* Wróblew—Sieradz): Słonko (1498 *Slonko*), Słowików (Parzymiechy—Wieluń): Słowik (XV w. *Slowik*), Słubów (1308 *Slubow* Schlaube Góra): *Słub, Słuszków (1382 nazw. *Sluszkowski*, 1408 *Sluszkowo* Kościelec—Kalisz): *Słuszek, Smarchów (1310 *Dewtsch Smargwicz*, Deutsch Marchwitz, 1295 *Smarchowitz polonicalis* Windisch Marchwitz, 1337 *Smarcowicz* Gr. M. Namysłów): *Smarch, *Smark, Smarczów (1314 *Smarczow* Schmortsch Wrocław): *Smarcz, Smardzew (1413 *Smarssow* Wróblew—Sieradz), Smardzów (1310 *Smarsow*, 1400 *Smarszewo*, 1581—1610 *Smarze*) ⋙→ Smardze (Kępno), Smarszów ur. (1520 *Smarschow* Witkowice—Kłomnice), Smarzewo (1251 *Smarsewo*, 1507 *Smarzewo* Schmarse Świebodzin, Schmarsau Głogów): Smardz a. Smarsz (1136 *Smars*, 1334 *Smarzs*, smarz i smardz grzyb, smarz ślimak), Smargów (niezn. 1520 *Szmargow* Rembielice): *Smarg, Smaszkowo (1391 *Smascowo*) ⋙→ Smaszki (Błaszki): *Smaszek, Śmiechowo (1423 Jurkowo—Wojnowice): Śmiech (1437 Smiech), Śmieszkowo (1620 Wschowa): Śmieszek (1504 *Szmyesek*), Śmiłów (1474 *Smilowo* Gostyczyna), Śmiłowo (1310 *Smelow*, 1366 *de Smilowa* Poniec): Śmit (1236 *Zmil*), Smogorzewo (1305 Gostyń, niezn. 1295 *Smogorevo* Godziesze), Smogorzów (1295 *Smogorew* Schmograu Wołów, 1288 *Smogorwicz*, 1310 *Smogorzowitz... Smogrow* Schmograu Namysłów): Smogorz (1136 *Zmogor*), Smogur (w Poznańskiem), Smogorzyn (1506—46 *Smogorzino* Zębców—Topola) *Smógorza, Smoszewo (1426 *Smoszewo*, 1512 *Schmoschewo* Kobierno): *Smosz, Smoszak (XVI w. na Mazowszu), Śniegoszewo (niezn. 1409 Chobienice):

Śniegosz, Śniewo ur. niezn. (1493 *Snyewo* Skoraczewo—Białcz): Sien (XVI w. *Syen, Syenko* na Podolu), Sienko (1467 *Syenko* w Gnieźnieńskiem), Sobiałkowo (1241 Poniec): *Sobiałek, Sobków (Rychłocice — Wieluń): Sobek, Sobolewo niezn. (1410 *Sobolewo*, 1415 *Sobalkowo* Kowalewo—Grodzisk): Sobol (1444), Sobala i Sobalik (w Poznańskiem), Sojakowo (niezn. 1234 *Soyacowo* Saczyn—Kalisz): *Sojak, Sokołów (1407 Goszczanów 1295 *Socolow* Zöcklau Kożuchów, 1288 *Socoloviz*, 1322 *Sokolow* Zucklau, Oleśnica, 1420 Chojno—Sieradz), Sokołowo (1393 Dłużyna): Sokół, Sopolewo (niezn. 1495 *Sopolewo* Góra): Sopol, Sopel (1520), Sośnieszów (Kuźniczka — Krzepice): *Sośniesz, Spajkowo (niezn. 1596—98 Chociszewice): *Spajek, Spytkowo (1400 *Spitcowo*, 1404 *Spitkouice* ⇻ Spytkówki—Wyskoć): Spytek, Staniew, (1291 Koźmin): Stanio (1500 *Stanyo*), Stankowo (1258 *Stanchovo* Lubiń): Stanek (w Poznańskiem), Starków (1253 *Starcov*) ⇻ Starkowiec (Wyganów), Starkowo (1305 *Starchov* Przemęt): *Starek, Sterczew a. Sterków (niezn. 1455 *Gacz Styrczewo*, 1670 *na Sterkowie* Chlewo — Kalisz): Sterk (1310 *frater Sterconis*), *Stercz, Sterków (1310 *Stirchowo*, 1679 *Schürcke* Tschirkau Bobersberg), Stębienków (niezn. 1328 *Stambenkow* Trzebnica—Milicz): *Stębienek, Stęplew (1412 *Stemplewo* Wielenin—Turek): *Stępel, *Stępowo (niezn. 1258, 94 *Stupovo* Lubiń): *Stęp, Stęszów (1310 *Stensowo* Stanischen Wołów, Gidle—Radomsk): *Stęsz (czy Stanisz), Stojanów (1386 Kalisz): Stojan (1406 *Stoyan*), Strachanów (1354 *Strachonovo*, 1416 *Strachunowo* Goszczanów): *Strachon, *Strachun, Strachanów (Strachnawe Frejno): Strachan (w XVI w. na Mazowszu), Strachowo ur. niezn. (1423 Bielawy n. Nerem): Strach (1399), Strobiszewo ur. niezn. (1481 Kotusz): Strobisz (1142 *Strobis*, postrobić = wzmocnić), Stradzów Kaczki (niezn. 1496 Turek): *Stradz, Strzałków (1400 Lisków—Turek, 1408 *de Strzalkow*, dziś Strzałki, Burzenin — Sieradz): Strzałek (1136 *Stralec*), Strzegów (1300 *Strigowe*, 1346 *Stregow* Strega Gubin) i Strzegowa (1412 *Strzegowo* Gostyczyna): Strzego (1224 *Strego*), Strzeżów (1322 *Stresaw* Striese Żmigród, 1337 *Strzesow* Striese Trzebnica, 1322 *Stresaw* Striese Wrocław): Strzeż (1338 *Strzez*), Strzeżowo (1136 *Strezovo*) ⇻ Strzyżowice (Parzno), Strzeżewo (1295 *Strzezevo*) ⇻ Strzyżew

(Kotłów), Strzeżewo (1461) ⋙→ Strzyżewo (Zbąszyń), Stuchowo (niezn. 1202 Kozia Syców): *Stuch, *Suchanów (1259 *Suhnowe* Krosno n. O.) i Suchany (Wąsosz — Częstochowa): Suchan (1511), Suchanek (XVI w. na Mazowszu), Suchów czy Żuków (1295 *Suchow*, 1310 *Zuchowo* Suckau Sprotawa): *Suchy, Sulątkowo (niezn. 1407 Błaszki): *Sulątko, Sulechów (1310 *Czolcha*, 1320 *Zulchow*, 1424 *Sulechowo* Cylichowa Züllichau): *Sulech, Sulich (1598), Sulejewo (1361 *Zulow* Sulau Milicz, 1490 *Sawlche*, 1507 *Sulewo* Gr., Kl. Saul Łaszczyn, 1294 *Sulevo* Goniembice): Sul (1136), Sulej (Mon. Pol. V. 573 Lib. Frat. Lubin. *Suley*), Sulków os. (1670 *Salckau*, 1679 *Sulckau* Salkau Świebodzin), Sulimów (1324 *de Sulmenow*, 1344 *Silmenow*, Damroth dok. *Sulymow* Silmenau Wrocław), Sulimów (1391) ⋙→ Sulmów (Kalisz): Sulim (1165!), Sułków a. Sułków (niezn. 1493 Prętkowice, 1447 *Solcke*, Sulkau Czernina, ob. jednak Żółków): Sulek i Sułek (1136 *Sulec*), Sułostowo (niezn. 1136 *Sulostovo* Kalisz): *Sułost, *Susłów (Schoslawe Konotop): *Suseł, Swarzykowo ur. niezn. (1556—57 Bronikowo): *Swarzyk, Świebodów (1358, 1666—67 *Swebodow* Schwiebedawe Milicz): *Świeboda, Świeciechów (1258 *Svecechow*) ⋙→ Święciechowa (Leszno): *Świeciech, Świeligów (1425 *Smyelugewo* . . . nazw. *Swelugewsky*, por. ur. niezn. Śmieląg a. Śmielug, 1571 Gradowice), jez. Schwielug See w zlewie Sprewy): Świelug (1508—13 *Swyelug*, 1499 *Swyeluk*), Świelukała (XVI w. *Szwyelukala* na Mazowszu), Swielung a. Świeling (1563 *Szwielung Cotharbski*, *Swieling Cotharbski*, 1591 *Swielnicz Kotarbski*), Świerczów (1307 *Sverczow* Tschwirtschen Góra): Świercz (1448 *Svircz*), Święchów (1394 *Szwochow*, 1417 *Swachowo*) ⋙→ Śmiechów (Niewiesz—Turek): Święch (1391 *Swanchone* abl., por. jednak Świechów, 1399 *Sfechowo*... *Sfechow*, 1508 *Swyanchowo*, 1519 *Syechow*, pow. kutnowski od nazw. *Świech), Świnków (1444—47 Janków Zaleśny): Świnka (nazw. rodu rycerskiego), Sworowo (1611 *Szworowo* Golejewko): *Swor, Swora (1520), Sworz (1394), Syconów (1421 *Sziczononowo*) ⋙→ Sycanów (Sędziwojewice—Łask): *Sycon, Syców (1286 *Syczow*, 1295 *Syzow* Wartenberg): *Syc, Szadów (1232 *Zadovo* (?), 1360 *Szadowo* Turek): Szady (1400), Szado (1398), Szałków (1310 *Schalkow* Schalkau Wrocław): Szałek (w Po-

znańskiem), Szarów (1339 *Zarono!* 1357 *Zarovo*, 1386 *Szarowo* Uniejów—Turek, ur. 1462—67 Kucharki—Pleszew): Szary (XIV w.), Szarzów (Sterzendorf—Namysłów): *Szarz, Szczerków (1386 *Sczerkowo* Krotoszyn): Szczerek (XVI w. *Sczyerkowye*), Szczerców (1364 *Sczyrczow* Łask): *Szczercz, Szczerczek (1405 *Sczirczconis* gen.), Szczodrków (1422 *Sczodrkowa*) ⋙→ Szczutków (Jeziorsko—Turek): Szczodrek (1399 *Sczodrek*, może być w związku z Teoderykiem), Szczodrów (XIV w. *Strodowicz*, 1336 *v. Schelndorf* Schollendorf Syców): Szczodro (1429 *Sczodro*), Szczodrak (1500), Szczodrowo (1393 *Szczodrow* Kościan), Szczodrochowo (1258 *Scodrochov* Dolsk): Szczodroch (1586), Szelejewo (1310 *Zelow* Gostyń; pewnie też 1252 *Zelou* Seelow Kostrzyn n. O.): *Szel, *Szelej, Szalej (1408 *Szaley*), Szeszów ur. niezn. (1437 *Scheschow* Barycz—Samsiecznica): *Szesz (por. nazw. Szeszuła w Poznańskiem), Szetlew (1310 *Shutlaw*, 1495 nazw. *Szethlewsky* Schüttlau Góra): Szetel (1508—13 *Schethel*), Szurkowo (1310 *Surcow* Niepart): Szurek (1541—45 *Szurek*), Szydłów (1239 *Schidlov* Schiedlo n. O., 1666—67 *Schedlowe* Schidlawe Wołów): Szydło (1136 *Sidlo*), Szydłowo (niezn. 1571 Charbielin), Szyjakowo (niezn. 1424 Raszków): Szyjak (1502 *Szyyak*), Szyszków (1395 *de Szyszkow* Danków—Częstochowa): Szyszka (1377 *Szyska*), Taczów (1149, 93 *Tassou*, 1204 *Tachowo*, 1245 *Tachovo*, 1310 *Thaczow* Totschen Trzebnica, Damroth Taszów, por. Taczów pow. radomski): *Tacz, *Tasz *Taczcon* (XIV—XV w. w Łęczyckiem), Taczynów (1399 nazw. *Taczinovski*) ⋙→ Taczanów (Pleszew): *Taczyn, Tarachów (niezn. 1310 *Tarachow* Góra): *Tarach (por. Tarachy pow. szczuczyński), *Tarnostów (Tarnast Trzebnica): *Tarnost, *Tarpanów (1300 *Tharpenov*, 1375 *Tharpnow* Tarpen Góra): *Tarpan (tarpań = dziki koń azjatycki, tarpać = szarpać), Tądów (1136 *Tandov* Jeziorsko): *Tąd, Tundak (w Poznańskiem), Tłumokowo (ur. niezn. 1267 *Tlumocouo* Trzebnica) i Tłumokowa Wola (1474 *Stan. Tlumok* ... *Thlumokowa Volya* Chlewo—Kalisz): Tłumok, Toporów (1490 *Thoporzyszczowo*, 1514 *Toporow* Wieluń): *Toporzyszcze, Toporzysko (1397 *Toporzisco*), Topór (nazw. rodu rycerskiego), Towalczewo (1403 *Towalczewo*) ⋙→ Tuwalczew (Kalinowa—Kalisz): *Towalec, Trąb-

ków (1754 Staw—Kalisz: Trąbka (w Poznańskiem), Trębaczew (1411 *Trabaczow* Wieluń) i Trębaczów (1232 Bralin): *Trębacz, Trkusów (1301 *Trecusowo*, 1358 *Trcussovo*): *Trkus, Trkost (Mon. Pol. V. 573 Lib. Fr. Lub. *Tircost*), Trząsów (niezn. 1580 *de Parvo Transow* Głogów) i Trzęsów (1331 *Trąnsowicze* Rajsko): *Trząs, Trzebiechów (j. 1207 *Trzebechowo* Trebach See Sulichów, 1329 *Trebechow*, 1682 *Trebitsch, Trebchen*, 1687—8 *Trebisch* Trebschen Sulichów, 1308 *Trebechow* Trebichow Krosno n. O): *Trzebiech, Trzebochówek (Borków—Kalisz): *Trzeboch, Trzebostowo (Parzynów) i Trzebostowy (l. niezn. 1594 Łękawa): *Trzebost, *Trzeszczyokowo niezn. (1210—17 *villa filiorum Tresciokonis*, czy Oczkowice?): Trzeszczyoko, Turkowy (ob. Turkowice), Turów (1255, 60 *Thurow* Thauer Wrocław, Tauer Głogów, Ścinawa): *Tur, Twardów (1262 *Twardowo* Jarocin): Twardy (XV. w. *Twardi*), Twardo (w Warszawie), Tykadłów (1213 *Thycadlovo* Kalisz): *Tykadło, Uciechów (1435 *Uczechowo* Sulmierzyce): Uciech (XII—XIII w. *Vtech*), *Umiaskowo czy Miąskowo (ur. niezn. 1267 *Umazkouo* Trzebnica): Miąsko (ob. wyżej), Uniejów (1136 *Uneievo*): Uniej (1260 *Üneyus*), Uniesławowo (niezn. 1520 Pągów—Turek): Uniesław (1366 *Vneslaus*), Unkowo (1386 *Vncowo*, 1512 *Vnykow*) ➞ Uników (Sieradz): *Unek, Unka (1136 *Unca*), Upuszczew (1232 *Hupusczovo* Góra—Turek): *Upuszcz, Puszcz (u Odrowążów), Ustków (1386 *Wstkowo* Jeziorsko—Turek, Benice): Ustek (1142 *Vscek* t. j. Uściek czy Ustek), *Uszczonów (1338 *Ustenov bozothe* Austen Góra): Uszczon (1136 *Vston*, por. 1392 *Uszczonowo* ➞ Łuszczanów—Jarocin), *Uścimowo (niezn. 1208 *Ustimovo* Wrocław): *Uścim, Wachów (1244 *Wachow* ➞ Wachowice Wachow, Wachowitz Olesno): Wach (= Więcław, 1428 *Vencesl. al. Vach*, i Wawrzyniec), Waliszewo (ur. niezn. 1591 Pawłowice—Leszno, może też Walszewo ur. niezn. Gnin): Walisz (1244 *Valis*), Walków (1291 *Walkovo* Wieluń, 1666—67 *Walkowa* Wallkawe Milicz) i Walkowy (niezn. 1444—47 Golejewko): Walek (także = Walenty), Walim (1567—68 *Valymskye* Kokoszczyn — Poznań), Warłów (Warlow Olesno) i Warla (niezn. 1258 *Varla* Jerka—Kościan): *Warła, Warszew (1333 *Warschow* Rajsko), Warszowa (1335 *Warsowa* ➞ Warszówka n. Prosną): Warsz, Waszkowo (1309 *Wascowo*, 1406 *Vanszcowo*,

1580—81 Węskowa Poniec): Waszek, *Wąszek, Wąbiów (1303 *Wambow*) ⋙→ Wąblewo (Parzęczewo): *Wąb, Wągłczów (1358 *Wanglow*, 1359 *Vanglczow* Błaszki): *Wąglec (1359 *Wanklczone* abl.), Wągnów (niezn. 1310 *Wangnow... Wangnowo... Wenkendorf* s. *Wengenaw* Milicz): *Wągno, Wąsowo (niezn. nad Obrą 1238 *Vasouo* Kościan): *Wąs, Weszków (1310 *Weschkaw* Weschkau Góra) i Weszkowizna (Wieluń): *Weszek, Węcerzów (Częstochowa): Więcierz (na Śląsku), Węglew (1666—67 *Wanglewe* Wołów): Węgiel (XII w. *Vangl*), Wichów (1310 *de Wichow* Weichau Kożuchów): *Wich, ż. Wichna (pospolite), Wichrów (1679 *Wichow!* Wichrau Olesno, 1360 *Wicherow* Weicherau Środa): Wicher (1428 *Wycher*), Widziszewo (1356 *Wydzischevo* Kościan): *Widzisz, Widzów (1520 Kruszyna—Radomsk): *Widz, Wielanowo (1399 *Velanowo* ⋙→ Wilamów (Turek): *Wielan (c. 1200 *Vilian* syn Zbiluta), Wielechowy (Czarnożyły—Wieluń): *Wielech, Wielichowo m. (1297 *silva Vielychowo* Śmigiel, j. 1490 Świerczyna), Wielichów (z końca XIII w. *de Welichowe* Śląsk): *Wielich, Wieluniewy (ur. niezn. 1585 Smogorzewo): *Wielun, Wieruszów (1337 *Ludoldus dictus Werucz*, 1461 *Wyeruss. de Wyeruschow* Wieluń, 1310 *Werussowe* Wierischau Swidnica): Wierusz (może = Werner), Wierzchanowo niezn. (1411 *Wirzchanowo* Przygodzice): *Wierzchan, Wierzerzowe (dział niezn. 1507 *Wierzerzowe* Uciechów): *Wierzerz, Wieszkowo (1258 *Vescovo* Lubiń): *Wieszek, Wiesiołów (niezn. 1514—18 Kwiatków): *Wiesioły, Wiewiórów (1399 *Weworow* Lgota — Radomsk): Wiewior (w Poznańskiem), Więcków (1445 *de Wanczkow*) ⋙→ Więcki (Częstochowa): Więcek (w Poznańskiem), Wiejowo (1149 *Veyouo*, 1329 *Viow* Viehau Środa), Wijewo (1379 *Wyow* Brenno—Wschowa): *Wij, Wijewa (1392 *Vigewa*), Wijaczka (1604 m. *Wyiaczka de Wyiewo*), Wikłów (1520 Kruszyna — Radomsk): *Wikło, Wilczejów (1305 *Vilczeow* Wiltschau Wrocław): *Wilczej, *Wilczew czy Wilcza (Willschau Głogów): *Wilcz, Wilczków (1299 *Wilczcovicz* Niewiesz—Turek, 1496 Głuchów—Turek, 1511 Pągów—Turek): Wilczek, Wilkanów (niezn. 1294 Kalisz, l. 1634 *Wilkanow* Kamyk—Sieradz): Wilkan (1136 *Vilcan*), Wilkonowo (ur. 1777 Wielichowo): Wilkon (1310 *bona Wilkonis* = Wilkonice), Wilków (1314, 1401 *Wilkin*

Świebodzin, 1301 Wilkau Głogów, 1295 *Wilcow*, 1353 *Welkowitz* Wilkowitz Wrocław, 1379 Gr., Kl. Wilkawe Trzebnica, 1433 *Wylkowo* Willkowe Milicz), Wilkowo (Pol. 1388, Niem. 1418, niezn. 1507 Piwonice): Wilk, Winichowy (Mierzyce—Wieluń): *Winich, Wiedrów (1304 *de Wedrow* Wederau Żegań), Wiodrowo (niezn. 1569 Wojciechowo — Zbąszyń): *Wiodro, *Wirzów (1288, 1322 *Wirzow* Würzen Trzebnica): *Wirz czy *Wyrz, por. Wyrzyki pow. węgrowski, nazw. Wyrzyk, czes. výřík, výr, sowa), Witów (1406 Burzenin, 1504 Warta): Wit (może być też chrześcijańskie), Włościejewka (ur. Dusina): Włościej (1211 *Vlosteius*), Włostowo (1403 Krobia): Włost (1145 *Wlosto*), Wodnikowo (1310, Woidnikowe Milicz): *Wodnik, Wojciechów (Albrechtsdorf Olesno, 1263 *villa Woycechonis*, 1310 *Woycesdorf* Vogtswalde Wołów, 1310 *Woyczechowo* Woitsdorf Syców, l. 1310 *Woytechow* Cerekwica—Trzebnica, 1398 Jaraczew), Wojciechowo (1434 Zbąszyń, 1259 Międzyrzecz): Wojciech, Wojcikowo (1518 *Woicikowo*, 1552 *Woyczyky*) ⤚→ Wojciki (Pągów—Turek): Wojcik, Wojków (1357 *Woycowo* Błaszki): Woik (1250 *Woyk*), Wojnowo (1605 Kramsko): Woin (1391 *Voyn*), Wolikowo (1362 *Volykowo* Goniembice, 1387 *Wolicowo* Łęki W.) ⤚→ Wolkowo: *Wolik, Woliszewo (1266 *Volisevo*) ⤚→ Olszewo (Górka Duch.): Wolisz (1136 *Volis*), Wołkowo (1338 *Wolkowo*) ⤚→ Wałków (Koźmin): Wołek (1502), Wólkowo (niezn. 1520 *Vulkowo* Goszczanów): *Wólek, Wołów (1218 *Wolowo* Wohlau): *Wół, Woszczkowo (1310 *Woskow*, 1362 *Woskowo*... *Wosczkowo* Niepart): Woszczek (1516 *Vosczek*, wosk : woszcz), Wróblew (1520 *Wroblow*, 1550 *Wroblowicze* Mokrsko—Wieluń, 1330 *Wroblow* Sieradz, niezn. 1310 *Wroblowo* Wołów): Wróbel (1136 *Vrobl*), Wroczewy (ur. niezn. 1575 Koźmin): Wrocz (1421 *contra Wroczonem*), Wronowo (1366 Błociszewo): Wron (XVI w. w Wielkopolsce), Wrotków (1338 *Wrothkowo* Mokronos): *Wrotek, Wroto (Mon. Pol. V. 574 Lib. Fr. Lub.), Wróżewy (1401, 51 *Wroszewi* Lutogniew): Wróż (XVI w. *Wrosz* w Małopolsce), Wrzeszczów (niezn. 1471 *Wrzeschczaw*, 1490 *Wrziesczaw* Wąsosz): Wrzeszcz (1136 *Vrest*, 1440 *Wrzescz*), Wrzeszów (1308 *Vreszow* Fröschen Wołów): *Wrzesz, Wstów (1417 *Wstow*, 1552 *Wsto*) ⤚→ Wsto (Karsznice—Łask): *Wsto, Wszołów (1390 *de Wszolowo*... *de*

Szolowo Gołuchów): Wszoł (1508 *Wszol* w Mpolsce), Wyciążkowo (1393 *Wyczanskowo*, 1449 *Vyczaschcovo* Goniembice): *Wyciążek, Wygonowo (1303) ⋙→ Wyganów (Koźmin): Wygon (Mon. Pol. V. 696 klaszt. św. Winc. w Wrocławiu *Vigon*), Wygiełdów (Praszka—Wieluń), Wygiełzów (1417 *Wygelzow* Marzenin—Łask, 1417 *Wigelzowo* Łask): *Wygiełd, *Wygiełz (por. Giełzów pow. konecki), Wykowy (1447 *Wycowy*) ⋙→ Wyki (Koźmin): Wyko (1491), Wyka (1541), Wylazłów (Pięczniew—Turek): Wylazło i Wlazło (w Poznańskiem), Wymykowo (niezn. 1577 Granówko): *Wymyk, Wypychów (1552 Wygiełzów—Łask): Wypych (1527), Wyszanów (1253 *Wischinici*, 1310 *Wyschowo*, 1360 *Wysschonowo* Kępno): *Wyszyna, Wysz, Wyszon (Mon. Pol. V. 580 Lib. Fr. Lub. *Wison*), Wyszanów (l. niezn. 1591 Łaszczyn), Wyszonów (1250 *Wiszonow*) ⋙→ Wyszanowo (Wischen Międzyrzecz), *Wyszeszkowo (1310 *Wysescowo* Wischütz Wołów—Ścinawa): *Wyszeszek, Wyszech (Mon. Pol. V. 675 kl. św. Winc. w Wrocławiu *Wisech*), Wyszkowy (1520 *Vyskowy* Magnuszewice): Wyszek (Mon. Pol. V. 579 Lib. Fr. Lub. *Visec*), Wyszów czy Wyskawa (1208 rz. *Wyscava*, 1245 rz. *Wischova... Wischawa*, dziś os. Wischawe Trzebnica): Wysz (1386 *Vissius*), Wziąchów (1422 *Wszyφchowo* Mokronos, 1666—67 *Wsionkowo*, 1724—25 *Bdziąchowo* Tschunkawe? Milicz): Wzięch (w Poznańskiem), Zaborowo (1395 Przemęt, 1614 Leszno, 1620 Brenno, niezn. 1267 *Zaborovo* Bautke Trzebnica): Zabor (1165! t. s., możliwa jednak apelatywna forma: za borem), Zajęczkowo (1295 *Sagenckovo*) ⋙→ Zajączki (Ostrzeszów) i drugie (1204 *villa Zajechconis* Haasenau Wrocław): Zajączek, Zamysłowo (1558 *Zamislowo al. Hinsdorff* Hinzendorf Wschowa): Zamysł (1544 *Zamysl*, ob. jednak Siemysłowo), Zawidów (niezn. 1520 Wróblew—Sieradz): *Zawid, Zawodów (1398) ⋙→ Zawadów (Grocholice—Piotrków): *Zawód, Zbarzewo (1405 *de Borg in polonico de Dzbarzewo*, 1436 *Zbarzs* Wschowa): *Zbarz, Zbąków (1490 *Sbakow* Backen Wąsosz), Zbąk (1580 *Sbonk* Głogów), Zbęk (Wieluń) i Zbęki (Mikstat): Zbąk (1491 *Zbąnk*, zbęk = zepsute jaje), Zbędów (Słupia—Kępno): Zbąd (1204 *Zband*), Zbijewa (1520 *Sbyowa* Drużbice—Piotrków): *Zbij (w związku ze zdbiem, por. Zbijewo, 1408

Stbewo, na Kujawach), Zbikowy (kał 1528—31) ➳ Zbiki (Dubin): Zbik (1386 *Stbik,* Mon. Pol. V. 682 kl. św. Winc. w Wrocławiu *Ztibic*), Zborów (1450 *Sborowo* Widawa—Łask, 1520 *Sborowo* Dębie—Kalisz): Zbor (1204 t. s.), Zbytowa (niezn. 1310 *Sbitova* Oleśnica): *Zbyt, Zdanów (1310 *Szdanow* Stannowitz Wrocław): Zdan (1136 *Sdan*), Zdanków czy Zdunków (1261 *Sdodcowo,* 1267 *Zdatkowo,* 1508 *Sdakowo* Tschunkawe Zduny?), Zdziebędów (1441 *Sczebandowo*) ➳ Dziebędów (Tubędzin—Turek): Zdziebąd (1204 *Zdeband*), Zdziętowo, Zdziętowa, Zdziątkowo (1412 *Sdzanti,* 1413 *Sdzantowa,* 1434 *Szdzǫnthcowo,* 1449 *Sdzanthowo*) ➳ Ździętawy (Smolice): Zdzięto (1136 *Sdanto*), Zębców (1442 *Ząbczewo* Ostrów): Zębiec (1463 *Zambyecz*), Zębowo (niezn. 1258 *Zubovo,* 1294 *Subovo* Lubiń): Ząb (1278 *Samb*), Zimnowo (niezn. 1292 *Zimnovo* Domachowo): Zimny (właśnie w okolicy Gostynia), Ziemkowo (ur. niezn. 1434 *Zemkowo* Dąbrowa—Wolsztyn): Ziemek (1434 *Zemek*), Ziółkowo (1337 *Zulkowo,* 1680—82 *ku Zukowu* Domachowo): Ziółek (w Poznańskiem), Złaczów (1496 *Slaczow*) ➳ Złoczew (Sieradz): *Złacz, Złotków (1496 *Slothkow*) ➳ Słodków (Turek): Złotek (1603 *Zlotek*) czy *Słodki (?), Złotów (1267 *Zlotovi,* 1339 *Slothouo* Schlottau Trzebnica): Złoto (1397 *Sloto*), Zolowo (1386) ➳ Zalew (Mikołajewice—Łask): *Zolo, *Zołak, Zoszków (ostrów niezn. 1528 Belęcin—Zbąszyń): *Zoszek, Zoch (w Poznańskiem), Żarków (1295 *Sarcaw* Sarkau Sommerfeld—Bobersberg, 1307 *Sarkow* Zarkau Głogów, 1295 *Sarcaw* Sorgau Kożuchów): Żarek (na Pomorzu), Żarów (1249 *Zarowe,* 1337 *Zaraw* Sorau): *Żar (por. Żarowo na Kujawach i w Saksonji 1295 *Zarowe* ➳ nm. Sohra, możliwe też apelatywum), Żarnów (niegdyś Zarnawe Neuendorf Krosno n. O.): *Żarno, Żądłowo (niezn. 1339 *Zadlovo* Kalisz): Żądło (1404 *Zandlo*), Żegrowo (1399 *Zegrowo* Śmigiel): *Żegr, Żygra (ok. 1400 *Zzigra*), Zgirza (1405 *Szgirza*) i Zgierka (1581), Żelazków (1348 *Zelaskovo* Goliszew), Żelazkowo (niezn. 1514 Krotoszyn, ur. Łęki W.): Żelazek (w Poznańskiem), Żelazko (1427 *Szelassko*), Żelechów (1420 *Selchow* nm. t. s. Łagów): Żelech (1204 *Zeleh*), Żelów (1402 *Zelow*) ➳ Zelów (Buczek—Łask) i Żelowo (ur. niezn. 1612 *Zellowo* Korytków—Turek): *Żel, Żelichów (niezn.

XIV w. *Schlissaw s. Selichaw* Milicz): *Żelich, Żeligowo (niezn. 1245 *Seligovo* Sędzice—Trzebnica): *Żelig, *Żółkowo (1447 *Solcke*, 1560 *graniczy Zolkowsky* Sulkau Bojanowo—Czernina, por. 1257 *Zolcovo*, 1419 *Szulcowo* ⋙→ Żółkowo Żerków): *Żółek, Żuków czy Żuchów (1295 *Suchow*, 1310 *Zuchowo* Suckau Kożuchów): Żuk (1136 *Suc*), *Żuch, Żychlewo (1425 Krobia): Żychel (Mon. Pol. V. 694 kl. św. Winc. w Wrocławiu *Sehl*), Żychów (1293 *prope Zichovich* Turek): Żych (1564 t. s.), Żyrów (1569 *Zerow* Rogaszyce): Żyra (1163 *Zyra*), Żyro (XII w. *Ziro*), Żyrochowo (1386 *Zirochowo*, 1424 *Syrochowicze*) ⋙→ Żerochów (Jeziorsko): Żyroch (1136 *Ziroch*), Żyrzewo (ur. niezn. 1267 *Sirevo* Trzebnica): *Żyrz.

Nazwy miejscowe od obcych imion i nazwisk.

Adamowo (niezn. 1414 *Jadamowo* Pudliszki), Albrechtowo (niezn. 1230 Książ), Arnoltowo (1338) ⋙→ Jarantów (Brudzew—Kalisz): Arnold, Bałdrzychów (1176 Łęczyca): Bałdrzych (1293 *Baldric.*), Bartochów (1323 Sieradz): *Bartoch, Bartolów (Rybin — Ostrzeszów, już r. 1386 *Bertoldisdorff* przedm. Ostrzeszowa): Bartol (w Poznańskiem), Berdychowo (Osieczna i t. d.): Berdych (= Ferdynand), Bernardowo (niezn. 1686 Obra—Wolsztyn), Bieniaszewy (ur. niezn. 1629 Lipówka): Bieniasz (1353 *Benassius*), Bieniewo (1579) ⋙→ Biniew (Ostrów): Bień (1270 *Ben*), Bienieszewo (niezn. 1310 *Benexuo* Góra): Bieniesz (1062 *Benes*), Bienikowo (1208 *Benicovo* Bentkau Trzebnica): Bienik (1189 *fil. Benici*), Bieńkowa (ur. 1568 Białcz): Bieniek (Mon. Pol. V. 580 Lib. Fr. Lub. *Benek*, może być Benedykt i Benjamin), Bierutów (1310 *Beroldstad*, 1337 *de Bervoldi civitate* Bernstadt Oleśnica): Berwold, Brunowo (1288) ⋙→ Brunów (Pleszew) i Brunów (1285 *Brouno*, 1287 *Bruono*, 1310 *Bronino*, 1321 *Brunow*, Bronau Góra, czy Bronno jak Bronno ⋙→ Branno na Kujawach?), Bryczów (1204 *Bricow*, 1208 *Brichovo*, 1236 *villa Brictii* Brietzen Trzebnica): Brykcy (1203 *Briccius* tamże), Bucholów (1288 *Buchwaldisdorf* Buchelsdorf Namysłów): Buchwald, Czymarowa (ur. niezn. 1627 *Czimarowa* Chobanin): *Czymar (1200 *Semar?*) czy Zimmer (?), Dedlów (1518 Pągów—Wielenin): Dedel (= Detlef,

imię znane w rodzie Junoszów), Fabjanów (1412 *Pabianouicze* Sośnica), Gierłachowo (1258 *Garlochov* Lubiń, 1377 *Gerlachowo* Gołaszyn): Gerlach, Gotardów (niezn. 1416 Rajsko), Gortatów (1257 os. Godeharda, 1310 *Gothardi villa* Gottersdorf Kluczbork): Henrychów (1310 *Heynrichow* Heinrichau Zielonagóra), Hermanowo (niezn. 1241 *villa Hermani* Zduny, niezn. 1310 *Hermansdorff* Poniec), Hersztupowo (Świerczyna od Hersztupskich, ich nazwisko od Hersztopu, 1430 *Cherstop* = Hermansdorf Przytoczna), Jacków (1398 *Jaczki*, 1424 *Jaczkowicze*, 1503 *Jaczkow* Borowno—Radomsk): Jacek (Hiacynt), Jaksonów (1203 *Iaxenowo*, 1327 *Iaxonowitz* Jackschönau Wrocław—Lossen, 1309 *Iexenow*, 1323 *Iezschonovicz*, 1329 *Iexnow* Jackschönau Oława—Presschwitz): Jakson, Janikowo (1666—1667 *Ianikowo* Iantkawe Strzebicko), Janików (1503 *Ianykow*) ⋙→ Janków (Pleszew), Janiszewo (1310 Poniec): Janisz (Mon. Pol. V. 685 kl. św. Wincentego w Wrocławiu), Janków Zaleśny (1246 *Iancovo*), Janków Przygodzki (1407 *Iancowo*), Janków (1160 *Jankowo* Blizanów, 1475 Goliszew, niezn. 1310 Strupina Wołów), Jankowy (1310 *Iancow* Kępno), Janowo (niezn. 1245 Ołobok), Jaszkowy (ur. niezn. 1521 Obra—Wolsztyn), Jordanowo (ur. niezn. 1683—85 Biała—Wieluń): Jordan (w XV w. w tych stronach), *Kitlów (1310 *Kitilow* Kittlau Góra): Kitel (w Poznańskiem), Kołudowo (1394) ⋙→ Kołdów Błaszki), Kolęda (1358 *Zacrzow Kolando* Kollande Sulmierzyce—Milicz): Kolęda (1292 *Paulus cognomine Colenda*, 1298 *Paul. Coluda*), Konradów (1666—67, Konradau Cieszyn), Konradowo (1310 *Conradisdorf* Kursdorf Wschowa), Kosmów (1410 *Cosmowo* Kalisz): Kosma, Koźmianowo (niezn. 1279 transs. *Chosina* ... *Chosmanouo* Klonowa—Sieradz): Koźmian, Krzyżanowo (1397 Śrem, niezn. 1255 *ville decimorum Golisonis et Crisani* Kalisz): Krzyżan (dziś w Poznańskiem = Chryzostom), Kunów (ur. niezn. 1520 Burzenin, 1253 *Honovo*, 1283 *Cunowe* Kuhnau Kluczbork, Kunow Bobersberg): Kuno, Kunowo (1337 *Kunow* Dolsk), Lewków (1403 *Lewkowo* Ostrów): Lewek (w Poznańskiem), Lutoldów (1406, 1509 *Lutholtow*) ⋙→ Lututów (Wieruszów): Lutold, (imię Wieruszów już 1337 ojciec i syn *Ludoldus*), Maciejew (1311 *Mathei villa* Matzdorf Byczyna) i Maciejowo (niezn. 1613 Tuchorza), Marcinkowo (1383, 1510 *Marczinkowo*

Merzdorf Sława), Marcinków (1428 *de Marczinkow*) ⋙→ Marcinki (Kępno), Marcinów (1203 *Martinovo* Martinau Trzebnica), Markotów (1261, 81 *Marquardi villa* Margsdorf Kluczbork), Markowo (1441 *Markow mlyn* Daleszyn), Maryszew (niezn. 1282 Krzywiń), Michałów (1342 Opatówek), Michałowo (niezn. 1310 *Villa Michaelis* Miej. Górka), Olbrachtów (niezn. 1256 *Olbrachtov* Książ), Ołdrychowo (1310 *Oldrichowo Crassowo*) ⋙→ Hałdrychowice (Ulbersdorf Syców), Oswaldowo (niezn. 1556 Ociąż): Oswald (tamże przed 1426), Ozepowo (1386) ⋙→ Orzepów (Dobra - Turek): Ozep (= Józef), Pawełkowo (niezn. 1520 Kuczków), Pawliszów (1310 *Paulischowa* Pavelschöve Wołów), Pawłów (1403 Droszew, 1501 Jutrosin, 1208 *Paulovo*, 1267 *Paulovici* Pawellau Trzebnica, 1245 *Paulowo* Międzybór, Pohlsdorf Środa z tytułem kościoła r. 1507 Piotr i Paweł, 1310 *Paula* Paulau Brzeg, 1364 *Pavlov prope Kalis* ⋙→ Pawłówek—Kokanin), Patrzyków (Makowiska—Radomsk): Patrzyk (Patryk), Pietrzyków (Parzynów), Pietrzynów (Przedborów), Piotrów (z końca XII w. Pamięcin, 1176 *Petrow* Wierzchy — Sieradz), Pijanowo (1511 Kościan): Pijan (1151 biskup poznań. *Pianus* a. *Peanus*, im. celt., km. *Piyan* 1204 może rodzime nazw.), Rochalowe (ur. Rozdrażew), Rodzerzewo (niezn., 1208 *Rozerovo*, 1209 *Rodzerovici* Martinau Trzebnica): Roderz (1204 *Rodirsi*, por. 1273 *villa Rodgeri* Rückersdorf Sprotawa), Siemianów (1322 *Semansdorff* Simsdorf Wrocław), Szymanów (1285 *Ziman de Simanowiz*, 1310 *Schymanowopole* Schimmelei Olawa), Siemianowo (1257 *Semyanowo*) ⋙→ Szymonków (Simmenau Kluczbork), Szczepankowo (1256 *Scepanchowo* Dłużyna), Trojanów (1357 *Troyanowo* Opatówek), Unarkowa (1276 *Hunarcova* Onerkwitz Środa): Unark (1242 *Unarcus*, w Turyngji r. 900 *Unarch*, 1104 *Unarc*, r. 1495 na Śląsku *Anargun*), Walenczów (1448 *Valenczow* Częstochowa), Walichnowy (1400 *Walknow* Wieluń, w sąsiedztwie Sokolnik, por. 1310 *Valkinow* Falkenau Grotków i Walichnowy: Falkenau pow. kwidzyński), Wawry (1368 *de Wawrow* Kalisz): Wawer (= Wawrzyniec), Wiktorów (1464 *Wieluń*), Wilamów (1402 *Wilamow* Szadek): Wilam (= Wilaham), Zacharzew (1444 Ostrów): Zacharz (= Zacharjasz), Żakowo (1393 Goniembice): Żak (w Poznańskiem, żak = scholasticus, możliwy i Izaak).

b) Przymiotniki na *-in* | *-yn:* Barglin (ur. Janków Zal.): *Bargła czy *Bargna (por. Bierzgna ur. Gozdowo — Września), Barklin (1393 *Barklino*) ⇻ Barchlin (Bucz): *Barkła, Barkała (1471 *Barkala*), Będzieszyn (1352 nazw. *Banczesky*, 1386 *Bandessin*, 1414 *Bydzeschino* Szczury — Ostrów): *Będziesza, Będzin (Bendschine Syców), Będzonina (niezn. 1299 *Banzonina* Wołczyn, por. Będziemin pow. mławski, Będzelin, 1374 *Bandzelino*, 1392 *Bandzenino* pow. brzeziński): *Będzona, *Będziema, *Będzela, Bieganin (1292 *Beganino* Raszków): *Biegana (jak Brudziana w Mpolsce), Biegan (1210 *Began*), Bilino (niezn. 1394 *Bilino*, 1409 *Bellani*, 1435 *Bieliny* Kamień — Kalisz, por. Bielino pow. płocki, Bieliny pow. kielecki i t. d.): *Biała, Bielina (1136 *Belina* t. j. Belina lub Bielina), Bliźnino a. Blizocino (niezn. 1203 *Bliznino*, 1208 *Blizotino* Trzebnica): *Blizna, Bliźniec (XIV—XV w. *Blisnecz* w Łęczyckiem), Blizota (Mon. Pol. V. 575 Lib. Fr. Lub. t. s.), Błużyny (Machcin): *Błoga, Bodzącin (1314 *Bozaczino*, 1363 *Bodzǫceno*, 1410 *Bodzanczino*) ⇻ Bożacin (Lutogniew): Bodząta i Bodzata (Mon. Pol. V. 651 kl. lubiń. *Bodzantae* gen., str. 575 *Bosethe*), Boguszyn (1403 Bronikowo, niezn. 1310 *allodium Bogussonis* Krosno): Bogusza (Mon. Pol. V. 581 Lib. Fr. Lub. *Boguse* gen.), Boksin (niezn. 1581—1610 Godziętowy): Boksa (przydom. Radoszewskich w tej okolicy w XVI w.), Boleniny (1334 *Bolenye*, 1531 *Bolenyny*) ⇻ Bolewiny (Bohlen Międzyrzecz): *Bolen, *Bolana, Bolanka (Mon. Pol. V. 664), Boła (w Poznańskiem), Boleścin (1293 *Bolesin*, 1315 *Bolescino*, *Boleschino* Pollentschine Trzebnica, 1193 *Bolestino*, 1223 *Bolescino*, 1323 *Pulsin* Pilzen Świdnica): Bolesta i Bolęta (1200 *Boleta*), Boleszczyn (1362 *Boleszczyno* Turek): *Bolestka czy Bolesta, Bolęcin (Bollentschin Bolęczyn Twardagóra — Syców): Bolęta, Bonino a. Bunino (niezn. 1403 *Bonino*, 1520 *Bunyno* Lewków) i Bunino (niezn. 1513 Gryżyna): Bona (na Pomorzu), Bonia (w Poznańskiem), *Buna, Borucin (1412 *Boruczino* Pleszew): Boruta, Boryszyn (1310 *Boriszino* Bortschen Góra, 1303 *Borissino* Burschen Łagów, Borschen Ścinawa): *Borysza, Boryszyc (1203 *Borisich* w okolicy Trzebnicy), Borzęcin (1315 *Borzantno*, 1358 *Borzanczino* Borzenzine Żmigród): Borzęta (1136 *Boranta*, Mon. Pol. V. 696 kl. św. Winc. w Wrocławiu *Borata*), Bowczyn (1386

Bowczino Piotrków—Sieradz): *Bowka, Bralin m. (1238 *Bralin*, 1310 *Brelino*): *Brała, Braniszyn (os. 1319 *Branischin*, 1666—67 Branisch Środa Śl.); *Branisza, Brochocin (1203 *Brochotino*, 1321 *Brococzino* Brockotschine Trzebnica): Brochota (1404), Brończyn (1319 *Berocino*, 1443 *Bronczino*, 1520 *Brączyno* Błaszki: Bronka, Bronino, Bronno czy Brunów (1285 *Brouno*, 1310 *Bronino*, 1321 *Brunow* Bronau Góra): *Brona, *Bronka, Budków (1266 *Butcovo* Bautke Wołów): Budek (Mon. Pol. V. 627 kl. lubiń. *Budconis* gen.), Burzenin (1344 *Buzanyn* Sieradz): *Burzana czy Bużana (1136 *Buza*), Busina (1298 *Bussino*, 1406 *Buszina* Sieradz): Busza i Busz (w Poznańskiem), *Busia, Bylęcin (1362 *Bylanczino* Świerczyna, 1409 *Bilanczino* Zbąszyń) → Belęcin: Bylęta (1405 *Bilantha*), Byrzyny (1397 *Birzini*, 1420 *Zbyrzina*) → Berzyn—Wolsztyn): *Byra, Byrzyna (1425 *Byrzina*), Chajczyny (1417 *Chayczyny* Wygiełzów — Łask): *Chajka, Chajęta (1136 *Chaianta*, chaja = zawierucha, chajać = szukać, łazić), Charbielin (1286 *Charbelino* Dłużyna): Charbiela (1086 *Carbela*, karbiela = krobia, rz. Charbiołka niegdyś pod Jaryszkami), Chobanin (1459 *Chobanino* Wieruszów): *Chobania, Chomin (1310 *Chomma* t. j. Chomina, 1490 *Chomyn* ... *Chomin* Kamin Wołów): *Choma (por. Chomina l. na Rokietnicy za Poznaniem), Chorzemin (1360 Wolsztyn): *Chorzema, Chorzepin (1372 *Chorzepino* Chwalborzyce—Turek): *Chorzepa, Chorzępa (w Poznańskiem), Choryń (1366 *Chorina* Kościan, jeszcze Chorin w Brandeburgji i Choryń, dok. *Chorin* Küren Oschatz w Saksonji): *Chora, *Choryna, Chorzyna (Osjaków —Wieluń), Chyrzyno (niezn. 1293 *Chirino* Chaławy): Chyra (dziś Hera w Poznańskiem), Cher (1204), Chyrzyna (1424), Chotynin (1213 *Chotinin* Bolesławiec, 1403—71 *Chothinyno* Godziesze) → Kotynin: *Chotyna (jak Czwalina, Krowina), Chróścin (1245 *Chroscino* Wieluń): *Chrosta, Chrost (1136 *Crost*), Chrostlino (niezn. 1400 Łąkie—Wolsztyn): Chrostla (1256) i Chrośla (1517—19 *Chroszlya*), Chudzin (ur. 1555—61 Obra—Wolsztyn): Chudza (1389 t. s.), Chudz (1136 *Chuz*), Ciążyn (1274 *Sansin*, 1310 *Zassino* (?), 1382 *parvum Czanszyn* Kl. Tschansch Wrocław, czy Książno?): *Ciąża, Ciecierzyn (1496 nazw. *Czeczersky* Neudorf Byczyna, ur. 1571 Chełkówko): Cieciera, (1204 *Cecer*), Cieciura (w Poznańskiem), Cieliny

(ur. 1493 Czacz): Ciele (tamże przydomek Ciołek, 1495 *Czaczsky al. Czolek in Czacz dictum Czelyny*), Ciemin (1390 *Czemino* Dobra — Turek): Czema (początek XV wieku w Kościańskiem), *Cieślin (1218 *villa Tyslini*, 1331 *Dysselow*, 1376 *Deyslaw v. Dislow* Deichslau Ścinawa, Cieśla (1310 *Tytzlini villa* Dietzdorf Środa, raczej obce nazw. Tyslin?), Cieszęcin (1405 Wieluń): Cieszęta (1136 *Tessanta*), Cieszyn (1155 *Thessen*, 1245 *Tessen*, 1358 *Ceschin* Tscheschen Odolanów, l. niezn. 1259 *Thessin* Lubień (Lüben): *Ciecha, Czaplin (1292 *Zceplin*) ⋙→ Czaple (Kluczbork): Czapla, Czeluścin (1395 Pępowo): Czelusta (w Poznańskiem), Czernielin (1617 *Czirnerzin*, 1675 *w Czerlejewie*, 1703 *Czerleino* Schwirnerei Wschowa): Czerniel (1136 *Cyrnela*), Daniszyn (1403 Odolanów): *Danisza, Danisz (Mon. Pol. V. 712 kl. św. Winc. w Wrocławiu *Danisius*), Daleszyn (1300 Gostyń): *Dalesza, Dalesz (1470 *Dalesch*), Datyń (niezn. 1370 *Dottin* Fürstenberg, por. Datyń pow. kowelski i Datyn nm. Dattin na Śląsku Cieszyńskim): *Data, Dłużyno (1286 *Dlusino*) ⋙→ Dłużyna : Dłuża czy Dłuż (XVI w. na Mazowszu), Dobraszyno (1310 *Dobrassyna* i ... *Dobrassyno* Bortschen Góra, ob. jednak Boryszyn): *Dobracha, Dobroszyn (niezn. 1400 *Dobroszino* Trzcinica) i Dobroszyny (Rudlice—Wieluń): Dobrocha (Mon. Pol. V. 711 kl. św. Winc. w Wrocławiu), Dobrzyń czy Dobrzeń (1330 *Doberin* Döbern Brzeg): *Dobra, Dobrzyna (1136 *Dobrina*), Domanin (1360 Rogaszyce): Doman (1136), *Domania, Dosesyn (niezn. 1294 Wieluń, może *Osięcin ⋙→ Osięcice również niezn. Ostrzeszów). Dralim czy Dralin (1310 *Dralim*) ⋙→ Dralin (Lubliniec): *Dralim, *Drała, Drobnin (1291 Świerczyna, niezn. 1310 Ostrzeszów): Drobnia (1510), Drogocin (1250 *in Drogocina* Droitzdorf Grotków): Drogota (wówczas tamże), Drogominy (niezn. 1555-58 Golina—Jarocin): *Drogoma, Droździęcin (Drosdenschine Drągów—Syców): *Droździęta, Droździno (niezn. 1357 Sieradz): Drozda (w Poznańsk.), Dryżyna (1395 *Drisiny* Wschowa): *Dryga, Przydryga i Drygas (w Poznańskiem), Dupin (1278) ⋙→ Dubin (Rawicz), Dupin (1310 *Dupin*, 1315 *Dupino* Dupine Oleśnica, 1314 *Dupino* Daupe Oława): Dup (1462 *Duyp, Dupik*, 1505 *Dup*), Durzyn (1541 *Durzyna*, 1578 *Durzino* Kobierno): Dura, Durka (w Poznańskiem, również w złożeniach jak Kupidura, Parzydura i t. d.,

dura = dziura), Dusino (1401 *Duszino*, 1419 *Duszyno*) ⋙→ Dusina (Gostyń): Dusza (XVI w. na Mazowszu) czy *Dusia (por. os. *Dussina* 881—889 w Turyngji), Działoszyn (1412 *Dzalosin* Wieluń): Działosza (nazw. rodu rycerskiego), Działocha (w Poznańskiem), Dzierlin (1407 *Dzerlino* Charłupia — Sieradz): Dzierla (w Poznańskiem), Dziewin (1243 *Dewin* Głogów, 1215 *Devin*, 1322 *Dewin* Diebau Ścinawa, łuż. Dzĕwiń Gr. Düben Wojerzec): *Dziewa, Gałczyne (ur. 1520 *Galczyne* Baszków): Gałka (*Galka* tamże), Garzyn (1258 *Jarine* Świerczyna): Gara (1429), Garysz (1561 *Garisz*), Gaszyn (1389 *Gaschyn* Wieluń): Gasza (por. Gaszowice pow. rybnicki), Giżyno (1308 *Gyssino*, 1423 *Gyschyna* Geischen Góra): Giża (XVI w. na Mazowszu *Giza*; giża = tłuszcz, koniec goleni i t. d.), Głoginin (1420 *Glogylyno*, 1449 *Gloginyno* Cerekwica): *Głoginia (stczes. hlohyni, Hagedornbeere), Główczyn (1294 *Glowczino* Iwanowice): Główka (1136), Głownin (1297 *Glovnino* Glofenau Strzelno): Głownia (1204 *Glovna*), Gnin (1397 *Gnyno* Grodzisk): *Gna, Gogolino (j. niezn. 1392 Żelazno—Krzywiń): Gogoła (1136 *Gogola*), Golinino (niezn. 1241 *Golinino* Zduny): *Golina, Goliszyna (tylko toń 1397 Radomierz): Golisza (1193 *Golisa*), Gołaszyn (1405 *Golaszino* Rawicz): Gołacha (1692), Gołębin (1366 *Golambino*): Gołąb (1434 *Goląmb de Goląmbino* na Mazowszu), *Gorynin (1322 *de Gorin* Guhren Ścinawa, 1376 *Gorin* Krosno): Gorynia (w Poznańskiem, por. Gorynin ⋙→ Goranin Witkowo), Gorzębin (staw Baszków): *Gorzęba, Gościeszyn (1419 *Gosczesszyno* Wolsztyn): *Gościesza, Gostyczyna (1294 *Gosticin*(?),1319 *de Gostyczyna* Ostrów): *Gostyka czy *Gostyca, *Gostyczyn (Gusteutschel Głogów), Gostyń m. (1278 *Gostina*, 1302 *Gostina*) i Stary Gostyń (1301 *in Antiqua Gostina*), Gostyń (1245, 1333 *Gostin* Gusten Oława, 1310 *Gostyn*, 1360 *Gustime* Gustau Głogów), Gostyń (niezn. 1236 *Gostin* Paradyż, l. i j. Antonin), Gostynie (1317 *Gostin*, 1520 *Gosthynye* Kosmów—Kalisz), Gostynia (ur. niezn. 1294 *Gostina* Saczyn): Gosta (1200 *Hosta*), Gostyna (1136 *Gostina*) i *Gostyn, Goszczyn (ur. 1588 *Gosczin... Goszczyn*) ⋙→ Gorzczyń (Pieruszyce): *Goszcza, *Goszczyn (Goschzschin Biesków), Grabiszyn (1149 *Grabisin* Gräbschen Wrocław): Grabisza (Mon. Pol. V. 578 Lib. Fr. Lub. *Grabisa*), Grębanin (1310 *Grabanino* Kępno):

Grąbina (1390 *Grǫbina*, podobnie Gozdynin ⋙→ Gozdanin, Gorynin ⋙→ Goranin i t. d.), Gromadczyn (niezn. 1231 *Gromadcino... Gromathcino* Wolsztyn): *Gromadka, Gruszczyno (1412 *Grusczino*, ob. niżej Gruszczyce), Grzybielino (1310 *Grebelino*, 1420 *Grzibyelino*, 1651 *Grembalin... Graebelin*, 1683—85 *Grzbielin* Grebline Milicz, niezn. 1310 *Greblino* Wąsosz—Wołów): Grzybiela, *Grzbyol* (1514), Gubin m. (1211 *Gubin*, 1249 *Gubyn*): Guba (= Gęba, 1136 *Gamba*), Gusin (1392 *Gussino* Grodzisk—Turek): *Gusia, Guździn (1401, 18 *Gusczyno* Ruchocice): *Guzda, Jałacin (niezn. 1423 *Ialaczino* Sarnowa): *Jałata, Jelenino (1155 *Gelenino* Ielline Strzelno): Jeleń (nazw. rodu rycerskiego), Jutrosin m. (1281 *Iutrossin*): *Jutrocha, Kajęcin (1298 *Kagenscino*, 1310 *Kenzina* Kaintzen Góra): *Kajęta, może to Chojęta, 1136 *Chaianta* ⋙→ Chajęcin!, Kapuścin (ur. 1561 Kotowiecko, 1310 *Capustdorf* Kapsdorf Trzebnica): Kapusta (w Wpolsce), Karczyn (1243 *Karcin* Karzen Strzelno): *Karcza, Karnin ⋙→ Karmin (1388 *Carnino* Wonieść, 1395 *Karnino* Pleszew, Karmine Milicz): Karna (1136 *Carna* i os. Karna, 1238 *Carna* Zbąszyń, stcrk. *krъnъ* okaleczony), Karszyn (XVII w., Karschin Kopanica): *Karsza, Karszo (XIV—XV w. *Carszius* w Łęczyckiem), Kawczyn (1307 Oborzyska): Kawka (w Poznańskiem), Kawęczyn (1390 *Caueczino*, 1520 *Kavyeczino* Tokary—Turek), Kawęczynek i Kawieczynek (1415 *Kavonczino*, 1496 *Cawyeczyn* Kalinowa—Turek), Kawieczyn (niezn. 1512 *Kawyeczino* Uniejów): *Kawęka, *Kawieka, Kędzierzyn (Eisdorf—Namysłów): Kędzierza (1136 *Candera*, 1204 *Kandera*), Kędziora (w Poznańskiem), *Kępaszyn (niezn. 1218 *Campassino* Trzebnica): *Kępacha, Kępczyna (ur. 1784 Czarnożyły): Kępka, Kępa (w Poznańskiem), Kępin (1272 *Campino* Campen Strzelno), Kępin a. Kępina (Danków—Częstochowa), Kiedrzyn (1398 Częstochowa): *Kiedra, Kiełbasin (Kielbaschin Olesno): Kiełbasa (1434), Kijanczyn (1447) ⋙→ Kiączyn (Stawiszyn): Kijanka (1428? *Kyanka*), Kiełpin (1249! *Kelpino* Wolsztyn) i Kołpin (Külpenau Zielonagóra): *Kiełp i *Kołp (kiełp = łabędź), Kiemlina (Wola 1493 Kodrąb—Radomsk): *Kiemla, Klizin (1408 *Clyszino* Kodrąb—Radomsk, 1245 *Clyzino* Gläsen Głubczyce): Kliza (1399 *Cliza*), Kłobuczyn (1244 *Clobucyn* Klopschen, ob. wyżej Kłobucko), Kobylin (m. 1289 Krotoszyn, 1300 *de Ko-*

bulina, 1450 *die Kobil* Kobbeln Fürstenberg): Kobyła (pocz. XV w. *Cobila*), Kobyłka (1136 *Gobilca*), Koczurzyn (1805), zwykle Koczurza ⋙→ Kaczory (Odolanów): *Koczurza (Kocurka ur. Dusina), Koczur (1422 *Coczur*), Kojęcin (1419—58 przymiotnik *Coyeczske*, 1719 *Choięcin*) ⋙→ Chojęcin (Bralin) i *Kojęcin (Koincina Kontschwitz Olawa Damroth): Kojęta (Mon. Pol. V. 700 kl. św. Winc. w Wrocławiu *Cogenta*), Kokanin (1213 *Cokanino* Kalisz): *Kokania, *Kokynia, Kokorzyn (1398 Kościan): *Kokora (ros. kokóra = kosodrzewina, pień), Kokoszczyn (1388 *Kokoszczino*) ⋙→ Kokoszki (Krobia): Kokoszka (1415 *Cocoszka* tamże), Kolesin (1314 *Colosino*, 1449 *Coleszyno* Goltzen Kramsko): Kolasa (1699 *Kolassa* w tejże okolicy), Kopaszyn ⋙→ Kopacice (1310 *Elgotha Copaschsonis*, 1322 *Copatshin* Kapatschütz Góra): Kopasz (pot. Kopaczyn a. Kopaszyn Wągrowiec), Kopaszka (1396 w okolicy Góry — Rawicza), 1322 Kopaszyca czy Kopaszyc (1288 *Dirzycraius Kopaszize filius Vestkonis*), Kopaszyna (nazw. rodu rycerskiego), Korzekwin (1472 Iwanowice): Korzkwa (1399 *Corzekwa* a. *Corzequicza de Mnicow*), *Kosarzyn (1316 *Cuserin* Kuschern Fürstenberg, Kosarzyn, 1415 (?) *Cosarzino* Szamocin): Kosara (1208 *Cośara*), (jak Ziętara), Kościerzyn (1402 Charłupia — Sieradz): Kościera (1418—24 *Koscian, Kosczen, Kostira*, 1421 *Coscira*, kostera = zawzięty gracz w kostki), Kosieczyn (1334 *Kosiczyn* Międzyrzecz): *Kosika, Kosicza (1483 *Coszycza*), Kosica (w Poznańskiem), Kosin (niezn. 1577 *Kossyno* Krzan, 1310 *Chossino*, 1666—67 *Koschina* Koschine Milicz, 1414 *Cosschin*... *Koschin* Coschen Fürstenberg, niezn. j. 1286 *Cosino* Charbielin): *Kosa, Kotlin (1410 *Kothlino* Jarocin): Kocieł (XIV—XV w. w Łęczyckiem), Kozanino (niezn. 1310 *Cozamno* Wołów): *Kozana, (por. Kozanki Turek), Koźliwin a. Kozieliny (niezn. 1241 *Coslivino*, 1505 *Cozelyny* Zduny, podobnie Koźlewy a. Koźliny 1637 i n. Jaraczew): *Koźliwa, Koziela (1505 *Cozyela*) i Koźla (1409 *Coszlya*), Kraszyn (1393 *Crassino* Wierzchy — Sieradz): Krasa (Mon. Pol. V. 717 kl. św. Winc. w Wrocławiu *Crassa*), Kromieszyn (bród niezn. 1548 Turkowice — Turek): *Kromiesza, Krotczyn (1417 *Crothczyno*) ⋙→ Kruczyn (Kolniczki) i Krotczyn (1296 *Croczina*, 1322 *Kroshczina*) ⋙→ Kroczyna, Kroczynka (Krutschen Pruśnica—Trzebnica): Krótka

(1471 *Crothka*), Krotoszyn m. (1405 *Crothoschino*): Krotosza (1136 *Crotossa*), Kruplin (1287 *Cruplino* Brzeźnica): *Krupla czy *Krupna, *Krzęcin (1313 *Creczin* Krzyżów! Kritschen Oleśnica): Krzęta (1375 *Crzantha de Crczanczycz*), Krzętka (1424 *Krzantka*), *Krzęt (por. Krzętów Radomsk), Krzywiń m. (1237 *Crivinensis civitas*, 1242 *Crivin*) i Krzywin l. (1726—28 Połajewo): *Krzywa (możliwe także formy od apelatywów), Kuczyno (1388 *Kuczino*) ⋙→ Kuczyna Krobia): Kucza (w Poznańskiem), Kunino (1220 *Kunyno*) ⋙→ Konin (Mstów): Kuna (w Poznańskiem), Kupienin (1286 *Cupenino* Koppen Świebodzin) i Kupinin (1238 *Cupinino* Dąbie—Koło): *Kupina, Kupnia (w Poznańskiem), Kuszyn (1412 Pleszew, 1399 *Cuschino* Kościelec—Kalisz): Kusza (1136 *Cussa*), Kwilino (1511 *Quilino*, 1520 *Kwylyenye* Chocz, por. Kwilino, 1257 *Quilino* ⋙→ Kwilno Nieszawa): *Kwila, Lasocin (1310 *Crsepelew al. Lessotindorf* Lessendorf Kożuchów, niezn. 1233 *Lassusino* Rychtal): Lasota, Lgiń (1311 *Ylegin*, 1397 *Elgino*, 1473 *Lgyn* Ilgen Wschowa): *Lga (por. u-lga), Lubiń (1070, 1181 *Lubin* Kościan, 1312 *Lubin cum s. districtu* Lüben): Luba (nazw. rodu rycerskiego), Lubojenczyn (l. niezn. 1636 *Lubojeczyn* Owieczki—Sieradz): *Lubojenka (por. os. Lubojenka Rędziny—Częstochowa ←⋘ Lubojna), Luboszyna (ur. niezn. 1565 *Lyubossyna*) ⋙→ Lubośnia (Gnin): *Lubocha, Lubochna (1334), Lusinagóra (os. niezn. 1338 *Lussyna gora*): Lusa (Lussa w Poznańskiem), Lusonino (niezn. 1485 *Lusonyno* Łaszczyn): *Lusonia (por. os. niezn. *Lusno* 1257 Lubiń), Lutocin (niezn. 1338 *Lutaczine* Trzebnica): *Lutota, Łagodzino (1204 *Lagodino... Plagodina* Wrocław): Łagoda (w Poznańskiem), *Płagoda (?), Łaszczyn (1310 Rawicz): Łaska, Łąkocin (1403 *Lanczocini* Odolanów): *Łąkota, Łąkomin (niezn. 1393 Koźmin): *Łąkoma, Łeszczyn (Stolec—Sieradz): *Łeszka, Łuszczyn (ur. 1599 *ku Lusczynowi... ku Lusczynom* Śmigiel): *Łuska, Łyczyn (1497 nazw. *Liczinski*, 1520 *Lyczyno* Kościelec—Kalisz): *Łyka, Łyko (1482 *Lyko*), Machcin (1258 *Machtino* Dłużyna): Machta (może być = Marcin, 1253 *Martinus filius Machte*), Maleszyno i Małuszyna (niezn. 1631 *Maliessino*, 1596 *Maluszyna* Rozkochowo): Malecha (w Poznańskiem), Małuszyny (niezn. 1555 *Maluszìny, Maluszinky* Śmigiel): *Małucha, Małuszyno (ob. Maluszyce), Małyń (1223—4

Malininov (?), 1392 *Malin*, 1511 *Malyn*): Mała (1387 *Mala*), Małyszyn (1389 *Maliszyno* Wieluń): Małycha (Wieluń), Małyszka (1136 *Malisca*), Manina (1136 *Manina*, 1347 *Manicze*) ⋙→ Monice Sieradz): Mania i Mańka (w Poznańskiem), Manio (1502 *Manyo*), Mądzin (Święciechowa): *Męda, Mędak (1527 *Mandak*), Między (1517—19 *Myando*), Męcielin (1296 *Mezchelin*, 1305 *Metzlin*, 1334 *Meczschelin* Metschlau Kożuchów — Sprotawa, 1324 *Mynzelino* ⋙→ Mycielin Kalisz): *Męcioła (męcioły = męty) czy *Myciela (myciel = woda deszczowa ogrzana), Miechcin (1310 *Mechcino*, 1491 *Myechoczyno* Poniec): *Miechta, *Miechota, Mileszyn (1245 *Milesyno*) ⋙→ Mieleszyn—Wieluń): Milesza (Mon. Pol. V. 573 Lib. Fr. Lub. *Milessa*), Milęcin (1310 *Nylencyno*... *Mileczino*) ⋙→ Mielęcin (Kępno): Milęta (1234 *Mileta*), Młodawin (1401 *Mlodawin* Marzenin—Łask): *Młodawa, Modlin (Grabów): *Modła i Niemodlin (1224 *in Nemodlina* Falkenberg): *Niemodła, Morawin (1411 Kalisz, Kępno): Morawa (1494), Morszyna (1310 *Morsina* Mersine Wołów): *Morsza czy *Morcha, Morzęcin (1218 *Marabschino*, 1245 *Morancino*, 1310 *Moranthino*, 1322 *Moranschino* Marentschine Trzebnica): *Morzęta, Mroczyń (1719 *Mroczyn*, 1779—82 Mroczyń Kępno): *Mroka, Mrocz (w Poznańskiem), Mrokocino (1293 *Mrococin* Brucksteine Ziębice): Mrokota (1196), Muchnino (1341) ⋙→ Muchlin (Turek): *Muchna, *Muchnia (por. ur. Muchnia Prusy—Jarocin), Myślęcin (niezn. 1136 *Mislentino* Ołobok): Myślęta, *Mścięcin (1426 *Mossethien*, 1501—15 *Myszanczyno*) ⋙→ Myszęcin ⋙→ Meszecin Muschten Brójce, por. Mszęcin, XV w. *Msczanczyn* pow. bocheński): Mścięta (1234 *Mescenta*, 1329 w okolicy Brójec *Miscitz* t. j. Mścic *et Missanta*), Nabytyń (niezn. 1175 *Nabitin* Wrocław): *Nabyta jak *Byta (Bytyń), Nakwasin (1369 Koźminek—Kalisz): Nakwasa (1528 *Naquassa*), *Niekarzyn (1384 *Nickerin* Nickern Sulichów, por. jednak głuż. Njechorń, 1284 *de Necherlin*, 1286 *Nechryn*, 1291 *Nechelin*, 1373 *Necherin*, 1477 *Nechelin* Nechern pow. budziszyński czy gśląs. Niekarm): *Niekara, Niemarzyn (1310 Miejska Górka): *Niemara, Niemierzyn (1444 Rudlice—Wieluń): Niemierza (imię Nałęczów), Nieproszyn (Perzów): *Nieprocha, Nieproch (1376 *Neproch*), Niewadzyn (ur. niezn. 1504 Łobez), *Niewadza, Nietuszyna (Rudlice—Czarnożyły—Wieluń): *Nietucha, *Nietusza,

Obrzębin (niezn. 1374 *Obrzambino* Turek): *Obrzęba, *Obręba (⋙→ Obrębowicz) jak Zaręba, Ochędzin i Ochędzyn (1245 *Ochendzyno* Sokolniki—Wieluń): *Ochęda, *Ochędza, Ochendzan (w Poznańskiem), Olbin (Lasowice—Kluczbork, 1579 Kliczków—Sieradz), Olbina (niezn. 1629 *Olbiny* Golejewko), Olbino (1175 *Olbino* Elbing Wrocław): *Olba, Olbin (1446 *Olbyn*), Olewin (1294 *Olevyn* Wieluń, por. Olewin, 1398 *Olawyn*... *Olelino* powiat olkuski): *Olewa i Olawa, Omieciny (Ostrzeszów): Omiata (1518 *Omyata*), Omiecina (1506 *Omyeczina*), Osłonin (j. i os. 1210 *Ozlonino* Kaszczor): *Osłona, Osmolin (1399 Zduńska Wola, Charłupia, niezn. 1310 Ostrzeszów): *Osmoła, Osolin (1326 *Hecelsdorf*... *Osolinow* Esdorf Trzebnica): *Osoła (z osłem niema nic wspólnego, por. Ossolin pow. sandomierski), Oszczeklin (1338 *Oszczeclino* Rajsko—Kalisz): *Oszczekła, Ożeżyn (1512 *Ozezyno*) ⋙→ Orzeszyn i Orzeżyn (Tubądzin—Turek): *Ożoga, Pałęczyn (niezn. 1445 *Palanczino* Kościan): *Pałęka (por. Pałęka Głuszyna—Poznań), Pamięcin (1410 Kalisz): Pamięta (1204 *Pameta*), Pardalin (1683—85 Ostrów): Pardała (Mpol.), Pełczyn (1612 Turek): Pełka, Perzyny (1425 *Pyrzyny* Zbąszyń): Perzyna (1387 *Pirzina*, dziś w M-polsce), Perzyno a. Pyrzyn (1217 *Persino*, 1239, 1315 *Pyrsino*, Pirschen Trzebnica, Pürschen Głogów): *Pyra, Pieczyno (niezn. 1258 *Peczino* Lubiń): Piecza (XVII w. na Śląsku), Piegzino (j. i os. niezn. 1426 *Pygzino* Witosław): Piegza (1396 *Pegza*, piegża = zięba), Pierwin (1310 *Pirzwin*, 1476 *Pyrwin* Pürben Zielonagóra): *Pierwa, Piękoszyn (1433 *Pinkossy*... *Pynkossyn* Pinxen Trzebnica): *Piękosza, *Piękosz (por. Piękoszów pow. kielecki), Piskorzyn czy Piskorzno (1310 *Bescorzino*... *Bescozrino Piskorsine* Wołów, czy *Beskórzyn?): *Piskora, Płachtyn (niezn. 1586 Krotoszyn): *Płachta, Pobzin (niezn. 1155 *Pobzino*, 1237 gród *Pobzin* Wrocław): *Pobez (por. Bzin pow. konecki, Bzienice Bzinitz pow. lubliniecki), Poleszyn (1386 *Pollesino* Łask): *Polecha, Połupin (1310 *Polupin vel Rudolsdorf* Rusdorf Krosno): *Połupa (jeżeli zaś Połubin czy Połubin, por. im. 1249 *Polubon*, 1415 *Polubon*... *Poluben*), Porczyn (1244 *Porczin* Bałdrzychów): *Porka czy *Pórka, Prawocin (1271 *Prawacino*, 1310 *Prawoczino*, 1409 *Prauanczino* Probotschine Wrocław): Prawota (Mon. Pol. V.

674 kl. św. Winc. w Wrocławiu *Prauota*), Prądocin (1245 *Prandocino*, 1310 *Prendoczino* Pramsen Brzeg, 1310 *Prendekow*... *Brandotindorf* ⋙→ Przyprostynia Brandorf Zbąszyń): Prądota, Proślino (1409) ⋙→ Pruślin (Ostrów): *Prośla czy Prosna (nazw. rodu rycerskiego), Przebluszczyn (niezn. 1520 *Przebluszczyno* Pągów — Turek): *Przebluska, Przeczyno (1210 *Pretsino*, 1290 *Predsin*) ⋙→ Przyczyna (Wschowa): *Przecza, Przedzino (1401) ⋙→ Przedzeń (Kościelec — Kalisz): Przeda (Mon. Pol. V. 577 Lib. Frat. Lub. *uxor Prede*) i Przedzińska (łk. niegdyś Siemowo), Przejeszyno (niezn. 1267 *Preiessino* Trzebnica): *Przejecha, *Przejesza (= Przejęsław ?), Przybiń (1412 *Przibina*, 1432 *in Przibina*, 1434 *Przybino* Rydzyna): *Przyba (1398 *Prziba*), Przybina (Mon. Pol. V. 576 Lib. Frat. Lub. *filius Bripine*), Przyślin (ur. Dąbrowa—Wolsztyn): *Przyśla czy *Przęśla, Punin (1387 nazw. *Punynsky*, 1417 *Punino*) ⋙→ Ponin (Kościan): *Punia (punia = drewniana stodółka na siano, szopa), Pyszyn (niezn. 1209 *Pyschino ...cum duobus filiis Pysche* Kalisz, 1213 *Pyschyn* Pitschen Świdnica): Pysza (1208 *Pischa*), Pyszka (w Poznańskiem), Raciszyn (1398 *Raczicszyno* Działoszyn—Wieluń): *Racisza, Racisz (1204 *Ratis*), Raczyn (1352 *Raczeno*, 1390 *Raczyn*, 1405 *Radczin*, 1419 *Raddschin* Wieluń): Radca, Radsza (Mon. Pol. V. 674 *Radsa* t. j. Radsza czy Radsa), Racza (l. c. str. 677 *Racca*, Radszyn ⋙→ Raczyn jak Dobszyn ⋙→ Dobczyn), Radoszyno (ob. Rędoszyno), Radyszyny (1591) ⋙→ Radoszyny (Bielewo—Lubiń): *Radycha, Radyczyny (1520 *Radyczyno* Psary—Turek): *Radycz, *Radyka, Radzyń (1155 *iuxta Rado*, 1245 *Radin*, 1310 *Radina* Radine Syców) i Radzynie (1520 Brzezie—Pleszew), Radzyno (ur. niezn. 1267 *Radino* Trzebnica, por. jeszcze 1245 *Radin* Ratschin Schönau): *Rada, *Radza, *Radyn i *Radzyn, Raklino (1419) ⋙→ Reklin Wolsztyn): Rakel (1406 w tej okolicy), Rąbczyn (1401 *Røbczino*, 1414 *Rambczino* ... *Rukczino* Pogrzybów, drugi Rąbczyn, 1414 *Rankczino*, 1432—40 *Rangczino* Wągrowiec): Rąbcza (1424 *Rampcza*), Rąkczyn (1244 *Raccino* Poddębice): *Rągta, Rągczewicz (1397 *Røgczewic*), Rewocina czy Rzeczeń (1067 ! *Reuocina*, 1310 *Reczena* ... *Reocena* Rützen Góra): *Rewota, Rędoszyna czy Radoszyno (1207 *Radoschino al. nom. Renczeyn* Rentschen Mühlbock): *Rędocha czy Ra-

docha (Mon. Pol. V. 580 ż. *Radocha*, str. 958 *Radochus*), Robaczyn (1394 *Robaczino* Śmigiel): *Robaka (jak sobaka) czy *Robacha (⋙→ *Robaszyn), Rościeszyn (1511 *Roscierzyn*! Zadzim—Sieradz): *Rościesza, Rosin (1384 *Roessyn*... *Rossyn* Świebodzin): Rosa (w Poznańskiem), Rozdzin (1485 Parzno—Piotrków): Rozda, ż. Rozdzina (1555 tamże), Rugliny (niezn. 1617 Koźmin): *Rugla, Rydzyna (1405 *Rydzyna*... *Rydzino*): Rydza (w Poznańskiem), Rypinek (1579 *Ripino* Dobrzec—Kalisz): *Rypa, Rypin (1287 *Rupinius*... *Ripinius* w tej okolicy, 1294 *Rifin* w Saczynie, czy Rufin?), Rypin (ur. 1783 Grabów), Rypin (1666—67 *Repin*) ⋙→ Rybin (Ostrzeszów), Rzeplin (1245 *Replino*, 1326 t. s. Reppline Wrocław, również na Pomorzu i w Mpolsce): *Rzepla, *Rzepal (1455 łan *Rrzepalewsky* Chociszewice), Saczyn (1268 *Saczino* Chełmce—Kalisz): *Sacza (sacz = matnia), Sadorzyn (ur. Szurkowo): *Sadora, Sadura (w Poznańskiem), *Sąproszyn (1342 *Zomprauschino*, 1357 *Soprasin* Saproschine Trzebnica): *Sąprocha, Sęplino (c. 1302—19 *Semplino circa Oderam* Zimpel Bischofswalde Wrocław): Sępiel (1435 *Szanpyel*, por. 1398 *Szøpilewicze*... *Szampilewicze* ⋙→ Sempułki Turek), Samocin (1282 *Zamoczino*, 1307 *Zimocino*, 1334 *Zymoczyn*, 1580 *Semotino* Simbsen Głogów, niezn. 1310 *camp. Zcamoczino* Kożuchów — chyba że to *Skamocin: Kamocin — 1316 *Tzemtin*, 1490 *Sempten* Sembten Fürstenberg, por. 1310 *Samotitz* ⋙→ Szymocice Schymotschütz pow. raciborski i Samborze ⋙→ Szymborze pow. inowrocławski): .Samota (XVI w. *Samotha* na Mazowszu), *Siedczyn (1788 *Sedeschine* Sedschin, inne formy Sedczyn, Sedecin, Dziecin, Siecin Kopanica—Zielonagóra): *Siedcza (por. Siedcza pow. garwoliński) lub *Siedsza (jak *Dobsza ⋙→ Dobszyn ⋙→ Dobczyn), Siekierzyn (Doruchów): Siekiera (1575 *Sziekyera*), Siemięciny (ur. 1578 *Siemieczin*y Siedlec: Pępowo): Siemięta (w tych stronach w XV w.), Sikorzyn (1420 Krobia, 1391 Dłużyna, 1553 Golejewko): Sikora (w Poznańskiem), Sikucin (1424 Szadek): *Sikuta, Sikut (1564 *Sicuth*), Sikota (1469 *Schykotha*), Skarzyn (1324 *Scarsyn*, 1336 *Scharzyn* Skarsine Trzebnica, 1360 *Scarzini* Przespolew): *Skara, Skarsza (1411 *Skarssza*), Skoczenin (1155 *Scocenici*, 1666—67 *Skoczynin* Skotschenine Trzebnica): *Skoczen, *Skoczyna, Skomlin (1210

Zscomelin Wieluń): *Skomiała (por. toń niezn. Skomiały Kopanica), *Skomla, Skorupczyna (rz. niezn. 1765 Daleszyn): Skorupka (1293 *Scorupca*), Skorupa (wówczas w tejże okolicy), Skoryń a. Skórzyn (1308 *Scorin* Skyren Krosno) i Skoryń rz. dp. Prosny (1514 *Skoryn* Ostrów): Skóra (nazw. ryc. Awdańców, również km. do dziś), Skrobuszyny (niezn. 1555 Śmigiel): *Skrobusza, Skrobuszka (1502), Skulin (niezn. 1366 Wyskoć): Skuła (1497 *Skula*), Sławęcin (1253, Schlagenthin Buków): Sławęta (Mon. Pol. V. 578 kl. lubiń. *uxor Zlauete*), Sławin (1336 *Slavino* Gostyczyna): Sława (1250 *Slava frater Sandonis*), Sławocin (1528—31 *Slawotzym*, 1660 *ku Słabocinu*, 1666—67 *Schlewocin* Schlabotschine Milicz): Sławota (1258 *Slavota*), Smogorzyn (niezn. 1506—46 *Smogorzino* Zębców): *Smogora, Spyczynagóra ⤞ Góra (1232 *Spiczynagora* Kalisz, por. niezn. 1514—23 *Spyczyn* Zaniemyśl, Stpiczyno, 1358 *Stpichino*, ⤞ Spiczyny Rypin): *Stpika, *Spika, Sroczyno (1256 *Syrocino*) ⤞ Sroki (Pępowo): Sroka (w Poznańskiem), Suchorzyn (1386 Drużbin—Piotrków): Suchora (1136 t. s. i dziś w Poznańskiem), Stapczyn (ur. 1522 Chwałkowo—Krobia): Stapka (1501—15 *Sthapka*), Stawiszyn (m. 1291 *Stavisin*, 1393 Borek): Stawisza (1398 *Stavissa*), Stępin (1288 *Stampin* Stampen Wrocław): *Stępa, Strachocin (ur. Mirków, 1323 *Strachozin* Strachate Wrocław): Strachota, Stradyń (1424 nazw. *Stradynsky*, 1452 *Stradin* Kębłowo, por. las 1210 *Ztradini* w Turyngji): *Strada, *Stradyn, Strobin (1402 Osjaków—Wieluń): *Stroba (strobić = wzmocnić), Strupina (1236, 48 *Strupina*, 1310 *prope Strupinam*) ⤞ Stróża (Stroppen Trzebnica): *Strupa, Strzegocin (1346 *Stregoczino*, 1520 *Szegoczyno*) ⤞ Żegocin (Pamięcin): *Strzegota, *Strzeżewino (niezn. 1245 *Stresevino* Malsen Wrocław): *Strzeżawa (por. Strzyżawa pow. chełmiński), Sulęcin (1241 *Sulench*, 1244 *Zulenche* Zielenzig, 1310 *Sulenczino* Saulwitz Oława—Wrocław): Sulęta (1165! *Sulentha*), Swarucin (niezn. 1272 *Swarucino*, 1328 *Swarazcin* Ottwitz Wrocław): *Swaruta (por. Swarocino pow. sochaczewski), Świebodzin (1302 *Swebosin* Schwiebus): Świeboda (nazw. rodu rycerskiego), Świętoszyn (1358 *Swantoschino* Schwentroschine Milicz): *Świętocha, ż. Świętochna (Mon. Pol. V. 733 *Swantochna*), Swoszyn (1336 *Swos*, 1409 *Swoszino*,

1500 *Swusyn,* 1580 *Sussina* Schwusen Głogów): Swosza (1391 *Swosa*), Szczapin (1203 *Stapin,* 1218 *Stepin,* 1256 *Scepin* Tschepine Nikolai-vorstadt Wrocław): Szczapa (XVI w. *Sczapa* na Mazowszu), Szczepa (z końca XVI w. *Szczeppa*), Szuromin (niezn. XIII—XVII w. *Szremino* Tłokinia), dziś ur. Rusów (Kalisz): *Szuroma, *Szrema, Tabliny (niezn. 1424(?) Konary): *Tabla, Tarchalin (1436 *Tharchalyno* Gołaszyn): Tarchała (1271 *Tarchali Ovis,* 1389 *Tarchala,* tarchać = gderać, szeptać), Tchórzyno (1310 *Thorino,* czy Tchórzno?) ⟿ Torzeniec (Wyszanów): Tchórz (1502 *Thchorz*), Toplin (1459 nazw., 1552 *Toplin* Wieluń): *Topla (jak kropla), Tratasin. (Trattaschine Oleśnica—Oława): *Tratacha, Trąbczyno (niezn. Żdzienice) i Trąbin (Trambine Milicz, 1395 *Trambino* Dolsk): Trąba, Trąbka (w Poznańskiem), Tropieszyno (1346 *Tropessino,* 1520 *Sthropyeschyn*) ⟿ Stropieszyn (Kalisz): *Tropiesza, *Stropiesza, Trzebinia (1415 *Trzebnia,* 1423 *Trzebyna* Goniembice), Trzebiny (1360 *Trzebino,* 1393 *Sczrebin* ... *Screbino* Święciechowa): Trzeba (1360 *Treba*), Trzebna (1136 *Trebna,* *Trzebina, Trzebiszyn (Trebitschin Kluczbork, niezn. 1310 *Trsepsen,* 1360 *Trzibschin* Głogów, niezn. 1435 *Trzebyschino* Poznań): *Trzebicha, *Trzebulin (Treppeln Logau—Bobersberg): *Trzebuła, Tubądzin (1392 *Thubandzino* Turek): *Tubąda, Tuszyn (Siemkowice): Tusza (1210 *Thusha*), Tyczyn (1349 *Ticzino* Burzenin): *Tyka, Tyczka (w Poznańskiem), Umienin (j. 1563 *Vmienin*) ⟿ Omienin (Chmielkowo): *Umiana, Unino (niezn. 1394 *Unyno* Radomicko): Una, Unka (1136 *Unca*), Uścin (1250 Częstochowa): *Usta, Warzyn (1261 *Waren,* (1279 *Warim,* 1335 *Warin in montibus,* 1368 *Montewarin* Wahren—Wołów): *Wara (por. Przywara), Warzyn (Warsine Dyhrnfurt): *Warza czy *Warga, Wawin (niezn. 1510 *Wawino* Krobia—Rogowo) ⟿ dziś tylko Wabińska droga: *Wawa, Wawak (1434), Wełczyn ⟿ Wołczyn (1310 *Welczyn* Konstadt Kluczbork): *Wełcza (por. Wełcza pow. błoński, Wałcz D. Krone), Wędrzyn (1310 *Wandrina* Wendrin Kluczbork): *Wędra, Wędro (1545 *Vandro*), Węglin (1322 *Wangelino* Wanglewe Żmigród, 1310 *Wenglin* Wengeln Lubień—Lüben, Ögeln łuż. Uglin Gubin jak *Uglici* 999 ⟿ Oeglitzsch n. Salą Zeitz), Węgliny (niezn. 1398 *Wanglino,* Gryżyna): Węgiel (z końca XII w. *Vangl*), Wielenin (1290 *Wyelenyno* Turek): *Wielena,

*Wielana, Wierzchucin (niezn. 1400 *Wyrzchuczino* Krzemieniewo): *Wierzchuta, Wietchinin (1386 *Wethchinino* Turek): *Wiotchyna, *Wiewiórczyn* (1407 Łask, niezn. 1247 *Vevorchino* Pogrzybów): Wiewiórka (Mon. Pol. V. 583 Lib. Fr. Lub. *Veuorca*), Wilkszyn (1175 *Wilcsin* Oder-Wilxen Wrocław, 1218 *Wilzino*, 1322 *Wilksin* Heide-Wilxen Trzebnica): Wilksa (1457 *Vilxa de Vylyxycze* ⋙→ Wilkszyce Chlewo—Kalisz), Witocin (Kłobucko): *Witota, Wityń (1236 *Vitin*, 1250 *Vitim... Vityne* Witten Paradyż, niezn. os. ⋙→ Chorzemin Wolsztyn): *Wita, *Wityn(a) (por. Witynie pow. kolneński), *Wkrzyn os. (1580 *Wecorin*, 1670 *Wakritz* Weckeritz Głogów) : Wkra(?), Włyń (XVI. w. *Wlyny* Sieradz): *Wła, *Włyn(a), Wójcin (1520 *Wojvczyn* Wieluń, 1336 *Woyuczyno* ⋙→ Wójcinek Chlewo—Kalisz): Wojuta (1136 *Voiuta*), Wojszyn (1310 *Weyschin* Woischau Głogów): Wojsza (XVI w. *Woisza*), Wojtyny (ur. Janków Przygodzki): *Wojtyn (Wojtyniak w Poznańskiem), Wolęcin (Wollentschin Olesno): *Wolęta, Wróblin (1257 *Wrablin*, 1310 *Wroblin* Froebeln Brzeg, 1245 *Vroblino*, 1310 *Wroblino* Froebel Głogów, niezn. 1218 *Wroblino* Wińsk) : Wróbel (1136 *Vrobl*), Wydrzyn (1294 *Wydrino* Czarnożyły, Łask): *Wydra, Wyleżyn (1310 *Wylesino* Wühleisen Głogów): *Wylega, Wylęga (w Poznańskiem), Wysocin (1417 *Vyssoczino* Pięczniew—Turek): Wysota (Mon. Pol. V. 713 kl. św. Winc. w Wrocławiu *Wisota*), Zawiszyna Górka (1428 *Zaviss. de Gorka*, 1451 *Zawyschina Gorka*) ⋙→ Kaczagórka: Zawisza, Zbąszyń (1231 *Zbansim*, 1232 *Sbansin*, 1249 *Cbasim*, 1296 *Cbansin*): *Zbąsza, *Zbąsz (1420 *Zbanssewicz*) i *Zbąch (por. Zbęchy Kościan), Zgaliny (niezn. 1424 *Sdzgaliny*, 1434 *Zgaliny* Szelejewo): Zgała (= Zgáła ⋙→ Zgoła w Poznańskiem), Zielęcin (1393): *Zielęta, Zielęto (1212 *Zelanto*), Ziembaczyn (1136 *Zambatino* Rembielice—Wieluń): *Ziembaka (por. Dziembakowo pow. sierpecki) i Ziembek (w Wpolsce), Ziemięcin (1232 *Zemiczino* Goszczanów—Turek): Ziemięta (Mon. Pol. V. 580 Lib. Fr. Lub. *Zemeta*, 1395 *Zemantha*), Ziemin (1400 *Szemino* Wielichowo): *Ziema czy Ziemia (XVI w. w Wpolsce), Ziemlin (1388 nazw. *Szemlinsky* Krobia): Ziemla (1517—19 *Zemla*), Żabiczyn (Schabitzen Głogów): *Żabica czy *Żabika (por. Żabiczyn, 1216 *Zabiczino* Wągrowiec), *Żerocin (1310 *Prsilep vel Serathindorf* Schertendorf Zielona-

góra): Żerota (Mon. Pol. V. 574 Lib. Fr. Lub. *Zirota*), Żodyń (1262 *Sodine*, 1380 *Sodino*... *Zodino*, 1580—81 *Żodyn*, 1670—75 *w Zodyniu* Wolsztyn): *Żoda (por. Żodzin, Zodyn, Zodino pow. borysowski), Żórawin (1155 *Soravin* Goszcz, ob. wyżej): Żórawa, Żóraw (1427 *Schoraw*), Żórawka (w Poznańskiem), Żychlin (Zychline Stróża—Wołów, pewnie nowszy przysiołek): Żychla.

Z obcych imion.

Bienino (ur. niezn. 1510 *Byenyno* Nosków—Jarocin): Bienia, Binia (1435 *Bynya*), Hanczyn (niezn. 1570 Czajkowo—Gostyń): *Hanka, Kietlin (z końca XIII w. *Kythlin* Kittelau Niemcza, 1398 Radomsk): *Kietla, Koszęcin (niezn. 1250, 75 *Cossentino v. Constantini villa* Wołów), Koźmin (m. 1232 *Cosmeno*, 1334, 1416 *Cossmin* ⋙→ Koźminek Międzyrzecz), Koźminek (1369 *Cossmynecz* Kalisz), Kubaczyn (1326 Granowo): *Kubaka, Kubacha (w Poznańskiem), Lewin (1257, Löwen Brzeg): *Lewa, Marzenin (1331 *Marzenyno* Łask, Piotrowice—Charłupia): *Marzana* (=Marjanna), Miechorzyn (niezn. XII—XIII w. *fratris Mechorae*... *Mechorzyno*): Miechora, Mikorzyn (1310 Ostrzeszów), Mikorzynek (1594 Kęszyce Ostrów): Mikora (1146 *Micora*), Ocin (1406 *Oczino* Wróblew Sieradz): Ota, Ocięcina (ur. niezn. 1610—11 *Ociecina* Żytowiecko): *Ocięta, Ołtaszyn (1204 *Oltauschino*, 1227 *Oltachino*, Damroth 1110 *Oltazins vel Olzantino* Wrocław): *Ołtacha (było też i ż. im. *Haltasia* Pawiński Ks. Łęcz. I. 2789 r. 1393), Otyń (1491 *Otin* = Wartenberg n. O., por. czes. Otín Otten): Ota, Rapocin (1297 *Rapocin* Rabsen Głogów, 1389 *Rapoczino* Opalenica): *Rapota, Rapata (1420), czes. Rapota, nm. Rapoto, Tomino (1298! *Thomino*) ⋙→ Tomnice Kobierno), Zaksin (1412 *Saxino*, 1520 *Schakschyn*... *Zaksczyno*) ⋙→ Zakrzyn (Lisków): Saksa (M. P. V. 573 *Saxa*).

c) Nazwy przymiotnikowe dzierżawcze z sufiksem *-i̯o-*: Bałucz (1398 Łask): *Bałuk, Beleń (1391 *de Bylen* Łask): Belen (1165! *Belen*), Bodec (r. 1394 i n. *Bocz*... *Bodcze*... *Boczdcze*... *de Bodeczsko*, 1463 *Bodzecz*) ⋙→ Bucz (Śmigiel): Bodek (1498), Bogowiedz (1310 *Bagawetz* Paganz Żegań): *Bogowied (ob. niżej Bogwiedzewice), Boleń (niezn. 1616—17 Bolewiny Międzyrzecz): *Bolen, Borzygniew (1294 *Bronislaw v. Borganie*, 1319 *Borignew*... *Borygnew* Borganie Środa): Borzygniew, Bo-

rzysław (1319 Ptaszkowo): Borzysław, *Bezmierz ⋙→ Brzezmierz i Przezmierz (1258 *Bresmir* Wüstebriese Oława, 1384 *Bresimir* Briesen Brzeg): *Bezmir, Przeźmir (ob. wyżej Przeźmirów), Bronisław (1310 *Brunczlinwald* Brunzelwaldau Zielonagóra): Bronisław (1273 w tej okolicy), Budoradz, (łuż. Budoraz Buderose Fürtenberg): *Budorad, Budziusz (ur. 1493 Prętkowice): *Budziuch (czy *Budziusz?), Bychorz (ur. 1648 Kopanica): *Bychor, Bytom n. Odrą (1109 *Bytom* Beuthen): *Bytom, Chobień (1310 *Chobena*, 1520 *z Chobienia* Köben): *Chobien, Choceń (1416) ⋙→ Chocim (Goszczanów): ***Chocen*, Chocimek (łuż. Chócemk Kotsemke Żegań, czy to ślad opola Chocimi z X w.?): *Chocim, Chociemyśl (1310 *Cozemyschle* Kotzemeuschel Głogów): Chociemysł, Chociule (1207 (?) *Koczule*, 1238 *Chociule* Kutschlau Świebodzin): *Chociuł czy *Chociuła, Choryń (1366 *Chorina* t. j. Chorynia Kościan): *Choryna (ob. wyżej), Chotucze (j. niezn. 1443 *Chatucze*, 1444 *Chotucze* 1564 *Kothucz* Kębłowo, ur. niezn. 1754 *Hotucze* Iwanowice, czy tu należy Katutsche Oleśnica?): *Chotuk, Chudmierz (ur. niezn. 1667 Rychtal): *Chudmir, Chwalim (1408 Kębłowo): *Chwalim, Chwalimierz (Qualmer Żarów): *Chwalimir, Chodecz i Chotecz (1294 *Chodecz*, 1382 *Chotecz*, 1579 *Chodecz*, nazw. *Chotecki*) ⋙→ Chocz nad Prosną): *Chodek czy Chotek, Chomiąża (1217 *Chomesa* Camöse Środa): *Chomiega czy *Chomięga (ob. wyżej), *Czeladz (1288 *Tscheletz*, 1310 *Czhelacz* Tschilesen Wołów): Czelad, *Czechel (1410 Pleszew) i Czechlin (dłuż. Tśechlin Tzschecheln Żarów): *Czecheł, Dobiesław (1412 Sobótka): Dobiesław, Dobruń (1398, 1422 *Dobrwn*) ⋙→ Dobroń Łask): *Dobrun, Dobrosław (1784 Lututów): Dobrosław, Dobrul (1304 *Dobrul* Dobrail Lubiąż): *Dobruł czy Dobrył (por. Dobrylewo 1136 Żnin), Dobrygość (1548 Olszowa): *Dobrygost (zwykle Dobrogost), Domaradz (1309 *Domarecz*... *Domoratsch*, 1310 *Dameratcz* Namysłów): Domarad, Domasław (1202 *Domazlow*, 1214 *Domezlau*, 1336 *Domslaw*) ⋙→ Domasławice (Domslau Wrocław): Domasław, Domażerz (ur. Węgry Ostrów): *Domażer, Dralim (1310 *Dralim*) ⋙→ Dralin Lubliniec (może tak już pierwotnie): *Dralim, *Drała, Gniewomierz (ur. niezn. 1230 *Gnymar* Paradyż): Gniewomir, Gorzesław (1203 *Gorezlawe*, 1267 *Goreslauske* Gorschel Trzebnica): Go-

rzesław, Gorzup (1399) ⤞ Gorzupia (Kobierno) i *Gorzup (1246 i n. *Corup, Gorup* Gorpe n. Bobrem): *Gorzup, Gościradz (łuż. Gośćeraz Gastrose Gubin): Gościrad (Mon. Pol. V. 674 klaszt. św Winc. w Wrocławiu *Gostirad*), Gosław (ob. Gosławice), Gostom (tylko rz. 1506 — 46 Dzierżanów): *Gostom, Gostyń (m. 1278 *Gostina*): *Gostyn czy Gostyna (1136 *Gostina*) czy też *Gosta (ob. wyżej), Goszcz (1155 *Gostech* t. j. Gostecz Goschütz Syców): Gostek (ob. Gostkowo), Jaromierz (1397 Kopanica): Jaromir, Krzucz (1419) Łask: Krzuk (1492—1520), Libidza (1442 Kłobucko): *Libida (podobnie niżej Trzebidza), Libiąża (Libischau Gorzów): *Libiąg, Lubiąż (1210 *Lubens* Leubus): *Lubiąg, Lubiesz (1264 *Lubych* ⤞ Lubieś Leubusch Brzeg i 1245 *Lubesz*, 1310 *Lubca* ... *Lubysch* Leupusch Grotków): Lubiech (ob. wyżej Lubiechowo), Lubogoszcz (1209 *Lubogosch* Laubegast Sława): *Lubogost, Lubola (1406 Brodnia—Turek): *Luboła, Lubodroża (ur. 1421 Stankowo): *Lubodrog, Lubonia (1310 *Lubinow*, 1394 *Lubona* Poniec): *Lubon (czy Luboń), Luboradz (l. 1548 Karśnice, rz. 1578 Borzysław) i Liboradz (os. niezn. 1683—85 Wilkowo Pol. — wszystkie trzy w jednej okolicy), Luboradz (1310 *Loboratz* Lobris Jawor, 1300 *Lvberacz* Lieberose Lubień—Lüben), Luboraz (łuż., Lieberose Gubin): *Luborad, Lubowidze (ur. niezn. 1590 Szczodrowo): *Lubowid, Lubosza (j. niezn. 1580—83 Rydzyna): *Lubocha, Lutogniew (1329): Lutogniew, Lutole (1231 *Lutole madidum*) ⤞ Lutolek Mokry i Lutolek Suchy (1400 *Suche Luthole*): *Lutoł czy *Lutoła (jak Radoła), Lutomia (j. niezn 1415 Boszkowo): Lutom, Łosomia (rz. i l. 1511) ⤞ Łosonia, Osonia (Łękińsko): Łosom, Łukomierz (ur. 1559 Siemkowice, Prusinowice — Szadek): Łukomir i Łękomir, (łąka = zdrada), Małogoszcz (1245 *Malgost* Mahlen Trzebnica), *Małogost, Małusze (1400 *de Maluscha* Mstów): *Małuch, *Małucha (ob. wyżej Małuszyna), Milicz (1136 *de Miliche* Militsch): Milik (1136), Miłogoszcz (1310 *Mylogoscz* Mühlgast Chobień—Góra): Miłogost (Mon. Pol. V. 572), Miłonia (j. niezn. 1496 *Milona* Lututów): Miłon (Mon. Pol. 530 *Mylonius*), Miłoraz (łuż. Mühlrose Rozbórz-Rotenburg) i Miłoradz (Müllrose Fürstenberg): *Miłorad, Nacław (1298 *Natslave*, 1400 *Naczslaw* Kościan): Nacław (1397 *Naslaf*), *Nawiszcz (niezn. 1310 *Nwistz* Żegań): *Nawist

(por. Nienawiszcz Oborniki), Nieborze (1312 *Neboriz*, 1380 *Neborza* Wolsztyn, niezn. 1293 *Niborewald* Śląsk, bród Nieborz 1683—85 Jutrosin): Niebor (1211 *Neborus*), Nieborza (1388 *Neborza*), Niedzieszym (niezn. 1242 *Nedesim*): *Niedzieszym, Niedania (1496 *Nyedanya*) ⇻ Niedoń (Wojków-Sieradz): Niedan (Mon Pol. V. 684 *Nedan*), Nielub, Nielubia (1310 *Nelub*, 1376 *Neluba* Nilbau Głogów): *Nielub, Niemil (1290, 1318 *Nemil*, 1319 *Nemyn* Niehmen Oława): *Niemił, Nieradza (1386 *Neradza*) ⇻ Nieradza i Miradza (Turek): Nierad (Mon. Pol. V. 682 *Nerad*), pewnie także Nieracz (ur. niezn. 1650—69 *Nieracz... w Nieraczu* Ciosaniec), Niesłusz (gród 1265 *Neslus* i ur. 1513 Krobia): *Niesłuch (czy także j. Nischlitz See, 1470 *Nysschelisch*?), Nieśmierz (1388 *Nesmirz*) ⇻ Leśmierz (Łęczyca): Nieśmir (ob. wyżej Nieśmirów), Nieubyla (1411 *Neubila*) ⇻ Nobela i Nubela Kamionacz): *Nieubył, Niewiesz (1391 *Newesz* Uniejów) i Niewiesie (1310 *Nevesse* Niewische Gliwice): *Niewiech, Owidz (łęg Owitz Bruch Trębaczów — Kępno): *Owid (por. Owidz na Pomorzu), Ociąż (1403 *Oczansche* Ostrów): *Ociąg czy *Ociąch (por. nazw. Ociąchała, os. Uciąchy w Rawskiem i stosunek Zdziesz: Zdzież), Pakosław (1310 Rawicz): Pakosław, Pęcław (niezn. 1310 *Panczlausdorf* Wołczyn — Rychtal): Pęcław, Pierusza (1310 *Perusa* Peruschen Wołów): *Pieruch (por. Pieruszyce Pleszew), Ponicz (1108 *Ponicz*) ⇻ Poniec: *Ponik (czy przymiotnik od apelatywum ponik: ponicz), Przywidz (Pięczniew): *Przywid, Racław (ur. Targowisko, 1316 *Razlawestorp* Ratzdorf Fürstenberg): Racław, Radomia (niezn. 1310 *Radoma* Zielonagóra — Krosno i rz. Radomia ⇻ Radomka Radomsk): *Radom, Radomierz (1210 *Radomir* Przemęt): *Radomir, Radosz (niezn. 1310 *Rados* Ostrzeszów): *Radoch, Radocha (Mon. Pol. V. 580 Lib. Fr. Lub.), Radusz (j. 1527 Obra — Wolsztyn): Raduch (ob. Raduchów), Radzimia (ur. 1406 *Radzina*, 1554 *Radzimya* Kobiele Radomsk): Radzim i Radzin, *Samborz (Tschammer M. Skąpe—Sulichów): Sambor, Ściborz (j. Tibor See Mittwalde—Sulichów, Ziebern Głogów): Ścibor (por. 1310 *Stiborowitz* Stiebendorf Prądnik), Siemoradz (1286 *Semoradz* Schimmerau Trzebnica): Siemorad (1266 *Semirad*), Sieluń (ob. Zieluń), Sieradz (m. 1136 *Ziraz... Zeraz*, 1265 *dux Syradiensis*,

1295 *Syradz* Zyrus Kożuchów): *Sierad (= Wszerad, 1204 *Wserad*), Sierobądz (Schirobanz Wołczyn—Kluczbork): *Sierobąd, Siewiorz (1386 *Seuorz*) ⟿ Siewieruszki (Tokary), *Siewior (ob. Siewieruszowice, Skorogoszcz ⟿ Szurgoszcz (Schurgast Brieg) i Szurgoszcz (niezn. 1402—38 *Szurgost*, 1670 *Surgost* Chlewo—Kalisz): *Skorogost (ob. Skorogostow most), *Sławoborz (Schlabersdorf Zielonagóra): Sławobor (ob. niżej Sławoborzyce), Spicymierz (1136 *Spitimir*, 1165! *Sbuczimir*, 1107 *Spicimir*): Spytimir (1317 *Spicimir*), Starcze ⟿ Starce (1386 *Starcze* Godynice—Sieradz): *Starzec, Stradom (1310 *in Stradano*, 1666—67 *Stradom* Stradam Syców): Stradom, Sulisław (1419 Janków Zaleśny): Sulisław, Strzegoń (1150 *Stregoni*, 1155 *Ztrigoni* Striegelmühle Sobótka, łęg Striegone Wiese Kriechen—Oleśnica), Strzegom (1242 *Stregom*, 1277 *Strigun*, 1353 *Strigon*, 1364 *Stregan*, 1369 *Strygon*, 1255 *Stregov*, 1278 *Strigovia* Striegau): *Strzegom, *Strzegon, Takomyśl (1443 Chełmce—Kalisz): *Takomysł, Trzebidza (1393 Dłużyna): *Trzebida jak *Lubida, Trzebień (1511 Opatów, 1544 *Trzebienie* ⟿ Trzebin Wałków) i Trzebienie (1402—38 Chlewo—Kalisz): *Trzebien, Trzeboń (l. Panki) i Trzebonia (j. niezn. 1302 Wallwitz Kożuchów): *Trzebon, Trzebosz (1310 *Trebos* Triebusch Bojanowo N.): *Trzeboch, Trzebule (1249 *Trebule* Treppel See Fürstenberg—Müllrose): *Trzebuła, *Trzebusz (1285, Trebus Fürstenwalde): *Trzebuch, Tuchole (j. 1420 Kramsko, Tauchel Gr., Kl. os. Sommerfeld): *Tuchoła, Tuchołka (w Wpolsce), Tuchorza (1311 Wolsztyn): *Tuchora, Tworzymierz (1246 *Tvozimirrz*) ⟿ Tworzymirki (Dolsk): Tworzymir (Mon. Pol. V.), Ubysław (1265 *Vbislaw* Uniejów): Ubysław, Turwia i Turew (1395 *de Turwa*, 1580 *Turew* Kościan): *Turwa czy *Tury, Unie (niezn. 1364 *de Une* Uniejów): *Una, Unka (1136), *Unieradz (dok. *Nitteraz, Nitraz, Nytrez, Nyttiraz* Nittritz Głogów): *Unierad, Unisław (1412 *Wnyeslaw* Wielowieś): Uniesław, Unieść (1397 *Uneszce*, częściej Wonieść): *Uniest, Uradz (1203 *Vraz*, 1301 *Uradz*, 1314 *castrum Uradiense* Auras, 1350 *Urat* Aurith Fürstenberg): *Urad, Uskorz (1267 *Rudno Uscor*, 1317 *Vschorn* Ausker Wołów): Uskor, Warzyszcz (1278 *Warist* Przysieka Nm.): *Warzyst (por. warzyste), Wądroń i Wądroj (ur. 1567 Mochy): *Wądron

i *Wądroj (por. Wędromierz), Widgoszcz (1581—1610 *Widgoscz*) ⋙→ Wydgoszcz (Bobrowniki—Doruchów) i Widogoszcz (Rusiec—Łask): *Widogost, Widoradz (1485 *Vydoracz* Wieluń, por. łuż. Widoraz, 1285 *Wederaz* Wiederitsch Lipsk): *Widorad, Widzim (1236 Kębłowo): Widzim, Wieleń (1278 *Veleno*, 1391 *Velun... Velen* Kaszczor): *Wielen, Wieluń, (m. 1262 *Velun*, j. 1224 *Velun* Chomiąża—Środa): *Wielun, Wierzchosław (ob. Wierzchosławice), Wilkoszcza (1388 *Wilcoscza*) ⋙→ Wilgoszcza (Irządze): Wilkost (Mon. Pol. V. 716), Witosław (1301 *Witoslave* Drzeczkowo): Witosław, Wonieść (1258 *Vanesch*): *Woniest, Wityń (1236 *Vitin*): *Wityn, Wityna (por. Wityny pow. łecki): Wrocław (Thietmar VII. 47 r. 1017 *Wortizlaua* t. j. Worcisława ⋙→ Wrocisława Breslau): Wrocław, Wyskoć (1350 *Ioan. Wiscota... frater s. de Wiscocz*): Wyskota, Zadzim (1386 Sieradz): *Zadzim, Zadzik (1471), Zaniemyśl (Santomischel Frejno): *Zaniemysł (por. Niezamyśl ⋙→ Zaniemyśl), Zawidza (Odolanów): *Zawid, Zbąsz (1412 *de Sbansch*) ⋙→ Zbęchy (Lubiń): *Zbąch, Zdziesz i Zdzież (1371 *Sdzecz*, 1392 *Sdecz*, 1410 *Szdziech de Sdesz* Borek): *Zdziek, Zdziech, Zdzisław, (niezn. 1213 *Sdislav accipitrariorum*) ⋙→ Jastrzębniki (Pamięcin): Zdzisław, Zieluń czy Sieluń (niezn. 1155 *Selun*, 1310 *Zelun* Kl. Sägwitz Wrocław): *Zielun (por. Zieluń pow. mławski, Zelgoszcz (1520 Wielenin—Turek): *Żeligost, Żelisław (1411 Błaszki): Żelisław, Żodyń a. Zodyń (1263 *Sodine* Wolsztyn): Żodyn, *Żodyna czy Żoda. Nazwy jak Lgiń, Stradyń, Zbąszyń podałem przy nazwach na *in yn*. Typ nazw z przyrostkiem *-i̯o-* uważam za bardzo stary a wnoszę to z okoliczności, że właśnie dla tych nazw tak wiele braknie nazwisk, w czasach spisywania źródeł już zapomnianych np. na *-uk* Bałuk, Chotuk, Żeruk, na *-im* Chocim, Chwalim, Dralim, Radzim, Zadzim, na *-om* Bytom, Gostom, Lutom, Łąkom, Łosom, Małom, Radom, Stradom, Strzegom, na *-ida* Libida, Trzebida, na *-'est* Uniest, Waniest i t. d.

d) Nazwy tak zw. patronimiczne na *-ice/yce:* Bachowice (Bachwitz Wołczyn, por. Bachowice pow. wadowicki): *Bach, Baranowice (1310 *Baranowo* Brenowitz Wołów, Barnitz Milicz, 1341 Baranowice, 1571 *Baranau* Baara Wrocław): Baran (ob.

Baranów), Baruszowice (Baumgarten Byczyna): *Barusz, Barlewice (1507 *Borlewitz* Porlewitz Bojanowo N., por. Barlewice Barlewitz pow. sztumski): *Barła (por. jez. Barlin Chorzępowo), Barynice (niezn. 1245 *Barinichi* Wrocław): *Baryna czy *Barzyna, Batowice (niezn. 1310 *Bathowiczi* Wrocław): *Bat, Bąbolice (ur. niezn. 1687—88 Szlichtyngowa): *Bąbola, Bąkowice (Bankwitz Brzeg): Bąk (w Poznańskiem), Będłowice (1253 *Bandlovici*, 1374 *Bandalow*) ⇝ Będłowiec (Bandlauer Mühle Rychtal): Będło (1399 *Bandlo* (por. Będlewo pow. poznański), Berzyce (1224, 53 *Berice*, 1319 *Berzicz* 1336 *Bersicz* Perschütz Trzebnica): *Bera, Białocice (1299, Wieluń): Białota (1490 *Byalotha*), Bielice (1295 *Beliz* Bielitz Kożuchów, Böhlitz Brzeg): Biel (XV w.), Biełowice (1228 *Bielevicze* Wolborz, łuż. Běłojce Billendorf Sommerfeld): Biel i Bieł, Bierkowice (Birkwitz Sława, por. Bierkowice Birkowitz pow. opolski): *Bierek, *Biesice (Bösitz Gubin): Bies, Biestrzykowice (Eckersdorf Brzeg): Biestryk ⇝ Bezstryk (Mon. Pol. V. 696 kl. św. Winc. w Wrocławiu *Bestrich* jak Bezwuj, Bezdziad), *Bisiorzyce (Beiseritz Kożuchów): Bisior, Blizkowice i Bliznowice (1264 *Bliznawiz*, 1317 *Bliscowicz* Pleischwitz—Wrocław): Blizk (1136 *Blizc*), Blizno (1493 *Blysno*), Bobkowice (1310) ⇝ Babkowice (Pępowo) ⇝ Bobek (1495 t. s.), Bobrowice (Margareth, Wrocław, 1260 *Bobrowice* Boberwitz n. Bobrem Sprotawa): Bóbr, Bodzanowice (1679 *Bodzanowic* Botzanowitz Olesno): Bodzan (1247 *filii Bozani*), Bogomice (1310 *Bogomyeci* Biegnitz Głogów, por. niezn. *Bogamici i Bogneuici* XIII w. na Mazowszu): *Bogom, *Bogam, *Bogen, Bogdaszowice (1291, 1319 *Bodaschwicz*, 1335 *Bogdazovicz*, 1353 *Bogdaszowicz* Puschwitz Środa—Wrocław): Bogdasz (Mon. Pol. V. 701 kl. św. Winc. w Wrocławiu *Bogdas*), Bogusławice (1309 *Bogoslavicz*) ⇝ Bogusławki Gostyń, 1666—67 Boguslawitz Dalborowice—Oleśnica, 1380, 1485 *Boguslawicz* Buselwitz Oleśnica, Bogislawitz Frejno, 1245 *Boguslavici*, 1295 *Boguslanevicz*, Boguslawitz Wrocław, 1310 *Boguslavitz sive Comorowitz* Wasserjentsch Wrocław): Bogusław, Boguszyce (1288 *Boguschiz* Bogschütz Oleśnica, Borów—Wrocław): Bogusza (ob. wyżej Boguszyn), Boguszyce (Buchwitz Wrocław Damroth), Bogwiedzewice (1409 *Bocgwedzwicze*) ⇝ Bogwidze

(Pleszew): *Bogwiedz (ob. Bogwiedzowo), Bojanice (1394 Świerczyna, niezn. 1510 Dobrzyca), Bojanowice (XIII w. *Boianowice*) ⟿ Bojanowo Stare: Bojan (1417 *Boyan*), Bolimowice (1414 *Bolimouice*) ⟿ Bolimów (Brudzew—Kalisz): *Bolim, Bonowice (niezn. 1322 *Banawitz*, 1666—67 Bonewitz Wrocław): Bon, Bona (ob. wyżej), Boraszyce (niezn. 1218 *Borassici vel Panka* Pantken Wołów): Borasz (1579 na Mazowszu, dziś w Poznańskiem), Borkowice (1218 *villa Borconis*, 1245 *Borcovici*, 1310 *Borcowitz* Burgwitz Trzebnica, Borkowitz Kluczbork—Olesno): Borko, Boroszowice (1313 *allod. Boroschuwicz* Gallowitz Wrocław): Borosz (ob. Boroszów), *Borutowice (1337 *Barothewicz* Barottwitz Wrocław): Borut (Mon. Pol. V. 705 klaszt. św. Winc. w Wrocławiu *Borud*), Boruta (1267), Borysławice (1411 Błaszki): Borysław i Borzysław (Mon. Pol. V. 573 Lib. Fr. Lub. *Borizlau*), *Borzejowice (niezn. 1250 *Boriowizi* Trzebnica), Borzejewice i Borzenice, pewnie także Borzęcice (1413 *Boszenicze*, 1420 *Borzenycze*, 1472 *Borzegyewycze*) ⟿ Borzęciczki (Koźmin): Borzej (Mon. Pol. V. 716 kl. św. Winc. w Wrocł. *Bossei* t. j. Borzej i Bożej), Borzen (l. c. str. 673 *Boren*), Borzęcice (1338 *Borzanczycze*, 1427 *Borzanczice* Wałków): Borzęta (1136 *Boranta*, Mon. Pol. V. 696 *Boreta*), Bosławice (niezn. 1325 *Boslawicz* Haidänichen Wrocław): *Bosław (=Bogusław), Bralice (niezn. 1136 *Bralici*): *Brała, Bralinowice (niezn. 1386 *W. Bralino de Falęcice*, 1414 *de Bralinouicz* Chwalęcice—Kalisz): Bralin (1324), Braniszyce (Brandschütz, ob. Braniszyn), Brąszewice (1495 Sieradz): Brąsz (Brunsz w Poznańskiem, może = Broniszewice, por. Broniszowice ⟿ Brünschwitz Nissa), Brewlice czy Brodłowice (1310 *Brewlitz* Brödelwitz Ścinawa): *Brwiła (por. Brwilino ⟿ Brwilno n. Wisłą) i *Brodło (por. Brodła pow. chrzanowski), Broszczewice (1401 *Brosczewicza*, ob. Broszczewo), *Bruszkowice (niezn. 1310 Bruskowitz Bierutów, por. Bruszewo pow. mazowiecki): *Bruszek, *Brusz, Bresławice (1155 *Brischeuici*... *Brisclevici* Breslawitz Sulmierzyce, może ⟿ *Brzecisławice): Brecław (1240 *Bretzlav*), Brzozowice a. Brzozice (1339 *v. Brositz* czy stąd(?) Bruschwitz Wrocław): Brzozowy (Mon. Pol. V. 646 kl. lubiń.), Brelowice (ob. Brylewo), Budkowice (Budkowitz Kluczbork): Budko (Mon. Pol. V. 627 kl. lubiń. *Budconis* gen.), *Budczyce

(niezn. 1245 *Budschici* Trzebnica): *Budka (por. Budcza pow. słucki i właśnie na Śląsku niezn. 1310 *Budczak* Syców) czy *Budsza, Budłowice (niezn. 1490 *Budlowicz* Góra): *Budło, Budzice (niezn. 1401 *Budzywoy s. d. Budza in Budzice*): Budza, Budziszowice a. Buszkowice (1284 *Budissowici* Bauschwitz Niemodlin, 1253 *Boscovo* czy tu(?), 1310 *Buscovitz* Hochbauschwitz, 1310 *Buchowitz* Kl. Bauschwitz Ścinawa): Budzisz (Mon. Pol. V. 682 kl. św. Winc. w Wrocł. *Budis*), Buszko (w Poznańskiem), Boszko (1471), Budziwojowice (1253 *Busivoiovici* Buschewitz Wrocław): Budziwoj (ob. Budzice), Bukowice (1310 *Buchowycze*, 1355 bracia *Colaczcoviczi de Bucovicze* Frauenwaldau Syców): *Bukowy (jak Brzozowy, Dęby), Byłakowice (1410 *Vilacowicze*, 1412 *de Sbylachowo*) ⇝ Bułaków: *Byłak, *Byszkowice (Bischkowitz Tyniec W.—Wrocław): Byszek (1481 *Bisk*), Cekowice (1212 *Cecoviz*) ⇝ Ceków (Kosmów): Ceko (1398 *Cekoni* dat.), Charbice (1364 *Charbicze* Kazimierz — Łódź, 1155 *Charba* Karbitz Milicz, ob. wyżej Charbce): Charba (1511 *Harba*), Chąślice (niezn. 1358 *Chanslicze* Milicz): *Chąśla, Chobienice (1396 Zbąszyń): *Chobien, *Chobienia (1430 *Chobyenya*), Chochłowice czy Kochłowice (Kochelsdorf Byczyna): Chochel (1204 *Cohel*) czy Kochel (por. kochliwy), Chocianowice ⇝ Kocianowice (1213? *Chozenowiz*, 1253 *Chozzenowiz* Kotschanowitz Kluczbork): Chocian (1204 *Chocan*), Chocieborowice (1301 *Choceborowitz* Kutscheborowitz Wąsosz, por. Chociszewo ⇝ Kutschkau Międzyrzecz): *Chociebor, Chociszewice (niezn. 1318 Koźmin, 1424 *Choczeszewo*, 1427 *Coczeschewycze* Gostyń): Chociesz (1240 *Chotes*), *Chociszczyce czy Chocieścice (niezn. 1268 *Cozistici*, rzekomo Katutsche Oleśnica): *Chociszcze, *Chocist, *Chorzelice (1376 *Corlicz* Korschlitz Oleśnica): Chorzela, Chościszowice (niezn. 1358 *Chozczischowicze* Milicz): *Chościsz (ojciec Popiela Chościszko), *Chorzemienice (niezn. 1590 *Chorzemienicze* Chorzemin Wolsztyn): *Chorzemian, Chorągwice (1311 *Chorangewitz*, 1337 *Chorangowicza* Korangelwitz Góra): *Chorągiew, Chorągwica (XV w.), Chosłowice czy Kozłowice (niezn. 1258 *Coslovich*, 1294 *Choslovicz* Lubiń): *Chosło (por. nazw. Chosłowski i os. Chosławice pow. mścisławski) czy Kozieł, Chotowice czy Kotowice (1204 *Cothovich*, 1216 *Chotovici* Kottwitz Wołów):

Choto (1243 Chotto), Chudobice ⋙→ Chudoba (1297 *Chudobici* Kudoba Olesno): Chudoba (1630), Chwalewice (łuż. Khwalecy Quolsdorf Żegań) i Chwalewka (ur. 1473 Krzekotowice): *Chwal, *Chwalewy (Chwalewik w Mpolsce), Chwał, Chwalborzyce (1386 *Ffalibosicz* Turek): Chwalibóg, Chwalenice (niezn. 1289 Kobylin): Chwalon (Mon. Pol. V. 950), Chwałkowice (1573) ⋙→ Falkowice (Falkowitz Kluczbork): Chwałek, Chwałowice (Quallwitz Wołów): *Chwał (1251 *filius Hwalonis*), Ciążyce (1310 *Xsenschitz*, 1434 *Czanschicz* Tschanschwitz Strzelno): Ciąża (ob. Ciążyn), Ciechnice (1253 *Sechenice*, 1309 *Cechnicz*, 1337 *Czechnicz*, 1353 *Schechnitz*, 1360 *Czechnicz* Tschechnitz Wrocław): *Ciechna, Czechna (1566—69), Cielmice (1394 *Czelmicze* Borek, por. Cielmice pow. pszczyński), Cielimowice (łuż. Celimojce Zilmsdorf Żegań, por. Cielimowo Gniezno): Celma (nazw. rodu rycerskiego), Ciepłowice (1264 *Schepilwicz*, 1310 *Czepelowiczi*, 1318 *Cheplowode*, 1338 *Scepelnik* Tschöplowitz Brzeg): *Ciepły, Cieplik (w Poznańskiem), Cierpice (niezn. 1245 *Czirpici*, 1310 *Sirpnicze* Trzebnica, por. Cierpice Schierpitz Inowrocław): *Cierp, Cierpicha (1452 *Czirpicha*), Cierpisz i t. d., Cieszęcice (1400 *Czeszanczicze*) ⋙→ Cieszątki Radomsk): Cieszęta, Cieszkowice (1310 *Cescowiczi*, 1490 *Czieschkwicz* Tscheschkowitz Wąsosz—Góra) i Cieszkowice (1401 *Czeskouice*) ⋙→ Ciężkowice (Radomsk): Cieszek (Mon. Pol. V. 572 *Tesec*), Czaplice (niezn. 1319 *Nic. Czapla... Czaplici* Wielichowo): Czapla, Czarnogoździce (1364 *Czernogosice* Zwornogoschütz Milicz, w okolicy Czarnoborsko, *Czarnobuschce* Sandeborske): *Czarnogozd (czy apelatywum czarnogoździce?), Czarnoszyce (1398 *de Carnoska*, 1409 *de Czarnoszycze*) ⋙→ Czarnuszka Sośnica): Czarnosz (1204 *Carnos*), Czartkowice (1324, 32 *Czarthcowicz*, 1418 *Czartkowicz* Tschertwitz Wrocław): Czartek, Czatkowice (1358 *Czatkowicze* — 2 razy... *Czantkowicze* Tschotschwitz Frejno—Milicz, por. Czatkowice pow. chrzanowski): *Czatek, Czechlewice (1245 *Cehlevici*, 1310 *Czechlevitz* Zechelwitz Ścinawa): *Czecheł, Czechol (w Poznańskiem, ob. wyżej Czechel), Czermice czy Czernice (1444 *Czirmycze*, 1552 *Czernicze* Osjaków—Wieluń): Czyrna i Czyrma (1222 *Cirma*), Czernczyce ⋙→ Czernice (1245 *Cirencici*, 1310 *Cyrnczicze*, 1265 *Czyrnchicz* Tschirnitz Głogów, 1265 *Czyrnchicz*,

1291 *Cirne*, 1666—7 *Thirna* Tschirne Wrocław, niezn. 1272 *Schirnschitz* Jaksonów Wrocław—Trzebnica, 1310 *Czernicza* Tschirnitz Jawor): *Czyrnka, Czyrna (1375 *Czirna*), Czernowice (łuż. Cernojce Tzschernowitz Gubin): Czerny i Czarny, Dalborowice (1310 *Elgotha Daleborii* Dalbersdorf Syców): Dalbor, Dankowice (1328 *Danckow* Denkwitz Głogów): Danko, Derskowice (1328 *de Dirscowicz* Dürschwitz Lignica?): Dyrsko (1222 *Dyrsco*), Dyrska (w Poznańskiem), Dersowice (niezn. 1304 *Dersovice* Wąsosz): *Ders, Dobkowice (1315 *Dobchowicz* Duckwitz Wrocław): Dobek (1136 *Dobec*), Dobrowice (1390 *de Dobrovicze*) ⤜→ Dąbrowica (Boleszczyn) i Dobrowice (niezn. 1253 *Dobrouici* Kępno, tamże Dobrówka ⤜→ Dąbrówka Rzetnia): *Dobry, Dobrzejowice (1310 *Dobrseiowitz* Doberwitz Głogów): *Dobrzej (por. Dobrzejowice pow. lipnowski), Dobrzeszyce czy Dobroszyce (1267 *Dobreschiczi*, 1291 *Dobrassow*) ⤜→ Dobroszów (Dobrischau Wrocław): *Dobrzesza (rz. Dobra tamże, 1245 *apud Dobressam* Juliusburger Wasser) i Dobrosz (1136 *Dobros*), Dobrzykowice (1257 *Dobricovici* Doberkowitz Milicz): *Dobrzyk, *Dołupłozice (niezn. 1136 *Doluploz cum filiis suis et villa* Biskupice—Blizanów, por. na Morawie 1322 *Dolloplas* Welehrad): Dołupłoz, Domagniewice (1310 *Domagnewitz* Mangelwitz Głogów): *Domagniew, Domańczyce (1245 *Domancici* Domatschine Wrocław): *Domaniec, Domanka, Domanice (1193 *Domano*, 1247 *Domaniz* Domanze Świdnica), Domanice (Borek), Domaniowice (1203 *Domanovichi*, 1267 *Domanevci* Domnowitz Trzebnica): Doman (1136), Domaradzice (1382 *Dubin*): Domarad, Domasławice (niezn. 1366 Kościan), Domasławice a. Domasławki (niezn. 1284 *Domaslavy* Dubin): Domasław, Domasławice (1295 *Lucass. Domaslavowicz*, 1310 *villa Luthconis Domaslowitz* Domaslawitz Goszcz—Syców, Domslau ob. wyżej Domasław, Domsen Oława Damroth), Domaszowice (1666—67 *Domaszowice*) ⤜→ Domasowice i Domasławice (Noldau Namysłów): *Domasz, Domasułowice (1281 *Domaslowitz*, 1310 *Domazchulewo*, 1376 *Domaslaw*) ⤜→ Domasłów (Domsel Bralin), Domasuł (1136 *Domazul*), Dominice (1210 *Dominiz*) ⤜→ Domnice (Włoszakowice), Domnice czy Domnowice (Domnitz Wołów): *Domin, *Domen, *Domny (bezdomny), Drobnice (1425

Drobnicze Wieluń): Drobnia (1510 *Drobnya*), Drobnica (Mon. Pol. V. 583 Lib. Fr. Lub. *Drobnice* gen.), Droba (w Mpolsce), Droglewice (Drogelwitz Głogów): Drogiel (Mon. Pol. V. 575 Lib. Fr. Lub. *Drogel*), Drogomiłowice (1310 *Drogomilovitz* Dromsdorf Środa): *Drogomił, Drogocice (1155 *Drogotici* Droitzdorf Grotków): Drogota (por. Drogocin Poznań), Drogoszowice (niezn. 1310 *Drogossowiczi* Milicz): Drogosz (ob. Drogoszewo), Droniowice (1310 *Dronowitz* Droniowitz Lubliniec): *Droń (czy = *Drzoniowice?), Drozdowice (niezn. 1310 *Drozdowitz* Wąsosz—Góra), Drozdzice (1253 *Drozcici lagenariorum*, 1281 *Lagephnici vel Drosczice*) ⋙→ Łagiewniki (Koźmin): Drozda i Drozd, Drwalewice (1295 *Driwalowiz*, 1310 *Drwalowitz* Wallwitz Kożuchów): Drwal (1398), Dudkowice (ur. Rudniki—Turek): Dudek (w Poznańskiem), Dupice (1287 *Dupyce*) ⋙→ Dubidze (Brzeźnica), Dychoniewice (niezn. 1337 Kruszyna—Radomsk): *Dychoń, *Dulowice (Deulowitz Gubin, Muka łuż. *Dołovice ⋙→ Dołojce): Dul (1316), Dzbanice (niezn. 1417 *Sdbanice* Pabjanice, por. Dzbanice Krug pow. głupczycki): *Dzban i Dybidzban (por. Dybizbański w Poznańskiem), Dziadowice (1290 *Dzadovo*, 1396 *Dzadowicze* Malanów): Dziad (XVI w. *Dzyath*), Dziadoszyce (opole niezn. 1010 *Diadesi*, 1015 *Diadesisi*, por. Dzieduszyce pow. stryjski): Dziadosz (1200 *Dados* na Śląsku), Dziadusza (1231 z rodu Odrowążów), Dzielice (1388 *Czyelicza*, 1420 *Dzelicze* Rozdrażew): *Dziel, Dzielik (XVI w. na Mazowszu), Dziewięcice (1390 *Dzeweczicze*, 1403 *Dzewanthka*) ⋙→ Dziewiątka (Turek): *Dziewięty, Dzwonowice (1286 *Szawonoviz*, 1297 *Suanwiz*, 1310 *Swanowitz* Schwanowitz Brzeg): *Dzwon (≦ *Zwan, por. Dzwonowo, 1307 *Swanow* Pobiedziska), Gajewice (1319 *Gaywicz* Gabitz Wrocław): *Gaj, Gajęcice (1382 Pajęczno): *Gajęta, Galewice (1459 *Galowicze* Wieluń, 1307 *Galowicz* Gallowitz Wrocław, 1335 *Galowitz* Galbitz Dalborowice—Oleśnica): Gal (1556), Gałąszczyce (1305 *Galansciz s. villa Gerardi* Hermsdorf Więzów?): Gałązka (XIV—XV w.), Gądkowice (1666—67 *Gundkowitz* Gontkowitz Milicz): Gądko (XIII w. *Gandko*), Gąsięcice (1360 *Gansnicz* Gunschwitz Wierzbno—Olawa): *Gąsięta, Gębice (1427 Pępowo, 1301 *Gambicz* Gambitz Wrocław): Gęba (1136 *Gamba*), Giżyce (1357 *Gyzice* Wieluń): Giża (ob. Giżyn),

Głoskowice (1396 *Glosscovicze*, 1411 *de Glosky*) ⟿ Głoski (Droszew): Głosek (1781—84), Głębowice (Glumbowitz Wołów): Głąb (1201 *Glambo*... *Glambowitz* pod Henrykowem), *Gniechowice (1288 *Gnekowicz*, 1310 *Gnechwitz*, Gnichwitz Wrocław): *Gniech, *Gniesz (por. Gnieszowice pow. sandomierski), Godlewice (1310 *Godlicz Bogussii*) ⟿ Kodlewo (Kodlewe Żmigród): Godel (1204), Godynice (1407 Sieradz, niezn. 1155 *Godinice* Wrocław); Godyn (1235 *Godin*), Godyna (1136 *Godina*), Gogolice (Guglitze Góra): Gogoła, Gogolewice (1358 *Gogolowicze* Gugelwitz Milicz, 1580 *Gogalewice* Golgowitz Wrocław, 1267 *Gogolevici* Gugelwitz Lubień—Lüben): Gogol, Gólczewice (1223 *villa Golconis*, 1310 *Golowiczi*... *Gola Suatonis* Golschwitz Głogów, niezn. 1290 *Golceuice* Kalisz): Goły, Golec (1241 *Golecz*), Gołanice (1425 *Golnicz* Leszno): Gołan (1502 *Golan* tj. Gołan czy Golan), Gołkowice (1583 *Golckowitz* Golkowitz Byczyna, 1357 *Golcovice*) ⟿ Gałkowice Kamieńsk): Gołek (1136 *Golec*), Golik (w Poznańskiem), Gołostowice (1260 *Golostovici* Gollschau Strzelno): Gołost (1204), Gołygowice (Golgowitz Głogów, por. Gołygów, 1396 *Golgowo*, 1396 *Golcovo*, 1414 *Goligovo* Piotrków i Golgowo ur. Lutogniew): *Gołyg, *Gołyga, Goniembice (1395 *Gonębice* Leszno): *Gonięba, Górzyce (1155 *Gorice*, 1310 *Gorithi* Guhrwitz Wrocław): Góra (na Śląsku), Gościce czy Goszczyce (ur. niezn. 1562 *Gosczicze* Przemęt): Gost czy Goszcza, Gościejewice (1310 Poniec): Gościej, (ob. Gościejew), Gosławice (1310 *Cosilwicz*, 1461 *de Goslaw* Goslau Kluczbork): Gosław, Goworowice (1296 *Goworowici* Gauers Ziębice, por. os. Gauern Gera w Turyngji): *Gowor, *Goworzewice (1490 *Gwarzicz* Gewehrsewitz Sądowel, por. niezn. 1253 *Goworewicze* Gniezno): *Goworz, Goworek, Gradowice (1308 Wielichowo): Grad (1420), Granowice (1416 *Granowicz*) ⟿ Gronowice Grunwitz Lasowice—Olesno): Gran (1261 *Gron*... *Granovihe*, św. w niedalekim Namysłowie), Grąbkowice (1303 *Grambkowice*) ⟿ Grąbków (Malanów—Turek): Grąbek (ob. Grąbkowo), Grębocice (1298 *Grambociz*, 1310 *Gramboczíczi* Gramschütz Głogów): *Grębota, Gręboszyce (Grambschütz, ob. Grębószów), Groblice (1337 *Grobelicz* Grobelwitz Oława): *Grobla (czy zwykłe apelatywum?), Grocholice (1360 Uniejów): Grochoła

(1385 *Grochola*), Grochowice (1310 *Grochowicze* Grochwitz Sława—Kożuchów): Groch (w Poznańskiem), Grodzieszewice (1155 *Grogessevici* Graduschwitz Olawa): Grodziesz (*Groges* wówczas), Gromadzice (1294 Wieluń): Gromadza (1466) i Gromada (Mon. Pol. V. 799), Gronowice (1638 *Grunwitz*, 1666—7 *Gronwitz* Grunwitz Dziadowa Kłoda): Gron (1261), Gruszczyce (1413 Sieradz): Gruszka (w Poznańskiem), *Gryżyce (1310 *Grisitz*, 1469 *Kreissiz* Krischütz Wołów, Greisitz n. Bobrem Żarów): *Gryża (gryża = rodzaj wrzodu), *Grynczewicze (1310 *Grinczewicze* Wołów): *Gryniec, Grynia (w Poznańskiem), Grzymysławice (niezn. 1618—20 Waliszewice—Kalisz): Grzymysław (1224 *Grzimislaus*), *Gusice (Gusitz Głogów): Gusia (ob. Gusin), Jajkowice (1301 *Jeykendorf*, 1310 *Jakilsdorf s. Jaycowitz* Jäckel Trzebnica) i Jajki (1397 Pajęczno): Jajko (1407), Jarocice (niezn. 1136 *Jarotici* Sieradz): Jarota (1236 *Ierota*), Jarosławice (1314 *Iereslawicz*... *Wirzba* Jerasselwitz Olawa): Jarosław, Jaruszowice (1337 *Ieroslai villa*... *Iaruslavendorf*... *Ieraslawendorf* Jerschendorf Środa), Jezierzyce Wonieskie (1399 Wonieść), Jezierzyce Kośc (1399 Gołanice), Jeziorowice (1217 *Izerovici* Eisendorf Środa?), Jezierzyce (1318 *Yeseritz* G. Jeseritz Strzelno): Jezioro (1264 *Iezoro*), *Kaczyce (Kattschütz Głogów, por. Kaczyce Katschitz pow. frysztacki): Kacza (1297 t. s.), *Kaczowice ⇻ Kaczów (Katschwitz Strzelno), Kalinowice (1310 *Kalinoviczi circa Galow* Kolline Środa): Kalina (w Poznańskiem), Kaliszkowice Ołobockie (1213 i Kaliskie 1310): Kaliszek (1362), Kałowice (1245 *Kalovo*, 1310 *Kalovicz* Oberkehle Trzebnica, ob. Kałów), Kanice (1785 *Canitze* Drzewce—Krosno) i Kaniowice a. Kaniów (Kanitz Trzebnica): Kania (w Poznańskiem), Kapice (Kapitz Trzebnica): Kapica (na Śląsku), Karchowice niezn. (1220 *Karhovici*, dziś Karlowitz B.? Wołów): Karch (ob. wyżej Karchowo), Karczowice (niezn. 1308 *Karzouiz* Wiersewitz—Góra): Karcz (1503 *Carcz*), Karnice (1391 *Carnice* Niewiesz—Turek, 1666—67 *Karnitz* Körnitz Żmigród): Karna (1136), Karpice (Niewiesz—Turek, ob. wyżej Karnice): Karp, Karpik (w Poznańskiem), Karpicz (1497 *Carpicz*), Karśnice (1394 Wilkowo Śmigiel) i Karsznice (1386 *Carsnicze* Łask): Karśnia (1448 *Carsznya*), Karsna (1200 t. s.), Katowice (niezn. 1310 *Cathowitz*

Oława): Kat (1545 *Kath*), Kawice (1217 *Kavici*, 1298 *Kawicz* Koitz Lubiąż—Parchowice): Kawa (w Poznańskiem), Kębłowice (1289 *Camblowo*, 1366 *Cambilwiz* Kammelwitz Głogów—Ścinawa, 1245 *Camblovici*, 1310 *Camblowitz* Kammelwitz Małkowice-Wrocław): Kębeł (1391 *Cambel*), Kęsice (ur. niezn. 1620—3 Bruczków): Kęsy (w Poznańskiem), Kęszyce (1410 *Canszicze* Ostrów) i Kęszyca (1299 *Kansycza s. Godnow*, 1329 *Konschycz* Kanschwitz Więzów): Kęszyca (1311 *Kanschiza*), Kierzkowice (c. 1414 *Korkowicz*, łuż. Ker'kojce Kerkwitz Gubin): Kierzek (w Poznańskiem, XV. w. nazw. *Kirkewitcz* w Fürstenbergu). Kierczyce (1221 *Kerchizi*, 1234 *Kercichi*, 1329 *Kerczicz* Kertschütz Środa): *Kierka (= Skierka XV w.), Kijowice (niezn. 1310 *Kyowitz* Bierutów—Oleśnica): Kij (1399 *Ky*), Kisielewice (1300 *Kyslicz*, XV w. *Kyslowicz* Kieselwitz Fürstenberg): Kisiel, Klesice czy Kniezice ⋙→ Knieziowice (1245 *Klesici*, 1383 *Kneschicz*, 1421 *Kneysicz* Knischwitz Więzów): *Kles czy Knież, Kleszczowice (1354 *Clesczowicz* Kleschwitz Wołów): Kleszcz (1517—19 *Clecz*), Klębanovice (Klebnitz, Klemnitz Głogów, 1245 *Clembanovici*, 1265 *Clebanowiz*, 1335 *Clebanowicz* Klemmerwitz Lignica): *Klęban, Kliszewice ⋙→ Klejświce (1666—67 Klischwitz Glieschwitz Żmigród): Klisz (ob. Kliszewo), Klusice (1580 *Clusitz* Klautsch Głogów): *Klus, Kłobukowice (1228 Mstów): *Kłobuk, Kłobuczek (1136 *Clobuchec*), Kłochowice (Klochowitz Dziadowa Kłoda): *Kłoch (por. Kłokowice pow. przemyski ←⋘ Kłok, 1517—19 *Klok*), Kłokoczyce (1290 *Glockszicz*, 1310 *Clocziti... Clokzithi*, 1354 *Glogschycz*, 1361 *Klocschicz* Glockschütz Trzebnica—Wrocław): *Kłokota (por. Kłokocin, pow. rybnicki i Kłokoczyn, pow. krakowski, czy = Klekota?). Kłomiszewice (1390 *Clomiszeuicze*, ob. Kłoniszew), Kłomnice (1405 *Clomicze* Radomsk): *Kłomia (kłomia i kłonia—sieć), Kobierzowice (Koberwitz Wrocław) i Kobierzyce (Köberwitz Raciborz): *Kobierz, Kobiorek (1534 *Cobyorek*), Kobylice (1224 *Cobelicz* Kobelwitz Trzebnica, ur. 1573 Bojanice—Świerczyna): Kobyła (ob. Kobylin), Kobyłczyce, (1220 *Cobylczycze* Częstochowa): Kobyłka (1136), Kochanowice (łuż. Kochanojce Kochsdorf Żegań): Kochan (1136), Kojakowice (1253 *Coiakoviz*, 1293 *Coiakowiz* ⋙→ Kujakowice Kunzendorf Kluczbork): *Kojak, Kołaczkowice (1310 Gostyń): Ko-

łaczek (1413), Komorowice (niezn. 1245 *Comornice?*), 1310 *Comorowitz* Wasserjentsch Wrocław: Komornik czy Komor (= Komar), Kopaszewice czy Kopciowice (1484 *Kopschewitz*, później *Kopschütz* Kutschwitz Głogów): Kopasz czy Kopeć (w Poznańskiem), Kopaszyce (Kapatschütz Trzebnica, por. Kopaszyce Środa, ob. Kopaszyn), Kopice (1570 *Kopicze* Brodnica, Koppitz Grotków): Kopa (w Poznańskiem), *Kokorzyce (Guckerwitz Środa): Kokora (ob. Kokorzyn), Korlice (ob. Chorzelice), Korzekwice (1310 *Korsequitz* ... *Korsequiz* Korkwitz Nissa-Ziębice): Korzekwa (ob. Korzekwin), Kościerzyce (niezn. 1310 *Costeritz* Oława—Brzeg): Kostera (ob. wyżej Kościerzyn), Kosowice, niegdyś też Kustowice (1400 Chossewitz Fürstenberg): Kos (ob. wyżej Kosowo), Kostrzewice (1386 Błaszki—Kalisz): Kostrzewa (1339 *Costrzewa*), Koszczowice (1666—67 *Koschczowitz* Kuschwitz Strzebicko—Milicz): *Koszcz, *Kostrzyce (1358 *Kystice* ... *Kosticze* ... *Kostrcze* Milicz, może = poprzednie): Kostra, Kustrzyce (1414 *Kustrzycze* Łask): Kustra, Kustrza (1554), Kotowice (1310 *Kothowiczi* Kottwitz Głogów, 1245 *Cothovici* Kottwitz Trzebnica—Wrocław): Kot, *Kozielice (1338 *Kozlicz* Kosel Głogów): Koziela (1505 *Cozyela*), Kozice a. Koziębice (ur. niezn. 1625—31 Żychów—Dębsko): Koza czy Kozięba, Kozłowice (1310 *Coslawicz*, nazw. 1490 *Coslowsky de terra Cruczborg* Koselwitz Gorzów—Olesno, Gnifgau—Dyhrnfurt): Kozieł (w Poznańskiem), Kotwasice (1396 *Kotwaszicze* Malanów): *Kotwas, Krajkowice (1402 Uniejów): Kraik (1136 *Craic*), Krajek (1193 *Cragec*), Krajko (1215 *Crayco*), Kraszewice (1511 *Krassowicze*, 1559 *Krasicza* Wieluń, 1266 *Crassewitz* ... *Craschaw* Kraschen Namysłów, ob. Kraszów, przed 1266 *Crassowicz*, 1310 *Crassow* superior, inf. Kraschen Syców, ob. Kraszów, 1250 *Crasovice*, 1330 *Craswicz* Croischwitz Świdnica): *Krasz, Krępowice i Krępice (1295 *Crampowicz*, 1336 *Crampicz* Krampitz Środa): Krępy, Krokocice (1391 *Crococzice* Małyń—Sieradz): Krokot (1403 *Crokot*), Krokosz (w Mpolsce), Królikowice (1310 *Krolikowiczi* Krolkwitz Kożuchów, 1342 *Krolicz*, 1346 *Krolkwitz* Krolkwitz Wrocław): Królik (w Poznańskiem), Kromolice (1392 Wielowieś): Kromoła (Mon. Pol. V. 573 *Cromola*), *Krotczyce (niezn. 1155 *Chitinchici*, 1245 *Crihnicici*, 1330 *Cruczicz* Kapsdorf Wrocław, niezn. 1434 *Croth-*

czicze ... *Krothczycze* Oborzyska): Krotka (1471) *Crothka*), Krotoszyce (1255 *Crotoziz*, 1310 *Crothositz* Kroitsch Lignica): Krotosza (1136, ob. wyżej Krotoszyn), Krzekotowice (1310 *Crecoscowicz* Pępowo): Krzekot (Mon. Pol. V. 688 *Crecot*), Krzepice Stare (1267, 1310 *Crippiz antiquum*) i Krzepice (1397 *castrum Crepicense*): *Krzepa, Krzepice czy Krzepościce (1245 *Crepost* Krippitz Więzów): Krzepost (1264 *Crepost* właśnie pod Więzowem), *Krzyślice (1360 *Krysilwicz* Kreiselwitz Borów—Wrocław): Krzyśla, Krześla (Mon. Pol. V. 692 *Crezla*, por. Krzyślice ➳ Krześlice Pobiedziska), Krzywanice (1408 *Crywanicze* Wiewiec, por. 1216 *Kriwiz* Krzywice Kriebitsch Altenburg): Krzywania (1655), Kukielice (1333 *Kukeliz*), 1336 *Cucelicz* ... *Cocolicz*, 1666—7 *Kucklitz* Guckelwitz Wrocław): *Kukieła, *Kunczyce (1332 *Wysoka s. Kunczschicz* Kundschütz Wrocław): *Kunka, Kuna (w Poznańskiem, *Kurcewice (Kurzwitz Trzebnica) i Kurcew (1434 *Curczewo* Pleszew): Kurcz (w Poznańskiem), Kurzec (1422 *Curzecz*), Kwaśnice (1358 *Qwasnicz* Quosnitz Oława): Kwas (w sąsiednim Piskorzowie 1300 *Chuaz*), Kwaśnik (w Poznańskiem), Kwiatkowice (1217 *Quatkovici* Łask, 1218 *villa Quatkonis* Alt Läst Lubiąż): Kwiatek (ob. wyżej Kwiatków), Kwielice (1253 *Quelici*, 1310 *Quelitz* Quilitz Głogów): *Kwila, Laskowice (Czartki—Męka, 1310 *Lascowitz* Laskowitz Kluczbork—Olesno): Lasek (XVII w. *Lassek* w Wpolsce), Lasocice (1305 Leszno, niezn. 1222 *Lasusici*, 1333 *Lassusino* Rychtal, chyba że to *Łososice i *Łososin, por. rz. Lasocina a. Łosocina l. dp. Nidy): Lasota, Lasowice (1297 *Lasoviz* Gr., Kl. Lassowitz Kluczbork): Las (na Pomorzu), Latomice (1666—67 *Latomitz* Wrocław): *Lutoma, *Latonia, Latowice (1240 *Latouiz*, 1410 *Latowo* Ostrów): *Lato, Lepowice (Ociąż): *Lep, *Lgowice (Ilgowitz Głogów, por. Lgiń ➳ Ilgen, Lesice (1217 *Lessici* Leschwitz Lubiąż, wzg. na Krzywiniu): *Lesica (lub apelatywum), Leszkowice (1310 *Leschowiczii* Leschkowitz Głogów): Leszek, Licienice (1155 *Licenici*, 1342 *Lyzalicz*, Knie Licaice Leisewitz Oława): *Licien, *Lucien, Liskonice (1293 *Llyskonicy*, 1357 *Lisconici*) ➳ Lisków (Turek): *Liskoń, Lisoń (w Poznańskiem), Lisowice (1357 Działoszyn, 1245 *Lisouici*, 1318 *Laschovicz* Läschwitz Lignica, 1314 *Lesowicz*, 1331 *Leswitz* Lehsewitz

Ścinawa, 1310 *Lyssowitz* Lissowitz Lubliniec): Lis i Lisek (w Poznańskiem), Lubiec (1247 *Lubizi*, 1506 *Leubenitz*, 1613 *Lubicza* Leimnitz Meszecin): Luba (nazw. rodu rycerskiego), Lubiszewice (1319 *Lubyschowo*, 1520 *Łubyeschovicze* Niemysłów): *Lubisz, Lubocice (niezn. 1511 Karsy): Lubota, Lubocic (1415 w tejże okolicy), Luboradzice (niezn. 1358 *Luboraczicze* Sieradz): Luborad (ob. wyżej Luboradz), Luboszowice (łuż. Lubošojce Liebesitz Gubin Muka): *Lubosz, *Luboszyce ⤞ *Luboszna czy *Luboszyna (1295 *Lubsna* Liebschütz Kożuchów, por. 961 *Liubisici* Lobitzsch w Turyngji i Lubosina ⤞ Lubośna Gnin): *Lubocha, ż. Lubochna (1334), Lurczyce (dok. *Lohrschz* Lauersitz Osetno — Góra): Lurka (pl. na Drzonku), Łabiszyce (1310 *Lapschitz* Labschütz Żmigród, niezn. 1310 *Labschiczi* Wołów): Łabisza (1462 *Labyscha*), Łabiszka (1511 *Labyszka*), Ładzice (1406 Radomsk): Łada (nazw. rodu rycerskiego), Łobudzice (1400 *Lobodzicze* Małyń — Sieradz): Łoboda (1412 *Loboda*, łoboda = lebioda), Łochowice (niezn. 1136 *Lochovici* Kalisz): Łoch (ob. też Łochowo i Łuchowy), Łososice (ob. Lasocice), Łososiowice (1208 *Lozozevich*, 1289 *Lossossewicz*, 1303 *Lossowiz* Losswitz Wołów): Łosoś (1303 *Lossoz*), Łowkowice (1253 *Ulofcha* t. j. U Łowka, 1283 *Leucowiz* Kluczbork): Łowek, Łowęcice (1221 *Loventizi* Lobetinz Środa, 1392 *Lowanczicze* Cerekwica): Łowęta (1136 *Louanta*), *Łysowice czy Lisowice (niezn. 1221 *Liszevizi*, 1276 *Lihissovichi*, 1262 *Lisoboc* t. j. Łysobok czy tu? Środa): Łys(y), Łyszkowice (1391 *de Lyscouicz* Turek): Łysek (1504 *Lyszek*) i Łysień (1446 *Lyssen*), Machnice (1208 *Machnici* Machnitz Trzebnica, 1379 *de Mechnicz* (?), 1447 i 1518 *Machnycze* ⤞ Mechnice Mikorzyn): *Machna (= Marcin czy Maciej), ż. Machna (= Magdalena), Magnice (1250, 1323 *Magnicz* Magnitz Oltaschin Wrocław): ż. Magna (1250), Malewice (1288, 90 *Malewicz*, 1310 *Malvenici* s. *Molowitz* Mollwitz Brzeg, 1326 *de Malewitz* Mallwitz Sommerfeld): *Mal, Malewicz (w Poznańskiem), Malonowice (1136 *Malonovici* (⤞ Malanów (Turek): *Malon, *Małomice (1329 *Malmitz*, dziś t. s. Sprotawa): *Małoma (por. Małomin pow. lipnowski), *Małucice (1202 *parvum Malut... parvum Maluze*, 1217 *Malcici* Chomiąża — Środa, 1217 *Maluce*, 1245 *Maluch*, 1310 *Malutz* Ma-

litsch Jawor): Maluta (por. Malutków ⋙→ Malkendorf Sulęcin), Maluszyce (1203 *Mallussino* Maluschütz Trzebnica, 1248 Dąbrowa Radomsk) i Maluszyn (1266 *Maluschin* Radomsk): *Malucha, *Malusza, *Małucha, Manice ⋙→ Monice (ob. wyżej Manina), Maślice (1193 *Maslec,* 1295 *Moslicz,* 1310 *Maslitz* Masselwitz Wrocław) i Masłowice (1294 *Mazlow... Maslovich* Wieluń): Masło (1103! *Maslo*), *Mazutkowice (1301 *Massetkowitz,* 1310 *Mazuthowitz,* XVII w. *Moschetaw* Wołów): *Mazutek, Mąkoszyce (1308 Ostrzeszów, 1264 *Manschowicz* (?), 1350 *Mancoschicz* Mangschütz Brzeg) i Mąkosza (1136 *Mancossa*), Mędlewice (1245 *Mandlovici,* 1310 *Mandlow* Mandelau Głogów): *Mędel (Mędlewski w Poznańskiem), Mękarzewice (1334 *de Mankarsewicz,* 1403 *Mankirwicz* Mankerwitz Trzebnica): Mękarz (1423 *Mankarius* czy = Makary jak Pakosław: Pękosław?), Mianowice (Kępno): Mian (1460 *Myan*), Miechowice (1310 *Mechowitz* Mechwitz Olawa): Miech (w Poznańskiem), Mierzyce (1386 *de Merzicz* Wieluń): Miara (w Poznańskiem), Milanowice (niezn. 1253 *Millenowici,* 1502 *Mislanowicze (!),* 1613 *Milianowicze* Wieruszów, czy Wilanów?): *Milan, Milejowice (1310 *Mileiowitz,* 1358 *Milowicz* Mellowitz Wrocław): Milej (1136) i Milejów (1176 Piotrków), Mileszyce (1310 *Mileschiti,* 1327 *Meloschitz,* 1382 *Meloschicz,* 1444 *Miloschicz* Meleschwitz Wrocław): Milesza (ob. wyżej Mileszyn), *Milęcice (1250 *Milecic* Mstów): Milęta (1334 *Mileta,* ob. wyżej Milęcin), Miłaczewice (1407 *Milaczeuicze* Turek, ob. wyżej Miławczowo), Miłkowice (niezn. 1358 *Milkowicze* Milicz, 1374 *Milcowo... de Milcowicz* Turek): Miłek (1204 *Milek*), Miłochowice (niezn. 1310 *Milohoviczi* Milicz): Miłoch (1136 *Miloch*), Miłocice (1266 *Milotzitz* Mühlatschütz Oleśnica, por. Miłocice pow. miechowski, łuż. Miłocicy Miltitz): Miłota (1265), Miłogostowice (niezn. 1358 *Milogostowicze* Milicz): Miłogost (Mon. Pol. V. 572 Lib. Fr. Lub. *Milogost*), Miłoradzice (1345 *Milradicz* Mühlräditz Lubień—Lüben): Miłorad (ob. wyżej Miłoradz), Miłosławice (1358 *Myloslawicze* Mislawitz Milicz): Miłosław (Mon. Pol. V. 573 *Milozlau*), Miłostowice (niezn. 1136 *Milostovici* Sieradz): Miłost (Mon. Pol. V. 576 *Milost*), Miłowice (1288 *Milowicz* Mühlwitz Syców, dłuż. Miłojce Mildenau Żarów): Miło (1272 *Mylo*), Minice (1203 *Minichi* Mühnitz

Trzebnica, por. Minicze pow. słucki i Miniewo ⋙→ Młyniewo Grodzisk): *Minia, Mińkowice (1295 *Mikowicz*, 1310 *Michowitz* Minkowitz Bierutów, 1221 *Minkowitz*, 1266 *Minckowitz*, 1279 *Minkenowe*, 1360 *Minkenow* Minken Oława): *Minik, Mnisław (1031 *Mnislau*), Mirkowice (niezn. 1435 Rydzyna, 1295 *de Mierkowicz* Mirkau Trzebnica): Mirek (ob. Mirków), Mojaczowice (1392 *Moyaczouicz*) ⋙→ Majaczewice (Burzenin): *Mojacz, Mojęcice (1202 *Moiansitz*, 1210 *Moyancici*, 1310 *Moyanocziczi* Mondschütz Wołów): *Mojęta, Mokowice (1310 *Mocowitz* Mogwitz Grotków): Mok (Mon. Pol. V. 575 Lib. Fr. Lub. *Moc*), Mościeszyce (1246 *Mostezsici*) ⋙→ Mościszki (Lubiń): *Mościesza, Moślice (1310 *Moslicze* Muschlitz Twardagóra, por. os. Möschlitz Rudolstadt w Turyngji): *Mośla, Mostowice (1444 *Mosswitz*... *Mostowiz* Moswitz Głogów): *Most, Moszyce (niezn. 1298 *Moszyce* Kalisz, por. Moszyn, 1576 *Moszyno* pow. pułtuski): *Mocha, Moch (1525), Motolewice (niezn. 1246 Cichowo): *Motol (stpol. motol = motyl, czes. motolík t. s.), Mozgolice (niezn. 1513 Borzęcice): *Mozgoła, Mroczkowice (1414 *Mroczkouicze*, 1415 *Mroczky*) ⋙→ Mroczki (Staw): Mroczek, Mstowice (niezn. 1310 *Mistovici* Pstrzejowice Trzebnica): Msta (ob. Mstów), Myjomice (1253 *Migemici*... *Migonici* Kępno): *Myjom, Myślniowice (1310 *Myslnowiczi*) ⋙→ Myślniew (Kobylagóra): Myślen (ob. wyżej), Myszkowice (Tokary—Turek): Myszko (1437 *Mysko*) i Myszek (1413, może też Mikołaj, 1538 *Nicolaus al. Mysko*), Nabyszyce (1369 Odolanów): *Nabysz, Bysz (1519—30), Naczęsławice (1393 *Naczanslauice*) ⋙→ Nacesławice (Chlewo—Kalisz) i Nacisławice (1310 *Naceslavicze relictae Naczconis* Koźle): Naczęsław (1293 *Nacesl. v. Nacisl.*), Naczkowice (1392 *Naczky*, 1394 *Naczkouicz*) ⋙→ Nacki (Tubądzin—Turek): Naczek, *Nadalice (1250 *Nadlic* Nädlitz Wrocław, 1310 *Nadliczi sive Sulenczino* Saulwitz Oława, Mycielski Niedzielce, por. 961—5 *Nedialisci* Nedlitz Magdeburg): *Nadała, było na Śląsku także nazw. Nieudał (1204 *Neudal*), Nagodowice (Ludwigsdorf Kluczbork): Nagod (1204 t. s.), *Napszonowice (niezn. 1322 *Nopeshonowitz* Trzebnica—Góra): *Napszono (por. niezn. os. Pszonna a. Pszeniczna Ciświca), Naramice (1419 nazw. *Naramszki*, 1460 *Naramnycze* Wieluń): Naram (1366 *Naram de Naramovicze* Poznań, stpol. naremny = gwałtowny,

ulewny, czes. náramný prędki, ogromny), Nawojowice (niezn. 1208 *Navoyovici* Trzebnica): Nawoj (Mon. Pol. V. 576 Lib. Fr. Lub. *Navoy*), Nieborzyce (1312 *Neboriz*, 1380 *Neborza*) ⟶ Nieborze (Wolsztyn): Nieborza (1388 *Neborza*), Niemirowice (niezn. 1217 *Nemirovici* Lignica): Niemir, Niemierzyce (1330 *Nemirse* Granowo): Niemierza, Niemkowice (Nimkowitz Ścinawa, por. Niemkowicze pow. rohaczowski): *Niemek, Niemojewice (1417 *Nemogeuice*, ob. wyżej Niemojów), Niemysłowice (1262 *Nimisloviczi* Sieradz) i Niemysłowice (1310 *Nemislovitz* Buchelsdorf i *Nemislow* Neuhof Prądnik): *Niemysł, *Nieradzice czy *Nieraczyce (1310 *Nerocziczi* Nährschütz Góra): *Nieracz (por. ur. Nieracz 1650—59 Mochy), Nieśbędowice (1310 *Nessebandowitz* Nüssdorf Niemodlin): Nieśbąd (ob. Nieśbędowo), Niestachowice (1310 *Nestchowiczi*, 1466 *Nigestaw*, 1474 *Nistigau* Nisgowe Wołów): *Niestach (por. niezn. Niestachów, 1253 *Nyestachow*, Poznań), *Niesulice (j. 1470 *Nysschelisch*, 1499 *Nieschlitzsee* Nischlitz See Sulichów): Niesuł (1136 *Nessul*... *Nezul*, jeżeli zaś *Nysschelisch* = Niesłusz, ob. wyżej), Niesułowice (1358 *Nesulowicze* Nesselwitz Milicz), Nietszyce (1295 *Necsiz*, 1310 *Nexicz* Nettschütz Kożuchów): *Nietsza (por. niezn. 1310 *Netizlawitz* t. j. Niecisławice Rybnik i wyżej Nieciczów ⟶ Netsche), Nieścice (ob. Unieścice), Nieznanice (1400 Kłomnice Radomsk): *Nieznan, Nieżnowice (niezn. 1311 *Nyesnoviz*, 1426 *Nyeznowicze* Niałek): *Nieżen, *Nosalewice (1666—67 *Heudanchen sive Naselwitz* Haidänichen Wrocław—Borów): Nosal (1342), *Nosidłowice (dłuż. Nosydłajce Nossdorf Żarów): *Nosidło, (jak *Trapidło, głuż. Trapidłów Trattlau), Noskowice (niezn. 1256 *Noscovici* Rychtal): Nosek (ob. Nosków), Nosocice czy Nosowice (1295 *Nosca*, 1298 (?) *Nastwitz*, 1310 *Nastycz*, 1320 *Nasseticz*, 1327 *Nassowiz* Noswitz Głogów): Nos (1421), *Nosota (por. 1378 *Nosoczyno* ⟶ Nożyczyn Strzelno), Nosto (kanclerz książęcy na Śląsku na schyłku XIII w.), *Nosocice (niezn. 1310 *Nostici* Kożuchów, por. łuż. *Nosacicy* nm. Nostitz pow. lubijski), Nowinice (niezn. 1448 *de Nowenyecz*, 1581 *Nowiennicze* Tłoki): Nowina (nazw. rodu rycerskiego), Kojęcice (Kuntschwitz, ob. Kojęcin), Oczkowice (1210—17 *villa Trestioconis* t. j. Trzeszczyokowo niepewne, 1294 *Oczkowicze* Niepart): Oczko (1520), Okrzeszyce (1295 *Ocressicz* Unchristen Bismarks-

felde Wrocław, 1318 *Ocresiz* Ziębice): Okrzesza (1237 Tomasz *Ocresych* t. j. Okrzeszyc i Okrzeszy Wrząca ⟶ Akresch Fronze Wołów), Okolice (1250 *Ocholici*, 1336 *Occulicz* Ocklitz Środa): *Okol (czy Okal, por. Okalewo ⟶ Okolewo Poznań), Opojowice (1417 Czarnożyły): *Opoj, *Oporzyce (1336 *Opirsicz* Opperschütz Wrocław): *Opora, Napora (1682—83), Oraczewice (niezn. 1415 Krotoszyn): Oracz (1271 *filius Oracii* czy Horacy?), Osięcice (niezn. 1360 *Oszezycze* Ostrzeszów): *Osięta (jak Wierzbięta), Osłowice (1310 *Oslowiczi* Osselwitz Wołów): Osieł (1183 *Ozel*), Osobowice (1237 *Ozobowicz*, 1268 *Ozzobowitz* Oswitz Wrocław): *Osoba, Ostrożyce (niezn. 1310 *Ostrosiczi* Ostrzeszów): Ostroga (w tych stronach w Siemianicach), Ozorzęcice a. Ozorowice (1155 *Ozorentici*, 1203 *Ozoroviche*, 1245 *Ozoretichi*, 1267 *Ozorovic* Oderwitz Wrocław): *Ozorzęta, *Ozor (por .Ozorzyn—Mąkolno), Pakostowice (1331 *de Pacostowitz*, 1666—67 *Pakoschwitz* Packuswitz Wołów): *Pakost (por. m. Pakość), Palice (1245 *Palici apud Dobressam* Paulwitz Trzebnica): *Pała (czy Paweł), Panowice (1362 Turek, nazw. 1281 *de Panewicz*, 1312 *Panowicz* Pannwitz Trzebnica—Wrocław): Pan (1407), Parchowice (1217 *Parchovici* Parchwitz zach. Lubiąża): *Parch, Parcice (1461 Wieluń): *Parcica (parcica = otwór w kamieniu młyńskim), Parłowice (ob. Barlewice), Parszowice (niezn. 1310 *Parsowiczi*, 1382 *Parschaw*, 1497 *Parsaw* Wrocław, por. Parszów pow. iłżecki): *Parsz, Parzniewice (1393 Piotrków): *Parzeń, Parzenic (1278 *Pareniz... Paranic*), Parzuchowice (niezn. 1400 *Parzchy... Parzuchowicze* Sieradz): *Parzuch, Pasierbice (1310 *Pasirbicz*) ⟶ Pasierby (Kołaczkowice): Pasierb (1499 *Pasyrb*), Pasikurowice (1332 *Pasicurowicz* Paschkerwitz Trzebnica i odwrotnie Kuropas, 1310 *Curopasch* Korpitz Niemodlin): *Pasikur (jak Pasikoń), Paszkowice (XIV w. *Strigonowicz al. Pascowicz* Paschwitz Wrocław): Paszek (także = Paweł), *Paszowice (1288 *Paschowicz*, 1310 *Passowitz* Poischwitz Jawor): *Pasz, Październowice (Malanów—Turek): Paździoro (1429 *Paszdzoro*), Pełczyce (1299 *Polganovo s. Pelciz* Peltschütz Oława, 1322 *Polsicz*, 1323 *Polziz* Peltschütz Borów—Oława): Pełka, Pałka (w Poznańskiem) może i *Połka, Pęcławice (1389 *Panczslauice* Strońsk): Pęcław (1403 *Panczslaw*), Pępice (1310 *Pambitz* Pampitz Brzeg): Pęp (ob. Pępowo), *Pęporowice (niezn.

Pamrbowitz Konradswaldau Brzeg): *Pępor, Pępiorek (1506—46 *Pampyorek*), Pempera (w Poznańskiem), Pichlice (1266 Wieluń): *Pichla, Piecowice (1254 *Pecare*, 1441 *Piecowice* Dörndorf Oleśnica): Piec (w Poznańskiem), Pielaszkowice (1267 *Pelechovich*, 1268 *Pelascowiz*, 1334 *Pilossovicz* Pläswitz Strzegom, por. Pielaszów pow. sandomierski): *Pielasz, *Pielaszek (ob. wyżej Pielachów), Pichorowice (1217 *Pichorovici* Peicherwitz Środa): *Pichor, Pijanowice (ob. niżej), Piorunowice (1390, ob. wyżej Piorunów), Piorunowice a. Piorunkowice (1310 *Perunchovitz*, później *Perunowitz* Schweinsdorf Prądnik: *Piorunek Piskorzowice (1333 *Piscorwicz* Peiskerwitz Środa): *Piskorz (ob. Piskorzów), Piwonice (1282 *Pywniz... Piwonice* Kalisz): Piwona (1194 *Piuona*), Pliszkowice (1317 *Plischcowitz* Pleischwitz Wrocław): *Pliszka, Plugawice (1310 *Plugaviczi* Wyszanów): Plugawy (1630—80), Pokojowice (1222 *Pocoyowicz* Bogwitz Grotków): Pokój, Polanowice (ob. wyżej), Politalice (1393 *Palutalicz*, 1398 *Polutalicze*, 1407 *Politalice* Grocholice—Piotrków), *Polutała, Polkowicz (1291 *Polkwitz*, 1310 *Polcowitz* m. Polkwitz, Kl. Polkwitz Sprotawa, 1362 *Pulkewicz* ⋙→ Polkowskie Namysłów, 1217 *Polcovici* Polkau Bolesławiec Śl., Polkendorf Środa); Polk (1136 *Polc*), Poluszowice ⋙→ Polszowice (niezn. 1310 *Polschowicz* Krobia, czy to samo co 1585 *Połuszyny* ⋙→ Polucin Zaorle?): *Polusz, Poniatowice (1268 *Ponatovicz*, 1296 *de Ponatowicz* Pontwitz Oleśnica): Poniat (ob. Poniatów), Popęsice (1295 *Poppasiz*, 1310 *Popansziczi al. Popschicz* Poppschütz Kożuchów): *Popęsa (por. Pęsy pow. płoński i nazw. Pęsa, 1294 *Pansa*, na Śląsku), Popielowice (Poppelwitz Oława, możliwe jednak także Popowice): Popiel (ob. wyżej), Poryszowice (1496 *Porzyszowycze*) ⋙→ Porszewice (Łask) i Porszewice (1208, 1326 *Purschwiz* Porschütz Ścinawa): *Porysz i *Porzysz (por. sporysz), Poryszyce (1341 *Porsicz* Głogów, por. niezn. Poryszyce, 1320 *Porissiczi* Sławsko — Strzelno), Posadowice (1266 *Posadowitz* Postelwitz Bierutów): *Posad, Posadzy (w Poznańskiem), Postękalice (1398 Bogdanów—Piotrków): *Postękała, Poździenice (1403 *Pozennice*, 1418 *Pozdzenicze*) ⋙→ Pożdżenice (Łask): *Pożen, *Pozdzien, Prawocice (1347 *Prawocicz*, 1420 *Prawoczicz* Probotschütz Trzenica, już 1304 *Proposchicz?*): Prawota (Mon. Pol. V. 709 kl.

św. Wincentego w Wrocł. *Prauota*, ob. też Prawocin), Prędkowice ⇻ Prętkowice (1398 Białcz): Prędki (w Poznańskiem), Prośnice (1310 *Brosznitcz*, 1330 *de Prosnicz*, 1381 *Prosnitz*) ⇻ Proślice (Proschlitz Byczyna): Prosna (nazw. rodu rycerskiego), Przechyrowice (niezn. 1531 Poznań): *Przechyra, Przecławice (1289 *Prsedzlawice* Prisselwitz Wrocław, 1351 *Przdslawicz* Pristelwitz Trzebnica): Przedsław, Przecław, Przewakowice (1245 *Prevacovici*, 1271 *Prevacovich Gallicorum*, *Pr. Polonorum*, 1310 *Prziakowitz*) ⇻ Włochy (Wallendorf Wołczyn): *Przewak, Przezuszowice os. niezn. (XII w. *Presusovici* Śl., por. Uszyce): *Przezuszy, Przyborowice (niezn. 1310 *Prziborowitz*, 1329 *Prsibow* Krosno—Zielonagóra): Przybor (ob. Przyborów), Przybysławice (1392 Odolanów, niezn. 1438 Kromolice—Koźmin): Przybysław, Przygodzice (1403 Ostrów): Przygoda (w Poznańskiem), Przytkowice (1666—7 *Przidkowitz* Przittkowitz Trzebnica): *Przytek, Pstrzejowice (1245 *Pstrsiouiczi*, 1310 *Pstrzeiowicz* Stroehoff Trzebnica, por. Pstroszyce pow. miechowski): *Pstrzej, *Pstrocha, Ptaszkowice (1386 Łask): Ptaszek (1224 *Ptasek*), Pudliszkowice (1398 *Pudliszkowo*, 1407 *Pudliszcouicze*) ⇻ Pudliszki (Krobia): Pudliszek (ob. Pudliszkowo), Pyrzyce (niezn. 1278 *Pyriz* Przemęt): *Pyro, *Pyra, Pyszyce czy Pyżyce (1241 *Piszice*, 1425 *Piszice*, 1469 *Pyssycze*, 1555—58 *Pissycze*, 1578 *Pizicze*) ⇻ Pyrzyce ⇻ Perzyce (Zduny): Pysza (1209 *Pischa*), Pyszka (w Poznańskiem), Pytowice (1401 *Pithouice* Kamieńsk): Pyt (1534 *Pyth*), Raciborowice (niezn. 1412 Czechel, 1337 *Raczeborwicz*, 1554 *Ratzeborowicz v. Raciborowice* Jentsch Wrocław): Racibor, Raćmierzyce (1269 *Razomericz*, 1312 *Rathmiricz*, 1323 *de Razmeriz*, 1331 *Rathmerowicz* Dürrjentsch Wrocław): Racimir (1149 *Rathimir*), Racławice (1325 *Raslovicz s. Buslavicz* Rasschwitz Heidänichen Wrocław): Racław, Raczkowice (1401 Radomsk): Raczek (ob. Raczków), Raczyniewice (1305 *Racziniviz* Rosswitz Borów— Oława): *Raczyń, Radakowice (1301 *Radacowicz* Rackschütz Środa): Radak (pocz. XIII w.), *Radakowice (1267 *villa Radoconis* Rädlitz Ścinawa) i Radkowice (1245 *Radkovicz* Racksdorf Niemcza): Radek, Radszyce i Raczyce (niezn. 1507 *Radczyce* Kęszyce—Ostrów, 1510 *Raczicze*, 1579 *Radszicze* ⇻ Raczyce Odolanów, 1431 *Ratschicz* Radschütz Chobień—

Ścinawa, 1263 *Radsici*, 1302 *Rezzicz* Rätsch Ziębice, 1318 *Retschicz* Raatz Ziębice): Radsza (ob. Radszyn ⇛→ Raczyn), Radlice (niezn. 1136 *Radlici* Kalisz): Radlica (1276 *Radliza*), Radło (XIV w.), Radliczyce (1339 *de Radliczych* Rajsk), Radłowice (1428 *Radlowice... Radlowo*) ⇛→ Radłów (Pogrzybów) i Radłowice (1333 *Radilwicz* Radlowitz Oława), Radostkowice i Radoszkowice (1411 *Redoszkowice*, 1412 *Radosthkowice*) ⇛→ Radostków (Borowno): Radostek i Radoszek, Radoszkowice, Radoszowice, Raczkowice, Radochowice (1245 *Radosovici*, 1310 *Raczcowiczi... Radochowiczi*, 1321 *Radeschowycz*, 1358 *Radoschkovicz* Raduschkowitz Oława): Radosz, *Radoch, Radoszek, Raczek, Radoszewice (1459 Wieluń): Radosz (1136 *Rados, Redos*), Raduczyce (1299 *Raduczyce* Wieluń): *Raduk(a), Radwancice (1338 *Radventicz* Radwanitz Wrocław): *Radwaniec, jeszcze *Radwanów (1310 *Radwansdorf* Ransdorf Głogów) i Radwansmühle (Twardagóra), Radzewice (1310 *Reddowitz*, 1524 *Rasewitz*, 1569 *Resewicz* Reesewitz Oleśnica): *Radz (por. Radzewo Śrem), Radziechowice (1520 Radomsk): *Radziech, Rakoniewice (1252 *comes Raczon... Raczonoviczi*, 1334 *Rakonyevycze*): Raczon, *Rakoń, Rakowice (1386 Sieradz, 1253 *Bacowiczi* ⇛→ Raków Kępno, Rackwitz Juliusburg — Syców, 1315 *Rakewietz*, dziś Rackisches Feld Göhlen Fürstenberg): Rak (ob. Raków), Ralewice (1363 Zadzim): *Ral, *Ranachowice (Ranchwitz Strzelno): *Ranach (por. Ranachów pow. iłżecki), Raszewice (1204 *Rasseuichi*, 1208 *Rassovici* Raschewitz Stróża—Trzebnica) i tamże Raszów (1203 *Rassovo*, 1348 *Raschov* Raschen Trzebnica), Raszewice (Raschwitz Brzeg): Rasz (ob. wyżej Raszów), Ratowice (1245 *Rathovici* Rattwitz Wrocław—Oława): *Rat (por. Ratowo pow. mławski), Rąpice (1236 *Rupici*, 1249 *Rampitz* Rampitz Fürstenberg): *Rąp, *Rąpa, Rembielice Szl. (1266 Parzymiechy) i Rembielice Król. (1397 Kłobucko): Rąbiel (1244 *Rambel*), Repotowice (niezn. 1203 *Repotovichi*, ob. Repotów), Rędziszewice (niezn. 1155 *Rendissevici* Trzebnica, ob. Rędziszew), Rogalice (1310 *Rogaliti* Rogelwitz Brzeg): Rogala (nazw. rodu rycerskiego), Rogaszyce (1310 *Rogaschizi* Ostrzeszów): Rogasza (1471), Rojęczyce (1310 *Roiaczicz*, 1470 *Rayǫnczycze*, 1475 *Royaczycze*) ⇛→ Rojęczyn (Roniken Góra): *Ro-

jęta, Rościeszewice (niezn. 1469 Koźmin): *Rościesz, Rościce (niezn. 1310 *Rostici* Kożuchów): *Rosta, Rozrażewice i Rozdrażewice (1250 *Rosdraseuice*) ➵ Zarzew (Łódź): *Rozraz (ob. Rozrazew), Rożdżałowice (1418 *Rosdzalowicze*) ➵ Rożdżały (Sieradz): Rożdżał (ob. Rożdżałowa), Rubice (1406 *Rubicze* Sieradz): *Ruba, Ruchocice (1398 Wolsztyn): Ruchota (1479), Rudlice (1416 *de Rudlicza*, 1502 *Rudlicze* Wieluń i tamże ur. Rudnik i rz. Ruda): Rudło (w Wpolsce, było jednak pewnie obce *Rudlo* 1288) może i *Rudna, Rusinowice (1202 *Rusinoviz* Ruschdorf Środa): Rusin (ob. wyżej), Ruszkowice (1307 *Ruschvitz... Ruschevich*, 1310 *Rustowicz* Rauschwitz Głogów): Rusek czy Ruszek (1529), Rybczyce (1311 *Ribetiz* Reipzig Frankfurt): Rybka (w Poznańskiem), Ryba (XV w. *Rybe* w okolicy), Rychłocice (1415 Wieluń): *Rychłota, Rýchłowice (1459 Wieluń): *Rychły, Ryczkowice (1463 *Riczkowice*) ➵ Ryskowice Janków Zaleśny): Ryczek (1511—13 i dziś w Poznańskiem), *Ryszewice (Kl. Rischwitz Oława): Rysz (por. Ryszewo pow. mogileński), Rysiowice (1244 *villa Ryzonis*, 1310 *Rysovitz*, 1368 *de Ryzewicz* Reisewitz Grotków): Ryś, Sadzarzewice (łuż. Sazařejce Sadersdorf Gubin): *Sadzarz, Sadowice (1507 *Sadowice*, ob. wyżej Sadowie), Sadowice (ob. Zawidowice Oleśnica), Sadowice (1338 *Sadvicz* Sadewitz Niemcza, ob. jednak drugie Sadewitz pod Zadowicami): *Sad, Sakowice (1392 *Zachouicz*, 1417 *Szachouicz*, ob. Saków), Samice (ob. wyżej Zamętno), Samborowice (niezn. 1406 *Szamborouicze*, 1434 *Swyeborowicze* Karzec, 1310 *Samborowitz* Poln. Tschammendorf Strzelno): Sambor, Sampołowice (1398 *Szǫpilewicze* ➵ Sempółki (Niewiesz): *Sępoł, Sępołowicz (1391 *Zepolouicz* tamże, 1435 *Szanpyel*), Ściborowice (1310 *Stiborowitz* Stiebendorf Prądnik): Ścibor, Ścieżerowice (1217 *Scizerovici*, 1348 *Czesurowicz villa Cesorowici* Zieserwitz Środa, por. Ścieżarno pow. rzeczycki): *Ścieżer, Siecieborowice (1286 *Zczaroborovicz*, 1315 *Cziczborsdorf*, 1323 *de Seczeborowicz*, 1363 *Czuczoborsdorf* Sitzmannsdorf Oława): Siecebor (1258 *Sicebor*), Sędzice (1397 *Sandzice* Wróblew — Turek, 1299 *Sandicz*, 1310, 28 *Sanczicz* Senditz Trzebnica, 1353 *Schultheissowitz* Schottwitz Wrocław): Sędzia (1397 *Sandza*), Sędziejowice (1136 *Zandeievici* Łask): Sędziej (1136 *Zandey*), Sędzimirowice

20*

(1484—93 Staw—Kalisz): Sędzimir, Siedlakowice (1245 *Sedlacovici* Schiedlagwitz Wrocław): Siedłak, Siedla (1200 *Sedla*), Siedlikowice (1310 *Sedlicowiczi*) ⇶→ Siedlików (Ostrzeszów): Siedlik (ob. wyżej), Siedzice (1067! *Sedicz*, 1310 *Schediz*... *Sedecz* Schätz Góra): Siedza (XVI w. *Sziedza* w Wpolsce), Siemidrożyce (1253 *Semidrosici*, 1312 *Semydrosicz* Schöbekirch Środa, tego źródła także Sendraszyce Sendraschütz Frejno, Twardagóra i czes. Sendrazice, 1297 *de Zendrasicz*, i Siedmirogów Borek): Siemidróg (Mon. Pol. V. 696, kl. św. Winc. w Wrocł. *Semidroh*), Siemakowice a. Siemczyce (1337 *Symacouicz* Simschütz Kąt Śl.): *Siemak, *Siemka, Siemikowice (1403 *Szemicouicz*,) ⇶→ Siemkowice (Wieluń): Siemik, Sierosławice (niezn. 1561 Konojad, 1384 Schiroslawitz Byczyna): Sierosław (1136 *Siroslau*), Sieroszewice (1440 Ostrów): *Sierosz, Sierpowice (1414 nazw. *Sirpowsky*, 1415 *Syrpowo*, 1492 *Sirpowicze*, 1559 *Szierpi* Iwanowice): Sierp (ob. Sierpowo), Siestrzechowice (niezn. 1310 *Sestrechovitz* Grotków): *Siestrzech, Siewieruszowice (1386 *Seuorz*, 1391 *Seweruszowicze*) ⇶→ Siewieruszki (Turek): *Siewior, *Sikorowice (Schickerwitz Trzebnica) i Sikorzyce (1329 *Sykorsicz* Meesendorf Środa, sikora=Meise): Sikor (w Prusiech), Sikora (w Poznańskiem), Siodełkowice (1310 *Sodlcovitz* Schilkowitz Wołów) i Siodełkowo (1546 Pobiedziska): Siodełek (1136 *Sodlc*, XV w. *Szodlek*), Skarbimirzyce (1357 *Scarbimirzice*) ⇶→ Skalmierzyce (Ostrów) i Skarbimirzyce (1406 *Scarbimirz*, 1411 *Scarbimirzicze*) ⇶→ Skalmierz (Staw—Kalisz): Skarbimir, *Skarbiszowice (łuż. Skarbiszecy i Skarbiszojce Skarbersdorf Rozborz—Rotenburg) i Skarbiszew (1461 *Skarbischhof* Karbischau Niemodlin): *Skarbisz, Skaszyce (1208 *Zkassici*, 1218 *Zkasic* Herrenkaschütz, Gr. Kaschütz, Peterkaschütz ⇶→ Piotrkowice i Piotrkosice Trzebnica—Milicz): Skasza (1400 *Skassa*), Skoczenice (1155 *Scotenici*, 1218 *Scocenic*, 1245 *Scocenici*, 1310 *Scoczenicza*, 1666—67 *Skoczynin* Skotschenine Trzebnica): *Skoczeń (por. Skoczenina ur. Radzewo), Skoraszewice (1310 *Curascowicz*, 1315 *Scorossewicz* Gostyń) i Skoroszowice (1284 *Scorossow* Korschütz i Korschwitz Ziębice): Skorosz (ob. wyżej Skoroszów), Kuraszek (już r. 1136 *Curassec*), Skorzynice (1208 *Zkorinice*, 1266 *Corslitz*, 1376 *Corlicz* Korschlitz Oleśnica): *Skorzyna jak Kurzyna

(1683—85), *Skrzeblewice (1346 *Crebilwicz* Woigwitz Wrocław, por. wyżej Skrzebowa): *Skrzebel (skrzebeł = wróbel), Skrzydlewice (1285 *Cridlicz*, 1319 *Cridilwicz* Kreidelwitz Głogów): Skrzydło (ob. Skrzydłów), *Skwarzyce (1323 *Quaritz*, 1331 *Quaricz* Quaritz Głogów): Skwara (por. Skwarzyno ⤞ Skwarzymowo Trzemeszno i nazw. 1393 *Thom. Quarczicz*), Słanowice (1301 *Slatnowicz*, 1310 *Slawowitz*, 1336 *de Slanowitz* Schlanowitz Wołów): Słan (ob. Słanowo), Sławęcice (1067! *Slavoczicz*, 1304 *Slavcicz*, 1310 *Slavocicz*, 1313 *Slavencicz* Schlabitz Góra, Schlabitz Milicz): Sławęta (ob. Sławęcin), Sławkowice a. Sławikowice (niezn. 1310 *Slavcovicz*, 1407 *Slauik Slauicowski* Krobia) i *Sławkowice (łuż. Słavkojce Schlagsdorf Gubin): Sławek i Sławik, Sławnikowice (1413 *de Slawnikouicze* Sieradz): Sławnik (X w.), Sławoborowice (1414 Ostrów): Sławobor (Mon. Pol. V. 650 *Slawoboris* gen.), Sławoszowice (niezn. 1310 *Slavoschoviczi*, 1358 *Slouoschowicze* Milicz): Sławosz (ob. Sławoszewo), Smarchowice (1295 *Smarchowitz* Marchwitz, ob. Smarchów), Smarczowice czy Smardzowice (1155 *Zmarsovici*, 1245 *Smarchovo*, 1310 *Smarcow* Schmortsch Wrocław): Smarcz czy Smardz (ob. Smarczów), Śmiełowice (1310 *Chmelow*, 1311 *Kmelow*, 1334 *Smelowicz* Schmellwitz Środa): Trzmiel (w Poznańskiem) Ścmiel (1428 *Sczmel*), Smogorzewice (1288 *de Smogorwicz*, ob. Smogorzewo), Smolice (1243 Gostyń): Smoła, Smołczyce (1411 *Smolczicz* Schmoltschütz Oleśnica): Smołka i Smolka (na Śląsku), Sobiesirowice (niezn. 1319 *Zobezyrowicz* Lubień—Lüben): Sobiesir (Mon. Pol. V. 579 Lib. Fr. Lub. *Sobesir*), Sobkowice (1328 *Zobcowicz* Zopkendorf Środa): Sobek, Sobolewice (niezn. 1263 *Sobolici* Zoebelwitz Bytom—Kożuchów, czy Zedelsdorf?): Sobol (ob. wyżej Sobolewo), Sokołowice (1288 *Socolovicz* Zucklau Oleśnica): Sokół (ob. Sokołów), Sośnieszowice (1310 *Sossnessowitz*) ⤞ Sośniczowice Gliwice): Sośniesz (ob. Sośnieszów), Sośnice (1253 *Zochnice*) ⤞ Sośnie (Wyszanów): Sosna, Sowczyce (1296 *Sowczicze* Schoffschütz Olesno): Sowka (XVI w. w Wpolsce), Sowice (1136 *Sovici*) ⤞ Sowina (Pleszew) i Sowice (niezn. 1415 *Sowicze* Świerczyna): Sowa (1449 *Schowa*), Sowikowice (niezn. 1467 Zdziechowice—Olesno): *Sowik (por. Sowikowo ⤞ Sojkowo Inowrocław), Spalice (1288 *Spaliz* Spahlitz

Oleśnica): Spała i Wspała (XVI w. w Łodzi), Spratkowice (1301 *Zpratkovicz* Uniejów): *Spratek (ob. Pratków), Spytkowice (1350 *Spithkowicz,* 1400 *Spitcowo,* 1404 *Spithcoŭice*) ↠ Spytkówki (Wyskoć): Spytek (ob. Spytkowo), Stablowice (1288 *Stablowiz,* 1319 *Stablowicz* Stablewitz Wrocław): *Stabel, Staromice (1407 Czartki—Kalisz): Staroma (nazw. rodu rycerskiego), Starowice (1310 *Starowicz* Starrwitz Grotków): Stary, Starzenice (1395 *Starzenicze* Wieluń): *Starzeń, Staszowice (Stassowitz Wołów—Trzebnica): Stasz (por. Staszów pow. sandomierski), Stelszyce (niezn. 1310 *Stelsiche s. Biscopitz* Bierutów): *Stelsza (?), Sternalice (1471 *Stirnadlitz* Sternalitz Olesno, por. Sternalice, 1531 *Strnadlice* pow. sandomierski): Sternal (1310 *apud Styrnadlonem* = trznadel), Stępocice (1323 *Stampaticz* Głogów): Stępota (1301 *Stampota*), Stoszowice (1316, Stöschwitz Kąt): Stosz (1244 *Stosso*), Strachocice (1386 *Strachoczicz* Turek): Strachota (ob. Strachocin), Strachowice (z końca XIII w. *de Strachowicz* Strachwitz Wrocław): Strach (ob. Strachowo), Strykowice (1370 *Strikowicz* Streichwitz Fürstenberg): Stryk (1420 *Strik*), Strzeganowice (1155 *Ztreganovici,* 1310 *Striganowiczi,* XIV w. *Strigonowicz* al. *Pascowicz* Paschwitz Wrocław): *Strzegan, Strzeszowice (niezn. 1310 *Stressovichi*... *Stressowiz*... *Sccessowitz* Góra): Strzesz (1136 *Stres*), Strzeżewice (1294 *Stresevich*) ↠ Strzyżewice (Leszno) i *Strzeżewice (łuż. Tśežojce Tzschacksdorf Żarów): Strzeż (XIII w. *Strezo*), Suchocice (niezn. 1565 Jaromierz): *Suchota, Sulątkowice (1398) ↠ Ślątkowice Łask): Sulątko (ob. Sulątkowo), Sulimowice (1411 *Szulimouicze,* ob. Sulimów), Sulisławice (1410 Dobrzec—Kalisz, niezn. 1155 ex dono *Sulizelavi Sulizclavici*... *Sulizelavici,* 1245 *Sulislaviczi* Wischawe Trzebnica): Sulisław, Suliszewice (1400 Kalisz): Sulisz (1136 *Sulis*), Sulmierzyce (m. 1427 *Sulmirzicze*... *Sulymyrzycze,* os. 1402 *Sulimirzicze* Brzeźnica): Sulimir (1165!), Sułkowice (1232 *Sulkowa Crobya,* 1335 *Crob Sulconis,* 1510 *Sukowicze* Krobia): Sułek, Sulek (w Poznańskiem), Sułostowice (1386) ↠ Słostowice (Kamieńsk): *Sułost, Sułoszowice (niezn. 1258, 1299 z końca XIII w. *Zulos de Zulosowitz,* 1299 *Sulosowicz* Sitzmannsdorf Oława): Sułosz (1155 *Suloz*), Suślice (Schüsslitz Wrocław): Suseł (ob. Susłów), Swaratowice (1208 *Zvaratovici,*

1310 *Swarathowicz* Schweretau Trzebnica): *Swarat (pewnie jak Domarat), *Swaromice (1448 *Swarmeniczsche Grenze*, 1687—88 *Schwarnitz*, dziś t. s. Sulichów): *Swaroma (por. Swaromje ➳ Swareml pow. osterski na Zadnieprzu), Swędzieniewice (1390 *Swandzeneuicze* Łask): Swędzena (1391 *Swandzena*), Świemice (1391 nazw. *Swemicski*, 1507 *Szwyemycze*) ➳ Świnice (Chlewo—Kalisz): Świema (1377 *Swema* pewnie = *Wszema, Wszemir), Swojčzyce (1292 *Swoyczce*, 1293 *Swojczicze*, 1310 *Schwoytsch*) ➳ Swojec (Schwoitsch Wrocław): *Swojcza (por. Swojczów pow. włodzimierski), Swojsza (1295 *Swoyssa*), Suszkowice (1261 *Suscouiz* Tschauschwitz Grotków): Suszek (w Poznańskiem), Sychowice (1217 *Sychovici*, 1223 *Sychow* Seichau Jawor): Sych (XVI w. *Sich*), Szadkowice (1406 *de Schadcouicze* Szadek): *Szadek, Szadurczyce (1310 *Zadurczicz*, 1371 *Schedilwicz* Schaderwitz Niemodlin): *Szadurka, Sadura (w Poznańskiem), Szaszorowice (niezn. 1308 *Sasorouiz* Góra): Szaszor (= orzeł, nazw. rodu rycer. Opalów), Szczepowice (1417 Konojad): *Szczep, Szczepko (1432 *Sczepko*), Szczepa (z końca XIV w.), Szczodrowice (1376 *Strodowicz*) ➳ Szczodrów (Schollendorf (Syców): Szczodro (1429 *Sczodro*), Szczytkowice (1203 *Stitkovichi*, 1204 *Stitcovich*, 1236 *Sczitkovicze* Schickwitz Trzebnica): Szczytek (1204 *Scitek*, jego syn *Zussa* w Szczytkowicach), Szukalice (1326 *Zuchaliz*, 1329 *Szukalycz*, 1352 *Schukelicz* Tschauchelwitz Wrocław): Szukała (w Poznańskiem), Szurzyce (1245 *Schurici*, 1310 *Schurithi* Schauerwitz Wrocław, por. Surzyce a. Szurzyce pow. wołkowyski): *Szura, Szur i Sura (w Poznańskiem), Szydłowice (1288 *Sidlowiz*, 1295 *Sydloviz* Scheidelwitz Brzeg): Szydło (1136 *Sidlo*), Targoszyce (1289 Wyganów): Targosza (1136 *Targossa*), Tarchowice a. Tarchały (1217 *Tarchowici*, 1312 *Tharchalsdorf* Tarxdorf Wołów): *Tarch, Tarsza (por. Tarszyce ➳ Tarce), Tarchała (ob. Tarchalin), Trąbice (niezn. 1418 *Trambicze* Sieradz): Trąba (ob. wyżej Trąbin), Trusice (Truschütz Olesno) i Truszczyce (Truschütz Tarnowskie Góry): *Trusià, Truśka (XVI w. *Truska*), Trzęsowice (niezn. 1245 *Transovici* Trzebnica, 1331 *Trąnsowicze* ➳ Trzęsów (Rajsk): *Trząs (ob. Trząsów), Turkowice (1136 *Turcovici* Turek, 1245 *Turcovici* ➳ Turkowy Bralin): Turek, Tworzjanice (1391 *Tworko de Tworzianicze*, 1412 *Tworziyanowo*...

Thworzianowicze 1414 *Thworziyancouicze*) ⟹ Tworzanice (Rydzyna): Tworzjan i Tworko (= Florjan), *Tupalice (Teupłitz Żarów): *Tupała (jak Rudnica ⟹ Reudnitz), Uciechowice (niezn. 1310 *Uczechowicz* Krosno—Zielonagóra): Uciech (ob. Uciechów), Unieścice (1310 *Nesticz*, 1670 *Niswicz* Nistitz Ścinawa—Góra): *Uniest, Unięcice (1294 *Crobya q. d. Unentina*) ⟹ Humiętki (Krobia): Unięta, Unorowice (1155 *Hurovici*, 1246 *Unorovici*): Unor (1244 *Wnor*, czes. os. Vnorow i niezn. Wnorowa 1520 Łęczyca) czy Wnor, Uściszowice (niezn. 1358 *Wstyschowicze*... *Wstischowicze* Milicz, por. Uściszowice pow. pińczowski): *Uścisz, Uszyce (1386 *de Uschicz* Gorzów—Olesno, por. Uszyce, 965 *Usizi* Eutzsch Wittenberg nad Łabą): *Ucho, Wabnice (1266 *Wabniz*, 1268 *Wabenitz* Wabnitz Oleśnica): *Wabna (por. powabny), Waliszewice (1386 Chlewo—Kalisz): *W*alisz (ob. Waliszewo), Walewice (1400 *Walewitz* Wallwitz Sulęcin, Sulmierzyce—Radomsk): Wal (1466), Wąbnice (1358 *Wambnicze* Wembowitz Milicz): *Wąbna (ob. wyżej Wąbiów i Wabnice), Wągnice (1310 *Wangenitz*, 1328 *Wangenicz*, 1670 *Wengstadt* Wendstadt Góra): *Wągna, Wąsice (Wundschütz Kluczbork): Wąs (1706, jeżeli to zaś stara nazwa, mogłyby być *Unieszyce), Wędrzyce (Wandritsch Ścinawa): Wędro (ob. Wędrzyn), Węglewice (1459 Cieszęcin—Wieluń): Węgiel (ob. Węglew), Wężowice (1666—67 *Wenschowitz* Wensewitz Frejno, czy Więzowice jak niżej?): Wąż (XV w. *Wansz* t. j. Wąs czy Wąż), Wiechlice (1240, 60 *Vechlic*, 1283 *Weychelsdorph* Wichelsdorf Sprotawa): *Wiechel, Wiechucice (1386 *Wechuczicz* Sieradz): *Wiechuta, *Wiechciowice (niezn. 1310 *Wechczowitz* Grotków): Wiecheć (1436 *Wechecz*), *Wiekowice (1309 *Woikowitz*(?), 1333 *Weckowicz*, 1374 *Wokowicz*, *Welkowicz* Weigwitz Turów—Wrocław): *Wieko, Wiek (XVI. w. w Wpolsce), Wielszczyce (1374 *Welscicze* ⟹ Wieszczyce (Uniejów): *Wielszka (czy *Wietszczyce ⟸ *Wietszka, ob. niżej Wietrzyce), Wierzbięcice (niezn. 1360 *Wirzbenczicze*, 1471 *Wyrzbyanthky* Leszno): Wierzbięta (1360 tamże), Wierzchosławice (1400 *Virzchoslavice* Sobótka): Wierzchosław, Wierzchowice (1310 *Wyrchowycze* Würchwitz Głogów, 1327 *Wirchowicz* Wirrwitz Wrocław, 1358 *Wirzchowicze* Wirschkowitz Milicz): *Wierzch, *Wierzejewice, także *Wierszowice (1304 *Versovice*

1310 *Werowiczi*, druga *Werewiczi*, trzecia *Wersowitz Pauli* Gr., Kl. Wiersewitz i Gewehrsewitz Góra): Wierzej (a), (por. Wierzejewice Trląg), Wierzemił (1204 *Wersemil*), Wieszkowice (niezn. 1253 *Vescouici*... *Woskowici* Kępno): Wieszek (ob. Wieszkowo), Wosko (1565 *Wosko*, 1454—1508 *Woszko*, por. Woskowice Lorenzdorf Namysłów), Wietszyce (1310 *Wethcze* Wettschütz Głogów, por. Wietszyn ➳ Wieczyn (Żegocin): Wietcha (Wietecha w Mpolsce, wiotchy, i wiotki = wątły), Więcemierzyce (1261 *Venzemericz* Winzenberg Grotków): Więcemir (1202 *Vincemir*, zam. Vintemir), Więckowice (1210 *Wenczkowicze* Wienskowitz Gorzów): Więcek (ob. Więcków), Więzowice (1155 *Venzovici*, 1245 *Wanzow*) ➳ Więzów (Wansen Olawa): *Wiąz, *Wikłowice (Weckelwitz Głogów): *Wikło (ob. Wikłów), Wilczkowice (1386 *de Wilczkowicz* Błaszki, 1299 *Wilczcovicz* ➳ Wilczków Niewiesz—Turek): Wilczek, Wilkonice (1310 *bona Wilkonis*, 1427 *Wilconicze* Pępowo): Wilkoń, Wilkowice (1295 *Wilcow* Wilkowitz, ob. Wilków, 1513 *Wilkowicz* Wilschwitz, pewnie ⬸ Wilczewice Gubin): Wilk, Wilkszyce (1386 *Wilczicze*, 1410 *Vixicze*, 1457 *Ioh. Vilxa de Vylyxycze* Chlewo—Kalisz, Wildschütz Wrocław, 1310 *Wilczicz*, 1359 *Wilckschicz* Wildschütz Lignica): Wilksa, Wiślanowice (niezn. 1368 *Nadlicz al. Wyslanowicz* Wrocław): *Wiślan, Witanowice (1310 *Wytanowiczi* Weichwitz Głogów, por. Witanowice pow. wadowicki): Witan (1520 *Wythan*), Witkowice (1399 Borowno—Radomsk, 1434 *Vithcowicze* ➳ Witkówki Wyskoć): Witek (w Poznańskiem), Witowice ➳ Witkowice (1298 *Witowicz*, 1319 *Wythowiz* zam. *Wychowiz*, 1335 *Withovicz* Weigwitz Olawa): Wit (może być także chrześcijańskie imię), Wkrzyce (ob. Wkrzyn), Włodowice (1250 Mstów): Włod, Włodek, Włoszakowice (1401 *Wlossakowicze* Dłużyna): Włoszak (pocz. XV w. *Wloszak*), Włynice (1405 *de Vlynecz* Gidle): *Włyn (a), Wnorowice (ob. Unorowice), Wojciechowice (niezn. 1406 *Woyczechouice* Błaszki, 1266 *Alberti villa*, 1339 *Woycechouicz* Woitsdorf Namysłów, 1310 *Woyczechovicz Zyzlai* ➳ może Ligota Dzysławska Syców), Wojkowice (1309 *Woykowitz*, 1321 *Woykewiz*, 1329, 53 *Woykewicz* Woigwitz Środa—Wrocław): Woik (1250 *Woyk*), Wojnowice (niezn. 1290 Kalisz, 1415 Leszno, 1278

Wognovicze Wohnwitz Środa, niezn. 1291 *Wynowicz*, 1330 *Woynowicz* Wüstendorf—Zindel Wrocław): Woin (1391 *Voyn*), Wojsławice (1410 Chlewo — Kalisz, 1311 Korczew — Sieradz, Woislawitz Byczyna, 1416 *Woyslawicz* Woiselwitz Oława—Strzelno, 1310 *Woyslai villa* Woiselsdorf Grotków): Woisław, Wojszyce (1249 *Voysici*, 1336 *Woyschicz* Woischwitz Wrocław): Wojsza (ob. Wojszyn), Wojcice (1357 *Woycyce*, 1406 *Woyuczicze* Błaszki): Wojuta (ob. Wójcin), Wolenice (1338 *Wonelyczy* (!) Rozdrażew): *Wolen czy *Wonel, Wronowice (1403 Łask, niezn. 1375 *Wronowicze* Śląsk): Wron (ob. Wronowo), Wrzeszczewice (1420 Łask) i Wrzeszczów (niezn. 1490 *Wrziesczaw* Góra): Wrzeszcz, Wyszkowice (niezn. z końca XII w. *Wiscowicz*, 1313 *Wyscowicz* Pischkawe? Wrocław): Wyszek (ob. Wyszkowy), Wyszynice (1253 *Wischinici*) ⋙→ Wyszanów (Kępno): *Wyszyn(a), Wzorowice (niezn. 1136 *Vzorovici* Kalisz): *Wzor, Zaborowice (niezn. 1401 Rososzyca, 1490 nm. Saborwitz Bojanowo N.—Góra): Zabor (1165! i 1204), Zadowice (1213 *a Zadovich* Godziesze, 1336 *Zadowicz*, 1342 *Sadowicz*, 1360 *Zadewicz* Sadewitz Sośnica—Wrocław): Zad (1204), Zagadłowice (niezn. 1306 *Zagadlovicz* Chomiąża—Środa): Zagadło (1261 *Zagadlco*, 1264 *Zagadlo*), Zagajewice (1336 *Sagencz (!)*, 1425 *Sagwicz*, 1548 *Sigwitz* Sägewitz Wrocław): Zagaj (pocz. XV w. *Zagay*), Zajączkowice (1357 *Zayanczkowicze*) ⋙→ Zajączki (Częstochowa) i Zajęczkowice (1310 *Zaieczcowicz*) ⋙→ Zajączki (Ostrzeszów, ob. Zajęczkowo): Zajączek, Zawidowice (1268, 88 *Zauidouici.., Zawidowiz*, 1310 *Sedwitz* Sadewitz Oleśnica, 1335 Pleszew): *Zawid, Zawiszyce (1308 *Savisciz* Sallschütz Góra): Zawisza, Zazimorowice (niezn. 1520 *Zarzymorovycze* Chlewo-Kalisz, por. Zimorowicze a. Simorowicze pow. bobrujski): *Zazimor, Ząbkowice (XV w. Będzin, m. 1287 Frankenstein): Ząbek (1484 *Zǫmbek*), Zborowice (1155 *Sborovici*, 1310 *Sborowitz... Sporowitz* Spurwitz Więzów—Oława): Zbor (ob. Zborów), Zbylice (niezn. 1537 *Sbilicze* Szadek): *Zbył, Zbylucice (1301 *Sbylut d... Sbyluczicz*) ⋙→ Zbylczyce (Turek): Zbylut, Zbanice (ob. Dzbanice), Zdziechowice (1679 *Dziechowice*, 1687 *Zdziechowitz* Seichwitz Gorzów): Zdziech (Mon. Pol. V. 578 Lib. Fr. Lub. *Sdeh*), Zdzienice (1416 *Sdzynice* Malanów — Turek): Zdzinia (1467 *Zdzynya*), Zdzienice (1618—20 *Zdzeniczki* Goli-

szew — Kalisz), Zdzieszulice (1402 Grocholice — Piotrków): *Zdziesuł, Zdzieszyce (1275, 90 *Sdeschizc*, 1310 nazw. *Sdesitz*, 1666—67 *Ieschitz s. Iaselitz* Ieschütz Trzebnica, 1338 *Zeschütz, Zessichicz* Seschwitz Wrocław—Borów): Zdziesza (1268 *Sdessa*), Zdzisławice (niezn. 1405 *Sczislauicze* Kuklinów, 1310 *Radina villa Zyczlai*, 1329 *de Sdislavicz*, 1376 *Czyslai villa* »—> Dzysławice Distelwitz Syców, 1310 *Woyczechoviczi Zyczlai* Ellguth Distelwitz tamże): Zdzisław, Zdziwujowice (niezn. 1279 transs. *Sdiuuyouice* zam. *Sdiuuy*... Klonowa — Sieradz): Zdziwuj (1136 *Zdeuy*), Zębowice (1310 *Sambowitz* Zembowitz Olesno, 1345 *Sambowicz*, 1360 *Sambicz* Sambowitz Wrocław): Ząb (ob. Zębowo), Zieleńczyce (1380 Marzenin — Łask): Zieleniec (jeżeli zaś pierwotne Zielęcice, ob. Zielęcin), Ziemice (1401 *de Semicz*, 1423 *Zemicze*) »—> Zimnice (Świerczyna): Ziema (ob. Ziemin), Ziemikowice (Zimikowice niezn. 1754 Staw Kalisz): *Ziemik czy *Zimik (por. Małozimic 1136), Ziębice (już 1253 *Munsterberck* Münsterberg): Zięba (XVII w. *Ziemba*), Złochowice (1660 Kłobucko): *Złoch, Żrzebkowice (1308 nazw. *Pasco Grsebkowich* Schriegwitz Środa): Żrzebko (1241 *Srzebko*, 1417 *Srzebek*), Zwiastowiec (1386 *Zwastouice*) »—> Zwiasty (Zadzim): *Zwiast (czes. Zvěst), *Żeglice os. (1345 *Sigelicz* Sieglitz Głogów): *Żegiel, Żelazkowice (1310 *Selescowitz* Schlesswitz Wołów—Góra): Żelazek i Żelazko (ob. Żelazków), Żerochowice (niezn. 1250 *Zyrothovici!* Mstów, 1386 *Zirochowo*, 1424 *Syrochowicze* »—> Żerochów Jeziorsko): Żyroch (ob. Żyrochowo), Żeronice (1370 *Zyronyce... Zeronicze* Boleszczyn—Turek): *Żeroń, Żerosławice (1394 *Syroslauicze*, 1424 *Ziroslauicze* Charłupia): Żyrosław, Żeruczyce (1300 *Seruzici*, 1310 *Zeruche*, 1455 *Sirczicz* Zweihof Wrocław): Żyruk (1204 *Ziruk*), Żerzęcice (XV w. *Rzerzanczycze*) »—> Rzeżęczyce (Kłomnice — Radomsk): *Żerzęta, *Żyrzęta, Żychowice (1293 *prope Zichovich*) »—> Żychów (Lisków): Żych (ob. Żychów), Żylice (1591 Łaszczyn): Żyła (1296 *Zilae* gen.), Żyłka (1136 *Silca*), Żytowice (1423 Mikołajewice): Żyto (w Poznańskiem).

Z obcych imion.

Abramowice (1386 Błaszki), Adamczewice (1393 *Adamczewicze*) »—> Jadamki (Błaszki), Albrechcice (niezn. 1310

Albrechczicz Trzebnica), Aleksandrowice (1666—67, Alexandrowitz Wołów), Andrzejkowice (1285 *Andrecoviz*, 1316 *Andrzecowicz* Höckricht Olawa), Andrychowice a. Jędrzychowice (1318 *Henrici villa*, 1422 *Gendrzichowicze* Heyersdorf Wschowa), Baldwinowice (1310 *Baldwinowitz*) ⇛→ Balnowice (Belmsdorf Namysłów), Bałdowice (1310 *Beldowycze* Ostrzeszów): *Bełdo czy *Baldo, Bełda (XVI w.), Bartkowice (niezn. 1413), Bartłomiejewice (niezn. 1514 Krotoszyn), Bartoszewice (1290 *Bartosevici* Jutrosin, 1740 Niechłód), Benice (1358 *Bynycze* Krotoszyn): Binia czy Bynia (1435 *Bynya*, 1420 *Benedictus de Bynice*), Bienędzice (1337 *de Benazycz* Wieluń): Bienęda (1173 *Beneda*, 1436 *Benøda*), Bieniowice (Bienowitz Wąsosz, czy = 1310 *Wenecze?*), Bieniszowice (niezn. 1323 *Byenissowicze* Biskupice Smolane): *Bienisz, Bieńkowice (1336 *Bencowicz* Benkwitz Wrocław): Bieniek, Biernacice (1399 *de Birnaczicz*, 1411 *Bernard. de Bernaczicze*) ⇛→ Biernatki (Zborów—Kalisz), Biernacice (Grabów), Biertółcice (1310 *Bertoldi villa* Bertolschütz Byczyna — Kluczbork), Błaszkowice (1386) ⇛→ Błaszki, Colnerzowice (niezn. 1206 *Colnerowiz* Wrocław, Namysłów): Colner (1369 *Czolner*), Danielowice (1313 nazw. *Daniolowicz*, 1334 *de Dangilwicz*) ⇛→ Dalinów (Dammelwitz Olawa), *Detlebowice (niezn. 1257 *Dlebowize* Śmigiel): Detlef (imię w rodzie Junoszów w okolicy Bojanowa Starego), Dobiercice (1498 *n. Nic. Dobyrsky* Wilmsdorf Byczyna), Dobiertowice (1666 — 1667 *Dobiertowitz* Dobrtowitz Trzebnica): Dobert, Domajowice (Thomaskirch Olawa, ob. Domaniew ⇛→ Domaniowice), Dominikowice (1407 Uniejów), Dzieciartowice (1392 *Dzeczarthi*, 1421 *Dzeczartowice* ⇛→ Dzięciary (Rozprza): Dithart (c. 900 *Dithhart de Thuringia*, 1399 *Dzedzarth de Kobilki*), Dziepołtowice (1386 *Dzepoltow*, 1397 *Cepolcza*, 1398 *Dzepolthowicze... Dzepolte*) ⇛→ Dziepułć Radomsk: Dziepołt (1385 *Dzepold* = Diepold), Dzietrzychowice (1253 *Lubnicz Theodrici... villa Theodrici*, 1520 *Dzyetrzychowycze*) ⇛→ Dzietrzkowice (Wieluń): Dzietrzych (= Teoderyk, Dietrich), Gabrzjałowice (1386, 1417 *Gabriel de Gawrzyaolowicze*) ⇛→ Gawrzałów ⇛→ Gorzałów (Kalisz), Gawłowice (1386 Turek), Giernocice (Goernsdorf Syców): Gernot, Gierołcice (Jeroltschütz Kluczbork): Gerolt, Gunczerzewice (1339, 1444,

Günterwitz Wrocław), Hartwigowice ⋙→ Jastrzygowice (Jastrzigowitz Gorzów—Olesno), Hertmanice (1407 *Hertmanicze*) ⋙→ Hetmanice (Lgiń), Hugowice (1310 *Iugowitz... Hawgendorf*) ⋙→ Igłowice (Namysłów), Hynkowice (1490 *Hynkwicz* Hengwitz Wąsosz), Iljaszowice (1346 *Ylyaszkewicz*, 1391 *Fredrich de Wliaszewicze*, 1448 *Yliaschowicz* Loischwitz Trzebnica): Iljasz, Iwanowice (1392 Kalisz, niezn. 1317 *Ywanowicz* Wołów): Iwan (= Jan i Iwon), Jakowice (1288 *Iasowiz*(!), 1291 *Iexindorf*, 1353 *Ieczcowicz* Jaetzdorf Oława), Jaksonowice (ob. Jaksonów), Jakubice (1403 Charłupia—Turek), Jakubowice (1310 *Iacobi villa* Jakobsdorf Kluczbork), Jakubikowice (1310 *Iacubowicowitz* Jakobsdorf Wołów), Janczewice (niezn. 1393), Januszowice (1352 Kleinburg—Wrocław), Januszowice czy Janiszykowice (1253 *Ianisicowici*, 1336 *Iancowicz* Jäntschdorf Wrocław—Oleśnica), Jankowice (1386 Uniejów, niezn. 1395 Kuklinów, 1310 *Iancowitz*, 1352 *Iankowicz* Ienkwitz Brzeg, 1288 *Iencoviz* Ienkwitz Oleśnica—Wrocław, 1597 *Iancowitz* Jungwitz Olawa, 1350 *Ienkowicz* Iäckel Wrocław), Janowice (1310 *Ianowitz* Iohnwitz Wrocław, Janowitz Wrocław, 1386 Błaszki), Jaśkowice (1327 *Ieschowicz* Iäschkowitz Wrocław, 1312 *Iescowiz* Iäschwitz i Stein Wrocław—Borów, 1306 *Iascovicz*, 1338 *Ieskindorf* Iäschkendorf Środa, 1414 *Gischkowicz* Jaschkowitz Byczyna, niezn. 1318 *Yeskowicz* Wołów), Jęsikowice (niezn. 1297 *Gensicowiz* Środa): *Jęsik, Jęsiek (w Poznańskiem = Andrzej), Jurgowice (1257 *Gurgovicz*, 1263 *Gorgowicz*, Görkwitz Milicz), Jurczyce (1361 *Iürtschitz*, 1376 *Iorcz* Iörtsch Wrocław—Ścinawa, Damroth Jerzyce), Karłowice (Karlowitz Gorzów, Karlsmarkt), Klimęcice (niezn. 1360 *Clymanczicze*, 1434 *Clymyanthki* Żbiki—Pleszew): Klimęta (= Klemens), Koniatowice (1294 *de Konyatovich*) ⋙→ Konaty (Ostrówek—Wieluń): Konat (= Kunat, 1397 *Kunath*), Konracikowice (1326 *Conraticovicz* Kunert—Olawa), Kolędzice (niezn. 1392 *de Colandzicz* Błaszki): Kolęda (1292 *Colenda*, 1298 t. s. *Coluda*), Krczonowice (1386 *Krczon... Cristin... de Krczonouicz*, 1412 *Krczonowicz* Błaszki): Krczon (= Krystyn), Krzyżanowice (niezn. 1358 *Crziczanowicze... Crziczonowicze* Milicz, 1327 *Ksrischanowicz* Kryschanowitz Wrocław, niezn. 1339 *Crishanowicz* Krieblowitz, 1679 *Krzizankowic* Krysanowitz Gorzów): Krzyżan (1136 *Crisan* = Chrysostom), Krzyżowice, (1288

Crisowiz, 1493 *Criczowitz* Kreisewitz Brzeg, por. Krzyżowy, 1237 *Cruczerdorf* Kreisewitz Głubczyce), Kubczyce (ur. niezn. 1445 *Kubczycze* Sepno): Kubka (= Kuba, czy *Kupczyce?), Kurdwanice (niezn. 1589—60 *Kurdwancze*, 1614 *Kurdwanice* Sulejewo — Goniembice): *Kurdwan (por. Kurdwanów, 1254 *Corduanow*, pow. wielicki), Lenartowice (1395 Pleszew, 1361 *Lenarthowicz* Leonhardwitz Sroda—Uradz), Luchowice (1261 *Lochuz* t. j. Lochuć jak Dziepołtowice ⋙→ Dziepułć, 1308 *Lutoldi villa*, 1310 *Luchowitz* Lochwitz Krosno): Luch (= Lutold), Ludgierzowice (1253 *Ludigerovici*, 1327 *Ludgerowicz* Lückerwitz Trzebnica), Lupołtowice (1336 *Lupoltowicz* Leopoldowitz Wrocław), *Łazarzewice (Lahserwitz Wołów), Łukaszowice (1310 *Lucassowitz s. Lucowitz*, 1347 *Lukowicz* Laugwitz Brzeg, 1306 *Lucaschowitz* Domasław — Wrocław, 1336 *Lukasschowicz* ⋙→ Lukaschke Schönbankwitz Borów — Wrocław), Maciejewice (1586) ⋙→ Maciejew (Rozdrażew), Maciszewice (1391 *Maczeywssowicz* Błaszki): *Maciejusz, Maćkowice (niezn. 1358 *Maczcowicze* Milicz), Magnuszewice (1393 Jarocin, 1398 *Magnuszewice* ⋙→ Magnusy Łask,[1] 1310 *Magnussowitz* Mangersdorf Niemodlin): Magnus, *Markwarcice czy *Markwarciec (1253 *Marquarce* t. j. Markwarce) ⋙→ Marchwacz Kalisz), Marszowice (1329 *v. Marschowicz*, 1336 *Marschowicz* Marschwitz Środa—Wrocław, 1253 *Marsouici*, 1310 *Marschowitz*, 1335 *Marschow* Oława): Marsz (1396 = Marcin), Marzęcice (1405 Makowiska): Marzęta (1275 *Mareta*), *Maszewice (Masswitz Strzelno): *Masz (= Marcin czy Maciej), Michalice (1288, Michelsdorf Namysłów), Michałowice (1264 *Michalowicz* Michelwitz Brzeg, Wrocław, niezn. 1203 *villa Michaelis*, 1208 *Michalovici* Kaszów—Trzebnica), Mikołajewice (1421 Turek), Mikulice (1390 Dobra—Turek), Mikorzyce (1369 Mikorzino, 1401 *Mikorzicze* Parzno—Piotrków): Mikora (ob. wyżej Mikorzyn), Mikoszewice (1391 ⋙→ Mikoszki (Głuchowo), Ogierzyce (1416 *Ogirschitz* Oggerschütz Świebodzin): Ogier (1153 *Ogerius*, franc. Augier, łać. Augerius), Olbrachcice czy Olbrachcie (niezn. 1444 *Olbrachczye* Świdnica), Olbrachcice (1310 *Olbrechtsdorf* ⋙→ Ulbersdorf Sprotawa), Olbrachtowice (1310 *Olbrechtowitz*) ⋙→ Wojciechowice (Woitsdorf Namysłów), Oldrzyce (1345 *Olderow*, Damroth *Oldrzeczyc* Oldern Wrocław), Oldrzychowice (1310 *Oldrichovo*

Crassowo, 1569 *Ulrichowicz*) ⋙→ Hałdrychowice i Fodrzychowice Ulbersdorf (Syców), Pabjanowice (1412) ⋙→ Fabjanów (Sośnica): Fabjan (stąd w Poznańskiem Fabiś, Fabisz, Babis, Pabiś Mon. Pol. V. 694 *Pabisius*), Pawłowice (1245 *Palici apud Dobressam* czy tu? Paulwitz Jaksonów—Trzebnica, 1310 *Paulowitzi* Pawelwitz Domaszyn—Oleśnica, Paulwitz Syców—Stradom, 1310 *Pauli villa*, 1679 *Pawlowic* Paulsdorf Gorzów, 1233, 1310 *Pawlowitz* Paulsdorf Namysłów, 1267 *Paulovici*, 1208 *Paulovo* Pawellau Trzebnica—Psiepole, 1217 *Paulovici* Pohlwitz Lignica, pewnie także Polwitz Olawa), Piłatowice (1310 *Pylatovitz*, 1382 *Pilatindorf* Pilkendorf Niemodlin), Pietrzanowice (Petranowitz Wołów), Pietrzykowice (1284 *Petricovici*) ⋙→ Pietrzyków (Rajsk), Pijanowice (1310 Krobia): Pijan (ob. Pijanowo), Piotraszewice (1402) ⋙→ Pietrachy (Zadzim), Pietrasz, Piotrkowice ⋙→ Piotrowice (1203 *Potrcovichi*, 1223 *Petrcovice*, Gr. Peterwitz Trzebnica—Stróża, 1310 *Petirkowicz*, 1337 *Petrowitcz* Kl. Peterwitz Wrocław), Piotrkowice (1666—67 *Pietrkowic*, 1683—85 *Piotrkowice* Peterkaschütz Milicz), Piotrowice (1391 Charłupia, 1428 Gołanice, 1408 Goniembice, 1310 *Petroviczi* Kl. Peterwitz Wołów—Wąsosz, 1310 *Petrowitz* Petersdorf Sprotawa, *Rekinice czy Rekińce (niezn. 1310 *Rekinczi* Ostrzeszów): Rekin (1114 *Requinus Tullensis episc.*) i *Rikinsa* (1152) ⋙→ Richenza (Ryksa), Rodzerzowice (niezn. 1209 *Rodzerovici*, ob. Rodzerzowo), Roszkowice (1310 *Roskindorf* Roschkowitz Byczyna, 1310 *Roskovicz*, 1399 *Roszkowo* Miej. Górka): Roszek (= Roch), Rudgierzowice (1207 *Rudgerzowicze al. nom. Rudgerzsdorf* Riegersdorf Mühlbock), Rudołtowice (1310 *Rudolphi villa*, 1666—67 *Droltwitz* ⋙→ Drołtowice Rudelsdorf Syców), Rulantowice (1292 *Kamine vel Rulantowicz* Stein, Lorankwitz Wrocław—Borów): Rulant (= Roland), Rynakowice (1245 *Rinacoviczi*, 1310 *Rynacow*, 1382 *Yrsnakow*, 1666—7 *Rzinake* Irrschnocke Olawa): *Rynak (= Rynart, Renard, por. 1284 *Rinarcici*, 1285 *Rinacow* Rennersdorf Prądnik), Saksice (1361 *Sakschczicz* Sagschütz Środa): *Saksa (ob. Saksin ⋙→ Zaksin ⋙→ Zakrzyn), Samsonowice (1304 *Samsonowicz* Tschammendorf Środa?), Siemianice (1310 *Semianowitz* Kępno, 1322 *Semianici*, 1322 *v. Symeanowicz* ⋙→ Szymanowice Schimmelwitz Trzebnica—Milicz): Siemian, Sobocice (1276 *Soboczicz*, 1376

Czobeczicz... Czobotendorf ⤜→ Sobociska Zottwitz Oława, ob. wyżej Sobociszcze), Sybocice (1289 *Craskow*, 1353 *Sybotin* Siebotschütz Wrocław—Laskowice): Syboto (1297 *Sieboth*), Szawłowice (1405 *Schawlowice*) ⤜→ Sadłowice (Turek), Szczepankowice (1326 *Stephancowicz* Schönbankwitz Wrocław, 1301 *Stephani villa*, 1318 *Czepancowicz* Schönbach Środa), Szubarżyce (1282 *Schuparsitz*, 1283 *Berzan* = *Schuparsiz*, Pirscham Wrocław): Szubarga (w Poznańskiem, czy Szuparzyce?), Szymanowice (1285 *Ziman de Simanowiz*, *Schymanowopole*, 1323 *Symonowicz* Schimmelei Oława, niezn. 1301 *Symoni villa*... *Symonovicz* Środa), Tomnice (1298 *Thomino... fil. Thomae*, 1511 *Thomycze* Kobierno, 1220 *Thominici* Domnitz Wołów), Tomce czy Tomice (1310 *Thomcze* Dambitsch Prusnica), Tomisławice (1386) ⤜→ Tunisławice (Turek), Tylewice (1497 *Teliewicze* Tillendorf Wschowa): Tilo, Urbanice (1294 *Orbanich* Wieluń), Walędowice (niezn. 1510 Koźmin, por. Walędów ←⤛ 1580 *Walentowo*), Waszkowice ⤜→ Woskowicz (Lorzendorf Namysłów, tamże kościół z tytułem św. Wawrzyńca), Wawrowice (1410) ⤜→ Wawry (Staw—Kalisz), Wawrzęcice (1299 *Wavrentiz vel Bolechowo* Bulchau Oława), Wygańczyce (1419—76) ⤜→ Wyganki (Kalisz): Wigand (por. łuż. Wigancice Wigandsdorf), Wygnańczyce (1449 *Wygnanczyce* Weigmannsdorf Wschowa): Wigman (w XIII w. w Miśni *Wignandus*, *Wicmanus*, *Wichmann de Nemuwiz*, śr. g. nm. wîcmann «wojownik»), Wilhelmowice (Wellwitz Ścinawa), Zacharzowice (1300 *Czarharicz* Damroth, 1336 *Zachery al. Oppirschitz*, 1341 *Zacchericz* Sacherwitz Wrocław): Zacharjasz (tamże 1282), *Zacharzowice (1368 *Sachewicz* Schachwitz Środa), Zyfrydowice (1218 *Sifridovici* Seifersdorf Góra), Żakowice (1403 Droszew, 1552 Wielenin—Turek, 1360 *Schakawicz*, 1390 *Sakowicz* Schochwitz Oława): Żak (= djak i Izaak).

e) Nazwy miejsc pochodzące wprost od imion w liczbie pojedyńczej lub mnogiej: Błochy (Ostrzeszów (1419—58 *Ploch* Ostrzeszów), Bodządki a. Bodzatki (niezn. 1415 *Bodzadky*, 1411 nazw. *Bodzanczski* Kościelec — Kalisz), Bogdanki (Żytowiecko), Bogoń (1511 Wojków—Sieradz), Bogusy (Klonów—Sieradż), Boruty czy Borucie (Boruthe Brzeg), *Borzciech (niezn. 1155 *Borstech* Goszcz—Syców), Boruj (1419 *Boruya* Zbąszyń):

*Boruj, Byrzyny (1397) »→ Berzyn (Wolsztyn): Byrzyna (1425 *Byrzina*), Chomela (niezn. 1310 Ostrzeszów Hummel M.): *Chomela, Chomelek (1545 t. s.), Chodupki (1369 Kalisz): Chodupa (1240!), Choduba (1625—31), Chudki (1416) »→ Chutki (Rajsk): Chudek (XVI w.), Chwiły (Wieluń), Ciechosławy (niezn. 1245 *Tehozlaui* Głogów): Ciechosław (1267 *Cecoslao* abl.), Czartki (1391 Góra—Kalisz), Daleborzki »→ Dalabuszki (1394 *Dalebusky*, 1438 *Dalaburky* Dolsk): Dalebor (1386 *Dalebursius* w tych stronach), Domaliki (Krotoszyn), Drabenty (Mikstat), Drobnice (1425 *Drobnicze* (Wieluń): Drobnica (Mon. Pol. V. 583 *Drobnice* gen.), Drzemlik(i) »→ Dręblik (1323 Ulryk zw. *Dremlic* Dremling Oława): Drzemlik (ptak z rodziny sokołów), Dubisze (Krotoszyn): Dubisz (w Poznańskiem), Duchorze (ur. Starydwór—Łask): *Duchorz, Dzięciołki (ur. Przedborów): Dzięciołek (1546 w dalszej okolicy), Godzin (ur. 1758 *Godzinki* Reńsko): Godzina (1136 *Godina*), Gołuchy (1386 Turek): Gołuch (1202 *Goluch*), Gorzuchy (niezn. 1418 Strońsk—Kalinowa, 1415 Staw—Kalisz, 1394 Wróblew—Sieradz, niezn. 1310 *Corzuchi* Głogów): Gorzuch (1250 *Goruch*), Gowory (1403 *Gowori* Strońsk): Gowor (1416 *Stanisl. fil. Goworkonis de Gowori*), Grygle (Wąsosz—Częstochowa), Jajki (1397 Pajęczno), Jarki (1407 Staw—Kalisz), Jarychy (Włocin—Sieradz), Jaryszki (ur. Uników): Jarysz (w Poznańskiem), Jaryszek (por. Jaryszewice »→ Jaryszki Spławie), *Jarych, Jaskółki (1412 *Yestkulky* Pogrzybów): Jaskółka (1394 *Iastkulka*), Juski (Jauchendorf Namysłów), Karmonki (1679 *Karmonki* Karmunkau Olesno), Karsy (1407 *Karszy*) »→ Karski (Lewków) i Karsy (Sobótka): Kars (1136 *Carz*), Kęszyce (1299 *Kansycza s. Godnow* Kanschwitz Więzów): Kęszyca (1311 *Kanschiza*), Kiełcze (1295 *Kelz* Költsch Nowasól), Kieroń (Wyszanów), Kociołki (1393 *Cocelky* Błaszki): Kociołek (1520 *Koczelek*), Kościany (1413 *Cosczanki* Staw—Kalisz): Kościanka (1398 *Coscanka*), Kościanki (1392 Skęczniew), Kociugi (1397 Leszno): *Kociug(a), Koniusz (ur. 1437) »→ Kołnierz (Śmigiel): Koniusz (1136 *Conus*), Koserz (1310 *Kessoir... Kossor*, 1318 *Cosser*, 1376 *Kosir* Kossar, Gossar Krosno—Bobersberg, Kusser Nowasól): Koserz (por. os. Koserz, 1433 *Cossorzs* pow. kutnowski i nazw. 1436 *Cosserz*), Kotowszo a. Kotowsze (1398 *Quothowsz*) »→

Kotusz (Śmigiel): *Kotowsz, Kryjom (niezn. 1612—35 *Krię*, Grabów, niezn. 1250 *Crium* Śląsk): Kryjom (w Poznańskiem), Kubery (1663 Ostrzeszów, Pątnów—Wieluń): Kubera (1618 *Kubara* w tejże okolicy), Kuczki (1520 Uniejów): Kuczka i Kuczek, Kuroch (Odolanów), Leleki (1552 *Lielieczek* Świnice—Turek): Lelek, Luble (1666—67 Leubel Wołów, niezn. 1551 *Lublye*, 1569 *Lyubeł* Tworzanice): *Lubel, Lubowsz (1404) ⤞ Lubusz (Kościan): *Lubowsz, Lubrze (1246 *Lubrze* Liebenau—Świebodzin, 1233 *Lubra* Leuber pow. prądnicki, 1357 *Lubrza* Solec — Środa): Lubrza (nazw. rodu rycerskiego), Łamki (Ostrów): Łamek i Lamek (w okolicy), Łaszcze (ur. niezn. 1588 Krzan): Łaszcz (także = Łazarz), Mochy (1210 Kaszczor): Moch (1525), Momoty (1416 *Momoth de Czermin*) ⤞ Mamoty (Czermin), Mrochel (1237 *Mrochel* Röhlau Kożuchów): *Mrochel, Mroczki (1483 Kalisz): Mroczek, Msty (ur. niezn. 1547—51 Pakosław—Rawicz): Msta (ob. wyżej), Namysłaki (Kotłów): Mysłak (1612—35 w pobliżu), Niedara (niezn. 1711 Ruchocice): *Niedara (jak niezdara), Omieciny (Ostrzeszów): Omiecina (1506 *Omyeczina*) i Omiata (1518 *Omyatha*), Ostrowąsa (niezn. 1310 *Ostrowansa* Milicz): *Ostrowąs, Ostrowodki ⤞ Ostrobudki (1419 *Ostrobudki* Rawicz): Ostrowod (1271 *Ostrovodius*), Panki (Częstochowa): Panko (1304 tamże), Parcice (1461 Czastary): *Parcica (parcica = otwór w kamieniu młyńskim), Parzymiechy (1266, 1466 *Passimechy* Częstochowa): *Pasimiech, *Parzymiech, Pomiany (1400 *Pomnani* Kępno): Pomnian i Pomian, Pstroki (niezn. 1553 Tądów): *Pstroka, Prochy (1380): Proch (1561), Pszczółki (1400 *Alb. Pczolka... de Pczolky* Łask), Pyrzyny (1425) ⤞ Perzyny (Zbąszyń): Pyrzyna (XIV *Pirzina*), Radlice (niezn. 1136 *Radlici* Kalisz): Radlica (XIV w. w tych stronach), Rosochy (Praszka—Wieluń), *Rokosy (1267 *Rocoze* Rux Wrocław), Rożdżały (1429 *Rozdzalowo* Tłokinia), Różny (1409 *Roszen de Roszni* Radomsk): Rożen, Sądowel (1103 *Sandvel... locus iudicii ac pugne*, 1155 *Sandovl* Sandelwalde Wąsosz): *Sądowel (albo apelatywum jak przerębel lub budowla), Sieroń (Ostrzeszów), Skałągi (1274 *Scalongi* Skalung Byczyna): *Skałąg, Smołki (1515 Rajsk): Smołka (1323 *Smolka* w okolicy), Sobielut (ur. niezn. 1277 *Sobeluth* Wrocław), Sobie-

pany (1386 Łask): Sobiepan, Sobki (Odolanów, 1512 *Szobky*, 1552 *Sopky* Parzno—Piotrków), Sroki (1398 Pępowo): Sroka (ob. wyżej Sroczyn), Sowy (1629 Pakosław): Sowa, Strzegomiany (1193 *Stregomen*, 1200 *Stregomane* Striegelmühl Środa): *Strzegomian (ob. wyżej Strzegoń), Światonia i Światunia (Wielenin—Turek): *Światoń, Świtoń (Ostrzeszów), Świętosze (niezn. 1203 *Zvantossi* Trzebnica (ob. Świętoszyn), *Swaty (niezn. 1322 *Swoty* Pruśnica—Trzebnica): *Swat, Szarpatki (niezn. 1424 *Sarpatky* Krzekotowice): *Sarpatka, Szczury (1403 Ostrów): Szczur (w Poznańskiem), Szczurek (1204), Szkudła (1370 *de Scudla* Pleszew): Szkudła (1395 *Szcudla*), Tarchały (1413 *de Tarchal* Odolanów): Tarchała (1271 w tych stronach), Tłoki (1393 Wolsztyn): Tłok (w Poznańskiem), Tłuki (niezn. 1504 *Tluki*): Tłuk (XV w., 1506 *Petr. Tluczycz... de Tluki*), Twory (niezn. XVI w. Kucharki—Pleszew): *Twór, Tworzymirki (1666—7 *Tworzymirko* Tworzimirske Milicz: Tworzymir (ob. wyżej Tworzymierz), Ułany (1386 *Wlani* Uniejów: Ułan (1417 tamże), Wielunki ⋙→ Jelonki (Żytniów — Wieluń): *Wieluń, Wierzchosławy (1411, ob. Wierzchosławice), Wierzchuje (niezn. 1210 *Virchuie* Brenno): Wierzchuj, Więcławy (1794—95 Godziesze, ur. Mierzyn—Wieluń), Włostki (Poniec), Wrostle (niezn. 1213 *Wrosle*, 1291 *Vrostle* Kalisz): *Wrostla, Zadory (1399 *de Zador* Modrze): Zadora (1416), Zawisze (Sawische Mühlbock), Zbęchy (1412 *de Sbansch*, 1442 *Dzbanchi* Lubiń): *Zbąch, Ździętawy (1412 *Sdzanti*, 1434 *Szdzǫnthcowo*, 1413 *Sdzantowa* Jutrosin): Zdzięto (1136 *Sdanto*), Zimotki (1402 Turek): *Zimota, *Zimotka.

Z obcych imion: Bartla (1262 *Bartla* Bartheln Wrocław), Brandy a. Brendy (ur. 1543 Gołaszyn): Helbrant (1446 z Gołaszyna), Binki (ur. Sławin), Iwanki (niezn. 1462—67 Kucharki—Pleszew, Jaskotele (1155 *Iascotele*, 1245 *Iascotle* Iäschgüttel Wrocław, 1310 *Iescocel* Iäschkittel Strzelno): Jaskotel (1202 *Iascocel* = Askold), Kolędy (1666—67 *Kolenda* Kollande Sulmierzyce): Kolęda (ob. wyżej Kolędzice), Krzyżanki (1399 Pępowo): Krzyżan (= Chrysostom), Kubeczki (1620 Golejewko): Kubeczka (tamże 1685), Marszałki (1310 *Bucownitz Marschalconis* Ostrzeszów): Marszałek (w Poznańskiem), Olbrachty (ur. Karsznice—Sieradz): Olbracht (1398 w Karszni-

cach), Petryki (1497 *Pietriky* Kalisz), Rochy (XVI w. Baszków), Roszki (Janków Zaleśny), Samsonki (1720—21 Zbąszyń), Sylwestry (niezn. 1412 *de Siluestri* Sieradz), Szczepany (Damroth dok. *Czepan* Zeipen Żegań), Szymany (1399 *Szemane* Skęczniew), Szymonki (1409 *Szimanki* Jutrosin), Tomyski (niezn. 1436 *Thomysky*), Trafary (1683—85 Krotoszyn): Trafara, Zacharki (Boczki—Sieradz).

V. Imiona i nazwiska według sufiksów i ich liczby w każdym typie.

Przyrostek *-isz* | *-ysz*, *-isza* | *-ysza*, *-is* | *-ys* (170): Babisz (1666 *Babisch*) i Babis (Pozn.), Barysz (Pozn.), Berysz (1554 *Berysch*), Bielisz (XVI w. *Bieliss*), Błocisz (Pozn.), Borys (XII—XIII w. *Boris* i dziś w Pozn.), Borysz- i Borzysz- (1257), *Borysza (1203), Bortlisz (Pozn.), Bowisz (c. 1200 *Bovis*), Bralisz (Pozn.), Branisz (XII—XIII w. *Branisius*), Brodzisz (XII—XIII w. *Brodiz*, 1611 j. d.), Bronisz (1149 *Bronisius*), Brwisz (1554 *Brwisch*), Brysz (1400) i Brzysz- (1581), Bubysz (1559 *Bubysch*), Budzisz (c. 1165 *Budis*), Burbisz (Pozn.), Bysz (1519—30), *Chościsz- (1358), Chrapisz (1210 *Hrapis*), Chwalisz (1204 *Chvalis*), *Ciecisz (1260), Cierpisz (1136 *Tirpis*), Czarnisz (1436 *Czarnis*) i Czarnisza (1397 *Czarnisza*), Czarnysz- (1417), Czemysz (1513), Danisz (XII—XIII w. *Danisius*) i *Danisza (1403), Danysz (Pozn.), Dłubysz (1534 *Dlubyssh*), Doisz (c. 1520 *Doysch*), Donisz (1402 *Donisz*), *Dobrysz- (1347), Domisz (Pozn.), Drapisz (Pozn.), Dubisz (Pozn.), Dworzysz (1204 *Dvoris*), Dymisz (Pozn.), Dziwisz (XII w. *Diuis-* = Dionizy), Garnysz (XIV w. *Garnisch*), Garysz (1561 *Garisz*), Gładysz (1683), Gładzisz (1534 *Gladzysz*), *Głamisz- (1392), Głobisz (1679 *Globisz*), Gniewisz (1534 *Gnyewiss*), Godzisz i Godysz (1204 *Godis*), Golisza (1193 *Golisa*), Gołysz (1547 **Golysch-*), *Gonisz- (Śląs.), Gościsz (XII—XIII w. *Gostis*), Gowarysz (1210 *Gowarish*), i Goworysz (XII—XIII w. *Gouoris*), *Grabisz (1357) i Grabisza (XII—XIII w. *Grabisa*), Grobis (Pozn.), Grodzisz (1425), Gromisz (c. 1165 *Gromis*), *Gumnisz- (1594), *Guprysz (1586—88), Janisz (XII—XIII w. *Ianis*), Jarkisz (c. 1520 *Iarkys*), Jarysz (1391 *Iarissrz*), Jawisz (1204 *Iavis*), Jaworysz (1204 *Iavoris*), Kalisz- (1362), Kapisz

(c. 1520 *Kapysch*), *Karkisz- (1422), *Karnisz- (1398), Klisz (1391 *Clis*), Kliwisz (1207 *Clivis*), *Kłomisz- (1390), *Kłonisz- (1391), Kocisz (1409 *Cocissz*) i Kociszek (1311 *Koczisek*), Kolisz (1399 *Colysz*) czy Kołysz, Kopcisz (1535 *Koptiss*), Krępisz (1427 *Crampischs*) i Krępisza (1204 *Crampissa*), Krubisz (Pozn.) Krzepisza (1204 *Crepissa*) i Krzepisz (Pozn.), Krzysz- (XIII w. *Crischonis* gen.), Kubisz- (Pozn.), Kunisz (1463 *Cunysz*), Kupisz (1440 *Kupysch*), Kurcisz- (-ek, Łęczyc.), Kwapisz (1534 *Kwapissh*), Kwiecisz (XII—XIII w. *Quecis*), *Lubisz- (1319), Łabisza (1462 *Labyscha*), Ładysz (Piotrk.), Łapisz (1594), Ławrzysz (1204 *Lauris* = Wawrzyniec), Łonisz (Pozn.), *Łowisz- (1412), Malisz- i Małysz- (1136 *Malisca* t. j. Małyszka), Małysza (1412 *Malisza*), Marcisz (1399 *Marcissius*), Miecisz (1405 *Myeczysch*), Modlisz (XII—XIII w. *Modlis*), Mścisz (c. 1200 *Mistis*), Murtysza- (1488 *Murtyszka* m.), Myślisz (1399 *Myslys*), Mysz (1437 *Nicolaus Mysz*), *Nabysz- (1369), *Niecisz- (1288), Niedzielisz (1207 *Nedelis*), Niemirysz (1136 *Nemiris*), Nieprzebysz (1216 *Neprebis*), Nieścisz (XII w. *Nistis* Śląs.), Nieździsz (1204 *Nezdis*), Nowisz- (1781 Nowiszewski), Odolisz- (1424 *Odolyssewicz*), Ograbisz (Pozn.), *Okradzisz- (1357), Opalisz (1316 *Opalis*), Ośpisz (c. 1200 *Hospis*), Ożrzysz (1207 *Ozris* = Ojrzysz), Pabisz (XII—XIII w. *Pabisius*, c. 1520 *Pabysch*, dziś Fabisz i Fabiś, Babis (Pozn.), Pałtysz (1440 *Paltis*), Parzysz (1393 *Parzisz*, także = Parys), Pącisz (1136 *Pantis*), Pienisz (1679 *Pienisch*), Pobysz (1397 *cum Pobisone*), Polanisz (1413 t. s.), Prosisz (1204 *Prozis*), Przejępysz (XII—XIII w. *Preiapis*), Przewodzisz (1204 *Preuodis*), Przybysz (1204 *Pribis*), Przybysza (1136 *Pribissa*), Pudlisz- 1494), Pysza (1539 *Pyscha*), Pulisz- (Wpol.), Racisz (1204 *Ratis*) i *Racisza- (1398), Radzisz- (1389) i *Radysz- (1591), *Rędzisz- (1155), *Romisz- (1342), Remisz (Pozn.), Rpisz (1136 *Rpis* ⋙→ Orpisz-), *Rysz- (1285 *Riss-*), *Rzepisz- (1386), Rzewnisz (1204 *Revnis*), Siedlisz (1204 *Sedlissek*, 1236 *Sedelis*, 1412 *Sedlisz*), Sierpisz- (1416 *Szirzpiscowicz*), Skarbisz- (1461), Skwarzysz (1435), Skubisz (1534 *Skubissh*), Słonisz (1386 *Slonisz*), *Smotrysz- (1401), Stanisz (1204 *Stanis*, 1681 *Stanisz*), Stawisza (1398 *Stavissa*), Storzysz- (1550), Strobisz (1136 *Strobis*), *Stramysz (Pozn.), Sulisz (1136 *Sulis*), Swarzysz (1193 *Suaris*), *Sworzysz- (1522), Szałysz (1513), Taisz (1136 *Tais*), Tolisz- (1394 *Tholiszcowicz*), Tubisz (Pozn.),

Tulisz (Pozn.), *Uścisz- (1358), Walisz (1244 *Valis*), Węglisz (1502 *Waglisch*), Węgrzysz (1534 *Wąngrissh* i *Wąngressh*), *Widzisz- (1356), Wiercisz (1155 *Wertis*), Włodzisz- (1282 *Wlodissone* abl.), Wojcisz (1400 *Woycisz*), Woisz (1569—78 *Woysz*), Wolisz (1136 *Volis*), Wrocisz (1136 *Vrotis*, 1396 *Wroczisz*), Wnorysz (c. 1204 *Wnoris*), Wyrwysz- (1518 *Wyrwyszek*), Zalisz (Pozn.), Za. Ździsz (Pozn.), Zawisz (c. 1165 *Zavisch*) i Zawisza, Zbawisz (Wpl.), Zimnisz (Pozn.), Złomisz (XVII w.), Żelisz (1210 *Zelis*).

Sufiks *-osz* / *-osza*, niekiedy *-os* i *-oś* (135): Bagosz (1440 *Bagoz*), Bakoś (Pozn.), Bartosz (1229 *Bartos*), Benosz (1393), Białosza (1136 *Balossa*), Biegosz (1228 *Begos*), Bogosz (1563 *Bogoss*), *Borosz- (1313), Brakosz (1294 *Bracossius* ... *Braccossius*), Bratosz (XII—XIII w. *Bratos*, 1400 *Bratosz*), Brzygosz (1403 *Brzigosz*), *Brzykosz- (1417), Burdosz (XVIII w.), Burnosz (1399) i Burnos (1390), Cerchosz- (1416 *Circhoszi*, 1520 *Czyrchosch*), Chlastosz- (1576), Chorosz- (1416 *Choroschevicz*), Cichosz (1425 *Czychoss*), Czołkosz (1534 *Czolkossh*), Czechosz (1396 *Czechos*, 1520 *Cechoszek*), Danosz (Wpl.), Dąbrosza (1204 *Dambrossa*), Dębosz (1423 *Dambosz*), Długosz (1317 *Dlugoss*), Dobosz (Wpl.), Dobrosz (1136 *Dobros*, 1397 *Dobrossz*) i Dobrosza (1400), Drabosz (1534 *Drabossh*), Drogosz (XII—XIII w. *Drogos*), Drzewosz (1392, 1575), Dziadosz (1200 *Dados*), Działosza (ród rycerski), Gardosz (XIV w.), Gierosz (1622), Grzygos (1687 *Grigoss*), Gniewosz (1136 *Gnevos*), Głogosz- (1534 *Glogossek*), Gogłosza (1399 *Goglosse* dat.), Gotosza (XII—XIII w. *Gotossa* m., czy Gołosza?), Grębosz (1136 *Crambos*, 1680), Gwiazdosza (1394 *Guasdosa*, Jasnosz (c. 1520 *Iaschnosch*), Jastrosz (1493 *Iastrosch*), Jawosz (1534 *Iavoss*), Junosza (ród rycerski, nazw. 1565 Pozn.), Jutrosz (1178 *Utrossonis* gen.), Kantosz (1438 *Cantosz*), Karkosz- (1394 *Karcosska*), Kartosz (1400 *Carthos*, 1422 *Carthosz*), Klękosz (Wpl.), Kokosz- (1467), Komosz (1489 t. s.) i Komosza (1403 *Comosza*), Korbosz- (1397 *Corboska*), Korosz (1498) i Koros (1520 *Korossovye*), Kotosz (1435 *Kotthosz*), Krokosza (XII—XIII w. *Crocossa*), Krotosz (1521 *Crothosch*) i Krotosza (1136 *Crotossa*), Krębosz (ob. Grębosz), Krzykosz (1487 *Crzycosch*) i *Krzykos- (1357), Krzywosz (1498 *Krzywoschewna* Wpl., Lubiń. *Crivos-*), Kurosz (1392), Latosz (1519), Lelosz (1471 *Lelosch*), Litwos (1483 *Llythphos*), Lutosz (1204 *Lutos*), *Ławosz- (1310), Łęposz

(Wpl.), Maciosz- (Wieluń.) i Macios- (1687 *Maciossek*), Makosz (1531), *Małosz (1530—35), *Margosz (Pozn.), Marosz (Pozn.), Mąkosza (1136 *Mancossa*), Mędosz (Wpl.), Mikosz (XIV w.), Mirosz (XII w.), Miłosz (1136 *Milos*), *Młosz- (Sieradz.), Młodosz (1136 *Mlodos*, 1189 *Mlodosz-*), Młokosz (1511), Mokosz- (1409 *Mokossco*), Mysłosz (c. 1200 *Mizlos*), Nagosz (XII—XIII w. *Nagos*), Niegłosz (1391 *Neglosch*) i Niegłos (1136 *Negloz*), Ninosz (1311 *Ninos*), Nowosz (1204 *Novos*), Okrzos (1136 *Ocroz*), Ojrzosz (1155 *Oiros*), Pakosz (1302 *Pacosch*, 1419, 74 Paulus *Pakosz*), Pąkosza (XII—XIII w. *Pancossa*), Patosz (1687 *Patosch*), Patrosz (XII—XIII w. *Patros-*), Pierwosz (1204 *Pirvos*), *Piękosz-, *Piękosza- (1433), Pieknos (1562), Pikosz (Pozn.), Piskosz (1204 *Piscos*, 1399 *Piskos*), Poździosz (1534 *Poszdzyos*), Porosz (1394 *Porosz*) i Porosza (1395 t. s.), Prosz- (1245, 1452 *Proszek*) i Prosza (XIV w. *Proscha*), Pudłosz- (1534), Pytosz- (1591), Radosz (1136 *Rados*), Ręczkosz (Wpl.), Rękosz (1487 *Rankosz*), Rogos i Rogosz (Pozn.), Rygosz (1460 *Rigosz*), Rykosza (1531—40 *Rykoscha*), *Sierosz- (XV w.), Siostrosz (1136 *Sostros*), Skorosz (XII—XIII w. *Scoros*), Skrzebosz (XVII w. *Skrzebos*), Sławosz (1136 *Zlauos*), Słosz (1248 *Slos*), Smosz (1415), *Śniegosz- (1409), *Spędosza (1391), Strzygosz- (Wpl.), Sułosz (1155 *Suloz*), Świętosz (1204 *Zvantos*, XII—XIII w. *Suenthos*, *Svetos*), Stosz (XIII w.), Swosz- (1399 *Szwoszek*) i Swosza czy Swosa (1391 *Swosa*), Szczodrosz (1445 *Sczodrosch*), Targosza (1136 *Targossa*), Toszosz (c. 1200 *Tossoz*), Trosza (1204 *Troscha*), Trzebosz- (XII—XIII w. *Trebosca*), Turosz (1268 *Turossius*, 1468 *Turosz*), Wielgosz (1559 *Vielgosz*), Wielosz (1679), Wierzchosz (1413 *Virzchosz*), Wilkosz (1136 *Vilcoss*), Witosz (1136 *Vitos*) i Witosza (1136 *Vitossa*) a. Witos (Mpl., kościelny mój nazywał Witosa Witoszem), Wygłosz (1441 *Viglosch*) i częściej Wygłos, Zbrosz (1395), Żałosz (1461 *Schalosch*, 1483 *Zalosch*).

Przyrostek *-asz/-asza*, niekiedy *-as-/aś* (86): Bałasz (Pozn.) i Bałas (1652 *Balas* Śl.), Basz (1432 = Bartłomiej), Biadasz (XIII w. *Biadaz*), *Białasz (1545) i Białas (Poznań.), Biegas (1534) i Biegasz (XV w. *Byegasch*), Bieniasz (1411) i Biniaś (Pozn.), Bogdasz (1155 *Bogdaz*), Borasz (1579), Brylasz- (1559 *Brilassek*), Budasz (Pozn.), Burdasz (Pozn.), Cygasz (1467 *Czy-*

gaszs), Cerzasz- (1513 *Cerzaszek*), Dasz (1204 *Das*, 1386 *Dassius*), *Dobrasz- (1438), Domasz (1136 *Domasca*, 1204 *Domas*), Drygas (Pozn.), Dulas (1501—15 *Dulias*) i Dulasz (1599 *Duliasz*), Durasz (1554 *Durasch*), Dworas (1511 *Dvorass*), Figas (Pozn.), Gałgas (1539 *Galgas*), Gandasz (1679), Garwasz, Gerwasz i Herwasz (1534, może = Gerwazy), Gibasz (1563) i Gibas- (Gibasiewicz Pozn.), Godasz (XII—XIII w. *Godas*), Golas (1432 *Golias*) i Golasz (1419 *Golasch*), *Gołasza (1405) i Gołaś (Pozn.), Gorasz (1496 *Gorasch*), Grzywas (1520), Gwiazdasz (1393 *Gvasdasz*), Janas (Pozn.) i Janasz (1666 *Janasch*), Jebas (1559), Jurasz (Pozn.) i Jurasa (1652 *Jurassa*), Kardasz (1570), *Kasz- (1387), Kawasza- (1398 *Kawasska*), *Kępasza (1218), Kolasa (1679 *Kolassa*), Komasz (1639), Komaszek (1513), Komasza (1400), Koprasz- (Pozn.), Korbas (1539 *Corbas*), Kordas (1360 *Cordas*), Kornasz (c. 1520 *Kornasch*), Kotas (Krzepice), Krzywasz- (1443) i Krzywas (1757), Kubasz (1468), Kubasza (1556 *Kubassa*), Kubas (1534 *Cubas*), *Kudasz- (1410), Kulasz (1460), Kurasz (1136 *Curassec*, dziś Pozn.), Kurdas (1687) i Kurdasz- (1623 Kurdaszewicz), Lubasz- (c. 1103 *Lubasse* gen.), *Lubiasz- (1491), Łubas (Wpl.), Maciasz- (Pozn.), Małasz- (1783), Masz (1558 Marcin Masz) i Maszo (1392), Markwasz (1431 *Marquasz*), Migas (1534 *Migass*), Miklasz (1440 *Miclasch*), Molaś, Moras (Pozn), Mrugas (Pozn.), Mulasz- (1615), Myjasz (Pozn.), Nabasz (c. 1520 *Nabasch*, *Nabaschik*), Nieudasz (1136 *Neudas*, Nudasza (1210 *Nudassa*), Odasz (1513 i dziś, Opasz (c. 1529 *Opasz*), Orbas (1718), Ostasz (1204 *Ostas*), Parasz- (1393 *Paraszonem* acc.), Pasz- (1461 *Paulus Paszek*), Pielasz- (1268, *Pielasz* 1585), Piotrasz (1394), Popielas (Wpl.), Pyrasz (Wpl.), Rasz (1264 *Rascho*), Rogasza (1471), Rygasz (1464 *Rigasz*), Strasz (1248 *Stras*), Tabasz- (1462—67 *Thabaszh*), Tarasz (1397 *Tharasz*), *Witasz- (1350), Warwasz (1531) i *Warwas- (1505), Wojtasz (Pozn.).

Przyrostek *-esz | esza* (59): Beresza (Wpl.), *Będziesza (1354), Bieniesz (XIII w), *Błociesz- (XIV w.), Bolesz (1396), Braciesz (1204 *Braces*). Brzemiesza (1155 *Bremeza*), Chociesz (1204 *Hocessovic*, 1340 *Chotes*), *Chorzesz- (1374) i Chorzesza (1396 *Choresza*), *Ciemiesza (Łęczyc.), Cieplesz (1136 *Teples*), Dalesz (1470 *Dalesch*) i *Dalesza (1300), Dobiesz (1136 *Dobes*),

Godziesz (1136 *Godes*), Golesz (1136 *Goles*) i Golesza (1520 *Golyescha*), Gorzesz (1136 *Gores*), *Gościesza (1419), Grodziesz (1155 *Groges*), Grzemiesza (1157 *Gremeza*, obacz wyżej Brzemiesza), Karniesz (1136 *Carnes*), Komiesza (1511 *Comyesza*), Kornesz (1398 *Kornesz... Kornoesz*), Kościesza (nazw. rodu rycerskiego), Kraszesz (XII—XIII w. *Crasses*), Kręciesza- (1408 *Kroczeska*), Krzesz (1397 *Crezs*, 1400 *Krzes*), Kulesz (1520 *Kulyesch*) i Kulesza (1463 *Culesza*), Lubiesz (XII—XIII w. *Lubes*), Lelesza- (1411), Malesz (1407) i Malesza (1534), *Margesz (Sieradz.), Miklesz (Sieradz.), Milesz (1411) i Milesza (1253), *Mościesza (1246), *Myślesz- (1416), Naczesz (XII—XIII w *Naces*), Okrzesza (XII—XIII w. *Ocressa*), Orlesz- (Lubiń), *Ostrzesz- (XIV w.), Parzesz (1534 *Parzesch*), Pilesz (1687 *Pilesch*), *Przejęsza (1267), *Radziesz- (1416), *Rębiesz- (1391), *Rościesza (1469), *Siebiesz- (1335) i Sobiesz (XII—XIII w. *Sobes*), Sieciesza (XII—XIII w. *Zecesa*), Skotesz (1243 *Scotesz*), *Sośniesz- (1310), Strzesz (1136 *Stres*), Sulesz- (1528), Świączesz (1534 *Swiączessh*), *Szesz- (1437), Trlesza- (1417 *Trleszka*), *Tropiesza (1346), Trzyciesz (1364 *Triczesch*), Walesza (1534 *Waliessa*), Wągrzesz (1534 *Wąngresch*), Wiernesza (XII—XIII w. *Vernesa*), Zdziesza (XII—XIII w. *Sdesa*).

Przyrostek *-usz* | *-usza*, niekiedy *-us* (53): Bagnusz- (1682 Bagnuszewski), Babusz (1416 *Babus*), *Barusz- (Śląs.), Bodusz i Bodus (1398 *Bodussz*, 1411 *Bodus*), Bogusz (1388, *Theophil al. Bogusz* 1503) i Bogusza (1153 *Bogussa*), Brogusza (XII—XIII w. *Brogussa*), Budziusz (1493 *Budzyusch*), Busz (1440 *Busch*), Chałusz (1462 *Halusch*), Chusz- (c. 1520 *Chuszek*), Cienkusz- (1520 *Czyenkuszek*), Czusz (1440 t. s.) i Czusza (1204 *Zussa*), Danusz- (1417), Drogusz (1559) i Drogusza (XII—XIII w. *Drogussa*), Drusz (Pozn.), Gajdus (Pozn.), Godusza (XII—XIII w. *Godussa*), Gołusza (1574 *Golussa*), Jakusz (c. 1103 *Jacussonis* gen. = Jakób), Klimusz (1534 *Klimussh*), Koniusz (1136 *Conus*) i Koniusza (1534 *Konyussa*), Koprusza (1471 *Copruscha*), Kordusz (1520 *Kordusch*), Krusz (1453 *Crusz*), Kusz (XIV w. = Jakusz), Latus- (Pozn. Latusek), Łagus (1298, 1504 *Lagus*), Malusza (1266), *Małusz (1245), Mardusz (1393 *Mardus*), Marusz (1136 *Maruzc* t. j. Maruszk,

1510 *Marusch*), Miękus (Pozn.), Miłusz (XII—XIII w. *Miluz*), Miodusz (1506 *Myodusch*), Nagusz (1204 *Nagvs* czy Nagus), Nierusz (1525 *Nyerusch*), Oszusz czy Oszust (1442 *Oschusch*, 1449 *Oszusth*), Parkusz- (1421 *Parcussi*), Parusz (1482), Pietrusza (XII—XIII w. *Petruza* ż.), Pitusz- (1554 *Pithwska* t. j. Pituszka, 1559 *Pithaska*), Rębusz (1580 *Rembusz*), Rogusza (1513 *Rogussa*), Roskusz (1390 *Roscusch*), Rusz (1451), *Siewierusz- (1391), Sipusz- (1397 *Sipuszka*), Skorusza (XII—XIII w. *Scorusa*), *Skrobusza (1502), *Trkusz- (1301), Widusz (1510 *Wydusz*), Wielgusz (1432 *Wyelgusch*) i Wielgus (1543), Wierusz (1337 *Werusz*), Wojtusz (1334 *Woytusch*).

Przyrostek *-sz* | *-sza* i niekiedy *-sa* (47): Barsz (1177 *Bars*) i Barsza (XII—XIII w. *Barsa*), możliwe także Bars i Barsa, Boksa (1284 *Bogsa*) i Boksza (1401 *Bocsza*), Borsz a. Bors (1413 *Bors*) i Borsza (1456 *Borscha*), *Dobsza (1405), Dursza (1534 *Durssa*), Gielszo (c. 1520 *Gyelscho*), Glapsa (1436 t. s.), Gląpsa (1437 *Glampsa*), Jaksa (XII w. = Jakób, 1410 *Janussius dictus Jaxa*, także = Jan?), Jarsza (1436 *Jarscha*) i Jersza (1437 *Jerscha*), Klimsza (1679 *Klimscha*), Kojsz- (1398 *Coyssi*), Koporsz (1679) *Kotowsz- (1398), Kotyrsza (1477), Krajsza (XII w. *Cragsa*), Kryksa (Wpl.), Kulsza (1489 *Culsza*), Kursz (1389 *Cursz*), *Lubowsz- (1404), Malsz (1244 Mals), Marsz (1176 Mars, 1415 *Marcin... Marsz*) i Marsza (XII—XIII w. *Marscha*), Miksz (1409 t. s.) i Miksza (1434 *Mixscha*), także Miksa (1435 *Mixa* = Mikołaj), *Milsza- (1261 os. *Milsin*), *Mielsza- (1437), Misz- (1388 *Michael Missca*), *Mniewsz- (1492), *Morsza (1310), Nawsza (1419 t. s.), *Nietsza (1295), Omeksa (1390 *Omexa*), *Paksza (1350) i Pąksza (1483 *Pąnkscha*), Pieksza (1520 *Pyeksza, Pyekza*, chyba że to pieğża), Pielsz (1523 *Peregrin. al. Pyelsz*), Pursza (1534 *Purssha*), Radsza (XII—XIII w. *Radsa*), Ramsz (1393 t. s., pewnie obce), Saksa (XII—XIII w.), Samsza (1310 *Samscha*), *Siemsza (1388), *Skarsz- (1410) i Skarsza (1411 *Skarssza*), Śmilsz (1387 *Smilszeuicz*, 1420 *Smilsch*), Swojsza (1204 *Zvoysa*, 1295 *Swoyssa*), Tarsza (1534 *Tharscha*), *Trzepsza (XII—XIII w. *Trepsea!* por. także nazw. Trapszo), Warsz (1257 *Warsone* abl.), Wilksa (1457 *Vilxa*, ale miejsc. Wilkszyce), Wojsz- (1410 *Vogszi*) i Wojsza (XVI w. *Woisza*).

Przyrostek *-an* | *-ana* i *-ania* (1151): Bazana (c. 1511), Biedan (1235 *Bedan*), Biegan (1210 *Began*) i *Biegana (1292), Bieżan (1358 *Besan-*, dziś Biezan Pozn.), *Bledzian- (1547), Bodzan (1518) i Bożan (1247 *Bozan*), Bogdan (1204), Bojan (1417 *Boyan*, 1398 *Boyanka*), Bowan (Wpl.), *Burzana (1344), Byrzan czy Bierzan (1208 *Byrzan* = *Bierzan, por. Bierzanów pow. wielicki?), Chędzan (Pozn.), Chabana (1402) i *Chobana- (1459), Chocian (1136 *Chotan*, 1204 *Chocan*), Chojan (Pozn. 1498 *Choyanek*), *Chodzian- (c. 1520), Chowan- (1257, 1511 *Chowany*) i Kowanek (Pozn.), *Ciechan- (1310), Ciotczan- (1438 *Czothczani*), *Cudzan- (1400), Cyran (1683—85), *Czekan- (1282), Czman (1482), Cztan (1399 *Cthan*), Czwordan (1579—1620), Czystan- (XII—XIII w. *Cistana*), Doman (1136), Drogan (1399), Drożan (Pozn.), *Dudan- (1318), Dulan (1534), Dupan- (1534 *Dupany*), Dziemian (Pozn.), *Dzierzan- (1322) i Dzierzana (1393 *Dzerszana*), Dzwan czy Zwan (1210 *Zvan*), Gałan (Pozn.), Gałgan (1524 *Galgan*), Garan (1534 *Garan*), *Głodnan (1644), Golana (1552—60 *Goliana*, 1404 *Golanka*) i Golania (1434 *Golyanya*), Gołan (1502 *Golan*, może i = Golan), Gorzan- (1557—86), Grabania (XV w. *Grabanya*), Grabian (pocz. XV w.), *Grodzan- (1202, Grzana (1687), Guban (Pozn.), Gulan (1512), Gurdan (1534 *Gurdąn*), *Gwizdan- (1265), Gwozdan (1204 *Guozdan*), Juran- (1579 Juranek), Kazan (Pozn.), Kęblan (1408 *Kamblan*), Kijan- (1428? *Kyanka*), Kłęban- (1245), Kochan (XII w. *Cochanus*), Koczan (1539) i Koczana (1500 *Coczana*), Kojan (1393 *Coian*), Kuban- (1651 Kubanek), Kujan (Pozn.), *Kokana (1213), Kopania (Pozn.), Kościan (XV w.) i Kościanka (1416), Koszan (1395 *Coszan*), Kozana (1310) i Kozanka (1415 *Cozanka*), Kozian (1542 *Coszyan*), Koźmian (1398 *Coszman*), Kroban- (XV w. *Crobanka*), Krzywania (1655), Krzyżan (XII—XIII w. *Crisan* = Chrysostom), Kulan (Wpl.), Kuran (c. 1165 *Curani* gen.), Ledan (1204 t. s.), *Luban- (1203), Łazan- (1394 *Lazanka*), Łęczyczan (1396 *Lanczinanus*), *Łękan- (1528), *Łgań- (1332), Łokana (1136 *Locana*), *Łukan- (1230). Machan (XII—XIII w., 1455 Machaniewicz), Maian- (1534 *Maidnek*), *Malan- (1520), Mazan- (1389), Mazoszan (1480 *Mazoschanka* ż.), Miedzan- (1432 *Myedzanka*), *Mierzan- (1448), *Milan- (1285), Milczan (1513 *Mylczan*)

i Miłczan (1630), Miłowan (1136 *Milovan*), *Mykan- (1262), Naszan (1260 *Nasan*, 1396 *Naszan*), *Niechan- (1415), Niedan (c. 1145 *Nedan*), *Niedzan- (1427), Nogan- (1687 *Noganiewitz*), Obiecan (1248 *Obechan*), Odolan (c. 1145), Ogan- (1412 *Oganka*), Oźrzan (1204 *Ozran*), Pącian- (1400 *Ponczanovicz*), Pijan (1204 *Piyan*), Podolan (1559 *Podolianka* m. jak Pomorka), *Połgan- (1299), Pomian (1161 *Pomanus*), Pomnian (XII—XIII w. *Pomnianus*), *Przecian- (1392), Przerwan (1533), Przezdan (1204 *Prezdan*), Przydan- (Pozn.), Puzan (1400), Pyrzan (1440), Radwan i Radowan (XII—XIII w. *Radowanus*, 1537 *Radwan*), *Radzan- (Kalis.), Rasman (1400) i Rosman (1403) = Erazm (1434 *Erasmus dictus Rosman*), Sachan (1391), *Sięgan- (1512), Śliwian (Pozn.), Skrobania (Wpl.), Słapan (1534 *Slapąn*), Słomian (c. 1520 *Szlomyan*), Słopan (990 *Slopan*), Słupian- (-ek, Pozn.), Śmietana (1391 *Smethana*), Sobana (1369 t. s.), Sochan (1424), Stan (1136 i dziś), Stochan (XII—XIII w. *Stochanus*, dziś Stochaj), Stojan (XII—XIII w. *Stoianus*), *Stradan- (1310), *Strzegan- (1155), *Strzegomian- (XII w. *Stregoman-*), Suchan, (1511), Sulan (c. 1165), Szczenian (1420 *Sczenyan*), Szczujan- (1246 łowczy *Scuyanca*), Szargan (1427), Taczana (1427 ż.), Trojan (c. 1145 *Troianus*), *Uzdrzan- (Pozn. = Ujrzan), Uścianczy Ucian- (1613 *Vczyanka*), *Wielan- (1399), Wilan (c. 1200 *Vilian*), *Wierzchan- (1411), Wilkan (1136 *Vilcan*), *Wiślan- (1368), Witan (1520 *Wythan*), Wojan (1136 *Voian*), *Wojtan (1626—1627), Woldan (c. 1520), Wygnan (c. 1165 *Wignan*), Wyrwan- (1534 *Wirwanek*), Zdan (1204 *Sdan*).

Dochodzi przyrostek *-en* | *'-en* | *-eń* | *-enia* (74): Barzen (1552), Belen (c. 1165), Bodzen (1420) i Bodzien (wówczas), *Bolen (1334), Bożen (XII—XIII w. *Bozen*, 1230 *Boznone* abl.), Borzen (1419), Braciena (1204 *Bracena*), Brudzen (1503), Chobienia (1430 *Chobyenya*) i Kobienia (Mpl.), *Chocen- a. *Chocien- (1416), Chwacen (1204 *Huacen*), *Chwalen- (1289), *Ciechen (1253), *Drogien (1552), Dubien (1475 *Dubyen*), Dźwiżen (1136 *Dwisen*), Goden (1204), Golen (1456—98), Golenia (1429 *Golenya*), Gonien (c. 1165 *Gonen*), Grudzień (1520 *Grudzen*), Jawien (1401 *Iawyen*), Jesień- (1268 *Iessene*), Kaden (c. 1200), Koczen (c. 1447 *Coczen*), Kościen (1387 *Cosczen*), Kostrzeń- (1745 *Kostrzeniewicz*), *Kozien- (1394),

Kuczen (1476), Kuśpień- (1310), Lesień (1520 *Lyeschyen*), *Licien- (1155), *Lubien- (1409), Łunien (1202 *Lunen*), Łysien (1446 *Lyssen*), Magen (XII—XII w.), Mazen (1202 *Umasna*), Miesien (1466 *Myeschyen*), Miłochen (1204 *Milochen*), Możdżen (1534 *Mozdzen*), Myślen (1310), *Nieżen (1311), *Parzen- (XIV w.), Paszen (1520 *Paschen*), Pącien (c. 1103 *Puten*, 1136 *Panten*), *Pięczeń- (1400), Piwen (1210), Pomnien (XII—XIII w. *Pomnen*), Poździen- (1403), Przeczen (1398—1407), *Puczeń- (1176), Raden (XII w.), Radzien (1475 *Radzyen*) i Radzenia (1534 *Radzenya*... *Redzenya*), Romen (1399), Rożen (1411 *Roszen*), Rozstępień (1310), Rybien (c. 1165 *Riben*), *Skęczeń (1386), *Skideń (1294), *Skoczen- (1155), Skowrzen (1511—13 *Szkowrzen*), Skupien (1679), Ślidzień (1679 *Slidzien*, czy Złydzień?), Sobień (1204 *Soben*, 1389 *Sobenonem* acc.), *Strupien- (1669), Sulen (c. 1165), Swędzena (1389 *Swandzena*), Swierzbień- (1585), Sypień (1136 *Zippen*, 1520 *Schypyen*), Trzpień (1470 *Sczpyen*, trzpień = kolec), *Wielen (1278), Wojen (1204 *Voyen*), *Wolen- (1338), Wrzesień (1423 *Wrzessyen*), Zdzien- (XII—XIII w. *Zdheno*), Zdziena (XII—XIII w. *Zdena*).

Przyrostek *-na* | *-nia* | *-no* | *-ny* (68): Blizno (1493 *Blysno*), *Blizna (1203), Błazno (1470 *Blaszno*), Bogna (1391 m.), Bożno- (1230 *Boznone* abl.), Brubno (1207, czy = następne?), Brudno (1393) i Brudnia (1436 *Brudnya*), Brzytno (1398 *Brzithno*), Bujno (1408 *Buyno*) i Bujny (1490), Butny (1481 *Buthny*), Chrosna (1490 Chroszna), Ciesno (1204 *Tesno*), Cudny (1398 *Czudnonis* gen.), Czachno (Wielkp.) i Czechno (1397 *Czechno*) i Czechna (1566—69 m.), Czuchna (1534 m.), Drobnia (1510 *Drobnya*), Gamno (1390), Gelwaśnia (1496 *Gelwasznya*), Glozna (1423 *Glosna*, glozna = kość łokciowa), Głownia (1204 *Glovna*), Karśna (1210 *Karsna*) i Karśnia (1448 *Carsznya*), *Kazno- (1399), Kiepśnia (1486 *Kyepschnya*), Kostno- (1388 *Costhnove* nom. pl., możliwe także Kościen), Koszna (1520 t. s.), Kotno (1387 *Cothno*), Krajna (m. 1355 i dziś), Kuchno (1424 *Cuchno*, czy Czuchno, ob. wyżej), Kupnia (Pozn.), Kuśno (1545 *Cusno*), Kutno (1388 *Kuthno*), Kuźno (1397 *Kuzno*, 1502 *Cuzno*), Lechna i Lechno (1417, także = Aleksander), Leśny (1412 *Leszny*), *Machno (1208), Materna (m. 1399 = Marcin), Mechnia (XVI w.), Michno

(1394) i Michna (1687), Mikno- (1498—1503), Miramna (1305 t. s., czy Mirawna ?), *Muchna (1523), Niełacno (1513 *Nyelaczno*), Ociosna (1395 *Oczosna*), Piechno (1394 *Pechno*), Piechna (1399 *Pechna*), Pieczno (kl. lądzki), Piołna (1436 *Pyolna*), Plewna (1210 *Plevna*), Pomocno (1375 *Pomoczno*), Prosna (ród rycerski), Pudlno (1408), Ratna (XII—XIII w. *Rathna*, czy ż.?) i Ratno (Śląs.), Równo (1429 *Rowno*), *Rumno* (1388 *Rumpno*... *Rumno*), Rypno (1489), Rzągno- (1400), Siechno (XII—XIII w. *Sechno* m.), Skornia (1466 *Skornya*), Skwarna (1470 m.), Śmierno (1424 *Smyerno*), Śmieszny (1408 *Smeszni*), Smyczno (1423), *Suchna (1502), Swigno (1554 *Swigno*), Trzebna (1136 *Trebna*), *Wabna czy *Wąbna (1358), *Wągna (1310), Wiąchno (1409 *Wǫchno*) i Wiąchnia (1449 *Wyachnya* m.), Wielśnia (1539 *Velsznya*), Zabiwnia (1568), Żyzno (1463 *Szyszno*).

Przyrost *-in/-yn*, *-ina-/-yna/-ynia* (132): Belin (c. 1165) i Belina (ród rycerski), Bałgarzyn (1399 *Balgarzin*), Baryna (1245) i *Barzyna (1388), Baszyna (1683—85), Bieczyna (1398 *Beczina*), Bielina (1463 *Byelyna* i ród rycerski), Bierzyna czy Byrzyna (1424 *Byrzina*), Blizina (1136), Błożyna (ród rycerski), *Bogina (1501) i Bogin (1386 *Boginus*), Bogumin- (XII w.), Boryna (XII—XIII w. *Borine* gen. m.) i Borzyna (1387), Brachina (Wlp.), Bralin (1136), Brożyna (1471 *Broszyna*), Budzyn (Pozn.), Bylina (1395 *Bilina* i ród ryc.), Chalin (1501—15), Chodyn (XII—XIII w. *Hodin*), *Choryna (1366), *Chotyna (1213), Chucina czy Chuczyna (c. 1520 *Chuczyna*), Chwin (Wpl.), Chyrzyna (1422), Ćmina (1136 *Tmina*), Cudzin (1376 *Czudzin*), Dalamin- (1645 Dalaminowicz), *Dmina (1398), Dobryna, Dobrzyna i Dobrzynia (1136 *Dobrina*, 1399 *Dobrynka*), *Drożyn- (1310), Działynia (1504 *Dzalinya*), Druzina (Wlp.), *Głoginia (1420), Gardzina (1404) i Gordzina (1387), Gąszczyna (Wlp.), Godyna i Godzina (1136 *Godina*, Godynice w Kaliskiem i nazw. Godzina w Pozn.), Golędzin (c. 1165 *Golandin*), *Golina a. *Gołyna (1426), Gołdyn (1418 *Goldin*), Goryna (1394 *Gorina*) i Gorynia (Pozn.), Gostyna (1136 *Gostina*) i Gostynia (XII w. *Gostinya*), Grabina- (1392), Grąbina (1390 *Grǫbina*), Grycina (m. 1430), Jakmin (1399 *Iakmyn* = Jakim?), *Jaryna (1444—

47) i Jarzyna (XVI w.), Kalina (1484), Kłosin i Kłosinek (Pozn.), Kolina- (1520 m. *Kolynka*), Kosin (1539 t. s.), Kotynia (1496 *Cothynya*), Kozina (1554 *Kozyna*, 1534 *Kozinka*), Kroczyn (1391 *Kroczin*), Krowina (1419), Krzewinia i Krzewina (Pozn.), Krzyżyn (XII—XIII w. *Crizin*), Kubina (Śl.), Kuczyna (Wpl.), Kujawin (Wpl.), Kukina (1479 *Kukyna*), *Kuklin- (1405), *Kupina (1286), Kurzyna (1683—85), Litwin (1389 *Lithwin*), Ładyn (Wpl.), Łatwin (1252 *Latvin* = Łotwin, Łotysz), Łazina (1136 *Lazina*), Łowina (1520 *Lowyna*), Macharzyna (m. 1679), Machynia (1666), Magina- (1420 *Maginca* m.), Marszyn (1520 *Marschyn*), Męcin (c. 1145 *Mantinus*) i Męcina (1398 *Mφcina*), Miękina (1400 *Mφkina*, 1520 *Myakina*, miękina = plewy), *Mierzyn- (Sieradz., mierzyn = koń roboczy), Moskwin- (1571), Mściwin- (1399 *Msciwinus*), Mydlina (c. 1520 *Mydlynka* m.), Nowina (ród rycerski, XII—XIII w. *Nouinca*), Pacyn (1518 *Paczyn*) i Pacyna a. Pecyna (1271 *Paciniz*, 1388 *Peczina*, dziś Pecyna Pozn.), Padzina (1387 t. s.), Parchyna (1136 *Parchina*), Pczyna (1534 *Pczina*), Perzyna (XIV w. *Pirzina* 1473 *Pyrzyna*), Piechyna (1399), Pierzyna (1458 *Pyerzina*), Polanin (1229, 1415 t. s.), Proszyna (1136 *Prozina*, czy Prożýna?), Prusin (1204 t. s.), *Przybin* (1236 *Pribin*) i Przybina (XII — XIII w. *Bripine* gen.), *Raczyn- (1305) i Raczyna (Wpl.), *Radyna, *Radzyna i *Radzina (1245), Rodzina (1408), Rymina (1388 *Rimina*), Sarbin (1136 *Zarbinouiz*, 1294 *Zarbin*), Sasin (1392 *Saszyn*), *Skorzyna (1208), Skulina (1687), Ślężanin (1301 *Slanszanin*), Słonina (1482 *Slunyna*) Smaczyna (1405 m. t. s.), Smolina (1593 *Smolyna* m.), Sroczyn- (1399 *Sroczinum* acc.), Starczyn (1301 *Starczin*), Stępin (Pozn.), Stożyna- (1499 *Stozynka*), *Stradyna (1425), Strożyna (c. 1520), Strużyna (c. 1492 *Struszyna*), Stroszyn (XIV w. *Stroszin*) i Troszyn (1394 *Trosyn*), Strzeczyna (1420 *Strzeczina*), Strzedzina (1405), *Stwolin- (1584), Suchynia (1511—13 *Szuchinya*), Świeczyna (1395 *Swecina* = szewczyna?), Świeżyna (XVI w.), Szczecina (1409), Taczyn- (XIV w.), Tarczyn (1398 *Tarcin*, ob. wyżej Starczyn), Tarszczyn (1293 *Tarscin*), Troszyn (ob. Stroszyn), Wdowin (1534 *Wdowyn*), Węgrzyn (1390 *Vφgrzin*), *Wietchyna (1386), Wieszczyna (1136 *Vestina*), *Wityn czy *Wityna (1236), Woin- (1391 *Voyn-*), *Wojtyn- (Pozn.) i Wojtyna (1679 *Woytina*),

Woszczyna (1401 *Vosczina*), Wszemin- (1520 *Wschemynek*), *Wyszyna (1253), Zdzinia (1467 *Zdzynya*), Żydowin (1204 *Sidovin*),

Przyrostek *-on* | *-oń i -ona* | *-onia* (99): *Będzona (1299), Bielon (Wpl.), *Bieroń- (1540), Blizona (XII—XIII w.), Bogon (1511), Bratoń (1246 *Bratonio* dat.), Bratron (XII—XIII w.), Cichoń (c. 1520 *Czychony*), Ciechon (c. 1165 *Cechon*, XII—XIII w. *Tehon*), *Cieszon- (1335), Cioron- (1508), Czechon (1440), Czegon (1679), Czeszon- (1399 *Czeszonouicz*), Czyston (1534 *Cziston*), Darzon (1436), Daronia (1403 *Darona*, 1510 *Daronya*), Dobron (1136), Drogon (XII—XIII w.), *Dychon- (1337), Dykon (1459 *Dycon*), *Dziemion- (1494), Dziadoń (1534 *Dziadonyowa* ż.), Dzierzgon (1406 *Dzirzgon*), Dzierzon (Śląs., c. 1520 *Dzyerzony*), Dzwigon (1394 *Dzwigonowicz*, 1558 *Dzwigon*), Goszczon (1136 *Goston*), Grabion- (1391, *Grabionka* 1449), Gwiazdoń (Wpl.), Jakson (1177, *Iaxonius* 1203), Jaszczon (1406 = Jan), Jawczalon (1387 = Absalon), Jazdoń (Pozn.), Kadon (c. 1200), Karoń (Wieluń.), *Karmion- (1613), *Koszon- (1301), Krczon (1391 *Kerczon*), Krzczon (1136 *Crston*) i Krzyston (XII—XIII w. *Criston*), Krzywon (1534 *Crziwon*) i Krzywoń (Wpl.), Kwiaton (1666), Ledwon (1679), Ligoń- (1520 *Ligonyowa* ż.), Lisoń (1534 *Lyszon*, Pozn.), *Liskoń (1293), Lizon (1679), Lubon- (1310), *Łęgoń- (1520), *Łosoń- (1664), Magonia (1534 *Magonya*), Malon- (1136, *Malon* 1442), Marzon (1679), Masion (Wpl.), Miron (XII—XIII w.) i Mironia (1382), Mirzon (1496 *Myrzon*), Myślon (XII—XIII w. *Mislon*), Nalezion- (1395 *Nalezonek*), Parzon- (1423 *Parzonka*), *Piegoń- (Kalis.) i Pigoń, Piwona (1194 *Piuona*), Polubon (1415 t. s.), Raczon (1252) i Rakoń- (Pozn.), Radon (XII w.), Rechon (XII—XIII w.), Radzon- (1534 *Radzonek*), Ryszon (1388 *Riszon*), Sakson (1388 *Saxon* = Sasin), Siedlon (1136 *Sedlon*, 1442 *Schiedlonowicz*), Siestrzon- (Lubiń.), Sieroń (Pozn.), Słaboń (1679 *Slabonius*), Sławon (1155 *Zlavonis* gen.), Słodzon- (1587 *Słodzonka*), Sobon (XII—XIII w.), Stalon- (1555 *Stalonka*), Starzon (1395, Starzonek Pozn.), Ston- (c. 1520 *Sthonek*), *Strachon- (1354), *Strzegon- (1150), Studzion- (1534 *Studzyony*), Suchon (1418), Świąton (1534 *Swiąthon*) i Świętona (XII—XIII w. *Swetona*), Świtoń (Pozn.), Świgonia (1534 *Swigonya*), Sycon- (1421, *Siconowa*) 1447 ż.), Szalon) (1545 *Schalonka*), *Trzebon- (Śląs.), Trzeszczon (1393 t. s.), *Twardon- (1400,

1679 *Twardon*), Tyrchon- (1397 *Tirchonec*), Uszczon (1136 *Uston*), Wierzchon (1386 *Wirschon*), Więczon (1408 *Wanczon*, pewnie = Wincenty), Wilkon- (1310), Wygon (XII—XIII w. *Vigon*), Wyszon (XII—XIII w. *Wison*), Zboroń (Pozn.), Zgłobion- (c. 1520 *Zglobyony*), Zjawiony (Krzepice), Zielon- (Zielonka Pozn.), Żychoń (Krzepice), Żydoń- (1470 *Zydony*), Żyron- (c. 1520 *Schyrony*).

Przyrostek *-nik*: (65): Bartnik (1419), Budnik (1455), Bucznik (Wpl.), Cudnik (Wpl.), Cieśnik (Pozn.), Duchnik (1443), Dworznik (1458) i Dwornik (Wpl.), Dzwonnik (1534 *Zwonnyk*), Gadnik (1535), Gielnik (1505 *Gyelnik*), Głodnik (Wpl.), Górnik (1608), Gorzelnik (1687), Jachnik (Pozn.), Jechnik (1518—46), Jadnik- (c. 1230 *Jadnikovic*), Kałużnik (Wpl.), Kapuśnik (1605) Kiernik (Wpl.), Korytnik (Wpl.), Klucznik (c. 1520 *Kluczynk*), Kopnik (1391), Kożusznik (1652 *Kozussnyk*), Kraśnik (1534 *Crasnik*), Książnik (1552), Kucznik (Wpl.), Kusznik (1679), Kuźnik (1652 *Kuzniczek*), Kwartnik (1538), Kwaśnik (Pozn.), Lifnik (1489 *Lyffnyk* = lichwnik), Łaziebnik (1544), Michnik- (Pozn.), Mydelnik (1483 *Midelnyk*), Nożewnik (1522 *Noszewnyk*), Ochnik (1405), Okupnik (1787), Paśnik (1520 *Pasznyk*), Papiernik (1650), Pewnik (1436), Pończosznik (XVII w. *Panczossnik*), Piechnik- (1511), Pidnik (Pozn.), Przewoźnik (1534 *Przewosznyk*), Pusznik (1507 *Pusznyk*), Ptasznik (1528), Rolnik (1679), Skarbnik (1441), Skotnik (Pozn.), Sławnik (1153 *Zlavnicus*, u Czechów już w Xw.), Smolnik (Wpl.), Sokolnik (Wpl.), Stachnik (1418), Strunnik (1444), Strzelnik (1525), Świetnik (z końca XIV w. *Swetnik*), Tobolnik (1453 *Thobolnig*), Tretnik (1597), Wiąchnik (1400), Wiśnik (1534 *Wisnyk*), *Wodnik (1310), Zbożnik (1442 *Zbosznik*), Zielnik (1679 *Zelnik*), Złotnik (1534 *Zlothnik*), Żeleźnik (1397 *Zeleznic*), Żytnik- (Wpl.).

Przyrostek *-un* | *-una* | *-unia* (18): Baczun (Wpl.), Biegun (1393 *Begun*), Bogun (XII—XIII w.), Boguna XII—XIII w.) i Bogunia (1500 *Bogusznya*), Borun (1244, 1399 *Borunowicz*), *Dobrun- (1398), Gulun- (c. 1520), Kłosuń (Krzepice); Koruna (1155), Krasuń, Łabuna (1400 *Labuna*), Sielun- (1155, *Selunua* XII—XIII w.), *Strachun- (1386—95), Strunya (1500), Trun (1397), *Wieluń- (XIII w.), Wiodrun (1539 *Vyodrun*), Zdun (1204 *Sdun*), Zbun- (1399 *Sbuni* gen.).

Przyrostek *-och* | *-ocha* (104): Bartoch- (1354), Bierocha (Wpl.), Bijoch (1534 *Bioch, Biossek*), Bladocha (Pozn.), Boloch (1651), Blizoch (1136 *Blizohc*), Brdoch (1619), *Broch- (Pozn.), Bdzioch (1513 *Bdzyoch*) i Bzioch (1558), Cielmoch (1520 *Czyelmoch*), Ciepłoch (1487 *Czieploch*), Cieloch (1534 *Czielioch*), *Czarnocha (Sieradz), Czernioch (Wpl.), Czamroch (Wpl.), Czestoch (1136 *Chestoch*), Częstoch- (1412 *Czanstocha ż.*), Dadoch (1679), Dobrocha (XII — XIII w., m. 1490), Doch (1394) Dworoch (Pozn.), Działocha (Pozn.), Gawroch (Pozn.), Jałocha (Pozn.), *Jamroch- (Sieradz = Ambroży), Janoch (Wpl.), Jawoch (1534 *Javoch*), Junoch (1436), *Jutrocha (1281), Kadoch (1679), Kajoch (Pozn.), Kokocha (Pozn.), Krokoch (1392 *Crococh... Crocok*), Krzekocha (XII w. *Crecocha*), Krzoch (1534), Kumoch (Pozn.), Kmoch (XVI w.), Kuroch (Pozn.), Kuropłoch (1511 *Curoploch*) i Koniopłoch (1357 *Conoploch*), Kurzoch (1603), Luboch- (1334 *Lubochna ż.*), Ludoch (1470), Lutoch- (XII—XIII w.) *Lutochna ż.*), Łoch- (1136, *Loch* 1534), Macioch (1563 *Maczioch*), Małoch (XII—XIII w. *Maloh*), Marcioch (1534 *Marczioch*), Marnocha (Pozn.), Masłocha (XVI w. *Maslocha* m.), Mieloch (Pozn.), Miłoch (1136 *Miloch*), Mirocha (1500), Młoch XII—XIII w. *Mloch*), Moch (1524—42), Mścioch- (1520), Napłoch (1400), Paloch- (1534 *Palochna* m.) Panoch (1210 *Panoch*), Patrocha (1480), Pieloch (1483 *Pyeloch*), Pieszczoch (1400 *Peszcoch*), Pioch i Piocha (1437 *Pyoch*, 1440 *Petrus al. Pyocha*), Piszczoch (1687 *Piscioch*), Pitoch- (1537), Piwocha (1520 *Pywocha*), Pnioch (1603), Poździoch (1334 *Pozdzioch*), *Radłoch- (1481), Radoch (XII—XIII w. *Radochus*, 1210 *Radoch*), Ranoch 1460), Rędocha- (1207, *Randocha* 1440), Sądocha- (1462 *ż. Sandochna*), Sąprocha- (1342), Siódmoch- (1462 *Schodmochowa* ż.), Siostroch (1136 *Sostroch*), Skorocha- (1419 *Scorochna al Katherina*), Słaboch (1485—91 *Slaboch*), Sławocha (1420 ż.), Soch (1399), Stanoch (1136), Stoch (c. 1520), Swędzioch (Krzepice), Świętoch (XII—XIII w. *Zuetoh*) i Świątoch (1393 *Swanthoch*), *Świętocha (1358) i Świątocha (1534 *Swiątocha*, m.), Świnioch (1534 *Swinyoch*), Szczodroch (XII—XIII w. *Scodroh*), Synoch (1136 *Sinoch*), Tarnoch- (1394), *Trzeboch (1310), Waloch (Pozn.), Wędzioch (Pozn.), Wieloch (Pozn.), Wiercioch (Śl.), Więdłocha (1670 *Wiendlocha*), Wilczoch- (Sieradz),

Witoch (Pozn., 1406 *Wythocha ż.*), Wołdoch (1522 *Woldoch*), Woch (1534 *Alb. Woch* = Wojciech), Woroch (Pozn.), Wypłoch (1679 *Wiploch*), Zimoch (1652), Złoch- (1660), Zoch (Pozn.), Zyroch (1136 *Siroch*).

Przyrostek *ech* | *-echa* (69): *Będziech- (1475), Biech (1480 *Byech*), Bieniech (XII—XIII w. *Benech*), Bilech (XII—XIII w. t. s.), Bodzech- (1208, 1222 *Bozdech*, XII—XIII w. *Bodcech*), Bolech (1136), Bratrzech (XII—XIII w. *Bratrech*), Chwalech (XII—XIII w. *Chuualech*), Cieszech (XII—XIII w. *Thesech*), Czech (1395), Czerniech (1136 *Cirnech*), Dalech (1429), Damiech (XII—XIII w. *Damech*), *Domiech- (1411) Dubiech (XII—XIII w. *Dubech*), Dupiech (1394 *Dupech*), Godziech (XII—XIII w. *Godech*), Golech (XII—XIII w.), Gościech (XII—XIII w. *Gostech*), *Grzech (1443), *Kociech- (1361), Koniech- (1456 *Konyechowicz*), Kościecha (1525 *Cosczyecha*), Krzomiech (1351 *Crzomech*), Kurzech (1600—01), Lipiech (1602—03), *Lubiech- (1295), *Malech- (1310) i Malecha (Pozn.), Maniech (XII—XIII w. *Manech*), Mazech (1204 t. s.), *Milech- (Śląs.), Miłoszech (XII—XIII w. *Millosech*, czy Miłoszek?), Mirech (1204 t. s.), Mściech XII—XIII w. *Mstech*), Opiecha (XVI w.), Parzech (1136 *Parech*), Piech (1534), *Pielech (1754), Piotrech (c. 1271 *Potrech*, czy Piotrek?), Polech (XII—XIII w. t. s.) i *Polecha (1386), Pościech (1554 *Posciech*), Poździech (1136 *Posdech*, 1527 *Posdzech*), Przech- (1210, *Przech* 1398), *Radziech- (1209), Rajech (c. 1520 *Rayech*), Redzech (1248 *Rezech*), *Rębiech- (1303), Sieciech (1093 *Zeczech*), Siedlech (XII—XIII w. *Sedlech*), *Siestrzech- (1310), Sobiech (Pozn.), Staniech (XII—XIII w. *Stanech*), Stopiech (1534 *Sthopiech*), Straszech (1204 *Strasech*), Sulech (XII—XIII w. *Zulech*), Świeciech (1204 *Suethech*), Święciech (XII—XIII w. *Zventech*), Szczech (Pozn.), Tuszech (1204 *Thussech*), Waszech (XII—XIII w. *Vasech*), Westech (XII—XIII w. *Vestech*), *Wielech- (Wieluń.), Wilczech (c. 1146 *Wilceh*, XIII—XIII w. *Wilcech*), Wojech (XII—XIII w. *Vogech*), Wściech czy Uściech (1136 *Vstech*), Wyczech- (1391 *Wyczechonis*), Wyszech (XII—XIII w. *Visech*, 1391 *Wissech-*), Zdziech (XII—XIII w. *Sdeh*), Żelech (1204 *Zeleh*).

Przyrostek *-ich* | *-icha*, *-ych* | *-ycha* (68): *Babicha (Sieradz), Balich (1397), *Berdych- (XVIII w. Ferdynand?), Biedrzych

22*

(1203 *Bedrich-* = Fryderyk), Bienich (1576), Bożych- (1307), Borzych (Pozn.), Cedzich (Wpl.), Cierpicha (1452 *Czirpicha*), Ciołych (1498 *Cyolych*), Ćwilicha (1534 *Czwilicha*), Doleżych (1652 *Dolezych*), Dzierzych- (1396 *Dzerzichonis* gen.), Dzietrzych (1250 *Tetrich*, 1391 *Czetrich* = Teoderyk), Fenich (1419 *Phenich*), Gardzich (1539), Gidzich (1432 *Gydzich*, czy Idzich?), Gładych (Pozn.), Głupich- (1534 *Glupych-*), Godzich (Pozn.), Golich (1204), Gościch (1469 *Gosczich*) i Gościcha (XII—XIII w. *Gosticha*), Grych (1428 *Grich*), Jakich (c. 1520 *Iakych*), Jawich- (1208), Jędrzych (XII—XIII w. *Indrich*), Kalich (1534), Karmicha (XII — XIII w. *Carmicha*), Kucicha (1400 *Kuczicha*), Kwapich (XVII w.), Lizich- (1534 *Lysichowa, Lyzichowa* ż.), Łączych (1687 *Lonczich*), Łuszczych (1498 *Lusczych*), Malicha (1679), Milich (XII—XIII w.), Mścich (1397 *Msczych*) i Mścicha (1394 *Misczicha*), Naglich (1402), *Nieśmich- (1535 *Miesmich-* czy Miesmich?), Ośpich (1563 *Osspich*), Ostrzych- (1391 *Ostrzicheuicz*), Parzych (1531 — 40), Pawlich (1204 *Paulich*), Pędzich (z gazet), Pieczych (1520 *Pyeczych*), Pieścich) 1455 *Pyesczych*) i Pieścicha (1534 *Pyeszczycha*), *Pilich (1754, może = pilch), Płaczych (1534 *Placzich*), Pobych (1204 *Pobih*), Pościcha (XII—XIII w. *Poscicha* ż.), Pstrych (1435 *Pestrich*), Pudzich (1652), Pych (1534 *Pich*), Radzich (XII—XIII w. *Radich*) i Radzicha (1426 m.), Rycha (1534 m.), Sędzicha (XII—XIII w. *Sudicha*), *Siemich- (1496), Skazich (1687), Skrzebych (1466 t. s.), Skubich (c. 1520), Sławicha (XII—XIII w. *Slauicha*), Sulich (1136 *Sulichna*, 1598 *Sulich*), Szczedrzych (c. 1211 *Scedrichus* = Teoderyk), Szydzich (1398 *Szidich*), *Wielich- (1297), Wąsich (1420 *Wøssych*), Wawrzych (1418 *Wawrzich*), *Winich (Wieluń.), Wyrzych- (1552 *Wirzich-*), Zdzich (XII—XIII w. *Sdich*), Żych- (1293).

Przyrostek *-ach* | *-acha* (48): Banach (1388 *Banasco* tj. Banaszko, dziś Pozn.), Bernach (1385), Bezdach (1250 *Besdach*), Bieniach (1534), Błach (1534 *Blasius Blach*), Budach (1415), Czerniach (1652), Czuprach (1424) i Czupracht- (1520), *Dach (1388), *Dalach (c. 1165), Depach (1534), Domach (1475) i Domacha (1457), Galach (1534 i dziś Pozn.), *Gołacha (1405), Jach (c. 1520 *Ioan. Iach.*), Jawczach (1394 *Iaphczach*, 1400 *Iaszczko de Iawszczachouicze*, pewnie = Absalom), *Ko-

pacha (1288), Korach (1491 *Corach*), Kubacha (Pozn.), Kwach (1534 *Kvach*), Ladach (Pozn.), Lubach (1497), Mach (1437), Marach (Pozn.), Mędrach (Pozn.), Miłach (XII—XIII w. *Milach*), Murach (Pozn.), Nienach (1136 *Nenach*), Nieznach (1520, 68), Pach (1391 *Petr. dictus Pach*), *Pielach (1295), Piotrach- (1520), Rach (XII—XIII w.), Sitach (XII—XIII w.), Stach (1436), Stepach (1534), Strach (XII—XIII w.), Subach (XII—XIII w.), Swach (1406), Tarach (1610), *Tratacha (Śląs.), Wach (1406 = Wawrzyniec), Wałach (1400 *Valach*), Wojtach (1534 *Woythach*) i Wojtacha (XII—XIII w., pewnie ż.), Wyprach (XII—XIII w. *Viprach* = Wiprecht?), Wyszach (1394 *Wissach*), Zach (1136), Zaparucha (Pozn.), Zdacha (XII—XIII w., pewnie ż.).

Przyrostek *-uch* | *-ucha* (55): Białucha (m. XV w., ż. 1432 *Byalucha* = *Byaldama*), Boruch (1136) i Borucha- (1391), Brzucha (1136 *Brucha*, por. Brzyków od bru), Bzducha (1534), *Chołuch* (1396 *Choluch*), Ciaciuch i Ciociuch (Pozn.), Cieluch- (1406, 1509—13 *Czyeluch*, 1507 *Czyoluch*), Ciepłuch i Cieplucha (Pozn.), Ciepłucha (1677), *Czapluch- (1617), Czarnucha (1543), Czeżucha (1337 *Czezucha*), Czuch- (1309 *Czuchonis* gen.), Czwieluch (1566), *Dobruch- (1386), *Doruch- czy Duruch- (1253 *Duruchovo*, c. 1310 *Doruchowo*), *Dzieluch- (Pozn.), Gierczuch (1687), Gołuch (1224 *Goluh*), Gorzuch (1250 *Goruch*), Grzebiołucha (1451 *Grzebyolucha*), Januch (1435), Jaruch (1521), Kaduch (1679), Kłobuch (Pozn.), *Kociuch- (1302), Kostruch (1476 *Costruch*), Łanucha (1534 *Lanucha*) i Łaniucha (Łęczyc.), Łyduch (Pozn.), *Malucha (1266), *Małuch (1400), Mamuch (Pozn.), Marucha (XII—XIII w.), Mazuch (1400 *Masuch*), Mioducha (Wpl.), Moluch (Wieluń.), Olczuch (1534 t. s.), Osuch (1459), Oprzętuch- (1534 *Oprzathuch-*), Paduch (1389), Paluch (1389), Paruch (1204 *Paruh*) i *Parzuch- (1400), Piduch (i Piduk Pozn.), *Pierucha (1400), Pilucha (1535 *Pilivcha*) i Pielucha (Pozn.), Pluch (1504), Raduch (XII—XIII w.), Ropuch (XII—XIII w.), Rzeczucha (1534 t. s.), Siostrucha (XII—XIII w. *Sotrucha!*), Skruch (1534), Strzeluch (1393 i Strzelut), Szepluch (1399), Trucha (1534), *Trzebuch- (1285), Wieduch (1474), Zadzuch (1520), Żerzuch- (XV w.) i Żerzucha (1136 *Serucha*).

Przyrostek *-ąch/-ącha* (13): *Białąch- (1562), Drzewiąch (1399 *Drzeanchus*), *Mszcząch- (Sieradz.), Ociąch (⋙→ 1403 *Oczansche* t. j. Ociąsze ⋙→ Ociąż), Ociącha (1449 *Oczancha*) i Ociąchała (1434 *Oczanchala*), Odąch (1386, 88 *de Odoncha*), *Ołtącha (1204), *Rzewiąch- (1438), *Stopąch- (1462), Święcha (c. 1103 *Svecha*) i Świąch (1399 *Swanch*), *Warząncha- (Kujawy) i Warzecha (1521), Wiąch- (1416 *Wanchowicz*), Wziąch- (1422, dziś Wzięch Pozn.), *Zbąch (1412).

Przyrostek *-ot/-ota* (92): Badzota (1387 *Badzotha* Łęczyc.), Białota (1409 *Byalotha*), Blizota (1136 t. s.), Błogota (XII—XIII w. *Blogota*), Bodzota (1177 *Bozota* Śląs.), Brzeszczot (1534 *Brzesczoth*), Chorota- (1397 *Chorotka*), Chrobot (Pozn.), Ciechota (1478 *Czyechota*), Czarnota (1363 *Czarnotha*), Czurot (1630), Dobrota (1224), Dodot (1497 *Dodoth*), Drobot (1398), Drogota (1250), Dułgota (1136 *Dulgota* = Długota), Duszota (1391 *Dusszotha*), Gardota (XIV w.), Gniot (1534 *Gnyotek*, dziś Pomorze), *Grębota (1298), Grochot (1136), Janota (1418), Jarota (1236 *Ierota*), *Kamota (1388) i *Skamota (1310 jak Komor: Skomor), *Kłokota (1290), Klekot (1418) i Klekota (Pozn.), Koczot (1407 *Coczoth*), Korota (1497 *Korotha*), Kosota (1399 *Kossotha*), Krokot (1403 *Crocot*), Krzekot (XII—XIII w. *Crecot*), Lachota (1679), Lasota (XII w. *Lassota*), Lichota (Pozn.), Lubota- (1433), *Lutota (1338), Łakota (1552 *Lakotha*), *Łąkota (1403), Łobota (1216 *Lobota*), Małot (1463 *Maloth*), Miękot (1560), Miłota (1265), Mirota (XII—XIII w.), Młodota (1366 *Mlodote* dat.), Mrokot (1436) i Mrokota (XII w.), Ninot (XII w. *Ninoth*) i Ninota (1406), *Nosota- (1310), Pachota (1419; 1470 *Paulus Pachotha*), *Pąchota- (1406), Panota- (1395 *Panotham* acc.), Pełkota (1294 *Pelkota*), Piechota (XIV w. *Pechotha*), Piwota (1601), Plaskota (1267 *Plascota*), Prawota (XII—XIII w.), Prądota (również), Prusota (1136 *Prussota*), Puchota (Wpl.), Radota (1532), *Rągota- (1335), Rechota (XII—XIII w. t. s.), *Repot- (1208), Ruchota (1479), Rusota (1136 *Russota*), Rybota (1503 *Rybotha* m.), Rychłota (1415), Samota (1580), Sikota (1469 *Schykotha*), Sirota (1403 *Syrota*), Skomrot (1393 *Skomroth*, czy Skomroch?), Sławota (1258), Stupota (c. 1103 *Stupote* gen.), Strachota (1411), *Stroszota- (1398), *Strzegota (1346), *Strzekota (1417), Suchot (1418) i Suchota (1565), *Sułota

(1304), Świekota (XII w. *Zuetgota*) i Świekot (1392 *Swekot*), Świerkot (XV w.), Szczekota (1534 *Sczekota*), *Szczepota (1407), *Szczukota (1396), Szepota (1405) i Szepoto (1406 *Szepotho*), Tarnota- (1388 *Tarnoczicz*), Wachota (1398), Witota (Wieluń.), Wysota (XII—XIII w. *Wisota*, 1241 *Wissota*), Wyszota (1396 *Wiszotha*), Wyskota (1348 *Wiscota*), *Zimota (1402), Żegota (1239 *Segota*), Żyrota (1136 *Zirota*).

Przyrostek *-ąt* | *-'ąta* | *-ąta, -ęta* | *-'ęto* (71): Bagniąt (1393 *Bagnǫt*, bagniąć = baśka, baranek), Barcząt (1687), Bodząta (1245 *Bozate* gen.) i Bodzęta (1232 *Bozetha*), Bolęta (1200 *Boleta*), Borząta (1136 *Boranta*) i Borzęta (XII—XIII w. *Boreta*), *Bowąt- (1386, pewnie obce jak Bowo), *Broszęta (1511), Bylęta (1405 *Bilantha*), Chająta (1136 *Chaianta*), *Chorzęta- (1285) i *Chorządtko- (1398), Chwalęta (c. 1200 *Hualenta*), Ciesząta (1136 *Tessanta*, 1204 *Tessata*) i Cieszęta (1348 *Cessenta*), Czająta (XII—XIII w. *Ceianta*), Dobrzęta (1136 *Dobrenta*), *Droździęta (Śląs.), *Dzierzbiąt- (1389), *Gajęta (1382), *Gąsięta (1360), Godzięto (XII—XIII w. *Godantho*) i Godziątko (1598—1605), *Gonięta (1387), Grzymiąt- (1710 Grzymiętowicz), Gościęto (XII—XIII w. *Gosceto*), Jurząta (1434 *Jurzǫtha*), Kacząt- (1534 *Kaczenthy*), *Kajęta (1298), Karpięta (Wpl.), Klimęta (1211 *Climenta*) i Klimąt (1393 *Climant*), Kojęta (XII—XIII w. *Cogenta*), *Kosęta (1471 = Konstantyn 1250—75), Krzęta (1439 *Crzatha*), Krzysięta (XII—XIII w. *Crissenta*), Łabęta (1490 *Labantha*), Łowąta (1136 *Louanta*), Ławrzęta (XII—XIII w. *Laureta*), Machowięta (1440 *Machowyantha* nom. plur.), Marzęta (1275 *Mareta*), Milęta (1234 *Mileta*), Mieszczęta (1240 *Mescenta*, 1387 *Messczantha*), Mirząta (1136 *Miranta*, 1399 *Mirzǫtha*), Modlęta (1136 *Modlenta*), *Mojęta (1202), *Morzęta (1218), Myślęta (1415), *Ocięta (1610), *Osięta (1360), *Ozorzęta (1155), Pamięta (1204 *Pameta*), Pnięta (1204 *punete* gen.), *Ponąt i *Ponęta (1386), Rabąt (1534 *Rabanth*), Radęta i Radzięta (1136 *Radenta*), *Radziątko- (1400), *Rojęta (1310), Siedląta (1136 *Zedlanta*) i Siedlęta (1204 *Sedleta*), *Siedlątko- (1391), Siemięta (1396 *Zemantha*, 1416 *Szyemantha*), Sławęta (XIII w. *Slavanta*), Skieląt (c. 1520 *Skyeląth*), Sobiąta (1136 *Sobanta*), Stanięta- i Staniątko (1399 *Stannantko*, 1417 *Stanǫthcouicz*), Sulęta (c. 1165 *Sulentha*) i *Sulątko- (XV w.), Szczerzęta-

(1406 *Sczeróczicz*), Szymankowięta (1440 *Schimancowyantha* nom. plur.), Unięta (1294 *Unentha*), *Uścięta (1387), Wierzbięta (XII—XIII w. *Virbenta*), Wilcząta (1136 *Vilchanta*), *Wolęta (Śląs.), Zdzięto (1136 *Sdanto*) i Zdzięta (1204 *Sdanta*), *Zielęta (1393) i Zielęto (1212 *Zelanto*), Ziemięta (XII—XIII w. *Zemeta*, 1422 *Zemóta*), Zięta (Radom.), *Żerzęta (XV w.).

Przyrostek *-at* | *-ata* (38): Bachnat (1468 *Bachnath*), *Bełchat- (1391), *Bodzat- (1310), Bogat- (1386 *Bogatka* m.), Bręzata (1204 *Brensata*), Brzuchat- (XIII w.), Burat (1718), Czat (1392), Dolat- (1563) i Dolata (Pozn.), *Dulat (1760), Duszata (1469 *Dusschatha*), Dzierlata- (1534 *Derlathka*), Gąsiaty (Wpl.), Jeżewaty (Wpl.), Karwat- (1398 *Karwatka*) i Korwat (1155 *Korvad*), *Kociat- (1512 os. *Coczatha*), Kołat (1508 *Colath*) i Kołata (1399 *Kolat* [haj]), Koszata- (1416 *Cossathka*), *Kozata (1367), *Koznata (Sieradz.), Krupat- (1399 *Krupaczicz*), *Lubiat- (1262), Mechnat- (1204 *Mechnati*), Miłochat (1136 *Milochat*), Miłodat (1136 *Milodat*), Oczesat- (1305 *Oczessatka*), Palat (1386 *Paliat*), Pękaty (Wpl.), Piegat (XVI w.), Poniat (1136 *Ponat*), *Przat (1398), Radat (XII—XIII w.), Rogat (XIV w. *Rogatka*, Rogaty Wpl.), Rożniat (1207 *Rosnat*, 1228 *Rosnatus*) i Rożniata (także w Czechach), *Szarpat- (1424), Włosaty (1209 *Vlossati*), *Zębata (1136), Żonata- (c. 1511 *Zonathka* m.).

Przyrostek *-ut* / *-uta* (41): Bałut (1425 *Baluth*), Blizuta (1136), Boguta (c. 1247), Borut (XII—XIII w. *Borud*, 1256 *Boruth*) i Boruta (1267), Bosuta (XI w. i 1336), Bronuta (XII—XIII w. *Bronute* gen. m.). Chajuta (XII—III w. *Haiuta*), Chylut (1499 *Chyluth*), Ciechuta (1136 *Techuta*), Cichuta- (pocz. XV w. *Czichutka* m.) i Cichut- (1652 Cichutek), Czechuta (1405), Dymuta (XII—XIII w. *Dimuta*), Fojut (Pozn.), *Gołut- (1311), Hanut i Hanuta (1419, 26), Janut (c. 1511 *Ianuth*), Łakuta (1512 *Lakutha*), *Machuta (1399), Makut (1204 *Macut*), *Malut- (1217), Mozuta (1136), Nasut (c. 1146 *Nasuc!* XIV w. *Nassuth*), Nieguta (XII—XIII w. *Negutta*), Pachuta (1471 *Paulus Pachutha*), Piekuta (1534 *Piekutha*), Plut (1534 *Pluth*) i Pluta (c. 1520 *Plutha*), *Pniuta (1386), Pszut (1440 *Pszuth*) i Psuta (Pozn.), Rokut (1427 *Rokuth*) i Rokuta (1418), Siedluta (1210 *Zedluta*), Sikut (1564 *Sicuth*) i Sikuta (1441), Skołut (1408 *Scolutowicz*, 1409 *Skoluth*), Strzelut- (1387 *Strzelutho*), *Swaruta (1272), Świgut (1497 *Swyguth*), Szaput, Szaputa

i Szaputo (1398 *Szaputh*, 1400 *Szaputha*, 1393 *Szaputo*), także Szoput (1398 *Szoputh*) i Saput (1399 *Saputh*), Szczekuta- (1534 *Sczekutha*), *Wiechuta (1386), *Wierzchuta (1400), Wojuta (1136 *Voiuta*), Żołut (1392 *Zolutowa* w.).

Przyrostek *-ta* (27): Baczta (1429), Bychta (1441), *Bąchta (1399), Bolesta (XII—XIII w.), Chałasta (1380, 1605), Depta (1534 *Deptha*), *Dykta (1608), Hokepta (c. 1202, czy = Hucpert XII—XIII?), Kapta (1534), Kuchta (1467 *Cuchta*), Machta (1258), *Miechta (1310), *Muchta (1496), *Niechta (1407), Niemsta (XII—XIII w. *Nemsta*), Nieznachta (1534 *Nyesnachta*), Pikta (1437 *Picta*), Pleskta (1534 *Plesktha*), Plichta (1534), Poszepta- (1398 *Poszepthe* gen.), Rągta- (1397 *Røgczewic*), *Sachta (Sieradz.), Suchta (1448), Tachta- (1393 *Tachczicz*), Waszchta (1440), Zarychta (1602), Zekta (1411 *Zektha*).

Przyrostek *-ąd* / *-ęda* / *-ędo* (20): Bewęda (1390 *Bevanda*), Bienięda (1173 *Beneda*, 1436 *Benøda*), Chibęda (Wpl.), Deręda (Pozn.), Gawęda (c. 1613), Godząd- (c. 1520 *Godządek*), *Gorząd (1412) i *Gorzęda (1519), *Goszczęda (1387), Guzęda (Pozn. Guzenda), *Ligęda (1634), Molęda (1386 *Molenda*), Nakęda (1400 *Nakanda*) → Nekanda (przydomek Toporczyków), *Parąda (1357), Ponąda (1390 *Ponøda*), Stanięda (Śląs.), Sulędo (1464 *Suledo*), Traręda (1534 *Thrarenda*, 1554 *Trarenda*), Trynąd (1405 *Trinød*), Wyrzęda (1428 *Wyrzanda*), Zielęda (XVII w. *Zielenda*).

Przyrostek *-ada* / *-ida* / *-'eda* / *-ud* / *-do* / *-da* i *-oda* (23): Bielada (Wpl.), Denieda (1534 *Denyeda*), Dunida (1520 *Dunyda*), Dziorda (1534), Kamud- (1402 *Camudo* abl., niepewne, bo r. 1401 *Conundo*), Klimardo (1520 *Clymardo*), *Kołud- (1394) i Kołuda (1298 *Coluda*, pozornie bo to stare Kolęda), Kołda (1508—13 *Colda*) i Skołda (XV w.), Kudarda (1534), *Libida (1442), Libud- (1462 *Lybudek*), Łagoda- (1372 i dziś Pozn.), Łabuda- (1571 i dziś Pomorze), Łabzda (Wpl.), Łasoda (1677 *Lasoda*), Łoboda (1412 *Loboda*), Maczuda (XIV w.), Paskuda (1534), Ponuda- (1388 Iohannes *Ponude* gen. = Ponąda), Sakrajda (Wieluń.), Smajdo (1534 *Smaydo*), Świeboda i Swoboda (ród rycerski), Szybuda (1630), *Trzebida (1392).

Przyrostek *-'ec* | *-ca* | *-eć* | *-cz* (114): Balec (1444 *Balecz*), Baniec (1534 *Banyecz*), *Bawiec (1394), Bielec (XVI w. *Bielecz*)

i *Bielca* (1534 *Belcza*), *Bieżaniec (1454), Bliźniec (1390 *Bliznecz*), Bodzec (1412 *Bodzecz*), Boniec (1496 *Bonyecz*), Borowiec (1409), Brodawiec (1552), Broniec (1390 *Bronecz*). *Broszcz- (1395), Chalec (Wpl.), Chłapeć (Wpl.), Chomiec, Chamiec (Lubiń.), *Chrapiec, Chrapcz- (1496), Chromiec, Chudziec (1444 *Chudzecz*), *Chwalec, *Chwalcz- (1401), Chwilec (1444 *Chwilecz*), Chylec (1576 *Chiliecz*) i *Chylcz- (1413), Ciapeć (Wpl.), Dojca (c. 1255), Gardziec (c. 1520 *Gardzyecz*), Glubiec (Wpl.), Głupiec (1494 *Glupyecz*), Golec (c. 1511 *Golecz*) i Golca (1534 *Golcza*), Goleniec (XII w. *Golenec*), Gotowiec (1520 *Gutovyecz*), Grabiec (1387 *Grabiecz*), Grabowiec (1399 *Grabovecz*), Gromiec (c. 1520 *Gromyecz*), Jakubiec (1440 *Iacubyecz*), Janiec (1405 *Ianyecz*), Jaskrowiec (1391 *Iaskrzovecz*), Jastrzębiec (1388 *Iastrzambecz*), Jaźwiec (1511 *Iazwyecz*), Jaskólec (1411 *Iestkulecz*), Juniec (1390), Kawalec (1465 *Kawalecz*), Kiełcz (1296 *Kelchone* abl.), *Klupcz- (1553), Klimec (1423 *Klimecz*), Kmieć (1534 *Kmyecz*), Koblec (Wpl.), Kopeć (1355 *Copecz*), Kokieć (z gazet), Kozielec (1539 Kozielecz), Krępeć (Pozn.), Królewiec (1390 *Croleuecz*), Krostawiec (1136 *Crostauez*), Kujawiec (1425 *Cuyawiecz*), Kurzec (1422 *Curzecz*) i Kurcz (Pozn.), Łęgieć (1695), Latalec (1487 *Lathalecz*), Ledwiec (Wpl.), Lipiec (1471 *Lypyecz*), Lipowiec (1513 *Lipoviecz*), Łokieć (c. 1511 *Lokyecz*), Malec (1398 *Malecz*) i Malcz- (1459 *Malczevicz*), Maniec (1447 *Martinus Manyecz*), Marzec (1404 *Marzecz*) i Marcz- (Pozn.), Mazaniec- (1387 *Mazanczonis* gen.), Mieniec (1505 *Myenyecz*), Mikulec (1391 *Nicolaus Miculecz*), *Milec, *Milcz- (1628), Miławiec (1386), Morawiec (1552—60), Mozgowiec (1447 *Mozgouecz*), Mrowiec (1679 *Mrowetz*), Nankowiec (c. 1520 *Nankowyecz*, może być = Jankowiec), Niełapec (1398 *Nelapecz*, niełap = odmianek sprowadzający nieszczęście), Niemiec (1390 *Nemecz*), Nurzec (1534 *Nurzecz*), Nogiec (1389 *Noghecz*) i Nokciec (1402 *Nogzecz*), Ociasaniec (1290 *Ocasanech*), Ogrójca (1391 *Ogroycza*), Osaniec (1398 *Osanecz*), Ostolec (1398 *Ostolecz*), Ostapiec (1391 *Ostapecz*), Palca (1534 *Palcza*), Parcz- (1444 Parczek), Piewca (1503 *Pewcza*), Płacheć (1497 *Plachethka*, Płacheć Wpl.), Połeć (1534 *Polecz*), Pulec (1400 *Pulecz*), Radca (1390 *Radzcza*), Rąbca (1420 *Rampcza*), Rojec (1410 *Rogecz*), Rychłowiec (1430 *Rich-*

lowecz), Rżeniec (1482 *Rzenyecz*, wdowa po niem Rzana), Siestrzeniec (1393 *Sestrzenecz*), Siemieniec (1534 *Siemieniecz*), Siwiec (1426 *Schywecz*), Skorzec (1554 *Skorzecz*), Sławiec (1411 *Slawecz*), Staniec (c. 1165 *Stanecz*), Stojca (1203 *Stoyca*), Stryjec (1398 *Strigecz*), Strawca (1383 *Stravcza*), Sulec (1386 *Sulecz*), Synowiec (1403 *Szinowecz*), Szadziec (1493 *Schadzecz*), Tomiec (c. 1511 *Thomyecz*), *Towalec (1403), Tulec (1301 *Thulecz*), Tworzec (1390 *Thwosrzecz*), Wąglec (1354), Wędrzec (1415 *Vandrzecz*), Więckowiec (c. 1520 *Vyaczkovyecz*), Wiecheć- (c. 1520 *Vyechethek*), Wroniec (1422 *Wronecz*), Wujec (Wpl.), Zapolec (1394), Zębiec (1463 *Zambyecz*), Zielenożec (1393 *Szelenozecz*), Żukowiec (1403 *Szukowecz*).

Przyrostek *-ica* | *-yca* (43): Babczyca (1310 *Babczycza*), Bielica (1687 Belicza), Borczyca (1391 *Borczicza*), Brzeczyca (1399 *Brzeczicza*) i ten sam Rzeczyca (1400 *Rzeczicza*), Cieślica (1409 *Czyeslicza*), Drobnica- (XII—XIII w. *Drobnice* gen.), Gorczyca (c. 1520 *Gorczycza*), Gorzyca (1355 *Gorzicza*), Jasica (1398 *Iasicza*), Kapica (1408 *Kapicza*), Kęszyca (1311 *Kanschiza*), Kolniza (1298 *Colnicza*), Kopaszyca (1288 *Kopaschize* gen.), Kopica (1559 *Kopicza*), Kosęcica (1434 *Kossanczicza*), Kosica (1393 *Kosicze* gen., 1483 *Coszycza*), Kozica (1653), Krzepica- (c. 1511 *Krzepiczka* m.), Kubica (1666), Kurzyca (Pozn.), Lestnica (1136 *Lestniza*), Łanica (XII—XIII w. *Lanica* gen.), Łapica (c. 1520 *Lapicza*), Łopica (1393 *Lopicza*), Machcica- (XII—XIII w. *Machcice* gen. (?), Marlica (1452 *Marlicza*), Marmica (1388 *Marmicza*), Maźnica (1552), Michnica (1677 *Michnicza*), Mulica (1534), Pącica (1219 *Pucica*), Parcica (1461), Radlica (1274), Radoszyca (XII—XIII w. *Radossica* m.), Raszyca (1239 *Rasicha*, 1397 *Raszicza*, ob. też Brzeczyca), Słubica (ród rycerski 1415), Trzepnica (1390 *Trzepnicza*), Turzyca- (c. 1200 *Turriti*?), Wątlica (1534 *Wątlicza*), Woica (XII—XIII w. *Vogica* m.), Wornica (1679), Wronica (1193 *Vronica*), Wścieklica (1291 *Scecliza*, 1397 *Wsczeglicza*), Zaśpica- (1294 *Zazpicze* pl.).

Przyrostek *-acz* (83): *Bełtacz- (1310), *Biadacz- (1754), Bochacz (Pozn.), Bogacz- (1494 i Pozn.), Bojacz (1435), Bolacz- (1391 *Bolaczek*), *Charchacz- (Sieradz.), Dobacz (1555—61), Dracz (XVI w.), Dulacz (1336) i Dułacz (Pozn.), *Duracz- (1396), Dymacz (1524), Garbacz (1501), Gębacz (1481 *Gambacz*), Gło-

wacz (1400), Gracz (1471), Grzebacz (1666), Grzymacz- (1416), Grzywacz (1534 *Grziwacz*), Jaracz (1284 *Iarachius*) i Jeracz (XII—XIII w. *Ierach*), Jawstacz- (1391 *Iawstaczy* = Eustachy), Kanacz- (1399 *Kanaczka* m.), Kardacz (Pozn.), Klepacz (1534), Kołacz (1683—85), Kotacz (1387 *Kothacz*), Kopacz (1392 *Copacz*), Kowacz- (1426 *Cowaczka*), Kropacz (Pozn.), *Krzymacz- (1413), Kujacz (1679), Kukacz (Wpl.), *Latacz- (1523), *Lubacz- (1517—19), Łachacz (1499 *Lachacz*), Łapacz i Łopacz- (Pozn.), Łochacz (XVII w *Lochacz*), Magacz (1457), Matacz (1502 *Mathacz*), Migacz (1398), Miłacz- (1136 *Milachec*), *Mojacz- (1492), Myjacz (1679 *Myiatius*), Palacz (1568), Pawlacz (1489), Pękacz (1430 *Pankacz*), Pichłacz (Pozn.), Plaskacz (XVI w.), Pluchacz (1679), *Płochącz- (1499, płochacz = wróbel), Podmakacz (1416 *Podmacacz*), Postrzygacz (1679 *Postrzigacz*), Pracz (1435), Przedacz (1584). Puchacz (1400), Pulacz (1443), Rękacz (1417 *Rancacz*), Rogacz (XVI w.), Sikacz (1444), *Skoracz- (1395), Skałacz (1486 *Szkalacz*), Śmichacz- (Pozn.), Smrugacz (1534), Smykacz (Pozn.), Spachacz (Pozn.), Stękacz (Wpl.), Stopacz (1399), Talapacz (1679), Tkacz (1679), Toracz (1437 *Thoracz*), Trlikacz (1441), Tołopacz (1679 *Tolopacz*), Uchacz (1411), Wagacz (1405 *Vagacz*), Wargacz (1476), Wichracz (Wpl.), Wichłacz (Pozn.), Wierzchacz (1613 *Wierszchacz*), Wojacz (1388), *Wyglądacz- (Wieluń.), Zbieracz (1830), *Złacz- (1496).

Przyrostek *-icz* | *-ycz* (26): Barycz- (1428 *Bariczka*), Barwicz (1534), Chomicz (1399), Garlicz (Wpl.) Gniewicz- (1744 Gniewiczowa), Górnicz (Wpl.), Gostycz- (XII—XIV w. *Gosticii* gen.), Gotowicz (1534), Grabicz (1392), *Kosicz (1334), Kubicz (Wpl.), Kulicz (1670), Kwaśnicz (c. 1400 *Quasnicz*), Malicz (1397), *Marycz- (1400 *Mariczewski*), Maścicz (1391 *Masczicz*), Mościcz (1334 *Mosciczh*), Myślicz (1384 *Mysslicz*), *Mszczycz- (1405), Siedlicz (XII—XIII w. *Sedlicz*), Skalicz (c. 1347 i wcześniej Skała), Sławicz (1415 = Sławnik), Wędrzycz (1400 *Wandricz*, wątpliwe, bo wchodzi w rachubę Wądroże → Wandritz pod Lignicą), *Wieszczycz- (1400), Wodzicz- (1396 *Wodiczca*, 1403 *Wodziczka*, dziś Wodziczko), Zawodycz (Krzepice).

Przyrostek *-ak* (72): Basiak (1436 *Bassyak* = Bartłomiej), Bielak (1495 *Byelak*), Bieniak (1392 *Benak*), Borak (1422 *Borack*),

Brudak (1417), Bujak (1440 *Buyak*), *Byłak- (1410), Chraplak (Pozn.), Chodak (c. 1520), Chudak (1534), Ciołak (1534 *Cziolak*), Cieniak (1462 *Czyenjak*), Ciszak- (1440 *Cischakowicz*), *Cudak- (1203), Czermak (1364 *Czirmak*), Czerniak (1418 *Czyrznak*), Czubak (1416), Dobrak (1409), Domak (1207 *Dommac*), Drozdzak (1534), Dumiak- (1440 *Dumyakowiczi*), Dziwnak (1497), Kiczak- (Pozn.), *Kojak- (1253), Korczak (1420), Krępak (1507 *Crumpak*), *Krowiak- (1534), Kubak (c. 1520) i Kubiak (Pozn), Kujak (Pozn.), Masłak (1778), Maślak- (1575), Mędak (1399 *Mødak*), Miłak- (1393), Mirak (1520 *Myrak*), Mniak (1498—1503 *Mnyak*), Modrak (1505), Mordak- (Sieradz.), Mysłak (1136 *Mislac*), Myszak (1497 *Misszak*), Nowak (1402), *Osiejak- (1362), Pak (1459 *Paulus al. Pak*), Pernak (Pozn.), Pizdak (1511 *Phisdak*), Polak (1521 ten sam *Polaczek, Polaczyk, Polaczycz*), Pruszak (c. 1520 *Prussak*), *Przewak- (1245), *Rynak- (1245), Sarnak (1431 *Syrnak*), Sędłak- (1591 i dziś), Sęplak (1484 *Symplak*), Siedlak (1245), Sierak (1136 *Sirac*), Sobak (1564), *Sojak- (1294), Sośniak (1559 *Sosznyak*), Sterak (1534), Stryjak (1534), Strzedak (1403), Supiak (1424), Świątak (1399 *Swøtak*), Szczodrak (1500 *Sczodrak*), Szostak (1408), Szyjak (1502 *Szyyak*), Tetlak (Lubiń.), Toszak (1402 *Tossak*, 1406 *Toszakonis*), Wawak (1399 *Vavak*), Wielak (1534 *Wieliak*), Włoszak (1421), Wojdak (1399), Woszak (Pozn.), Wyszak (1327 *Wysacus*, 1399 *Wiszak*, 1405 *Wincentius dictus Wyszak*), Żarłak- (1392 *Szarlacone* abl.). Dziś w Poznańskiem jest legjon nazwisk tego typu jak Adamiak, Adamczak, Bartkowiak i t. d.

Przyrostek *-uk* (20): Bałuk (1666—72 *Baluk*), Barduk (Wpl.) i Barda (1606), Batuka (c. 1520 *Bathuka*), Bzduka (1534) i Bzducha (wówczas), Charuk- (Lubiń.), *Chotuk- (1443), Dorjuk (1414 *Doryuk*), Gdzuk (1404), *Gołuk (1420), Janduk- (1440 *Janduczicz*), Kostruk (1391 *Costruk*), Krzuk (1492—1520), Micuk (Pozn.), Owczuk- (1664 *Owczukowicz*), Piduk (i Piduch Pozn.), *Raduk- (1552), Remuk (1398), Świeluk (c. 1499 *Swyeluk*) i Świelug), Twardzuk (1481), Żyruk (1204 *Ziruk*).

Przyrostek *-'eka* | *-ęka* | *-ika* | *-yka* (15): Jadryka (1534 *Jadrika*), Gunika (1515 *Gunyka*), Janyka (c. 1520 Jan Janyka), Kałdyka (1697), *Kawęka (1415) i *Kawieka (1390), Kuwieka- (1481 *Cuwyeczka*), Łazęka (1393 *Lazanka*), Manika (1534), Mo-

tyka (1520), Okwieka (1494 *Oqueka*), Parteka (XV w. *Partheka*), Paszczeka (1390 *Paszczeca*), Pazdyka (Pozn.), Pietryka (1397 *Petrika*), Włodyka i Włodziczka (1406).

Przyrostek *-aga, -ega* | *-'ega, -iga* | *-yga, -ug* | *-uga, -ąg* | *ęga, -oga* i *-ga* (48): Baryga (1455 *Bariga*), *Białąg (1562—65) i Białęga (ród rycerski), Bijęga (c. 1520 *Bygąga*), Burdziąg (Pozn.), Ciemięga (1534 *Czyemyąga*), Czapiga (1631), Czewczuga (Pozn.), Dołęga (ród rycerski i nazw. w Pozn. XV w.), Duliga (1572), Gołyg (1405) i Gołyga (1470 *Golyga*), Hołoga (Pozn.), Jaczuga (1679), Janyga (1500), Kaługa (1492—1520 *Caluga*), Kośmiega (1436 *Coszmyega*), Kotlęga (Pozn.), Kosiarga (1679), *Leśmiega (1391), *Lubiąg (1201) i *Libiąg (Śląs.), Maląg (1597 i dziś Pozn.), Macięga (1554 *Mathias Maczięga*), Materląg (1534 *Materliąg*), Mędziga (1389 *Mandziga*) i Mędzuga (1386 *Menczuga*), Motoga (1679 *Mottoga*), Niedoląg (1391 *Nedolank*), Palusga (1652), Pieląga (1679 *Pielanga*), Peryga (1520 *Periga*), Pietryga (1418 *Petriga*), Pistrąg (1534 *Phistrang*, czy Pyzdrąg?), Rabiega (1424 *Rabyega*) i Rubiega (1440), *Radziąg (1458 os. *Radzansch* ⋙→ Radziądz), Religa (c. 1520), *Skałąg (1274), Śląg (1467 *Szlǫg*), Smalaga (1458), Stołąg- (XVI w.) i Stołyga (Pozn.), *Surdega (1331), Świelug (1508—13 *Swyelug*), Szeliga (ród rycerski i nazw. XV w.), Szewiga (1414 *Szeviga*), Szuryga (1449 *Schuryga*), Talęga (1440 *Thalanga*), Wałęga (XVI w.), Wardęga- (1288, 1534 *Wardąga*, wardęga = bydło), Warpoga (1438) i Warpąż (XV w.), *Włóczęga (1408), *Żelig- (1243 *Selig-*).

Przyrostek *-ąż* | *-ądz* | *-ędza* | *-ęza* (9): Charęza (1486 *Charemsza*), *Chomięza (Komęza Mpl., os. 1136 *Chomesa* ⋙→ *Chomiąża*), Chibęza (1599 *Chibenza*), Jargęza (c. 1520 *Iarganza*), Kurdządz (Pozn.), Ligąż (1412 *Ligansz*), Ligęza (1385 *Liganza*, 1547 *Ligceza*), Ligędza (1400 *Ligandza*), Logąż (1415 *Logǫnsz*), Nadząż (1410 Dobek *Nadzǫsz*), Warpąż (1428 *Warpansz*).

Przyrostek *-al* | *-ala* (46): Andral (1392), Bądal (1403 *Bǫdal*), Brzuchala (1608), Chamala (1400), Czabala (1541), Czarnal (1543), Dral (1420), Drwal (1418), Dziubal (Wpl.), Garbal (Wpl.), Gdal (1409), Gębala (1437 *Gambala*), Głowala (Wpl.) Goral- (1743), Gordal- (1554), Judal (XII—XIII w. *Iudal*), Kierwal (Wpl.), Kierzal (1489 *Kyerzal*), Kokal- (1404), Ko-

smala (Pozn.), Krzywala (1622), Kubala (c. 1520 *Cubalya*), Maszala (1520 *Maschyala*), Miczal (1687), Muchala (1666), Nogala (Pozn.), Nosal (1394) i Nosal (1342), Ochal (1392), *Okal- (1249), Ondral (1393), Pochal- (1408 *Pochalonem* acc.), Rogal (Pozn.) i Rogala (ród rycerski), *Rzepal- (1455), Sobala (1719), Sternal (1310 *apud Styrnadlonem*, sternal = trznadel), Synal (1399 *Sinalek*, 1511 *Synal*), Strakal (c. 1520 t. s.), Tal (1453 *Thal*), Tomal (1444) i Tomala (1687), Toral (c. 1520 *Thoral*), Tral (XV w.), Wąsala (Pozn.), Widal (c. 1520 *Vidal*), Włochal (Pozn.), Wojtala (1679), Zębala (1523), Ziętal (1539 *Zyethal... Zyęthal*).

Przyrostek *-el* | *-'el*, *-ela* | *'-ela* (100): Bądel (1295 *Bandel Slauus*) i Bądlo (1399 *Bandlo*), Begiel (1534), Bogiel (1290 *Boglo*, 1403 *Bogel*), Borekel- (1207 *Borecli?*), Botchel- (1207 *Botcheli*), Brachel (Pozn.), Bździel (Pozn.), Chabiela (1405 *Chabyela*), *Charbiela (1296), *Chodel (1310) i Chodela a. Chodeła (1754), Chomela (1310) i Chomiela (1569), Chorzela (1396), Chrościel (1553 *Chrosczel*), Chrząściel (Wpl.), Cieciela (XVII—XVIII w.), Ciepiela (Wpl.), Ciężela (XVI w.), *Czechel (1245) i Czechol (Pozn.), Czerniela (1136 *Cyrnela*), Dargiel (Pozn. ob. Drogiel), Debel (c. 1230 *Deblonem* acc.), *Dobrzel, *Dobrzela (1464), Domuchel (1204), Drogiel (XII—XIII w. *Drogel*), Duchel (1403—71), Dudel (1294), Dziedziela (1602), Dzigiel (1534), *Dziwel (1405), Dziurdziel (1584), *Dźwigiel (1545), *Gadziela (1508—13), *Gidel (1204), Glibiel (1545 *Gliebel*), Głagiel (Wpl.), Gobel (1459), Godel (1204), *Godziebel (1490), *Grębel (1510), Grzebiela (Pozn.) i *Grzybiela (1420), Guczel (c. 1520), Gugel (1499), Gygiel (1515), *Gwiździel (Pozn.), Kądziela (1779—82), Kębel (1391 *Cambel*), Kisiel (c. 1520 *Kyszyel*), Kochel (1204 *Cohel*), Kordela (Wpl.) Koszela (Wpl.), *Kotel (1411—14), Koziela (1505 *Cozyela*), Krążel (1484—93 *Cranzel*), *Krotel (1231), *Krzepiel- (1295) i Krzepela (Mpl.), *Krzętel (1520), Kubela (1534 *Kubella*), *Kurzel (1645) i Kurzela (Pozn.), Kuszel (1448 *Kuszyel*), Ledel- (1204 *Ledlik*), *Lubel (1551), Lutel (1398, może niem.), Maksela (1511 *Maxella*), Marszela (XII—XIII w. *Marsela*), Mądrela (1679 *Mandrela*), *Męciela (1324), Milel (c. 1200), *Mrochel (XIII w.), Nakiel (1489 *Nakyel*), Ochel (1399), Opiela (Pozn.), Paczuchel (1464), Pągiel (1204

Pugel ⟶ *Panglovo* 1208), *Puchel (1534 *Puchlyewsky*), *Radel (1258), Radochel (1261 *Radohlo*), *Rekel (1375), Rębiel (1244 *Rambel*), *Sądowel (1103), *Sępiel (1435), Siekiel (XV w.), Siestrzel (XII—XIII w. *Sestreli* gen.), *Sierszela (1579), *Skomiela (1210), Skowiela (1204 *Scovela*, 1218 *Zcouelic*), *Skrzebel (1346, skrzebel = wróbel), Śmigiel (1428 *Smygyel*), Stobiel (1507 *Sthobyel*), Tochel (1399), *Wadel (1400), Wachel (1534), *Warzela (1346), Wiącel (1391 *Vǫczel*), Wichel (1534 *Wichil*), Wiechel- (1240, *Wyechlek* 1520), Wyszczela (1397 *Viszczela*), Złela (1207 *Zlella*), *Żychel (1425).

Przyrostek *-ol* | *-ola, oł* | *-oła* i *-'oł* | *-'oła* (42) : *Boroł- (1362), *Bragol- (1530—35), Chamola (1404 *Chamola*, ob. niżej Kamola), Charbioł (1420 *Charbyol*), *Czeczoła (1514—18), Dziurdzioł (1506—46 *Dzyurdziol*). Garbol (Pozn.), Gierszoł (Pozn.), Goczoł (1491 *Goczol*), *Gorgol- (1487) i *Gorgoła (1534), Grzbioł (1514 *Grzbyol*), Gurczoł (1417 *Gurczol*), Jachoł (1534 *Jachol*), *Kargoła (1399), Karkola (Pozn.), Kikola (1560), Krogoł (1382), Kamola (1531,39 *Camola* i dziś Pozn.), Komola (1463 *Comola*, *Komyola*), Kmioła (1563 *Kmyola*), Krężoł (1493 *Craszol*), Kromoła (XII—XIII w. *Cromola*), *Luboła (1406), *Lutoł (1231), Marszoł- (1246 *Marsole* abl.), Mazioł- (1534 *Maziolek*), Młodoła (1244 *Mlodola*), *Mozgoła (1513), Mszoł- (c. 1520 *Mszolek*), Nizioł- (1433 *Nyszolek*), Oskoła (1506—46), Pachol (1425), *Pakoła (1247), *Pucoł- (1366), Pychoła (1534 *Pichola*), Radoła (Pozn.), Rogoła (1612—35), Szypioła (Pozn.), Trzpioła (c. 1520 *Thrzpyola*), Tuchoła (1449 *Thuchola*), Warchoł (1425 *Warchol*), Wszoł (1496 *Wschol*).

Przyrostek *-ul* | *-ula, -uł* | *-uła* (60): Baduła (1679 *Badula*), Bargul (1679 *Bargul*), Beczuła- (1399 *Beczulka*), Bezuła (1583 *Bezula*), Borguła (1584 *Borgula*), Chachuła (1534 *Chachula*), Charchuła (1455 *Charchula*), Choduła (1514—23 *Chodula* *Chociuła (1255), Choruła (1679 *Chorulla*), Cieciuł- i Ciaciuł- (1461), Czapula (Wpl.), Czuła (1502 *Czula*), Drbuła (1437 *Drbula*), Dybul (Pozn.) i Dybuła (1436 *Dibula*), Dzierpuła (c. 1520 *Dzyerpula*) *Dziewula (Sieradz), Dzuła (1391 *Dzula*), Gardul (1534 t. s.) Garduła (Wpl.), i Gdula (1427 t. s.), Godula (1687) Grochuła (1399 Grochula), Grotuła (1513 *Grotula*), Goczuł (1423 *Goczul*), Gzula (1679 *Gzula*), Jazguła (1462 *Jazgula*),

*Kamula (1754). Kańczuła (Pozn.), Kawula (Pozn.), Knuła (Wpl.), Kromuła (Pozn.), Kwaczuła- (1531 *Qwaczulka*), Machula (ż. 1391 Małgorzata, 1679 m. *Machulik*), Marduła (1461 *Mardula*), Marul- (XII—XIII w. *Marulius-*), Matul (1204) i Matula (1687 *Matthaeus Matula*), Mikuł- (1227, *Micul* 1388) i Mikuła, Mruła (Pozn.), *Pachul- (Sieradz], Pakuła [1398 *Pacula*], Parskuła (1398 *Parszcula*), Pierzchuł- (XIII w. *Pirchulco* t. j. Pierzchułko), Pikuła (1384 *Picula*), Pisula (Pozn.), Pituła (Pozn.), Przekuła (1399 *Przecula*), Sekuła (1392 *Secula*, 1463 *Szekula*), Sierzchuła (1565), Smarkul (1534 t. s.), Smoguła (Pozn.), Śnieguła (1630), Struła (c. 1520 *Sthrula*), Strzelula (1687), Szymuła (1687 *Schimula*), Szypuła (1737), *Trzebuła (Śląs.), Wanduła (Pozn.).

Przyrostek *-la* (39): *Barkla (1393), Bierla (1434 *Byerla*), *Chąśla (1358), Chochla (1539 *Chochlya*) i Kochla (1534 *Cochlya*), Chrostla (1256), *Chrząbla (1397), Czyrla (1491), Dłotla (1136 *Dlotla*), *Drochla (1401), Dzierla i Dziurla (Pozn.), Gryzla Wpl.), Kapla (1554), Koźla (1559 *Koszlia*), *Krupla (1287), Krześla (XII—XIII w. *Crezla*), *Krzyśla (1412), Matkla (1679), *Mośla (1310), *Parskla (1398), *Pakla (1523—40), *Pichla (1266), Piskla (1136 *Pizcla*), Piśla (1136 *Pizla*, dziś w Wieluniu), Przemla (1432), Przyśla (Pozn.), *Rugla (1617), *Rzepla (1245), Siedla (c. 1200 *Sedla*), *Skomla (1210), Smerla (XII—XIII w.), Stradla (1204), Świetla (1489 *Swyethla*), Sychla (Pozn.), Szczubla (1399 *Sczublya*), *Topla (1459), Tremla (1642), Wiesla (1204 *Vezle* gen.), *Wrostla (1213), Zbąkla (c. 1511 *Sbakla*), Zemla (1517—19).

Przyrostek *-ał* | *-ała* (182): Barkała (XIII w.), Bąbała (1559 *Bambała* i *Bumbala* 1564), Bąkała (c. 1520 *Bąkala*), Bełkała (1342 *Belcala*), Biadała (Pozn.), Bogdał (XII—XIII w. *Bogdal*), *Brała- (1136), Brząkała (Pozn.), Bujała (1498—1503), Burzała (Pozn.), Chadała (XII—XIII w. *Chadala*, 1534 t. s.), Chocała (Krzepice), Chwierała (1534 *Chwierala*), *Chwirał- (1520) i Chwirała (1420 *Chwirala*), Cielepała (ród rycerski, 1534 km. *Czelyepala*), Cwikała (Wpl.), Czabała (Wpl.), Czubała (Wpl.), Czała (1453 *Czalka*), Czekała (XVII w.), Dąchała (Wpl.), Dłubała (Wpl.), Doleżała i -ał (Wpl.), także Leżała, Docierpiał- (1534 *Doczirpialowa* ż.), Domagała (1607 Pozn.), Dopierała (1674),

Dorożała (Pozn.), Drała (Śląs.), Drapała (1505), *Drożdżał- (1520), Drygała (1520 *Drigala*), Drzegała (1679 *Drzegala?*), Dybała (1508—13), Dymała (Pozn.), Drzymała (Pozn.), Dziubał- (1623 *Dziubałek*), Fukała (1679 *Fukala*), Gabała (1545), Gibała (1666), *Giżała- (XV w.), *Gorzał- (1780), Gruchała (1563), Gugała (1533 *Gugala*), Gwizdała (1489 *Gwyszdala*), Kaszała (1511 *Caschala*), Kapała (1506—46), Karwała (c. 1520 *Karvala*), Kidała- (1534 *Kidalina ż.*), Kiwała (1358 *Kyvala*), Kląskała (Pozn.), Knychała (1617), Kosmała (Wieluń., także Kosmala), Krzykała (XIV w.), Kwiczała (1679 *Kwiczala*), Kwoczała (1687 *Quotzala*), Lebiała (1687 *Lebiala*), Latała (1398), Lizała (Kalis.), Macał (1644 *Macal*), Machała (Wpl.), Makała (Wpl.), Matała (Wpl.), Mieszała (Pozn.), Mężał (1555), Mizgała (1496), Mrugała (1572), Morusgała (XVI w.), Musiała (1563 *Mussala*) i Musiał (Pozn.), Muskała (1534 *Muskala*), *Nadała- (1250), Niedbał (Pozn.), Niedbały (1687), Niedbała (1534 *Nyedbala*) i Niedbało (1534 *Nyedbalo*), Niedośpiał- (1534 *Niedospiałek*), Niedział- (1399 *Nedzalek*), Niedostało (1679 *Niedostalo*), Niegibała (1394), Niepała (1679 *Niepala*), *Niersorzala* (1652 Śl.), Nieudał (1204 *Neudal*), Obiegała (c. 1520), Ociąchała (1434 *Oczanchala*), Ogorzała (1204 *Ogorala*), Okopciał (1447 *Okopczyal*), Opała (XV w. *Opala*), Oprzał (1534 *Oprzal*), Osieczała (c. 1520 *Oseczala*), Ośpiała (XII—XIII w. *Ospela*), Ożegała (1534 *Ozegala*), Pacała (1426 *Paczala*), Papała (1687), Pardała (1683—85), Parkała (1265 *Parkala*), Pąchała (1658), Pczał (1599) i Pczała, Pergała (XVI w. *Pergala*), Pękała (1534 *Pąkala*), Piczała (1845), Pierzchała (1470) i Pierszała (Pozn.), Pizdowała (1393 *Pisdowala*), Pobierała, Poczałkała- (1392 *Poczalkala-*), Podrygała (1559), Podsiadała, Pojechała (1534 *Poiechala*), Polegała, *Polutała (1393), Pomykała (1609), Poprzątała (1564), *Postękała (1398), Potłukała (1607), Potwarzała (1539 *Pothvarzala*), Potykała (XVI w. *Pothykala*), Potyrała (Pozn.) i Poturała, Powiskała (1340 *Powiscala*), Prukała (Pozn.), Przekała (1391 *Przecala*), Przewracała (1574), Przybieżała, Przymykała, Przymuszała (Pozn.), Puchała (ród rycerski, nazw. 1427), Pyskała (1534, 1687 *Piscala*), Pytała, Rampała, Rożdżał- (1336 *Rozdzalio* abl.), Ruchała (1575), Rugała (c. 1415 *Rugala*), Rykała (1413), Sacała (1394 *Saczala*, 1440 *Schaczala*), Sapała

(1411), Sarkała (1424 *Sarcala*), Sibała (1708 *Sibala*), Siepała, Sikała czy Sykała (1679, *Szykala* Śl.), Skubała, Slatała, Smektała (1506—46), Smerkała, Śmierzchała (1792), Śniatała (Pozn. i Schnotale Śląs.), *Sobiał- (1241), Spała i Wspala (XVI w.). Sprachała, Spychała (1696), Stępała- (c. 1520 *Stampalka*), Stężała- (1502 Stężalski i dziś -ała Pozn.), Strzegała (XVI w.), Strugała (1395 *Strugala*), Strzykała (Pozn.), Stukał (1687 *Stukalius*), Stykała (1687 *Styckala* Śl.), Suwała (XVI w.), Świtała (c. 1578), Szałapała (1514—18 *Szalapala*), Szarzała (1534 *Scharzala*), Szarpała (Pozn.), Szperała (1644), Szukała- (1326 Śląs. 1459 *Schukala*, dziś Pozn.), Szumigała, Szurygała (Krzepice), Szyzała (1687 *Schizala*) Taczała (ród rycerski, nazw. 1390), Tarchała (1271), Trybała (1461 *Tribala*), Tumigrała (XV w.), Turała (XVI w.), *Tupała (Śląs.), Turała XVI w.), Tyrała (1534 *Thirala*), Ustał- (1204 *Vstalic*), Wąchała (1559), Wrzaskała, Wrzeskała i Wrzoskała (Pozn.), Wydała- (1520) i Wydał (1520 *Vidal*), Wypychała (1559 *Vipichala*), Wyrwał (1534 *Wirwal*), Wywrzało- (1534 *Wywralo*), Wyzgała (1687 *Wisgala*), Zająkała (1419 *Zayankala*), Zamieszkała (1559 *Zamieskala*), Zapała (1552), Zasięgała (1670), Zdychała (1652), Zbarała (Wpl.) i *Zborała (nazw. Zboralski), Zjeżdżała- (Pozn. Zjeżdżałka), Zybała (Pozn.).

Przyrostek *-ła* | *-ło*, *-ił* | *-iła* | *-iło*, *ył* | *-yła*, *-yło*, (35): Bądło (1399 *Bandlo* jak żądło), Bebło (1489 *Beblo*), Biegło (Pozn.), Budził- (1305), Burło (1391 *Burlo*), Gadziła (1467 *Gadzila*, dziś Godzieła), Kopyła (1687 *Kopilla*), Korzyła (c. 1520 *Korzyla*) Krzewiła (1552 *Krzewyla*), Kusiło (1460 *Cussilo*), Musił (1554 *Muschil*, 1559 *Musziel* (tj. Musieł), Naziębło (1391 *Nazǿblo*), Oziębło (1399 *Oszǿblo*), *Nosiła- (1387), Przewlekło (1700) i Wlekło (XVII w.), Przyszło (1513), Rodził (1534 *Rodzyl*, 1539 *Rodil*), Skrzekła (Pozn.), Sparło (1493 *Sparlo*), Stęchło (1389 *Stanchlo*) i Wstęchło (1552 *Wstęchlo*), Trzosło (1434 *Sczoslo*), Wierciło (z gazet), Wlazło (1559 *Wlyazło*), Wylazło (1403), Wojdyło (1388 *Wydilo*), Wycisło (1475 *Wyczyslo*), Wynikło (1598), Wyślizło (1485 *Wyszlyslo*), Żarło (1562 *Szarlo*).

Przyrostek *-adło* | *-idło* | *-ydło* (29): Bagadło (1394), Bajadło (Wpl.) i Bojadło- (1690 *Bojadłkowa* ż.), *Cieszydło- (1271), Czurydło (1420), Ciągadło (1474 *Czagadlo*), Ciężadło

(1687 *Cziezadlo*), Gasidło (Pozn.), *Kanidło- (1307), *Kopydło- (XV w.), Kropidło (1207 *Cropidlo*), Kupidło (Wpl.), Kusidło (1534 *Kusydlo*), *Mazidło- (1520), Mężydło (Pozn.) *Myszydło (1533—34), Nosidło (1519 *Nosidlo*), Objadło (1604), Pijadło (c. 1520 *Pyadlo*), Przypadło (1679 *Przipadlo*), Pścidło (1533 *Psczidlo*), Pychadło- (1440 *Pichadlo-*), Rypidło- (1552—60), Rzucidło (Pozn.), Smagadło (1547—90), Stronidło (Wpl.), *Tykadło (1213), Wąchadło, *Wronidło (1508), Zagadło (1264) i Żegadło (1400 *Szegadlo*).

Przyrostek *-erz* | *-erza, -rza, -era* | *-yra* (50): Bęgerz- (XII—XIII w. *Bengerus*, pewnie obce), Chomerz (z końca XIV w.), Dyndera (XVI w.), Dziombera (Pozn.), Gędera (Pozn.), Gonera (Pozn.), Kęcerza (1398 *Kanzerza*), Kędzierza (1136 *Candera*) i *Kędzierz- (1581—1610), *Kocierz- (1401), *Kobierz- (Śląs., 1534 *Cobyorek*), *Kojerz- (1200), Koserz (1436 *Cosserz*), Kośmier (1500 = *Cusma* 1427), Kostyra (XV w. *Kostira, Coscira*), Kozerz (1554), Kozera (1559) i Kozyra (c. 1520), *Kucerz (1250) i Kuczera (1687), Kuczmera (1687), Kuśnierz (1559 *Kusznyerz*), Kustrza (1554), *Luberz (1357), Mędyra (c. 1511 *Mandyra*), Micher (1204), *Nędzerz- (XII w.), *Niemierz- (1404) i Niemierza (1244 *Nemera*, należy tu pozornie), Pachlerz (1392 *Pachlersz*), Padzierza (1534 *Padzyerza*), Paskrza (1592), Pążyra (1486 *Pǫszyra*, 1534 *Pęzirka*), Pląsierz (1525 *Plǫssierz*), Przechyra- (1534 *Przechirka*), Pychera (1534 *Pihera*), Rederz- (1204 *Rederii* gen.), Retera (XII—XIII w.), *Rodzerz- (1209, chyba że to Rotger), *Ścieżerz- (1217), Sąderz (XII—XIII w. *Zuder*), Siekiera (1575), Stachera i Stachyra (XV w., 1534 *Stacherka*), Stalerz (c. 1520 *Sthalyerz*), Stędera (c. 1511 *Standira*, dziś Pozn.), Stopyra (1391 *Stopirka*, dziś Stopyra), Suserz (1387), Szymendera (Pozn.) Tader (XII—XIII w. *Thader*), Walcerz (1388 *Valczerz* = Walter), Welnerz (1390 = Werner), Wąpierz (1513 *Wyǫpyrz*), *Westerz (1410), Widera (1679), Wydzierz (1391 *Wydzerzonis* gen.), Żygra (1399 *Zzigra*, 1408 *Szigrzicz*) i Zgirza (XII—XIII w. *Sgira*).

Przyrostek *-arz* | *-ar* | *-ara* (44): Bielarz (Pozn.), Bojar (1497), Broniarz (Wpl.), *Cicharz- (1605), Cykarz- (1136 *Tycareuiz*), Gębara (1718) i Gębarz-, Gosar (1391 *Gossar*), Kamieniarz (Pozn.), Kęparz (XII—XIII w. *Campar*), Kiszkarz (1406), Kle-

parz (c. 1511 *Kleparzs*), Koczwara (1652), Kosiara (Pozn.), i Kosara (1316), Kotlar (1487) i Kotlara (1466), *Kozara (XIV w. i Kozar- (1449 *Cozarek*), Kubara (1618, dziś Kubera (Pozn.), Łaskarz (1552—60, może = *Lascarius*) i Niełaskarz, Łyszczarz (Wieluń, 1370 *Lyssarz* czy to samo?), Machara, Magdziarz (Pozn., czy = Madziar?), Mąkarz (1400 *Mǫkarz)*, Muchara (XVI w.), Nieckarz (c. 1500 *Nyeczkarzs*), Pęcharz (1604), *Pacharz- (1552), Piekarz (1520), Piekularz (Pozn.), Piernikarz (1679 *Pernikarz*), Płókarz (Pozn.), Popielarz (1679), Pukarz- (1399), Strycharz (1451), Szamar (1506—46), Szklar (1396 *Sclar*), Szkudlarz (Pozn.), Szudara (Pozn.), Tokarz (1403), Trafara (1180), Tragarz (1394 *Tragarza*) acc.), Tysarz czy Tyskarz (1440 *Thiscarz, Tyszar*), Węglarz (Pozn.), Winiarz (1436 *Wynarz*), Ziętara (Pozn.), Zegarz (1391).

Przyrostek *-or* | *-ora* i *-orz* | *-orza* (49): Bachorz i Bachorza (1136 *Bachora*), Bajor (1416,83 *Bayor*), Bawor (1398, pozornie, bo to = Bawar), Bocora (1249), *Bychora (1477) i *Bychor czy *Bychorz (1562—65), Chabor (1406), Chądora (c. 1520), Chodor (1466), Chyżor- (ek Pozn.), Cichorz (Pozn.), Czachor- (1337, Czachorek Pozn.), Czachora 1559) i Czochor (Wlp.), Czador (1394 = Czader, Teodor), Duchorz- (Sieradz), Dźwigorz (1193 *Divigor*, 1417 *Dzwigorz*), Gędor- (1479 *Gandor-*), Idzior (Pozn.), Jachor- (ek Wpl.), Kasior (Pozn.), Kazior (1440), Kędziora (Pozn.), Kokora (1398) i Kokorz (1297 *Kokors*), Kordorz (1439), Kozor (1204 *Cozor*), Krzywior (1630), *Lubor- (1400), Miechora (XII—XIII w. *Mechora*) i Miechorz- (1399), Mikora (1146 *Micora*), Myszor (1477 *Myszyor*), Nędora (Pozn. Nendora), Najdora (Pozn.), Pejor (1494 *Peyor*), Pępior- (1506—46 *Pampyorek*), Pichor (1217 i dziś), Piskor i Piskorz (1136 *Piscor*), *Pnior- (Pozn.), Sątor i Sątorz (1236 *Sator*, 1241 *Santor*, 1400 *Cząthorz, Sǫtorz*, czy = centurio?), Sikora (1396 *Szikora*) i *Sikor- (XVI w.), Śmigorz (1534 *Smygorz*), Smogorz (1136 *Zmogor*), Sochor (1679), Stamior- (1534 *Stamyorek*), Suchora (1136 *Suchora* i dziś Pozn.), *Tuchora (1311), Wanior- (Pozn. Waniorek), Wciora- (Pozn. Wciorka), Wąpior (1507 *Vampyor*), Wypior (1679), Zydora (1393 *Szidora*, może=Izydor?).

Przyrostek *-ur* | *-ura* (35): Bachur i Bachura (XVI w.), Badura (1405), *Bajur (1558—59), Boczur (1677 *Botschur*)

i Buczur (1687 *Butschur*), Bodurka (XII—XIII w. *Bodurca*), Botur (Pozn.) i *Botura (XV w. Mpl.), Bzdura (1534), Bzur (1462), Chadur- (1519 *Chadurny*), Chodur (1504), Ciesura (1679 *Ciessura*), Czapura (1554), *Godur- (1417) i Godura (1576), *Goszczur- Jusura (1679 *Jussura*), Kęsur- (1687 *Kenssurek*), (Kalis.), Koczur (1422 *Coczur*), Koniur- (1534 *Coniurowski*), Kokur (1679), *Kotur- (1683—85), Machura (1501), *Maczur- (1679 *Maczurzik*), Maniura- (1511), Miczura (1534), Mzura- (1412 *Msurka*), Pachura (Pozn.) i Pachur (1679), Paciur (1652 *Pacziur*), Pazura (1679 *Pasura*), Piechura (1460 *Pechura*), Sigura (1679), Siura (1687), Stachura (1402), Szamur (c. 1520), Szymura (Pozn.), Waniura (Pozn.), Wilczura (Pozn.).

Przyrostek *-im* | *-ym*, *-ima* | *-yma* (18): *Bolim- (1414), Borzym- (1393 *Borzimonis* gen.), *Chocim- (Śląs.), *Chwalim (1408), *Cielim- (Śląs.), *Dralim (1310 Śląs.), *Gościm- (1379), Krzesim (1388 *Crzesim*), Myślim (1136 *Mislim*), Polim (1420), Radym (XII w. *Radım*) i *Radzim- (1406), Sulim (1204 *Zulim*) i Sulima (ród rycerski), *Uścim- (1208 *Ustim-* Śląs.), Warzym (1400 *Warzim*), *Widzim (1236), *Witym (1250), Wyszyma (1136 *Vissima*), *Zadzim (1386), *Zbąszym (1231 miasto *Sbansim* ⟶ Zbąszyń).

Przyrostek *-om* | *-oma* (22): *Bogom- (1310), *Bytom (XII w.), *Drogoma (1555—58), *Gostom (1506—46), *Giezoma, Kryjom (Pozn.), *Lutom (1262), Łakom- (1554 *Lakomy*), *Łąkoma (1393), *Łosom- (1511), *Małom- (1339), *Myjom- (1360), Ostłom (c. 1520 *Osthlom*, czy = ości łom jak Trzuskołom?), Radom (Pozn.) i Radoma (1603), Rzekomia (XVII—XVIII w.), Staroma (ród rycerski), *Stradom (1480), *Strogom- (1403), *Strzegom- (1242), (por. słowac. Ostřehom Gran.), Szaroma (1386 t. s.), Szuroma (XII w.), Żerom (XVI w.).

Przyrostek *-am* | *-ama*, *-em* | *-ema* (16): Borzem- (1393 *Borzemo*), Bolema (1437), Cezema (1251 *Cesemino* ⟶ Czyżemin, c. 1143 *Zesema* = Syzymus?), Chałama (1687 *Halama*), Chema- (1280 *Chemka*), Chwiema (1497 *Chwyema*), *Chorzema (1360), Czema (1377), *Gorzema (1425), Olszam (1293 *Olsamo* abl.), Secema (1386) *Seczema*), Skemo (1453), Sulam- (1399 *Sulamy* gen.), Susem (1193), Swema (1377, może = Swiema, Wszema), Zdziema (c. 1165 *Zdema*).

Przyrostek *-aba, -ąb* | *-ęba, -iba, -eba, -oba, -ub* | *-uba* (16): Choduba (1625—31), Chudoba (1630), Choliba (1418), *Chudobka (1417), Dolęba- (1670) i Dulęba (Mpl.), Godzięba (1390 *Godzeba*), *Gonięba (1395), *Gorzęba (1432—40), Kalęba (Pozn. Kalemba) i Chalęba (Śląs. Halemba), Kaszub- (Pozn.) i Kaszuba (1388 *Kaszuba*), Kociąb (1598 *Koczamb*) i Kocięba (1599 *Koczemba*, 1612—35 *Kocziemba*), także Kocieba (1207 *Cotebic*, 1534 *Koczieba*, 1687 *Koczyba*), *Kozięba (1625—31), Kuszaba (ród rycerski), Kuszub (1442 *Cuszub*), Kutrzeba (1534 *Kutrzepka*), Toliba (1397 *Tholiba*, pewnie = tołub, kożuch), Wieleba (Pozn.) i Wieloba (1476 *Wyeloba*).

Przyrostek *-epa* | *-ępa* | *-upa* (6): Chodupa (1240?), *Chorzepa (1372), Chorzępa (Pozn.) i *Chorzęp- (1443), *Gorzup- (1246), Skorupa (1492 *Scorupa*, 1652 *Skorzupa*), Wielepa (z końca XII w. *Velepa*).

Przyrostek *isko* | *ysko* (8): Biczysko (Pozn.), Chościsko (1375 *Chocisco*, 1398 *Choszysczko*), Kosisko (1399 *Coszisco*, 1498 *Cossiszko*), Odzisko (1397), Parzysko (z gazet), Raisko (1284 *Ragisco*), Walisko (1679), Wierzchowisko (1393 *Wirzchowisko*).

Przyrostek *-ost* | *-'est* | *-ist* | *-yst* | *-ust* (38): Bagost (Wpl.), *Białost- (1562—65), *Bratost- (1200), Dalost (1136 t. s.), Dobiemiest (XII—XIII w. *Dobemezt*), Dobrowiest (XII—XIII w. *Dobrouest*), Gołost (1204 *Golost*) i Gołust (1652 *allod. Golust*), *Grabost- (1400), Jarost (XII—XIII w.), Krzepost (1245 *Crepost*), Lubkost (XII—XIII w. *Lubcost*), Lugost- (1756 *Lugostowicz*), *Małost (1277, por. przym. małostkowy), Mądrost- (1388 *Mandrostco*, ród rycerski), *Mierzyst- (1284 *Mirist-*), Miłost (1204 *Milost*), *Młodost (»→ 1497 *Mlodusth*), *Pakost (1243), *Pieniest- (1213), Przybyst (1248 *Pribist*), Radost (1136) i Radosta (m. i ż. XII—XIII w.), Siodłost (1276 *Sodlosto*), *Sułost- (1386), Syczest (1311 Siczest = Sykstus), *Tarnost (Śląs.), Terkost (XII—XIII w. *Tircost*), *Trzebost- (1594), *Uniest (1397 Pozn., 1310 Śląs.), *Waniest (1258), *Warzyst (1278 *Warist* czy = Ewaryst?), Wilkost (1204 *Vilcost*), Witost (c. 1165 *Vitost*), Włost (XII w. *Vlost*), Zawist (c. 1165 *Zavist*), Zdzieszyst czy Zdzieszyc (1257 *Sdesizt*), Zdzist- (1334 *Sdzisticonis* gen.), Zimest (1390 t. s.), Żałost (Krzepice Załost).

Przyrostek *-aw* | *-awa* | *-awy, -ew* | *-ewa, -iw* | *-iwa, -wa* (102): Bechlawa (1394 *Bechlava ż.*), Benwa (1399), Bielawa Borzątwa (1511 *Borzathva*), Błyskawa (1500), Brachewa (XII w. *Bracheva*), Brzechwa (1389), Brzytew (1398 *Brzithew*), Chaława (1391 *Chalava*), Chląstawa (1416 *Chlanstawa*) i Chlastawa (os. 1453, nazw. Mpl.), *Chociw- (1496), Cholewa (1388), Chudwa- (1393 *Chudvicz*), Cichwa (1454 *Czychwa*), Ciechawy (c. 1143 *Cechawy*), Cięciwa (1403 *Czanciwa-*), Ciuława (Wpl.), Czakawa (1391 *Czakava*), Dalewo (1207 *Dalevo*, tak jak nazwa wsi), Dobrawa- (XII—XIII w. *Dobrauca* pewnie ż.), Dokwa (Wpl.), Doliwa (1421 *Dolywa*, ród rycerski), Dzierwa (1460), Galwa (Wpl.), Godawa (XII—XIII w. *Golaua*), Gorwa (Pozn.), Gościw- (1534 *Gosczywna ż.*), Goszczawa (XII—XIII w. *Gostaua*), Granwa (Wpl.), Jaława (1389 *Ialava*), Jaskrawa (1416 ż.), Kłodawa (1534 *Klodawa*), Kłokawa (1519 *Clocawa*), Kokwa (Wpl.), Koprzywa (XII—III w. *Copriua*), Kostrzewa (1396), *Koźliwa- (1241), Kryrawa (1508—10 *Krirawa*), Krząkwa (c. 1451 *Krzǫkwa*), Krzyszwa (1520 *Krzyschva*), Kujawa (Pozn., 1398 *Kujawka*), Kukawa (Pozn.), Kulawy (Pozn.), Kurzawa (1520), Leliwa (ród rycerski), *Lubawa (1571) i Lubawy (Pozn.), Lągwa (1534 *Langwa*) czy Łągwa, Łagwa (1399 *Lagwa*), Łanwa (1534 *Lanwa*), Łapawa (Pozn.), *Łaskawa (1412), Łyskawa, Machwa (1486), Maźwa (Pozn.), Męciwa (1374 *Maucive!* gen.), *Miława (1386), Mierzwa (1390 *Mirzwa*), *Młodawa (1401), Młodzawa (XII—XIII w. *Mlozaua ż.*), Mniewa (1374 *Mneva*), Mokwa (1505), Moskwa (1652), Mściw (1404 *Msczivius*), Mysłwa (XII—XIII w. *Mislua*), Nokwa (1504), Parawa (XVI w.), Pastwa (1511), Pierdawa (1559), Pierzchawa- (Pozn. Pierzchawka), Pietrawa (XII—XIII w. *Petraua ż.*), Pinkawa (1679), Plugawy (1630—80), *Radziw- (XVI w.), Rdzawy (1486), Rusawa (XII—XIII w. *Rusaua*), Rygwa (1392 *Rigwa*), Rytwa (Wpl.), Sargawa (Wpl.), Siostrawa (XII—XIII w.), Sława (XII—XIII *Slaua* m.), Smurawa (Wpl.), Sratwa (1544 *Srathwa*) i Srudwa (1534 t. s.), Staciwa (1515 *Staczywa*), Stobrawa (1401), Stołygwa (1523 Stoligwidz, 1541 *Stolygwa*), Strzeżawa (1245), Świdwa (XIV w.), Świetawa (XII—XIII w. *Suetaue* gen., pewnie ż.), Sytwa (c. 1520 *Sythwa*), Szargawa (1561), Szarwa (1520), Szygwa (1718), Tachawa (1419 *Thachawa*), *Trzebaw-

(XIV w.), *Turwa (1395), *Tuszwa (1528—31), Tykwa (1511), Witawa (XII—XIII w. *Vitaua*), Zagowa (Pozn. zagowka a. żagowka = dobra pokrzywa), Żelechwa (1425), Żerawa (1235 *Serava*), Żyznawa (XII—XIII w. *Ziznaua*).

Przyrostek *-ej* | *-eja* (68): Bardzeja (1400 *Bardzeya*), Bielej (1389 *Beley*), Bledzej (1400 *Bledzey*), Bodzej (1422 *Bodzey*), Borzej i Bożej (XII—XIII w. *Bossei*), Celej (1398 *Celegius*, 1534 *Czelyey*), Cewlej (1244 *Cevley-*, pewnie = Teofil), *Chaładej (c. 1511 *Chaladey*), Chomeja (1414 *Chomeya*), Czabiej (1552), Czablej (1435 *Czabley*), Dadej (XII—XIII w. *Dadei*, t. j. Dziadej czy Tadej?), Dej- (1511 *Deyek*), Dobiej- (1338), *Dobrzej- (1300), Dulej (1539 *Duliey*), Dygudej (1608 *Digudey* »→ Dygudaj), Dzieja (1534 *Dzieya*), Galej (1539 *Galiey*), Golej (1207), Gościej (1393 *Gosczey*), Kosmej (c. 1511 *Coszmey*), Koziej (1449 *Kozey*), Koszej (1450 *Koschey*, 1450 *Coszyey*), Kruczeja (1639), Kulej (Krzepice, 1399 *Culeum* acc.), Kurzeja (1471 *Curzeya*), Laskundej (1455), Leciej (1591—1609 *Lecziei*), Libudej (1534), Luciej- (1357) i Lucej (1679 *Lucey*), Madej (1576 = Amadej), *Mierzej- (Mierzejewo, 1310 *Mirsow*), Milej (1136), Milczej (1155 *Milcej*), Miłościej (1338 *Myloscey*), Młodziej (XII—XIII w. *Mlodei*, 1203 *Mlodey*), Nadziej (1136), *Niegolej- (1402), Nocej (1456 *Noczey*), Osieja (1534 *Osieya*), Pietrzej (1204 *Petrey*), Polej (1559 *Poliey*), *Pstrzej- (1245), Pudlej (1499 *Pudley*), *Putej- (1294 = *Pąciej?), Radziej (1351 *Radziei*), Romieja (1416 *Romeya*) i Romiej (XII—XIII w. *Romei*), *Rosiej- (XII w.), Sędziej (1136 *Zandey*), Ścieżeja (1543 *Sczezeya*), Sieciej (1093 *Zetheus*, 1415 *Sethegius*), Siedlej (1424 *Szedley*), Skubiej (1404 *Skubiey*, 1389 *Scubeyco*), Śmidrej (1479 *Smydrey*), Staniej (1464 *Stanyey*), Sulej (1136 *Suley*), Susej (1400 *Susey*), *Szalej- (pocz. XIV w.), Szarlej (1512 *Sarley*), Szarzej- (1399 *Sareyko*), Uniej (1271 *Vnei*), Wieja- (c. 1520 *Vyeyka* m.), *Wilczej- (1305), Włościej (1211), Zachwiej (1561 *Zachwiey*, dziś Zachwieja), Żelej (c. 1511 *Zeley*).

Przyrostek *-aj* (64): Baraj- (1412), Bogdaj (1387), Boleczaj (XII—XIII w. *Bolechaius*), Boraj, Bożaj (1435 *Bozay*), Bryzgaj (Wpl.), Bugaj (1497), Buraj (1522 *Buray*), Chobaj (1449) i Chabaj (1444—47), Chochaj (Wpl.), Czabaj (1388 *Czabay*), *Cudaj- czy *Czudaj- (1506—46), Czekaj (1563), Dalaj (c. 1146 *Dalay*), Długaj (1460 *Dlugay*), Domaj (1136 *Domay*), Dulaj (1442 *Dulay*),

Gibaja (Wpl.), Gołaj (1483 *Golay*), Goraj (1410), Grochaj (1470 *Grochay*), Gurbaj (1451 *Gurbay*), Gwizdaj (XVII w.), Kakaj (1558), Koszczaj (1414 *Coszczay*), *Kruczaj (c. 1511), Kurzaj czy Kużaj (XVI w. *Kuzay*, dziś Pozn. Kużaj), Łabaj (Wpl.), Ładaj (Wpl.), Macaj (1639 *Macay*), Mazgaj (1552), Milaj (1445 *Milay*), Nalewaj- (1633 Nalewajek), Nielataj (1432), Nogaj (1370 *Nogay*), Okaj (1617 *Okai*), Ostaj- (1499), Papaj (1699), Pluskaj (Wpl.), Płoszaj (1534 *Plosshay*), Pobieraj i Popieraj (Wpl.), Pokaj czy Poczaj (1136 *Pocay*), Połykaj (1679), Rubaj (1534 *Rubay*), *Ruchaj- (1556), Ruraj (1534 *Ruray*), Skoraj (1408 *Scoray*, Skożaj (c. 1165 *Scozay*), Smaczaj (1534 *Smaczay*), Śmigaj (1470 *Smygay*), Sołaj czy Szołaj (c. 1200 *Solay*), *Spaj- (1596—98), Spychaj (Wpl.), Świtaj (1593 *Switay*), Szaj (Pozn.), i Szaja (1453 *Sząya*, Szubaj (1534 *Sshubay*), Tadaj (1534 *Thaday*, pewnie Tadeusz), Tułaj- (1731 Tułajewska), Uryzaj (Pozn., tamże Horyza), *Wyględaj- (XVII w. Wyględajczyk), Wykaj- (1689 *Wykaykowa*), Zagnaj- (1620), Zbieraj (1539 *Sbyeraya*).

Przyrostek *-uj* | *'-uj* | *-uja* (28): Bałuj (1570 *Balui*), *Boruj- (1409) i Borzuj (1366 *Borzugio* abl.), Całuj (1711), Chachuj (Pozn.), Czatuj (Wpl.), Daluj (1204 *Daluy*), Deruj (Wpl.), Dobruj (1204 *Dobruy*), Gnaruj (Wpl.), Gołuj (1241 *Golug*), Gorduj (Wpl.), Goszczuj (1250 *Goscuy*), Kaduj (1210 *Kaduy*), Kluj (Pozn.), Kostuj (Pozn.), Lutuj- (1209 *Lutugo*), Małuj (c. 1200 *Maluy* i dziś), także Maluja, Miłuj (XII—XIII w. *Miluy*), Mszczuj (1211 *Mizsui*, 1352 *Msczugius*), Mysłuj (1210 *Mizluy*), Nagotuj (1534 *Nagothuy*), Nieczuj (1329 *Neczuy*) i Nieczuja (1391 *Neczuya*, ród rycerski), Psuja (Pozn.), Pyszuj (1534 *Pysshuy*), Raduj (1204 *Raduy*), *Rzuj- (1357), Smaruj (Pozn.), Stawuj (Pozn. Stawujak), Suluj (1204 *Zuluy*) i Suluja (XII—XIII w. *Suluya*), Wierzchuj- (1210 *Virchui-*), Wyzuj (Pozn.), Zduj (1204 *Zduy*).

Przyrostek *-oj* | *-oja* (17): Boja (1563 *Boya*), Doja (1463 *Doya*), Dziwoj- (1405 *Dziwoyewicz*), Kozidoj (c. 1520 *Cossydoy*), Odoj (1396 *Odogium* acc.), *Luboj- (1407), Niestroj (1543 *Niestroy*), *Opoj (1417), Ostoja (ród rycerski), Stoj (XII—XIII w. *Stoyec*), Witoj (XII—XIII w. *Vitoy*), Zaboj- (1612 Zabojewicz), Znoj- (c. 1520 *Snoyek*).

Przyrostek *-o* (59): Bano (1555—58), Berzo (1477—1500 *Berzyo*), Bezo (1552), Boglo (1290) Bieło (1511 *Byello*) i Biało (1534 *Bialo*), Bratko (1398 *Brathko*), Brzosto (1425), Brudo (1499), *Budło (1490), Budzo (1423), Choto (1243 *Chotto*), Ciepło (1535) i Ciepły (Pozn.), Dersko (1252 *Dirskonis* gen., 1396 *Dersco*, dziś Dyrska Pozn.), Dyndo (1534 *Dindo*), Dyrło (1399 *Dirlo*), Dziubło (1579 *Dziublo*), Gado (1499), Gało (1532 *Galo*), Garnko (1388), Gądko (1251 *Gantko*), Głębo (1201 *Glambo*), Gorazdo (1471), Kado (1442), Kadzo (1505), Karno (1450 *Carno*), Kędo- (1439 *Kendonis* gen., dziś Kędzia), Kętro (1207 *Cantro*), Kostro (1501—15 *Costro*), Koszko (1398 *Coszko*), Licho (1274), Liko (1534), Loro (1482 *Laurentius Loro*), Mado (1534), Manio (1502 *Manyo*), Między (1517—19 *Myando*, dziś Międowicz Pozn.), Miło (1272 *Mylo*), Młodo (c. 1103 *Mlodo*), Myzo (1489), Neko (1403), Noczko (1393 *Nocczco, Noczcco, Noczek*), Paszo (1416), Paździoro (1429 *Paszdzoro*), Piędo (1481 *Pyendo*), Polito (1442 *Polytho*, pewnie = Hipolit, dziś Politowicz Pozn.), Przedwo (1396 *Pzredwo*), Pudliszko (1394), Radko (1398), Równo (1420 *Rowno*), Sędo (1490 *Szendo*), Święto (1445 *Swantho*), Szajdo (1520 *Schaydo*), Szczodro (1429 *Scodro*), Wędro (1545 *Vandro*), Wyko (1491), Zdzięto (1136 *Sdanto*), Zezo (1442), Ziemo (1520 *Zyemo*), Źrzebko (1241 *Srzebko*), Żyro (XII w.).

Przyrostek *-sław* (85): Bogu- (c. 1200 *Boguslaw*), Borzy- (XII—XIII w. *Borizlau*), Brocho- (1399), Brodzi- (1153), Broni- (1231), Brzecław (1240 *Bretzlav*), Budzi- (1136 *Budizlau*), Chocie- (1415 *Choczeslaus*), Chrady- (XII—XIII w. *Chradizlaus*?), Chwali- (XII—XIII *Hualislauue* gen. ż.), Czecho- (1250 *Cechoslaus*), Cze- (1209 *Cesslav-*), Cierpi- (XII—XIII w. *Cirpizlaua* ż.), Ders- i Dersy- XII—XIII w. *Dirsizlau*), Dobie- (XII—XIII w.), Dobro- (XII—XIII w.), Doma- (1175 *Domezlaus*) i Domi- (1403), Drogo- (XII—XIII w. *Drogozlau*), Gody- (XII—XIII w. *Godislaus*), Godze- (1207 *Gozeslaus*) i Go- (1250 *Goslaus*), Gorzy- (1222 *Gorislaus*) i *Gorze- (1203), Gości- (1211 *Gostislav*), Grzymy- (1224), Imi- (1211 *Hymislav*), Krzesi- (XII—XIII w. *Crezislaus*) i Krze- (1249 *Chrestlao* abl.), Luto- (1257) i Luty- (1155 *Lutizlai* gen.), Lusław (1398), Marci- (1394 *Martislao*), Miło- (1149 *Miloslaw*), Miro- (1211 *Mirozlav*), Mni- (1210 *Mnislau*), Morzy- (XII—XIII w. *Morizlaus*), Mrocze- (1388

Mroczislaus), Mści- (1395 *Msczislaum* acc.), Naczę- i Noczy- (1293 *Nacesl. v. Nacisl.*), Nacław (XII—XIII w. *Naclav*), Nadsław (1298 **Natzlav-*, 1472 *Nadslaus*), *Nino- (1414), Nosisław (1224 *Nozizlaw*), Obiecław (1177 *Obezlav*), Ocię- *Oteslaw*, 1203 *Otezlaus*) i Ocię- (XII—XIII w.!, Pako- (XII—XIII w.), Pąci- (XII—XIII w. *Pantizlaua* ż.), Pęcław (1403 *Panczislaw*), Przecław (z końca XII w. *Preclavos*), Przeda- (XII—XIII w. *Predozlaus*), Przyby- (1177 *Pribezlaus*), Racław (1263 *Ratzlava* ż.), Rado- (XII—XIII w. *Radozlaus*), Rad- (1204 *Radzlaus*), Radzi- (c. 1143 *Radzislaw*), Rości- (XII—XIII w. *Rostizlaua* ż.), Ro- (XII—XIII w. *Rozlaus*), Sądo- XIV—XV w. *Sǿdoslaus*), Siecie- (1209 *Sechezlav-*, 1391 *Seceslaus*), Siecław (1399 *Seczlai* gen.), Siero- (1136 *Sirozlau*), Siemi- (1399 *Szimislauam* acc. ż.), Śmi- (1391 *Szmislawa* ż.), Spęto- (1117—73 *Spentozlaus*, XII—XIII w. *Spetoslaue* gen. ż.), Sobie- XII—XIII w. *Sobeslauus*), Stani- (XII w., 1244), Stoi- (c. 1145 *Stoyslaus*), Stroni- (1249 *Stronslava* ż., 1387 *Stronislava* ż.), Strzeży- (XII—XIII w. *Strezizlaue* gen. ż.), Strzecław (1398 *Streczeslaus*), Sty- (XII—XII w. *Stislaus*), Subi- (XII—XIII w. *Zubislaus*), Suli- (1139 *Sulislav*), Święto- (1149 *Swantoslaw*), Te- (XII—XIII w. *Teszlaus*), Toli- (1237 *Tolislav-*, 1388 *Tholislava* ż.), Twardo- (1274), Tworzy- (1399 *Tworzisl.*), Uby- (XII—XIII w. *Hubizlaus* 1234), Ucie- (1394 *Uceslaum* acc.), Uni- i Unie- (XII—XIII w. *Vnizlaua* ż., 1366 *Vneslaus*), Wieli- (1249 *Velizlao* abl.), Więce- (1244 *Wenceslaus*) i Więcław (c. 1165 *Vanzlav*), Wierzcho- (XII—XIII w. *Wirchozlav*), Wie- (XII—XIII w. *Wezlaua* ż.), Wito- (1149 *Vitoslav*), Woi- (1155 *Woyslaus*), Włości- (XII—XIII w. *Wloscizlaua* ż.), Wroci- (1155 *Wroczlai* gen.), Wysze- (XII—XIII w. *Wisezlau*), Zby- (1210 *Sbyzlava* ż.), Zbro- (XIII w.), Zdzi- i Zdzie- (c. 1145 *Sdislaus*, 1400 *Sdeslaus*), Ziemi- (1280 *Zemiclaus*, 1398 *Zimislaum* acc.), Zwini- i Zwinie- (1175 *Zwineslaus*, XII—XIII w. *Zwinislaua*), Żel- (XII—XIII w. *Selizlaus*), Żyro- (XII—XIII w.), Żyto- (XII—XIII w. *Zitheslaua* ż.).

Przyrostek *-mir* (67): Będzimir (1357 *Bandzimirus*), Borzymir (1399), Bramir (XII—XIII w. *Bramirus*), Chociemir (1204 *Hocemtr*, 1429 *Choczemir*) i Chocimir (1397), *Chudmir- (1667 Śląs.), Chwalimir (XII—XIII w.), Cieszymir (1393 *Czeszmir*), Dalemir (1204), Dobiemir (1348 *Dobemir-*), Dobromir

(XII—XIII w.), Domiemir (1397 *Domemir, Donemir-* dyssymilacja), Drogomir (1211), *Dzimir a *Dziemir (1708), Gardomir (1339), Gniewomir (c. 1202), Gościmir (1250 *Goszimir*, 1390 *Gosczimirus*), Jacomir (1390 *Jacomir*), Jaromir (XIII w.), Kajnimir (1198 *Cagnimirus*) i Kanimir (1412 *Canimir*), Kazimir- (1298), Lęchomir (1271 *Lanchomirus* ⋙→ Lachmirowice), Lubomir (XII—XIII w. *Lubemer*), Ludomir- (Wieluń), Lutomir (XII—XIII w.), Łąkomir (1388 *Lancomir*) i *Łukomir- (1559), Małomir (1297 *Malomir-*), Mącimir (XII—XIII w. *Mutimirus*), Mojmir (XII—XIII w. *Moymir*), Myślimir (XII—XIII w. *Mislimirus*), Naczemir (XII—XIII w. *Nacemir*), Nadmir- (1371), Namir (1387), *Niechmir- (1403), Niedamir (c. 1165 *Nedamir*), Nieśmir (1417 *Nesmir*), Niemir (1136 *Nemir*), Oldmir (XII—XIII w. *Aldmirus, Oldmirus* obce?), Poznomir (c. 1165), Prosimir (1203 *Prozimir*, XII—XIII w. *Prosimirus*), Prześmir (1361 *Przesimir*, pewnie = Przezmir, bo dziś Przeźmirowo), Przybymir (XII—XIII w. *Pribimir*), Racimir (1310 *Rathimir-*), Radmir (XII—XIII w. *Radmirus*), Radymir (kl. lądz. *Radimirus*), Skarbimir (XI—XII w. *Scarbimir*), Skardmir (1402 t. s., *Sardimir* XII—XIII w.?), Siemir (c. 1165 *Zemir*), Spycimir- (c. 1107, *Spicimir* 1317), Stanimir (XII—XIII w. *Stanimirus*), Stomir (1177 t. s.), Strogomir (1423), Sulimir (c. 1165), Święcimir (1390 *Sueczimir-*) i Świętomir (c. 1271 *Swantomir*), Tęgomir (1136 *Tangomir*), Trzebiemir (XII—XIII w. *Trebemir*), Tworzymir (c. 1202 *Tvorimir*), Unimir (c. 1165 t. s.) i Uniemir (1242 *Hunemir*), Więcemir (1202 *Vincemir*), Wilkomir (1278), Włodzimir (XII w. *Wlodzimir-*), Wojmir (XII—XIII w. *Vogmir*), Wolimir (1238 *Volimirus*), Wrocimir (XII—XIII w.), Wszemir (1136 *Vsemir*), Wyszemir (1237 *Visemir*, 1347 *Wyszemir*), i Wyszomir (c. 1399 *Wiszomirus*), Wymir (1398 t. s.), Zbramir (1220), Zdomir (1136 *Sdomir*), Zdzimir (1204 *Sdimir*, 1412 *Zdzimir*).

Przyrostek *-bor* | *-bora* (28): Blizbor (XII—XIII w. *Blisbor*), Chociebor- (1301, *Cosebor-* XII w.), Czcibor (XII—XIII w. *Cistibor*), Częstobor (1203 *Chastobor*), Dalebor (1257 *Dalebor-*) *Domabor- (1153 os. *Domabore*), Mścibor (1241 *Msiborius*), Myślibor (1204 *Mizlibor*), Nadbor- (1328 *Nadborowitz*), *Niebor i Niebora (1211 *Nebora*), także Nieborza (1388 *Neborza*), Nie-

siebor (XII—XIII w. *Neseborius*), Osinbor- (1252 *Osimborii* gen., 1403 *Osczimbor*), Przebor (XII—XIII w. *Prebor*), Przedbor (XII w. *Pretbor*), Racibor- (1261), Rusibor (1403 *Rusborius*), Sambor (c. 1103 *t. s.*), Ścibor (1252 *Stiborius*), Sieciebor (1258 *Sicebor*, czy Ścibor?), Sławobor (XII—XIII w. *Slaobor*), Strzebor (1400 *Strzebor-*) i Trzebor (1392 *Treborius*), Sulibor (1493), Świętobor (1398 *Swantobor*), Włościbor (XII—XIII w.), Wszebor (c. 1146 t. s.), Zabor (1204), Zbor (1204), Zdzibor (1391 *Sdzyborium* acc.) i Zdziembor ⋙→ Dziembor (Radomsk).

Przyrostek *-rad* (23): Budorad (na pograniczu polsko-łużyckiem), Cecerad (1232 *Cuceradus*), *Chodzierad (Sieradz), Dargorad (1136 = Drogorad), Domarad i Domarat (1211 *Domarath-*, 1233 *Domerat-*), Gościrad (XII—XIII w.), *Luborad (1358), *Miłorad (1310), *Narad (1300), Nierad (1204 *Nerad*, może i Nierada (1207 *Neratde*), *Porad (1725), Przybyrad (1204 *Pribirad*), Siemorad i Siemirad (1266 *Semirad*), *Sierad (1136 m. *Zeraz*... *Ziraz* t. j. Sieradz), Sulirad (1136), *Swarad i *Swarat (1208 *Swarat-*), Świerad (XII—XIII w. *Zverad*), *Szumirad (Śląs.), *Urad (1203), Widorad (1285), Więcerad (XVII—XIII w. *Veceradus*), *Wodzierad (XV w.), Wszerad (1204 *Wserad*).

Przyrostek *-mysł* (22): Bolemysł (XII—XIII w.), *Chociemysł (1310), Cieszymysł (1136 *Tessimizl*), Dobromysł (1136 *Dobromisl*), Drogomysł (1136 *Drogomizl*), *Lutomysł (1407), Namysł- (XIII w. i dziś Pozn.), Niemysł- (1265), Nidomysł- (1210 *Nidomislz*), Niezamysł (1136 *Nezamizl*), Ninomysł (1136 *Ninomizl*), Przemysł (u Piastów), Przymysł (XII—XIII w. *Primizl*) *Takomysł (1443), Trzebiemysł (1136 *Trebemisl*), Uniemysł (1136 *Vnemizl*), *Wielemysł (XV w.), *Witomysł (1250), *Wszemysł- (Śląs.), Zamysł (1544), Zielomysł (1403), Złymysł (1136 *Slimisl*).

Przyrostek *-gniew* (19): *Borzygniew (1381—1408), Częstogniew- (XII—XIII w. *Cheztogneua* ż.), Dobiegniew (1249 *Dobegnew-*), *Domagniew- (1310), Jarogniew (XII—XIII w. *Jarogneuus*), Lutogniew (1244 *Lutognew*), Mirogniew (1387 *Mirognew*), Mścigniew (XII—XIII w. *Mistignew*), Nasięgniew (1410 *Naszegnew*), Ninogniew (1261 *Ninogneus*), Osięgniew (1399 *Ossøgneus*), Ostrogniew (XII—XIII w. *Ostrogniew-*), Przybygniew (1236 *Pribigneus*), Rościgniew (XII—XIII w. *Rostignew*), Się-

gniew (1391 *Sǫgnew*), Spytygniew (c. 1145 *Spithigneus*), Stojgniew (1136 *Stoygneu*) i Stogniew (1373 *Stognew*), Wszegniew (1390 *Wsegneus*), Zbygniew (1093 *Zbignew*).

Przyrostek *-mił* (15): Bogumił (XIw.), Bratumił (XII—XIII w. *Bratumilus*) i Bracimił (XII—XIII w. *Bratimil*), Długomił (1247), *Drogomił (1310), Dziadumiła (XII—XIII w. *Didumila* ż.), Gościmił (c. 1200 *Gostmyl*), Ludmiła (XII—XIII w. *Ludmila*), *Niemił (1290) i Niemiła (XII—XIII w. *Nemila*), Przemił XII—XIII w. *Premil*), Przebymił (1268 *Brebimil*), Radomił (XII—XIII w. *Radomilus*), Siestrzemił (1264 *Zistrimil*), Wierzemił (1204 *Wersemil*), Więcomił- (1388 *Wanczomil*), Zdziemił (1399 *Szdzemil*).

Przyrostek *-gost* (13): Będgost (XII—XIII w. *Bedgost*), Cegost (1204 *Cehost*), Dobrogost (1153 *Dobrogozt*), Lubogost (XII—XIII w.), *Małogost (1245), Miłogost (XII—XIII w. *Milgost*), *Radgost (1216), Siegost (1136 *Segost*) czy Żegost, Sulgost (1193 *Siulgut*?), Uniegost (XII—XIII w. *Vnegost*), *Widgost (1604), Wielgost (1534 *Welgost*), *Żelgost i Żelgoszcza (XV w.).

Przyrostek *-był* (12): Bylebył (Pozn.), Jedabył (1244 *Jedabil*), *Niebył (Radom), Niedabył (1257 *Nedabil*), Niedobył- (1608), *Nietobył (1403), Nietubył (1486 *Nyethubyl*), *Nieubył (1411), Niezbył (1207 *Nezbil*), Przybył i Przybyła (Pozn.), Wsządybył (1534 *Wsshądibil*), *Zbył- (1398) i Zdbył (1502 *Zdbyl*).

Przyrostek *-wit* (9): Dobrowit (1264 *Dobrowit*), Gościwit (XII—XIII w. *Gostiuitus*), Miłowit (1136 *Milouit*), Radowit (1136 *Radouit*), Siedlewit (1136 *Sedleuit*), Siestrzewit (1204 *Sestrevit*), Uniewit (1136 *Vneuit*), Zdziewit (XII—XIII w. *Sedeuit*), Zbylowit (1304 *Zbilowit*).

Przyrostek *-woj* (9): Budziwoj (1202 *Budivoi*), Czestowoj (1257 *Cestovogio* abl.), Dziwoj- (1405 *Dziwoyewicz* pewnie Zdziwoj), Nawoj (XII—XIII w. *Navoy*), Przedwoj (XII w. *Predwoy*), Ręczywoj (1366 *Rzǫcziwogio* abl.), Sędziwoj (1149 *Sandivoi*), Uściwoj (XII—XIII w. *Ustivoy*), Wrociwoj (1248 *Vrocivoyus*).

Przyrostek *-wuj* lub oboczna forma *-uj* (9): Bezwuj (XII—XIII w. *Besuuy*), Domawuj (XII—XIII w. *Domauy*), Gościwuj (XII—XIII w. *Gostiuuy*), Miłowuj (XII—XIII w. *Milowy*), Nieznawuj (1136 *Nessnawy*), Mściwuj (XII—XIII w. *Mi-*

stiuuy), Suliwuj (XII—XIII w. *Suliuy*), Zdziewuj (XII—XIII w. *Sdeuy, Zdeuy*), Żeliwuj (1207 *Zeliwy*).

Przyrostek *-wid* (8): Gościwid (1398 *Goszczyuidus*), *Lubowid (1590), Owid (Śląs.), *Powid (1243), *Przywid (Sieradz.), Snowid (1136), *Wszewid (1261), Zawid (1335).

Przyrostek *-stryj* (7): Bezstryj (1393 *Bestry*) i Bezstryk (XII—XIII w. *Bestrich*), Dalestryj (1204 *Dalestriy*), Małostryj (XII—XIII w. *Malostrig*), Miłostryj (1204 *Milostriy*), Sulistryj (1136 *Sulistry*, c. 1200 *Zulistir*), Zdzistryj (1250 *Sdistriy*), Żelistryj (1136 *Selistriy*, XII—XIII w. *Silistrig*).

Przyrostek *-bąd* (5): Niesiebąd (1204 *Nesebud*), *Sierobąd (Śląs.), Wszebąd (1136 *Vssebant*), Zbąd (1204 *Zband*), Zdziebąd (c. 1142 *Sdebud*, 1204 *Zdebant*).

Niektóre nazwiska złożone rozmaitych typów. Babiedar- (1520 *Babyedarovycz*), Bałamąt- (Bałamącek Pozn., odwrotnie mąciwoda), Bełczylas (1404 *Belczilasz*, dziś os. Bączylas), Będzieliszka (1400 m. *Bandzeliszka*), Białanoga (1552 *Byalanoga*), Białorzyt (1409 *Byalorzyth*), Białowąs (1136 *Balouanz*), Bogwiedz (1406 *Bogwedz*), Boinędza (XVII w.), Bożydar (1294 *Bosidarius*), Bździkurek (XVI w.), Brzozogłowy (1413 *Brzozoglowi*, por. angiel. nazwisko Birkenhead), Byledbał, Capiwrona (1534), Chybidura, Chaładuda (Pozn.), Cichopęk (1520 *Czychopąk*), Cichoraj (1564 *Czychoray*), Cichowlazł (1568 i Cichowlas (Pozn.), Cięgotura (Pozn.) Cielęcanoga (1534 *Czeliączanoga*), Cierpistradza (1505 *Czyrpistradza*), Czarnymaciek (1630), Czarnygroch, Czarnywołek, Czwornoga, Czystopłowy (1418 *Czistoplowi*), Darmopych (1550 *Darmopich*), Darmopysk (1630), Darmowykł (1453 *Darmovikl*), Dławibrzuch (1550), Dłubimiech (1569), Długonikiel (1507 *Dlugonykiel*), Dobrosiodł (1136 *Dobrozodl*), Doikrowa (1575), Doleżydura (1569), Dołupłoz (1136 *Doluploz*), Domażyr (Pozn. Domazer), Dowasięga (Wpl.), Drapikot (1440 *Drapykoth*), Drapikoza (XVII w.), Drapiskobel (XVII w.), Drogirybka, Drzykoza (1576 *Drzikoza*), Dybizban (1487 *Diebisban*), Dziąbonos i Dziębonos (1534), Dziwymasz (Wpl.), Gązigóra (Pozn.), Gęsinoga (1509—13 *Ganschynoga*), Golibrod (1559), Goliwąs, Gołypięta (XVI—XVII w. *Golipięta*), Gonidura (1630), Goniwiecha (Wpl.), Gorzeskot (1417), Grabinoga, Gradobit (1534), Grzebinóżka

(XVI—XVII w.) i Grzebienoga, Jednooki, Jutrolepszy, Jutroprecz, Kaponos (1396) i Kapinos (1532), Kasiwłos, Kazirod (1397), Kazirola (1395 *Caszirola*), Kaziżyto (1534 *Cazizitho* (podobnie jak Kazimir Kąsekchleba, Kiepidoj (1534 *Kiepidoy, Kepdoy*), Kiepurad (1534 *Kyepurath al. Śnieguła*), Kilagrosz, Kijmoc, Kłębonos, Kocispyra (1507 *Koczyspira*), Kolibaba (XVI w.), Kolidura (XVII w.), Koniopłoch (1357 *Conoplach*) i Kuropłoch (1461 *Curoploch*), Kosonóg (1478 *Cossonog*), Kostrzysądz, Kozibok, Kozióg, Kozidoj (1520 *Cossydoy*), Kozicieniek (1534 *Koziczienyek*), Kotczyzjazd (1534 *Kotczizyast*), Kręciłyko (1393 *Cranczilico*), Kręcirej (1564 *Kreczyrey*), Kręcirzyć, Kręciwłos (1415), Kręciwołek (1491 *Krzączywolek*), Kropidura (1534 *Cropidura*), Krzywonos (1398 *Krziwonos*), Krzywyczołek, Krzywagłówka, Krzywiłeb, Kuninoga, Kurzynoga (1564), Kupidura (1534) i Kupidziura (1666), Kupęk, Kusmoc, Kwapidura (1520 *Kwapydura*), Kwasigroch (Pozn.) i Kwasigroszek (XVI—XVII w.), Lejwoda, Libidej, Liczykrupa (XVII w.), Lizibaba (1443), Lizigęba (1520 *Lischygaba*), Lizigóźdź (1437 *Liszygosdz*), Lizikoń (1234 *Lizykon*), Lizimisa (1564 *Lizymissa*), Liziosła (1451 *Liszyosle* gen. t. j. osełka), Łapinędza (XVII w.), Łasidura, Łoczyświat (? 1519—11 *Locziswiath*), Łominoga (XVI w.), Łowiguz (Pozn.), Łupidura (1630), Łysydura (XVII w. *Lysydura*), Małodobry (1564), Małolepszy (Pozn.), Małoduch (1449), Małozimic (1136 *Malozimiz*), Małypan (1576), Małymichno (1534), Maścibrzuch, Matowaj (1554 *Mathovay*), Miączygrosz, Miąszanoga (1485 *Myaszanoga*), Męczydusza (1630 *Monczydusza*, podobnie męczykobyła, męczywół), Mielimąka (1687 *Melimonka*), Mierzyizba ⋙→ Mierzyzba, Mierzywodek (1522), Mięsopust (1534), Miłochat (1136 *Milochat*), Miłymaciek (1534 *Mylymaczek*), Misopyt (1534 *Myssopith*), Młodożon, Moczygęba (1584), Moczygroch (1398), Moczymięso, Mokronos (1399), Morzydusza (1630), Mrzygłód (1494), Muszczyróg i Smuczróg (1388 *Muszczirog*), Myszykról (1675), Nabzdypił, Nadmiskóra (XVI—XVII w.), Nicponim (XVI—XVII w.) i Nicpoń (1520), Nowosiodł (1206 *Novosodl*), Odmigąbka (1564), Odrzygość (1389 *Odrzigoscz*), Orywół i Orywał (Pozn.), Ostrobod (1271 *Ostrovodii* gen. i os. Ostrobudki), Ozdzilis (1454 *Osdzilisz*) i Obździgarstka (1564 *Obzdygarstka*), Palibroda

(1423), Palikij (XIV—XV w.), Palibuda (Pozn.), Paliwoda (1435), Parzybok (Pozn., pewnie = kat), Parzydupa (1534), Parzydura (XVII w.), Parzygieł (1467 *Parzygil*), Parzykłoda (1534), Parzysłońce (XVI—XVII w.), Parzywoda (1630), Parzyzban (1534), Parzyżyła (1534), Pasidura (XVI w. *Passydura*), Pasikoń (1449), Pasiwilk (1534), Pędzipiwo (1448 *Panczypywo*), Patrzydura, Pędziwiatr (XVI—XVII w.), Piecpadła (1564 *Pieczpadła*) i Piecupał, Pieczygroch (1491), Pieczykabat (1411 *Peczykabath*), Pieczykotka (ż. 1500 *Pieczicothczina*), Pieczyłacina (1630), Pieczymleko (1399 *Peczimleko*) i Pieczyrak, Pielczybog (c. 1396 *Pelczibog*), Pierdziwilk (1520 *Pyerdzywylk*) i Pierdziwół (1543), Piszczygłowa (Pozn.), Plaszczymąka (XVI—XVII w.), Płaczychleb (XVIII w.), Płaczydura (XVI w. *Placzydura*), Płóczywłos (1489 *Plocziwlosch*), Płoszykura (1560 *Plossikura*), Płoszyryba (1472 *Ploschyryba*), Pobichwat (1414), Półtorapan, Powsinoga (1603), Porzykoza (1426 *Porzicosza*), Porzyogon (1548 *Porziogon*), Poziemichód (1393 *Pozemichot*), Przebździpole (XVI w.), Przedabóg (1414 *Przedabog*), Przejrzykamień (1495 *Przeszrzykamyen*), Ranomatych (? 1520 *Ranomatich*), Ranomądr (1487 Ranomünder Śl., 1547—90 *Ranomandr*), Robirad (Pozn.), Rosłygroch (1411 *Roslygroch* i *Rossigroch* 1697), Rozdrzygóra (XVI w.), Ryczywoda (1459 *Riczywoda*), Samolęż (1777) i Samoląg (Samoląk Pozn.), Samoraj (1554 Samorajczyk), Siejedupka, Siejgroch (Wpl.), Sinydupka, Siwodurczyk, Siwykoń (1534 *Ssiwykon*), Siwybartosz (1440 *Schiwibarthosch*), Skoczylas i Skoczywlas (XVI w.), Skopowogąbka (XVI w.), Skrobiróg (1520), Skrobiwiór, Skubikura- (1437 *Skubicurowa*), Skubitrawa (1603), Słapowanoga (1476 *Slapowanoga*), Smażybroda (1674), Śmierdzigąbka, Śmierdzimięso (1675), Sobieczas, Sobiegląd (1391 *Sobegland*), Sobiejucha (XIV w.), Sobiemądr, Sobiepan (1404), Sobiewarza (1401), Sobieżyr (1423 *Sobezyr*), Stawinoga (1534), Stracipług (1532 *Straczyplug*), Straszydura (1559 *Straszidura*), Straszygość (1554), Straszyryba (XVII w.), Stroiwąs (XVI—XVII w.), Strzelimucha (XVII w.), Strzeżedura, Storzypiętka (XVI w. = blagier), Suchypołeć (1534 *Suchipolecz*), Suchywilk (XIV w.), Świniagłowa (1444 *Swynaglowa*), Świdrygałek (1435 *Swydrigalek*), Szarapałka (1687 *Scharapalka*), Szarypan (1584), Szudobaj

(Pozn.), Szumigaj (1534), Tędygroch (1687 *Tandygroch*), Tłuczymost (1399 *Tluczimost*), Topirybka (1636), Trzeszczyboczyk (1558—60 *Trzescziboczik*), Trzeszczyoko (XII—XIII w. *Trestioco*), Trzęsidupa (XVI—XVII w.), Trzęsigłówka (1541 *Trzessyglowka*), Tumigrała (1413 *Tumigrala*), Twardychleb (1454 *Twardichlep*), Waligóra (Pozn.), Warczygęba (1724), Warczygłowa, Wądzigowno (1534), Wędzigłówka, Wędzimięso (XVI w.), Wędzimucha, Wiercikij (1389), Wierciogon (XVI w.), Wilkoboj (1576), Wołoboj (1399 *Wolobog*), Włodzirosa (1408 *Wlodzirosa*), Wozignój (XVI—XVII w.), Wrzeszczybat, Wszesiodł (1136 *Vssezodl*), Wszędybył (Pozn.), Wszystkimswak (1467 *Wschythkymswak*), Wydrzyoko (XIV w.), Wyszogląd (1554 *Vissogląd*), Zagroszsłomy (1455 *Zagroszslomy*), Zarazpan (XVI w. *Zaraspan*), Zawalidroga (1664), Zimoląg (1552 *Zymolang*), Zjebydło (1435 *Sgebidlo*), Źlewlazł (1459 *Slyewlasl*), Złapirola (1403 *Slapirola*), Złemięso (1397 *Slemǫsszo*), Złotydura (1584), Zielinóg (1370 *Szelenogi*, 1393 *Szelenoszecz*, XVI w. *Szelynog*), Złyduch (1443 *Sliduch*), Złydzień (1687 *Zlidzień*), Zniebaspadł, Żabokrzek (1393 *Zabocrzek*), Żółtobrzuch (1449), Żółtonóg (1417 *Szoltonog*). Niezrozumiałe Sdukrzest (1396), Sibaba a. Ssibaba (1396) i Szybaba (1666).

Zestawienie sufiksów według ich liczby:

1.	ał | ała	182
2.	isz | ysz, isza | ysza, is | ys	169
3.	an | ana, ania	151
4.	osz | osza, os, oś	135
5.	in | yn, ina | yna, ynia	132
6.	'ec | ca, eć | cz	116
7.	och | ocha	103
8.	aw | awa, awy, ew | ewa, iw | iwa, -wa	102
9.	el | 'el, ela | 'ela	100
10.	on | oń, ona | onia	99
11.	ot | ota	92
12.	asz | asza, as | aś	86
13.	en | 'en | eń | enia	74
14.	ak	72
15.	ąt | 'ąta | ąta, ęta | 'ęto	71

16.	ech | echa	69
17.	na | nia | no | ny	68
18.	ej | eja	68
19.	ich | icha, ych | ycha	67
20.	nik	64
21.	aj	64
22.	ul | ula, uł | uła	60
23.	o	59
24.	esz | esza	58
25.	uch | ucha	55
26.	usz | usza, us	53
27.	erz | erza, rza, era | yra	50
28.	ora | or, orz | orza	49
29.	ach | acha	48
30.	aga, ega, iga | yga, ug | uga, ąg | ęga, oga, -ga	48
31.	sz | sza | sa	47
32.	al | ala	46
33.	arz | ar | ara	44
34.	ica | yca	43
35.	ol | ola, oł | oła	42
36.	ut | uta	41
37.	la	39
38.	at | ata	38
39.	ost | 'est | ist | yst | ust	38
40.	ła | ło, ił | iła | iło, ył | yła | yło	35
41.	ur | ura	35
42.	adło | idło | ydło	29
43.	uj | uja	28
44.	ta	27
45.	icz | ycz	26
46.	om | oma	22
47.	ąd | ęda | ędo	20
48.	uk	20
49.	im | ym, ima | yma	18
50.	am | ama, em | ema	16
51.	aba, ąb | ęba | iba | eba | oba | ub | uba	16
52.	eka | ęka | ika | yka	15
53.	ąch | ącha	13

54. oj | oja 13
55. ąż | ądz, ędza | ęza 9
56. isko | ysko 8
57. epa | ępa | upa 6

Wnioski z porównania materjału topograficznego.

Określony wzwyż obszar stanowił pod pewnym względem całość w czasach bliżej nieznanych, w których Polanie osiedlając to terytorjum nadawali ziemi i wodzie rodzime swe nazwy. O tej pracy osadniczej między Wartą a Bobrem świadczy cały szereg nazw powtarzających się na tem terytorjum. Przytoczymy wpierw nazwy wodne. Barycz, jako rz. i dp. Odry (1136), rozsiana między Sieradzem a Lignicą, nazwa osad, pewnie i cała okolica między Prosną a Baryczą bo Giżyce nad Prosną położone 1520 *in Barycz.* Bierzwienna os (1386) Koło, rz. dp. Oleśnicy (1613) Wieluń, rz. p. dp. Warty (1786) Września i rz. dp. Noteci (1422) Wieleń. Bóbr rz. l. dp. Prosny i os. tamże Bobry (1346) Pleszew, rz. Bóbr l. dp. Odry. Chachalnia rz. l. dp. Orli (1267 *Chachelna*, 1535 *Chechelna*) Zduny, Chochelna dp. Warty (1540) Sieradz, las (1557) Łask, os. niezn. (1580) Głogów, Chechło rz. p. dp. Warty (1622) Łask. Barycz i Chechło oznacza mokradle niskie, bagno. Chotucze jez. (1443) Zbąszyń, ur. (1754) Kalisz a Chotukowo os. niezn. (1155) Wrocław; Desznica rz. niezn. (1208) Trzebnica i ur. Łask. Deszna (1411 *Desczna*) os. Turek, rz. niezn. Jarocin, Deszenko jez. niezn. (1532) za Czarnkowem i Deszno (1409 *Desczno*) Landsberg, nm. Dechsel, Gwizd rz., nm. Queiss Zgwizd rz. niezn. (1304) Olesno, os. Queis (Halle). Janica rz. dp. Prosny Kępno i rz. dp. Odry, nm. Janitsch B. Nietków- Krosno. Kacza rz. (Trzebnica), *Kaczastruga (Katzbach), rz. Katze dp. Wiry Borna w Saksonji, *Kaczystaw, Katz T. Erfurt. Kłonica rz. (1311) Paradyż, ur. (1683) Radomicko. Krępica rz. dp. Prosny (1597) Chocz i rz. nm. Krampitze Milicz. Letnica rz. (1450) Grodzisk, os. (1376 *Lethnicz*) Lättnitz Zielonagóra i os. (XVI w. *Lettenicz*) Liednitz Brzeg.

Lutynia rz. l. dp. Warty (1299) Jarocin, rz. dp. Noteci (1238) Czarnków, ur. (1557) Kalisz, os. (1324) Leuthen Środa Śl. Łosomia rz. dp. Widawki (1511) Radomsk i rz. (1284) Luschine Grotków. Ner p. dp. Warty (1136) i l. dp. Prosny Pleszew. Ochla rz. w zlewie Orli i os. (1253) Koźmin, rz. w zlewie Odry Syców i drugi raz l. dp. Odry, nm. Ochel, Alte Ochel Zielonagóra — Nowasól, p. dp. Oleśnicy Wieluń, os. Ochla (1392) Widawa, os. Ochla (c. 1103) Koło, las Ochle, nm. Ochel Wald, Köben. Także w Saksonji os. Öchlitz (1319) pod Querfurtem. Ochnia rz. l. dp. Bzury (1263 *Achna*), i niezn. *Ochina* (1226) Kamenz. Ołobok rz. w zlewie Prosny (1136) i os. tamże (1411), rz. p. dp. Odry (1224) Mühlbock za Świebodzinem. Oleśnica rz. p. dp. Warty (1610) Wieluń, rz. i m. Oels. Pilica rz. p. dp. Wisły (1136) i Pilca (1372 *Pilcz*) w zlewie Odry Oława, wreszcie rz. Pelze w zlewie Łaby (Dessau). Ponik rz. dp. Warty (1610) Wieluń, rz. Milicz i Ponikwa (1259) w zlewie Obry Panikel Bledzew. Przykuna rz. p. dp. Obry (1447) Borek, os. (1136) Turek. Radobycz rz. dp. Prosny (1437) Pleszew, rz. dp. Lutyni (XV w.) Jarocin ⇛→ Radowica, łk. Parzno Piotrków, łk. (1385) Sulichów, łk. (1534) Paradyż, nm. Radewitsch. Samsiecznica rz. dp. Pilicy Opoczno, rz. dp. Baryczy (1433) Schätzke Milicz. Ślęza rz. (Lohe), rz. Schlenze l. dp. Sali Eisleben, os. Ślęzagóra, 1205—32 *Slensegora*, Schlenzer Jüterbog. Sprotawa rz. (Sprotte) dp. Bobra i rz. Sprotte l. dp. Plisny płd. Altenburga w Turyngji Stobrawa jez. (1520) Pleszew, rz. p. dp. Odry (1274) Olesno, rz. p. dp. Łeknicy (1245) Stöber Fürstenwalde, rz. l. dp. Odry Stobberow Wriezen. Również Zbiersk ←⇚ Śćbiersk Kalisz tego pnia, podobnie pod Naumburgiem w Turyngji przyległe os. Stobra i Stiebritz. Szepce rz. dp. Oleśnicy (1631) Wieluń i Szepc Biały i Czarny Schöps w zlewie Sprewy, więc po wschodniej i zachodniej stronie za dzisiejszemi granicami Śląska, góra Szepc Schöps B. Sprotawa, wreszcie os. Schöps nad Salą (Jena). Tymienica rz. (1557—86) Pleszew, rz. Tümnitz Sommerfeld, Tymienice os. (1489) Sieradz, Tymiana (1433) w zlewie Obry Bledzew ⇛→ Tyma Thieme, jez. Thiem See Paradyż. Widawa rz. p. dp. Warty (1296) Sieradz, rz. p. dp. Odry (1155) Weide Wrocław,

cztery rz. l. dp. Widawy Syców. Od pnia vid- bułg. rz. Vidima, łot. Vedeme Zeitsch. f. Ortsnamenforsch. III. 2 str. 140. Wława rz. w zlewie Obry. później Wławka rz. (1547—55) i Wława os. (1399) Jarocin, Wławie os. (1307) Kościan. Także na Morawie rz. Vláva. Włyń os. (1391) Sieradz, Włynek rz. (1502) Łódź i Włyniec (1405) Radomsk ⋙→ Włynice. Złotnica rz. p. dp. Dobroczni Rawicz i rz. Schlatnitz, Gold B. Żarów.

Wszystkie te wyżej wymienione nazwy wodne wskazują przeważnie na kierunek wschodnio-zachodni osadnictwa pierwotnego. Wzdłuż Warty można stwierdzić poprzez całą długość rzeki powtarzające się nazwy miejscowe w tem lub pokrewnem brzmieniu np.: Srocko, Kotowice, Czepurka, Konin, Koziegłowy (Częstochowa) a Srocko, Kotowo, Czapury, Konin, Koziegłowy (Poznań), również Konin m. pow., Chorzenice (Częstochowa), Chorzeń (Konin), Chorzępowo (Sieraków), Włynice (Radomsk), Włyń (Warta), Orzechów (Radomsk), Orzechowo (Miłosław), Orzeszkowo (Międzychód), Patrzyków (Działoszyn i Konin), Łukomierz (Działoszyn), Łukom (Pyzdry), Strobin (Działoszyn), Strobiszewice (Śrem), Wrońsk (Burzenin), Wronki m., Ochle (Burzenin i Koło), Klęcz (Burzenin), Klęka (Nowemiasto), Sieradz m., Sieradowo (Kiekrz, Wronki), Boleszczyn (Dobra), Bolechowo (Poznań), Obrzębin (Turek), Obrębice (Poznań), Wieszczyce (Dobra), Wieszczyczyn i Wieszcze (Książ), Koźmin (Koło i Obrzycko), Dłusk (Pyzdry i Skwierzyna), Obrzyca (Poznań), Obrzycko i Obrowo (Wronki), Śrem m. i w. (Międzychód). Tymczasem wzdłuż Odry zaledwie kilka nazw możemy stwierdzić np. Bardunia, ur. Bardune Olawa i rz. p. dp. Odry Frankfurt, Uradz (1203) Auras Ścinawa i Urad (1350) Aurith Fürstenberg (trzeci Uraz, nm. Auras, zach. Grodka, Spremberg, na Łużycach), Szydłowice Brzeg i Szydłów Krosno, Bojadła (XV w.) Boyadel Konotop—Sława i rz. w zlewie Odry (1259) Bojoder Gartz n. O., może jeszcze Steklno jez. (1528) Stöchel See Konotop—Sława i Steklno os. (1212) Stecklin Gartz n. O., Wróblin Froebeln, Brzeg i Głogów, Bytnik (Beutnig) Głogów i Bytnica (1308) Beutnitz Krosno n. O., dalej na zach. os. Beutnitz Jena.

Prócz nazw wodnych zapiszemy cały szereg nazw miejscowych w kierunku wschodnio-zachodnim. Barłogi os. (1461—82) Koło, las (1310) Namysłów, os. Berloge Bobersberg, rz. Barłożna (1513) Wolsztyn, Belęcin (1362) Leszno i (1409) Zbąszyń, Besiekiery (1232 *Byzsecre*) Łęczyca i niezn. (1310 *Bresecar*) Lüben, Boleszczyn (1362) Turek i Boleścin (1193) Pilzen Świdnica, Brudzew os. (1386) Sieradz, os. (1252) Koło, os. (1334) Brausendorf Sulichów, Brzyska os. (1520) Łask ⋙→ Brzeski, os. (1666) Wołów, os. Brieske Wrocław, Brzysko bł. (1518) Dolsk, Bukowina os. (1391) Błaszki, os. (1282) Trzebnica, Bukownica os. (1294) Ostrzeszów, os. (1310) Krobia, Bychorka rz. (1477) Koźmin, Bychorz jez. (1562—65) Kopanica, Bystrzec rz. l. dp. Ołoboczki (1253), bród (1518—46) Śmigiel, ur. (1310) Bierutów, Byczyna m. (1248) Pitschen, os. (XIII w.) Ziębice Baitzen, ur. (1778) Babimost, Chełstów niezn. (1413) Ostrów, niezn. (1310) Syców, Chlewo os. (1355) Kalisz, os. (1310) Ostrzeszów, Chocianowice os. (1398) Łask, os. (1213) Kluczbork, Chocianów (1331) Kotzenau Lüben, Chociszew (1391) Turek, Chociszewice (1424) Gostyń, Chociszewo (1393) Międzyrzecz, Chynowa os. (1449) Ostrów, os. (1310) Kühnau Zielonagóra, Ciechniów (1443) Kalisz, os. (1308) Zechen Góra, Cieciórka rz. (1636) Sieradz, rz. Jarocin, Cieszkowice (1401) Radomsk, os. (1310) Tscheschkowitz Wąsosz, Cieszyn (1155) Odolanów, os. (1259 *Thessin*) Lüben, Ciświca ur. (1617) Burzenin, os. (1570) Pyzdry i os. (1400) Jarocin, Czartki (1418) Kalisz, Czartkowice (1324) Tschertwitz Wrocław, Czerniawy ur. (1609) Turek, ur. (1612—35) Ostrzeszów, Dobra rz. (1640) Ostrzeszów, rz. (1599) Śmigiel, rz. p. dp. Odry (1149) Wrocław, Dobrowice (1390) Turek, os. niezn. (1253) Kępno, Dobroszyny os. Wieluń, niezn. (1400) Kępno, Drganek las niezn. (1634) Widawa i Dryganek os. Wieluń, Drobnin niezn. (1310) Kępno, os. (1291) Leszno, Drobnice (1425) Wieluń, Drobniewice (1580) Drogelwitz Głogów, Droszew (1410) Pleszew, os. (1208) Droschen Trzebnica, Droszków os. Wieluń, os. Kępno ⋙→ Droszki, Zielonagóra, Żarów i dalej na zach. częściej np. os. Droschka, 1146 *Droskow*, Jena, Dylów (1518) Radomsk, os. (1316) Fürstenberg, os. (1253) Dilow Frankfurt, Dziewin (1243) Głogów, os. (1215)

Dieban Ścinawa, łuż. Dzĕwiń Düben Wojerzec, Galewice (1459) Wieluń, os. (1335) Galbitz Oleśnica, os. (1307) Gallowitz Wrocław, możliwe także Gałowice : Gałowo pow. szamotulski, Glińsko (1401) Śmigiel, os. (1236) Świebodzin, Głogowie jez. Wieluń, Głogowa (1200) Odolanów, Głogów m. (1009), Godynice (1407) Sieradz, niezn. (1155) Wrocław, Godzieszewo (1295) Kalisz ⋙→ Godziesze, os. (1399) Kościan, os. (1396) Zbąszyń ⋙→ Godziszewo, Gołkowice (1357) Radomsk ⋙→ Gałkowice, os. (1583) Byczyna, Gołuchy (1386) Turek, Gołuchów (1319) Pleszew, Gołgowo (1396) Piotrków ⋙→ Gołygów, ur. Krotoszyn, Gorzuchy (1394) Sieradz, os. (1415) Kalisz, niezn. (1310) Głogów, Gorzupia (1399) Krotoszyn, os. (1246) Gorpe Bobersberg, Grabowno (1310) Oleśnica, os. (1310) Góra, nm. Graben, Grąbkowo (1303) Turek, os. (1394) Rawicz, Granów (1496) Sieradz, os. Syców, os. (1298) Grodzisk, Gronowo las (1557) Kalisz, os. (1310) Bobersberg, os. (1310) Krosno, Gryżyna (1296) Kościan, rz. i os. nm. Griesel Krosno n. O., Irządze niezn. (1220) Mstów, os. (1347) Włoszczowa, os. (1670 *Irrschicke* Irrsingen Góra (?), (jeżeli to nie pierwotne *Jarządze od jarządza = śledzia), Jajki (1397) Radomsk, Jajkowice (1301) Jäckel Trzebnica, Jaźwiny, rozmaite uroczyska międzv Sieradzem a Trzebnicą, Jelec ur. (1754) Staw, Jelcz (1245 *Ialche*) Jeltsch Oława, Kadłub (1357) Wieluń, os. (1358) Kadlau Środa Śl., Kalinowa (1520) Łask, os. (1370) Kalisz, os. (1310) Kallen Oława, os. (1295) Kolline Środa Śl., ur.(1678) Smolice, ur. (1589) Rawicz, Kalisz m., jez. Kalisch za Frankfurtem; -kał z przymiotnikiem często w dorzeczu Baryczy jako nazwa bagien, Karchów (1136) Sieradz, Karchowo (1399) Leszno, Karnice (1391) Turek, os. (1666) Körnitz Żmigród, Karnin (1388) Śmigiel, os. (1395) Pleszew ⋙→ Karmin, os. (1394) Śmigiel, Kaszew (1407) Turek, os. (1532) Jarocin, os. (1218) Kaschewen Wołów, Kębłowo (1414) Kalisz, os. (1312) Wolsztyn, os. (1289) Kammelwitz Ścinawa, Kędzia las (1581—1610) Ostrzeszów, os. (1666) Góra, Kępno m., jez. Kempfen See, wzg. K. B. Bobersberg, Kierzno (1310) Kępno, jez. Kersen See Krosno n. O., Kiki (1354) Turek, os. Olesno, Klecze las (1587) Kalisz, Klecz l., Kletsch Milicz, Kliszew (XII w.)

Kalisz, Kliszewo niezn. (1398) Kościan, os. (1201) Trzebnica, Kłobucko (1287) Częstochowa, os. (1222) Klopschen Głogów, Kłobukowice (1220) Częstochowa, Kłobuk las, Ostrzeszów, jez. Klobich S. Buków—Wriezen, dalej na zach. pod Dobrogórą (= Halle) os. Klobikau, 881—899 *Cloboca*, Kłodawa (1193) Koło, os. (1580) Kladau Głogów, Kobierno (1292) Kalisz, os. (1298!) Krotoszyn, jez. (1497) Dolsk, Kobylin m. (1289), os. (1300) Kobbeln Fürstenberg, Kochlowy (1266) Wieluń, os. (1310) Kępno, Kocina (1402) Łask, łk. (1728) Leszno, Kocin (1405) Częstochowa, Kolsko (1499) Kölzig Konotop—Sława, os. Kölzig Żarów, Koluszki (1399) Łęczyca, Koluszek rz. Kluczbork, Konotop częściej na zachodniej stronie naszego obszaru, Koryta (1337) Dobrzyca, os. (1300) Koritten Sternberg, jeszcze na Połabiu 1209 *Korit* Karith Loburg, Korytnica (1411) Dobrzyca, os. nm. Kortnitz Sprotawa, Korzekwin (1472) Kalisz, Korzkwy (1411) Pleszew, Korzekwice (1310) Korkwitz Ziębice, Koserz (1433) Kutno, os. (1310) Kossar Krosno n. O., Koszewiec ur. (1531) Sieradz, las (1692) Koźmin, Kotłów (1203) Ostrów, os. (1318) Kuttlau Głogów, Kozierogi (1424) Piotrków, ur. Grabów, Leszno, Kraszewice (1579) Kalisz, Kraszew (1310) Kraschen Syców, Krężna (1390) Piotrków, jez. Krenschin T. Milicz, Kryjom niezn. (1612—35) Ostrzeszów, niezn. (1250) Śląsk, Kruszyna (1299) Radomsk, os. (1337) Częstochowa, os. (1309) Krausenau Oława, os. (1501) Krauschow Sulichów, jez. (1666) Kroschin See Międzyrzecz, Kuligowo niezn. (1213) Pleszew, os. (1546) Kollige Babimost, os. (1475) Kulkau Pszczew, os. nm. Kalligel Nietków, Kupienin (1238), Łęczyca, os. (1286) Koppen Świebodzin, Kwiatków (1232) Koło, os. (1398) Ostrów, Kwiatkowice (1217) Lubiąż, Lisków (1293) Turek, niezn. (1358) Milicz, Lubiatów (1262) Piotrków, os. (1262) Lubthal Środa Śl., Lubiatowo (1395) Dolsk, rz. Lubatka dp. Czarnej Żegań, dalej na zachód os. Lubata Löbauer Wasser na Górnych Łużycach, os. Leubetha nad Białą Elsterą Hof i os. Lübs, 975 *Liubatici* Loburg na Połabiu, Luboradzice niezn. (1358) Sieradz, Luboradz os. niezn. (1548) Grodzisk, os. (1310) Lobris Jawor Śl., os. (1300) Lieberose Lüben, os. dłuż. Luboraz Lieberose Gubin, Lubrze (1357) Środa Pozn., os. (1246) Liebenau Paradyż, os.

(1233) Leuber Prądnik, Lutkowo niezn. (1290) Kalisz, niezn. (1422) Koźmin, Łazów (1412) Łask, os. nm. Laaso Gubin, Łękawa (1386) Piotrków, Łękawica os. (1548) Ostrzeszów, os. (1218 *Lucaviza*) Lignica, jez. Łękawiec, łuż. Łukawica (1416) Lucas See Fürstenberg, Łgów (1520) Łask, os. (1391) Jarocin, Łubnice (1234) Wieluń, Łubnica (1280) Śmigiel, os. (1487) Chwalim (czy Lubnica), os. (1346) Laubnitz Sommerfeld; -ług z przymiotnikiem pospolita nazwa bagien zwłaszcza w ziemi Wieluńskiej, Łukom (1240!) Pyzdry, Łukomin jez. (1565) Luckmann S. Chycina, Machnice (1447) Kępno ⇶→ Mechnice, os. (1208) Trzebnica, Małgów (1472) Turek, os. (1393) Koźmin, Masłowice (1294) Wieluń, os. (1193) Masselwitz Wrocław, Masłów (1310) Massel Trzebnica, os. (1619) Rawicz, Mąkoszyce (1308) Ostrzeszów, os. (1264) Brzeg, Mycielin (1324) Kalisz, os. (1296) Metschlau Sprotawa, Mieszków (1290) Jarocin, os. (1310) Meschkau Głogów, Milanowice niezn. (1253) Kępno, Milanów (1285) Mellenau Oława, Milejów (1176) Piotrków, Milejowice (1310) Mellowitz Wrocław, Miłocice (1266) Mühlatschütz Oleśnica, łuż. Miłocicy Miltitz, Miłowice (1288) Mühlwitz Syców, dłuż. Miłojce Mildenau Żarów, Młodawin (1401) Łask, Młodawsko (1257) Paradyż itd., Morsko niezn. (1250) Mstów, os. (1626) Murzig Krosno n. O., Moskarnia (Kalisz) i Moskarnia (Musternick) Głogów, Mstów (1193) Częstochowa, Mstowice niezn. (1310) Trzebnica, Muchnin (1341) Turek ⇶→ Muchlin i Muchnia os. i ur. (1523) Jarocin, Nieborze las Kalisz, os. (1312) Wolsztyn, Niemysłowice (1262) Sieradz, os. (1310) Prądnik, Niesuła ur. (1528) Skalmierzyce, Niesułowice (1358) Nesselwitz Milicz, Niewiesz (1391) Turek, os. (1310) Gliwice ⇶→ Niewiesie, nm. Niewische, Nosidła ur. Wieluń, os. dłuż. Nosydłojce Nossdorf Żarów, Nosków (1357) Kalisz, os. (1392) Jarocin, Orchów (1407) Łask, Orchowo jez. (1311) Babimost, Orzeszków (1290) Uniejów, os. (1310) Wołów, Osieczno os. Łask, Osieczna ur. Wieluń, m. (XIV w.), Ostrożyce niezn. (1310) Ostrzeszów, Ostrożyszcze niezn. (1271) Sandowel, Pajęczno (1276) Radomsk, os. (1155) Pentsch Strzelno Śl., Parcice (1461) Wieluń, łk. Namysłów, Pągów (1290) Turek, os. (1295) Pangau Oleśnica, Perzyce (1241) Zduny, niezn. (1278) Przemęt, Pomorsko (1364) Pomorske

Milicz, os. (XIV w.) Pommerzig Sulichów, Pomyków Wieluń, Pomykowo (1418) Rydzyna, Poryszowice (1496) Łask ⇸ Porszewice, os. (1208) Porschewitz Ścinawa, Poryszyce (1341) Głogów, Posadowo niezn. (1556) Pleszew, os. (1440) Krobia, Posadowice (1266) Postelwitz Bierutów, Prażki (1406) Łęczyca ⇸ Praszki, Prażka (1461) Wieluń ⇸ Praszka, Proszków (1348) Łask, os. (1412) Kalisz ⇸ Pruszków, Proszkowo (1380) Prochy, Ptaszkowice (1386) Łask, Ptaszkowo (1298) Grodzisk, Pudliszkowo niezn. (1245) Ołobok, Pudliszki (1398) Krobia, Radłów (1428) Odolanów, os. (1217) Radelau Trzebnica, os. (1679) Radlau Olesno, Radomsk m. (1382) i Radomia rz. (1520), Radomicko (1258) Śmigiel, Radomia niezn. (1310) Zielonagóra, Radoszewice (1459) i Radoszkowice (1411) Wieluń, Radoszkowice (1245) Raduschkowitz Olawa, Radszyce (1507) Ostrów, os. (1510) Odolanów ⇸ Raczyce, os. (1431) Radschütz Ścinawa, os. (1263) Rätsch Ziębice, Raduchów (1512) Sieradz, Raduchowo os. Osieczna, Rakowice, (1386) Sieradz, os. (1253) Kępno ⇸ Raków, os. Syców, Raków (1336) Gr. Raake Wrocław, Raszewy (1522) Kalisz, os. (1418) Gostyń, Raszów (1203) Raschen Trzebnica, os. (1267) Mühlbock, Rąpice (Rampitz) Krosno i Halle, Rędziny (1220) Częstochowa, os. (1212) Ransern Wrocław, Ręszów las (1617 *Reszow*) Burzenin, os. (1218) Ransen Ścinawa, Rogaczew ur. Łask, niezn. (1414) Dobrzyca, Rogaczewo (1366) Kościan, Rogów (1357) Turek, Rogowo (1407) Krobia i t. d., Rogoźno (1413) Łask, niezn. (1401) Karśnice, os. nm. Roggosna Chociebuż, Rojków (1221) Łask, Rojków a. Rojów (1310) Ostrzeszów ⇸ Rojów, Rojew (1622) Starygród, Rososzyca, (1390) Sieradz, os. (1377) Ostrów, Rozrażewice (1250) Łódz ⇸ Zarzew, Rozrażew (1270) Koźmin ⇸ Rozdrażew, Rydzyna os. Turek, os. (1405) Leszno, nm. Reisen, Rysiny, (1402) Koło, os. (1300) Riessen Frankfurt, Rytwiny ur. (1557) Pleszew, ur. (1603) Wschowa, os. (1316) Reitwein Frankfurt, Saksin (1412) Kalisz ⇸ Zakrzyn, Saksice (1361 *Sackschicz*) Sagschütz Środa Śl., Sarnowa ur. (1387) Rawicz, os. (1110) Mühlbock, Sieniec (1294) Wieluń, jez. nm. Zenitz S. Neuzelle, Sieradz ur. (1136), os. (1295) Zyrus Kożuchów, Sierpowice (1414) Kalisz, Sierpowo (1403) Śmigiel, Skarbi-

mirzyce (1406) Kalisz ⟿ Skalmierz, Skarbimirzyce (1357) Ostrów ⟿ Skalmierzyce, Skarszów (1410) Kalisz, os. (1375) Góra Śl., Skarzyn (1360) Kalisz, os. (1324) Skarsine Trzebnica, Skomielin (1210) Wieluń ⟿ Skomlin, Skomiały ur. (1514—18) Kopanica, Skrzydłów (1386) Mstów, Skrzydlewice (1285) Kreidelwitz Głogów, Skrzydlewo (1424) Międzychód, Słubów (1308) Schlaube Żmigród, Słubia rz. Schlaube Fürstenberg, Smardzew (1413) Sieradz, os. (1310) Kępno ⟿ Smardze i t. d., Śmiłów (1474) Ostrów, Śmiłowo (1310) Poniec, Sowice (1136) Pleszew ⟿ Sowina, niezn. (1415) Leszno, Sobolsko (1155 *Szobolezke*), 1263 *Sobelici*, Zöbelwitz Głogów, głuż. Sobolsk Zoblitz Kittlitz-Löbau G. Łużyce, os. Zöblitz płd. m. Chemnitz w Saksonji, Srocko (1370) Piotrków, os. (1220) Mstów, os. (1381) Kościan, Stanowisko ur. Radomsk, os. głuż. Stanojščo Stanewitsch Rotenburg, Stęszyca (1386) Sieradz, Stężyca (1258) Gostyń, Stobno (1411) Kalisz, os. (1202) Stuben Wołów, Stolec (1403) Sieradz, os. (1240 *Stolech*) Stolz Ziębice, jez. Stilz S. Wschowa, Strachanów (1354) Turek, os. Strachnawe Frejno, Strachocice (1386) Turek, Strachocin ur. Kępno, os. (1323) Wrocław, Strońsko (1390) Łask, os. (1443) Strauz Sława, Strykowo (1419) Modrze, Strykowice (1370) Streichwitz Fürstenberg, Strzegowa (1412) Ostrów, rz. (1455) Ostrzeszów, os. (1300) Strega Gubin, Strzeżewo (1136) Piotrków ⟿ Strzyżowice, os. (1295) Ostrzeszów ⟿ Strzyżew, Strzyżów (1377 Trzebnica), os. (1322) Żmigród, nm. Striese, Sulisław (1410) Kalisz, Sulisławice (1155) Trzebnica, Sulmierzyce (1402) Radomsk, m. (1427) Odolanów, Świelugiewo (1425) Odolanów ⟿ Świeligów, jez. Świelug (1518) *Schwilch*) Schwieloch, Schwielug S. Fürstenwalde n. Sprewą, Świerczów (1406) Sieradz, os. (1300) Tschwirtschen Głogów, Świerczyna (1304) Leszno i częściej między Turkiem, Sieradzem i Lesznem, Sycewo (1345) Mąkolno, Syców m. (1286) Wartenberg, Szczypiorno (1410) Kalisz, os. (1375) Zeipern Głogów, Szelejewo (1310 *Zelow*) Gostyń i os. (1252 *Zelou*) Seelow Kostrzyn nad O., Szydłowice (1288) Scheidelwitz Brzeg, Szydłów (1666) Schidlawe Wołów, os. (1239) Schiedlo Krosno n. O., Szydłowo niezn. (1571) Śmigiel, Tłokinia (1282) Kalisz, Tłoki (1393) Wolsztyn, Tłumokowa Wola (1474) Kalisz,

Tłumokowo niezn. (1267) Trzebnica, Trębaczów (1411) Wieluń, os. (1232) Bralin, Trząsów (1331) Kalisz, niezn. (1580) Głogów, Trząsowice niezn. (1245) Trzebnica, Trzcinica os. Radomsk, os. (1149) Kępno, os. (1283) Wielichowo, Trzebnica m. (1139—46) Trebnitz, os. (1310) Seebnitz Lüben, Turów (1387) Wieluń, os. (1265) Wrocław, os. (1208) Ścinawa, nm. Thauer, os. (1334) Tauer Głogów, os. (1310) Theuern Bobersberg, jeszcze w Turyngji os. Theuern Koburg, Tursko, (1288) Pleszew, jez. Dolsk, os. (1350) Tauerzig Sulęcin, Uniawy ur. Turek, Unawy ur. Biskupice Smolane Kalisz, Uszczanowice (1367) Piotrków ⋙→ Łuszczanowice, Uszczonów (1392) Jarocin ⋙→ Łuszczanów, Wąsosz (1300) Częstochowa, m. (1294) Herrnstadt, Wąsosy łk. Sieradz, Wąsos łk. Ostrów, Węglewice (1392) Łęczyca, os. (1459) Wieluń, Węglewo (1666) Wołów, Wietszyn (1284) Pleszew ⋙→ Wieczyn, Wietszyce (1310) Wettschütz Głogów, Wilczyna ur. (1630) Kalisz, os. (1298) Szamotuły, Wilkszyce (1386) Kalisz, os. (1310) Wildschütz Lignica, Wilkszyn (1175) Wrocław, os. (1218) Trzebnica, nm. Wilxen, Wojnowice niezn. (1290) Kalisz, os. (1415) Leszno, os. (1278) Wohnwitz Środa Śl., Wróblew (1330) Sieradz, os. (1520) Wieluń, os. (1310) Wołów, Wróblin (1257) Brzeg, os. (1218) Wińsk, os. (1245) Głogów, nm. Froebeln, Wroniawy (1402) Turek, os. (1314) Kębłowo, Wronowice (1403) Łask, Wrônowo (1366) Kościan, Wrzesiny (1520) Łask, ur. (1754) Staw, Wrzeszczewice (1420) Łask, Wrzeszczów niezn. (1490) Góra, Wojsławice (1311) Sieradz, os. (1410) Kalisz, os. nm. Woislawitz Byczyna, os. (1416) Woiselwitz Olawa, os. (1310) Woiselsdorf Grotków, Wydrzyn (1294) Wieluń, Wędrzyn (1310) Kluczbork, Wyszanów (1253) Kępno, las (1591) Rawicz, os. (1250) Wischen Międzyrzecz, Wyszyny ur. (1403—71) Kalisz, Wyszyna (1310) Woischau Głogów, Zajączkowice (1357) Częstochowa ⋙→ Zajączki, Zajączki (1295) Ostrzeszów, os. (1204) Haasenau Wrocław, Zaspy (1417) Turek, os. (1257) Strzelno Śl., Zaspów, nm. Saspow Chociebuż, Zawidów (1520) Sieradz, Zawidowice (1335) Pleszew, os. (1268) Sadewitz Oleśnica, Zbęchy (1412) Kościan, Zbąszyń (1231), Zborów (XV w.) Kalisz, Zborowice (1155) Spurwitz Olawa, Zdzisław niezn. (1213) Kalisz, Zdzisławice niezn. (1405) Koźmin, os.

(1329) Distelwitz Syców, Zielonka (1414) Turek, os. Ostrów, Syców, Żarów m. (Sorau) i drugi Żarów, c. 811 *Sarowe*, Syrau pod m. Plauen w Saksonji.

Drugi kierunek osadnictwa poświadczonego w nazwach miejscowych jest północno-południowy t. j. z Wielkopolski na Śląsk. Zwłaszcza lewe pobrzeże Odry od Głogowa ku Sprotawie, gdzie Iława (Eulau) z czasów Bolesława Chrobrego, przypomina nam okolicę Gostynia, Kościana i Śremu. Jest tam Gostyń (Gustau), Karsiec (Karitsch), Kurów (Kauer), Krzekotowo niezn. (1245), Mierzewo (Mürschau), Mieszewo (Meschkau), Gościsław (Gusteutschel), Kwilice (Quilitz), Samocin (Simbsen), Słoćwin (Schlatzmann), Sobolewice (Zöbelwitz), Skwarzyce (Quaritz), Śrem, (Schrien), Zamęcinv (Samitz). Następnie jest w tym kierunku jeszcze cały szereg innych nazw. Barlin jez. (1498) Międzychód i jez. Milicz, Będlewo (1343) Poznań i os. (1233 *Bandlovici*) Kępno, Białokosz os. i jez. (1278) Szamotuły, jez. (1400) Chwalim, Bliskowice (1153) Łekno, os. (1264) Pleischwitz Wrocław, Boguniewo (1388) Oborniki, os. (1336) Bogenau Wrocław, Boszkowo (1394) Śmigiel, os. (1253) Hohenbauschwitz Ścinawa, Brodnica (1230) Śrem, niezn. (1310) Namysłów, Brylewo (1398) Leszno, las (1428) Miejska Górka, os. (1208) Breile Olawa, Budziszewo (1391) Oborniki, Budziszów, (1193) Baudiss Środa Śl. Byszowice niezn. (1397) Pyzdry, Byszów niezn. (1208) Trzebnica, Bytkowo (1387) Poznań, os. nm. Beitkau Głogów, Chobienice (1396) Zbąszyń, Chobień (1300 *Chobena*) Köben, Chocim (1317) Gottschimm n. Notecią, Chocimek, łuż. Chócemk Kotsemke Bobersberg (X w. opola *Selpoli, Chozimi?*), Chomętowo (1136) Pałuki, os. (1299) Olawa, Chomęcice (1388) Poznań, Chomiąża (1136 *Chomesa*) Pałuki, (os. 1217 *Chomesa*) Camöse Środa Śl., Chudobczyce (1417) Lwówek ⤜→ Chudopsice, Chudobice (1297) Olesno ⤜→ Chudoba, Chwałowo (1418) Jarocin, Chwałowice Quallwitz Wołów, Cielętniki niezn. (1338) Koźmin, os. (1310) Tschelentnig Trzebnica, Cięszewo (1602) Kościan ⤜→ Ciężewo, niezn. (1310) Wąsosz, Czechel (1410) Pleszew, Czechlewice (1245) Zechelwitz Wołów, Czeluścin, (1398) Września, os. (1395), Gostyń, Czermin (1410) Gołuchów os. (1310) Bralin, Czmoń (Bnin) i Czmanów (1310) Mahnau

Głogów, Dąbrowno ur. (1683—85) Gostyń, jez. (1237) Zielonagóra, Domaradzice (1382) Rawicz, Domaradz (1399) Namysłów, Drogoszewo (1396) Gostyń, Drogoszowice niezn. (1310) Milicz, Drzonek (1279) Śrem, Drzonów (1310) Drehnow Zielonagóra, os. (1308) Krosno n. O., łuż. Dřenow Thräna Rutenburg, Drzonków (1305) Drentkau Zielonagóra (Drzonowa spotykamy od Łużyc poprzez zachodnią Wielkopolskę i Pomorze do Bałtyku), Dupin m. (1278) ⤞ Dubin, Dupina niezn. (1450) Dobrzyca, os. (1336) Daupe Wrocław, os. (1310) Dupine Gorzów, Gębice (1427 Gostyń, os. (1301) Gambitz Wrocław, Głuszyna (1296) Poznań, os. (1310) Rychtal, Godlewo niezn. (1231) Wolsztyn, Godlewice (1310) Żmigród, Godniew las (1451) Jarocin, os. Goidinowe Milicz, niezn. (1299) Olawa, Gogolewo (1392) Śrem, os. (1310) Rawicz, os. (1193) Goglau Świdnica, Gogolewice (1358) Milicz, os. (1267) Lüben, Gogolino jez. (1392) Kościan), os. Żmigród, Gostyń m. (1278), niezn. (1236) Paradyż, os. (1245) Gusten Olawa, os. (1310) Gustau Głogów, os. (1317) Kalisz, Gościsław niezn. (1153) Łekno, os. (1580 *Gostisla*) Gusteutschel Głogów, Grochowiska (1136) Pałuki, niezn. (1467) Jutrosin, niezn. (1566) Ostrzeszów, os. (1155) Grochowe Trzebnica, Imielno (1243) Gniezno, os. (1310) Góra, os. (1218!) Wołów, os. (1266) Oleśnica, nm. Gimmel, także daleko na zachodzie n. p. os. Gimmel Gera w Turyngji, Kaleje (1424) Śrem, ur. (1683) Rawicz, Kaleja os. (1448) Kłobuck, Kałowo os. (1310) Leszno, os. (1245) Kehle Trzebnica, Karchowo (1399) Leszno, Karchowice niezn. (1210) Wołów, Karsiec (1293) Krobia ⤞ Karzec, os. (1580) Karits Głogów, Kęszyca (1311) Kainscht Międzyrzecz, os. (1299) Olawa, Kiełczewo (1310) Kościan, niezn. (1295) Wrocław, os. Költsch Nowasól, Kłoda (1410) Rydzyna, os. (1310) Kloden Góra, Kleszczewo (1218) Środa Pozn., os. (1400) Leszno, Kleszczewice (1354) Kleschwitz Wołów, Kleszczów (1580 *Clescou*) Klieschau Góra, Kłus niezn. (1493) Grodzisk, niezn. (1310) Wschowa, Kłusice (1580) Klautsch Głogów, Kosowo (1258) Gostyń, niezn. (1245) Wrocław, Kostrzec rz. (1400) Borek, niezn. os. (1267) Ścinawa, Koszonowo (1301) Śmigiel, niezn. (1310) Wołów, os. (1208) Kosel Wrocław, Krajkowo (1392) Śrem, os. (1204) Kreike Wrocław, Krotczyn (1417 *Crotczyno*) Jarocin ⤞ Kruczyn, os.

(1296) Krütschen Trzebnica, Królikowo (1259) Pałuki, Królikowice (1310) Krolkwitz Kożuchów, Krotoszyn (1282) Pałuki, m. (1414), Krotoszyce (1255) Kroitsch Lignica, Krzekotowo (1424) Pałuki, Krzekotowice (1316) Gostyń, niezn. (1263) Krzekotowo Głogów, Kwilino (1511) ⇻ Kwileń Chocz, Kwilice (1253 *Quelici*) Quilitz Głogów, rz. Quellitz dp. Sali Hof., os. Quelitz Ilmenau płd. Erfurtu, Lelewo niezn. (1330) Kalisz i Lelów m. (1193), Leśniewo (1239) Września, Leśniów (1310 *Lesnow*) Lessen Bobersberg, dalej na zach. os. Lessen Gera, Leszcznik łk. (1434) ⇻ Leśnik, os. (1310) Leschnik Gorzów, Lubica (1247) Leimnitz Świebodzin, os. Leimnitz Bobersberg, Lubochnia (1357) Gniezno, jez. Libochen See Krosno n. O., Ludzisko (1238) Strzelno Kuj., Ludziska ur. (1385—1403) Bolesławiec, Lutom os. (1262) Międzychód, Lutomia jez. (1415) Śmigiel, Łabiszyn m. (1362), Łabiszynek (1247) Gniezno, Łabiszyce (1310) Labschütz Żmigród, niezn. (1310) Wołów, Łaziska łk. (1595) Jarocin, las Wieleń, niezn. (1310) Trzebnica i t. d., Łekno (1153) Pałuki, jez. (1532) Zaniemyśl, jez. (1566) Świerczyna, Łobez (1389) Jarocin, las Łobzowo (1566) Zduny, Łobzówko (?) jez. (1208) Trzebnica, Łowęcice (1392) Jarocin, os. (1221) Lobetinz Środa Śl., Malczewo (1402) Września, niezn. (1708) Turek, os. (1203) Maltschawe Trzebnica, Malewo (1301) Gostyń, os. Mahliau Trzebnica, Mieszewo (1388) Oborniki ⇻ Nieszawa, Mieszów (1251) Messow Krosno n. O., Mieszów i Mieszków Meschkau Głogów, Miękiny ur. Kościan, Miękinia (1310) Nimken Środa Śl., Mileszyn (1415) Gniezno ⇻ Mieleszyn, Mileszyna Górka (1258) ⇻ Targowa Górka, Mileszyce (1310) Meleschwitz Wrocław, Miłosław m. (1314), Miłosławice (1427) Pałuki, os. (1358) Mislawitz Milicz, Mirkowice niezn. (1435) Rydzyna, os. (1295) Mirkau Trzebnica, Mokronosy (1153) Pałuki, Mokronos (1518) Koźmin, os. (1218) Wrocław, Mosina rz. i m. (1292) Poznań, Mosinka las (1627) Wieluń, Nakło, częściej w okolicy między Gostyniem a Miej. Górką, Naramowice (1366) Poznań, Naramice (1419) Wieluń, Narty, częściej w Wpolsce, łk. Nährte Cygaszczyce, Niechanowo (1395) Września, niezn. (1415) Ołobok, Nieśbędowo niezn. (1311) Babimost, Nieśbędowice (1310) Nüssdorf Niemodlin, Nieciszewo (1349) Bydgoszcz, Nieciszów

25

(1288) Netsche Oleśnica, Nosalewo (1393) Szamotuły, Nosalewice Naselwitz Oława, Oborniki m. pow. (1599), Obora a. Oborniki (1310 *Obora*, 1322 *Obereick*) Obernigk Trzebnica, Obrębice niezn. (1292) Poznań, Obrzębin (1374) Turek, Obrzycko m. n. Wartą i rz. w zlewie Obry Obersitzko Zielonagóra, Oporzyn (1232) Pałuki, Oporzyce (1336) Opperschütz Wrocław, Oporowo (1310) Leszno, os. (1208) Opperau Wrocław, Osetno jez. (1444—47) Nowemiasto, jez. (1557) Międzychód, os. (1259) Austen Góra, Pastelin łk. (1558) Stęszew, jez. Pastling S. Gubin, Perzyny (1425) Zbąszyń, os. (1217) Pürschen Trzebnice, Pępice niezn. (1403) Gniezno, os. (1310) Pampitz Brzeg, Pępowo (1357) Gostyń, Pielaszewo niezn. (1573) Tomyśl, Pielaszkowice (1267) Pläschwitz Strzegom, Pieruszyce (1400) Pleszew, Pierusza (1310) Peruschen Wołów, Pierwoszewo (1400) Szamotuły, os. (1245) Pürbischau Wrocław, Pierzchno (1287) Kurnik os. (1394) Środa, os. (1398) Kłobucko, Pierzchnica (1203) Perschnitz Syców, Pomocno os. Rydzyna, os. (1203) Pombsen Lignica, Poniatów (1409) Turek, niezn. 1412 Pleszew, Poniatowice (1268) Pontwitz Oleśnica, Popielewo (1145) Trzemeszno, Popielów (1304) Brzeg, Powidz (1243) Września, Powidzko (1245) Powitzko Trzebnica, Prostynia niezn. (1319) Pałuki, Przyprostynica (1338) Zbąszyń, Poszczukowo ➳ Puszczykowo 3 os. (Poznańskie), os. (1193 *Poscuchow*) Puschkau Świdnica i os. Puschkau Sprotawa, Raciborów (1396) Koźmin, Raciborowice niezn. (1337) Wrocław, ale jest także Raciborz n. O., Radłów (1428) Odolanów, Radłowice (1333) Radlowitz Oława, Rajewo (1456) Zbąszyń, Rajów (1295) Reihe Głogów, Rogalin (1294) Śrem, Rogalice (1310) Rogelwitz Brzeg, Rogaszyce (1396) Żerków, os. (1310) Ostrzeszów, Rogożewo (1243) Jutrosin, os. (1666) Rogosawe Wołów, Rokitnica (1393) Szamotuły, niezn. (1294) Wielichowo, niezn. (1207) Mühlbock, os. (1576) Łask, Rusko (1392) Jarocin, os. (1304 *Ruschik*) Rauske Środa Śl., Samocin m. (1364) ➳ Szamocin, os. (1282) Simbsen Głogów, os. (1316) Sempten Fürstenberg, Samocice (1310) Raciborz ➳ Szymocice, Sarbia (1378 *Baloserbye*) Czarnków, os. (1394) Ceradz, os. (1309) Zerbau Głogów, os. (1310 *Sarb*) Grotków, Śćbiersko (c. 1165 *Scziberso* Kalisz) ➳ Zbiersko i drugie

Zbiersko niezn. Przemęt, Sękowo (1403) Szamotuły, Sęków (1236) Zantkau Trzebnica, Siemysłowo (1528) Wschowa, os. (1310) Namysłów, Siemidrogów (1398) Jarocin ➳ Siedmidrogowo i Siemidrożyce (1253) Schöbekirch Środa Śl. Sierosław (1316) Poznań, Sierosławice niezn. (1561) Kościan, os. (1384) Byczyna, Sikorzyn (1432) Śmigiel, os. (1420) Krobia, Sikorzyce (1329) Meesendorf Środa Śl., Siodłkowo (1546) Pobiedziska, Siodłkowice (1310) Schilkowitz Wołów, Skoroszewice (1310 i n.) Gostyń ➳ Skoraszewice, os. (1214) Korschütz Ziębice, Skoroszów (1249) Skorischau Rychtal, Skwarzyno (1393) Trzemeszno ➳ Skwarzymowo, Skwarzyce (1323) Quaritz Głogów, Sława i Sławica rz. w zlewie Wełny, Sławka (Schlafke) w zlewie Ślęzy (Lohe), Sławoszew (1395) Jarocin, nieżn. (1395) Kościan, Sławoszewice niezn. (1310) Milicz, Słoćwina niezn. (1444—47) Śmigiel, os. (1484) Schlatzmann Głogów (pewnie też tego źródła os. i rz. Schlattein Windischenbach w Frankonji i os. Schlettwein Rudolstadt w Turyngji), Słońca jez. (1576) Śrem, os. niezn. (1310) Syców, Śrem m. (1136), os. (1318) Schrien Głogów, Sroki (1420) Gostyń, niezn. (1310) Środa Śl., Szczkielno ur. niezn. (1520) Gniezno, Steklno jez. (1528) Stöchel S. Wschowa, Stępocin (1364) Środa Pozn., Stępocice (1323) Głogów, Stęszew m. (1315), os. (1310) Stanischen Wołów, Strobiszewice niezn. (1358) Śrem, Strobisze (1193 *Strobis*) Świdnica, Stwolno os. (1357) Rawicz, os. (1295) Schmollen Oleśnica, Sulejewo (1294) Leszno, os. (1361) Sulau Milicz, os. (1490) Saul Góra, Sulęcin (1388) Środa, os. (1310) Saulwitz Olawa, Szczawin niezn. (1357) Gniezno, Szczawno (1310) Tschau Zielonagóra, Szczytowice niezn. (1401) Środa Pozn., Szczytkowice (1203) Schickwitz Trzebnica, Tarchały (1271) Odolanów, Tarchalin (1436) Rawicz, Tarchały (1312) Tarxdorf Wołów, Trzcielin (1388) Poznań, Trzcieliny jez. i os. (1438) Ostrów, Trzebule, puszcza, os. i 5 jez. w okolicy Fürstenberga (1249) Treppeln, Treppeln, os. (1318) Triebel Sommerfeld (może tu siedzieli Trzebowianie, wymienieni 1086 między Ślęzanami a Bobrzanami), Tuchola (1389) Międzychód, Tuchole jez. (1420) Babimost, os. Tauchel Sommerfeld, Tupadły (1396) Pałuki, Tąpadły (1209) Tampadel

Świdnica, dalej na zach. os. Taupadel Jena, Wenecja, kilka razy na płd. Poznańskiego, Ostrów, Kobylin, Rydzyna, *Wenecze* niezn. (1310) Wąsosz — Góra, może = Wendstadt, Węglin niezn. (1398) Kościan, os. (1310 Wengeln Lüben, os. (1322) Wanglewe Żmigród, Wijewo (1379) Wschowa, os. (1149 *Veyovo*) Viehau Środa Śl., Wiklina ur. Rawicz, os. (1448) Wikoline Wąsosz — Góra, Wiodrowo niezn. (1569) Gostyń, os. (1304) Wederau Żegań, Witankowo niezn. (1251) Poznańskie, Witanowice (1310) Weichwitz Głogów, Wojszyn (1414) Lwówek, Wojszyce (1249) Woischwitz Głogów, Wrząca, kilka razy między Turkiem a Wąsoszem, Wyszki (1459) Jarocin, Wyszkowice (XII w.) Wrocław, Zębowo (1422) Lwówek, niezn. (1258) Kościan, Zębowice (1310) Olesno, os. (1345) Sambowitz Wrocław, os. (1310) Semmelwitz Jawor Żelazno. jez. i os. (1392) Gostyń, os. (1067!) Tschiläsen Góra; (inne zapiski wskazują na Czeladź), także na Połabiu Żelazno, 1207 *Selezne*, Schleesen Wittenberg. Między Kaliszem a Lelowem poprzez ziemię Wieluńską wzdłuż Prosny powtarzają się także nazwy miejscowe w kierunku północno-południowym lub też odwrotnie południowo-północnym n. p. Borowno (1198) Radomsk, os. (1719) Kępno, Chotynin (1213) Bolesławiec, os. (1403) Kalisz ⋙→ Kotynin, Kakawa (1373) Mykanów, os. (1388) Wieluń i os. niezn. (XIII w.) na Śląsku, Mokrzesz (1220) Mstów, ur. (XVIII w.) Wieluń, Milęcice (1250) Mstów, Milęcin (1310) Kępno ⋙→ Mielęcin, Mokrsko (1428) Częstochowa, os. (1373) Wieluń, Rząśnia (1357) Radomsk, Rząsna ur. (1581) Wieluń, Rząśnia ur. Ostrzeszów, Słupska (1250) Częstochowa, Słupsko (1399) Wieluń, Żerochowice (1250) Mstów, os. (1386) Turek.

Również na Śląsku spotykamy powtarzające się w rozmaitych stronach nazwy widocznie przenoszone z jednej okolicy w drugą. Stary gród nadodrzański Bytom jest pewnie starszy niż miasto górnośląskie tego nazwiska. Od rz. Barycz przeniesiona nazwa wsi tego imienia pod Lignicę przed r. 1281, Barycz (Baritsch). Od Lignicy znów przesiedleni osadnicy na wschodni Śląsk, gdzie m. Lignica (1208 *Legnich*), później także Legniczany, dziś Bierutów, Sobótka a. Ślęza, starodawna nazwa góry w Świdnickiem i Sobota (1268) Zobten

pod Löwenbergiem, Trzebnica (Trebnitz) miasto na północ Wrocławia: pod m. Lüben Trzebnica (Seebnitz) podobnie Świdnica m. (Schweidnitz) a druga Świdnica (1310) Schweinitz Zielonagóra, trzecia (1245) Poln. Schweidnitz Środa Śl. itd.

Od XIII w. następuje parcie ludności rycerskiej i kmiecej z Śląska na północ i wschód. Wieruszów (1310) Wierischau w Świdnickiem i Wieruszów nad Prosną (1337) musimy powiązać z rodem Wieruszów. Działoszyn w Wieluńskiem osadzili śląscy Działosze, Cielmice i Cielimowo śląscy Celmowie, Ostrzeszów przezwany Schildbergiem pewnie od Samborów z Schildberga pod Niemczą na płn. Ziębic. Z Śliwic (Schleibitz) pod Wrocławiem wzięli nazwisko przed r. 1336 Ślewicze, którzy osadzili Ślebicz pod Jarocinem przed r. 1402. Pewnie Wierusze przy Sokolnikach nad Prosną założyli przed r. 1400 Falkenau ⇝ Walknowy ⇝ Walichnowy, skąd też jeden ich odłam wziął nazwisko. Skorogostów most (1223) Schurgast pewnie jako Szurgost (1402—38) przeniesiony za Kalisz (nawet w Frankonji rz. i os. Schorgast Kulmbach). Także Ligoty i Lgoty na pograniczu Wielkopolski ku Śląsku rozsiane przypisuję Ślązakom, bo najwięcej tak brzmiących nazw spotykamy na sąsiednim Śląsku.

Są wreszcie nazwy na naszym obszarze, które mają odpowiedniki w innych dzielnicach lub nawet innych krajach. Pomijając Odrę i Obrę wyżej przytoczone przypomnę Dźwinę, 1542 las *Zwynny*, 1546 *Szwinne*, dziś os. i kanał Dźwina pod Kopanicą, i rz. Dźwina dp. Bałtyku, nasza Pratwa dp. Prosny i Protwa dp. Oki, rz. Mosina dp. Warty (1292) Poznań i rz. Mosina (1275) w Chorwacji, 2 os. Ostrowąs, na Kujawach i w Konińskiem, os. niezn. (1310) Milicz, Płock nad Wisłą i Płocko za Baryczą pod Wąsoszem (1310), pewnie Pluskau, także w Saksonji os. Plötzkau, 1139 *Plotzke*, Eisleben. Skawina os. (1264) *Scavin*) Saegen Strzelno Śl., rz. i m. Wieliczka w Małopolsce, Sprowa os. Włoszczowa i Sprewa rz. Spree, Taczów (1377) Radom i os. (1149) Totschen Trzebnica, Wława rz. Jarocin i rz. Vláva na Morawie, Wyleżyn os. Skierniewice, os. (1310 *Wylesino*) Wühleisen Głogów itd.

Na końcu poświęcimy jeszcze uwagę dawnej granicy języka polskiego i dolnołużyckiego nad Bobrem. Prawe po-

brzeże Bobra od ujścia pod Krosnem w górę ku Żeganiu było polskie. O czem świadczą okopy wzdłuż rzeki pochodzące prawdopodobnie z czasów Bolesława Chrobrego oraz grody jego Krosno i Iawa pod Sprotawą. Nazwy pierwotnie polskich osad nazywali Niemcy później wendyjskiemi dla zatarcia śladów pochodzenia polskiego n. p. Zagórze Polskie nad Bobrem, 1310 *Sagor polonicale*, dziś Wendisch Sagar, nawet pod Oleśnicą Smarchów, 1225 *Smarchowitz polonicalis*, Windisch Marchwitz i t. d. Po prawej stronie Bobra w okolicy Bobersberga spotykamy znane nam skądinąd nazwy Dobroszów (Dobritsch), Leśniów (Lessen), Łagów (Logau), Spławie (Plau), Trzebule (Treppeln), Koserz (Kossar), Lubiatów (Liebthal), Letnica (Lättnitz) i t. d. Z lewego brzegu Bobra aż do Nisy między Bobersbergiem, Naumburgiem a Sommerfeldem i Gubinem przeważają d.-łużyckie nazwy, ale jest także sporo nazw wskazujących na wschodnie i północne strony polskie n. p. rz. Węziska (Wenzisken Gr.), jezioro Kępno (Kempfen See), os. Barłogi (Berloge), Dachów (Dachow), Czeszew (Zeschau), Tuchola (Tauchel), Tymienica (Tümmnitz), Chocimek (Kotsemke), Budachów (Baudach), Wełnica (Wellnitz). Pewne d.-łużyckie są np. os. Daube, Dubrow, Małojce (Mallwitz), Šachlin (Scheegeln) i t. d. Bliżej rz. Nisy warto jeszcze przypomnieć z obu brzegów nazwy Gościraz (Gastrose), Granów (Grano), *Gryżyna (Griessen), rz. Nida (Neid Gr.), jez. Pastelin (Pastling S.), jez. Radusz (Radusch S.), os. Strzegów (Strega), dłuż. Stśěgow, Wielatów (Weltho), dłuż. Weletow, wzg. Wieloch (Weloch B.). Że to stare etnograficzne granice, świadczy o tem szereg innych nazw zdradzających ślady obwarowań np. *Grodziec (Grötzsch), Starogród (1346 *Staregrod*, nm. Stargardt), Osiek (Ossig), *Starosiedle (1346 *Starzelen*, nm. Starzeddel, tamże okrągłe grodzisko, W. Gley, Die Besiedelung der Mittelmark str. 59, dalej na zach. jest jeszcze Starosiedle, 1277 *Ztarcedele* Starsiedel Zeitz), drugi Grodziec (Grötsch), wreszcie Krajna (Krayne) płn.-zach. Gubina. Typowe zaś dłuż. np. os. Dubojce (Taubendorf), Ögeln, Iłów, dłuż. Wiłów (Eulo, jest też Ihlow pow. łukowski, Luckau), Lubošojce (Liebesitz), Saude, wzg. Dubens B., rz. Lutzke itd. Dziś między Bobrem a Nisą mowa słowiańska zamarła.

Również od l. brzegu Nisy wyparty jest język d.-łużycki prócz jedynej wsi Rogowa (Horno) nad Nisą. Najdalej na płn. wysunięte osady języka d.-łużyckiego są Ochodza, dłuż. Ochoza (Drachhausen), *Šenheda (Schönhöhe) i Drzewce, d.-łuż. Dřejce, Drějce (Drewitz). Na płd. od Sommerfeldu a na zach. rz. Bobra w okolicy Żarowa i Żegania w stronę Górnych Łużyc niewiele jest nazw, które na wschód polsko-śląski wskazują. Jest Droszków (Droskau), Gorzupia (Gorpe), Łazki czy Laski (Läsgen), Łubnica (Laubnitz), rz. Złotnica (Schlatnitz, os. Goldbach), Trzebule (Triebel), może także Nosidłowice, dłuż. Nosydłojce (Nossdorf). Dalej na płd. od Żarowa i Żegania na obszarze Górnych Łużyc ku rz. Nisie między Rozborzem a Kohlfurtem i ku l. brzegowi Gwizda (Queiss) kilka tylko nazw przypomina Śląsk i Wielkopolskę np. rz. Cyba (Ziebe B.), *Ołobok (Mühlbock), wzg. *Trzebula (Triebel B.). Powtarzanie się nazw geogr. zwłaszcza wodnych np. Szepc na obszarach wielkopołsko-śląskim i łużyckim potwierdza zdanie Mik. van Wijka (Prace fil. XI. 115 r. 1927), że przed kolonizacją niemiecką terytorja polskie i łużyckie tworzyły jeden nieprzerwany obszar językowy.

MIKOŁAJ RUDNICKI.

Pierwiastek **sueid-* ‖ **ueid-* w niektórych nazwach lechickich.

I.

Walde-Pokorny[1]) ustala pierwiastek 2. *sueid* «schwitzen» na podstawie sti. *svídyati, svēdatē* «schwitzt», *svēda-* m. = aw. *xvaēda-* «Schweiss» (= germ. **swaita-*); ormian. *k'irtn*, gen. *-an* «Schweiss», **suidro-* m.; gr. (ioń.) ἶδος n. «Schweiss», alb. *dirsɛ, djersɛ* «Schweiss»; łać. *sūdor, -oris* «Schweiss» **suoidōs*, kymr. *chwys* «Schweiss», stgn. *sweiz* m. «Schweiss» stgn. *sweizzan*, mhd. *sweizen* «Schweiss vergiessen, bluten, nass werden»; łot. *sviedri* pl. «Schweiss». Sti. *kšvidyati, kšvēdatē* «wird feucht, schwitzt aus, entlässt einen Saft» nie upoważnia do przyjmowania nagłosu *ksu-*, który jeszcze jako starszy jest suponowany u Walde'go w Słowniku łacińskim z r. 1910[2]). Kluge[6] 358. sv. *Schweiss*, mhd. auch «Blut», wie Schweiss noch jetzt in der Jägersprache, wo auch *schweissen* «bluten»). Trautmann[3]) rekonstruuje na podstawie łot. *sviêdri* m. plur. bałtyckie *sueidrā-* «Schweiss». Falk-Torp[4]) notują duń. *Sved*, szwedz. *svett*, nowonorw. *sveite* «Schweiss» (dial. auch «blut von schlachtvieh»), stnord. *sveiti* m. «schweiss, blut». W kauzatiwach daje się zauważyć przemiana czegoś stałego w płynny stan przez rozgrzewanie np. mhd. *sweizen* «schwitzen lassen, erhitzen, rösten, in glühhitze zusammen-

---

[1]) Alois Walde, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, herausg. u. bearb. von Julius Pokorny II. B. 4. Lieferung, Berlin u. Leipzig 1927, str. 521.

[2]) Alois Walde, Lat. Etym. Wb. II. Aufl. 753 sv. *sūdō*.

[3]) Baltisch-slavisches Wb. 295

[4]) Norwegisch-Dänisches etym. Wb. H. S. Falk u. A. Torp, Heidelberg 1911, str. 1211 sv. *Sved*.

hämmern», por. nowoniem. *zusammenschweissen* etc. Hellquist[5]) ustala znaczenie «blod» dla dialektów nordyjskich, zauważając: „Vid slakt är i en del nord. dial. *blod*, tabu o. i stället måste *svett* användas. Sannol. har man att *så* tänka sig uppkomsten av den i germ. spr. vanliga betyd «blod», vilken icke förekommer i utomgerm. besläktade ord."

Jak stąd wynika, Hellquist uważa relację znaczeniową «pot ⟶ ⟵ krew» za tak niezwykłą, iż tylko sztucznem tabu da się ona jego zdaniem uzasadnić. Jednakowoż wydaje się, że ten sceptycyzm nie jest uzasadniony. Przedewszystkiem w starogórnoniem. występuje też znaczenie «nass werden», również w staroindyjskiem *kšvēdatē* «wird feucht, schwitzt aus, entlässt einen Saft». W ten sposób zamiast relacji «pot ⟶ ⟵ krew» można mówić o relacji «ciecz, wilgoć ⟶ ⟵ krew». W tym związku porównaj relację «sok, osoka ⟶ ⟵ po-sok-a = krew zwierzęca», a zatem *sok* «ciecz wypływająca z czegoś», *osoka* «3. bot. = a) Piórnik, Pióro wodne (stratiotes)» według Słownika Warszawskiego III. 860. z przykładem z Pola: Stada ptactwa wodnego szukają pieleszy po oczeretach, spławach i *osokach*. — W tym jednak związku jest rzeczą nader wątpliwą czy *osoka* oznacza tu «pióro wodne». Według Słown. Warsz. VI. 303. Spław 5. to, co spływa na wierzch, pod wierzch wody, co się unosi na wodzie nie tonąc: a) kępa na stawie, która z wodą podnosi się i opada: S., wyspa lub ostrów na stawach pływający, lasem zarosły. Pol. — Jeśli tedy W. Pol użył wyrazu *osoka* po *spław*, to się wydaje, że *osoka* nie oznacza tu «trawa, piórnik», ale coś w rodzaju *spławu* t. j. może stałej wysepki, już się nie zanurzającej przy naciśnięciu. Formacja tego wyrazu byłaby taka sama jak *o-s-t-row* t. j. to, co opłynięte (cieczą, wodą) tak samo *o-sok-a* «to, co opłynięte *soką». Byłaby to formalnie taka sama oboczność jak np. *wy-spa* || *pół-wy-sep* ≤ **vy-sъp-a* || **vy-sъpъ*, podobnie **sokъ* || **sok-a*. W obu formacjach zasadnicze znaczenie «ciecz». Znaczeniowa relacja «**sok-a* ⟶ ⟵ **posoka*» w następstwie rozwoju historycznego przeszłaby na «ciecz ⟶ ⟵ krew (zwierzęca)».

5) Svensk etymologisk ordbog, Lund. 1922, str. 918. sv. svett.

Otóż Słownik Warsz. IV. 750. notuje *posoka*, + *posok* «1. krew rozlana, jucha; 2. zupa z krwi; 4) krew z dzika, farba; 5. ciecz cuchnąca, ciekąca z ran etc.». Ta relacja znaczeniowa występuje nietylko w polszczyźnie. Walde Lat. Et. Wb.² 752 sv. *sūcus* «Saft» notuje: sti. *sōmah* «soma, napój jakiś», aw. *hura* «kumys» = lit. *sulà* «abfliessender Baumsaft», por. też nazwę rzeczną *Suła* «l. d. Dniepru» praforma **Sou-łā*, gr. ὕει «es regnet», stisl. *saurr* «feuchte Erde, Kot», lit. *sakaĩ*, stprus. *sackis*, łot. *sweki* «Harz», stc. *sokъ* «Saft», pols. *sosna* ≤ **sok-sna* «drzewo z sokiem (żywicą)», oraz alb. *ģak* «Blut».

Dla suponowanego powyżej znaczenia *osoka* ważnem jest, że szereg rzek nosi tak samo brzmiącą nazwę. *Osoka* 1. rzeka, pow. Ihumen, pr. d. Ptycza; 2. p. d. Uszy[6]. W tym związku porówn. nowsze znaczenie medyczne wyrazu *osocz*, *osocze* «liquor, serum sanguinis», starsze «ciecz krwi, serwatka, surowica»[7]. Dla nazwy rzecznej *Osoka* nader ważny jest fakt, że i wyraz *posoka* występuje jako nazwa rzeczna np. *Posoka* 1. kolonja nad starą rzeką *(Posoką)* pow. Koło; 2. wś. i fol. nad strumieniem Pokrzywnicą, pow. Konin. Jest ze wszech miar prawdopodobne, że pierwotnie *Posoka* była oboczną nazwą strumienia Pokrzywnicy[8]. X. Kozierowski[9]) *Posoka*, par. Staremiasto Koniń, r. 1690—1792. ...młyna *Posoki*, pow. Janiszew. Toteż i znaczenie pierwotne wyrazu *Osoka* (np. Sokołów podlaski, woj. lubelskie) jako nazwy pola, niwy albo lasu było prawdopodobnie «bagienko, rzeczułka na łące lub wśród rzadkiego lasu rozlewająca się itp». Podobnie też i od pierwiastka *sreu̯-* słow. **streu-*, **strou̯-* z prefixem *o-* występują nazwy ze znaczeniem «wyspa», oraz «bagno, jezioro», a nawet «rzeczka i jezioro w powiecie Dzisna»[10]. Jest to zatem zupełnie to samo rozszczepienie znaczeniowe, które dopuszczono wyżej dla wyrazu *osoka*.

Dla stosunków semazjologicznych «ciecz ↔ woda ↔ krew ↔ pot» warto jeszcze przytoczyć polskie

[6]) Sł. g. VII. 647.
[7]) Słownik. Warszawski III. 859.
[8]) Sł. geogr. VIII. 846.
[9]) Wlkopol. II. 190.
[10]) Sł. g. VII. 701.

ciecz 1. wilgoć, ciało ciekłe a. płynne; płyn kroplisty. Przenośnie: struga, potok, strumień» i do tego przykład ze Słowackiego: *ohydna ciecz krwi.* 2. anat. ciecz szklanna w oku, ciecz wodna a. wodnista w oku. Powtóre starsze ╳ *ciecza»* 1. sok pożywny roślin jest ciecza wodna. Kluk. ╳ *ciek* 1. cieczenie, cieknięcie, płynięcie, 2. krew jest *ciek* zwierzęcy wydoskonalony» itd.

Jak tedy z powyższych przykładów wynika, relacja znaczeniowa «pot ←# ciecz #→ krew» jest zupełnie możliwa à priori, jako taka, która w sobie zawiera elementy wszystkich trzech wyobrażeń. Dopuszczenie zatem przejścia z kategorji wyobrażenia jednego do drugiego względnie trzeciego jest możliwe i dopuszczalne metodycznie w każdym wypadku. Czyli innemi słowy: różnice znaczeniowe w obrębie tych trzech wyobrażeń nie mogą przeszkadzać identyfikacji pierwiastków, o ile one formalnie t. j. głosowo dadzą się z sobą zidentyfikować.

Wyżej ustalono, że pierwiastek **sueid-* występuje napewno w. j. staroindyjskim, jj. bałtyckich, germańskich, italskim (łacinie), oraz ilyrskim (albańskim). Dziwnemby było, gdyby śladów tego pierwiastka nie dało się wykazać w jj. słowiańskich, otoczonych z wszech stron przez wymienione powyżej języki. Wynika stąd à priori prawdopodobny wniosek że i w jj. słowiańskich zapewne ten pierwiastek jest, albo istniał a tylko nie został do dzisiejszego dnia udowodniony.

Teoretycznie rzecz biorąc pierwiasek **sueid-* mógłby występować w językach słow. z początkowem *s-* oraz bez *s-* t. zn. w postaciach następujących: **sueid- *suoid- *suid-*, oraz **ueid- *uoid-, *uid-.* Znaczenie tego pierwiastka oscylowałoby pomiędzy wyobrażeniami: «woda, wilgoć» a w nazwach miejscowych «jezioro, bagno, staw, łąka, nieużytek (torfiasty), studnia, żrodło, rzeczka, potok, strumień, ściek etc.». Możliwe są także znaczenia «pot, ropa, wyciek krwawy, krew itp.». Pierwiastek przybrałby w prasłowiańskiej epoce wyglądy: **svīd-, *svěd-, *svьd-*, względnie **vīd-, *věd- *vьd-* z najrozmaitszemi przemianami wygłosowej spółgłoski *-d*, która w szeregu wypadków: 1. mogłaby odpaść; 2. w szeregu wypadków przejść w *-t*; 3. a również wystąpić jako *-s* lub *-z* przed na-

stępującemi zębowemi; 4. wreszcie przed *-i̯-* wystąpić w połączeniu *-di̯-* z przemianami następnemi tej grupy w myśl zasad fonetycznych poszczególnych języków słowiańskich.

W polszczyźnie tedy, jak również we wszystkich językach lechickich należy się liczyć z następującemi, możliwemi teoretycznie postaciami tego pierwiastka:

1. prasłow. **svīd-* dałoby polskie **świ- *świd-, *świs-t-, *świz-d-, *świʒ-.*

2. prasłow. **swěd-* dałoby: **świe- *świed, *świad-, *świas-t- *świeś-ć-, świaz-d- *świeź-dź-, *świedz-.*

3. prasłow. **svьd-*, dałoby **śwd- *świed-*, ewentualnie **św(ie)-, *św(ie)s-t-, *św(ie)z-d-.*

4. prasłow. **vid-* dałoby **wid-, *wis-t, *wiz-d- *wit-, wi-.*

5. prasłow. **věd-* dałoby **wiad- *wias-t-, *wiaz-d-, *wiedz- *wieś-ć, *wieź-dź-* itp.

6. **vьd-* dałoby **wd-, *ws-t- *wz-d-* itp.

Pozostawiając na boku wątpliwe wyrazy i nazwy, chciałbym tylko wymienić te wypadki, które z dużą dozą prawdopodobieństwa wskazują na pierwotne znaczenie, właściwe pierwiastkowi **(s) u̯eid-*: *świdny, świdowaty* «niezupełnie dojrzały» z przykładem: Żyto jeszcze w *świdzie*, lub: żyto *świdne* zżął. A pod *świdowaty:* kasza pszenna, żytnia, nową zwana, z zielonkowego czyli *świdowatego* ziarna. Przykład z Łukasza Gołębiewskiego[11]. Wydaje się rzeczą zupełnie prawdopodobną, że pierwotne znaczenie wyrazów *świdny, świdowaty* było «wilgotny, mokry». Do przymiotnika *świdny* niewątpliwie należy śląska nazwa miejscowości *Świdnica* = zniemcz. *Schweidnitz*, osada bardzo stara, leżąca nad rzeką *Wistrzycą* = zniemcz. *Weistritz*, którą fałszywie nazywają u nas — po zapomnieniu właściwej polskiej formy — *Wystrzycą*, albo *Bystrzycą*. Na związek nazwy *Świdnica* z nazwą *Wistrzyca* zwróciłem już uwagę w SO. VII. 362. Wydaje się nawet, że *Świdnica* było pierwotnie nazwą rzeki dopływu Wistrzycy, która do dziś zwie się *Świdnicką wodą* = zniemcz. *Schweidnitzer Wasser*. Nazwa później przeszła na osadę, leżącą nad rzeką, jak to nader często ma miejsce na ziemiach lechickich. Prawdopodobień-

[11]) Sł. Warszaw. VI. 774.

stwo to jest tem większe, że forma *Świdnica* jest do dziś dnia nazwą rzeczną: *Świdnica* al. *Świednica* (al. *Dublen*, nazywają ją też *Sołotwą, Sołotwiną*), potok w pow. Cieszanow, powstaje na obszarze *Świdnicy*, przys. Horyńca. W tym wypadku mamy nawet zachowaną prastarą oboczność **sueid-* || **suoid-*, a stosunek nazwy *Świdnica* || *Świednica* «potok»: *Świdnica* «przysiołek Horyńca, skąd *Świdnica* «potok» wypływa» jest taki sam, jak na Śląsku[12]. *Świdnik*, l. d. Dunajca na obszarze wsi tejże nazwy[13]. Nazwy osad tak samo brzmiące pomijam; są to osady stare i ich etymologiczna tożsamość z nazwą potoku nie ulega wątpliwości. Podobnież nazwy te same, ale w liczbie mnogiej *Świdniki* etc. Formacja zatem taka sama, jak *Rybnik, Miedniki* i t. d.

Z przykładu, przytoczonego wyżej ze Słówn. Warsz. „żyto w *świdzie* = żyto *świdne*" zdaje się wynikać, że rzeczownik *świda* posiadał znaczenie «wilgoć», a w tym specjalnie zwrocie wyrażał, że żyto to nie jest jeszcze dojrzałe tj. suche ale właśnie niedojrzałe, zawierające jeszcze «wilgoć» w swojem wnętrzu etc. Wobec tego formacja *Świdno* 1. jezioro, pow. Chojnice pod Czerskiem. Po brzegach jeziora rośnie *Świdwa* w wielkiej obfitości[14]. W Słówn. Warsz. VI. 775. *Świdwa* 1. rhamnus catharctica; 2. dereń. Powtóre *Świdno* 1. jezioro, pow. wilejski, pod wsią tejże nazwy[15]; 2. wś. nad temże jeziorem, w r. 1865 w spisie zwana *Świdy*; 3. r. 1399 *Suijdno*, wś. nad rzeką Pilicą z lewego brzegu, pow. Grójec; 4. wś. pow. Włoszczowa, już znana w r. 1394; 5. wś. pow. Puławy; 6. wś. pow. Węgrów[16]. *Świdowa* 1. potok, l. d. Czeremoszu; 2. przedmieście Niepołomic; 3. wś. pow. Czortków; 4. wś. pow. Stanisławow. — *Świdówka* 1. rzeka pow. Owrucz, p. d. Uborci, poza granicami Polski; 2. rzeka p. d. Korczyku, pow. Zasław poza granicami Polski; 3. r. 1490 *Świdówka*, przysiółek Niewiarowa, pow. Bochnia[17]. — Nazwy takie,

---

[12]) Sł. geogr. XI. 644. 647.

[13]) Tamże 647.

[14]) Słówn. geogr. XI. 649.

[15]) Tamże.

[16]) tamże 648—9.

[17]) tamże 650.

jak *Świdowek*, *Świdowiec* etc. są zupełnie jasnemi derywatami, których niema potrzeby wyjaśniać. — *Śwideń* || *Świedeń*, pow. Pińsk, wykazuje oboczność *i* || *e* ≦ *ei* || *oi* na terenie ruskim.

Rozszerzenia sufiksalne z *-l-* i *-r-*. *Świdle* ≦ **svīd-ьl-ьje* pow. Kalisz i pow. Turek. *Świder* 1. rzeczka p. d. Wisły, wypływająca z bagien pod Stoczkiem, pow. Łuków. Wypływa ze wsi *Świder* gm. Mysłow, pow. Łuków. Uchodzi do Wisły pod wsią *Świdry* Małe; 2. nazwa górnego biegu rzeki Bystrzycy, dopł. Tyśmienicy[18]); 3. *Świderki* albo *Świderka*, wś. nad rzeką Bystrzycą (*Świder*), pow. Łuków. Formacja tej nazwy jest identyczna z wyrazem łotewskim *sviêdri* t. zn. prasłow. **svīd-rъ* jeszcze starsze **sveid-ro-s*.

Rozszerzenie sufiksalne: *-tla*. *Świsła* ≦ **su̯eid-tlā*, za pośrednictwem **Svistła* ≧ **Svisła*, dzisiejsze *Svisła*. Formacja taka sama, jak *Wisła*[19]), oraz niżej. *Świsłocz*, rzeka 1. d. Niemna; 2. p. d. Berezyny, p. d. Dniepru; 3. wś. nad *Świsłoczą*, niedaleko ujścia tej rzeki do Niemna, nader częste zjawisko na ziemiach słowiańskich; 3. wś. nad *Świsłoczą*, pow. Wołkowysk; 4. wś. nad ujściem *Świsłoczy* p. dopływu Berezyny. Stosunek *Świsła* : *Świsłocz* należy zestawić z *Wisła* : *Wisłok*, *Wisłoka*. Na nazwy Świsła : Świsłocz i ich pokrewieństwo z Wisłą zwrócił uwagę już Rozwadowski[20]), później Brückner[21]).

W zbiorach Kozierowskiego przykłady także liczne, np. *Śwideńka*, miejsce nieznane na Studzieńcu rogozińskim, r. 1650[22]); *Świder*, pod r. 1737, stagnum *Świder*, *Świdna*, las nieznany, r. 1617 pod lasem *Swidną*; 1650 pod Rudną... pod *Swidną*; *Świdno*, miejsce pod miastem Grodziskiem; *Świdrzyna*, las na W. Łękach itd.[22])

2. Postać prasłow. **svěd-* już parokrotnie wystąpiła obocznie obok przykładów na prasłow. **svid-*, mianowicie w postaci *Świed-*, t. zn. w postaci białoruskiej albo polskiej przed następującym sufiksem *-ьn-*, skutkiem czego *ě* nie przeszło w *'a*. Samodzielny przykład przedstawia *Świedż*,

18) tamże 643.

19) M. Rudnicki SO. VI. 315 inss.

20) Nazwy Wisły i jej dorzecze.

21) Słówn. etym. j. pols. 624.

22) Kozierowski, Pozn. II. 281.

Świed, Świada, Świedy, u Echarda *Swiacz,* rzeka, p. d. Bereryny, pow. Rzeczyca. Wypływa z moczarów pod wsią Chutor. *Świedź,* wś. nad rozlewem rz. *Świedź,* pow. Rzeczyca. *Świedziebna,* wś. pow. Rypin, osada prastara, znana już w r. 1356. *Swedzebna,* praforma **Svěd-ьb-ьn-a.* Postaci lechickiej *świad-* możnaby się dopatrywać tylko w *Świadka* wzgl. *Świątka,* Kieleckie, części majoratu Kownatki, praforma **svěd-ъka,* zdrobniałe do *Świedź.* Inne przykłady, jak *Świadowo,* pow, Dzisna[23]) itd. mogą zawierni pierwiastek **svęd-,* a zatem tu nie należą. Ze zbiorów K o z i e r o w s k i e g o trzeba tu zaliczyć *Świadowo,* a. Wilkowo, jezioro pod Wałdowem krain[24]). *Nieświastów,* już od r. 1328 *Nesvetoue,* posiadłość biskupstwa lubuskiego[25]), prapostać **Ne-svěd-t-ovъ.* Ze względu jednak na dzierżawcy charakter nazwy, może ją lepiej trzymać na boku, o ile ona nie byłaby tak sformowana, jak *krzew, żarnow, Widów, Widowo* etc. por. SO. VI. 315 § 2.

3. Postaci **Svьd-* nie da się ustalić.

4. Prasłow. **vid-* jest nader częste. Nazwy wodne i miejscowe, sformowane od tej postaci pierwiastka, zostały opracowane przeze mnie w SO. VI. 315—42. Szczególnie zwraca uwagę ten fakt, że bardzo wielu nazwom i wyrazom od pierwiastka **vid-* odpowiadają wyrazy i nazwy od pierwiastka **svid* tak, że można ustawić z nich szereg par. Nie trzeba dodawać, że okoliczność ta szczególnie uprawdopodabnia zasadniczą tożsamość formalną i znaczeniową omawianych pierwiastków **vid- || *svid-,* różniących się tylko obecnością, względnie zanikiem nagłosowego **s-,* co, jak wiadomo, w najmniejszym stopniu nie przeszkadza ich zasadniczemu utożsamieniu. I tak: *świdny, *świda (żyto w świdzie!)* odpowiada **widny, a, e* w zwrocie *widne pole* «ziemia na której znać tropy»[26]); rzeczownikowi **śvida* odpowiada **Wida* ≗ zniemcz. *Weide* rozszerzone w dzisiejsze *Widawa* l. c. 317, oraz nazwa jeziora, powstałego z rozlewu rzeki *Wdy *Vid-ent-io-.* *Świdów, Świdowa, Świdówka, Świdowiec* ma obok siebie *Widów,*

[23]) Sł. geogr. XI. 635.
[24]) Wlkopol. II. 373.
[25]) Wlkopol. II. 73.
[26]) R u d n i c k i SO. VI. 332.

Widowa, Widowiec l. c. 319; *Świsła, Świsłocz* || *Wisła, Wisłok, Wisłoka; Świdno* || *Widno* l. c. 323; *Świdzina* || *Widzina*, l. c. 324 i t. d. — *Wistrzyca* ≦ **Vid-tr-ica*, por. autor SO. VII. 358—64. *Świder* || *Widera, Widrańce, Widrańska Woda.*

Z tych zestawień wynikałoby, że etymologiczna tożsamość pierwiastków *świd-* || *wid-* ≦ **sveid-* || **veid-* usuwa wywód znaczeniowy **veid-* od rdzenia **u̯ei-d-* «biegen, schlingen, winden, flechten»: dalej od rdzenia *u̯ei-* «binden, flechten», a dopuszcza pomieszanie dwu pierwiastków **(s)u̯eid-* «wilgoć», **u̯ei-d-* «biegen, schlingen, winden, flechten». Takie wyrazy, jak *widłak* itd. możnaby wywodzić i z jednego i z drugiego pierwiastka. Natomiast *widły, widołki* etc. «przyrząd rolniczo-gospodarski» *widłak* «łoś, jeleń, rogacz (sarni)» od *u̯ei-d-* «biegen, schlingen, winden, flechten», por. SO. VI. 334.

5. Prasłow. **věd-* podobnie, jak **svěd-* nie jest licznie zastąpionie, aczkolwiek ślady tej postaci rdzenia spotykamy z całą pewnością. Już w SO. VI. 222, zanotowałem *Widlno Wiedlno, Widoma* || *Wiadoma* (ib. 325), *Widerska, Widera* || *Wiaderska, Wiaderne* (str. 326—7), a powyżej ustalono postacie *Świedź, Świadowo, Świady* etc. Por. też l. c. 339, *Wiedźma, Wieduga* etc. na terenie ruskim. Te przykłady wystarczają zupełnie do stwierdzenia prasłow. oboczności **věd-, *svěd-* ≦ **u̯oid-, *su̯oid-*. Najdawniejszem ich świadectwem jest starożytna Οὐίαδουα oraz *Viadrus*, jak na to wskazałem SO. VI. 339, 388.

6. Prasłow. **vьd-*, w przeciwieństwie do prapostaci **svьd*, której śladów nie dało się ustalić; prapostać **vьd-* jest częsta. Przyczyny tego faktu należy się dopatrywać w tej okoliczności, że oboczność **svьd-* na terenie nowszych języków słowiańskich skutkiem zaniku *-ь-* miałaby znaczne nagromadzenie spółgłosek, których utrzymanie się w postaci niezmienionej znaczne przedstawiałoby trudności.

Postać bowiem **svьd-* musiałaby dać **svd-* to znaczy prawdopodobnie **zwd-*. Takie nagromadzenia spółgłosek mają tendencję do zaniku lub do innych uporządkowań, to znaczy metatez. Zapewne tedy grupa *zwd-* dałaby **wzd-*. Jakoż nazwy podobne się spotykają, brak jeno dowodów, że dzisiejsze i historyczne *vzd-* ≦ **zvd-*, por. np. *Wzdów*, wś. pow.

Brzozów, leżąca nad potokiem *Zmiennicą*, pr. d. *Wisłoka*[27]). Prawdopodobieństwo pochodzenia od pierwiastka **svьd-* możnaby oprzeć na tem, że *Wzdów* leży w okolicy, gdzie pierwiastek **(s)ueid-* był używany do nazw rzecznych, właśnie **Wisłok* ≦ **Vistlokъ* ≦ **ueid-tl-ok-o-s*. Również *Wzdół*, który jest jednak bardziej dwuznaczny, bo *Wzdół* może pochodzić ze złożenia **Vъs-dol-ъ*, jako też z dawniejszego **Svьd-olъ*.

Nazwy, utworzone od postaci **vьd-*, omówione zostały w SO. VI. 315, 338, 343 i nn. Są to nazwy rzeczne *Wda*, *Przywda*, błr. *Novda*, *Wdowa*, oraz nazwa jeziorna *Wdzice* (r. 1648), obok *Vʒiʒe* = *Wdzidze* obok starszych z zachowanem *-i-* ≦ *-ei-* *Videncze* (1258), *Wydencz* (1284).

II.

Nazwy rzeczne i miejscowe od pierwiastka **(s)ueid-* «wilgoć, ciecz etc.» spotyka się zatem w dorzeczu górnego i środkowego Dniepru, w dorzeczu górnego i środkowego Niemna, w dorzeczu *Wisły* od jej źródeł aż do ujścia, w dorzeczu górnej i dolnej Odry, por. R u d n i c k i SO. VI. jak wyżej. Są to nazwy, które semantycznie rzecz biorąc mają wszystkie podkład znaczeniowy «wilgoć, ciecz». Wykazują one także wyraźny związek semantyczny z nielicznemi wyrazami pospolitemi, *widne* (pole), *świdne* (żyto), (żyto) w *świdzie*. Wszystkie te nazwy wykazują bardzo silne rozgałęzienia sufiksalne pierwiastka **(s)ueid-*, rozgałęzienia, świadczące o tem, iż formacje od tego pierwiastka powstawały w okresach bardzo dawnych, mianowicie wtedy, gdy ż y w e m i słowotwórczo były takie sufiksy, jak: *-a*, *-ro-*, *-(ь)l-*, *(ъ)r*, *-yr-*, *-ьn-* *-ok-*, *-io-* *-iā*, *-tla*, *-tlo-*, *-t-*, *-tra*, *-ica*, *-ent-*, *-ьje*, *-ь-*, względnie *-i-* etc. Wymienione sufiksy wiązały się z różnemi postaciami zasadniczego pierwiastka **(s)ueid-*. Przedewszystkiem należy stwierdzić, że, jak w bardzo licznych wypadkach ma miejsce w jj. indoeuropejskich wogóle, a w jj. słowiańskich w szczególności, omawiany pierwiastek występuje z nagłosowem **s-* oraz bez niego t. zn. w postaci **sueid-* oraz **ueid-*. Druga postać pierwiastka nie jest znana w innych jj. indo-

27) Sł. geogr. XIV. 167.

europejskich, a przynajmniej, o ile mi wiadomo, nie została dotąd ustalona. Można ją jednak przyjąć na podstawie języków słowiańskich. Należy podkreślić, że w jj. słowiańskich jest ona obficie zastąpiona w nazwach wodnych i miejscowych i to we wszystkich postaciach i rozgałęzieniach t. zn. **sueid-* || **suoid* || **suid-* **ueid-* || **uoid-* || **uid-*. Pierwiastek ten musiał być bardzo w użyciu, skoro tak wiele nazw odeń sformowano oraz skoro drugorzędna derywacja sufiksalna odeń jest nader obfita np. *Świsła, Wisła* ≦ **sueid-tla, *ueid-tla: Świsłocz, Wisłok(a)* ≦ **sueid- tl- ok- i-, *ueid- tl- ok- o/-a; Świslina, Wislica* ≦ **sueid- tl- ina, *ueid- tl- ika*, por. *Skawa : Skawina* etc. Dalej rozszerzenia np. sufiksem *-tra*, niewątpliwie bardzo starym i już w najstarszych fazach jj. słowiańskich zanikającym, a więc **Wstra, *Wstrzyca* ≧ zniemcz. *Striessbach* praformy **vьd- tra, *vьd- tr- ica, *Wistrzyca* = zniemcz. *Weistritz*, które suponuje **Wistra* ≦ **ueid- tra*. Co się tyczy rozłożenia geograficznego pierwiastka w jego różnych postaciach, to da się kilka szczegółów stwierdzić. Postacie **sueid-* || **ueid-* są nad górną Odrą i górną Wisłą. Nad dolną Odrą i Wisłą dadzą się stwierdzić tylko postaci z **ueid-*, względnie jej odmianki *Widuchowa, *Widzic* ≦ **Vid-ent-io-* jako nazwa jeziora oraz *Wda* ≦ **Vьda* i **Wstrzyca* ≦ **uьd-tr-ica* jako nazwy rzek. Wprawdzie odmianka **svьd-* ≦ **suid-* wydaje się zachodzić i nad górną Wisłą (*Wzdów, Wzdół*), ale to mniej pewne i stoi w bliższym związku z prawym brzegiem Wisły, gdzie są liczne derywaty od **sueid-: Świder, Świsłocz* etc. Co się tyczy okolic, w których urobiła się nazwa *Wisły*, to żadnych stanowczych twierdzeń postawić się nie da, ponieważ postać pierwiastka **ueid-* występuje tak dobrze w okolicach jej źródeł, w jej średnim biegu, oraz w dolnem dorzeczu Wisły, gdzie się pojawia na jej lewym brzegu postać **ueid-* || **uid-* w nazwach rzecznych i w jeziornej. Ale zapewne nazwa ta została rozniesiona wzdłuż całego brzegu Wisły drogą kolonizacji, postępującej np. od jej średniego biegu w górę ku źródłom oraz w dół ku ujściu.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę: 1) pierwiastek **sueid* || **ueid-* wraz z jego odmianami; 2) jego połączenia z wielką ilością sufiksów, wzgl. nawet prefiksów w nazwach takich, jak

Przy- wda, No- wda = pols. *Nie- wda;* 3) procesy słowotwórczo-semantyczne, towarzyszące połączeniom rzeczonego pierwiastka z sufiksami i prefiksami; 4) zmiany głosowe, które nastąpiły: a) w samym pierwiastku, względnie w jego odmiankach; b) w prefiksach i sufiksach; c) na granicy zetknięcia się pierwiastka z sufiksami, względnie sufiksów z sufiksami w wypadkach derywacji wtórnej, to nic nie da się stwierdzić takiego, coby w jakimkolwiekbądź punkcie lub szczególe nie godziło się z właściwościami semantycznemi, derywacyjnemi, słowotwórczemi oraz fonetycznemi jj. słowiańskich, w szczególności lechickich. Co więcej, na podstawie właściwości tych języków da się dzisiejsze formy omawianych nazw doprowadzić bez żadnej przeszkody aż do czasów indoeuropejskich. Najwięcej może wątpliwości nastręczałoby suponowane w tym razie przejście grupy głosowej *-stł-* (*-stl-*) na *-sł-* (*-sl-*) np. *Wisła, Świsła* ≦ **Vistla*, **Svistla* ≦ **ueid- tla*, **sueid- tla*, *Świślina* ≦ **Svistlina* ≦ *sueid- tl- ina* i t. d. Na to jednak jest ta odpowiedź, że w jj. lechickich grupa *-stł-* paru nawrotami dała *-sł-* np. *roślina* ≦ **rost-l-ina słup* ≦ **stłup* ≦ **stlpъ*, *słać* ≦ **stьlati: scielę* ≦ *stelją* i t. d. Przyjęcie zatem takiej samej przemiany także w odleglejszej przeszłości nie przedstawia metodycznie nic niemożliwego, zwłaszcza jeśli brak zupełnie danych, któreby przyjęcie takiej przemiany uniemożliwiały. Na tych podstawach można śmiało twierdzić, że nazwy geograficzne od pierwiastka **sueid* || **ueid-* są bezpośrednio kontynuowane od czasów indoeuropejskich aż po dziś dzień przez ten sam językowy element, t. j. przez ten sam językowo lud, względnie szczep, t. zn. przez szczep słowiański, dokładniej przez szczep lechicki, o ile chodzi o ziemie lechickie w teraźniejszości lub przeszłości. Wynika stąd tedy, że w epoce, kiedy Indoeuropejczycy zajmowali basen morza Bałtyckiego, szczepy słowiańskie, względnie lechickie osiadły w tych punktach, w których omawiane nazwy od pierwiastka **(s)ueid-* dadzą się stwierdzić i w tych okolicach bez przerwy aż do dzisiejszego dnia przebywają. To znaczy, że pojawiły się one tutaj w okresie neolitu (kamienia gładzonego), zatem najmniej 3 000 lat przed Chr.

Jak wiadomo, szczególnie nauka niemiecka (Kossinna Much, La Baume etc.) twierdzi, że na ziemiach historycznie lechickich siedziały ludy inne, już to germańskie już to ilyrskie (sławni Nordillyrier, względnie Karpodaken!), których zluzowały ludy lechickie dość późno, bo dopiero w VII. wieku po Chr. Niederle naogół godzi się na to, a tylko przesuwa pojawienie się ludów lechickich na okresy wcześniejsze zn. na w. IV—III po Chr. Czekanowski umieszcza wprawdzie praojczyznę Słowian przy ujściu Wisły, ale głównie wybitny dar kombinacyjny Szan. autora stara się ugruntować tę hypotezę, por. niżej recenzję książki Czekanowskiego. W przeciwieństwie do tych niedostatecznie ugruntowanych przypuszczeń jest wielki czas ściśle objektywnie i na danych, zupełnie pewnych — o ile notabene o pewności w tak trudnych zagadnieniach może być mowa — oprzeć wnioski i rozumowania o zaludnieniu przedhistorycznem ziem w dorzeczu Wisły.

Otóż nauka niemiecka opiera się głównie na Tacycie i pisarzach rzymsko-greckich, mniej lub więcej jemu współczesnych. Przy całym zresztą szacunku dla tych autorów, a w szczególności dla Tacyta, należy z naciskiem podkreślić, że autor ten (i jemu współcześni), nie miał i nie mógł mieć ścisłych wiadomości o stosunkach etnicznych w dorzeczu Wisły i Odry. Trzeba sobie uprzytomnić fakt, że Rzymianie (i Grecy) kilka wieków wprawiali się w oznaczaniu różnicy pomiędzy Germanami i Celtami i koniec końców do dziś dnia nie jesteśmy pewni narodowości niektórych ze szczepów, podawanych względnie uważanych za German względnie za Celtów (Bastarni!). A przecież ci ostatni byli przy ujściu Dunaju, więc tak blisko świata klasycznego! Powtóre Rzymianie i Grecy walczyli kilkakrotnie z Celtami i Germanami. Tymczasem Słowian Rzymianie w większej masie nigdy nie widzieli, nie widział ich także — Tacyt, a w decydującym rozdziale, który o nich informuje, zupełnie wyraźnie zaznacza, że ich zalicza do German! Jest poprostu niepojęte, jak można tego rodzaju świadectwa uważać za dokument etniczny! Do uwag tedy, które na ten temat podali Łęgowski i Rudnicki, w SO. III./IV.—VII. a które Cze-

kanowskiemu nie były znane, należy jeszcze raz in extenso przytoczyć świadectwo Tacyta w 46. rozdziale Germanji, aby położyć kres powoływaniu się na to zupełnie nie kompetentne świadectwo. Mówi tedy Tacyt:

„Hic (t. j. gdzie?) Suebiae finis. Peucinorum Venedorumque et Fennorum nationes Germanis an Sarmatis adscribam dubito, quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone cultu, sed ac domiciliis ut Germani agunt. Sordes omnium ac torpor ora procerum conubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum foedantur. Venedi multum ex moribus traxerunt; nam quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur latrociniis pererrant. hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia et domos figunt et scuta gestant et pedum usu et pernicitate gaudent: quae omnia diversa Sarmatis sunt in plaustro equoque viventibus".

Analiza tego tekstu ustala przedewszystkiem, że *Peucini = Bastarnae* z większą stanowczością są zaliczani przez Tacyta do German, aniżeli do Sarmatów, bo wylicza cechy germańskie Peucinów—Bastarnów: 1. sermo; 2. cultus; 3. domicilia. Wprawdzie nie są to stanowcze cechy, ale zwłaszcza sermo dużo daje uprawnień do twierdzenia, że *Bastarnae* to Germanie. Najzupełniej inaczej ma się rzecz z *Venedi:* ani jednej cechy ściśle etnicznej Tacyt nie przytoczył, bo to, że: 1. scuta gestant; 2. pedum usu et pernicitate gaudent; 3. domos figunt — są cechami w Europie rzymsko-greckiej i pozarzymsko-greckiej tak powszechnemi, że mogą się stosować do: Celtów, German, Daków, Traków etc. Prócz tego Tacyt jeszcze zauważa, że „Venedi multum ex movibus (Sarmatarum) traxerunt", uzasadnieniem zaś tego twierdzenia jest zdanie: „nam quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur latrociniis pererrant..." Cóż z tego wynika? Oto tylko i jedynie to, że *Venedi* w sąsiedztwie Sarmatów do nich się trochę upodobnili w sposobie rozbójniczego trybu życia. Nawet ten wniosek idzie zadaleko, boć na pograniczach ludów dzikich, napół cywilizowanych zjawisko to jest stałe. Przecież o kozakach siczowych w XVII. wieku, a nawet jeszcze później możnaby się podobnie wyrazić, tak samo możnaby scharakteryzować

Tatarów krymskich i budziackich jeszcze w XVIII. wieku, a czerwonoskórych i białych w Ameryce do dziś dnia! Czyż w tem się można dopatrywać specjalniejszej cechy etnicznej? Co się zaś tyczy określenia „domos figunt“ należy przypomnieć etymologję wyrazu *wieża* ≦ **vez-i̯a* : stc. *vezą*, pols. *wiozę*, *wieść*, oznaczający pierwotnie «namiot» i wskazujący na to, że życie Słowian właśnie także w pewnym okresie ich życia upływało „in plaustro", a może i „equoque". Ten sposób życia może się nawet dłużej uchował na pograniczu sarmacko-słowiańskiem. I on wogólności nie może być uważany za cechę, wyróżniającą etnicznie Słowian od Sarmatów. Podobnie i fakt „domos figunt“ nie może być uważany za dostateczny etnicznie, aby *Venedi* zostali zaliczeni „inter Germanos", jak chce Tacyt!

Cóż tedy właściwie z tekstu Tacytowego wynika? Wnioski dadzą się streścić w następujących punktach:

1. Informatorami Tacyta, względnie informatorami jego informatorów musieli być Germanie; świadectwem tego zupełnie pewnem jest nazwa *Venedi*, która w tej postaci jest niewątpliwie wyrazem germańskim, ale tylko f o n e t y c z n i e. Co się zaś tyczy jej budowy sufiksalnej i pierwiastka, to może ona być wyrazem równie dobrze słowiańskim, specjalnie lechickim, względnie najwyżej zachodnio-słowiańskim ze względu na to, że przedewszystkiem Zachodni Słowianie wzgl. Lechici stykali się z Germanami, albo też indoeuropejskim wogóle. Jego budowa bowiem zawiera pierwiastek **Ven-*, który się da w alternantach apofonicznych wykazać na terenach lechickich **Von-* ‖ **Van-* ‖ **i̯un-* ‖ **i̯in-* z dawniejszych **u̯en-* **u̯on-* **u̯ōn*, *(*i̯*)*eu̯n-*, *(*i̯*)*eu̯on*, jak na to wskazałem w SO. V. 468 i nss. oraz SO. VII. 500 i nss.

2. W czasach Tacyta Rzymianie poczynali sobie niejasno zdawać sprawę, że *Venedi* są jakimiś innymi Germanami («inter Germanos potius referuntur»!) aniżeli Germanie, normalnie Rzymianom znani. Ci «Germani-*Venedi*», jakby się można wyrazić, wykazywali znaczne podobieństwa do German, a jednak byli czemś dla Rzymian innem; czem jednak owi *Venedi* byli, Rzymianie nie wiedzieli i nie zdawali sobie z tego sprawy. Jak to przypomina podobny proces po-

znawczy u Rzymian, kiedy chodziło o stosunek Celtów do German! Przecież i Germanie byli uważani długi czas za Celtów! Nic też dziwnego, że czasem uważali Słowian *(Windos)* za *Indos;* por. SO. V. 522. VII. 377.

3. Różnica cywilizacyjna pomiędzy Sarmatami a *Venedi* wydawała się Rzymianom bardziej bijąca w oczy i dlatego Tacyt ściślej *Venedi* odróżnia od Sarmatów aniżeli od German.

4. Z tego wszystkiego wynika, że w epoce Tacyta Rzymianie znajdowali się na drodze do wyodrębnienia szczepów słowiańskich od German, Sarmatów i Fennów. Wyróżnienie to jednak było niejasne i opierało się przedewszystkiem na informacjach pośrednich, branych od German. Właściwe cechy etniczne Słowian wogóle nie zostały zaobserwowane, a raczej tylko te cechy, które ich zbliżały do German albo do Sarmatów, t. zn. że właściwie Rzymianie w epoce Tacyta wiedzieli o *Wenedach,* ale ich nie znali, o ich języku np. nic a nic nie wiedzieli, a w każdym razie mniej niż o języku np. Aestiów.

5. Co w oczach Tacyta kazało wyodrębnić Wenedów od German, skoro oni „potius inter Germanos referuntur", jeśli Tacyt rozważa ich sposób życia? Otóż wydaje się, że wyodrębniała ich tylko n i e z a l e ż n o ś ć polityczna, t. j. jakiś stopień szczepowo-państwowej samodzielności, boć przecież Tacyt nic nie mówi ani o ich języku ani o jakichś intymniejszych cechach etnicznych; tego bowiem wszystkiego nie znał. Stąd wynika jednak wniosek, że Wenedów niesamodzielnych, zależnych, podległych np. Germanom Tacyt wogóleby nie wyróżnił, bo w jego oczach oni niewątpliwymi byliby Germanami, skoro i niezależni „potius inter Germanos referuntur". Z tekstu Tacyta może tedy wynikać, że byli *Venedi,* podlegli np. Germanom, których Tacyt od tych ostatnich nie rozróżnia wogóle. Podobnie przecież się dzieje na pograniczu germańsko-celtyckiem, gdy to jest rzeczą niepewną, które szczepy są celtyckie, a które germańskie, nawet do dziś dnia po licznych badaniach specjalnych.

6. Co się tyczy geograficznego umieszczenia Venedów Tacyt niewiele daje określeń. Bo „hic Suebiae finis" zupełnie nic nie mówi. Z poprzednich danych, na które właśnie wskazuje

owo *Hic* wynikałoby, że *Suebia* obejmuje: *Suiones* i *Sitones*, a ponieważ „*Aestiorum gentes*, quibus situs habitusque Sueborum", więc gdzieś około Aestiów należałoby się spodziewać końca Suebji Tacytowej. Są to jednak wszystko niegeograficzne pojęcia. Także „dextro Suebici maris" (o Aestiach), jest czemś zbyt nieokreślonem, aby na tem można budować wnioski o tem, które przestrzenie zajmowali *Venedi*. Na pewno można tylko jedno powiedzieć, że *Venedi* Tacyta sąsiadowali ze Suebją, z Peukinami i Fennami. Ponieważ Tacyt o rzece Albis t y l k o s ł y s z a ł («in Hermunduris Albis oritur, flumen inclutum et notum olim; nunc tantum auditur»[28]), więc możnaby powiedzieć, że jego Suebja tam się kończy, gdzie właśnie przypuszczalnie płynie *Albis*, a co dalej jest nie wiedział. Ze zdania zaś, że „Germania... a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur" wynikałoby, że od n i e z n a n e g o biegu Albis aż po Daków i Sarmatów znajdowały się ludy Tacytowi nieznane. Mogli to być Słowianie, sąsiedzi właśnie Sarmatów, jak z jego 46 rozdziału wynika. Ten nieznany bieg rzeki *Albis* zapewne zaczynał się na północ od jej przełomu przez góry Sudeckie, może w okolicach rozpoczynających się błot, poniżej ujścia Soły (= Saale). Okolice bowiem górnego dorzecza *Albis* opisuje Tacyt dokładniej, zaś dorzecze jej dolne jest właściwie prawie mu nieznane. Możnaby więc twierdzić, że «montium iugum», dzielące Suebję — to Sudety, poza któremi w bliskości gór Sudeckich i Rudaw (Erzgebirge) «latissime patet Lugiorum nomen». «Trans Lugios Gotones regnantur, paulo iam adductius quam ceterae Germanorum gentes»... Zdanie to jest charakterystyczne przez użycie wyrazu „regnantur". Wyraz ten zdaje się został użyty jedyny raz przy opisywaniu siedzib ludów germańskich przez Tacyta. Czy ten wyraz tylko ma zadanie stylistycznej „varietas"? Sprzeciwia się temu wyrażenie *paulo adductius* „nieco surowiej", które jest już wyraźną wskazówką, iż wyraz *regnantur* został użyty przez Tacyta celowo. Jeśli ten wniosek jest dozwolony, to widocznie Tacyt wiedział ze słyszenia, że takiej równości

---

[28]) por. Łęgowski SO. V. 261.

i swobody jak gdzieindziej u German, nie było u Gotonów. Wyjaśnić to można tak, że *Gotones* rządzili ludami podbitemi i skutkiem tego przedział był w ich państwie wyraźniejszy co do uprawnień politycznych poszczególnych odłamów etnicznych. Właśnie nasuwa się możliwość, że temi podbitemi ludami byli Słowianie i że to gocki wyraz Tacytowa nazwa *Venedi*, zapożyczony ze słowiańskiego (najpewniej lechickiego), **Ven-et-es*, lub **Ven-et-oi*. Jeśli zważymy, że zachodzi możliwość, jak wskazałem na to w SO. VII. 453—504, iż termin **Ven-e-to-s* tkwi w dorzeczu Warnowy we wschodniej Meklenburgji z dawien dawna i że tam zapewne jest źródło jego powstania, to umieszczenie przez Tacyta *Gotones* bezpośrednio w sąsiedztwie ludu *Rugii* miałoby swój sens, oczywiście w tym razie, o ile nazwy *Rugii* i wyspy *Rugja* istotnie mają z sobą coś wspólnego. Trzeba przytem zaznaczyć, że *Gotones* mogli równie dobrze siedzieć (w niewielkiej ilości!) nad Warnową, czy gdzieś w pobliżu, jak nad ujściem Wisły lub w Prusach Wschodnich, gdyż był to podobnie rozbójniczy lud, jak i późniejsi Normanie, czy Warzęgowie, awanturujący się i rozbójniczący na Bałtyku, w Anglji, Normandji francuskiej, Sycylji, Bizancjum, Kijowie, Nowogrodzie Wielkim i t. d. Goci w czasach około narodzenia Chrystusa czynili to samo na mniejszą skalę — tylko na Bałtyku i jego wybrzeżach. Jest rzeczą zupełnie pozbawioną krytycznego zmysłu traktować napisy *Gotones*, Γαῦται etc. jako dowody na z w a r t e obszary etniczne Gotów itd. A tak stale czyni nauka niemiecka! Jest to coś podobnego, jakgdyby ktoś z notatek o Normanach, Rusach, Warzęgach itd. we Francji, Sycylji, Anglji, Rusi itd. wnioskował, że te notatki, względnie napisy na mapach wskazują na jednolity obszar etniczny wymienionych szczepów.

W sąsiedztwie *Rugii* pomieszcza Tacyt lud *Lemovii*, który wydaje się mieć nazwę słowiańską z pierwiastkiem **lem-*, rozszerzonym zapomocą sufiksu *-ou-*. Sufiks ten z determinatywem *-z-* występuje też w nazwie szczepu czeskiego *Lemuzi*, por. też nazwy miejscowe polskie *Łomazy*, *Łomża*[29])

---

[29]) A. B r ü c k n e r Slavia 214.

itp. przyczem oczywiście *Łomża* ≤ **Łom-ъz-i̯a* zawiera ten sam sufiks, co czescy *Lemuzi* ≤ **Lem-ouz-*. Zatem Tacytowi *Lemovii* ≤ słow. (lechickie?) **Lem-ou̯-i̯o-* «krajacze, rataje» (?), por. *lem-iesz* «nóż u pługa, odcinający ziemię». Podobne znaczenie posiada zapewne i nazwa czeska *Lemuzi*. Sytuacja byłaby zatem taka, że Gocka kolonja gdzieś w pobliżu Rugji osiadła i handlowała a może i rabowała płody rolników słowiańskich, podbiwszy niektórych z nich i panując nad nimi «paulo adductius». Tych właśnie podbitych Wenedów nie umiał odróżnić Tacyt od German, śladem tego jednak podboju są i n n e stosunki polityczne, scharakteryzowane przez Tacyta wyrażeniem «paulo adductius». *Lemovii* mogli siedzieć przy ujściu Odry, gdzie według K o s t r z e w s k i e g o SO. VI. 276—86 są mocne korzenie kultury «przedłużyckiej» i «łużyckiej» (II. okres bronzu).

W takim stanie rzeczy, skoro tak niewiele można polegać na geograficznych danych Tacyta, jest bardzo wskazane opierać się na tem, co przedstawia większą geograficzną pewność. Otóż znaczny stopień pewności mają nazwy geograficzne. Zadaniem tedy być musi, aby ich cały zapas poddać ścisłej rewizji i starać się ustalić, czy i które z nich są słowiańskie, czy i które są germańskie, ewentualnie jakieś inne. W każdym razie obecnie można na pewno twierdzić, że jest legendą, która musi być pogrzebana, jakoby przeważająca większość nazw geograficznych z dorzecza Wisły i Odry miała charakter germański. Owszem w całym szeregu wypadków dało się udowodnić, że te nazwy noszą w swojem ciele wyraźne piętna słowiańskiego pochodzenia. Szczególnie płodnym w następstwa okazuje się wyłuskanie pierwiastka **(s)u̯eid-* w nazwach dorzecza Wisły i poza nią. Siedliskiem jednak, z którego rozeszły się te nazwy, jest zapewne Wisła, ponieważ w jej dorzeczu względnie w pobliżu niego nazwy, od tego pierwiastka utworzone, są najliczniejsze i najwięcej wykazują s t a r s z y c h oboczności. Oboczności te dadzą się pojąć t y l k o i j e d y n i e z punktu widzenia s ł o w i a ń s k o ś c i tych nazw, t. zn. że one wykazują t a k i e cechy w swej fonetyce i budowie, jakie zwykliśmy w nauce językoznawczej przypisywać wyodrębniającym

się z masy indoeuropejskiej językom słowiańskim, ściślej mówiąc, lechickim. Ten fakt walnie przemawia za tem, że w dorzeczu Wisły utworzył się pralud słowiański i stąd się rozszedł na wschód i na zachód, na północ i południe. Ustalenie przezemnie w SO. VII. 453—504 faktu, że zapewne punktem wyjścia denominacji *Venedi* t. zn. fonetycznie germańskiej, jest dorzecze rzeki Warnowy we wschodniej Meklenburgji jeszcze nie zawiera w sobie implicite twierdzenia, że wschodnia Meklenburgja jest praojczyzną Słowian. Wypadek to dziwny i ciekawy, ale może poprostu polegać na tem, że jakiś szczep słowiański, dokładniej mówiąc, lechicki został wypchnięty np. I lub II wieku przed Chryst. czy nieco później do okolic nad Warnową przez lądujących ze Skandynawji German (Gotów, Rugów, Langobardów, etc.) i tam się utrzymał czas dłuższy. Posiadał on nazwę własną **Venet-o-s*, którą przejęli Germanie i potem przenieśli na wszystkich, znanych sobie Słowian t. zn. przedewszystkiem na Lechitów i wogóle Słowian Zachodnich. Szczep ten może nawet następnie uległ germanizacji i nie doczekał się wtórnej inwazji słowiańskiej aż po ujście Łaby. Z takiego ujęcia rzeczy wynikałoby, że Tacyt, pisząc o *Venedi*, miał zapewne głównie Słowian Zachodnich na myśli i dlatego u niego „(Venedi) potius inter Germanos referuntur", bo sąsiedzi ci musieli mieć wiele wspólnych rysów. Wreszcie i dzisiejszy cały wschód Niemiec składa się przeważnie z potomków dawnych Lechitów.

MIKOŁAJ RUDNICKI.

Vidivarii Jordanesa.

Według Jordanesa Get. 5. 17. *Vidivarii* siedzą na wyspach, utworzonych przez ramiona Wisły. Odróżnia on ich od Aestii, a opisuje tak: „Qui *Vidivarii* ex diversis nationibus ac si in unum asylum collecti sunt et gentem fecisse noscuntur". Według R. Mucha (Reallexikon d. germ. Ak. IV. 418) są to resztki szczepów wschodniogermańskich, które szukały schronienia w delcie Wisły i tu się połączyły w nowy związek. Przed kim mianowicie szukały one schronienia?

Według tegoż autora nazwa jest niewątpliwie germańska i przynależy do grupy nazw na *-varii*, a po gocku brzmiałaby **Widuwarjōs* «Waldbewohner». Nazwę tę zestawia Much z gockiem imieniem *Vidigoia* ≦ **Widugauja* «Bewohner des Waldgaues". Kraina ta zwała się w XIII wieku *Widland (Witland, Withland)*, a u Wulfstana *Witland* «Waldland». Pisownia Wulfstana przez *-t-* a nie przez *-d-* nie przeczy germańskości nazwy, jak myśli Müllenhoff DA. 2. 347., ponieważ nazwa ta dostała się do Wulfstana z ust obcych t. j. słowiańskich. Przypomina Much łotewską nazwę Inflant *Widsemme*, która ma swój fiński odpowiednik w postaci *Widumaa* (= Widuland). Ostatecznie na dnie tych nazw leży germ. *widu-* «Wald, Holz, Baum», odpowiadające lit. *vidùs* «Mitte, Inneres».

M. Schönfeld[1]) uważa *Vidi-varii* za «eine hybride Bildung: ein baltogermanischer Name» ze względu na łotewskie *Widsemme*. Identyfikuje on ich jednak z Gepidami l. c. 288.

Jest rzeczą zupełnie pewną, a przynajmniej wszyscy się na to godzą, że *Vidi-varii* siedzieli w delcie Wiślanej t. zn.

---

[1]) Wb. der altgerm. Personen- u. Völkernamen. Heidelberg. 1911, str. 264.

tam, gdzie w czasach bezpośrednio po odejściu German znajdują się słowiańscy Lechici. Otóż niema dotychczas żadnej próby, aby tę nazwę związać etymologicznie z językami lechickiemi. Powtóre zastanawia także fakt, że i Much i Schönfeld wcale nie starają się związać nazwę *Vidivarii* z tym materjałem językowym, który na miejscu t. j. w delcie Wiślanej, względnie w jej pobliżu się pojawia, co przecież jest bezsprzecznie rzeczą najnaturalniejszą. Owszem Much odrazu przytacza bohaterskiego Gota *Vidigoia*, oraz łotewską *Widsemme* i fińską *Widumaa*, a Schönfeld tak samo, tylko *Widsemme* uważa za postać staro-pruską. Gerullis[2]) takiej nazwy staropruskiej nie przytacza, zatem informacja Schönfelda zdaje się polegać na pomyłce.

Wobec tego należy zauważyć, że bohaterska Walhalla niewątpliwie jest zjawiskiem pociągającem, ale w danym związku należy się naprzód zastanowić, czy ze zwykłych miejscowych elementów nie da się ta nazwa wyjaśnić. Otóż pokrewnemi nazwami są niewątpliwie następujące: kasz. *Vīdlәno* = literackie *Widlino*, obwód dom., pow. Kartuzy, woj. pomorskie; *Vīdnw* g^{u}*òra* = literackie *Widna Góra*, osada przynależna do Podjaz, pow. Kartuzy; *Vīdńica* = literackie *Widnica* os. przynależna do Szopy, pow. Kartuzy; *Vīdno* = literackie *Widno* (laskowskie), os. przynależna do Laski, pow. Chojnice; *Vīdno* = literackie *Widno* (przymuszewskie), os. i leśnictwo przynależne do Przymuszewa, pow. Chojnice; *Vĭdow*^{u}*o* = literackie *Widowo*, os. przynależna do Koślinek, pow. Puck. Oczywiście nazwy te zawierają przedlechicki pierwiastek **(s)veid-*, a jego alternacja z krótkiem *ĭ*, t. zn. z lech. ь da się stwierdzić w nazwach; *Vʒïʒe*, kilka wsi i jezioro w powiatach chojnickim i kościerskim, oraz zapewne w nazwie *Wedlәnә* = literackie *Wedliny*, osada przynależna do Sławutowka, pow. Puck. **Vedlәnә* ≦ **Vъd-ъl-iny* ≦ **Vьd-ъl-iny* z przejściem ь ≧ ъ takiem samem, jak w ros. *tonkij* pols. *cienki*, może nawet nie bez wpływu następującego twardego przedniojęzykowego *-d-*, które w tym razie okazałoby taki sam wpływ jak w dialekcie drzewiańskich Połabian.

[2]) Altpreussische Ortsnam. Berlin u. Leipzig 1922.

Wyżej SO. VIII. od tego samego pierwiastka wywodzę nazwę *Wisły* i wszystkich pokrewnych wód, jak *Wda* etc. a w SO. VI. już wyprowadziłem nazwę jeziora *Wdzice* (1648), *Wdzidze*, z obocznemi nazwami *Videncze*, *Vydencz* etc. Taką samą formacją jak *Wieck* — (1. jezioro przy Śluzie, pow. Bytów, zniemczone *Wetzke-See*, z którego wypływa rzeka *Wda*; 2. jezioro, zniemczone *Wiecker-See*, pogranicze pow. Starogard i Chojnice; 3. wieś, leżąca nad tem jeziorem, pow. Starogard) — posiada także *V̇ick*, *V̇ick^{u}o* = literackie *Wick*, ws. powiat Lęborg, zniemczone *Vietzig*[3]). Mianowicie bowiem *Wieck* ≦ **Vьd-ьskъ*, **Vьdьska*, t. zn. **Vzesk* = literackie **Wdziesk*, *V̇edska* = **V̇ecka* = literackie *Wiecka*, do czego dorobiono nowy nomt. sg. *Wieck*; *V̇ick*, *V̇ick^{u}o* natomiast ma praformę **Veid-ьskъ*, **Veid-ьsko*, które w następstwie rozwoju fonetycznego dało **Vidsk* ≧ *Vick*. Formacja zatem *Wieck* pochodzi od pierwiastka lechickiego **(s)vьd-*, a *Wick* od pierwiastka **(s)vid-*.

Nazwy od tego pnia powtarzają się i nadal na zachód aż do Odry, jak to się można z góry spodziewać. I tak P e r l b a c h, Pomerell. Ub. str. 517 wymienia *Vietzker See*, z którego wypływa *Glawnitz*, zniemczone z pomorskiego *Glouenitza* (Zambur... princeps Ruyanorum pod r. 1301). Oczywiście *Vietzker (-See)* ≦ *Vid-ьskъ*. Powtóre pod **Słovą* (por. SO. VII. 482.) = zniemczone *Schlawe* jest wieś *Wyck (Wich)*, jak ją pisze P e r l b a c h l. c. w rejestrze, a która jest pisana str. 127 nr. 151. r. 1253 *Wich* (Barnim et Wartislaus, Demmin); 190. nr. 235 r. 1268 (Wartislaus, dux Pomeranorum, Gdańsk) *Wich*; 196. nr. 239 r. 1269 *Wich* (Mestwinus... dux Pomeranorum, Słupsk); 201. nr. 246 r. 1271 *Wich* (Vitzlaus... Rugianorum princeps, *Słowa); 223 nr. 269 r. 1275 *Wich* (Wvizlaus... Rugianorum princeps, in Novo Campo); 226 nr. 270 r. 1275 *Wich* (Mestwinus... dux Pomeranorum); 413 nr. 462 r. 1290 *Wich* (Mestwinus... dux Pomeranie); 583 nr. 662 r. 1308 *Wich*

---

[3]) Dr. F. L o r e n t z, Polskie i kaszubskie nazwy miejscowości na Pomorzu kaszubskiem str. 109, 108, 153, nr. 1579, 1580, 1594—1599, 2275, Poznań 1922. Nakł. Inst. Zachodn.-słow.

(Otto et Woldemarus ...Brandenburgenses, Lusatie et de Landesbergk marchiones).

Jest rzeczą zupełnie metodycznie uzasadnioną, aby materjał językowy stary porównywać przedewszystkiem z tym materjałem, który jest na tem samem miejscu w czasach późniejszych i który jest z tego powodu bardziej pewny od prastarych, często niedokładnych zapisów. Jeśli tedy są dane historyczne, którym zdają się wszyscy wierzyć, że *Vidi-varii* mieszkali w delcie Wiślanej, to nazwy o tym samym pierwiastku, występujące w sąsiedztwie delty Wiślanej, względnie n a n i e j samej, przedewszystkiem się nadają do objaśnienia niejasnej nazwy starej. Jeśli się to nie uda, można wciągnąć niebardzo oddalone łotewskie, względnie fińskie wyrazy a dopiero na samym końcu germańskie, zwłaszcza bajeczne. Okazuje się zaś, że nawet w obrębie właśnie tej delty Wiślanej, a także w jej bezpośredniem sąsiedztwie pierwiastek nazwy *Vidi-varii* występuje zupełnie na pewno. Jak bowiem wskazałem na to w SO. VI. 313 inss., por. też wyżej (SO. VIII.) nazwa *Wisły* znakomicie się da wywieść z dawniejszej formacji **Veid-tła*, a nazwa potoku *Striessbach* (por. SO. VII. 258.), z pomorskiego **Vistřica*, **Vstřica* z dawniejszego **Veid-tr-ica*, **Vьd-tr-ica*. Jest tedy wszelka podstawa sądzić, że p i e r w i a s t e k *Vidi-* w nazwie *Vidi-varii* jest t y m s a m y m p i e r w i a s t k i e m, który się pojawia w sąsiedztwie bezpośredniem tego ludu, ewentualnie także na terenach, na których on przebywał.

Istotnie można przyjąć, że końcówka *-varii* jest sufiksem etnicznym germańskim, który jest poświadczony w etnikach germańskich dość obficie, por. u S c h ö n f e l d a l. c. zestawienie na str. 308. Zwłaszcza zaleca to przypuszczenie okoliczność, że Jordanes, przez którego ta nazwa została zapisana albo sam był germaninem (Gotem) albo przynajmniej informacje swoje czerpał z otoczenia germańskiego, względnie, że jego informatorzy byli Germanami. Co się zaś tyczy samego pierwiastka, to jego przynależność etniczna oraz znaczenie ustalone zostało wyżej SO. VIII. i cytowana tam literatura. Jest to zatem rdzeń lechicki, pomorski, polski,

ten sam, który występuje u źródeł Wisły, w jej dorzeczu, w dorzeczu Warty i Odry, jak i przy ujściach wymienionych rzek. Z tegoby wynikało, że jeśli *Vidi-varii* byli istotnie mieszańcami z różnych narodów, to składali się oni z German, Lechitów i Starych Prusów. Ze względu jednak na to, że nazwa ich jest w pierwiastku lechicką, zdaje się wypływać wniosek, że w okresie utworzenia się tej nazwy oraz jej trwania przewagę etniczno-językową posiadali Lechici. Oni zapewne także zasymilowali językowo tak pozostających tam German, jak i Starych Prusów. Wniosek ten wynikać się zdaje stąd, iż pierwiastek, tkwiący w ich nazwie, utrzymał się aż do dnia dzisiejszego tak w delcie Wisły, jak i w bezpośredniem jej sąsiedztwie. Natomiast w niedalekim Elblągu t. j. na jego terenie, widocznie uzyskali przewagę Germanie, skoro germański wyraz się tam utrzymał zwycięsko.

Co znaczyło *Vidi-varii*? Abstrahując od germańskiego zapewne sufiksu *-varii*, możemy tylko mówić o rdzeniu *Vidi-*. Według wszelkiego prawdopodobieństwa rdzeń ten reprezentuje pień na *-i* t. j. pralechickie **vidi-*, bo w takim właśnie kształcie pojawiają się pnie na: *-i-* jako pierwsze człony złożenia, por. *noc-leg* ≤ **nokti-legъ*. Zdaje się tedy, że ówczesny kształt omawianego rdzenia lechickiego był **Vidi-* w nomt. sg. **Vidi-s*, może już z tendencją przejścia w **Vьdь*, coby dało późniejszą odmianę **Wiedź, Wdzi* i t. d. Otóż na Polesiu pow. Pińsk jest rzeczka *Wieć* «drobny, prawy dopływ rzeki Bobryk, w gminie Dobrosławka, powstaje z bagnistego potoku Muraziczna»[4]; pod Muraziczna (ib. VI. 809) żadnej nowej informacji niema.

Jest wprawdzie możliwe, że *Wieć* = *Wiedź* zwłaszcza, że notatka pochodzi od niefachowca Jelskiego, ale pewności co do tego mieć nie można, aczkolwiek tamże I. 267 sv. *Bobryk*, Jelski napisał *Wiślica*, pr. d. rzeki Bobryk l. d. Przypeci. Stąd wynikałoby, że *Wieć* ma inną nazwę, mianowicie *Wiślica*, a więc, że *Wieć* = **Wiedź* i że ma ten sam rdzeń, co *Wiślica*. Ale zadowolimy się rekonstrukcją **Vьdь*, względnie

---

[4]) Sł. geogr. XIII. 297.

**Vidis*. Znaczenie tego rzeczownika zapewne było takie same, jak rzeczownika **Vьd-a* «ciecz, rzeka», albo «wilgoć, ziemia wilgotna, gęste wysychające bagno, tereny zalewowe rzeki itp.» por. wyrażenie *widne pole*, w SO. VI. 332. Znaczenie takie dla delty Wiślanej szczególnie się w owych czasach nadawało. Tak tedy, *Vidi-varii* = «mieszkańcy bagnisk, zalewowych terenów rzecznych i morskich», por. nazwy słowiańskie w rodzaju: *Bużanie, Rzeczanie, Wiślanie, Pińczuki* i *Pina* «rzeka w Pińszczyźnie», oraz zanotowaną w greckiej literaturze nazwę szczepu słowiańskiego Σαγουδάτοι (Żywot św. Demotriosa), Σαγουδάοι (Anna Komnena), Σαγουδάτοι (Jan Komeniates). Niejasną w tej nazwie jest tylko końcówka -ατ-οι, którą jednak ze względu na oboczne Σαγουδάοι możnaby uważać za grecką. W tym razie postać Σαγουδά-οι byłaby najbliższą faktycznej nazwie słowiańskiej. Wtedy grupę Σαγουδα- należałoby utożsamić ze słow. **Za-guda-*, gdzie **guda-* byłaby oboczną postacią do **gъd-a*, por. SO. VI. 348 inss. Ponieważ **Gda* = *Gwda* zwała się także **Gudą*, pisaną *Chuda* etc., więc nawet nie jest niemożliwością, że szczep słowiański Σαγουδάοι pochodzi z okolic nad *Gwdą* = **Gdą* = **Gudą*. W przypuszczeniu tem niema nic nadzwyczajnego: jeśli Goci zawędrowali z południowej Szwecji przez Dunaj aż do Galji, to szczep prasłowiański z nad **Gudy* = *Gwdy* mógł także dojść aż pod Saloniki i tam osiąść, wyrzucony z pierwotnych siedzib właśnie przez rozbójniczych German.

Z prac poprzednich, pomieszczonych zwłaszcza w SO. VI. oraz SO. VII. 358—64 jakoteż z pracy wyżej SO. VIII. wynika zupełnie jasno, że w całem dorzeczu Wisły i Odry występują nazwy od pierwiastka **(s)veid-* w najrozmaitszych rozszerzeniach sufiksalnych tak pierwotnych jak i drugorzędnych. W nazwie *Vidi-varii* mieściłby się pień na: *-i-*, któryby charakteryzował deltę Wiślaną, jako kraj wilgotny, wodnisty, zalewany rzeką Wisłą, jej licznemi dopływami, jak **Vьstrą* ‖ **Vistrą* (= zniemczone dzisiejsze *Striessbach*), Radunią etc. Ten charakter nazwy nadzwyczajnie rzeczowo się zgadza z istotnym stanem rzeczy; taka sama przecież charakterystyka okolic ujściowych Wisły jest zawarta w nazwie

Gdańsk, jak to z prac, ogłoszonych na ten temat w ostatniem dziesięcioleciu najzupełniej jasno wynika, por. ostatnio M. Rudnicki SO. VI. 353 inss. oraz cytowaną tam literaturę. Co szczególnie zwraca uwagę, to właśnie fakt, że w delcie *Wisły*, obok nazwy tej właśnie rzeki, występują derywaty od niej w starych dokumentach, jak *Wislina* dok. *Wyslina* (Perlbach. PM. UB. nr. 660, str. 582) r. 1308. (Wladislaus... dux Cracovie... heres tocius regni Polonie, Kraków). «Wasserlauf u. Dorf in Danziger Werder» (Perlbach ib. 633, 649); *Wislina* str. 599, nr. 680 *Wislina* r. 1310 (Jacobus castellanus, filius Unyslai, Malbork); *Wyslina* str. 600, nr. 681, r. 1310, (tenże, tamże). Gdy zaś te wszystkie derywaty razem z nazwą *Wisła* mają charakter lechicki, to jest wszelka podstawa twierdzić, że i pierwiastek **Vidi-* w nazwie *Vidi-varii* jest także lechickiego pochodzenia, a zatem daje świadectwo o lechickości swoich przedstawicieli, względnie właścicieli.

Przypuszczalne lechickie, wzgl. prasłowiańskie **Vьdь* albo jeszcze **Vidi-s* odmieniało się jako pień na: *-i*, a zatem posiadało wzorzec następujący: **Vьdь* ≦ **Vidi-s*, gen. **Vьdi* ≦ **Videīs*; dat. **Vьdi* ≦ **Videi-ai*; acc. **Vьdь* ≦ **Vidi-m*; voc. **Vьdi* ≦ **Videi*; instr. **Vьdьmь* albo **Vьdь-(jǫ)* ≦ **Vidi-mi*, albo **Vidi-m?*; loc. **Vьdi* ≦ **Vidēi*. Tak tedy dla obcojęzykowego Germanina, jakim zapewne był sam Jordanes, ewentualnie musiał być jego informator, postać pierwiastka *Vidi-* dla derywacji zapomocą sufiksu *-varii*, nazwy ludu, siedzącego w krainie **Vьdь*, względnie jeszcze **Vidi-s*, musiała się przedstawiać jako zupełnie naturalna, a właściwie jedyna. Etymologja nazwy *Vidi-varii* jest dalszym nowym argumentem na korzyść zasiedzenia szczepów słowiańskich, wzgl. lechickich przy ujściu Wisły, a Οὐενεδικός κόλπος Ptolomeusza nabiera cech coraz bardziej rzeczywistej, trafnej informacji.

Na końcu należy zaznaczyć, że w danym związku łotewskie *Widsemme* oraz fińskie *Widumaa* najlepiej zostawić na boku. Nie jest jednak rzeczą wyłączoną, że łot. *Wid-* jest tego samego pochodzenia, co słow. względnie lechickie **Vid-*. Do Łotwy, zwłaszcza przy ujściu Dźwiny, określenie «wilgotna ziemia» z pewnością lepiej dopada aniżeli «lesista»

podobnie jak i *Żmudź*, do lit. *žẽmas* «nizki», ma nazwę od położenia na płaskiem wybrzeżu morskiem w przeciwieństwie do *Aukštotė* = właściwa Litwa, położona wyżej. Wszystkie bowiem te krainy t. j. przy ujściu Wisły i przy ujściu Niemna i wyżej, jak też i przy ujściach Dźwiny były bagniste, wilgotne, bo stale ulegały zalewom nieuregulowanych a potężnych a w pewnych okresach niezwykle obfitych we wodę rzek.

J. MORAWSKI

Polono-Romanica

Etymologje romańsko-polskie.

Pracując nad wyrazami i żywiołami romańskiemi w języku polskim, zmuszony byłem niejednokrotnie poddać ściślejszej kontroli etymologje słów polskich, rzekomo lub istotnie pochodzących z romańszczyzny. Słowniki, z których czerpałem materjały swoje, dały mi pochop do niniejszych uwag.

Przedewszystkiem należy się upewnić, czy dany wyraz wogóle istnieje, i ustalić pierwotną jego postać i znaczenie. Zdarza się bowiem, że wyraz, zwłaszcza zapożyczony z obcego języka, bywa przekręcany przez kopistę lub zecera (co nieraz trudno rozstrzygnąć). Słownik Lindego[1] podaje według Troca wyraz *aniwersant* "przeciwnik". Jestto oczywista omyłka zamiast *adwersant*, co urobiono wzorem innych formacyj pseudoromańskich na *-ant*, jak *aljant* (fr. *allié), komisant* (fr. *commis + ant), motjant* (od *motja* < fr. *moitié), republikant, partyzant* (zam. **partyzan* < fr. *partisan),* do czego urobiono dalej (nieznane we francuskiem) *galizant* "zwolennik partji francuskiej" — co z "galizowaniem" wina nic nie ma wspólnego —, *palant* (od wł. *palla +(wol)ant), palestrant, pas(z)kwilant,* itd. — *Kordyzant* "linoskok" (od łac. *corda + izant,* co abstrahowano od słów na *-izować*[2]). Zdawałoby się, że *aniwersant* u Troca jest jedną z tak licznych w tym dyk-

[1]) Skróty: ASS = Arct, Słownik Staropolski — ASWO = Arct, Słownik (31 000) wyrazów obcych (wyd. ósme) — KSWO = Karłowicz, Słownik wyrazów obcych — SEJP = Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego — SIJP = (Arct), Słownik ilustrowany języka polskiego — SWa = Słownik Warszawski — SWi = Słownik Wileński.

[2]) Nie brak też neologizmów na *-izować,* jak *bagatelizować, detalizować* (wedł. *analizować?), makaronizować, satyryzować, cybulizować się* (o żydach "przyjmować cywilizację" SWa), gwar. *materyzować* "ją-

cjonarzu omyłek zecerskich, spowodowaną w tym wypadku następującym po nim wyrazem *aniwersarz;* lecz przeciw temu przypuszczeniu przemawia fakt, że bezpośrednio przed *aniwersantem* figuruje *anioł,* a po *aniele* niema już miejsca dla prawidłowej formy: *adwersant.* Słusznie też SWa nad *aniwersantem* do porządku przeszedł. Za to i w tym słowniku nie brak podobnych omyłek i niedorzeczności, na dowód czego przytoczę choćby te dwa przykłady:

Kuwetaż, u, lm. *e,* gór. "cembrowanie. obudowa nieprzepuszczalna z drzewa lub żelaza". [Niby fr. *couvetage,* z fr. *couver,* dosł. = wysiadywać (jajka), kryć] — Humorystyczny ten słoworód jest typowym przykładem, na jakie bezdroża prowadzić może etymologistę mylna forma wyrazu. Albowiem fr. *couvetage*[3]) jest takąż fikcją co pol. *kuwetaż.* Należy tu prostować: *kuwelaż* (fr. *cuvelage,* od *cuveler;* por. nm. *Küvelage)* "obudowa (szybów) wodoszczelna"[4]).

Drugi przykład to *wakinjon,* zaopatrzony w znak zapytania przez SWa, który zamiast etymologji przytacza tylko cytat z Kraszewskiego: "Cóż to, szulerzy jesteśmy? *wakinjony* jakie? rozpustniki"? Nie wiem, z której powieści Kraszewskiego cytat ten jest wzięty, lecz nie ulega najmniejszej wątpliwości, że *wakinjon* jest mylnie odczytanem *makinjon,* z fr. *maquignon,* właśc. "handlarz koni"[5]), używa się jednak przeważnie w znaczeniu ujemnem = "faktor, matacz, stręczyciel", a w wyżej przytoczonem zdaniu Kraszewskiego oznacza prawdopodobnie "makrotów" (= maquignon d'amour; por. *maquignonnage* = *maquerellage* "stręczycielstwo").

Mam też niemałe wątpliwości co do do istnienia wyrazu *karocha* "kołpak wkładany skazanym na stos w Hiszpanji,

---

trzyć się" i dużo innych. Słusznie tedy odrzuca Karłowicz (KSWO) etymologje Lindego i Muchlińskiego wywodzących *kordyzanta* od łac. *cordax* "rodzaj kankana", wzgl. śr.-łac. *cortisanus.*

[3]) Formacja ta nie jest możliwą w języku francuskim; rzeczownik do *couver* brzmi *couvage* lub *couvaison.*

[4]) Por. F. Piestrak, Niemiecko-polski słownik górniczy. Wieliczka 1913.

[5]) W tem znaczeniu użył słowa *makinjon* Pol (por. SWa, v° *makinjon).*

djabla czapka", raz dlatego, że wyrazów pochodzenia hiszpańskiego w polskim języku jest bardzo niewiele, a powtóre ze względu na brak odnośnego słowa hiszpańskiego[6]). Nie wiem, jak się "djabla czapka" po hiszpańsku nazywa[7]) i czy Hiszpanie wogóle mają specjalny na to wyraz, wiem tylko, że hp. *carrocha* oznacza zupełnie co innego, mianowicie — jajka pszczół i innych owadów, a obawiam się mocno, że z takich jajek nie wylęgnie się "djabla czapka", jak nie wylągł się z nich kuwelaż. Więc może i *karocha* powstała z przekręcenia jakiego, bodaj hp. *garrote* (fr. *garrot)* "garota, klamra żelazna do duszenia przestępców (w Hiszpanji), strangulacja"?

Nie znaczy to, żeby leksykografja ponosiła odpowiedzialność za wszystkie wyrazy przekręcone. KSWO prostuje wyczytany u Mrongoviusa wyraz *kieroskurowy* na *klerobskiurowy* ze względu na jego źródło francuskie: *clairobscur*. Oczywiście że wyraz poprawnie tak brzmieć powinien jak podaje Karłowicz. Ale czy obok tej formy oficjalnej i poniekąd uczonej, jaką jest *klerobskiurowy*, nie mogła istnieć forma potoczna *kieroskurowy?* Zachodzi tu kwestja zasadnicza, jak dalece leksykografja winna uwzględniać formy zepsute mowy potocznej. Wszak i w gwarach znachodzimy mnóstwo takich przekręceń wyrazów obcego pochodzenia, które skrupulatnie notujemy nie myśląc o ich prostowaniu. A czemże jest mowa potoczna jeśli nie czemś pośredniem między gwarą a językiem oficjalnym?

Po ustaleniu pierwotnej formy wyrazu i wieku, w którym się u nas pojawia, (co należy do leksykografji), zaczyna się właściwe zadanie etymologa , mianowicie odszukanie źródła, skąd dany wyraz pochodzi, tj. 1. języka lub narzecza obcego, z którego według wszelkiego prawdopodobieństwa wyraz ten został przejęty, przyczem wiek i postać słowa będą cennemi dla badacza wskazówkami, i 2. wyrazu obcego, który zarówno fonetycznie jak i semazjologicznie najlepiej tamtemu odpo-

[6]) SWa wywodzi *karochę* od hp. *carocha* (fr. *caroche),* dodając że wyraz polski należałoby wymawiać (zgodnie z hp.) **karocza,* co za nim powtarza SIJP. W innych słownikach wyrazu tego nie znalazłem.

[7]) Francuzi używają w tym wypadku słowa *mitre* (por. A. Chérnel, *Dict. hist. des institutions, moeurs et coutumes de la France,* Paris 1855, v⁰).

wiada. Zdarza się wprawdzie, że wyraz zapożyczony zmienia swoją szatę zewnętrzną niedopoznania, np. wskutek słowo-rodu ludowego, że i zawartość jego ideowa lub uczuciowa się modyfikuje po przesiedleniu. Atoli zmiany takie, zresztą dużo rzadsze niż się naogół przyjmuje (zwłaszcza zmiany znaczeniowe), mają — jak wszystko na tym świecie — swoje przyczyny: a zatem nie wystarczy powiedzieć, że wyraz *x* pochodzi od *y*, trzeba wykazać, na podstawie jakich asocjacyj dźwiękowych czy psychologicznych zmiany te się dokonały i uzasadnić je lub potwierdzić analogicznemi przykładami. Dużo się grzeszy przez zaniedbywanie tej właśnie strony problematu. Trzeba wszak pamiętać i o tem, że słowa techniczne (a te są bodajże najliczniejsze w nowszych pożyczkach) zasadniczo wogóle znaczenia nie zmieniają, chyba tylko wskutek bardzo prostej metonimji, i że nawet w takim wypadku nowe znaczenie zwykle bywa wtórne, t. zn. że wyraz zapożyczony wraz ze znaczeniem, jakie posiada w języku obcym, dopiero po pewnym czasie znaczenie to odmienia, rozszerza lub zacieśnia, podobnie jak i forma wyrazu, pierwotnie prawidłowa (prócz zmian fonetycznych wynikających z odrębnej artykulacji), dopiero w ustach gminu się zniekształca wskutek upodobnienia się do każdorazowych zwyczajów językowych.

Tak np. etymologja *burda* ≤ fr. *bourde* nie wytrzymuje krytyki, bo fr. *bourde* nigdy nie oznaczało "burdy", lecz "blagę, kłamstwo". Pierwotne znaczenie wyrazu *burda* "zapasy, turnieje" (jeszcze u Knapskiego *burda* = "turnieja, gomon, fasoł", stąd "kłótnia, awantura, brewerja", a także "hałastra") wskazuje na st.-fr. *behort*[8]), *behorder* (stąd niem. *buhurdiren),* ale starofrancuskich pożyczek (bezpośrednich) w polskim języku niema wcale, mogły też one tylko przez

---

[8]) SEJP twierdzi mylnie, że fr. *bourde* poszło z owego *behort*. Oba wyrazy są zupełnie niezależne od siebie; *behort* (śr.-fr. *bouhourd,* jeszcze u Lafontaine'a jako *behourd)* jest pochodzenia germańskiego (frank. **bihuzdan)* i wyszło z użycia w XVII w.; tymczasem *bourde* (st.-fr. *borde)* wyszło z **borda* (nieznanego początku). Por. W. v. Wartburg, Franz. etym. Wb., I, str. 337, 440.

Czechy lub Niemcy do nas się dostać. Otóż niem. *buhurdiren*[9]) nie przyjęło się w Polsce, a zatem *burda* — o ile nie jest pożyczką czeską, — mogłaby jedynie być deverbale od owego czasownika. co nie jest prawdopodobnem. Związek między pol. *burda* a st.-fr. *behorder* nie jest więc wykluczonym. lecz wymaga szczegółowego wyjaśnienia.

Zupełnie natomiast chybiony jest wywód pol. *kusza* z fr. *couche* "kolba" (KSWO). Przedewszystkiem wyraz *kusza* pojawia się u nas bardzo rychło, jak wynika ze wzmianek u dawnych kronikarzy, zebranych przez Dr. W. Łebińkiego[10]). Wyraz *kusza* istnieje także w czeskim i słowackim (co naturalnie nie dowodzi, że stamtąd do nas przywędrował). brak go natomiast w starofrancuskim. bo fr. *couche* jest wyrazem technicznym znacznie późniejszym i nigdy też nie oznaczał "kuszy". wogóle nie odnosi się do broni pociskowej. a palnej; oznacza mianowicie tę część u łoża strzelbowego. którą się do twarzy przykłada *(couche de fusil)*. Otóż zdarza się. że nazwę części broni przenosimy na całą broń *(bandolet)*, a nawet nazwę jednej broni na inną *(serpentyna)*[11]). ale tu mielibyśmy przeniesienie broni *B* na broń *A*, w dodatku wcześniejszą od tamtej. co oczywiście jest wykluczone. Zresztą fr. *-ouche* w polskim zwykle daje *-usz* (nie *-usza*), np. *kartusz*

---

[9]) pol. *burdać się* "kustrać się" (Knapski) należy do *burda* ⋜ nm. *bürde.*

[10]) Materjały do Słownika histor. języka starożytności polskich, w Rocznikach Tow. Przyj. Nauk w Poznaniu, t. XVI, str. 318.

[11]) Zresztą *bandolet* i *serpentyna* oznaczały i u nas pierwotnie to samo co fr. *bandoulière* (wł. *bandoliera)* i fr. *serpentine* (wł. *serpentina)*, mianowicie "pas skórzany" (przewieszony z ramienia i utrzymujący szablę a. muszkieton) i "wężownicę" (działo wydłużone). Przejście z "pasa" na "muszkiet krótki" dokonało się prawdopodobnie przez metonimję: *porter en bandoulière* ⋝ **porter la bandoulière*, lub przez elipsę: *(fusil en) bandoulière* "strzelba (przewieszona przez ramię)", wymiana zaś sufiksu pod wpływem fr. *bandelette* "paseczek" (nm. *bandolet* przytoczone przez Lindego nie istnieje, jest tylko *bandelier*, co Niemcy zapożyczyli za wojny 30-letniej), lub jak w słowie *kajet* ⋜ fr. *cahier.* — Przejście z "długiego działa" na "krętą szablę" jest mniej jasne. Przytoczone przez Brücknera (SEJP) nm. *scharfentin* było równoznaczne z rom. *serpentina* (skąd też pochodzi). Do zmiany semazjologicznej przyczyniło się prawdopodobnie podprowadzenie *serpentyny* pod źródłosłów łac. *(serpens* "wąż").

(fr. *cartouche*), *retusz* (fr. *retouche*), wreszcie samo *kusz* (wyraz karciany, z fr. *couche*). Tak więc wszystko, wiek, znaczenie i postać fonetyczna *kuszy* przeczą etymologji proponowanej przez KSWO i konsygnowanej w SWa. Nie wiem, skąd pochodzi nazwa *kuszy;* przypuszczam że ze Wschodu, gdzie nie brak podobnych wyrazów[12]).

Oto kilka innych etymologij, niewiele lepszych od poprzedniej: *armelina* "rodzaj wyściółki w powozie pod łokcie, oparcie dla ramion w siedzeniu", ma by według SWa fr. *armeline.* Tymczasem fr. *armeline* (z wł. *armellina*) oznacza "skórkę gronostajową", a śmiem wątpić, żeby kiedykolwiek panował u nas zwyczaj wyściełania takiemi skórkami oparcia dla ramion w powozie czy siedzeniu. Nasza *armelina* będzie raczej nm. *armlehne* "poręcz": wyraz to snać gwarowy.

fagas "lokaj", jak i *fagoła* "oszust", *fagólny* "niepewny", mają być przekręcone z fr. *fagot* (z łac. *fagus* "buk")... przeniesionego na "niezgrabiasza" albo "podejrzanego" (SEJP). Zestawienie *fagasa* itp. wyrazów z fr. *fagot* — co nawiasem mówiąc wcale od łac. *fagus* nie pochodzi — wydaje mi się bardzo niefortunnem. Fr. *fagot* o osobach używa się tylko w nielicznych stereotypowych zwrotach jak *fagot d'épines* "gbur" (w *être habillé comme un fagot, débiter des fagots* itp. frazesach *fagot* występuje w znaczeniu r z e c z o w e m). Wolę już łac. *vagusa* od owego *fagot,* a jeszcze chętniej połączyłbym *fagasa* z *fakinem* (z wł. *facchino),* gdyby nie trudności formalne.

kaszanat (kasanat) "rodzaj przyprawy do konserwowania (marynowania ryb i mięsa)", może z fr. *cassonade* "cukier miałki, faryna" (SWa; por. KSWO). Fakt, że używano do owego rosołu cukru, nie wydaje mi się dostatecznem uzasadnieniem dla tak niezwykłego przejścia znaczenia, wszak cukier nie jest istotną cechą potrawy. Zresztą sufiks fr. *-ade* w polskim stale daje *-ada.*

kaszetka "opłatek do proszków", z fr. *cachette* "kryjówka" (SWa). Dlaczego nie z fr. *cachet* "kapsułka z opłatka" (por. *pain à cacheter* "opłatek")? Prawda, że *kuszetka* odpo-

[12]) Może tur. *qušaq* "pas" (bo arab. *kassah* to "miecz obosieczny")?

wiada fr. *couchette,* ale i męskie imiona fr. na *-et* w polskim nieraz przybierają żeński sufiks *-ka,* np. *bransoletka* (fr. *bracelet), filetka* (fr. *filet*), *saszetka* (fr. *sachet*), *żakietka* (od *żakiet* ≤ fr. *jaquette).*

szkandela (szkandelan, gwar. *szkandel)* "flaszka płaska a. naczynie płaskie mosiężne, które napełnione wrzątkiem wkłada się do łóżka [chorego] dla ogrzania nóg, brzucha" ma być według ASWO pochodzenia włoskiego. Dlaczego? Chyba dlatego tylko, że w języku włoskim istnieje podobny wyraz *scandella* (z łac. *scandala).* Ale co ma "orkisz"[13]) do "ogrzewadła"[14])?

tasować (karty) "mieszać" ma być fr. *tasser* (SEJP). Ależ fr. *tasser* znaczy "składać na kupę" *(tas),* "gromadzić", dalej "prasować, ugniatać"; nie używa się ani dla "mieszania " ani dla "zebrania" kart. W pierwszym wypadku Francuzi posługują się słowem *battre (mêler),* w drugim *couper (les cartes).* Pol. *tasować* mogłoby pochodzić z fr. *tasser* tylko wówczas, gdyby pierwotne jego znaczenie kryło się ze znaczeniem francuskiem (por. *filować*[15]), lub gdyby fr. *tasser* należało do terminologji francuskiej, w tym wypadku karcianej, jak tyle innych wyrazów z tej dziedziny zapożyczonych z francuskiego. Ale tak nie jest. Wobec tego odnoszę pol. *tasować* do *taszować* od *tasze* "budy", z nm. *tasche*[16]), (SEJP). „*Tasiki* i *tasować,* zamiast *taszować* — pisze Brückner — już od XVI wieku się zjawiają": dziś jeszcze *roztasować się* i *tasować się* (o psach) "parować się"[17]).

Oczywiście nie brak przykładów dla zmian semazjologicznych, zwłaszcza w dziedzinie umysłowej i moralnej. Pol. *mamzela* "nierządnica" (Pr. fil. IV, 841), *spryt, paser* mają

---

[13]) Wł. *scandelle* w lmn. oznacza także "krople oliwy pływające po wodzie".

[14]) pol. *szkandela* może od łac. *scandula* "gont, dachówka"? (Dawniej używano dachówek do ogrzania łóżka).

[15]) *filować* w znacz. "kopcić" i "oszukiwać (w kartach)" pochodzi z fr. *filer;* wtórne znaczenie "wahać się" wyłoniło się z "kopcić" już na gruncie polskim.

[16]) Czy nie z nm. *tausch?*

[17]) *Tasować* "knuć, kartować" wiąże się z *tasowaniem* kart.

znaczenie pogardliwe, pejoratywne, obce fr. *mademoiselle, esprit, passeur*[18]). Przeciwnie pol. *filut* nie jest tak silnym wyrazem jak fr. *filou,* ani nasz *marudziarz* tak niebezpiecznym osobnikiem jak fr. *maraudeur.* Zmiany w uczuciowej treści wspomnianych wyrazów dokonały się częściowo pod wpływem asocjacyj dźwiękowych (*filuterny* || *figlarny*[19]) — *marudny, marudzić* || *nudny, nudzić*[20]), częściowo wskutek skłonności przypisywania wyrazom o obcem brzmieniu znaczenia ujemnego. Co się tyczy *pasera* z niezwykłą metamorfozą "przewoźnika" (fr. *passeur,* od *passer)* na "człowieka kupującego albo przechowującego rzeczy kradzione", przypuszczam, że chodzi tu o wyraz zapożyczony z gwary złodziejskiej, w której podobne zmiany są, jak wiadomo, regułą. Ostatecznie możnaby dla *pasera* przyjąć i pochodzenie łacińskie (*passer* "wróbel"), jak to czyni prof. U ł a s z y n (ASWO), sądzę jednak, że ewolucja "przewoźnik" [≥ "przemycacz"] ≥ "paser" z punktu widzenia semazjologicznego jest naturalniejszą.

Trudniej rozstrzygnąć, skąd pochodzi słowo *buzować, buza* "nagana", tem bardziej że *buzować* ma dwojakie znaczenie: 1. *buzować* "dać komu po nosie" (Linde) i 2. *buzować się* "gwałtownie się palić" (w piecu). Wychodząc z tego ostatniego znaczenia SWa wywodzi *buzować* z węgierskiego (od pnia *buz-*, wyrażającego "kipienie, wrzenie"), gdy B r ü c k n e r (SEJP), nawiązując do pierwszego, *buzować* i *buzę* do wł. *far buzzo* odnosi. Ale i wł. *buzzo* ma kilka znaczeń; właściwie *buzzo* oznacza "brzuch"[21]) (*fare il buzzo* "utyć", *buzzone* "brzuchaty"), a w znaczeniu przenośnem "dąsy, nadąsanie się" ("far *buzzo* ad uno, star *b.* con uno" odpowiada fr. "bouder", nm. "schmollen"). Znaczenie to nie kryje się wszakże

---

[18]) Por. też pol. *ordynarny* (nm. *ordinär)* "grubjański" a fr. *ordinaire* "zwyczajny".

[19]) Por. "uśmiech *filuterny*" i "uśmiech *figlarny*", oraz takie zdanie jak: „Rumieniec Zosi i minka *filuterno*-radosna odpowiedziały mi za nią" (u Orzeszkowej).

[20]) Por. także *mistrzowski* a *misterny* (co przywodzi na pamięć *misterjum), liljowy* zam. *lilowy* (fr. *lilas),* i t. p.

[21]) Wyraz ten zdaje się być onomatopeicznie spokrewniony z pol. *puzo* "brzuch" (stąd *puzdro).*

ze znaczeniem pol. *buzować* "strofować„[22]). Większą jeszcze wątpliwość nasuwa brak odnośnego czasownika w jęz. wło-skim. Może więc jednak pierwotne znaczenie słowa było "zakipieć", "zaszumieć", stąd "unieść się", "wybuchnąć gniewem".

Jak z tego przykładu wynika, może zachodzić wątpliwość, czy zewnętrzne podobieństwo dwu wyrazów polega na faktycznem pokrewieństwie czy tylko na przypadku. Weźmy np. wyraz *pikulik*. Zdawałoby się, że wyraz ten pochodzi z wł. *piccolo*, bo i formalnie[23]) i znaczeniowo jemu odpowiada. Tymczasem Brückner (SEJP) zaprzecza temu wywodowi ze wzgl. na lit. *pikulas* "djabeł"[24]), co „zdaje się dawniejszy" — dając przez to do zrozumienia, że i pol. *pikulik* o "duchach domowych czy innych" dawniejszy od *pikulika* o "ludziach małego wzrostu". Ale ten ostatni *pikulik* jest może niezależny od tamtego[25]), lub też przejście znaczenia dokonało się pod wpływem wł. *piccolo*. A jest trzecia możliwość, mianowicie ta, że między *pikulikiem* — karzełkiem a wł. *piccolo* istnieje pokrewieństwo onomatopeiczne, takie same mniejwięcej jak między pol. gwar. *pik* "słowo" ("ani mi *piknij*") a śr.-fr. *pic* w zwrocie "en moins de dire *pic*" (Marot, I, 330), lub między pol. *pikać* a rom. **pikkare*. Faktycznie pierwiastek *pik-* "mały" (REWb., 6494) istnieje także w gwarach polskich[26]). Sądzę jednak, że *pikulik* jest raczej pochodzenia włoskiego, podobnie jak derywaty *pikoleta* i *pikulina*[27]).

[22]) „*Buzzo* (adj). si dice di chi sta *serio o taciturno*, o per collera, o per sentirsi male. ("Lo trovai *buzzo buzzo* = nè potei farci due parole"), e si dice anche del tempo quando è nuvoloso..." (Rigutini-Fanfani, *Vocab. ital. della lingua parlata*). Ghiotti tłumaczy *buzzo* przez "fâché, triste".

[23]) Brak pierwotnika **pikol*, **pikul* nie przemawia przeciw tej etymologji; wszak fr. *faible* dało w pol. *feblik*, fr. *neige* ≧ *neżyk*, a *petit (four)* ≧ *ptyś*.

[24]) Czy nie spokrewniony z pol. *piekło*?

[25]) Linde podaje tylko przykłady dla *pikulika* "karzełka" (od pocz. XVII w.).

[26]) Por. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, v⁰ *pik* "dziecko małe od lat 3—4, smarkacz".

[27]) Natomiast *bęben* "dzieciak" z pewnością nic nie ma wspólnego z wł. *bambino*; *bęben* w tem znaczeniu pojawia się późno (po okresie *an*,

Pikulik przypomina mi *patraka*. Pod tem ostatniem hasłem SWa podaje: 1. gwar. *patraki* "oczy": 2. gwar. *patrak* = a) "śmieć", b) "człowiek niechlujny, flejtuch", c) "mak dziki" — odnosząc wszystko do słowa *patrzeć*, ale etymologja ta nie jest możliwą ani dla 2a) ani dla 2b). Sądziłem wpierw, że *patrak* w znaczeniu "śmieć" i "flejtuch" pochodzi z fr. *patraque*[28]), o "rozklekotanej maszynie", "starych gratach" a przenośnie o osobach "ułomnych lub niedołężnych" (*"être patraque"* c'est ne pas bien se porter sans être malade). Nie wiedziałem bowiem, że obok *patraka* istnieją w gwarach *patarak* (*paterak*) "chudzina, nędzarz", (por. *pataractwo* "bieda, nędza"), dalej *patarocza* "osoba niezgrabna, czupiradło, straszydło", *pataraczny* (*patoręczny*[29])o "niezgrabnym", a nawet *patafacha* "kobieta roztrzepana, dziewczyna złego prowadzenia". Trudno przypuścić, żeby to wszystko z fr. *patraque* wyszło. Będzie to raczej rozpowszechniony także w innych językach pierwiastek onomatopeiczny *pata-*, udający wpierw łoskot upadającego ciała lub odgłos rzeczy ciężkiej, gdy runie (por. fr. *patatras!* "bęc", hp. *pataplum!* kat. *pataflast!*), także tętent kopyt końskich (por. pol. *patataj!* i fr. gwar. (*faire*) *patatrot* "uciekać" lub "gonić" za kim); w następstwie przeniesione na "niezgrabiasza"[30]) (por. fr. *patapouf* "bruit d'une chose lourde" ≥ "lourdaud", kat. *patacot* „niezgrabny, nieokrzesany, bałwan"). Do tej właśnie rodziny należy i fr. gwar. *patraque*[31]) i pol. gw. *patarocza*, podczas gdy inne wyrazy zawierające tenże pierwiastek *pata-* ujemne jego znaczenie jesz-

---

am ≥ *ę*) i oznacza wpierw "dziecko grube, pękate, niezgrabne" (przykłady z bajek Ossolińskiego i Jakubowskiego u Lindego). Związek z *bębnem* "brzuchem pękatym" (od kształtu *bębna*) rzuca się wprost w oczy. Por. też nm. *balg*; a dla przejścia znaczenia ("bęben nieznośny") słowa *cymbał* "bałwan" i *trąba* "głuptas". [Cymbał "tyłek" odpowiada hp. *tamboril* "bęben" ≥ "tyłek"].

[28]) Dla przejścia fr. *-aque* > pol. *-ak*, por. *atak, barak, sandarak* (ale *klaka, plaka*).

[29]) Brückner (SEJP) przymiotniki te mylnie z *patykiem* łączy.

[30]) Do tego przejścia mogło się przyczynić także rom. **patta* "łapa" (stąd hp. *patan*, pg. *patão* "bałwan").

[31]) Por. L. Sainéan, *Le langage parisien au XIX siècle*, Paris, 1920, str. 333: "*Patrac* ou *patatras* exprime un pas pressée ou le galop d'un che-

cze bardziej uwypuklają, jak pol. *patrak*, lub hp. *patarata* "cosa ridícula y despreciable", hp. żarg. *patatearse* "przepaść" (np. w egzam.), *patatús* "(mieć) pietra", fr. argot *patagueule* (złożone z *pata(ti-patata)* "paplanina, bzdury" i *gueule* "gęba") "nudziarz, człowiek gderliwy, markotliwy", wreszcie pol. *patafacha* co odpowiada fr. arg. *poufiasse*[32]). Pol. *pata-* występuje także jako druga część złożenia, np. w *ciarapata (szarapata)* "obdartus" i *tarapata*[33]) (por. hp. *patarata)*, a obok *pata-* mamy odmianę *fata-* w słowie *fatałachy* (= *patałachy*, t. j. *pata* + *łachy* "łachmany"). Pokrewieństwo między pol. *patrak* a fr. *patraque* będzie więc raczej natury onomatopeicznej czyli elementarnej, by użyć określenia H. Schuchardta, podobnie jak pokrewieństwo między rom. *fanf-* a pol. *faf, fąf*, np. w słowach *fąfel, fąfry*, co Karłowicz mylnie z fr. *fanfan* "dziecina" i *fanfaron* wyprowadza[34]).

Wreszcie *patrak* "mak dziki" połączyłbym z *patrochem* "drobnym makiem wysypującym się czyli *patroszącym się* z makówek" *(Pr. fil.* IV, 855). Niezależnym od onomatopei *pata-* i jej derywatów wyrazem jest także *pataraf, patarafka (patarapka)* "podkładka ozdobna pod lampę a. pod lichtarz", co SWa do fr. *pataraf(f)e* odnosi. Ale *patarafe* (w którem skrzyżowały się dwa słowa: *patte* i *paraphe)* znaczy tylko "karakulasy, kulfony" i nigdy nie oznaczało "profitek" < nm. *profitchen)* jak nasza *patarafka* (= fr. "binet, brûle-bout"). Może pomięszano fr. *patarafe* z fr. *patte* "noga u kieliszka, gierydonu" (Troc) — stąd "podstawka"(?)

---

val. ensuite le fracas causé par un objet qui tombe. De là la notion de machine déréglée, object insignifiant ou vieille décrépite...".

[32]) Por. tamże, str. 355: "Le mot *[patapouf]* répond à *poufiasse*, terme de mépris qui désigne *une grosse femme malpropre, une prostituée de bas-étage*".

[33]) Pierwiastek *tara-* omówiłem w *Rev. de filologia española*, XIV, 135.

[34]) Por. J. Morawski. *Kilka uwag o pokrewieństwie onomatopeicznem* (odb. z "Księgi Pamiątkowej ku czci St. Dobrzyckiego"), Poznań 1928, str. 13, gdzie mogłem był jeszcze dodać fr. arg. *faffe, fafiot* "szmat" wyraz pogardliwy, (głównie o "banknotach") oraz hp. *(doña) Fáfula* (u Quevedа i Guevary) o "osobie śmiesznej i pretensjonalnej", rodzonej siostrze naszego *fafuły*.

Artykuł *patrak* w SWa może służyć jako typowy przykład dwuch najczęściej przez leksykografów popełnianych błędów, mianowicie 1. łączenia pod jednem hasłem 2 lub więcej wyrazów różnego pochodzenia a. 2. rozłączania wyrazów przynależnych. W danym wypadku bowiem należało *patraka* -flejtucha oddzielić od *patraków*-oczu i *patraku*-maku i połączyć z *patarakiem* (przynajmniej zapomocą odsyłaczy). Albo SIJP odróżnia wprawdzie *tusz*[1] (z nm. *tusch)* "krótka przygrywka na trąbkach..." od *tusz*[2] (z fr.) "czarna farba chińska: kąpiel natryskowa, prysznic; wydobycie właściwego tonu (w muz.)", ale nie zaznacza, że tylko w tem ostatniem znaczeniu wyraz *tusz* pochodzi wprost z fr. *(touche);* w pierwszem znaczeniu odpowiada niem. *tusche* (z fr. *touche* niewłaściwie użytego), w drugiem zaś pochodzi z fr. *douche,* ale i tu przez pośrednictwo niemieckie, jak dowodzi zastąpienie *d*-nagłos. przez *t*-. Taksamo pod hasłem *tuszować* (fr.) pomieszano fr. *toucher* "stykać się" (o bilach), i "przypalać kamieniem piekielnym"[35]), pożyczki bezpośrednie z fr., z *tuszować* "malować tuszem", co pochodzi od pol. *tusz*[2], *tuszować* "natryskiwać zimną wodą" (również derywat polski) i *tuszować* (= *zatuszować)* "zacierać złe wrażenie", co tłumaczy nm. *vertuschen.*

Oto kilka jeszcze przykładów dla zilustrowania tej metody niewłaściwej.

Pod hasłem *muleta* (fr.) czytam w ASWO co następuje: 1. kara pieniężna; 2. pantofel damski; 3. muszla małżowa wód słodkich; 4. pątnica. Z tych czterech *mulet,* rzekomo francuskich, tylko jedna jest autentyczna, mianowicie trzecia (z fr. *mullette); muleta* 2. jest naszem własnem urobieniem od rom. *mula*[36]) (fr. *mule,* głównie o "białych sandałach papieskich" = la *mule* du pape), a to z łac. *mulleus, mullus* [calceus] "szkar-

[35]) Z fr. *toucher* (avec la pierre infernale) = "kanteryzować".

[36]) Wł. *muletta* służy bowiem tylko jako forma zdrobniała do *mula* "mulica", a fr. *mulette* jako forma zdrobniała do *mule* "żołądek (ptaków drapieżnych"). Nasza *muleta* jest więc podobną formacją pseudoromańską jak *pikoleta "trzewik"* (od przymiotn. wł. *piccolo, piccoletto),* lub nm. *stiefeletten* (z tą różnicą, że tu pierwiastek niem.), lub pol. *pulsetka* (od *pulsu)* "rodz. mitenki" (wł. *polsetto* znaczy "bransoletka").

łatny", skąd też dawne pol. *muły; muleta* 4. ma być widocznie hp. *muleta*, ale to nie "pątnica", jeno "płachta czerwona", przymocowana do piki i używana przez matadorów w walce byków. Wreszcie *muleta* 1. niepotrzebnie się tu wplątała; "kara pieniężna" to nie *muleta* a *multa*, z łac. *multa (= mulcta)* "grzywna", co przeszło do języków romańskich (wł. hp. pg. *multa)* a z portugalskiego i do gwary polsko-brazylijskiej się dostało.

Czworakie znaczenie ma też według SWa wyraz *szal*, ale tylko pierwsze "rodzaj długiej chustki" odpowiada fr. *châle*. Znaczenia 3 (gat. pasjansu) i 4 (długi kołnierz wykładany) mogły się łatwo z tamtego wyłonić[37]); natomiast *szal* 2 "dawny taniec sołowy francuski" (już u Gołębiowskiego) pochodzi z innego (dawniejszego) źródła, którego nie udało mi się jeszcze ustalić[38]).

Albo jakiż może być związek semazjologiczny między *sznelką* "sznurkiem jedwabnym" a gwar. *sznelką* „potrawą na prędko"? SWa podający oba te wyrazy pod jednem hasłem nie podaje ich etymologji. Są to oczywiście dwa słowa odrębne; pierwsze pochodzi z fr. *chenille* (właśc. "gąsienica"), "miękki sznur jedwabny" lub " tkanina jedwabna" (tu też *sznela*, w SWa pod oddzielną rubryką), drugi prawdopodobnie z nm. *schnell* "prędko"[39]).

Natomiast niepotrzebnie rozdzielono w SWa *tremo (trem)* "długie zwierciadło... osadzone w połowie swej długości na czopach... i mogące się tym sposobem bujać" od *trumo* lub *trumoaru* "kosza żelaznego". Mimo różnicy w znaczeniu nie ulega wątpliwości, że oba wyrazy (pochodzące z francuskiego) oznaczały pierwotnie to samo: por. Richelet (1680): „*Trumeau*

[37]) Tak samo złodz. *szaletka* "kamizelka" (nowotwór w rodzaju *mulety?).*

[38]) Hp. *jaleo* "ludowy taniec andaluzyjski" nie przeszło, o ile wiem, do francuskiego (coby tłumaczyło wymianę hp. *j* na *š)*, a fr. *chaloupe (orageuse)* zdaje się być późniejszem. Zresztą mowa tu o tańcu *solowym* więc może poprostu fr. *seul?*

[39]) Forma *sznelka* $\leq$ *chenille* nie jest prawidłowa; oczekiwalibyśmy raczej **sznilka* (por. jednak niżej, art. *żagnot). Sznelę* urobiliśmy od *sznelki* (nie naodwrót, gdyż w przeciwnym razie mielibyśmy **sznelja).*

ou *Tremeou,* terme de miroitier. Il se dit des glaces qui se placent dans l'entredeux des croisées, que les architectes nomment *Trumeaux,* d'où ces miroirs ont pris leur nom". *Trumeau* vel *Tremeau* znaczyło więc wpierw "międzyoknie" ("mur między 2 oknami albo drzwiami" T r o c), następnie "zwierciadło ścienne" tam umieszczone. Znaczenie "kosz żelazny", obce fr. *trumeau* zawdzięcza pol. *trumo* bądź okoliczności, że miejsce zwierciadła zajął wspomniany kosz, (zwyczaj niemiecki?), bądź też fonetycznemu podobieństwu swemu z *trumną.* Wreszcie forma oboczna *trumoar* powstała przez upodobnienie *trumo* do wyrazów francuskich na *-oir* (≧ *-oar*); por. *biuruar (biuro* ≦ *bureau* + *-uar), fiksatuar.*

Tak samo należałoby połączyć w SWa artykuł *sutasz* z art. *szutas (szutaż)* i *siutaż (siutaś)* "borta, tasiemka" (wszystko z fr. *soutache),* art. *szton* z art. *żeton* (oba z fr. *jeton),* art. *karmazerować* z art. *kameryzować* (oba z nm. *karmo(n)sieren,* a to z szwed.) i t. p.[40]).

Oto na zakończene jeszcze kilka luźnych etymologij.

Batalnia. Wyraz ten, występujący w często przytaczanym ustępie "Consilium Medicum" r. 1703, dotyczącym strojów białogłowskich[41]), nie ma nic wspólnego ani z *patelnią* ani z wł. gwar. *battiballe* "breloki, cacka przy zegarku" (KSWO); pochodzi natomiast z fr. *battant -l'oeil* "coiffure négligée des femmes, dont les côtés avancent beaucoup sur le visage, surtout vers les tempes et les yeux, que la moindre agitation de l'air lui fait battre" (Littré[42])). Że pol. *batalnia* jest pochodzenia francuskiego i że oznaczało czepek, wynika to z całego kontekstu. Metatezę *(bataln-* zam. *batanl-)* spowodo-

---

[40]) Według SWa tylko pierwszy wyraz pochodzi z nm. *karmosieren* a. *kurmusiren,* drugi zaś z nm. *chameriren* (z fr. *chamarrer,* pol. *szamerować),* co jednak ani fonetycznie ani semazjologicznie nie jest możliwem. Obok *kameryzować* istniała jeszcze forma *kamelizować* (np. w pamiętnikach Kitowicza), a dziś mówią też *karmuazować* (ASWO).

[41]) Niektóre z nich objaśniłem w moich *Uwagach na marginesie* SEJP'u (SO VII, 324). Niniejsza etymologja przekreśla zamieszczoną tamże próbę wyprowadzenia *batalni* z fr. *battant.*

[42]) Wyraz ten podaje także Słownik Akad. franc. (wyd. 1835) i *Dictionnaire général.* Pierwszy zarejestrował go Dykcjonarz Trévoux r. 1771.

wał sufiks-*nia*, przydany wzorem innych nazw obcych, jak *turvalnia*, (ob. *towalja* ≤ wł. *tovaglia*). Wynika stąd, że czepek ten musiał być i we Francji znany już w pierwszych latach XVIII lub na schyłku XVII wieku mimo braku współczesnych świadectw.

duanna, doanna "odmiana gruszki" ma być według KSWO i SWa łac. *duennis* "dwuletni" albo hp. *dueña* "pani" (por. gruszki *panny*). W rzeczywistości *duanna* wraz z innemi odmianami gruszki[43]) pochodzi z Francji, mianowicie z fr. *doyenné* (od *doyen* "dziekan"), właśc. "dziekaństwo" a elipt. (zam. *poire de doyenné*) wyraz ten oznacza odmianę bery, znaną u nas jako *duanna* (lub *dziekanka*) *lipcowa*, względnie *d. zimowa, komisówka* (*doyenné du Comice*). Forma polska niezupełnie prawidłowa, bo fr. *oi* przed samogłoską powinno dać *-oj*[44]); oczekiwalibyśmy zatem **dojanna* (fr. *-é* końc. zwykle przechodzi w *a*[45]).

klersa "syrop czysty, używany do bielenia cukru, zabiał", nie z fr. *clair* "jasny, czysty" (SWa), tylko z fr. *clairce* (od *claircer*) "sirop de sucre blanc, qui sert au clairçage".

kufieta (gwar.) "czepek kobiecy", z fr. *capot(e)* według KSWO, żart. ze słd. do *kufa* według SWa, będzie raczej z fr. *coiffette*, forma zdrobn. od *coiffe* (≥ *kwef*). Możliwem jest też, że mamy tu nowotwór do *kofja* "czepek" (por. *muleta*), co zresztą także z fr. *coiffe* wyjść mogło (por. hp. *cofia* "siatka do włosów").

perpetuana "jakaś materja jedwabna zagraniczna" (SWa, bez podania etym.) pochodzi od fr. *perpetuanne* "sorte d'étoffe de laine croisée [nie *soie*] qui vient ordinairement d'Angleterre" (Richelet).

piłatyk "kijec, clava ferrea breve manubrio" (Knapski), "pilnik do galenia piły" (Troc), "palant, szlaga żelazna" (SWa), "basałyk" (SEJP[46]). Wyraz ten prawdopodobnie nie ma nic

---

[43]) Por. *bera* (z fr. *beurré*), *beza* (fr. *besi*), *bonkreta* (fr. *bon chrétien*), *diuszesa* (fr. *duchesse*), *Dobra Ludwika* (tłum. fr. *Louise bonne d'Avranches*).

[44]) Por. *Revue des études slaves*, VIII, 184.

[45]) *Tamże*, str. 180.

[46]) U Brücknera mylnie *pilatyk*.

wspólnego z *piłą (piłką)*; będzie to raczej wł. *pigliata*, od *pigliare* (la palla) "brać" (piłkę), z sufiksem *-yk* (por. *impetyk* z wł. *impeto)*, dodanym tu pod wpływem słowa *patyk*. Znaczenie "basałyk" późniejsze[47]).

segieta "lektyka" (Troc) ma być włoskie według SWa. Istotnie wyraz ten jest włoskiego pochodzenia, ale źródłem jego nie jest wł. *seghetta* — jak możnaby sądzić z postaci jego —, bo *seghetta* (od *sega* "piła") "piłeczkę, pilniczek" oznacza, lecz wł. *seggetta* (od *seggia*, dziś *sedia*, z łac. *sedere)*. Jestto snać pożyczka „optyczna", inaczej byłoby **sedżeta, sedzieta*. — Czy i *sergiety (surgoty)* "strój kobiecy" (u Haura) zam. **serżeta*, z fr. *sergette* "serge fort légère et fort mince"? Nie śmiem twierdzić.

sołtana "strój kobiecy" (Haur), nie od *sołtan (sułtan)*, jak pisze SWa — bośmy tego stroju nie wymyślili —, lecz z fr. *sultane* "habit de femme dont la mode commença à Paris en 1688 [Haur pisał r. 1693] et finit bientôt après. C'étoit une robe abatuë et trainante" (Richelet) — z podprowadzeniem pod *sołtan*.

szamerlana "okrycie damskie" (od fr. *chambre*, SWa) trudno oddzielić od *szamerluków* "stroju kobiecego". Sądzę, że w pierwszej części obu wyrazów kryje się fr. *chamarrer* "szamerować"; więc może od *chamarré (de) Laon, chamarré (de) Lucques?* Por. *pandypary, pandiwenis (points de Paris, p. de Venise)*.

tryszak "dawna gra hazardowa w karty" zwana też *straszakiem, flusem)* pochodzi z nm. *treschak*, a to zapewne z fr. *trois chaque [truešak]*, elipt. = "po trzy [karty] każdemu" (z graczy), gra ta bowiem polega na tem, że każdy z partnerów otrzymuje po trzy karty, wygrywa zaś ten, co zdoła osiągnąć trzy karty równe. Oficjalna nazwa tej gry: *breland*. *Straszak* może = *c'est trois chaque* lub przez słoworód ludowy zam. *tryszak*. *Flus* z niemieckiego.

---

47) Nie sądzę natomiast, żeby pol. *pielać* "spieszyć" pochodziło z wł. *pigliare* "zabierać" (por. SEJP, gdzie przytoczono słowac. *pelat* "biec", słoweń. i chorw. *peljati* "wodzić, wozić"); raczej odnosiłbym do owego *pigliare* wykrzyknik "*pila* go"! *(piglia)*, co Brückner znowu z *Piłatem* łączy.

werżet "włosy wolno puszczone, niesplecione i nieujęte w kosę ani w harcap" (SWa). Prawdopodobnie z fr. *vergette* "szczoteczka", lub *vergé* (por. *étoffe vergée* "materjał tkany w paski").

żagnot, żaknot "licha tkanina bawełniana". Pierwotną formą jest *żaknot,* pochodzi bowiem z fr. *jaconas, (jaconat),* nm. *jakonet.* Postać fonetyczna wyrazu nie jest jasna: samogłoska *o* nie wypadła jak np. w *bagnecie (baïonnette),* lecz została — że tak powiem — przerzucona na koniec, podobnie jak *e* w *sznelce* (p. wyżej). Udźwięcznienie *k* > *g* pod wpływem nagłos. *ż-,* jak w *żużmancie* (ob *szustmany)* z fr. *(a) justement.*

MIKOŁAJ RUDNICKI.

Szeląg i Grochowe Łąki w Poznaniu, wraz z dodatkiem o Wildzie.

1. Grochowe Łąki.

W SO. VII. 516—17, napisałem taki passus w związku z rozpatrywaniem nazwy *Wilda*, którą słusznie wywiodłem od pierwiastka słowiańskiego, lechickiego **vьld-*[1]): „Jako przykład, że nazwisko posiadacza może się stać nazwą miejscowości, przynależnej do właściciela, przytacza się poznański *Szeląg*, który według K. Kaczmarczyka[2]) pochodzi od nazwiska Jana *Schilinga* z Weissenburga („Stąd też od jego nazwiska i od tego czasu pochodzi niewątpliwie nazwa dzisiejszego Szeląga"). Nie chcę tu całego zagadnienia omawiać, zaznaczę jednak krótko, że różnice językowe pomiędzy nazwiskiem *Schilling* = *Šiling* (w wymowie) a *Szeląg* są zbyt wielkie, aby owo «niewątpliwie» mogło uchodzić za bezapelacyjne. Rzecz omówię innym razem». Naprzód wypada zacząć od rzeczy łatwiejszej, mianowicie od *Grochowych Łąk*. Z. Zaleski[3]) powiada, że nazwa ta stoi w związku z dawnym właścicielem tych łąk, nazwiskiem *Groff*, więc zwane były *Groffowemi*, a przez pewne zniekształcenie *Grochowemi*. Wywód ten wydaje się zupełnie słuszny, a słuszność ta wynika częściowo z niedorzeczności samej nazwy, mianowicie z określenia *grochowe (łąki)* tak, jakby właśnie na łąkach rósł groch. Owo «pewne zniekształcenie», jak się wyraża Szan. autor „Nazw ulic w Poznaniu", znane jest w językoznawstwie pod mianem etymologji ludowej,

---

[1]) Por. dodatek o Wildzie na końcu.

[2]) Malarze poznańscy z XV. wieku i ich cech. Poznań 1924, str. 24.

[3]) Nazwy ulic w Poznaniu. Poznań 1926, str. 32, nr. 68.

polegającej na tem, że obcy niezrozumiały wyraz upadabnia się do wyrazu znanego i używanego codzień. Tak więc *Grofowe* przerobiono na *Grochowe*, bo wyraz *groch* jest znany językowej świadomości ludowej i dlatego zastąpił obcy, niezrozumiały wyraz *Grof*, którego w języku polskim wogóle niema i nie było. Etymologja ludowa nie pyta o logikę i sens wewnętrzny, wystarcza jej — zewnętrzne podobieństwo, polegające na materjalnej tożsamości większości elementów głosowych.

2. Szeląg.

Zdaniem K. Kaczmarczyka l. c. nazwa *Szeląg* pochodzi od nazwiska Jana *Schillinga*, malarza poznańskiego, przybyłego do Poznania z Weissenburga. Z. Zaleski[4]) powiada: «*Szeląg*. (Winiary, wschód. Na północ od Cytadeli, przy Warcie).... Nazwa stara, pochodząca stąd, że rodzina patrycjuszowska *Szillingów*, z Poznania, posiadała na gruncie Winiar folwark, który popularnie przezwano «*Szelągiem*» (podobnie «jak Wierzbięcice — od Wildów — Wilda)».

Otóż analogja do *Wildy* jest więcej niż wątpliwa, jest poprostu niemożliwa i dlatego ona nie może wchodzić w rachubę. Powstawanie nazw miejscowych zupełnie identycznych z nazwiskiem właściciela jest wprawdzie w bardzo szczególnych warunkach w zasadzie możliwe, ale nadzwyczajnie rzadkie. Ten fakt opiera się na głębokich prawach psychiczno-językowych, zwanych w nauce „prawem dwuczłonowej apercepcji językowej", wyraźnie sformułowanem przez naukę polską, mianowicie przez Prof. Jana Michała Rozwadowskiego, którego uczniem podpisany miał honor być. Sam jednak podpisany przytoczył kilka przykładów nazw miejscowych w SO. III./IV. 333—9 identycznych, jak się zdaje, z nazwami a raczej przydomkami pierwotnych właścicieli, ale to są zupełnie wyjątkowe okoliczności. Toteż i zdanie Z. Dziegieckiej SO. VII. 417. że nazwa niemiecka *Schilling* zamiast pols. *Szeląg*, pow. Poznań-Wschód, od właściciela została nadana, bo już w XVI. w. (r. 1503)

---

[4]) Nazwy ulic w Poznaniu, str. 96—7, nr. 402.

Hanns *Schillingh* jest wspomniany jako właściciel, nie wygląda na gruntownie uzasadnioną. Wydaje się raczej, że poprostu pols. *Szeląg*, które Niemcy pojmowali jako nazwę określonego pieniądza, przetłumaczono na niem. *Schilling*, które oznacza tenże sam pieniądz. Ostatecznie supozycja Z. Dziegieckiej jest też możliwa, ale ta okoliczność nie przesądzałaby w każdym razie genezy nazwy polskiej *Szeląg*.

Należy naprzód stwierdzić, że Hanns Schillingh przybył do Poznania w XV. wieku, a jeżeli jego nazwisko już wtedy albo np. w XVI. wieku wymawiało się jak dzisiaj to brzmiało ono *Šiling*. W tej postaci wykazuje ono dwie różnice w porównaniu z nazwą *Szeląg* = *šelągg*, mianowicie *-i-* w pierwszej zgłosce w porównaniu z polskiem *-e-*, oraz *-ing* w końcówce w porównaniu z polskiem *-ąg*. Zachodzi tedy pytanie: czy to możliwe, aby niem. *šiling*, zapożyczone w XV—XVI. wieku, dało polskie *szeląg* na drodze ściśle fonetycznej? Pod tym względem mogą nas pouczyć tylko inne pożyczki z języka niemieckiego z tego samego mniejwięcej okresu. Zwróćmy np. uwagę na wyraz niewątpliwie niemieckiego pochodzenia, zapożyczony najwcześniej w XIII. wieku a najpóźniej w wieku XVI. mianowicie *rynek* ≤ niem. *Ring*. Otóż gdyby ten wyraz właśnie tak był traktowany jak domniemany *szeląg*[5]), czy *Szeląg*, toby się należało spodziewać polskiego **rząg* a nie *rynek*. Wcześniejsze polskie zapożyczenia np. może z X—XI. wieku dają *rz* np. *Świętomarz* (w XV. *Szwyantha maria*) ≤ *Święta Maria*[6]), osada pow. Iłża, *Grzegorz* ≤ łać. *Gregorius* itd. Podobnie się ma rzecz z nazwiskiem niemieckiem, sformowanem tak samo jak *Schilling* w XV. wieku. Nazwisko znanego w historji mieszczanina krakowskiego mianowicie *Wierzynek* z niem. *Viersing* : *Wierzynek* był współczesny Kazimierzowi Wielkiemu, żył w XIV. wieku, a jednak końcówka niemiecka *-ing* przeszła do polszczyzny w postaci *-'ynek* (|| *-inek*), a nie w postaci *-'ąg*. Tembardziej ten wypadek musiałby zajść w wieku XV., gdy do Poznania przybył i osiadł na Winiarach Hanns Schillingh.

[5]) Kwestja *szeląga* (= pieniądz) jest bardżo złożona, o ile to nie jest póżne dolnoniemieckie zapożyczenie dialektyczne, na co nie wygląda.
[6]) Sł. geogr XI. 698.

Gdyby od jego nazwiska urobiono nazwę miejscowości i ta nazwa była identyczna z jego nazwiskiem, brzmiałaby ona *Šilinek*, w pisowni literackiej **Szylinek* i odmieniałaby się, jak *Wierzynek*, *rynek* itd. t. zn. w drugim przypadku **Szylinka* itd. Że jednak nie mamy ani **rząg*, zamiast *rynek*, ani **Wierząg* zamiast *Wierzynek*, ale mamy *Szeląg* (nawet nie **Szyląg!* jakby można oczekiwać!) zamiast spodziewanego **Szylinek*, to najprostszą konsekwencją tego są dwa alternatywne wnioski:

1. że nazwa miejscowa *Szeląg* nie ma nic wspólnego z nazwiskiem malarza poznańskiego, przybyłego z Weissenburga do Poznania w XV w. i osiadłego na Winiarach, a nazywającego się Hanns Schillingh;

2. albo też, że nazwa miejscowa *Szeląg* jest w gruncie rzeczy identyczna z nazwiskiem rzeczonego malarza, ale że w trakcie swego istnienia w Poznaniu uległa przekształceniu na *Szeląg* z pierwotnego **Szyling*, względnie już **Szylinek*.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę drugą ewentualność, to należy stwierdzić, że sama możliwość takiego przekształcenia istnieje. Ale kto tę możliwość bierze pod uwagę, musi koniecznie przytoczyć materjał dokumentowy, czerpany z archiwum, któryby takie przypuszczenie uzasadniał. Otóż niestety należy stwierdzić, że ani Z. Zaleski l. c., ani K. Kaczmarczyk l. c. ani F. Pohorecki l. c. — historycy i archiwiści! — takiego materjału dokumentowego nie przytaczają, a natomiast częstują nas domysłami i kombinacjami językowemi! Nie chcę bynajmniej być złośliwy, nie uważam się też za powołanego, abym wymienionym Szanownym Autorom miał dawać jakieś wskazówki metodologiczne lub lekcje, a jednak w danej sytuacji mimowoli nasuwa się łacińskie powiedzenie: nec sutor ultra crepidam... Sam archiwistą ani historykiem nie jestem, ani nawet nie mam dostępu do materjałów archiwalnych, więc pomijam tę rzecz, a tylko przypomnę P. Pohoreckiemu przykłady, znane mu, bo przezeń przytaczane, mianowicie lwowski *Kulparków* i *Zamarstynów*. Ze względu na to, że z dokumentów są znane niemieckie postacie tych nazw miejscowych, że dalej wyjaśnić ich z materjału językowego polskiego nie można, że wreszcie przemiany głosowe, stwier-

dzalne pomiędzy polskiemi i niemieckiemi postaciami, dadzą się pojąć i uzasadnić, przychodzimy do wniosku, iż nazwy te, początkowo niemieckie, uległy określonemu spolonizowaniu. Na gruncie poznańskim mają znakomity przykład postępowania w sprawie *Grochowych łąk:* jest mianowicie dokumentowo dowiedzione, że zwały się one *Grofowe* i że *Grochowe* jest późniejsze. Zmiana *Grofowe* na *Grochowe* da się łatwo pojąć, ale wyrazu *Grof* z polskiego (lechickiego, słowiańskiego) materjału językowego nikt nie wyjaśni.

Nie tak jest z *Szelągiem.* Co mianowicie oznacza *Szeląg?* Obecnie oznacza część Poznania na lewym brzegu Warty, poniżej t. zw. Tamy Garbarskiej, za mostem kolejowym. Znaczenie semantyczne wyrazu *Szeląg* zmieniło się nawet w przeciągu ostatnich kilku lat. Obecnie jest to już wcale dobrze uporządkowana podmiejska dzielnica, przemieniająca się w willową część miasta. Przed kilku laty była to część mniej porządnie wyglądająca, a w XV wieku albo jeszcze dawniej zapewne było tam pełno krzewów najrozmaitszych, jak ciernie, wierzbina, głogi itd. itd., których resztki jeszcze obecnie dadzą się tu i owdzie stwierdzić. Jednem słowem było tam pełno *szela,* albo *szeliny.* Są to wyrazy staropolskie: *szelye* — vepres (około roku 1413) = *szele* «cierń, ciernie», *szelina* «zarośla»[7]), A. Brückner[8]) *szelina* «krzaki, gąszcz», ogólne w XVI i XVII wieku, w Słowniku Warszawskim t. VI. 600—601 znajdujemy takie pozycje:

szelina «las, bór, gąszcz, gęstwina» z przykładem z Mikołaja Reja: «Idę już w onę drogę po gęstej *szelinie,* upatrując, gdzie prościej, znacząc po chróścinie». Oraz: «Piękne drzewa między drobną *szeliną* stojące».

szelinarz «ten, co po *szelinach* biega, wiatru szuka, poluje, myśliwiec, próżniak»;

szeliniak «owad chrząszczowaty z rodziny słoników, gryzący korę na drzewkach, które dlatego usychają»;

szel-ep-a-ć «szeleścić, robić szmer, chwiać się, ruszać się»;

szel-es-ną-ć, szeleścić «wydać szelest, zaszeleścić, zaszemrać, zaszumieć, chrzęścić, chrobotać, zgrzytać»;

---

7) J. Łoś. Gram. jęz. polskiego II. 12. 35 (z M. Reja).

8) Słownik et. jęz. pols. 547.

szelest «1. szmer, szum, 2. lek. szelest dmący albo miechowy przy osłuchiwaniu serca»;

szelestliwość «1. zdolność szeleszczenia, 2. flatus vaginalis, sive garrulitas vulvae»;

szelestliwy «zdolny do szeleszczenia»;

szelestnica «choroba bydła rogatego, wąglik alpejski (anthrax emphysematosus).

szelestny «szeleszczący, wydający szelest»;

szelestucha roś. tobołki (thlaspi arvenses).

Jak z powyższych przykładów widzimy, rodzina wyrazów pochodzących od pierwiastka *szel-* = **šel-*[9]) była bardzo liczna w staropolskim języku, a i obecnie jeszcze mocno się trzyma w codziennym wyrazie, nader często używanym *szelest* i pochodnych od niego. Jeżeliby zatem chodziło o to, czy nazwa miejscowa *Szel-ąg* da się wyprowadzić w swym pierwiastku z polszczyzny, to odpowiedź pozytywna na to pytanie nie może podlegać żadnej wątpliwości. Postawmy drugie zapytanie: czy pierwiastek ten występuje w nazwach miejscowych polskich, w szczególności wielkopolskich, albo co jeszcze ważniejsze, w nazwach miejscowych w pobliżu Poznania?

Szelaniec, łąka na Dziedzinku[10]).

Szelejewo, niegdyś *Szelewo*, par. Gąsawa, r. 1145 *Selevo;* 1357 *Schelewo*, Lib. Benf. *Schelyewo*, r. 1580 *Sielewo*, r. 1378 Novum *Sselevo*, 1384 villa *Sselevo*, dicta Nowina. Pod Pogorzelą r. 1310 *Zelow*, r. 1396 *Szelewo*[11]).

Szelelki, pole na Sulmierzycach[11]).

Szeligi, os. niezn. dziś pole na Pięczkowie; r. 1302 *Seligi* iuxta villam Withowo, r. 1314 *Szeligi*. Nazwa znanego herbu, *Szeliga* nazwisko kmiece[12]). Natomiast pod *Szeląg*, podaje Kozierowski: 1. pf. św. Wojciecha w Poznaniu, do tego dodaje z W(ierzbowskiego) M(atricularum Regni Poloniae) S(ummaria) III nr. 918, r. 1503. Ioan. Schelang civis Posn.,

---

[9]) Kto wie, czy pierwiastek ten nie stoi w związku z drugim obocznym w **szczel-ina* ≦ **skel-(?)*.

[10]) X. Kozierowski. Wlk. II. 393.

[11]) Tenże Gn. 322, oraz Pozn. II. 302.

[12]) Tenże Pozn. II. 302.

oraz z wydawnictwa Ź(ródła), D(ziejowe) W(ielkopolska) str. 43, r. 1580. *Schiling* civitatis Posn.; 2. leśniczówka pod Międzychodem dolskim. — Zauważmy, że przywódca «rabacji» galicyjskiej z r. 1846 zwał się (Jakób) *Szela*, i że nazwisko *Szelejewski* znane w Poznańskiem.

Że *Szeliga* itd. stoi w związku z *szele*, *szelina* itd. nie ulega żadnej wątpliwości. Że nazwa *Szel-ąg* w związku etymologicznym z grupą wyrazów *szele*, *szelina* stać także może, jest zupełnie pewne. Jak tedy np. od pierwiastka *smol-* (w *smoł-a*, *smol-i-ć* itd.), występują nazwy miejscowe takie, jak: *Smolak*, *Smolane*, *Smolanek*, *Smolarka*, *Smolary*, *Smoleniec*, *Smolina*, *Smolki*, *Smolnica*, *Smolniki*, *Smolno* itd. a zwłaszcza charakterystyczny, a z naszego punktu widzenia szczególnie ważny i ciekawy *Smol-ąg* 1) przedtem Ratajki, par. Modrze [13]), 2) ws. pow. Starogard, woj. pomorskie [14]) — tak oczywiście od pierwiastka *szel-* mogą występować: *Szelaniec*, *Szelejewo*, *Szelewo*, *Szelelki*, *Szeligi*, a obok nich *Szel-ąg*, sformowany zupełnie tak samo, jak *Smol-ąg*. Zapewne też *Szel-ąg* pod Międzychodem dolskim jest właśnie taką nazwą miejscową i oznacza właśnie leśniczówkę, stojącą wśród lasu, a znaczenie tej nazwy dałoby się obecnie określić jako «wzgórze, porosłe *szeliną* lub *szelem* ze stojącym na niem domem leśnika itp.»

Chodzi o to, czy tak samo mamy określać i nazwę *Szel-ąg* pod Poznaniem. Tu powstają pewne wątpliwości, nie z punktu widzenia językowego, ale właśnie archiwalne i tutaj w dostępnym mi zakresie postaram się zrobić to, czego nie zrobili historycy i archiwiści, mianowicie Szan. Panowie: K. Kaczmarczyk, F. Pohorecki, Z. Zaleski.

Przedewszystkiem muszę zaznaczyć, że wyciągi X. Kozierowskiego nie są zupełnie jasne. Notatka z Wierzbowskiego wymienia «civis Posn. Ioan. Schelang» pod r. 1503. Czy to ten sam Hanns Schillingh, malarz przybyły z Weissenburga? Przypuśćmy, że tak Powtóre ze Źródeł

---

13) Tenże Wlkp. II, 322—5.
14) Sł. geogr. X. 896.

Dziejowych pod r. 1580 notuje X. Kozierowski *Schiling* civitatis Posn. Przypuśćmy, że tu chodzi o *Szel-ąg*, nazwę miejscową. Cóż z tego wynika? Przedewszystkiem to, że od r. 1503—1580 mieszano *Schiling* i *Schelang*, niewiadomo z jakich powodów, bo nazwisko malarza stosuje się do miejscowości, a nazwę miejscowości do malarza. Można tu robić różne przypuszczenia, ale przecież żadne nie będzie pewne. Jeszcze może najbliższą prawdy byłaby hypoteza, że nazwa miejscowa *Szeląg* istniała już przed przybyciem malarza *Schillingh-a*. Gdy zaś on w pobliżu tej miejscowości osiadł, blizkość obu nazw doprowadziła do ich zupełnego pomieszania i poczęto używać jednej zamiast drugiej, zwłaszcza że znaczenie faktyczne nazwy *Szel-ąg* zatarło się zupełnie, albo się zacierało w XVI wieku. Ten moment tembardziej może wchodzić w rachubę, że niemieccy albo zniemczeni pisarze miejscy wogóle nie rozumieli nazw ludowych polskich albo je przekabacali, gdy wykazywały podobieństwo do niemieckich. Można też przypuścić, że nazwisko malarza *Schillingh* zostało odrazu przez Polaków przetłumaczone na *Szeląg* (= pieniążek) i potem wyrazy te uległy pomieszaniu. Ale i to jest tylko przypuszczenie.

Kończąc zauważam: 1) wywód nazwy miejscowej *Szeląg* z materjału językowego polskiego (lechickiego, słowiańskiego) nie nastręcza trudności;

2) nie będzie on jednak dotąd pewny, dopóki archiwalnie nie zostanie zbadana zupełnie dokładnie sprawa nazwiska *Schillingh* oraz stosunku tego nazwiska do nazwy miejscowej *Szeląg*, a zwłaszcza mieszanie tych obu nazw, jak to się zdaje wynikać w wyciągów X. Kozierowskiego;

3) pracy tej mogliby dokonać historycy i archiwiści pozostawiając językoznawcom — kombinacje językowe oraz nie trudząc się zbytnio w dawaniu im lekcyj etymologizowania.

3. Dodatek o Wildzie.

Pan Feliks Pohorecki uważał za wskazane zabrać głos w sprawie *Wildy* raz jeszcze po ukazaniu się nadbitki wspomnianej rozprawki mojej. Dr. F. Pohorecki na-

pisał w Kurjerze Pozn. Dział kultury i sztuki (z dnia 28. 9. 1928 r., nr. 446, str. 17) dość długie uwagi, a jeszcze dłuższe wyciągi z aktów sprzedaży *Wildy*. Jego zdaniem te akty sprzedaży uzasadniają odrzucenie etymologji mojej, a zalecają wywodzenie nazwy *Wilda* od nazwiska *Wilda*. Oczywiście nie w celu polemiki z zuchwałą nieświadomością rzeczy u Dra. F. Pohoreckiego, który mnie poucza o powstaniu nazw *Zamarstynów* i *Kulparków* pod Lwowem, przytaczam poniższe uwagi, ale dlatego, aby nieświadomych rzeczy poinformować nieco, jak się na tę sprawę należy zapatrywać. Otóż *Zamarstynów* stoi w związku z nazwiskiem *Sommerstein* (= *ei* nie *ai!*) w postaci t. zn. średniowysokoniemieckiej, wieś założona w r. 1423, w przeciwieństwie do nowoniem. *Sommerstein* = (w wymowie) *Zomeršta̯in*, zaś *Kulparków* z nazwiskiem *Goldberg* r. 1423. Nawiasem dodać należy, że przeróbka *Goldberg* na *Kulpark* zdaje się świadczyć o tem, że *g-* oraz *-b-* były wymawiane jako t. zw. bezdźwięczne lenes, coby wskazywało na wymowę bawarsko-austrjacką tego nazwiska. Co się tyczy jeszcze *Zamarstynowa*, to ważna jest wymowa *Zamarstynów*, a nie **Zamarsztynów*, jakby się można było spodziewać, sądząc po nazwach *Czorsztyn* (≦ *Schorn-stein*) już w XIII w. znany, *Rabsztyn* (≦ *Rab(en)-stein*) XV w. Trudno jest tę wymowę wytłumaczyć; najprawdopodobniej jest ona odbiciem wymowy niemieckiej *st-* a nie *št-* w danym razie, albo polskim t. zw. mazuryzmem. W porównaniu z nazwiskami fonetycznie pisanemi *Zomerstein* oraz *Gol(d)berg* nazwy obu osad wykazują jeszcze sufiks *-ów* (por. *Zamarstyn-ów*, *Kulpark-ów*). Właśnie te sufiksy są warunkiem powstania nazw miejscowych, aczkolwiek w wyjaśnianiu pochodzenia tych sufiksów można się mocno różnić. I tak możnaby w tych sufiksach widzieć normalny dzierżawczy sufiks polski *-ów* ≦ *-*ovъ*, występujący w ogromnej masie nazw miejscowych polskich n. p. *Piotrk-ów: Piotrek*, *Krak-ów: Krak*, *Jan-ów: Jan*, *Leopold-ów: Leopold*, *Władysław-ów: Władysław* itd., zatem do nazwiska **Zomerstyn*, względnie już **Zamarstyn* z niem. *Zomerstein* dorobiono dzierżawcze **Zamarstyn-ów* z domyślnem *dwór* itp., a do nazwiska spolonizowanego już **Kulpark* z niem. *Goldberg*, dorobiono zupełnie

tak samo *Kulpark-ów* z domyślnem *dwór* lub t. p. Temu prostemu pojmowaniu rzeczy stoi jednak na przeszkodzie fakt niewątpliwy, mianowicie ten, że w aktach mamy zanotowaną nazwę niemiecką *Goldberg-hof*, która mogłaby zostać spolszczona na **Kulpark-of* a potem podciągnięta pod nazwy typu *Piotrk-ów, Jan-ów* itd. Skutkiem tego „ortograficznie" poczęto ją pisać *Kulparków*. Wyjaśnienie takie jest także możliwe w odniesieniu i do nazwy *Zamarstynów*, którą w tym razie należałoby wyjaśniać z niemieckiego złożenia *Zomerstejn-hof*. Takiemu ujęciu tych nazw t. zn. jako polonizmów zewnętrznych, zrobionych z niemieckich złożeń, możnaby tylko przeciwstawić tę możliwość, iż właśnie w aktach występujące *Goldberg-hof* etc. jest zniemczeniem już kursującego u ludu **Köl(d)park-ow*, a zniemczenie nastąpiło dlatego, że właściciel, względnie pisarz miejski, posługując się językiem niemieckim, tak tę nazwę ludową rozumiał. Jest to wprawdzie możliwe, ale nauka na tej możliwości w obecnym swoim stanie musi się zatrzymać, dopóki nowe materjały, nowe fakty tej sprawy nie posuną naprzód.

W zastosowaniu do *Wildy* rozpatrywania powyższe wnoszą ten nowy moment, że gdyby nazwa *Wilda* stała istotnie w związku z nazwiskiem *Wilde* toby się należało spodziewać, że nazwa niemiecka byłaby utworzona z dodatkiem *-hof* (por. właśnie *Goldberg-hof, Sommerstein-hof!*), *-au, -feld*, a najprawdopodobniej *-mühle*, ponieważ mamy notatkę z XV. wieku *Wylda molendinum*. Samo nazwisko *Wilda* || *Wilde* czyni wrażenie nazwy lechickiej, wykazując końcówkę *-a* (|| *-e*) i zupełnie regularną oboczność do innych nazw od pierwiastka **vьl̥d-*. Pomijając jednak samą kwestję przynależności językowej nazwiska i jego właścicieli, którzy mogą być wreszcie przybyszami tak, jak Goldberg i Sommerstein we Lwowie, polska nazwa miejscowa od ich nazwiska *Wilda* musiałaby być sformowana zapomocą sufiksu: *-inъ*, brzmiałaby zatem **Wildzin* lub podobnie. Taki bowiem stosunek panuje w polszczyźnie pomiędzy nazwiskami na: *-a* a nazwami miejscowemi, utworzonemi od nich — od dawien dawna. Jak więc od *Zaklika* zrobiono *Zaklicz-yn*, od *Jarota : Jarocin* od *Krotosza: Krotoszyn* itd. tak samo od *Wilda* należałoby się spodziewać

**Wildzin*. W Poznaniu mianowicie obowiązują te same normy językowe, co i w innych częściach Polski! Jak tedy nazwisko *Groff* otrzymało sufiks *-ow-* w nazwie) *Grof-ow-e* (Łąki), dziś *Grochowe*, tak należy się spodziewać, że nazwisko *Wilda* otrzymałoby końcówkę *-in*, dając w rezultacie przypuszczalny **Wildzin*, **Wildzina* etc.

Sam akt kupna-sprzedaży eo ipso t. j. sam przez się nie posiada znaczenia dla formacji nazw miejscowych. Zamiast tedy wypisywać niepotrzebnie z aktów układy kupna-sprzedaży, mógłby Pan Pohorecki wykonać pracę pożyteczniejszą, choć może również bezcelową, mianowicie mógłby przeszukać pilnie wszystkie akty, dotyczące *Wildy*, aby się przekonać, czy nie znajdują się w nich jakieś nazwy *Wildy*, któreby nosiły na sobie ślady niemieckiego języka czy to w fonetyce czy też w budowie nazwy. Nawet ściśle negatywny rezultat tej pracy miałby pewne pozytywne znaczenie! Są bowiem czasem nadzwyczaj interesujące deformacje pod tym względem np. zniemczone *Grunau* ≦ pols. *Gronowo*, zniemcz. *Frohenau* ≦ polsk. Wronowy[15]), spolszczone *Jamża* ≦ niem. *Amsee* etc. Przypominam też dzieje ujarzmionego Poznania, który miał ulicę *Gnieźnieńską* z *Gneisenau- str.* itd.

Na zakończenie tych uwag dodaję: to, że Dr. Feliks Pohorecki nie może prowadzić dyskusji naukowej o faktach językowych, to — powtarzam — dziwnem nie jest, ale dziwnem jest, że go tak o tem wyraźnie trzeba przekonywać, ponieważ on sam się tego nie domyśla. — Co się tyczy wiary Dra Pohoreckiego w akta — tak zresztą u archiwisty zrozumiałej — to można zapewnić jego i wszystkich ludzi, że np. w X. wieku przed Chrystusem prarodzice Dra F. Pohoreckiego istnieli z całą pewnością i to tak w linji męskiej jak i żeńskiej; tego najlepszym dowodem jest on sam. W aktach jednak (archiwalnych) nie znajdzie żaden historyk i archiwista żadnego na to dowodu! Zyskałem już i tak wiele, że archiwiści i historycy przestali się powoływać na Warschauera! Że rozchwiała się jego legenda! W końcu informuję Dra F. Pohorec-

[15]) Z. Dziegiecka. SO. VII. 421. 419. 417.

k i e g o, że znalazł sprzymierzeńców dla swoich protestów przeciwko wywodowi nazwy *Wildy* z pierwiastka **vьld-* (lechickiego), a to w „Ostlandsberichte" (wydawanych przez Dra W. R e c k e g o w Gdańsku), oraz w „Neustrelitzer Heimatsblätter", u Hansa W i t t e g o. Wątpić jednak można, aby ci sprzymierzeńcy dla miłości prawdy się zjawili.

Dr. BOLESŁAW KIKIEWICZ.

Znaczenie słowa: *Płaj, Płajek*[1]).

W SO. VII. str. 506/507 znalazłem w pracy Mikołaja Rudnickiego pt. „Gopło“ wywód znaczenia słów *płaj, płajek*, który zmusza mnie do zabrania głosu celem usunięcia nieporozumień.

Wspomniana praca składa się jakgdyby z dwu części: pierwszej dotyczącej wywodu wyrazu *pło*, i drugiej obejmującej omówienie znaczenia wyrazów *płaj, płajek*. O ile część pierwsza przytacza cały szereg dokumentalnych danych popierających przyjęte przez autora tłumaczenie wyrazu *pło*, o tyle druga opiera cały wywód na jednym jedynym konkretnym przykładzie, a mianowicie na wziętej ze Sł. geogr. nazwie potoczka w gminie Jasień powiatu Kałuskiego. Charakterystycznem jest, że Szanowny autor opierając się na nazwie tego potoczka pomija cały szereg wypadków, zacytowanych przez Sł. geogr., stwierdzających, że *płaj* niema nic spólnego z wodą.

Chcę odrazu stwierdzić, że wywód autora dotyczący ruskiego, a raczej huculskiego *płaju* jest najzupełniej chybiony. Szanowny autor oparł swój wywód na danych Sł. geogr., który niewątpliwie jest bardzo pożyteczny, ale wymaga krytycznego traktowania, nie jest bowiem wolny od błędów. Szanowny autor zaniedbał zbadania wiarygodności poszczególnych zapodań Sł. geogr. i wskutek tego nietylko nie ustrzegł się od błędów, wiodących do mylnych wniosków, ale także obarczył swą pracę omyłkami. Gdyby Szanowny autor zajrzał był choćby do zwykłej mapy szkolnej, toby się

[1]) Abstrahując od zapału polemicznego Szan. autora, jego uwagi zawierają objektywne dane; *płaj* na Huculszczyźnie jest zapewne rumuńskiego pochodzenia. (Red.).

przekonał, że rzeka Opór jest prawym dopływem nie Dniestru, lecz Stryja; podobnie mapa ta przekonałaby go, że Różanka Niżna leży nie w powiecie stryjskim, lecz w powiecie skolskim. Gdyby z kolei Szanowny autor zajrzał do mapy, choćby tak niedokładnej, jak mapa austrjackiego sztabu generalnego 1 : 75.000, odcinek Marenicze—Wiznitz i odcinek Szypot—Kamerale, to przekonałby się, że zidentyfikowanie owej «trudnej» do odnalezienia Jabłonicy w powiecie wyżnickim, jest dość łatwe, bo leży ona na prawym brzegu Białego Czeremosza i ani niema drugiej Jabłonicy w powiecie wyżnickim, ani też niema drugiego powiatu wyżnickiego.

Gdyby wreszcie Szanowny autor zajrzał był do mapy 1 : 75.000 odcinek «Bogdan», toby się przekonał, że Prut nie powstaje «z dwóch potoków», lecz, że potoków noszących u źródła nazwę Prutu jest znacznie więcej (pierwszy potok taki płynie z przełęczy pomiędzy Koźmieską a Howerlą, drugi pomiędzy Howerlą a Breskułem, trzeci pomiędzy Breskułem a zachodnią Pożyżewską, czwarty pomiędzy obu Pożyżewskiemi, piąty pomiędzy wschodnią Pożyżewską a Szpyciami i szósty pomiędzy Szpyciami i Mariszewską. Prócz tych potoków głównych jest jeszcze szereg mniejszych, a wszystkie one noszą u źródeł nazwę *Prutu*. Dopiero w pewnej odległości od miejsca powstania potoki te łączą się tak, że grupa trzech potoków zachodnich zlewa się razem w jeden potok, a grupa wschodnia w drugi, oba te potoki noszą dalej nazwę *Prutu* i połączywszy się zachowują tę nazwę dla połączonej rzeki).

Z tychże map przekonałby się Szanowny autor, że potok *Kiekacz* zwie się w istocie *Kikacz*, oraz, że miejscowość zwana przezeń *Hołowe* zwie się *Hołowy*.

Otóż, gdyby Szanowny autor zapytał kogokolwiek, kto raz w życiu odbył wycieczkę w pasmo Czarnohory i w Karpaty Huculskie, toby się przekonał, że wyraz *płaj* jest istotnie pospolitym i to nawet w wyższym stopniu, niż to wynika z przypuszczeń autora, jest bowiem ten wyraz w powszechnem użyciu u Hucułów, a także u Bojków, ale nie oznacza on bynajmniej wody stojącej, płynącej, czy jakiejkolwiek innej, lecz g r z b i e t g ó r s k i, normalnie w tych okolicach

trawiasty, nieporosły lasem i łagodnie nachylony, o ile chodzi o kierunek wzdłuż grzbietu. Nie każdy jednak grzbiet górski jest *płajem*. O ile grzbiet jest nierówny, poszarpany i zarosły, to żaden Hucuł, ani Bojko nie nazwie go *płajem*.

Z powyższego wynika, że *płaj* to nie huculska czy bojkowska nazwa tego pojęcia topograficznego, które określamy polskiem mianem grzbietu, lecz swoista nazwa topograficzna odpowiadająca grzbietowi łagodnemu, bezleśnemu i trawiastemu.

Płajek jest istotnie zdrobnieniem nazwy *płaj* i pod tym względem autor ma zupełną słuszność, nazwa ta jest zresztą rzadziej używaną od nazwy normalnej *płaj*. Tych *płajów* i *płajków* jest w pasmie Czarnohorskiem i w Karpatach Huculskich bardzo wiele... tyle, ile łagodnych, trawiastych i bezleśnych grzbietów górskich, ale żadnemu Hucułowi nie przyjdzie nigdy na myśl nazywać lasu, góry, czy potoku *płajem*.

Poza Huculszczyzną nazwę *płaj* spotykamy także na Bojkowszczyźnie, tylko, że jest ona tu znacznie rzadszą niż na Huculszczyźnie, bo i grzbiety górskie na Bojkowszczyźnie, szczególnie w Gorganach, nierówne, poszarpane, pełne złomisk, nie są *płajami*, ale gdzie tylko trafimy grzbiet trawiasty i łagodny, tam i nazwę *płaj* nieodzownie spotkamy.

Jeżeli chodzi o austrjackie mapy sztabowe, to istotnie w tych miejscowościach, gdzie *płaj* jest tylko jeden, mapy te nadają tę nazwę lasowi, potokowi, górze, czy części osady, ale dane tych map nie mają nic wspólnego z rzeczywistością, gdyż chrzczą topograficzną nazwą *płaj* bezimienne w istocie góry, czy rosnące na tych górach lasy (lasy te rosną na stokach, a więc poniżej *płaju*), względnie płynące u ich stóp potoki, jak to miało miejsce z owym bezimiennym w istocie potoczkiem w gminie Jasień powiatu kałuskiego, aczkolwiek w rzeczywistości *płaj* to nie dana góra, las czy potok, lecz trawiasta linja grzbietowa tej góry.

Jeżeli jednak weźmiemy pod uwagę okoliczności, które rozstrzygały przy sporządzaniu map sztabowych, gdy uprzytomnimy sobie, że mniej tam chodziło o ścisłość naukową, jak o umożliwienie orjentacji wojsku, gdy następnie weźmiemy pod uwagę, że *płajami*, z powodu ich łagodnego nachylenia,

względnie łatwej dostępności i używalności nawet w czasie wylewów górskich rzek, szły zawsze i po dziś dzień idą górskie linje komunikacyjne tzw. *końskie drogi*, dostępne dla jeźdźca i konia jucznego, to i dziwić się trudno, że tam, gdzie był tylko jeden *płaj*, nadano tę nazwę miejscu, przez które przechodzi, poprostu dla ułatwienia wojsku zorjentowania się w terenie, albowiem ludność miejscowa zapytana o drogę wskaże niewątpliwie *płaj*, a zapytana o *płaj*, wskaże górę, przez którą ten *płaj* przechodzi. Wiadomo, że nawet po ostatnim katastrofalnym wylewie rzek górskich na Huculszczyźnie, gdy znikły linje komunikacyjne we formie linij kolejowych i bitych gościńców, ludność na jakiś czas wróciła do odwiecznej komunikacji *płajami*. Jeżeli jednak mapy wojskowe chrzciły nazwą *płaj* czy *płajek* góry, lasy, czy potoki w tych miejscach, gdzie był tylko jeden *płaj*, to nie czyniły tego na właściwej Huculszczyźnie, w pasmie Czarnohory czy w Karpatach Huculskich, gdzie *płajów* tyle, co gór. Niezależnie jednak od takich czy innych napisów na mapach sztabowych pozostaje faktem, że *płaj* to topograficzne określenie łagodnie nachylonego bezleśnego i trawiastego grzbietu górskiego.

Ofiarą tych chrztów wojskowych padł także ów nieszczęsny potoczek w gminie Jasień, który stał się podstawą całego wywodu autora. Potoczek ten jest w istocie bezimienny i ktokolwiek nie miał do czynienia z mapą wojskową, ten choćby oddawna znał ten potoczek, to jednak nigdyby nie odgadł, że on nazywa się *Płajek*.

Podobnie ma się sprawa z potokiem Kliwińskim, w którego dolinie chce Szanowny autor koniecznie dopatrzeć się «większego rozlewiska wodnego», wystarczy bowiem raz jeden przejść dolinę tego potoku, aby zrozumieć, że nigdy nie mogło tu być «większego rozlewiska wodnego».

Uwagi powyższe dowodzą, o czem zresztą oddawna wiadomo, że i austrjackie mapy sztabowe nie posiadają pewności naukowej i muszą ulegać sprostowaniom.

Nazwy «*płaj*» niepodobna zatem wyjaśnić ani na podstawie danych Sł. geogr. ani też na podstawie dat z map sztabowych, ale ponieważ jest to nazwa żywa, będąca dziś

w powszechnem użyciu ludności bardzo znacznego terytorjum, przeto bardzo łatwo określić jej znaczenie. Dużo danych o *płajach* możnaby znaleść w informacjach towarzystwa Tatrzańskiego, rozwieszanych na stacjach kolejowych będących punktem wyjścia wycieczek w pasmo Czarnohory i w Karpaty Huculskie. Informacje te operują nazwą *płaj* jako powszechnie znaną, informują np., że należy iść gościńcem do pewnego określonego punktu, a następnie «na lewo *płajem*»...

Powyższe uwagi dowodzą, że *płaj* jest raczej działem wodnym, jak bagnem, potokiem, czy czemś podobnem, jest więc właśnie czemś wprost przeciwnem temu, za co go uważa Szanowny autor. Oczywiście nazwa *płaj* nie jest przywiązana do działu wodnego: *płaj* jest zawsze działem wód, ale dział wód jest bardzo rzadko *płajem*, *płaj* to bezleśny, pokryty trawą, łagodnie nachylony grzbiet górski we Wschodnich Karpatach.

MIKOŁAJ RUDNICKI.

Bóstwo lechickie *Nyja*.

SO. V. 376 inn. przy objaśnianiu nazwy bóstwa *Nyja: nyć,* jak *wy-ja: wyć, ry-ja: ryć, my-ja: myć* i t. d. wyjaśniałem znaczenie bóstwa *Ny-ja* jako bóstwa śmierci w ten sposób, że to bóstwo jest s p r a w c ą, w y k o n a w c ą n y c i a t. j. schnięcia, zanikania. Wynikało stąd, że «schnięcie, zanikanie» i «umieranie» stoją z sobą w relacji znaczeniowej. Fakt ten jest wprawdzie zupełnie prawdopodobny à priori; jednakowoż można podać właśnie z terenu językowego lechickiego, polskiego w obszerniejszem tego słowa znaczeniu, paralelę semantyczną, która powtarza powyższą relację znaczeniową w odwrotnym kierunku. Jest to kaszubskie **mьr-ti,* które posiada dwa znaczenia: 1. «umierać = sterben» i 2. «chudnąć = mager werden», por. Dr. F. L o r e n t z. Gramatyka pomorska, zesz. 2, str. 104 § 69, nakł. Inst. Zach. słow. Poznań 1929. Nie potrzeba dodawać, że ta paralela popiera wywód i objaśnienie bóstwa *Ny-ja,* dane w cytowanej wyżej rozprawie.

DZIAŁ KRYTYCZNY — ANALYSES.

Uwagi o psychologji narodu niemieckiego

z powodu książek:

DR. WALTHER RECKE. **Die polnische Frage als Problem der europäischen Politik.** Berlin. Georg Stilke. 1827. XII+399 z mapą.

ERICH MARCKS. **Ostdeutschland in der deutschen Geschichte.** Leipzig. Quelle & Meyer. 1920. Str. 61.

GEH. REG.-RAT DR. WILHELM VOLZ, o. Prof. der Un. Leipzig. **Der ostdeutsche Volksboden.** Aufsätze zu den Fragen des Ostens. Breslau. F. Hirt. 1926. Str. 388.

Wymienione książki mają charakter naukowo-polityczny. Pomijając ich stronę ściśle polityczną oraz polityczno-historyczną, pragnę zwrócić na nie uwagę jako na dokumenty z zakresu psychologji narodów, w szczególności narodu niemieckiego. Zawiera się w nich ten prąd myśli, któremu hołduje olbrzymia większość Niemców od Bismarka począwszy, dającego w praktyce może najszczerszy wyraz temu kierunkowi myślenia. W zakres badań nad Słowiańszczyzną Zachodnią książki te wchodzą o tyle, że zajmują się dziejami narodu polskiego, względnie wschodu niemieckiego, którego skład ludnościowy jest, jak wiadomo, mieszany a znaczny procent tejże mieszaniny, bo może nawet ponad 30%, tworzą potomkowie Słowian Zachodnich, Lechitów lub wprost Polaków, Starych Prusów lub Litwinów.

Psychologja narodów jest zawsze produktem ich historji. Otóż historja Niemców wschodnich, od linji Łaba - Soła (Elbe - Saal) aż po dzisiejszą granicę polsko - niemiecką, oraz litewsko - niemiecką — polega na tem, że nieliczni przybysze oraz zdobywcy niemieccy uzyskiwali przewagę polityczną i socjalną w kra-

jach słowiańskich (lechickich, łużyckich i czeskich) oraz bałtyckich (staropruskich i litewskich), którą wyzyskiwali w tym kierunku, aby Słowian sobie podległych oraz Starych Prusów i Litwinów germanizować. Germanizacja ta odbywała się różnemi drogami: częścią dzięki temu, że Niemcy byli pośrednikami (jedynymi) wyższej kultury, którą czerpali z dalszego zachodu lub południa: częścią dlatego, że ich przewaga polityczna i socjalna wiodła z natury rzeczy do germanizacji niższych pod tym względem elementów słowiańskich: częścią i to nie w ostatniej mierze dlatego, że Niemcy posługiwali się przemocą fizyczną, administracyjną, policyjną, ekonomiczną, a nawet intelektualną i religijną (zakazy pacierza polskiego w byłym zaborze pruskim, znoszenie kazań i pieśni polskich po kościołach etc.). Zaznaczony wyżej proces dziejowy trwał już od IX wieku począwszy aż do zupełnej zagłady Słowian w Niemczech Wsch. t. zn. trwa jeszcze po dziś dzień w Prusach Wschodnich, gdzie jeszcze jest ludność polska (Mazury wschodnio-pruscy), na Śląsku Górnym, gdzie żyje około 500 000 Polaków, na Pomorzu niemieckiem oraz w tzw. Grenz-Mark Posen-Westpreussen, gdzie także jeszcze są nieliczne resztki Polaków, wreszcie w Łużycach Górnych i Dolnych, gdzie mieszka pod wszechstronnym uciskiem niewielka resztka licznego ongiś ludu łużyckiego. Z terenów niesłowiańskich mogą wchodzić w rachubę tylko resztki Duńczyków w północnym Szlezwiku, Fryzowie oraz resztki Litwinów pomiędzy Szeszupą i Niemnem względnie koło Tylży (Tilsit).

W ciągu tylu wieków od IX do XX, a zatem ponad 1000 lat z górą Niemcy Wschodni przyzwyczaili się uznawać swoją wyższość pod każdym względem nad podległemi sobie ludami. Te zaś ostatnie musiały się liczyć z faktem swej niższości faktycznej, spowodowanej częścią istotnemi stosunkami, częścią i to w przeważnej mierze świadomem działaniem Niemców. Germanizacja odbywała się między innemi i z tego powodu, że była ona równocześnie dźwiganiem się germanizującego się Słowianina na wyższy stopień socjalny i polityczny, którego jako Słowianin osiągnąć wśród Niemców nie mógł, była jego wchodzeniem do warstwy panującej, niemieckiej. Z podległego stawał się germanizujący się Słowianin — wolnym, ze

słuchającego stawał się rozkazującym. To szczególne ustosunkowanie narodowościowe pociągnęło za sobą utworzenie się w Niemczech Wschodnich dwu wyraźnych psychicznych odłamów: jednego, który stale chce i pragnie rozkazywać, drugiego, który stale słucha i nie śmie, nie ma odwagi niesłuchać. Pierwszy odłam składa się z warstwy rządzącej i z ludzi z nią związanych (dynastja, rząd, wojsko, administracja etc. właściciele ziemscy więksi, t. zw. junkrzy itp.), drugi odłam tworzy reszta narodu wschodnio-niemieckiego, to znaczy mieszczaństwo, chłopstwo i t. d. Zwracano już niejednokrotnie na to uwagę, że główna masa narodu niemieckiego ostatecznie zawsze zrobi to, czego sobie życzy warstwa rządząca. Socjaliści niemieccy, którzy zwalczali monarchję Hohenzollernów, którzy się odgrażali przeciwko wszelkiej wojnie najezdniczej, ostatecznie w roku 1914 okazali się nadzwyczajnie posłusznymi Wilhelmowi II. Z punktu widzenia teorji, którą wyżej streściłem, ten stan umysłów w Niemczech jest zupełnie jasny i zrozumiały; jest on skutkiem tysiącletniego rozwoju dziejowego.

Stan ten ma swoje zalety i swoje wady. Zalety streszczają się w ogromnej karności narodu niemieckiego i w tem wszystkiem, co jest z karnością związane, jakoto: wielka pracowitość, ogromna organizacyjność, systematyczność, dokładność, gruntowność i t. d. i t. d.. Wady zaś polegają na braku rzutkości, inicjatywy i wreszcie na tem, że Niemcy stają się niekiedy zupełnie posłusznem i bezwolnem narzędziem w ręku swoich rozkazodawców — bez względu na wszystko i to do tego stopnia, że gotowi ich słuchać aż do wyczerpania i zniszczenia, jak np. podczas ostatniej wojny, że gotowi winy garstki bezwzględnych jednostek brać na swoje barki i stawać w ich obronie jako całość, aczkolwiek narodu niemieckiego jako całości nikt nie może pociągać do odpowiedzialności za to, co czynił jeden lub drugi wojskowy albo Hohenzollern, wyzuty z ludzkich uczuć.

Zaznaczony wyżej podział na dwa odłamy psychiczne charakteryzuje się jeszcze przez inne cechy. Oto warstwa rządząca ma stale bardzo wielkie dla siebie wymagania i pre-

tensje. Pierwotnie te wymagania obejmowały Niemców w stosunku do podległych Słowian, względnie Starych Prusów lub Litwinów. Z biegiem jednak czasu, gdy te ludy germanizowały się t. j. stawały się także Niemcami, pretensjonalność niemiecka zaraziła i je także t. j. przerzuciła się na nie jako na subjekty czynne, skierowała zaś swoje ostrze ku ludom obcym, a więc ku wszystkim sąsiadom Niemiec. Ponieważ jednak nikt z obcych nie miał ochoty ulegać tym pretensjom, Niemcy poczuli do wszystkich niechęć i nawet wtedy, gdy sami uciskali np. Polaków, Francuzów lub Duńczyków wciąż twierdzili, że to właśnie Niemcy są ofiarą „zachłanności“ polskiej, duńskiej, francuskiej i t. d. Obok celowego niewątpliwie fałszu, jaki był w tych twierdzeniach, a który miał usprawiedliwiać środki eksterminacyjne przeciwko wymienionym podbitym ludom, była w tem także znaczna doza szczerości, zwłaszcza u tych Niemców, którzy nie mieli bezpośredniego wglądu w wyrafinowany ucisk, jakiemu podlegały mniejszości narodowe w Niemczech przedwojennych t. j. przed r. 1914 a również i teraz.

W tej pretensjonalności ma swe źródło uczucie osamotnienia niemieckiego przed wielką wojną (1914—1918), oraz przekonanie, że Niemców otaczają sami zazdrośni nieprzyjaciele, którzy się na nich jakoby zmówili.

Zrozumiałą jest również rzeczą, że na tle stale panującego nad podległymi Słowianami względnie Bałtami (Starymi Prusami i Litwinami) elementu niemieckiego mogły w Niemczech powstać teorje i poglądy o t. zw. „Herrenvolk“, którym oczywiście są Niemcy i o t. zw. “Übermensch“, którym także oczywiście może być tylko Niemiec i wogóle o wyższości Niemców nad całym światem: „Deutschland — über alles in der Welt“ oraz „am deutschen Wesen — muss die Welt genesen“, zasada, która zmieniła zupełnie swą pierwotną treść. Jest rzeczą najzupełniej zrozumiałą, że w takich warunkach musiała się rozwinąć i podwójna moralność: jedna dla użytku Niemców, druga dla użytku wszystkich innych ludzi (według zdania niemieckiego). Ta podwójna moralność jest i obecnie zupełnie widoczna i Niemcy wcale jej nie ukrywają np. w zakresie t. zw. mniejszości narodowych. T. zw. mniejszość niemiecka

w Polsce jest poprostu uprzywilejowana, natomiast t. zw. mniejszość polska w Niemczech, w Prusach w szczególności, jest dalej traktowana jak przed wojną, t. zn. en-canaille.

Według np. zdania Marcksa l. c. str. 54—6, 57 Niemcy w Polsce są „geknechtet, unerlöst", żyją „in Not, Druck und Gewalt", a stan dzisiejszy jest dla Niemców „unvergessbar, unverzeihbar, unertragbar, unversöhnbar"! Wszystko to się pisze o garstce Niemców w Polsce, żyjących w rozprószeniu, najczęściej o większych właścicielach ziemskich, mających wszelkie prawa uprzywilejowanej mniejszości narodowej! Marcks zachowuje się tak, jakby o tem nie wiedział, że w kilkakroć gorszych warunkach, bo w ucisku narodowym, religijnym, politycznym i ekonomicznym żyło 4 miljony Polaków w b. państwie pruskiem! Że byli ci Polacy wywłaszczani i celowo proletaryzowani! Marcks życzyłby sobie, aby ten dawny stan powrócił i uważa to za zupełnie naturalne! Czyż można dojść do większej aberacji w egoizmie?

Recke, omawiając zabranie przez Prusy (-Brandenburgję) Pomorza polskiego w r. 1772, oraz powrót tegoż Pomorza (niecałego!) do Polski w r. 1918—1919, podkreśla z naciskiem, że Pomorze nie jest „Kernprovinz" państwa polsk., ponieważ był czas w przeszłości, że to Pomorze należało do państwa krzyżackiego, któremu zostało odebrane zdradą własnych poddanych zakonu krzyżackiego. Otóż pomijając najzupełniej sprawę rewindykacyj historycznych, która niewątpliwie musiałaby być przesądzona na korzyść Polski przez każdego bezstronnego badacza, chcę podkreślić, że gdyby Recke zastosował pogląd o „Kernprovinz" do Prus, a nawet do całych Niemiec Wschodnich, na wschód od linji Łaba — Soła (=Elbe — Saal), a nawet i do innych części Niemiec, to należałoby wyrazić obawę, że ani jedna prowincja Wschodn. Niemiec, a zwłaszcza Prus nie okazałaby się „Kernprovinz"! Boć Mark Brandenburg jest nowotworem niemieckim na ciele lechickich Stodoran i Luciców, Vor- i Hinter-Pommern są historycznie słowiańskie, lechickie a przez dłuższy okres czasu — polskie, t. zw. Altmark słowiańska, Łużyce dolne są łużycko-serbskie, potem saskie a dopiero od r. 1815 — pruskie, Śląsk jest polski, czeski, habsburski a potem dopiero pruski hohenzollernowski.

Neumark, Barnim i Teltow — słowiańsko-polskie, zaś Prusy Wschodnie staropruskie, wzgl. litewskie. Okazuje się zatem, że niema ani jednej prowincji w państwie pruskiem, którąby mogła uchodzić za „Kernprovinz“ t. zn. za prowincję, którą kiedyś Niemcy pruscy zamieszkiwali, jako swoją bezsporną własność. Co więcej można zauważyć że nawet nazwa „Preussen“ — nie jest własnością Niemców pruskich, ale jest zniemczoną nazwą Starych Prusów, wytępionych bezlitośnie przez zdobywczych Krzyżaków. Recke jednakowoż tych konsekwencyj widzieć nie chce, bo chyba jego zdaniem to, co się stosuje do Polaków, nie może się stosować do Niemców, bo ci ostatni są „Herrenvolk“! A Polacy — to kanalja, którą przed wielką wojną przemocą wywłaszczało się z ziemi, proletaryzowało, a obecnie uciska się także, aczkolwiek nie tak drastycznemi środkami.

Na str. 324 i nast. oburza się Recke na argumentację Dmowskiego („den Schöpfer der heutigen polnischen Republik“, Gollub u Volz'a str. 301) o Prusach Wschodnich, które Dmowski proponował wyłączyć z obrębu Niemiec jako osobną republikę, względnie włączyć w obręb Polski jako autonomiczną prowincję. Momentem, który szczególnie oburza Recke'go, jest to, że interesy narodowe niemieckie, a ściślej i dokładniej polityczna potęga Niemiec miałaby być podporządkowana względom ekonomicznym i wyzwoleniu z ucisku niemieckiego ludności polskiej, mieszkającej na lewym brzegu Wisły. Jednakowoż — w myśl właśnie tej podwójnej moralności — uważa Recke za normalne oddanie Pomorza polskiego w ręce niemieckie, uważa za normalne germanizację Pomorza polskiego byle tylko Prusy Wschodnie, które przecież nie są w najmniejszym stopniu „Kernprovinz“ państwa niemieckiego, ani pruskiego i które były państwem lennem Polski — mogły mieć połączenie lądowe z Niemcami. Nic to, że ludność polska byłaby uciskana tak samo, jak na Śląsku, lub w Prusach Wschodnich, nic to, że Polacy byliby odsunięci od morza — główną rzeczą wydaje się Recke'mu wzmożenie potęgi politycznej niemieckiej

przez włączenie do Niemiec prowincji polskiej, oraz przez połączenie Prus Wschodnich bezpośrednio z Niemcami!

Na str. 332 podkreśla Recke różnice pomiędzy Kaszubami, Mazurami (wschodniopruskimi) a Polakami. Przekonywać o tem Recke'go. Volz'a lub im podobnych Niemców — boć tylko Niemcy to głupstwo podtrzymują! — że te różnice są bezprzedmiotowe, ponieważ ustalone właściwości etniczne i Kaszubów i Mazurów (wschodniopruskich) przyczyniają się tylko do jaśniejszego, pełniejszego uwydatnienia i charakterystyki całego narodu polskiego, jest rzeczą zbędną, gdyż i Recke i Volz i ich zwolennicy niewątpliwie zdają sobie sprawę z celowości politycznej tych twierdzeń. Niech jednak tę samą metodę postępowania Recke zastosuje do Niemców i na jej podstawie niech przeprowadzi ugrupowanie polityczno-państwowe narodu niemieckiego! Cóż się wtedy okaże? Oto, że niederdeutsch i oberdeutsch trzeba sobie przeciwstawić jako grupy dialektów o wiele bardziej różne niż gwary kaszubskie i mazurskie w porównaniu z resztą gwar polskich. Dalej niederfränkisch i friesisch, które stały się podstawą odrębnego języka literackiego (holenderskiego), trzeba będzie także wyodrębnić w osobne państwa. Wreszcie cały Wschód Niemiec rozpadnie się na tereny, zajęte przez mieszańców: 1. lechicko-niemieckich; 2. łużycko-niemieckich oraz 3. bałtycko-niemieckich (t. j. staro-prusko-litewsko-polsko-niemieckich = Prusy Wschodnie!). A wreszcie jeśli Niemcy sądzą, że pomiędzy Ślązakami a Polakami zachodzą tak wybitne różnice, że Ślązacy tworzą odrębną narodowość, toć w każdym razie pomiędzy Niemcami i Ślązakami ta różnica jest oczywiście jeszcze większa! Tak tedy należy wyodrębnić i Śląsk Dolny, Średni, oraz niemiecki Górny w odrębne państwo! Wreszcie prowincje nadreńskie, które w niektórych zwłaszcza okolicach mają ludność dowodnie pochodzenia celtyckiego, należałoby także traktować odrębnie, boć temperament celtycki a germański są nader różne!

Zupełnie beznadziejnie ta rzecz przedstawia się u Volz'a. Według Volz'a: die Kaschuben und Masuren, die Oberschlesier und Wenden sind deutscher Kultur, Glieder des deutschen

Volkes. Deutsche, auch wenn das alte Idiom noch nicht erloschen ist; ihr Volkswille und ihr Volksbewusstsein ist deutsch — das haben sie immer und immer wieder freudig bewiesen. Nicht die Rasse entscheidet über das Volkstum — unterscheidet sich denn überhaupt der Wende körperlich vom Sachsen?[1]) der wasserpolnisch sprechende Oberschlesier vom deutschsprechenden? — sondern der Wille und das Volksbewusstsein.. Sprachgrenze ist nicht Volksgrenze! Der ostdeutsche Volksboden umfasst die randlichen Mischvölker deutschen Volkstums". (Volz l. c. 6). Podobnie Gollub („Urgermane" polskiego pochodzenia) wypowiada się u Volz'a str. 295, 300. 303.

Beznadziejność tych twierdzeń polega na metodach niemieckiego postępowania, mianowicie:

1. Słowianom (Polakom, Łużyczanom etc.) żyjącym pod panowaniem niemieckiem nie daje się rozwijać ani swego szkolnictwa, ani oświaty, ani literatury, ani urządzeń — wogóle swojej własnej kultury.

2. Narzuca się im przemocą kulturę niemiecką w formie przymusowego szkolnictwa, języka niemieckiego, wytworów przemysłu niemieckiego, urządzeń agrarnych itd.

3. Kto ich nie chce przyjąć, to jako „deutschfeindlich" będzie wywłaszczony, prześladowany, sproletaryzowany i t. d.

4. Gdy się w szkole nauczy po niemiecku, gdy będzie kupował wytwory przemysłu niemieckiego, to się mu oświadczy, że przecież jest Niemcem, więc mu żaden inny obcy język niepotrzebny!... A jeśli mu się Niemcy nie podobają, to może się z Niemiec wynieść!

Nawet stosunkowo bezstronni Niemcy tak rzeczy pojmują np. Lorentz (u Volz'a str. 261) powiada: „Die Verleihung des deutschen Rechts an Slaven zeigt, dass die betreffenden sich bereits der deutschen Kultur angeschlossen haben". Dlaczegóż Lorentz tak rozumuje, że ci Słowianie, co z niemieckiego prawa miejskiego korzystają, to się już „dołączyli do kultury niemieckiej", którą się oczywiście identyfikuje z niemieckością wogóle?... Ma to swoje uzasadnienie

[1]) Oczywiście nie odróżnia się, boć Sasi w dzisiejszej republice saskiej są przeważnie łużyckiego pochodzenia.

w tem, że l. c. str. 260: 1. dokumentowe umiastowienie na prawie niemieckiem osad pomorskich jest dla L o r e n t z a identyczne z ich powstaniem, co oczywiście jest zupełnie dowolnem przypuszczeniem; 2. nadanie, względnie wykonywanie prawa niemieckiego L o r e n t z utożsamia z niemieckością (kulturalną?) mieszkańców; 3. „zahlreiche, wie mir scheinen will, die meisten Verleihungen des deutschen Rechts geschahen an die slavischen Besitzer".

To jest właśnie przyczyna, aby już z t e g o p o w o d u zrobić ich Niemcami, bo inaczej okazałoby się, że to miasta czysto polskie, czego L o r e n t z właśnie nie chce stwierdzić.

Pomimo systematycznego uprawiania gwałtu i przemocy wszechstronnej w walce narodowościowej ze Słowianami i Bałtami, a nawet Germanami (Duńczycy!), Niemcy stale twierdzą, że oni są łagodni, humanitarni, ewangieliczni. Ta fatalna dwulicowość nawet w książce V o l z'a występuje na jaw. Tak np. H a n s W i t t e l. c. str. 192—3, 194 oraz 203 powiada wyraźnie: .....von einer planmässigen Ausrottung des Wendentums gar keine Rede sein kann. Vielmehr ist das Wendentum eines langsamen, natürlichen Todes verstorben, indem es die Überlegenheit deutscher Kultur und nicht minder dem immer stärker anschwellenden, schliesslich erdrückenden Übergewicht der Zahl — erlag... Wo deutsche Kultur, getragen von einem starken Strom deutscher Menschen .... sich .... durchsetzt hat..., da ist deutscher Boden und deutsches Recht". Co się tyczy czasów średniowiecznych, dosyć wskazać na dokumenty w Mecklenburgisches Ub., z których kilka zacytowałem SO VII. 433—504 oraz w wydawnictwei *Pomeranja*, aby nabrać o tem właściwego wyobrażenia. Zbójecka zresztą działalność Henryka Lwa, Albrechta Niedzwiedzia, wypraw krzyżowych, Gerona, Krzyżaków, margrabiów brandenburskich jest znana; nie potrzeba jej wcale charakteryzować. Tutaj chcę zwrócić uwagę na te gwałty, któremi się s a m i Niemcy, właśnie u V o l z'a c h w a l ą. I tak: L a u b e r t l. c. str. 329. (Friedrich des Grossen) Husarenkommandos lockten die Leute an oder halfen mit s a n f t e r Gewalt an". S a n f t e Gewalt! Pojęcie godne Niemców. G u s t a v A u b i n (Halle) na str. 348 mówi: „Vielfach fanden sich ja als Zubehör zu den Gutsbezir-

ken slavische oder preussische Dörfer vor, deren Bewohner in strenger Frohnarbeit für den Herrenacker herangezogen werden konnten". — W ten sposób stał się chłop wschodnioniemiecki „Erbuntertan. an die Scholle gefesselt... er wurde zum Annex der Gutswirtschaft geworden, arbeitete sechs Tage wöchentlich". (ib. str. 330). — Z tego poprostu wynikałoby, że haniebne stosunki, zaprowadzone przez podbójców niemieckich na nieszczęśliwych ziemiach lechickich oraz staropruskich, stały się podstawą t. zw. pańszczyzny. Warto tę rzecz dokładniej zbadać! A wtedy okaże się, że pomstowanie Niemców na pańszczyznę w Polsce — jest humanitaryzmem na eksport!

Gollub l. c. 294. stwierdza „Herzog Albrecht der Fromme... der Lehnsmann Polens z. B. 1566 den Verkauf des Gutes Borken verbietet, weil der Käufer Masovier war..." I to wszystko pomimo, że „das Masurentum — deutsche Kultur im polnischen Gewande (l. c. 293)... Die Sprache (der Masuren) verhüllt nur den Kern ihres Wesens, der längst durch und durch deutsch ist!" (l c. str. 300). W takich stosunkach śmią Niemcy mówić o „Vernichtunskampf", którą Polska miała przeciw nim prowadzić (l. c. 237).

Erich Keyser (l. c. 236). „Hochmeister Friedrich von Feuchtwangen ordnete an, dass im Verkehr mit dem preussischen Gesinde soweit als möglich die deutsche Sprache angewandt werden sollte. Der Bischof von Ermland unterhielt in Heilsberg bis in XVI Jahrh. hinein eine ständige Schule für 13 preussische Knaben, um in ihnen Vorkämpfer für Kirche und Deutschtum unter ihren Landsleuten zu gewinnen"...

A więc sposób postępowania był taki: Starych Prusów wydziedziczyło się z ziemi, którą zabrali przybysze niemieccy, zubożałych Starych Prusów brało się na „Gesinde", które musiało już mówić po niemiecku ze swymi panami. Biskup zaś Niemiec nie uprawiał wprawdzie gwałtu bezpośredniego, ale chłopców staropruskich — może i gwałtem branych — chował na zdrajców własnego narodu. W ten sposób „...die Preussen ...zu Deutschen wurden". Jeśli tak było ze Starymi Prusami w wieku XIII—XVI. to podobnie, chociaż napewno gorzej, postępowano z Lechitami i Łużyczanami w IX — XIII — XV

— XVI wieku. To prawdopodobieństwo jest tem większe, że Niemcy nawet pod panowaniem polskiem, które było i jest dla nich za łagodne najwidoczniej, chwytali się wyraźnych narodowościowych pogwałceń i terroru ekonomicznego. Ten właśnie Erich Keyser (l. c. 240—42) notuje: „Die Danziger Wollweber verpflichteten sich 1459 keinen Polen als Meister anzuerkennen oder als Lehrling anzunehmen. Die Kistenmacher verboten in ihrem Gewerke polnisch zu sprechen oder zu singen. Die Leineweber in Thorn wiesen noch 1549 jeden Knecht zurück, dessen Vater kein Deutscher war, und die Willkür von Marienwerder 148 bestimmte: „Es soll kein rechter geborener Pole Bürger werden, noch Bürgernahrung treiben — weil wir an der Grenze gesessen". Było tak przed wojną (1914—18), jest podobnie i dzisiaj — z modyfikacjami, należnemi XXI wiekowi — także i w tych okręgach, które Niemcy po dziś dzień zatrzymali z obcemi narodowościami, a których jeszcze nie zdołali zniemczyć.

Jak się ta germanizacja obcych elementów wewnętrznie, w psychologji zainteresowanych jednostek odbywała i odbywa, jest rzeczą niemożliwą odtworzyć. Jest jednak bardzo prawdopodobne, że podstawą tego jest tak wśród Niemców popularna „innere Anerkennung" względnie „Nichtanerkennung".

Wiadomo powszechnie, jak wielką rolę ten stan psychiczny odegrywa także w dzisiejszej polityce niemieckiej (Locarno i ustępstwa z tym układem związane, jakoby Niemcy godzili się na Traktat Wersalski także wewnętrznie!) Okazuje się, że ten czynnik psychiczny ma i miał wielkie znaczenie u Niemców od dawien dawna. Np. Chr. Krollmann, Königsberg. (u Volz'a na str. 230) powiada: „Wir wären am Ende der selbständigen politischen Geschichte des Ordensstaates, wenn die deutschen Herren den Frieden von Thorn (1466) auch innerlich anerkannt hätten". Okazuje się zatem, że Niemcy coś robią, czego „innerlich" — wewnętrznie nie uznają. Kiedyż można mieć gwarancję, że oni coś „innerlich anerkennen"? Trudność polega właśnie na tem, że takich kryterjów niema, a skutkiem tego stale istnieje możność nieskończonego szantażu w sprzedawaniu tej „innerliche An-

erkennung". Wydaje się zupełnie rzeczą trafną przypuścić, że ten rozdźwięk pomiędzy postępowaniem zewnętrznem a „innerliche Anerkennung" jest p r o d u k t e m historji narodu niemieckiego, mianowicie p r z y m u s o w e g o g e r m a n i z o w a n i a o b c y c h e l e m e n t ó w e t n i c z n y c h, N i e m c o m n a w e t w z a s a d z i e w r o g i c h. Proces ten trwa ponad 1000 lat, a zatem jest dostatecznie trwałym czynnikiem w historji, aby się zamienić na s t a ł ą, głęboką zakorzenioną cechę psychiczną u tego narodu, u którego miał warunki powstania. Zachodzi jednak pytanie czy właśnie takie warunki stwarza przymusowe germanizowanie obcych, częstokroć nawet wrogich elementów etnicznych? Wydaje się, że tak. Na czem bowiem polega p r z y m u s o w a g e r m a n i z a c j a? Oto powiada się np. Polakowi, Kaszubie, Łużyczaninowi, Duńczykowi itd.: jesteś Niemcem, to zezwolenie na budowę domu dostaniesz; jeśli nim nie jesteś, to zezwolenia nie otrzymasz! Albo: dostaniesz pożyczkę, jeśli jesteś Niemcem; otrzymasz posadę rządową, jeśli jesteś Niemcem; będziesz nauczycielem ludowym, jeśli w domu z dziećmi swymi będziesz mówił po niemiecku; przyjmiemy cię do cechu, jeśli jesteś Niemcem! itd. itd. Cóż biedny człowiek ma robić? Udaje, że jest Niemcem, a w głębi duszy zostaje tem, czem był! Powstaje tedy rozdźwięk między zewnętrznem postępowaniem, a „innerliche Anerkennung"! W ten sposób rodzi się fałsz, obłuda, „dwulicowość". Oczywiście, kto udaje dłuższy czas Niemca zewnętrznie, to wreszcie się nim uczyni, a jego potomkowie nawet zapomną o swej faktycznej np. słowiańskości, ale mimo to głuche jej poczucie trwa czasem wieki, jak to ma miejsce w niektórych prowincjach niemieckich. Dwulicowość, czerpiąca swój początek w pierwotnej przeciwstawności narzucanego przymusowo a posiadanego wewnętrznie nacjonalizmu, musi swą treść etniczną zmienić, skoro j e d n o poczucie etniczne ulegnie zapomnieniu. Wtedy pozostaje tylko dwulicowość, t. j. niezgodność między zewnętrznem postępowaniem, a „innerliche Anerkennung", zastosowalna w innych wypadkach życiowych i politycznych.

Jakoż znaną jest rzeczą, że Niemcy zwłaszcza Wschodni tę dwulicowość uprawiali na wielką skalę i — uprawiają.

Krzyżacy np. w stosunkach z Litwą i Polską. Autorzy niemieccy nawet tego nie kryją: Empfehlungsschreiben u. Kreuzzugsbullen des Papstes eine nicht zu verachtende Hilfe waren — versteht sich von selbst. (Krollmann, u Volz'a str. 212—16) „So konnte der Orden häuslichen Zwist der Fürsten klug nutzend von Osten her langsam aber beharrlich in das Land eindringen" (na Pomorze!). Udawali tedy misjonarzy przed papieżem, a przyjaciół przed książętami.

Niemcy są świadomi, że Krzyżacy dążyli do ujarzmienia Litwy, podobnego jak ujarzmienie Prus Wschodnich, że natomiast Polska takich zamiarów nie miała. Mimo to Krollmann str. 228 pisze: „der letzte Freiheitskampf der Litauer unter dem Grossfürsten Switrigal..." Laubert l. c. 329 i n. powiada, że obecnie kolonizację Fryderyka Wielkiego na ziemiach polskich przedstawia się jako wyłącznie gospodarczą, bo zniemczenie kraju się nie udało!... Dwulicowość margrabiów i królów pruskich względem Polski i Polaków — jest znana; ale tej dwulicowości zaznał i świat cały, a w nieostatnim rzędzie i pomocnicy Prus przy rozbiorach Polski, mianowicie Rosja i Austrja. Obecnie ta dwulicowość niemiecka jest zupełnie widoczna w kwestji Pomorza. Niemcy, a między niemi i Recke, podkreśla, że pragną Pomorza polskiego tylko dlatego, aby połączyć terytorjalnie Prusy Wschodnie z resztą Prus i Niemiec. Ale ten sam Recke słusznie cytuje zdanie Fryderyka Wielkiego: „wer den Weichsellauf und Danzig besitzen wird, der wird mehr Herr in Polen sein, als der König, der es beherrscht" (Recke l. c. 19). Niemcy to dobrze wiedzą, ale mówią co innego.

Ale ten sposób postępowania mści się na samych Niemcach. Bo oto Niemcy zgermanizowali w ten sposób dorzecze Łaby, Odry, Wybrzeża Bałtyku, część dorzecza Wisły i Niemna. Germanizacja ta polega na tem, że dawni Lechici, Łużyczanie, Starzy Prusowie, Litwini przyjęli język niemiecki oraz orjentację polityczną niemiecką, fizycznie jednak, a zapewne także w głębszych swoich pokładach psychicznych pozostali tem, czem byli... Jeśli tedy chodzi o „Mischvolk" — to są nim przedewszystkiem — Niemcy, a na wschodzie Niemiec przewagę w tem „Gemisch" mają właśnie, byli Słowianie,

byli Starzy Prusowie i b. Litwini!... Jeśli tedy V o l z konkluduje, że „Der ostdeutsche Volksboden umfasst die randlichen Mischvölker deutschen Volkstums", to możnaby z o wiele większą słusznością twierdzić, że w skład np. narodu polskiego, czeskiego, łużyckiego, duńskiego, litewskiego i t. d. wchodzą także ci Niemcy, którzy są fizycznymi potomkami dawnych Lechitów, Polaków, Czechów, Łużyczan, Danów, Litwinów, Starych Prusów — a którzy obecnie mówią wprawdzie po niemiecku, ale język mogą zmienić! Jak widzimy — i ten kij ma dwa końce: jednym końcem biją Niemcy, a drugim można ich właśnie bić...

Pstrokacizna antropologiczna i etniczna Niemiec dzisiejszych jest niesłychana; dzisiejsi Niemcy w ogromnej swej większości są pochodzenia nieniemieckiego, niegermańskiego nawet; zatem ich ogłaszana urbi et orbi jedność narodowa jest raczej p o s t u l a t e m a nie rzeczywistością. Pytanie zachodzi, jakie czynniki wiążą ten tak różnorodny co do pochodzenia, tradycyj itd. zlepek niemiecki? Odpowiedź na to jest tylko jedna: narzucona idea jedności niemieckiej, idea o charakterze wyraźnie etniczno-podbójczym, uległość względem warstwy rządzącej, oraz t. zw. kultura niemiecka. Najważniejszym składnikiem tej t. zw. kultury niemieckiej jest język niemiecki literacki, który ma charakter ogromnie abstrakcyjny, ponieważ właściwie nigdzie nie jest mówiony w swej mniej lub więcej czystej postaci. Pozatem język nie jest wystarczającym czynnikiem łączności narodowej (Jugosławja, Szwajcarja!). Jeśli tedy b. abstrakcyjny język niemiecki literacki wyłączymy jako czynnik niewystarczający, to właściwie pozostaną jeszcze czynniki tresury wychowawczej i policyjno-administracyjnej. Ta ostatnia jest w Niemczech a zwłaszcza w Prusach doprowadzona do ostatnich granic. Ona to sprawiła wynarodowienie całego słowiańskiego niegdyś (aż do XIV, XV a nawet XVI, XVII XVIII i XIX wieku) wschodu, dziś — niemieckiego. To masowe zapełnienie i zapełnianie po dziś dzień kadrów narodowych niemieckich przez renegatów, przynajmniej w 50 % niedobrowolnych, ale doprowadzonych do renegactwa uciskiem narodowym, religijnym oraz ekonomicznym na tle przymusu policyjnego — wycis-

nęło jeszcze drugi rys w psychologji narodu niemieckiego. Nikt niewątpliwie nie jest tak drażliwy na punkcie szowinizmu narodowego, jak renegaci przymusowi! Toteż z pretensjami do Polski o b. zabór pruski występują najagresywniej tak „urgermanische Deutsche" jak Jentkiewicze, Kosinny, Skowronnecki, Quiotecki (≦ polsk. ludowe *Kvåtek!*) Nieborowscy, Ulitzki etc. — wszystko renegaci polscy, którzy zostali Niemcami czy to dla korzyści osobistych, czy też zmuszeni okolicznościami życia w machinie socjalno- politycznej Prus i Niemiec. — Bynajmniej nie chcę twierdzić, że wszelkie wynarodowienie jest czemś złem, twierdzę tylko, że wynarodowianie przymusowe i takie, które się przeprowadza drogą uprzywilejowań, drogą koncesji dla renegatów i drogą ucisku niewynaradawiających się jednostek — jest czemś złem i niemoralnem. Taki system pozostawia osady w psychologji narodów, osady nienajlepsze. W tem właśnie położeniu znalazły się dzisiejsze Prusy i nawet Niemcy.

Pogląd Recke'go na stosunek Polski do Rosji i do Niemiec jest następujący:

Między Rosją i Polską jest przeciwieństwo zasadnicze i niedające się wyrównać, polegające na sporze o tereny za linją Bugu Zachodniego na wschód. Otóż i obecna Polska obejmuje te niektóre tereny, które Rosjanie mogą uważać za prastare ruskie i których skutkiem tego mogą się domagać także obecnie. Polska przyszła w posiadanie tych terenów drogą spadku po W. Księstwie Litewskiem, a niektóre z nich zdobyła bronią, jak np. t. zw. ziemie czerwonoruskie w XIV w. Zdaniem tedy Recke'go nie Niemcy są najgorszymi wrogami Polski, ale — zdawałoby się z tego wynikać milcząco, aczkolwiek tego Recke wyraźnie nie mówi — ale Rosja.

Taki stosunek między Polską a Rosją byłby bardzo na rękę Niemcom, którzyby chętnie objęli tę samą rolę, którą wykonywali z ogromnemi dla siebie korzyściami od pierwszego rozbioru Polski, a nawet jeszcze dawniej. Rola ta polegała na tem, że Rosja i Polska we wzajemnej, walce, a bez żadnych obupólnych korzyści wyczerpywały swoje siły, podczas gdy Niemcy zbierali z tego korzyści: opa-

nowali olbrzymie połacie Polski, spokojnie dokończyli germanizacji Pomorza, krain Barnim, Teltow, Neumark i Śląska i w dalszym ciągu starali się do gruntu zgermanizować przymusem policyjnym oraz ekonomiczno-socjalnym i religijnym Pomorze i Wielkopolskę, oraz Prusy Wschodnie. Te czasy minęły bezpowrotnie i więcej nigdy nie wrócą.

Dra R e c k e'g o widocznie irytuje fakt, że Polacy zaprzestali zupełnie sporu z Rosjanami. Czyni to wyraźną wyrwę w niemieckiej polityce, praktykowanej od najdawniejszych czasów. Polityka ta bowiem polegała na tem, że naprzód Niemcy jątrzyli Lechitów zachodnich na Polaków i razem z nimi zwalczali Polskę. Pierwsze wyprawy niemieckie na Polskę, o których historja wie za czasów Mieszka I. w połowie X wieku pod Wichmanem i Hodonem były właśnie czynione w przymierzu z Lechitami Zachodnimi przeciwko Polsce; cesarz Henryk II, uznany za świętego, sprzymierzył się z p o g a ń s k i m i Lucicami przeciwko c h r z e ś c i j a ń s k i e m u królowi Polski Bolesławowi Chrobremu. Później, kiedy już siłę Lechitów Zachodnich Niemcy złamali, podburzali przeciwko Polsce Czechów a Polaków przeciwko Czechom, dopóki tych ostatnich nie wciągnęli w obręb Rzeszy niemieckiej tak, że Czesi znaleźli się na drodze do zupełnej germanizacji, z której wyratowali się dzięki poświęceniu szeregu wybitnych swych rodaków. Od czasu, gdy się Krzyżacy usadowili w Prusach Wschodnich, stałem zajęciem niemieckich Krzyżaków było podburzanie przeciwko Polsce Litwinów i Rusi, w czasach nowszych od czasów rozbiorów Polski Prusacy stale podburzali Polaków przeciw Rosji (przymierze prusko-polskie w samym końcu XVIII wieku!), a ofiarowując pomoc Rosji przeciw Polakom — uzyskiwali od niej korzyści. W XIX wieku podburzali Ukraińców przeciw Polakom w b. zaborze austrjackim, co i obecnie z wielkiem powodzeniem czynią; podburzają też Litwę Waldemarasa. Że zaś obecnie już nikt z Polaków nie daje się nabrać na to, aby się dać podburzać przeciwko Rosji, więc Niemcy uzyskane w Związku Sowieckim wpływy stale wyzyskują w tym kierunku, aby nie dopuścić do przyjaznych stosunków pomiędzy Polską a tery-

torjami ruskiemi. Mają nadzieję w ten sposób doprowadzić Polskę do upadku a następnie zniszczyć germanizacją Polaków. Wtedyby rozpoczęli podburzać Ukraińców i Białorusinów przeciwko Rosjanom, dopókiby nie zgermanizowali i Ukrainców i Białorusinów i tak bez końca. Jeśli taką robotę prowadzą Niemcy od X wieku aż po dziś dzień t. zn. przez przeszło lat 1000, to chyba trudno przypuścić, aby się prędko i bez radykalnych środków od tego odzwyczaili. Ten właśnie nałóg niemiecki jest niebezpieczny dla pokoju całego świata, a przedewszystkiem dla ludów, które z Niemcami sąsiadują. Toteż wszystkie ludy, otaczające Niemcy, winny wziąć za cel swej polityki, aby te nałogi niemieckie zmienić, względnie zniszczyć je zupełnie i wykorzenić.

Dla Niemiec samych jako całości rozwój stosunków polityczno-narodowościowych na wschodzie niemieckim stał się powodem poważnych zmian, a nawet wstrząśnień. Oto renegaci lechiccy i staroprusko-litewscy na wschodzie, względnie mieszańcy słowiańsko - niemieccy oraz bałtycko - niemieccy (t. zn. staroprusko - litewsko - niemieccy), reprezentując stale nowe nabytki narodowościowo-terytorjalne, reprezentując szczególnie żywą wrażliwość na szowinizm narodowy, reprezentując stałe powiększanie ilościowe narodu niemieckiego, stali się poniekąd wyrazicielami tendencyj rozwojowych całości etnicznej niemieckiej i przez to zdobyli ogromny wpływ na rozwój Niemiec w ogólności. Można powiedzieć, że obecnie nietylko w zakresie kulturalno-politycznym i administracyjno-wojskowym, ale nawet językowym mieszańcy bałto-słowiańsko-niemieccy ze wschodu Niemiec stali się wzorem także dla Niemiec starych, rdzennych i oni nadają ton całemu narodowi niemieckiemu.

Sami Niemcy to podkreślają np. u V o l z'a passim. Istotnie Ludendorff, Hindenburg i Tirpitz itd. są ze wschodu Niemiec i wnieśli na wysokie stanowiska energiczny brutalizm, wykształcony na karkach Polaków. Nie trzeba jednak zapominać, że ten brutalizm spowodował klęski wojenne Niemiec (1914—1918); pogrzebał Niemcy w opinji cywilizowanego świata. Jest to ważny czynnik bytu narodów.

Doniosłość tego faktu jest wieloraka. Naprzód rozwój Niemiec musi ulec zmianie także w zakresie kulturalnym. Styl staroniemiecki, Dürer, Schiller i Goethe, Wagner i Beethoven należą do Niemiec rdzennych. Mieszańcy słowiańsko-bałto-niemieccy zapewne tę kulturę w jakiś sposób zmodyfikują i rzecz wiadoma, że styl Berlina, Królewca i Frankfurtu n. Odrą jest mocno inny od stylu Wiednia, Monachjum i Frankfurtu n. Menem. Powtóre parcie na wschód jeszcze się wzmoże a skład, zatem i charakter narodu niemieckiego także o tyle się będzie zmieniał, o ile coraz nowe elementy polskie (niemieckiego Śląska G., Grenzmark Posen Westpreussen, Pomorza niemieckiego oraz z Prus wschodnich) będą wchodziły w skład narodu niemieckiego jako świeże nabytki germanizacyjne. W ten sposób różnica pomiędzy staremi Niemcami i nowemi musi się powiększać aż wreszcie dojdzie do ich rozbicia. Por. zromanizowane Hiszpanja, Portugalja, Włochy, Rumunja etc.

Ta bezsensowna w gruncie rzeczy wścieklizna germanizacyjna naraża jednak spokój świata i postęp cywilizacyjny, oraz spokojne przemiany w psychice narodów na bardzo ciężkie przejścia, a jej rezultatem jest bezwzględnie ujemny bilans nawet dla samych Niemiec, o ile na tę rzecz spojrzymy z punktu widzenia historjozofji i dziejów ludzkich oraz dziejów narodów w ogólności.

Jeszcze jeden rys charakteru niemieckiego warto podkreślić, rys, związany z ich dziejową rolą germanizatorską. Tak np. R e c k e przemilcza w swej książce sprawę stosunków kulturalnych i ekonomicznych. To przemilczenie ma swoje głębokie powody. Głównym mianowicie argumentem, wysuwanym przez Niemców za nieoddaniem Pomorza polskiego i Śląska (niecałego) w ręce Polski, było twierdzenie Niemców, że kraje te ekonomicznie i kulturalnie podupadną, gdy wejdą w obręb granic Rzeczypospolitej Polskiej. Okazało się jednak, że i Śląsk i Pomorze l e p i e j prosperują w związku z Polską, aniżeli prosperowały za czasów niemieckich. Martwe za czasów niemieckich wybrzeże polskie rozwija się nader bujnie, a Śląsk także nietylko nie upada, ale rozwija się coraz lepiej. Dlatego R e c k e rzecz pominął — milczeniem, bo

argument ten obrócił się na korzyść Polski. Niemcy od najdawniejszych czasów stale wyzyskiwali ogólne prawdy kulturalne na niekorzyść swoich sąsiadów, i w operowaniu niemi stali się nader wprawni, praktykując i tutaj postępowanie dwulicowe, bo pod pozorem szlachetnych haseł przyswajali sobie grube korzyści materjalne. I tak: Niemcy zwalczali początkowo Polskę jako państwo pogańskie, potem głosili że jest półpogańską, wreszcie musieli uznać, że jest chrześcijańską, a wskutek tego zaprzestali i agitacji na tem tle. Lechitów Zachodnich zwalczali jako pogan, bezwzględnych i zaciekłych i takich, którzy się nawrócić nie dają. Było to właśnie winą Niemców, że Lechici Zachodni nie dali się nawrócić. Wreszcie Krzyżacy osiadłszy w dzisiejszych Prusach Wschodnich tępili Starych Prusów jako pogan. Litwinów także, jednakowoż poprostu nie chcieli w gruncie rzeczy ani nawrócenia starych Prusów ani Litwy. Że Lechici, Starzy Prusowie oraz Litwini mieli zupełnie trafny instynkt samozachowawczy, gdy nie chcieli przyjąć chrześcijaństwa z rąk niemieckich, okazuje się najlepiej stąd, że nawrócenie ostatecznie i Lechitów Zachodnich i Starych Prusów i Litwinów (w tej mierze, w jakiej to było dokonane przez Niemców-Krzyżaków) — było równoznaczne ze zniszczeniem tych ludów t. j. z ich germanizacją. Że zaś te ludy nie były wcale beznadziejnie oporne względem nauki chrześcijańskiej, najlepszy dowód tkwi w tem, iż przyjęli oni, względnie przyjmowali, bardzo łatwo chrześcijaństwo z rąk polskich. I tak: Pomorze wschodnie (gdańskie) stało się chrześcijańskiem równocześnie z Polską X w.: bardzo stosunkowo krótkotrwała misja z ramienia Bolesława Krzywoustego doprowadziła na początku XII wieku do stałego uchrześcijanienia Pomorzan nad Odrą i za Odrą; bardzo niedługa praca misyjna na Litwie skończyła się uchrześcijanieniem Litwy w XIV w. z ramienia Polski, a żywe powodzenie misji biskupa Starych Prusów z ramienia Polski, Chrystjana w XIII w., z którym tak niegodziwie obeszli się Krzyżacy, świadczy najlepiej o tem, że i Starzy Prusowie byli ludem, przystępnym dla chrześcijaństwa. Ludy nawracane poprostu czuły, że misja polska jest kierowana przedewszystkiem momentami ewangelizacyjnemi, mające-

mi się przyczynić do dobra ludów nawracanych, podczas gdy zupełnie inaczej musiały myśleć o misjach niemieckich. Jakoż po dziś dzień Pomorzanie i Litwini, nawróceni pracą polską, istnieją, podczas gdy ludy, nawrócone ostatecznie zabiegami niemieckiemi, wszystkie uległy zatracie. Jest to też swego rodzaju hańbą historyczną Niemiec, że nie potrafiły przeprawadzić nawrócenia ani Czech, ani Moraw ani Polski, ani Pomorza, ani Litwy t. zn. narodów, które jako samodzielne jednostki się utrzymały, podczas gdy dokonały tego z temi ludami, które następnie zniszczyły jako samodzielne jednostki t. zn. nawróciły Łużyczan, Lechitów Zachodnich i Starych Prusów germanizując je bez reszty.

W czasie rozbiorów Polski motywacją obsadzenia ziem polskich przez wojska pruskie były rzekomo względy sanitarne oraz przeciwanarchiczne t. zn. względy na porządek publiczny. Król pruski,który zawierał przymierze z innemi sąsiadami Polski w celu utrzymania w Polsce anarchji, równocześnie tę anarchję podawał jako powód rabunku terytorjalnego! Jest to nadzwyczajnie podobne do postępowania Krzyżaków względem Litwy w XIII—XIV w. a takiego np. Henryka Lwa względem Lechitów Zachodnich w XII w. Ci się tak samo posługiwali chrześcijaństwem, jak Fryderyk Wielki — anarchją i sanitarnością. Co więcej, gdy państwo pruskie nowoczesne w XIX wieku prowadziło prześladowania religijno-narodowościowe w prowincjach polskich, nazwało to „Kulturkampf“; wiadomo także, że germanizacyjna polityka kolonizacyjna rządu pruskiego w XIX—XX wieku na ziemiach polskich, oraz wywłaszczanie Polaków z ziemi ze względów politycznych w XX wieku — były także motywowane względami na postęp kultury rolnej na wschodzie Niemiec! Powstaje tedy taki szereg: Niemcy od IX wieku do XIV wyzyskiwali chrześcijaństwo w celach własnych grubych materjalnych zysków; w XVIII w. gdy w modzie było ateuszostwo i król pruski był ateuszem, ale mówiło się ciągle o porządku i zabiegach sanitarnych — te dwa czynniki posłużyły jako pokrycie łakomstwa na cudzą własność; w XIX i XX wieku, gdy hasłem była kultura i postęp techniczno-ekonomiczny — te dwa momenty w dziejach ludzkości posłu-

żyły Niemcom-Prusakom za pozory do germanizacji i proletaryzowania Polaków.

To postępowanie przyniosło Niemcom niewątpliwie bardzo znaczne korzyści materjalne: zgermanizowali cały Zachód słowiański (Lechitów nadłabskich, nadodrzańskich i Serbów łużyckich), zgermanizowali Starych Prusów i Litwinów a także b. wielu Polaków w Prusach Wschodnich, zgermanizowali b. wielu Polaków na Śląsku, w Neumark, w Grenzmark Posen Westpreussen, zgermanizowali także wielu Polaków na Pomorzu polskiem i niemieckiem oraz w Wielkopolsce, uzyskali w ten sposób wzmożenie liczebne narodu niemieckiego (pruskiego) oraz powiększenie jeggo zasobów materjalnych (powiększenie obszaru ziemi należącej do Niemców, zakładów przemysłowych etc.). Skutkiem tego przygniatająca większość Niemców, a przynajmniej Prusaków, taką politykę pochwala jako korzystną. Jednakowoż „nulla dies sine linea" oraz „das ist der Fluch der bösen Tat, dass sie immer Böses muss gebären" (Fr. Schiller)! Toteż taki sposób postępowania wywołał u Niemców pewien wewnętrzny fałsz, który w historji niemieckiej coraz wyraźniej i tragiczniej się zaznacza. Odegrał on fatalną rolę dla Niemców w wojnie 1914—1918 i napewno jeszcze nieraz odegra. Tragizm Niemiec polega natem, że tylko niewielu tę sprawę rozumie.

Dr. W. Recke bez zastrzeżeń przechyla się na stronę poglądu Bismarkowskiego t. zn. na stronę poglądu, aby się nie rachować ze względami ogólnemi t. j. z prawem, moralnością i skutkami rozwojowo-historycznemi fałszu, wprowadzanego jako podstawa polityki państwowo-narodowej. Toteż jest on zdania, że Bethmann-Holweg popełnił fatalny dla Niemiec błąd, godząc się na proklamację z 5 listopada 1916 r., która tworzyła państwo polskie z części b. Królestwa Kongresowego. Oczywiście trudno jest obecnie powiedzieć, coby się stało, gdyby ta proklamacja nie nastąpiła. Jeśli jednak Recke widzi w niej przeszkodę w zawarciu odrębnego pokoju z Rosją, to należy też zauważyć, że ta proklamacja stworzyła w Polsce partję aktywistów, która swoją postawą stała się może częściowym przynajmniej powodem, iż granice Rzeczypospolitej Polskiej nie poszły dalej na Za-

chód i na północ w stosunku do Prus, niż to faktycznie obecnie ma miejsce. Tak tedy to, co Recke uważa za błąd Bethmanna-Holwega, może było posunięciem, które uratowało dla Niemiec Śląsk Opolski, Grenzmark Posen Westpreussen, część Pomorza, a może i Prusy Wschodnie. Argumentacja na korzyść Niemiec miałaby wtedy mniejszą wartość, gdyby nie było wcale wymienionego odłamu polskiego. Obecnie w tym samym kierunku rozumowania, co Recke, idzie przygniatająca większość Niemców. Ten kierunek myślenia jest wynikiem rozwoju historycznego, w szczególności tysiącletniej działalności germanizacyjnej Niemców, w której Niemcy poczęli widzieć swoją „misję dziejową". Skutkiem tego ewentualny rozpad tego osadu psychicznego przedstawia znaczne trudności.

Mikołaj Rudnicki.

MUCH RUDOLF. **Germanische Stämme in Ostdeutschland im klassischen Altertum.** W wydawnictwie Geh. Reg.-Rat Dr. Wilhelm Volz: Der Ostdeutsche Volksboden. Breslau 1926. Str. 101—117.

HANS SEGER. **Völker und Völkerwanderungen im vorgeschichtlichen Ostdeutschland** ib. 67—86.

WOLFGANG LA BAUME. **Das Land an der unteren Weichsel in vor- und frühgeschichtlicher Zeit** ib. 87—100.

„Es ist eine bekannte, durch einwandfreie und unzweideutige geschichtliche Zeugnisse sowie durch die Bodenfunde erhärtete Tatsache, dass die Landstriche zwischen Elbe und Weichsel, ja stellenweise über diese hinaus, in der Zeit, in der sich das Licht der Geschichte über Deutschland verbreitet, geradeso germanisches Siedlungsgebiet gewesen sind, wie die Gegenden zwischen Elbe und Rhein". Takie śmiałe twierdzenie umieszcza Rudolf Much na czele swego artykułu. Twierdzenie nietylko śmiałe, ale swą śmiałością ryzykowne, a stonowane tylko dość niejasno określonym czasem. Imię naukowe Mucha, oraz jego autorytet każe się spodziewać, że twierdzenie to będzie poparte wystarczającemi dowodami. Dlatego też nader uważnie, ale i — krytycznie należy rozpatrzeć jego wywody. Pilną uwagę trzeba zwrócić na następujące zdania:

Str. 105. „Auch über Bornholm müssten festländische Skandinavier mit nach Deutschland gewandert sein, weil es sonst nicht erklärlich wäre, dass nicht gleichzeitig mit dem Auftreten der Burgundionen auf deutschem Boden eine völlige Entvölkerung der kleinen Insel eintritt. So könnte man sich — eine unter verschiedenen Möglichkeiten — die Sache auch bei den Goten vorstellen .... und jene Ansiedlungen und Übersiedlungen nach Deutschland sind vielleicht um den Kern von Handelskolonien herum erfolgt. Ein späteres Seitenstück sind dann die dänischen Jomswikinger auf Wollin, bei denen wir es mit kriegerischen Kaufleuten — natürlich auch Seeräubern — zu tun haben, und auch die Wäringer, von denen die Gründung des russischen Staates ausgeht". (str. 106).

Na str. 110. zwraca się M u c h przeciwko wyrażeniu *wandalizm,* kończąc charakterystycznem zdaniem: „Umso entschiedener muss das von den Franzosen des 18. Jahrhunderts erfundene Wort Vandalismus als eine Verleumdung zurückgewiesen werden und umsomehr sollten vor allem Deutsche selbst sich schämen, es zu gebrauchen". Warto tu zamieścić uwagę, że Wilhelm II, wysyłając swoje wojska do Chin, zachęcał je, aby się tak zachowywały, jak Hunnowie, a podczas wojny 1914—18. r. zniszczenie półn. Francji, wyssanie rekwizycjami Polski było nadzwyczajnie wysokie i może się stać przysłowiowem tak we Francji, jak i w Polsce. W Muzeach prowincjonaln. polskich na terenach b. Kongresówki przechowuje się dotąd porcje żywności, wydzielane miejscowej ludności przez rekwirujące wojska niemieckie. Zachodzi pytanie, czy po paruset latach także pojawi się u potomków Niemców dzisiejszych podobny protest, traktujący te wiadomości jako „Verleumdung". Tak jak to obecnie czyni R. M u c h w stosunku do Wandalów?

Str. 112. „Die Periode der Entvölkerung des deutschen(!) Ostens setzt weit früher ein als die sogenannte Völkerwanderung. Schon im Markomannenkrieg (106—180 n. Chr.) macht sich ein Druck weiter landeinwärts sitzender Stämme bemerkbar... Starken Umfang nimmt dann die Abwanderung zu Ende des 2. und im Anfang des 3. Jahrhunderts an. Und es sind... die bedeutendsten Stämme..., die dabei in Bewegung

geraten... die Goten und Semnonen... Es folgten... die Burgunder, Gepiden, Skiren, zuletzt die Rugier... im 5. Jahrh. (von den Ufern der unteren Weichsel) nach Mähren und Niederösterreich".

Str. 113. „Der Vorgang war kein plötzlicher". I dalej wywodzi R. M u c h, że wędrówki te miały charakter wywiadów i następnie ruchu masowego, jeśli dochodziły wieści o powodzeniach w nowych krajach. W 4 i 5 wieku po Chr., jak znaleziska złotych monet dowodzą, były drogi handlowe na północ utrzymane, co świadczy o tem, że tam nie było zupełnej pustki, która jednakowoż musiała się szerzyć miejscami. Wynika to z relacji Prokopiosa o powrocie Herulów do Skandynawji w r. 512. po Chr., którzy spotykali naprzód plemiona słowiańskie, potem dużo pustki aż doszli do Warnów, wysuniętych najdalej na wschód z pośród German. Miejscami utrzymała się także ludność germańska, o czem świadczy okoliczność, że Langobardi, ciągnąc przez Wschodnie Niemcy, przechodzili przez kraje *Bainaib* i *Burgundaib*, które przypominają starych mieszkańców. Na Zakarpaciu Słowackiem spotkali jeszcze *Suavi*, którzy zdaniem M u c h a są „ofenbar Quadenreste". *Vidivarii* przedstawiają się M u c h o w i jako mieszańcy z Gepidów i Bałtów. Trwanie Gotów w Prusach Wschodnich można obserwować ze znalezisk grobowych aż do 7 a nawet 8 wieku po Chr. Śladem *Silingów* jest nazwa Śląska a nazwa miejscowa „Nimpsch, älter *Němci*, d. i. „die Deutschen" świadczyć ma o pozostałościach Silingów. Także nazwa *Warnabi* nad Warnową „geht wohl auf die germanischen Warnen zurück" (str. 114).

Przyczyny tej emigracji są zupełnie niejasne. Nie może wchodzić w grę przeludnienie, ale nieurodzaj oraz zarazy bydlęce w pewnym stopniu łącznie z chęcią zamienienia siedzib starych na nowe, lepsze co do klimatu. Wabiło także rozpadające się państwo rzymskie swoją cywilizacją i jej wygodami. Przykład tych, co w Rzymie uzyskiwali powodzenie, ciągnął. „So ist denn Unternehmungslust, Tatendrang, Streben nach Macht und Besitz als Hauptantrieb zur Auswanderung zu betrachten. In e i n z e l n e n Fällen mochte sich ein Stamm unangenehmer Nachbarschaft durch Abwanderung

entziehen wollen. So brechen die Burgundionen nach einem unglücklichen Kampf mit den Gepiden nach den Maingegenden auf". (Str. 114).

Brak historycznych wieści o Wschodnich Niemczech zastępują germańskie opowieści bohaterskie, które znają Gepidów, Rugjów i Glammów w ich dawnych siedzibach nad Bałtykiem, oraz Semnonów z ich świątynią. Elementem czynnym są Langobardzi, wędrujący z nad dolnej Łaby w kierunku wschodnim, a nie resztki wschodniogermańskich szczepów. Widsitz (anglosaski) opowiada o walkach *Heađobeardan* „der kriegerischen Barden, Langobarden" z Danami na Zelandji, a Paulus Diaconus (z tradycji langobardzkiej), Widsith oraz nordyjska Hervararsaga o obronie Langobardów przed Hunnami. Zdaniem Mucha znajdowali się wtedy Langobardzi na Śląsku i w kierunku Śląska szli Hunnowie z Węgier przez Morawy, przechodząc góry *Jesionki* = *Jeseniký* = „Eschengebirge" = stnord. *Jassafjǫll* || *Jǫsurfjǫll* = = gr. Ασκιβούργιον ὄρος w okolicach *Wistlawudu*, które się znajdowało gdzieś około górnej Wisły. Walka pomiędzy Langobardami a Hunnami nastąpiła na *Dunheiđr* „Dunheide" t. zn. w kraju, opuszczonym przez *Dunów*, których Ptolemaios umieszcza na zachód od źródeł Wisły. *Dunów* uważa Much za szczep lugijski, a zatem za German. Paulus Diaconus opowiada, że zwycięzcami zostali ostatecznie Langobardzi, według zaś nordyjskiej sagi, Gotowie — zdaniem Mucha — dlatego, że wogóle Gotowie uchodzili za bajecznych bohaterów albo dlatego, że w walce uczestniczyli Gotowie z Prus Wschodnich. Źródła anglosaskie wspominają też lud *Wiþ-Myrgingas*, albo poprostu *Myrgingas*, które Much wywodzi ze starszego **Margingōs* do germ. **margī* „Stute" ze znaczeniem „Stutenvolk, Stutensöhne". Jest to tylko przezwisko Langobardów i ich ono w danym związku oznacza. Zwycięzcy jednak Langobardowie poszli dalej, nie zatrzymując się w kraju, który obronili. Odejście dopiero Langobardów w kierunku południowym otworzyło Słowianom drogę do północnych Niemiec. Na południu walczyli Langobardzi w przymierzu z Awarami przeciw Gepidom, a odchodząc do Italji, pozostawili swoje kraje Awarom, swo-

im sprzymierzeńcom, za którymi jako ich podwładni napłynęli Słowianie do krajów alpejskich i sudeckich.

Na str 116. powiada Much: „Den massgebenden slavischen Politikern ist es vielfach ein Dorn im Auge, dass Länder, in denen sie heute eine Gewaltherrschaft über eine deutsche Minderheit ausüben, eine nichtslavische, germanische Vergangenheit haben. Hatte man doch die ganze Agitation und die ganzen Forderungen auf die historischen Rechte eingestellt. Darum suchen sie die geschichtlichen Tatsachen nach Möglichkeit zu verschleiern und zu fälschen, sofern sie auf ein fremdes älteres historisches Recht führen würden".

R. Much kończy charakterystyką niecytowanego dokładnie przezeń wydawnictwa czeskiego w języku angielskim, które uważa za ściśle propagandowe i kłócące się z prawdą historyczną. Niemców zaś wzywa do pielęgnowania własnej narodowości, uważając ich obecnie za politycznie zubożałych i zupełnie pozbawionych siły i znaczenia.

Umyślnie względnie dokładnie starałem się podkreślić ważniejsze ustępy z pracy R. Mucha, ponieważ dają one pełną charakterystykę i jego metody naukowej i pewnego usposobienia psychicznego, w które nawet wybitne umysły niemieckie popadają, gdy nie mogą drugich cisnąć tak, jak im się podoba. Niemcy politycznie mają się mianowicie znacznie lepiej aniżeli np. Czesi przed wojną, Polacy, Słoweńcy i inni Słowianie południowi, Litwini, Łotysze etc. a jednak jest im źle. Dlaczego? Nie zadawala ich potężna Rzesza niemiecka, ani Republika austrjacka, niezależna i mogąca kierować swemi losami: są nieszczęśliwi, ponieważ pewna liczba Niemców znaduje się w państwie czeskiem, jako t. zw. mniejszość narodowa, zabezpieczona traktatami międzynarodowemi, a poniekąd uprzywilejowana...

Jak z powyższego przeglądu wywodów Mucha wynika, mówi on właściwie tylko o Germanach na terenach, które nazywa najzupełniej bałamutnie Ostdeutschland. Co to mianowicie jest Ostdeutschland? Czy to pojęcie mówi o Ostdeutschland po traktacie wersalskim, czy przed nim, czy o Ostdeutschland z XV, XIV, XII, X wieku? Jest to pierwszy i bardzo poważny zarzut nieścisłości naukowej u Mucha,

nieścisłości według wszelkiego prawdopodobieństwa celowej z podkładem — politycznym. Dlatego zaleca się mówić o dorzeczach Wisły, Odry, Łaby i innych rzek.

Powtóre trudno nabyć dokładnego wyobrażenia z wywodów Mucha o tem, czy on sobie wyobraża, iż ziemie t. zw. przezeń Ostdeutschland były zaludnione przed przybyciem tam zbrojnych kup germańskich, czy też to była pustka. Z tego, iż Much zdaje się mniemać, że po wyjściu German — poza resztkami tych ostatnich — były pustki, możnaby wnioskować, iż nie mieszkały tam — zdaniem Mucha — żadne inne ludy, tylko i jedynie Germanie. Rzeczby się zatem przedstawiała tak: było pusto, przyszli Germanie, Germanie odeszli w głównej masie, pozostały tylko ich resztki tu i owdzie a pozatem było pusto. Wtedy to ostatni Langobardzi odeszli ze Śląska w kierunku południowym, otwierając drogę Słowianom i ci zalali całą połać od dolnej Łaby aż poza Wisłę oraz kraje sudeckie i alpejskie. Słowianie zatem gdzieś się chowali w wielkiej masie, niewiadomo gdzie, bo w każdym razie nie w Prusach Wschodnich, gdzie byli Goci według Mucha do VII a nawet VIII wieku. Słowianie jak deus ex machina wyskoczyli w dziejach i to z takim skutkiem, że do dziś fizycznie przetrwali od Łaby aż po granicę polską, a utrzymali jeszcze swoją narodowość do dziś na Łużycach i na Śląsku niemieckim.

Układ szczepów germańskich przedstawia się w ten sposób: Bastarni około 200 przed Chr. przy ujściu Dunaju, wcześniej nad górną Wisłą i tam też pozostały ich resztki pod nazwą *Sidones*. Przedtem jeszcze byli na lewym brzegu dolnej Wisły na tych ziemiach, na których się spotyka ślady urn twarzowych. Za tymi germańsko-sarmackimi mieszańcami pojawiają się nad ujściem Dunaju Skirowie „czyści" a w każdym razie czyściejsi Germanie. Na miejsce Bastarnów przychodzą z Bornholmu Burgundzi — wraz z wędrowcami z półwyspu Skandynawskiego— około 150 przed Chr. Goci przybywają z szwedzkiej Gotlandji Wschodniej lub z wyspy Gotland około narodzenia Chrystusa. Ze Skanji (Skaane, połud.-zach. Szwecja) zjawiają się jeszcze wcześniej Langobardzi nad dolną Łabą. Na zachód od Gotów siedzą na wyspach przy

ujściu Wisły *Rugii, Ulmerugi* = goc. *Hulmarugeis,* więc stąd wynika, że Goci usadowieni byli w dzisiejszych Prusach Wschodnich na wschód od Wisły, gdzie mieli przetrwać zdaniem Mucha aż do VII—VIII wieku po Chr. Po walce z Langobardami odciągnęli z ich sąsiedztwa Wandale na Śląsk, przynajmniej w głównej masie, a resztki ich pozostały w sąsiedztwie Langobardów pod nazwą *Varini* (Tacitus), późniejsi Warnowie. Wandale przybyć mogli z północnej Jutlandji. Szczep wandalski Silingów, osiadły na Śląsku pochodzi zapewne z Zelandji duńskiej: Much identyfikuje Wandalów z *Lugii* (Tacyta), uważając tę ostatnią nazwę za okolicznościową tylko. Na Łużycach i w dzisiejszej Brandenburgji siedzą *Semnones,* których częściami są Markomani i Quadowie, zaludniający przestrzenie aż po Dunaj. Na północ od *Semnones* są *Lemouii, Farodinoi* i *Sidinoi.* Są to jednak tylko nazwy. Dopiero opowieści germańskie mówią, że przy Rugjach byli *Glomman* i tam koło wyspy *Hiddensee* (w okolicy Rugji) odbyły się walki według Saxo, które następnie przeniesiono nad ujście Skaldy (według tradycji niemieckiej) a na wyspę Häey z grupy Orkney (według tradycji nordyjskiej).

Jednakowoż Much tu i owdzie mówi o innych ludach na omawianych terenach, mianowicie: *Cotini* celtyccy w dolinie Granu tworzą „Völkchen", oraz *Osi* pannońscy tamże. Na — str. 102. mówiąc o Ilyrach na półn. brzegu Dunaju dodaje: „Aber wie weit nach Norden solche Illyrer reichten und für welche Zeit sie in Betracht kommen, ist vorläufig noch ganz unentschieden. Je weiter wir zurückschreiten, desto mehr wird man auch mit den Ansprüchen anderer indogermanischer Stämme — beispielsweise der Tocharer auf ostdeutschen Boden rechnen müssen, darunter auch solcher, die Mittelglieder zwischen den uns später näher bekannt werdenden darstellten; desto unsicherer werden aber auch alle Vermutungen". — A zatem obok Kossinnowych „Nordillyrier" i „Karpodaken" mamy się jeszcze liczyć z Tocharami w dorzeczu Wisły, Odry i Łaby! Ci naturalnie t. zw. „praw historycznych" nie zgłoszą, bo ich niema, zatem są mniej niebezpieczni od zasiedziałych tu napewno w czasach historycz-

nych Słowian. Zatem o tych ostatnich, o możliwości ich istnienia tutaj właśnie — ani słowa. — Powtóre na str. 114. pisze Much: „Als ein Mischvolk aus zurückgebliebenen Gepiden und fremden, baltischen Elementen sind uns die *Vidivarii* bezeugt". — Z tego zdania wnosić należy, że Much dopuszcza możliwość istnienia na lewym brzegu dolnej Wisły obcego ludu bałtyjskiego, zapewne Starych Prusów, wśród których siedzieli Gepidzi i z którymi się następnie zmieszali. A zatem nie lechiccy (= polscy) Słowianie byli podczas najścia Gepidów na lewym brzegu dolnej Wisły, ale Starzy Prusowie! Much to twierdzi pomimo notorycznego faktu, że na lewym brzegu dolnej Wisły nikt nigdy śladów językowych staropruskich nie stwierdził, że owszem naodwrót można utrzymywać, że wszystkie nazwy tych okolic są lechickie, pomorsko-kaszubskie, polskie poza paru, będącemi zapewne germańskiego pochodzenia (*Verissa* ≥ lech. *Wierzyca* = zniemczone *Ferse*), a może wogóle nieindoeuropejskiego (*Tczew*, por. SO. III/IV. 324). Oczywiście i tu motywem takiego postawienia sprawy - między innemi — może być ta okoliczność, że Starzy Prusowie w całości wsiąkli w element niemiecki i utworzyli mieszańców staropruskio-niemieckich w dzisiejszych Prusach Wschodnich, a zatem t. zw. praw „historycznych" do ziem nad dolną Wisłą nie zgłoszą, zwłaszcza takich, któreby stały w sprzeczności z interesem narodowym niemieckim. Zetknięcie się bezpośrednie elementu słowiańskiego z germańskim, a raczej z jego resztkami dopuszcza Much tylko na Śląsku, utrzymując, że nazwa *Śląska* stoi w związku z nazwą germańskich *Silingów*, co pewne nie jest i że śląskie miasto *Nimpsch* ≤ lech. *Němьci* „die Deutschen". W recenzji pracy Vasmera wskazuję na to, że nazwa *Śląska* może nic wspólnego nie mieć z *Silingami*, będąc tworem z sufiksem -ьsko od pnia **ślęz-*, oznaczającego rzekę *Ślęzę* = niem. *Lohe*, w której dorzeczu nazwa ta się naprzód pokazała i skąd się rozszerzyła. Nieścisłością jest także twierdzić, że *Nimpsch* jest pozostałością po *Silingach*, bo to dowiedzione nie jest. A wreszcie nawet gdyby istotnie tak było, to wprawdzie, jest rzeczą możliwą, że przybywający albo siedzący na Śląsku Lechici, t. j. *Ślężanie* t. zw. Geografa

bawarskiego z IXw., resztki *Silingów* nazywali mianem **Němьci,* ale wtedy napewno lechickie **Němьci* z III wieku po Chr. nie oznaczało „die Deutschen“, ale „resztki Silingów, nie rozumiejących języka lechickiego“. Pojęcie etniczne „die Deutschen“, aczkolwiek takiem samem mianem oznaczane przez Słowian, jest znacznie późniejsze a znaczeniowo określa lud, mówiący dialektami zachodniogermańskiemi, dokładniej niemieckiemi, a jak dziś wiemy, powstały z mieszaniny zachodnich German, Celtów, Słowian Zachodnich oraz bałtyjskich Starych Prusów. Wreszcie twierdzić, że Lechici Śląscy nazywali *Silingów* mianem **Němьci,* a równoszeŚnie dowodzić, że miano *Śląska* wywodzi się od nazwy Silingów, zawiera w sobie niewątpliwą sprzeczność; trudno bowiem przypuścić, że Lechici nazywali *Silingów* raz ich własnem mianem, drugi raz mianem * *Němьci,* znanem dopiero ze znacznie późniejszych czasów.

W myśl wywodów M u c h a stosunki demograficzne w dorzeczach Wisły, Odry i Łaby (na wschód zwłaszcza od niej) przedstawiałyby się tak: Germanie z Bornholmu, wyspy Gotland oraz z południowej Szwecji, częścią z wysp duńskich oraz Jutlandji zaludnili te bardzo obszerne kraje, siedzieli tam walcząc między sobą parę wieków np. od III w. przed Chr. aż do III—IV po Chr. i następnie je opuścili, pociągani wieściami o Italji, własną przedsiębiorczością oraz niejednokrotnie chęcią uniknięcia niewygodnego sąsiedztwa. Odchodząc, pozostawili swoje resztki, kóre tu i owdzie zmieszały się z tubylcami np. z elementem bałtyjskim (Starzy Prusowie), albo następnie uległy zesłowiańszczeniu.

Wiadomo jednak na pewno, że te kraje b y ł y zaludnione p r z e d przybyciem German. Toteż M u c h czasem daje temu wyraz, gdy np. na str. 106 mówi, że Germanie osiadali jako „Handelskolonien“. Nie potrzeba żadnych wywodów, wystarczy tylko podkreślić, że jest r z e c z ą z u p e ł n i e n i e m o ż l i w ą mniemać, iż rzadko zaludnione wyspy Bornholm i Gotland wraz ze Skandynawją mogły były dostarczyć osadników, nawet nader rzadko rozrzuconych, na obszarach dorzecza Łaby, Odry i Wisły, Prus Wschodnich i wybrzeża Bałtyku. Jedynie możliwą rzeczą jest

przyjąć, że przybywający ze Skandynawji względnie z Bornholmu lub Gotlandji Germanie byli nielicznemi zbrojnemi kupami, trudniącemi się rozbojem i handlem, które się usadawiały wśród ludności tubylczej tak, jak Danowie w Jomsborgu albo Waringowie na Rusi. Paralelę tę bardzo trafnie podkreśla sam M u c h, a czasopismo Slavia Occid. szerzy ten pogląd już od roku 1921 w tomach I do VII. Tem się też tłumaczy szybkie zniknięcie German. przybyłych ze Skandynawji, w etnicznym elemencie miejscowym względnie w Pannonji, Italji, Galji, Hiszpanji lub Afryce. Pytanie tedy powstaje, kto zajmował te kraje razem z Germanami i zapewne jako ich podwładny? Najprostsza odpowiedź na to trudne pytanie jest ta, że zajęte były te kraje, przynajmniej w dorzeczu Odry i Wisły, przez te ludy, które tam znajdujemy bezpośrednio po o d d a l e n i u się German, albo po ich w y r z u c e n i u przez element miejscowy, to zn. przez Bałtów (=Starych Prusów) w Prusach Wschodnich, a przez Słowian-Lechitów na pozostałych obszarach. Zdaje się jednakże, że ten ostatni wypadek t. j. wyrzucenie German przez element miejscowy, da się tylko przyjąć dla okolic, zajętych przypuszczalnie przez Słowian, a to dlatego, że 1. Germanie w Prusach Wschodnich zdają się siedzieć i później, po wyjściu German z dorzecza Wisły, Odry i Łaby; 2. Starzy Prusowie nie szerzą się wtedy dalej na dalsze obszary, podczas gdy Słowianie w t e d y właśnie, p o usunięciu się German szerzą się we w s z y s t k i c h kierunkach i już w VI w. są nad Dunajem, a zapewne może już w II wieku po Chr. sięgają nad i za dolną Łabę, jak na to wskazałem w SO. III/IV, 366 inss. Byłoby to zupełnie zrozumiałe rozlewanie się zwycięskiego elementu i wypieranie dalszych German z ich siedzib jako następstwo zasadniczego zwycięstwa nad swoimi podbójcami. Nie jest rzeczą wyłączoną, że to było uwarunkowane parciem, względnie pomocą bardziej wschodnich szczepów słowiańskich albo też i niesłowiańskich. Także nie należy sobie wyobrażać, że podbój był dokładny, raczej polegał on na rozmieszczeniu zbrojnych kup germańskich w niektórych ważniejszych punktach t. zn. węzłach komunikacyjnych, nad rzekami itp. Garnizony te uprawiały rozbój,

handel a zarazem wywierały i przewagę polityczną, boć każdy obcy podróżnik lub wysłannik albo kupiec z niemi się przedewszystkiem musiał liczyć. Taką stacją była zapewne okolica *Węsior* na Pomorzu, pas nad Wierzycą, zapewne nad *Skrwą*, w *Wąsorzu* pod Inowrocławiem, w okolicy *Pułtuska* etc. z tego powodu występują tu nazwy germańskie, bo ludność germańska przebywała tu dłużej i od niej nazwy germańskie dostały się do ludności lechickiej, u której przetrwały po dziś dzień, por. wywody moje w SO. V. 448—524. To samo dotyczy i dorzecza górnej Wisły oraz stwierdzenia tam nazwy *Wistlawudu*, zanotowanej przez Widsith 121. Jak słusznie R. M u c h (Reallexikon der germanischen Altertumskunde. hg. von J. H o o p s. Strassburg 1918—19. IV. 555.) zauważa *Wistlawudu* znaczy „Weichselanwohner" t. zn. jest poprostu germańskim przekładem lechickiej nazwy **Vistlěne* lub **Vistl-ian-e*, występującej u t. zw. Geografa bawarskiego z IX wieku w postaci już *Vuislane*, wyliczeni pomiędzy *Ungare* a *Sleenzane*, jak się należy spodziewać. W okresie kilku wieków t. zn. od IV—IX grupa *-stl-* już się zdołała uprościć w lechickiem na *-sl-*, jak to jeszcze kilku nawrotami i później miało miejsce por. pols. *słać, ścielę, stół* etc. Okoliczność to ważna, bo stoi w związku z etymologją Wisły, którą pomieściłem już w SO. VI. 513 inss. oraz obecnie w SO. VIII. Niewątpliwie w wojsku gockiem ewentualnie langobardzkiem byli obecni Lechici i od nich to pochodzi nazwa pogrzebowej uczty Attyli *strawa*, por. B r ü c k n e r Sł. et. j. pols. 518.

Jak w SO. V. 257, 577 inss. VI. 341 parokrotnie już podkreślono, informacje Tacyta co do składu ś c i ś l e e t n i c z n e g o okolic, obsadzonych przez garnizony germańskie, nie mogły być dokładne, podobnie jak i obecnie, siedząc w Polsce lub np. we Włoszech, niepodobna mieć dokładniejszych wiadomości o stosunkach etnicznych na Syberji, a rzeczą jest zupełnie zrozumiałą, że dla kupca lub powierzchownego podróżnika kraj się ten przedstawia jako rosyjski, bo z władzami rosyjskiemi ma się tam do czynienia. Warto wskazać na okoliczność, że np. mieszkańcy Krakowa, nawet t. zw. wykształceni, Słowaków węgierskich, przybywających jako druciarze do b. Galicji, stale uważali za Węgrów t. j. Madjarów i przy-

pisywali im nawet zwroty językowe madjarskie, co zresztą zachodzi i w kolędach polskich z XVI—XVII wieku. Co więcej, ludzie młodzi, przybywający do Krakowa na studja z b. Kongresówki w końcu XIX w., byli nazywani „Moskalami" ze względu na swą politycz ną przynależność, aczkolwiek etnicznie i uczuciowo więcej byli rzeczywistymi Polakami od niektórych Polaków galicyjskich. Wiadoma rzecz, że długi czas starożytni pisarze musieli się uczyć odróżniać German od Celtów; niewątpliwie to samo miało miejsce w stosunku German do Słowian. Tacyt zaś daje sam najlepszy dowód, że tej sztuki nie potrafił, w 46. rozdziale Germanji, zauważając, że „hi (=Venedi = Słowianie) tamen inter Germanos potius referuntur, quia et domos figunt et scuta gestant et pedum usu et pernicitate gaudent". Oczywiście kultura materjalna była dlań dokumentem jedynym, boć pojęcia żadnego nie miał ani o języku, ani o intymniejszych obyczajach słowiańskich. Nader trafne uwagi pomieścił na ten temat sam R. Much w odniesieniu do Bastarnów w „Eintritt der Germanen in die Weltgeschichte" Wien 1925.

Potwierdzeniem takiego ujęcia zagadnienia jest także fakt istnienia w polszczyźnie dwu tematów na oznaczenie Danji, mianowicie *dan-* *(Danja)* oraz *duń-* *(duński, Duńczyk*, nazwisko *Dun-in)*. Trzeba mianowicie przyjąć, że te dwa pnie nic wspólnego z sobą początkowo nie mają: pień *dun-* jest wzięty z nazwy Δοῦνοι, względnie Διδοῦνοι (Λούγιοι Δοῦνοι) a pień *dan-* z nazwy *Danji*. Lechickie bowiem *dun-* można wywieść z Δουν- albo Διδουν- za pośrednictwem **dun-* względnie **dьdun-*, żadną miarą zaś go nie można wywieść z pnia *dan-*, poświadczonego w tej postaci w roku 470 po Chr. przez Jordanesa Get. 23. *Dani*, oraz przez Prokopiosa B. G. 2. 15 pod rokiem 512. w postaci Δανῶν τα ἔθνη παρέδραμον (o Herulach). Otóż można przyjąć, że nazwisko pols. *Dun-in* oraz przymiotnik *duński, Duńczyk*, pochodzi od (Lugów-) *Dunów*, a *Danja*, od *Danów*. Później dopiero, gdy ślad i słuch wszelki o *Dunach* zaginął, związano wtórnie te dwa pnie, nadając mu znaczenie *„Danin, duński"*. Tak tedy *Dunin* ≦ **Dun-inъ, duński* ≦ **dun-ьskъ + jь, Duńczyk* ≦ **Dun-ьč-ikъ*

jest śladem sąsiedztwa Lechitów nad Odrą i Wisłą z Ługami- *Dunami*, a *Dunin* utrzymało się w języku tradycyjnie tak samo, jak *Londzin* = *Lądzin*, lub dzisiejsze *Rusin*, *Węgrzyn*, *Wołoszyn* itd. Późniejsze nawet opowieści o walkach Wizymira z Duńczykami, zanotowane u Kadłubka, nie muszą dotyczyć *Danów*, ale sąsiednich Wiślanom *Dunów*, przerzucenie zaś ich ku ujściu Wisły nastąpiło wtedy, kiedy Wiślanie, wcieleni do państwa (wielko-)polskiego, zapoznali się z *Danją* i *Danami* a zapomnieli o zanikłych zupełnie *Dunach*.

W germ. *Dun-heiðr* powszechnie utożsamianem z Δοῦν- mamy wprawdzie długie *ū*, z którego możnaby się spodziewać polskiego (wislańskiego pierwotnie, albo śląskiego) **dyn-*; trudność ta jednak da się ominąć w ten sposób, że się przyjmie kilkakrotną pożyczkę albo, iż pożyczka ta nastąpiła po przejściu starego *ū* w prasłow. *y*, oraz w czasie gdy słow. (w danym razie w i ś l a ń s k i e) *ou* zbliżało się już do *ū* lub jeszcze *ô*.

Stan dorzecza Wisły, Odry, prawego brzegu Łaby i wybrzeży Bałtyku był taki: szczepy słowiańskie, względnie już może lechickie w pewnem znaczeniu, zaludniały rzadko kraje pomiędzy Wisłą i Odrą, oraz nieco od tych rzek na wschód i na zachód. Zaludnienie lechickie mogło tu sięgać okresów t. zw. kultury łużyckiej. Szczepy skandynawskie, względnie wschodniogermańskie, przyciśnięte biedą i pogorszeniem klimatu, emigrowały z wysp i z półwyspu Skandynawskiego na stały ląd. Emigracja ta odbywała się na przestrzeni od ujścia Łaby aż po Niemen i Dźwinę a w czasach Warzęgów sięgnęła nawet Newy. O ile się zdaje, przyszli pierwsi Germanie nad dolną Wisłę około VIII wieku przed Chr., jak to wskazałem w SO. V. 448—524 i ci później pod nazwą Bastarnów i Skirów znaleźli się nad Morzem Czarnem w II wieku przed Chr. Już nad Wisłą ulegli oni pomieszaniu z Lechitami, „denn auch dort (=nad Wisłą) stehen die Germanen auf einem Boden der nicht zu ihrem ältesten Siedlungsgebiet gehört“ M u c h l. c. 16. Następnie zjawiały się inne szczepy germańskie, jak Burgundzi i Goci. Wszystkie te osadnictwa miały charakter rozbójniczo-kupiecki podobnie, jak osadnictwo warzęskie na Rusi lub

duńskie pod Wollinem. Miejscowe szczepy lechickie były liczniejsze, ale trudniąc się rolnictwem, nie były silniej zorganizowane i dlatego częścią ulegały Germanom, częścią z nimi współżyły na zasadzie wymiany usług. Jasną jest rzeczą, że zewnętrzną reprezentację kraju w takich warunkach mogły tworzyć tylko osady zbrojne German, wprawdzie nielicznych, ale uzbrojonych i zorganizowanych. Przecież wiadomo, że i dzisiaj 100—1000 ludzi uzbrojonych może utrzymać w zależności wielkie, nawet kilkusettysięczne miasta. Stan taki trwał tu i owdzie, dopóki miejscowa ludność nie zdobyła się na wyrzucenie najeźdźców z pewnych okolic i nie uwolniła się od ucisku. Kraj zatem był słowiański, pokost jednak był germański, temu faktowi odpowiada czysta na ogół słowiańska, lechicka onomastyka kraju, wykazująca w niektórych punktach — nazwy germańskie, jak: *Wierzyca, Węsiory, Wąsiorz, Skrwa, Pułtusk,* może *Grudziądz* etc. Langobardzi także szli przez kraje słowiańskie mianowicie przez *Antaib* (por. *Bainaib, Burgundaib). Antowie* bowiem to Słowianie por. Brückner Slavia III. 204.

W szeregu wypadków ludność napływowa uległa zapewne asymilacji językowej, zwłaszcza w tych okolicach to należy brać pod uwagę, gdzie się uchowały nazwy germańskie, następnie zlechizowane. W okolicznościach innych, gdzie drużyny germańskie mocno się przeciwstawiały miejscowej ludności, mogły one zostać pokonane przez powstanie ludności miejscowej, wspieranej z zewnątrz, albo tylko zachęconej do oporu niepowodzeniem ciemiężców w walce z nowopojawiającemi się ludami. Ten ostatni wypadek mógł zachodzić także w razie współzawodniczącej walki pomiędzy poszczególnemi drużynami germańskiemi np. między Burgundami a Gepidami. Osłabieni wzajemną walką zostali wyrzuceni przez ludność miejscową tak n. p. Burgundzi, jak i Gepidzi następnie. Jest także prawdopodobne, że nieurodzaj lub zaraza bydlęca w wielu razach mogły do zatargów ostrzejszych z ludnością miejscową doprowadzić, zwłaszcza wtedy, gdy bezwzględny rabunek ludności lechickiej do rozpaczy ją doprowadzał. Np. w czasie ostatniej wojny (1914—1918) podczas

niemieckiej okupacji byłej Kongresówki znane są wypadki. że krzywdzeni bezwzględnemi rekwizycjami żywnościowemi chłopi polscy następnie długo wędrowali za rekwirantami i zabijali szczególnie bezwzględnych rabusiów. Oczywiście w okresie około narodzenia Chrystusa rzecz w zasadzie ta sama inaczej musiała się odbywać. Jest wreszcie możliwe, że niektóre drużyny German same opuszczały wyssany, zrabowany i wyniszczony kraj, szukając lepszej zdobyczy, jak to u zawodowych rozbójników i piratów zawsze ma miejsce. W każdym razie wydaje się rzeczą słuszną twierdzić, że ruch German stoi w związku z następującem po nim bezpośrednio szerzeniem się Słowian na wszystkie strony. Jak to już zaznaczyłem w SO. V. 418. 438 ośrodkiem oporu Słowian-Lechitów musiała być organizacja religijna, która w następstwie osiągniętych sukcesów w walce przeciwko Germanom zdobyła dominujące stanowisko u Lechitów Zachodnich, przekształcając się w zupełną teokrację u Luciców i Rugjan, a nawet częściowo i u Pomorzan oraz Obodrytów. W Polsce dokonał tego zapewne rodzimy ród Piastów: stąd jest on przedstawicielem chłopstwa, walczącego przeciwko rycerstwu i z wystąpieniem tego rodu wiąże się zmiana etnikonu **Ven-et-* na **Pol-ian.*

Takie ujęcie pradziejów ziem lechickich w okresie około narodzenia Chr. jest niewątpliwie bardziej naturalne i bardziej zgodne z naukowemi faktami, znanemi i z tych ziem i skąd inąd (Ruś, Anglja, Normandja francuska etc.), aniżeli lokowanie nad Wisłą Nordillyrów, Karpodaków — albo Tocharów, których śladu językowego nie dało się ustalić dotąd w najmniejszym stopniu. — O ile chodzi o język, to jedynie może germ. *Silber* = goc. *silubr* etc. może zostało pożyczone ze słowiańsko-bałt. języka i jest śladem pobytu German w ośrodku lechickim.

W podobnym kierunku, co Much, poruszają się wywody Hansa Segera z Wrocławia oraz Wolfganga La Baume'a z Gdańska. Panowie ci jednak o tyle są bardziej bezwzględni, że jako prehistorycy, pracujący w zakresie kultury materjalnej, nie myślą prawie wcale o związku ścisłym, który panuje pomiędzy językiem a określoną narodowością.

Z wywodów Segera — a także i La Baume'a — możnaby nawet nabrać przekonania, że dla niego znaleziska kultury materjalnej posiadają przynajmniej tak samo żywy związek z narodowością mieszkańców danego terenu znaleziskowego, jak np. język. Jest to istotnie niepojęte poprostu zaślepienie, sprzeczne, o ile mi wiadomo, z zasadami metodycznemi naukowej prehistorji, która jednak bada zakresy materjalnych kultur przedewszystkiem. Powtóre: jest rzeczą wiadomą, że zastąpienie materjalnych wytworów o danym charakterze przez wytwory o charakterze innym jest rzeczą dość łatwą. Wystarczy np. wskazać na województwa Poznańskie i Pomorskie, które, posiadając ludność polską w okresie np. 1830—1920 r., w zakresie kultury materjalnej bardzo słabo albo prawie wcale nie różniły się od Niemiec właściwych. Obecne np. wybrzeża Afryki, wykazujące wytwory amerykańsko-europejskie albo wcale albo bardzo niewiele posiadają ludności amerykańskiej i europejskiej. Są to fakty — zdaje się — codzienne, a jednak okazuje się, że dla odległych epok ich wartość należy stale podkreślać, ponieważ rozsądni ludzie zapominają o nich zupełnie.

Wywody H. Segera oraz W. La Baume'a widzą oczywiście w dorzeczach Odry i Wisły „Ostgermanien" z licznemi ludami, pokrewnemi Nordom. Jest to niestety dotąd fantazja. Są ludy wschodniogermańskie, znane w historji niewątpliwie, ale są to ludy równie nieliczne, jak np. Islandczycy, którzy, licząc obecnie około 70 000— 100 000 jednostek, pozostawili liczne i ciekawe zabytki językowe, będące płodem ludu bardzo nielicznego, bo Islandja w XI - XII - XIII wieku liczyła nie więcej zapewne nad 10 lub 15 tysięcy ludzi. Tak samo nielicznemi były i te kupy zbrojnych Normanów, które władały Rusią w IX—XI wieku. Tak samo niewątpliwie było i gdzieindziej, tak samo musiało być nad Wisłą i Odrą. Osady handlowo-rozbójnicze German Wschodnich władały nad Wisłą i Odrą, jak później władał Jomsborg na Wołyniu Pomorskim, ale władztwo to było ograniczone ilościowo i jakościowo. Pozbycie się tych, niezawsze nawet może niewygodnych, osadników, nie przedstawiało zbyt wielkich trudności. Jak już bowiem przypuściłem w SO V, 496—7: Ansowie =

Bastarni (?) mogli zawrzeć z ludnością lechicką układ, mocą którego wynajęli się jako drużyna. Tak przecież Bastarni czynią w stosunku do Macedonów i Mithridata, cf. Much l. c. 31—2.

Jako osady handlowe importowały one wielkie ilości towaru, może nawet skandynawskiego, albo tylko wytwarzanego w swoich ośrodkach na miejscu i tem się tłumaczy znaczniejsza liczba znalezisk. Zapewne także asymilowały one nieliczne jednostki z pośród miejscowej ludności i z najbliższej okolicy, podobnie np. jak i z pośród Polaków w b. zaborze pruskim było wielu renegatów, odpadających od polskości pod wpływem panującej warstwy niemieckiej. Gdyby ludy wschodniogermańskie były liczniejsze np. zawierały choćby 30% ludności miejscowej, to bardzo możliwe, że cała ludność miejscowa lechicka uległaby także asymilacji językowej. Ale przybysze wschodniogermańscy zapewne nie wynosili nawet 2% całej ludności miejscowej, boć przecież cała Skandynawja ówczesna liczyła zapewne około 10% ludności dorzeczy Odry i Wisły tak samo, jak to jest i obecnie, jeśli porównanie ze współczesnemi stosunkami pod tym względem jest dopuszczalne. Trzeba zaś nadmienić, że wychodźcy skandynawscy nietylko szli nad Wisłę i Odrę, ale i do Jutlandji i nad Łabę, a zapewne i gdzieindziej. Trzeba w tym związku zaznaczyć, że Germanie byli wogóle ludem nielicznym aż do czasu germanizacji znacznych mas celtyckich, słowiańskich oraz bałtyjskich. Z tem zapewne stoi w związku fakt, że tyle szczepów germańskich znikło bez śladu; wystarczało bowiem zabić z 1 000 wojowników, aby cały szczep przestał istnieć.

W SO. V. 322—3 małą liczbę znalezisk po wyjściu German wyjaśniałem tem, że zapewne z nimi odeszła warstwa wyższa, zorganizowana przez nich wojskowo, a pozostali ubodzy osadnicy dłuższy czas większych wymagań kulturalnych nie mieli, zadawalając się najprostszemi wyrobami z kory i drzewa, które uległy bezpowrotnie zepsuciu. Poza tem niepokoje, związane z odejściem German, są tego powodem oraz znaczniejsze wyludnienie kraju, będące następstwem gwałtownego szerzenia się Słowian we wszystkich kierunkach.

Pomijam rozbiór archeologicznych danych u wszystkich trzech autorów, ponieważ do ich właściwej oceny nie czuję się kompetentnym. O ile jednak chodzi o językowe dane, to „Ostgermanien“ nad Wisłą i Odrą zupełnie wisi w powietrzu, a względnie bardzo czysta onomastyka tych okolic, mająca charakter prawie wyłącznie słowiańsko-lechicki, przemawia na korzyść zasiedzenia elementu lechickiego w tych okolicach od najdawniejszych czasów. Nazwy germańskie, występujące tu i owdzie, znakomicie można przypisać handlowo-rozbójniczym osadom nielicznych Wschodnich German, którzy tu niewątpliwie byli już to jako samodzielni rabusie i podbójcy, jużto może nawet tu i owdzie jako wynajęci wojskowi, jak w Rzymie oraz Bizancjum.

Mikołaj Rudnicki.

A. BRÜCKNER. **Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków 1927. (Pożyczki ruskie w języku polskim).**

Scharakteryzowawszy w SO. V. 338—64, na podstawie 1-go zesz. sposób wykonania Słownika etymologicznego języka polskiego wogóle, chciałbym tu rozpatrzeć jeden jego dział, czy jedną stronę, chciałbym mianowicie oświetlić sposób opracowania wyrazów pochodzenia ruskiego. Zaznaczam wyraźnie, że daję tylko garść luźnych uwag, tyczących się więcej formy, sposobu podania treści, którą mam zamiar szczegółowiej zanalizować w osobnym artykule.

Chcąc dla swych uwag uzyskać podstawy ilościowe, obliczyłem w indeksie wyrazy w słowniku omówione, bez imion własnych — jest ich 25 467: wydobyłem też z indeksu ilość wyrazów wedle Brücknera z ruszczyzny zapożyczonych, 374 (bez derywatów) — jest tedy takich wyrazów w języku polskim 1,2%. Liczba ta 374 nabierze wymowy, gdy ją zestawimy z liczbą zapożyczeń z języka niemieckiego 1352 (znowu bez derywatów) i z liczbą wyrażającą %, mianowicie 5,3. Oczywiście, gdybym od liczby 25 467 odliczył derywaty, wzgl. do liczb 1352 i 374 doliczył derywaty, wypadłyby inaczej i liczby zapożyczeń bezwzględne i liczby, wyrażające procent a stosunek do siebie liczb, wyrażających procent zapożyczeń, uległby znacznemu przesunięciu na korzyść nie-

mieckich zapożyczeń, gdyż ruskie są przeważnie nieproduktywne, nie urabiają derywatów jak niemieckie, takie np. *waga, szlachta, rada, kształt, buda* etc. Ale tym stosunkiem i jego przyczynami zajmiemy się gdzie indziej, tu zwróćmy uwagę na liczbę ruskich zapożyczeń. Jeżeli chodzi o charakterystykę sposobu opracowania zapożyczeń ruskich, nasuwa się najpierw, a w każdym razie między innemi, pytanie, czy liczba zapożyczeń ruskich jest wyczerpana, czy autor przywiódł wszystkie wyrazy, pochodzące z ruszczyzny. Jeżeli tego nie zrobił, nie będziemy jeszcze spieszyć z zarzutem. Pewnych wyrazów pochodzenia ruskiego nie przywiódł albo dlatego, że ich za rusyzmy nie uważał i wtedy, w każdym razie wobec postulatu wyczerpania, jest w porządku, albo dlatego, że ich przywodzić nie chciał, nie uznając postulatu wyczerpania; w tym drugim wypadku nie będziemy autora nadto potępiać, gdy wedle prospektu „z słów zapożyczonych, obcych podaje się tylko wybór z n a c z n i e j s z y c h, d a w n i e j s z y c h i c i e k a w s z y c h", chociaż przy niewielkiej ilości zapożyczeń ruskich właśnie, można je było wyczerpać, nie obciążając zbytnio słownika, ująwszy zato co nieco z ogromnej liczby pożyczek niemieckich. Gdyby się nawet nie upierać przy zasadzie, tu wyjątkowo, wyczerpania, to zasada wyboru nie powiem, żeby była konsekwentnie przeprowadzona. A oto dowody. Nikt nie będzie negował, że *bolszewik* z rodziną zadomowił się już u nas na dobre, co jest dla nas sprawą i ważną i ciekawą — napróżnoby go jednak szukał w słowniku B r ü c k n e r a. Ciekawy jest też zupełnie dziś pospolity w języku literackim *bałagan* ze znaczeniem 'nieładu, zamieszania etc.', który chyba identyczny jest z *bałaganem* Słownika Warszawskiego: jest on tam podany jako wyraz gwarowy, a znaczenia ma 1. szopa, barak..., buda kramarska... teatralna, 2. dół i buda do palenia węgli — a wywodzony z Ukr. *bałahàn,* ros. *balaganъ,* który u Dala się wyprowadza z tatarskiego, a ma znaczenia „barakъ, saraj, navěsъ, vrémennoe doščatoe ili inóe *stroénie dlja sklada tovarovъ,* torgovli, proizvodstva remeslá ili prómysla... júž(noe) šalašъ, vsjákoe pristanišče podъ krovlej dlja rabočichъ i storožéj".

Rozwój znaczenia wyobrażam sobie tak: zabudowanie pod skład towarów — skład towarów — nagromadzenie towarów — bezładne nagromadzenie towarów — bezładne nagromadzenie najróżnorodniejszych przedmiotów — bezład, nieład, zamieszanie.

Wyrazu tego u Brücknera niema. *Belbasa* 'rosłego, niezgrabnego chłopca' SW stawia w związku z *belmesem*, ale z wahaniem, usprawiedliwionem, boć nieodmienne *belmes, belmez* 'ani trochę, nic zgoła etc.' to tur. *bilmez* 3 sg 'nie wie'; *belbasa*, zapisanego na terytorjum czerwonoruskiem, trzeba może raczej postawić w związku z ros. „*balbésъ*, balvanъ, pověsa, roslyj neukljužyj nevěža Dalь [3] I. 107 w prowenjencję rus. *balbes* tutaj nie wchodzę — u Brücknera tego wyrazu całkiem nie znajdujemy. Niema również nieszczęsnej pamięci *zsyłki*, która niewątpliwie jest przejęta z ros. *ssylka*. Nie powiem, że niewątpliwie, ale bardzo prawdopodobnie poszedł *kulomiot* z ros. *puljemëtъ*, którego także nie znajduję u Brücknera. Podejrzewam o ruskie pochodzenie jeszcze *samopał*, a niewątpliwie ruskie są *łachań, łajka, syrojeszka*, jawnie też ruskie *bajdak, szczoty, rabiata, rugać, jaczejka*, wyrazy bądź co bądź ciekawe, których Brückner jednakże nie notuje.

Inaczej będziemy oceniać brak między rusyzmami wyrazów jak *hałas, hołysz, pohończy, pohaniec, błahy*; tych nie uważa Brückner za rusyzmy, mimo ich *h*, które, wiadomo skwalifikował jako produkt polskiego rozwoju fonetycznego, przejściowej tendencji zastępowania pierwotnego *g* przez *h* p. o tem SEJP. 167 Gdä p Sspr. 55. Przejdźmy te wyrazy po kolei. *Hałas* występuje tylko w polskim i ruskim, mianowicie na zachodniem i południowem ruskiem terytorjum. Południowy ruski *hałas* możnaby uważać za polonizm, mógłby przemawiać za tem brak derywatów. Polski *hałas* bardzo dobrze możnaby wywieść z błr.; są tam denominatywne do ˈ*hołos* czasowniki *hołoˈšić* i *hołosoˈvać* ze znaczeniem 1. pričityvatь sъ plačemъ po umeršemъ 2. vytь, vopitь, wymawiane *hałaˈšić* i *hałasaˈvać*. Czy nie możnaby sobie wyobrazić, że na wzór stosunku np. *tyˈńić : tyn, bˈizunoˈvać : bˈizun, tynkoˈvać : tynk* do owych czasowników dotwo-

rzono sbst. ˈ*hałas* wzgl. *haˈłas*, z nowem znaczeniem 'krzyku' wogóle i vb. *hałasaˈwać* 'krzyczeć'? I rzeczownik ten i czasownik znajdujemy u Nosowicza z tem właśnie znaczeniem — przeszły one oba do polskiego. Przyznaję, że wywód mój jest trochę sztuczny, ale nie rzucam go, gdy wywodzenie *hałasu* z intrj. tat. *hałła! hałła!* nie wydaje mi się dość przekonywające — przykładu drugiego takiej formacji w języku polskim nie znajduję, chyba żeby za wzór *hałasu* wziąć *tartas* zapisany pod r. 1569? Co do *hołysza*, to i *h* i sufiks w błr. pospolity i wyraz sam w białoruszczyźnie potoczny za białoruską jego prowenjencją przemawiają.

Co do adj. *pohończy za* małoruskością wyrazu przemawiają *h* i występowanie u Potockiego, którego język obfituje w małorusyzmy. Co do *pohańca*, to wprawdzie nie w SEJP, gdzie tylko zaznacza, że „u nas w 16 i 17 wieku częsty", za to w Walce o język 255 Brückner *pohańca, pohańskiego* u Klonowica i Zimorowica małorusyzmami wyraźnie nazywa; *błahego* i wokalizacja i spółgłoska *h* jako rusyzm wydają — to co o niem Brückner w SEJP 30 pod hasłem *błazen* pisze, że „szesnastowieczne jak w *hardy, hańba,* szczeropolskie", nikogo nie przekona, a jeżeli co do *błahego* zaznacza, że „ogólne od 16 w", to ta data także za zapożyczeniem ruskiem przemawia, bo wtedy właśnie zaczęły wchodzić wyrazy ruskie do polskiego w większej ilości. O *tapczanie* nie mogę więcej poza tem powiedzieć, że robi wrażenie ruskiego wyrazu, tem bardziej, że pojawia się dopiero w 16 w. Co do wyrazu *nary* 'łoże, wyrko' „dziś na Rusi lepiej znanego", jeżeli Brückner mimo to neguje jego ruską prowenjencję dlatego tylko, że „już w 1570 zapisane", to jest dosyć dziwne: wszak i wcześniejsze ruskie pożyczki sam autor w swoim SEJP podaje, tak z 16 w: *opryszek, rubież, derewnia, sioło, pietuch, łuczyna, puha etc*, z 15 w.: *siabr, torłop, koltka,* z datami dokładnemi: *hordowit* 1472, *prasoł* 1451, *topka* 1464, *dzieckować* Statut Wiśl., *rubl* B Z., *rohatyna* 1500 etc. — więc cóż to za przeszkoda, że jest w r. 1570 zapisane?

Rozumie się, że jeżeli chodzi o zapożyczenia z języków pokrewnych, bliskich, nie zawsze łatwo o pewność absolutną, ale jednak niepewności u Brücknera trochę za dużo. I tak

z wahaniem statuuje prowenjencję ruską wyrazów: *gowory, kołomącić* i *kalamucić, kurdupel, lotok, serdak, ługi, sulica, popud,* etc., co tu i owdzie pytajnikiem zaznacza, jak przy: *kuternodze, dubach* i *dubasie, sudamnym* i *sudannym, klejmie, wiedźmie* etc. Nieraz wahanie takie znajdujemy przy wyraźnem stwierdzeniu identyczności postaci fonetycznej w obu językach, jak przy wyrazach: *jełki, pardwa, pienka* lub *pieńka, car, płyta, zacokać się, pieczara, przedaż, odzież, syta, buszować,* etc.; wahanie tem dziwniejsze, gdy się stwierdza, że wyraz występuje tylko w polskiem i ruskiem np. *łyżwa, buława, manierka, korcić* i *korcieć;* w dwu ostatnich wypadkach liczy się Brückner z możliwością zapożyczenia odwrotnego, co, przyznać trzeba, jest możliwe. Również okoliczność, że dawny wyraz występuje często lub tylko u pisarzy „wschodnich", uprawdopodobnia mocno ruską wyrazu prowenjencję, tak że dziwi wahanie wyrażone przy wyrazach:: *popud* i *popuda, duby* i *dubas, ług, chromina, hledzić.* To samo można powiedzieć o wyrazach, występujących w polszczyźnie późno, od 16 wieku, a powtarzających się na Rusi, jak: *sudamny* i *sudanny, wiedma, łyża, przedaż, odzież, pieczara, car, buszować, serdak, pardwa* etc. Nieraz ruskość wyrazu dla autora niewątpliwa nie jest nią także dla czytelnika, dzięki kwiecistemu stylowi Słownika etymologicznego, jak w wypadkach: ruskie *zabudu,* stałe do dziś, więc u Wołyniaka Kraszewskiego nam jego *zabyć* 'zapomnieć' ruszczyzną trąci; *przynukać* 'przyniewalać', na Ruś (słynie ona z tego) zakrawa np. u Potockiego etc. Zamiłowanie w urozmaiconym stylu nie daje też nieraz autorowi jasno się wypowiedzieć w kwestji prowenjencji danego wyrazu, tak np. gdy napisze „*ryło* (o pysku świńskim 'ryjącym') uchodzi za pożyczkę ruską", to czytelnik jeszcze nie wie, za jaką wyraz uchodzi u autora samego — postać sufiksu (bez *d)* jawnie za ruską przemawia.

W wypadku: „*szupryna, czupryna* uchodzi ogólnie za pożyczkę małoruską, *czupryna,* ale Rej żadnych podobnych pożyczek nie znał" — widzimy, jakie jest zdanie Brücknera, inna rzecz czy słuszne; bo przypuściwszy nawet, że Rej sam się z małoruszczyzny nie zapożyczał, mógł przecież podjąć wyraz ruski ogólny już obieg w polszczyźnie kresowej mający,

a zresztą, w innem miejscu, pod hasłem *sierota* czytamy: „*siromach*, u Reja i i., z ruskiego nowo przejęte, o biedaku, nędzarzu" — więc jednak Rej zapożyczał się z ruskiego.

Zamiłowanie do tacytowskiej zwięzłości także jasności nie pomaga, tak np. czytamy, że „*świren*... 'lamus, kleć', tylko na wschodniej połaci (w Statucie litewskim)". „*licholecie, licholat* (o 'nieszczęściu'), *lichoradka* 'febra', zjawiają się tylko u pisarzy „wschodnich", „*chata*... u nas słowo to nowe, głównie u pisarzy wschodnich", „*stropcić* u Potockiego, o piecu 'dymnym, kopcącym' „rus. *stroptiwyj* 'przeciwny, uporny'". „*krasa* 'barwa (czerwona)', 'piękność', *okrasa* (o 'tłustości w potrawach'), u pisarzy ze wschodniej, ruskiej połaci ulubione (NB. tutaj niejasno się wyrażono, i czytelnik zwyczajny nie będzie wiedział, czy *krasa* czy *okrasa* u pisarzy ze wschodniej, ruskiej połaci ulubione) — dlaczegóż nie było dodać, że to wyrazy z ruskiego przejęte, jak wyraźnie zaznaczono przy wyrazach (rozpowszechnionych na wschodniej połaci):*lemieszka*, *kulsze*, *kul* „tylko na wschodniej połaci, więc z Rusi"? Pod hasłem *rygor* napisano: „Ale *ryga*, *reja* 'suszarnia zboża (na Białej Rusi)', słowo zupełnie odmienne, też obce" — i znów dla miłości stylu zagadka: jakie obce? dlaczegóż nie było powiedzieć jasno i wyraźnie, że ruskie?!

Są gorsze niejasności, tak np. pisze autor: „*kandyba*, 'szkapa', „*kandyba* ślepy", już w 17 w. częste: to samo co białoruskie *kandyba* 'chromy, powolny' etc." i „*cwany*, mazowieckie (warszawskie), *cwaniak*, 'sprytny', 'przebiegły', to samo co rus. *czwan* 'zarozumialec', *czwanit' sia* 'chełpić się', *czwannyj* 'dumny': pierwotnie 'nadęty' (?), od *czban*-, p. *dzban*. „*Cwany* interes", 'pyszny', „czwaniąc się odpowie", Korczyński r. 1694". Wątpię mocno, czy zwyczajny czytelnik będzie z tego mądry, czy rodzimość wzgl. obcość, ruskość *kandyby* i *cwanego* odrazu mu się jasno przedstawią; co do *cwanego* to jego ruskość wyraźnie już Brückner określa, ale dopiero później, pod *dzban* — dlaczego nie odrazu pod hasłem? W takiejże niepewności będzie czytelnik co do pozycji „*kusz*, 'skóra chropawo wyprawna', w starorus. *choz* 'skóra' *(?)*"; „*sierak*, *siermięga* 'sukmana', od koloru, p. *siara (szary)*; oba słowa późne; na Rusi powszechne, *siermiaga*, białorus. *sier-*

miaha"; *„mak*... Tu należy i *mákutra,* co w niej *mak trą wiercimakiem* (rus. *makotra* i *makotiert')*"; *„ohurstwo, „ocięłne ohurstwo*" r. 1629, 'upór'; rus. *ogurstwo, ogur, ogurliwyj,* 'uparty'"; *tarachnąć,* 'hrymnąć, palnąć'; *tarach,* 'wykrot' por. rus. *torochnut' (trachnut'),* 'palnąć'"; *„wizg,* 'pisk', ruskie *wizg, wizżat',* 'piszczeć'; *„zatego,* 'natychmiast, zaraz', w 15 i 16 w. *(niby : za tego czasu'; por. zatem);* białorus. *zatoho,* z czego lit. *zatagamis*"; *„wten,* od gry w karty, w 17 i 18 w.: „(ja) do *wtenu* gotowa" Potocki ('do sztychu, maści') etc... *wten*... znam staroruskie *ten* 'linje równoległe w znakach bartniczych (=), chyba od *tnę? wten* byłoby złożeniem z przyimkiem": *„sterta, styrta* (np. siana); rus. *skirda,* małorus. *styrta* i *skyrta:* słowo u nas późne", *„taskać, taszczyć* 'ciągnąć ciężar'... rus. tak samo: *taskat' taszczit*"; *„putać, prze-,* 'przetrwonić', słowo nowe; rus. *putat', piere-* znaczy jednak tylko 'wikłać, plątać'" — we wszystkich powyższych przykładach podano wyraz polski i takiż ruski o identycznej lub bardzo podobnej postaci fonetycznej, a oznaczenie ich stosunku do siebie pozostawiono dyskrecji łaskawego czytelnika.

Ponieważ Polacy graniczyli i graniczą bezpośrednio tylko z plemionami mało- i białoruskiemi a zetknięcie z elementem wielkoruskim nastąpiło późno, bo dopiero w 16 w. i było bezpośredniem tylko częściowo i okolicznościowo (wojny, poselstwa, handel etc., do rozbiorów, zaczem, po rozbiorach: administracja, służba wojskowa, szkoła etc.), więc, przynajmniej o ile chodzi nie o nowsze pożyczki, można zgóry powiedzieć, że znakomita większość ich będzie pochodzenia mało- i białoruskiego, zwłaszcza, gdy za tem przemawiają jeszcze względy natury fonetycznej np. *h* za *g* etc. Jeżeli wyraz jest pochodzenia wschodniego, turko-tatarskiego, w takim wypadku raczej trzeba przyjąć pośrednictwo mało- niż białoruskie, boć Małoruś przedewszystkiem odgradzała nas od plemion turko-tatarskich, ona też z Turkami i Tatarami przedewszystkiem miała do czynienia. Dla pewnej części wyrazów można jednak i trzeba także przyjąć pośrednictwo białoruskie, ze względu na litewskich Tatarów-Lipków, o czem ostatnio T. Kowalski W sprawie zapożyczeń tureckich w języku polskim (Odbitka z Symbolae grammaticae in honorem Joannis Rozwadowski,

volumen II Cracoviae 1927). Brückner w przeważnej liczbie wypadków nie stara się specyfikować prowenjencji ruskiej, zadowala się stwierdzeniem ogólnem, że wyraz jest pochodzenia ruskiego, wyrażanem zresztą w rozmaity sposób, jak natchnienie chwili podało, więc: z rus., z ruskiego, z ruska, rusk., ruskie, z Rusi, od Rusi, słowo ruskie l. ruskie słowo, pożyczka z rus., pożyczka z ruskiego, naleciałość ruska, ruska pożyczka, rusyzm, całkiem ruskie, całkiem z ruska ets. — jest to orzeźwiająca rozmaitość, ale daleko prościej i ekonomiczniej byłoby napisać wszędzie z rus. t. zn. z ruskiego, oczywiście zaznaczywszy w swojem miejscu, co ten termin ma oznaczać. Otóż w objaśnieniu znaków i skróceń znajdujemy: białorus. = białoruski, małorus. = małoruski, rus. = ruski, z czegoby wynikało, że 'ruski' ma oznaczać tyle co 'wielkoruski' czyli 'rosyjski', gdy skrótów 'wielkorus.' ani 'rosyj.' w spisie niema, jakkolwiek w tekście wprawdzie nie pierwsze zato drugie zachodzi np. na str 223 pod hasłem *kazna:* pamiątka po rządach rosyjskich; na str. 321 pod hasłem *mamut:* z rosyj. *mamont* etc. Otóż w kilku wypadkach istotnie zdawałoby się, że 'ruski' w takiem znaczeniu użyto np. na str. 49 pod hasłem *bumaga: bumaga, bumażka, bumażnik,* o 'papierze', 'pieniądzu', 'pularesie', po Rusi utkwiły w pamięci warszawskiej; na str. 437 pod hasłem *prócz:* „z ruskiego wzięliśmy i *opryszek,* bo tam obok postaci z *o* były i postaci z *i: opriczniki* Iwana Groźnego; na str. 603 pod hasłem *warstwa:* rus. *wiersta,* niby kilometr (wiorsta); str. 523 pod hasłem *suka: sukin syn* od Rusi; str. 515 *sterta, styrta* (np. siana) rus. *skirda,* małorus. *styrta* i *skyrta,* słowo u nas późne etc. — ale wobec tego, że w innych znowu wypadkach jawnie małoruskie wzgl. białoruskie pożyczki ruskiemi zostały nazwane np. str. 168 pod hasłem *haratać, wyharatać* 'wygrzmocić', z rus. *haratаty;* str. 403 pod hasłem *pęga:* Rusin Orzechowski tę postać zatrzymał *puha;* str. 460 pod hasłem *róg: rogacina albo* (z ruska) *rohatyna,* już od r. 1300 stale 'włócznia', str. 64 pod hasłem *ciozka:* tylko na Litwie, z rus. *tiozka* etc. — trzeba wnosić, że autor terminu 'ruski' używa w szerokiem znaczeniu, coby można dopuścić w wypadkach, gdzie trudno o sprecyzowanie pochodzenia wyrazu np. *durny, dureń,* ale nie wiem, poco się go trzymać

przy wyrazach jawnie małoruskiego lub białoruskiego pochodzenia, jak wymienione wyżej albo jeszcze: *borytel* str. 36 pod hasłem *borykać się*, str. 172 *hodować*, str. 340 *mołojcy* pod hasłem *młody*, str. 489 *siromach* pod hasłem *sierota* etc. O ile autor, w mniej licznych zresztą wypadkach, pochodzenie ruskie wyrazu specyfikuje, czyni to znowuż w sposób urozmaicony; albo poprostu nazywa wyraz małoruskim czy z Małorusi pochodzącym np. *bis*, *dereń*, *derewnia*, *futor*, *hoży*, *hreczka*, *hulać* („z małorus. jak *h* dowodzi" — gdzieindziej np. str. 30 pod hasłem *blazen*, to samo *h* Brücknerowi nic nie znaczy), *koromysło*, *mizinny* (wyraz zresztą rodzimy polski, jak N i t s c h dowiódł p. JP XIII), *wertep*, *zacokać się* etc.: albo też innemi opisaniami się posługuje więc na str. 230: „*kindziuk*... z ukr. *kendiuch*", str. 242 „*kociuba*, *koczuba*, 'pogrzebacz' z Ukrainy", str. 211 „*kacap*, przezwisko Moskali, od Ukraińców" (w spisie skrótów terminu 'ukraiński' niema!), str. 108 „na Rusi znaczył *dziecki* 'sługę (książęcego), sądowego, woźnego', i stąd czasownik *dzieckować*, 'ciądzać', 'grabić, fantować', w tłumaczeniach „Wiślicji", powstałych na Czerwonej Rusi", str. 574 *torlop* 'futro' w 15 w. z Rusi pożyczone, więc w czerwonorus. przekładzie Wiślicji", str. 274 „*kryłoszanin* we Lwowie 'świętojurca', 'kanonik obrządku ruskiego siedzący w kryłosie". str. 212 „*kaczan*, 'głąb (kapusty, jabłka) na wschodniej połaci (we Lwowie!) znane, str. 135 pod hasłem *gała*: „*gałuszka*, a we Lwowie, z ruska *hałuszki* (potrawa)", str. 497 pod hasłem *skrowity*: „*s(o)krowiszcze*, 'skarb', co i Klonowic w Lublinie od Rusi przejął", str. 577 „*trużenik* w sielankach Zimorowiczowych z ruskiego", 314 „u Twardowskiego, o Kozakach „co uciekli w *ługi* 'lasy, ostrowy' będzie rusyzmem", 431 pod hasłem *poprószki*: „za pierwszą *poroszą*" Potocki od Rusi przejął. 643 pod hasłem *zabawa*, „*zabyć* 'zapomnieć' dziś ruszczyzną trąci (jest u Kraszewskiego, wołyniaka...) etc. W mniej urozmaicony sposób, ale w każdym razie także bardzo niejednolicie określa Brückner pochodzenie wyrazów białoruskie, więc str. 172 *hlak*, *hlaczyk* 'dzban(ek)', 'bańka' z białorus. (u Mickiewicza!) *hlak*, 235 „*klok* 'jądro, wybór... z białorus. *klok*", 451 *raby* 'pstry' z rusk. *rjaboj* 'pstry' (z białoruska *ra*- zamiast *rja*-), 613 *wicina* 'statek na Niemnie' to nazwa obca, bia-

łoruska i litewska. 214 *kalamaszka* 'wózek jednokonny, taradajka', białoruskie (litewskie) nie polskie, 472 pod hasłem *rygor:...* Ale *ryga, reja* 'suszarnia zboża' (na Białej Rusi), słowo zupełnie odmienne, też obce, 383 *osieć* do suszenia zboża, chmielu na Litwie (Białorusi) znane, 33 *boćwina*, do nas z Białej Rusi (t. j. z Litwy), 391 *pakuły*, 'odpadki przy czesaniu konopi czy lnu' (na utykanie szpar); tylko u nas i na Rusi litewskiej, ...słowo późne, najpierw u Litwina t. j. Białorusina zapisane, 244 pod hasłem *kojec: kotuch* 'kurnik' (w Panu Tadeuszu, „litewskie", t. j. białoruskie; rus. *kotuch* 'chlew'), 677 pod hasłem *czyrchlić...* w Statucie litewskim z ruska *oczer (oczerchlił)*, 614 pod hasłem *wieczór.* ...Nasza *wieczorynka* (od „Litwy") z ruska etc. Jak widzimy termin litewski znaczy u Brücknera, co niezbyt naukowe, nieraz 'białoruski', ale to w spisie skrótów nie zaznaczone. Raz i drugi stoi jeden termin obok drugiego, bez wyjaśnienia np. str. 613 pod hasłem *wić...* Ale *wicina*, 'statek na Niemnie' to nazwa obca, białoruska i litewska, bo „szkuty w Litwie *wicinami* zowią" r. 1609, str. 281 *kulsze* 'biodra, od 18 w. i z połaci wschodniej, więc pożyczka z rus. i lit. *kulszis*, 'biodra' — nie wiem czy zwyczajny czytelnik sobie z takiemi wyjaśnieniami poradzi, z ostatniego wypadku gotów wyciągnąć wniosek, że jeżeli wyraz jakiś występuje na połaci wschodniej, to musi pochodzić z ruskiego i litewskiego, ale jak sobie to ma wyobrazić? Na str. 391 *pakuł* także nie rozgryzie, nie wykombinuje, czy to wyraz słowiański, ruski przeszedł do Litwy, czy przeciwnie, litewski do Rusi.

Jeżeli Brückner dla określenia ruskiej prowenjencji jakiegoś wyrazu stwierdza, że występuje tylko na wschodniej, ruskiej połaci, albo że występuje u pisarzy wschodnich, ruskich, np. przy wyrazach *krasa, chata, licholecie, lichoradka, korowaj* etc., to to jest określenie niedokładne, pozostawiające wątpliwość, czy chodzi o pochodzenie mało- czy białoruskie. Pochodzenie wyrazu wielkoruskie czyli rosyjskie określa Brückner, jakeśmy to widzieli, terminem ruski, także raz i drugi terminem 'rosyjski', ale prócz tego jeszcze zapomocą innych opisań, więc np. 217 pod hasłem *kapituła: kapitalny* (z ruskiego Warszawa przejęła), 236 pod hasłem *kopja:* od

'włóczni' na monecie zwano i moskiewską *kopiejkę* od 15 w., niegdyś w Warszawie dobrze znaną 'dwugroszówkę' (NB Warszawa jest tu oczywiście tylko figura poetycka, pars pro toto), 530 *szłyk* 'kołpak' ...nazwa i strój moskiewski, u nas (na Wschodzie) dobrze znane w 16 i 17 w., 584 *tumak* 'kuna', a raczej tylko 'futro kunie', nazwa nowa, z 19 w., przywędrowała wraz z towarem z Moskwy *(tumák)*, 210 *kabak* 'szynk' ruskie, por. Niemojewskiego pamiętnik (z r. 1607): „browary te oni (Moskwa) *kabakami* albo karczmy przy nich zowią" etc. Wypadki oznaczenia ścisłego prowenjencji mało-, biało- czy wielkoruskiej są jednak w stanowczej mniejszości, a szkoda, bo gdyby w każdym wypadku pochodzenie wyrazu ściśle oznaczono, możnaby ustawić stosunek liczbowy zapożyczeń z poszczególnych języków ruskich, a tak można tylko mieć wrażenie, że najwięcej jest zapożyczeń małoruskich; toby było zrozumiałe wobec późnego zetknięcia się Polski z elementem wielkoruskim i wobec niskiego poziomu kulturalnego sąsiada białoruskiego.

Zapożyczenia mało- i białoruskie wchodziły do języka polskiego bezpośrednio, wielkoruskie natomiast mogły wchodzić także pośrednio i próbkę takiego pośredniego zapożyczenia mamy na str. 87: *derewnia* w 16 i 17 w. przeniesione z małorus. dla 'wsi'... na Małą Ruś przyszło słowo z Wielkiej, gdzie od 14 w. *dierewnia* 'wioscynę' znaczy... 'folwark', co w lesie (w *dierewach)* wyrobiono, wykarczowano'. U Brücknera więcej takich wypadków nie znalazłem, zapewne będzie ich więcej, ale ustalenie ich to rzecz przyszłych słowników etymologicznych jęz. mało- i białoruskiego.

Wiele pożyczek niemieckich i wogóle zachodnich przeszło do nas przez pośrednictwo czeskie, co też Brückner zaznacza przy wyrazach np. *bierzmować, jałmużna, klasztor, alkierz, bawełna, loktusza, pończocha, hawierz, dziękować* etc., patrz o tem obecnie A. Kleczkowski. Wyrazy niemieckie w staroczeskiem i staropolskiem (Odbitka z Symbolae grammaticae in honorem Joannis Rozwadowski volumen II. Cracoviae 1927), ale o pewność absolutną w wielu wypadkach nie łatwo. Podobna trudność zachodzi w ustalaniu pośrednictwa ruskiego przy pożyczkach wschodnich, przedewszystkiem turko-tatar-

skich. Wyrazy wschodnie szły do nas dwoma drogami. albo za pośrednictwem języków Europy zachodniej i środkowej. są to wyrazy przeważnie pochodzenia arabskiego, albo szły od wschodu, z języków turko-tatarskich i te mogliśmy przejmować wprost ze źródła lub przez pośrednictwo języków przeważnie ruskich. p. o tem T. Kowalski w cytowanej wyżej rozprawie. Na oba źródła zwrócił uwagę Brückner w swoim SEJP i obie te grupy wyrazów rozróżnia. Pierwszą grupę pominiemy. zajmiemy się grupą wyrazów pochodzenia turko-tatarskiego — są to wielekroć wyrazy przejęte przez Turko-Tatarów z języka arabskiego lub perskiego. Określić. które z nich przeszły do języka polskiego wprost. a które przez pośrednictwo ruskie. nieraz. jak to już powiedziałem. niełatwo. Wyrazów turko-tatarskich, przy których nie zaznaczono pośrednictwa ruskiego, jest u Brücknera sporo — naliczyłem ich 74 — czy we wszystkich tych wypadkach pośrednictwo ruskie jest wykluczone. miałbym pewne wątpliwości. Cóż Brücknera skłania do przypuszczenia pośrednictwa ruskiego? Oto obecność wyrazu także w językach ruskich. niejednokrotnie w takiejże szacie fonetycznej. różnej od postaci pierwotnej np. p. *buhaj* rus. *buhaj*, tur. *buga*, p. *dera, derka*, st. *derha*. małorus. *derha*, tur. *czerge*, p. *harbuz*, małorus. *harbuz*, tur. *karpuz*, p. *kurhan*, małorus. *kurhan*, tur. *kurgan*, p. *wojłok*. rus. *wojłok*, tat. *ojlik* etc. Otóż jeżeli wyraz w ruskim ma postać fonetyczną inną niż w polskim, w takim razie można usuwać pośrednictwo ruskie, jak np. w wypadkach: p. *cybuch*, rus. *czubukъ*, tur. *czubuk*, p. *suhak*, rus. *sajgákъ*, tat. *sajgak*, p. *ferezja*, rus. *férjazь*, *férezь*, wzgl. *férjazi* pl.. tur. *feredże* z gr. *feresia* etc. Jeżeli natomiast postaci polska i ruska są identyczne, a pośrednictwo ruskie nie zaznaczone. to narzuca się pytanie, dlaczego tak. w wypadkach np. p. *chałat*, rus. *chalátъ*, tur. *chałat*, p. *kanczuk*, rus. *kančúkъ*, płn. tur. *kamče*, p. *kumys*, rus. *kumýsъ*, tur. *kumez* p. *kosz*, rus. *košъ* tur. *koš*, pol. *kutas*, rus. *kutásъ*, tur. *kutas*, p. *majdan*, rus. *majdanъ*, tur. *mejdan* etc. A priori jedno i drugie jest możliwe. i przejęcie pośrednie przez Ruś i bezpośrednie, przez poselstwa do Turcji, niewolę u Turków czy Tatarów. jeńców wojennych tureckich i tatarskich w Polsce etc. Otóż jeżeli przy

wyrazach mających identyczne brzmienie w polskim i ruskim oświadcza się autor za jedną lub drugą alternatywą, to mamy prawo żądać od niego dowodów, których on jednakże nie daje. We wstępie zaznacza autor, że „nie wylicza źródeł, z jakich korzystał, ani wyróżnia co z nich przepisał" — to mu wolno, tem niemniej należy tę wolność potępić. Tej samej zasady trzymał się oczywiście przy omawianiu wyrazów pochodzenia ruskiego: o ile to wyrazy ruskie oryginalne, możemy przypuszczać, a raczej pewniśmy, że autor w tym zakresie dobrze się orjentuje, że także w odnośnej literaturze krytycznie się rozeznaje. Natomiast o ile chodzi o wyrazy ruskie pochodzenia turko-tatarskiego i zresztą wogóle o wyrazy tegoż pochodzenia, to fakt nieoznaczania źródeł jest bardzo niemiły: nie możemy nie odnosić się z nieufnością do wywodów autora, który wszak nie jest turkologiem, a że nieufność nie jest pozbawiona uzasadnienia, dowiódł prof. Kowalski w artykule wyżej cytowanym. Ilość bardzo mała etymologij podanych z wahaniem jest tylko dowodem wielkiej pewności siebie autora: wątpliwości wyrażono przy *samowarze, czobotach, kabaku, kajdanach, karaczanie* — *tarakanie, saganie*. Nie autor, zato czytelnik mieć je będzie przy *majaku, teledze, bałyku-bałuku, borsuku, burym, kamsze, namiocie, taśmie, tebinkach* etc., gdzie zaznaczono, że wyraz pochodzenia wschodniego lub tureckiego wzgl. tatarskiego, występuje i w polskim i w ruskim, ale nie oznaczono stosunku polskiego wyrazu do ruskiego. Przy kilku wyrazach autor, stwierdziwszy ich ruską prowenjencję, dalsze ich źródło określa w sposób ogólnikowy: 'ze wschodu', tak przy *bumadze, dziengach, kiwiorze, surnacie, tarabanie* etc. Nie kuję z tego zarzutu, gdy i inne słowniki etymologiczne kwestji nie rozstrzygają, tak np. Bernekera SEW — trudnoż wymagać od slawisty, by także na Wschodzie był jak u siebie w domu, jakkolwiek autor sam jak w domu zdaje się wszędzie czuć, tak np. *rochmanny* wywiódłszy z Rusi, dalsze źródła podaje dwa, albo hebrejskie, albo tureckie: dla przybyłych z Rusi *kajdan* także dwa dalsze źródła podaje, albo tureckie albo arabskie. Ponieważ we wstępie napisał: „jeśli przytaczam tu i owdzie dwa wywody, znak to, że oba wiele nie warte", więc, jak z po-

wyższych dwu przykładów widzimy, porusza się zbyt swobodnie na terenie mało znanym.

Prócz wyrazów turko-tatarskich także inne jeszcze wchodziły do polskiego przez pośrednictwo ruskie, więc między innemi cerkiewne, greckie, właściwie nowogreckie (te często jeszcze przez pośrednictwo cerkiewne jak np. *proskura, pałamar* etc.), nordyjskie, jak np. *bierkowiec, ciwun, jaszczyk, knut* etc. Że zawsze do najdalszych źródeł zapożyczonych wyrazów autor starał się dotrzeć, to jego wielka zasługa, którą podnosiłem już w recenzji pierwszego zeszytu SEJP w SO. V. — zasługa z zastrzeżeniem, o którem wyżej.

Dla wyjaśnienia wszechstronnego zapożyczonych wyrazów ważna jest data zapożyczenia i trzeba przyznać, że tę Brückner stara się podać, niestety niezawsze i bodaj w jednej trzeciej wypadków nie znalazłem żadnego określenia czasowego, tak np. wypadkach: *arkan, bakalje, bezmian, dorożka, dziedziniec, garus, hoży, chomik, jełki, kaleka, kitajka, korczować, kupalo, kurhan, mamut, opryszek, portki, rusałka, socha, świta, topka upiór, wint* etc. W kilku wypadkach podano określenie czasu tak rozciągłe, ogólnikowe, że właściwie żadne: „*czara*... u nas niedawne, widocznie z Rusi wyszło", „*prowodyr* z Rusi do nas późno przybył", „*sierak, siermięga* ...oba słowa późne, na Rusi powszechne", „*łypać*... słowo niedawne, pożyczka ruska", „*sterta*... małorus. ...*styrta*, słowo u nas późne", „*chata*... u nas słowo to nowe, głównie u pisarzy wschodnich", „*krasa*... u pisarzy ze wschodniej, ruskiej połaci ulubione", „*licholecie, licholat* (o 'nieszczęściu'), „*lichoradka* 'febra' zjawiają się tylko u pisarzy „wschodnich" — pewnie że o pisarzach „wschodnich" może być u nas mowa dopiero od 16 w., ale to daje określenie czasowe zbyt rozciągłe, obejmujące cztery zgórą wieki, od 16—20. W przeważnej ilości wypadków wyrazy pochodzenia ruskiego określa autor chronologicznie, podając wiek, w którym wyraz przejęto — wdzięczniśmy i za to, ale wolelibyśmy rok pierwszego pojawienia się wyrazu w piśmie czy druku, , jak to autor w sporej ilości wypadków zrobił, szkoda że nie we wszystkich. Inna rzecz, czy daty pierwszego pojawienia się wyrazów, ogólniejsze i szczegółowe, podane przez autora, zgadzają się z rze-

czywistością — możnaby to sprawdzić, i sprawdzić zamierzam, w przygotowywanej pracy o pożyczkach ruskich. W kilku wypadkach określił autor wiek wyrazu, podając zabytek wzgl pisarza, tak np. *roztruchan...* ruskie to, od dworu Jagiełłowego tu wymieniane w rachunkach, obok kubka: do*stukany; czasownik dzieckować* 'ciądzać, grabić, fantować' w tłumaczeniach „Wiślicji" powstałych na Czerwonej Rusi; *torłop* 'futro' w 15 w. z Rusi pożyczone, więc w czerwonoruskim przekładzie Wiślicji, ale i w Polikarpie mazowieckim („*torłop* kuni") tec.; *pasznia...* w znaczeniu roli (w statucie litewskim), ruskie: *bachmat* 'koń tatarski', „ich *bachmaty*"; *bachmatek* w figliku białoruskim Rejowym, bo z Rusi do nas nazwa przyszła; *sunduk* całkiem ruskie u Szymona Budnego; moderniści wprowadzili ruską postać słowa *terem* miasto prapolskiej *trzem* etc. — te określenia także na nietrudne wprawdzie ale przecie zagadki zakrawają, bo wątpię czy zwyczajny czytelnik będzie znał datę pojawienia się przekładu Wiślicji (jeżeli o niej wogóle słyszał) lub Statutu litewskiego, albo czy będzie wiedział co to za figlik białoruski Reja. Bądź co bądź na podstawie dat podanych przez Brücknera można wykreślić zgrubsza krzywą (chronologiczną) pożyczek ruskich. Zaczynają one się pojawiać w 14 w., jedyny przykład Brücknera *bojarzyn;* dla wieku 15 można już ich naliczyć 10 *(jałmurka, kołtka, siabr, prasoł, topka, rubl, dereń, hordowit, proskura, kamcha);* w w. 16 ruskie pożyczki przekraczają liczbę 60, najwyższą cyfrę osięgają w w. 17, by w 18 spaść do liczby kilku *(kulsze, przedaż, samowar, sojusz, taśma, zawadjaka)*, nie wiele też więcej naliczyłem dla w. 19. — spadek to zresztą nie bezwzględny, w 19 w. w dalszym ciągu wyrazy ruskie wsiąkają w polszczyznę, ale przeważnie rosyjskie, w jednym zaborze, nie uzyskując obywatelstwa ogólnopolskiego. Krzywa zapożyczeń uległaby pewnemu odkształceniu, gdyby można włączyć wyrazy chronologicznie nie oznaczone, ale zapewne niezbyt wielkiemu.

W swojej recenzji 1-go zeszytu SEJP w SO. V. napisałem: „O wartości słownika etymologicznego decydować będzie ilość pewnych i trafnych etymologij, określana w stosunku do innych słowników etymologicznych". Dla porównania wziąłem

Bernekera, co i tutaj zrobię. Otóż co do zebrania materjału stwierdziłem w wyżej cytowanej recenzji, że SEJP Brücknera daleko za sobą pozostawia SEW Bernekera — ten sam stosunek zachodzi także w zakresie wyrazów pochodzenia ruskiego. Obliczyłem pod literą *k* ilość wyrazów pochodzenia ruskiego, jest ich 66. Otóż 25 czyli prawie połowy nie odnalazłem u Bernekera. Czterech znalazłem tylko postaci ruskie, bez odpowiedników polskich: *klok, maża, kopiejka, kryłoszanin.* Co do pozostałych 37, to jedne są objaśnione w obu słownikach zgodnie jako pożyczki ruskie, albo przez Bernekera przynajmniej możliwość pożyczki ruskiej dopuszczona; w innych wypadkach, mniej licznych (18), wyraz polski postawiony przez Bernekera równorzędnie obok ruskiego. O ile chodzi o wyrazy dalszej prowenjencji wschodniej, to nieraz oczywiście nie łatwo się zdecydować, komu przyznać rację, tak np. co do *kamchy, karego, kołczanu* etc. W innych wypadkach Brückner niejednokrotnie daje lepsze wyjaśnienie, tak np. *kołtun* (który Berneker wywodzi z turskich języków) i *koł(s)tka* są z pewnością pochodzenia ruskiego, także *koczerga, koromysło, kulesza etc.* Napisałem w swojej wyżej wspomnianej recenzji: „Bardzo ważne dla dziejów kultury polskiej jest ustalenie wyrazów, które z polskiego przeszły do innych języków, przedewszystkiem ruskich, więc: *ałun, baczyć, bagnet, balja, baldrjan, barwa, barwinek, baster, barszcz* (jako nazwa zupy), *bażant, blam, bławat, brak, brynda, bunt, burak, cajg, cal, cegła, cech, cel, ceber etc.;* wyrazy to prawie wyłącznie pochodzenia zachodniego, co się zgadza ze stanowiskiem Polski jako pośrednika między Zachodem a Wschodem". Tych ustaleń od autora Słownika etymologicznego języka polskiego niktby oczywiście nie wymagał — stwierdzenie, które wyrazy polskie przeszły do języków np. ruskich, należy do słownika etymologicznego języków ruskich. Ale jeżeli ktoś powiedział *a*, toby mu już wypadało i *b* powiedzieć — tymczasem Brückner ilości wyrazów polskich, które przeszły do ruszczyzny nie wyczerpał, owszem bardzo wiele takich pożyczek pominął, a w wyborze niewiadomo jakiemi względami się kierował, niewiadomo dlaczego np. uwzględnił *androny, baczyć, balję, cel, dyszel, felczera, gorzałkę, har-*

cować, kabat, kapustę, karzeł, lubczyk, parę, pasternak, pocztę, pończochę, rachować, radę, szanować, szelmę, szydzić, trafić, trzymać, wagę, wędrować, zamek etc., a nie uwzględnił: *husarza* (r. *gusárъ*,) *regularnego* (r. *reguljarnyj*), *herb* (r. *gerbъ*), *hetmana* (r. *gétmanъ*), *koronę (r. koróna), kanalję* (r. *kanálьja*), *kaflę* (r. *kaflja*), *szalbierza* (r. *šalbérъ*), *szynkarza* (r. *šinkárъ*), *szulera* (r. *šúlerъ*), *balasy* (r. *baljásy*), *butelkę* (r. *butýlka*), *stal* (r. *stalь*), *rutę* (r. *rúta*), *tarmosić* (r. *tormošitь*), *śmiertelnego* (r. *smertélьnyj*) etc. Jeden to z licznych przykładów autorskiej dowolności. Jak przy wyrazach przejętych z ruszczyzny do polskiego, autor nie zawsze określał, z którego to mianowicie języka ruskiego wyraz został przejęty, tak i tu nie zawsze określono ściśle, do którego z języków ruskich wyraz polski się przedostał. Jeżeli przy jakimś wyrazie np. przy *areszcie, barwinku, bławatku, gorzałce, groszu* etc. autor zaznaczy „od nas na całą Ruś", to rozumiemy, że przeszedł do wszystkich trzech ruskich języków. Tu i owdzie, rzadko zaznacza autor wyraźnie jednego tylko przejemcę polskiego wyrazu, albo dwóch np. *kobieta*... od nas przeszedł późny ten wyraz na Małą i Białą Ruś; *kurant*... przeszło i na Małą Ruś *(kurent); rada*... z Polski przeszła na Ruś, Małą i Białą, nie do Wielkiej: „*rejestr* wojsk kozackich" stąd kozak *rejestrowy*", małorus. *lejstrowyj; rumianek*... przejęła od nas Ruś moskiewska; *wędrować*... małorus. *wandruwaty* i *mandruwaty* etc. Najczęściej jednakowoż określenie jest całkiem ogólnikowe np. *gabać*... wyraz wyłącznie polski od nas na Ruś; *gwoździk* nazwa rośliny 'dianthus'... od nas przejęła Ruś; *harap*... od nas i na Ruś; *harmider*... rozeszło się w końcu 16 w. na Ruś; *ircha*... na Rusi od nas; *klamka*... od nas na Rusi; *lubczyk*... Ruś od nas nazwę przejęła etc. etc. W takich wypadkach niewiadomo, czy wyraz powędrował do wszystkich języków ruskich, czy też do jednego tylko lub dwu, trzeba dopiero po słownikach szukać, i tak: na Rusi *para*, bo od nas wzięli, z niem. *Paar* — jest we wszystkich dialektach ruskich; *praca*... od nas na Ruś — również we wszystkich trzech dialektach ruskich; *ratować*... z Polski na Ruś powędrowało — we wszystkich 3 ruskich dialektach; *remiz*, nazwa ptaszyny z rodzaju sikor... od nas na Ruś — jest tylko w wielkorus-

kim: *szkatuła*... na Ruś od nas — we wszystkich trzech dialektach ruskich: *szmata*... od nas na Ruś przeszło — jest we wszystkich trzech dialektach ruskich: *szpada, szpaga*... od nas rus. *szpaga* — występuje tylko w wielkoruskim: *trzymać*... na Ruś przeszło — tylko w małoruskim występuje: *turma*... od nas przejęła je Ruś ze wtórnem *j: tiurma* — tylko w wielkoruskim znane: *tuzin, ...tuzinek* jest i nazwą lichego sukna w 16 i 17 w... na Rusi jeszcze w 18 w: *„nabraty tuzynku“* (przeciw zimnu) — tylko w małoruskim znane etc. etc. Co do chronologji pożyczek polskich w ruszczyźnie. to autor wyjątkowo tylko ją określa np. *bandura*... dziś tylko na Małej Rusi znane: do niej od nas w 17 w. przeszło: *but*... od nas na Ruś już w 15: *kabat*... dostało się w 16 w. i do Moskwy: *komora*... niem. forma *Kammer* powtarza się u nas jako *kamera*, a od nas na Ruś od czasów Piotra W. etc.: z wielką to jest szkodą dla charakterystyki językowej stosunków kulturalnych polsko-ruskich. Gdyby wyczerpać pożyczki ruskie w polszczyźnie i polskie w ruszczyźnie. gdyby możliwie dokładnie określić ich chronologję. możnaby te stosunki scharakteryzować daleko precyzyjniej. niż to jest możliwe obecnie na podstawie materjału niewystarczającego u Brücknera. —

Jakeśmy to widzieli przy wyrazach ruskich w polszczyźnie. tak i tu spotykamy się nieraz z wahaniem, aczkolwiek go może mniej i tak np. czytamy: *„matka*... Co do nazw: m a c i e r z a n k a... rus. m a t e r i n k a może z polskiego“: *postronek*... na Rusi i p o s t r o n k a (nie koniecznie z polskiego)“: *„szczery*... rus. s z c z y r y j (jeśli nie pożyczka od nas): *taran*... jest również na całej Rusi (czy od nas?) etc.

Mimo wszystkie zarzuty jakie można wysuwać wobec sposobu opracowania przez Brücknera zapożyczeń ruskich. zasługa jego jest wielka: materjału. zebranego w SEJP można użyć jako mocnego fundamentu dla przyszłego monograficznego opracowania wpływów ruskich w języku polskim.

Edward Klich.

HANS WITTE. **Mecklenburg in der slavischen Forschung. Mecklenburg-Strelitzer Heimatsblätter. Heft 2. Juni 1929. 5. Jahrgang, str. 28—35.**

DR. B. FRHR. von RICHTHOFEN. **Gehört Ostdeutschland zur Urheimat der Polen?** Ostlandschriften hg. vom „Ostland-Institut" in Danzig. Heft 2. Danzig 1929. Str. 50.

Artykulik W i t t e'g o informuje czytelników o badaniach uczonych słowiańskich, odnoszących się do Mecklenburga. Naprzód omawia — na podstawie sprawozdania H. F. S c h m i d a — obszerną, wzbudzającą podziw, pracę J e g o r o w a o kolonizacji Mecklenburga (D. N. E g o r o v ъ Kolonizacija Meklenburga vъ XIII v. Moskva 1915), a później omawia działalność i wydawnictwa Instytutu Zachodnio-słowiańskiego przy Uniwersytecie Poznańskim, w szczególności niektóre prace ogłaszane w „Slavia Occidentalis" — na podstawie streszczeń (niedokładnych), w „Ostlandsberichte". Oczywiście polemizować z szan. autorem, ani ustalać jakoweś fakty z racji jego artykułu o tyle nie można, że właściwie o to mu wcale nie chodzi. Nie zajmuje się on zupełnie argumentacją prac, omawianych przez siebie, nie wykazuje ich pomyłek, wad i nielogiczności, ale reaguje na nie ściśle uczuciowo, jest mianowicie oburzony, że ktoś, jak w danym razie autorzy, piszący w „Slavia Occidentalis" (Ł ę g o w s k i i R u d n i c k i), śmią inaczej myśleć o przeszłości i praprzeszłości Lechji przybałtyckiej, aniżeli to się ustaliło za starych dobrych czasów nauki niemieckiej, gdy to ona, nie mając kontrolujących prac słowiańskich, urobiła zupełnie swoisty pogląd na bytność Słowian między Łabą a Odrą oraz na ich germanizację. Oburzenie, które się wyładowuje w takich określeniach, jak „Afterwissenschaft" itp., jest o tyle zrozumiałe, że tak „Ostlands-Berichte" a za niemi i H a n s W i t t e węszą w ustalaniu faktów historyczno-językowych tendencję polityczną, która ma dążyć rzekomo do jakichś politycznych pretensyj polskich na Meklenburg! Jest rzeczą pożądaną, aby i „Ostlands-Berichte" i H a n s W i t t e ochłonęli z przerażenia: takich niedorzecznych pomysłów w Polsce niema. Natomiast jest faktem, że dawna ludność słowiańska Meklenburga (*Veligardu* po lechicku) jest tego samego pochodzenia etnicznego, co Polacy i Pomorzanie, względnie Kaszubi, t. j. zalicza się do szczepu lechickiego, o czem zdaje się W i t t e nie wiedzieć. To, o tyle można wybaczyć, że H a n s W i t t e nie jest językoznawcą, ale archi-

wista. Natomiast nie rozwinął szerzej Hans Witte jedynej podawanej przez się pozytywnej wiadomości, która może posiadać jakąś wartość dla starożytności słowiańskich. Oto na str. 33 zaznacza, że nazwa krainy *Wenden* zrodziła się przy podziałach dynastycznych Meklenburga, już uchrześcijanionego. To jeszcze nic decydującego: chodzi o to, czy da się archiwalnie udowodnić, że ona wtedy została urobiona sztucznie, że przedtem z tą okolicą nie była związana. Jest to i dlatego szczególnie ważne, że, jak Witte informuje, do ostatnich czasów istniał „Wendischer Kreis mit *Güstrow* als Vorderstadt". Chodzi właśnie o to, czy ta denominacja jest tylko średniowieczna czy i dawniejsza.

Nie idzie tu oczywiście o nieinteligentne stosowanie zapisek archiwalnych, t. j. o stwierdzenie tylko, że wtedy a wtedy tę krainę tak nazwano po raz pierwszy: chodzi o to, czy ta pierwsza zapisana nazwa nie ma dalszych korzeni w przeszłości tej właśnie okolicy, czy to się da udowodnić i w jakim stopniu. Przy badaniach bowiem stosunków lechickich, a zwłaszcza lechicko-niemieckich trzeba się liczyć z tem, że w archiwum strona niemiecka ma zawsze przewagę, bo Niemcy pisali dokumenty, nie Lechici, których Niemcy właśnie (może i celowo) na tyle nie zdołali oświecić, aby do tego byli zdolni. Inaczej jest, jak wiadomo, w stosunkach romańsko-germańskich i grecko-germańskich, bo Grecy i Romanie sztuki pisania odrazu German-Niemców uczyli. (Wulfilas, św. Bonifacy). Tak samo Grecy się zachowali i wobec Słowian (św. Cyryl i Metody!).

W tym punkcie mógłby Hans Witte oddać przysługę rzetelną nauce. Wtedy moja hypoteza, oparta na pilnem studjum Meklenburg. Ub., okazałaby się nietrafną. Wypada się spodziewać, że Hans Witte tej ważnej pracy się podejmie w interesie nauki i z tą samą sumiennością, którą miałem sposobność poznać z jego innych prac, dotyczących Słowian meklenburskich. Fakt, że denominacja **Winiđa-* wyszła z nad Warnowy, jeszcze sama przez się nie przesądza, jakoby praojczyzna słowiańska była w Meklenburgu, bo i pojęcie praojczyzny jest rzeczą nader względną. Gdyby np. resztki przypuszczalnych Ilyrów Kosinny, zwących się Wenetami, na-

stępnie uległy slawizacji, to Meklenburg byłby i nie byłby równocześnie praojczyzną Słowian, bo byłby praojczyzną znacznej części fizycznych Słowian, ale nie byłby praojczyzną, w której urósł prajęzyk słowiański! A formacja nazwy **Ven-(e)t-* może być wprawdzie słowiańska, ale są pozytywne dowody, że także i poza językami słowiańskiemi była rozpowszechniona.

Na ten informacyjny artykulik Hans'a Witte'go dlatego warto było zwrócić uwagę, ażeby:

1. popchnąć dalej sprawę trudnej denominacji **Winiđa-*, oznaczającej Słowian w językach germańskich;

2. zwrócić uwagę na psychologję polityczną najspokojniejszych i najporządniejszych Niemców, którzy się obawiają o krainy niegdyś słowiańskie. Stwierdzanie ich dawnego charakteru słowiańskiego, stwierdzanie, że dzisiejsza ludność wschodnich Niemiec składa się z mieszańców słowiańsko-niemieckich uważają oni za akt nieprzyjazny. A przecież to tylko prawda historyczna!

Podobnie jak Hans Witte, stara się zniesławić (innego wyrażenia niestety trudno użyć!) prace Instytutu Zachodniosłowiańskiego przy Uniwersytecie Poznańskim i Dr. B. Frhr. von Richthofen. Wprawdzie w wymienionej pracy mówi on o zagadnieniach i metodach prehistorycznych członka Instytutu Zach.-słow. Prof. dr. J. Kostrzewskiego, który sam potrafi obronić rezultaty i metody swej naukowej pracy, ale przy sposobności tu i owdzie szarpie Instytut Zach.-słow., nie wdając się w rzeczową ocenę atakowanych twierdzeń. Tak np. na str. 3—4 na podstawie niedokładnych streszczeń „Ostlandsberichte" przypisuje M. Rudnickiemu twierdzenia, których on nie wypowiedział. Trzeba z uznaniem podnieść, że skutkiem zwrócenia na to uwagi Dr. B. Frhr. von Richthofen swoje twierdzenie zmodyfikował w późniejszem sprostowaniu, ale przypisał i Łęgowskiemu to, czego właściwie Łęgowski, mojem zdaniem, nie powiedział. Dr. B. Frhr. von Richthofen zamiast omówić dokumenty, zacytowane według wydawnictw i źródeł niemieckich przez Rudnickiego, albo zaprzeczyć ich autentycz-

ności albo przynajmniej dać inną ich interpretację, zadawala się tylko charakteryzowaniem subjektywnem podpisanego, wyrażeniami w rodzaju „unwissenschaftlich, schroffstens deutsch-feindlich, unhaltbar“ etc. Z taką „nauką“ trudno wieść dyskusję. Taka „nauka“ jest dokumentem psychologicznym, który warto zużytkować dla charakterystyki narodu niemieckiego, a przynajmniej jego warstwy kierującej.

Mikołaj Rudnicki.

V. N. PERETC. **Izsledowanija i materijały po istorii starinnoj ukrainskoj literatury XVI—XVIII w.** Leningrad 1926 str. 176. Sbornik otdelenia russkogo jazyka i slowesnosti Akademii Nauk S. S. S. R. (T. CI. Nr. 2).

Postać Iwana Wiszeńskiego zajmowała niejednokrotnie polskich i ruskich badaczy. Specjalną monografję poświęcił jej Iwan Franko, scharakteryzował ją w sposób wyrazisty Józef Tretiak w dziele o Skardze w epoce unji brzeskiej. Wszyscy historycy ruskiej cerkwi i literatury unicko-prawosławnej, jak Makarij, Studinskij, Hruszewski, Grabowski poświęcili jej krytyczne uwagi.

Obecnie zajął się nią znany badacz stosunków polsko-ruskich prof. Peretc. Scharakteryzował, na podstawie dotychczasowego dorobku, znaczenie Wiszeńskiego w polemice między kościołem katolickim a prawosławnym w Polsce XVI w. Następnie wykazał, że Wiszenskij znał pisma Reja, któremi się posługiwał dla scharakteryzowania współczesnej obyczajowości. Znał zapewne Herburta i Wujka, wreszcie Sokołowskiego i Twardowskiego, z dodatkiem pewnego bezimiennego polemisty arjańskiego. Nie był zatem Wiszenskij prostym i ciemnym mnichem atoskim. I dlatego mnisi powierzyli mu napisanie odpowiedzi Skardze.

Rozprawa Peretca jest cennym przyczynkiem do literatury, z której badacze wydobędą jeszcze niejedną postać i niejeden epizod, oświetlający kulturę umysłową Polski i Rusi na przełomie wieku XVI i XVII.

T. Grabowski.

JAN CZEKANOWSKI. **Wstęp do historji Słowian.** Perspektywy antropologiczne, etnograficzne, prehistoryczne i językoznawcze. Lwowska Bibjoteka slawistyczna, wydawana nakładem K. S. Jakubowskiego we Lwowie pod redakcją Franciszka Bujaka, Jana Czekanowskiego, Tadeusza Lehra-Spławińskiego, profesorów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, tom trzeci. Nakład i własność K. S. Jakubowskiego we Lwowie, 1927, str. VIII + 326.

Z tej nader pożytecznej książki mogę wydać mniej lub więcej uzasadnioną i rzeczową ocenę tylko o rozdziałach III, Terytorja językowe Europy (str. 50—93), IV. Słowiańszczyzna (str. 94—133), V, Rozwój terytorjum polskiego (str. 134—166), zatem wszystkiego o stu szesnastu stronicach dzieła t. zn. właściwie tylko o jednej trzeciej części pracy. Mogę mieć jeszcze swoją opinję o tem nowum, które J. Czekanowski wprowadza, mianowicie o określaniu powinowactwa językowego na podstawie kryterjum ilościowego. Sam Szan. autor o niem powiada na str. 56. „Przez wzgląd na to, że nasze ujęcie wykazuje tak wielką zgodność z dawniejszemi ujęciami, możnaby je zbyć uwagą, że nie daje ono niczego nowego. Nie wydaje mi się to słuszne. Przecież i zdecydowanego przeciwnika metod ilościowych zastanowić musi fakt, że ilościową, objektywną kontrolę wyników najwybitniejszych językoznawców otrzymujemy w sposób zupełnie mechaniczny". — Ocena ta wydaje mi się nadzwyczajnie trafna. Trzeba jednak jeszcze dodać, że do otrzymania rezultatu „w sposób zupełnie mechaniczny" trzeba wziąć dane językowe od językoznawców właśnie, czyli innemi słowy, jeżeli dobrze rzecz zrozumiałem, jest to właściwie transpozycja danych językowych na ilościowe ustosunkowanie płaszczyzn różnie zaczernionych, czy zabarwionych. Ma to niewątpliwie swoją wartość, ale historycznego przebiegu dyferencjacji językowej nie wyjaśnia w najmniejszym stopniu, co najwyżej może go w pewien sposób unaocznia. Chciałbym tu nawet zrobić uwagę nawiasową, iż mi się wydaje, że i w antropologji, o ile ją się traktuje jako ściśle historyczną naukę, metoda ta nie może mieć

większego zastosowania; matematyka bowiem rozpatruje zagadnienia na zupełnie innej płaszczyźnie logiki i logizmu, które się wydają być sprzeczne z historycznem ujmowaniem zjawisk, bo logika dąży do absolutu rozumowego, którego w rozwoju historycznym niema, a przynajmniej, mówiąc ostrożniej, wielkość ta nie jest i nie może być dana, jako element rozwojowy. — Są to jednak uwagi laika, który się na tem nie rozumie dokładnie i dlatego nie rości sobie pretensji do sądów wystarczająco ugruntowanych na ten temat, co mu Szan. autor zechce wybaczyć.

Przechodząc do tematów fachowych, należy nadmienić, że Rozdział III, jest mniejwięcej króciutkiem streszczeniem rezultatów książki Hirta Die Indogermanen t. I. Strassburg 1906, t. II, tamże 1907, J. Trübner. Szan. autor to wyraźnie zaznacza sam przy mapce, pomieszczonej na str. 91, jako rycina 8. Nowością jest umieszczenie Słowian nad dolną i środkową Wisłą aż po San oraz przy ujściu Warty do Odry. Według J. Czekanowskiego rzecz przedstawia się tak, że Germanie byli tylko podbójcami terenów nad Wisłą, że klin germański, oddzielający Słowian od Celtów, jest późniejszy, że ruchy Słowian, w następstwie których zajęli oni Bałkan i Pannonję oraz znaleźli się nad Morzem Czarnem, stoją w związku z ruchem German, specjalnie Gotów, wyrzucanych przez Słowian. Nie da się zaprzeczyć, że szan. autor wniósł niektóre nowe argumenty do rozpatrywanej przez siebie kwestji jak np. argumenty botaniczne, wyodrębniające wyraźnie teren, na którym nie było *buku* (Fagus silvatica) a był *cis* (Taxus baccata), *bluszcz* (Hedera helix) oraz *grab* (Carpinus betula), lub stosunek Finnów do Bałtów, Słowian, oraz Polaków, wreszcie podniósł specjalnie rolę Bastarnów, których bezapelacyjnie uważa za German, aczkolwiek są też zdania, iż to byli Celtowie ze względu na ich nazwę, wykazującą oboczność ερ || αρ itp.

Trzeba atoli stwierdzić, że powyżej scharakteryzowane rozumienie praojczyzny Słowian i ich stosunku do German wykazuje zasadnicze podobieństwo, względnie tożsamość z poglądami, wykładanemi w Slavia Occidentalis od r. 1922 np. SO. II. 237—246. SO. III/IV. 320—2, 329, 332, 339, 356—8.

SO. V. 247—80, 438—9, 448—524 (r. 1926), oraz, że w bibljografji, pomieszczonej na str. 291—298, wydawnictwo Slavia Occidentalis nie jest zamieszczone, ani nie jest cytowane w odpowiednich miejscach. Należy tedy wyrazić żal z tak wielkiej nieznajomości przedmiotu [1]), ponieważ we wskazanych miejscach są omawiane niektóre językowe i pozajęzykowe argumenty, któreby Szan. autorowi ułatwiły uzasadnienie jego poglądów, nadając im bardziej gruntowne podstawy i mniej angażując wybitny dar kombinacyjny Szan. autora. Należy także przytem zwrócić uwagę Szan. autora, że w następnych tomach Slavia Occidentalis, mianowicie w tomie VI, VII a i obecnym VIII są nadal rozważane jeszcze nowsze dane, dotyczące omawianego zagadnienia tak, że w następnem wydaniu interesującej książki — dla jej dobra — powinny być one uwzględnione. W badaniach bowiem nad starożytnościami, względnie pradziejami Słowian rzeczą najważniejszą jest obecnie gruntownie uzasadniać każde, choćby i drobne, twierdzenie pozytywne, pomijając na razie szerokie i zbyt szerokie ujęcia kwestji, ponieważ najbardziej nawet pomysłowe ich zdefinjowanie nie może zastąpić czarnej i niewdzięcznej na razie, ale za to dla przyszłości nauki bardzo ważnej i jedynie ważnej roboty codziennej. Otóż w tomach SO., wspomnianych już, jest cały szereg prac o nazwach fizjograficznych, które pozwalają sprowadzić do wspólnego źródła prasłowiańskiego tak na oko rozbieżne nazwy wodne jak: *Świdnica*, **Wistrzyca*, *Wida*, *Widawa*, *Wisła*, *Wda*, *Wdzidze*, **Wstrzyca*..., a dalej: *Świder*, *Świsłocz*, *Świslina*, *Wisłok*, *Wisłoka*, *Po-widz*, *Za-widza*, *Widok*, *Widraków* etc. Jest to jednak bardzo dużo! Z temi bowiem nazwami dadzą się związać bardzo naturalnie i odziedziczone tradycyjne nazwy grecko-rzymskie, jak: *Vistula*, Βίσλας, Οὐιστούλας, Οὐίαδουα, *Viadrus*... To jest jeszcze więcej! — To samo dotyczy zagadkowej nazwy *Gwda!*

Nie miejsce tu oczywiście przytaczać wszystkie etymologje, ll. cc. omawiane, może i niezawsze szczęśliwie, ale

---

[1]) Jest to tem dziwniejsze, że Slavia Occ. jest we Lwowie w bibljotekach prywatnych i publicznych w kilku egzemplarzach.

faktem jest nader ważnym, że te nazwy dadzą się wyprowadzić z pierwiastków indoeuropejskich tylko i jedynie na podstawie praw głosowych, znanych nam dobrze z języków słowiańskich i lechickich. Takie ujęcie już ma charakter pozytywnego dowodu. Szkoda, że Szan. autor nie poparł swoich tez takim właśnie materjałem, właśnie nawet wziętym z SO.

Co do wiadomości, dotyczących podziału języków indoeuropejskich, słowiańskich oraz plemion lechickich, Szan. autor nie wykazuje samodzielnego sądu: są to wiadomości bieżące tak, jak są ujęte przez Niederlego czy to w Slovanské Starožitnosti, czy też w Manuel. Więcej staranności przydałoby się jednak: tak np. ściśle językowo łączyć *Hawolan—Helweonów (Helwetonów)* niemożna bez zastrzeżeń, podobnie *Ranów—Rugjów;* ze Światowidem na Rugji należałoby się rozstać stanowczo. W SO. V. 372 inss. oraz 431 inss. (r. 1926) jest to szeroko omówione. Zagadnień, związanych z nazwą *Venedi,* Szan. autor właściwie wcale nie dotyka, aczkolwiek tkwią one korzeniami w najważniejszych roztrząsaniach, dotyczących praojczyzny Słowian i w r. 1926 w SO. V poświęcono im bardzo dużo uwagi.

Natomiast oryginalnie Szan. autor przedstawia ujęcie stosunku Wielkopolski do Małopolski t. j. Wiślan do Polan, pojmując pierwotne państwo Wiślan jako wytwór celtycki, a państwo wielkopolskie jako wytwór gocki. Pozwolę sobie tu przypomnieć, że w SO. V. 448—524 poświęciłem temu przedmiotowi dużo uwagi i rezultatem tych dociekań było to, iż początki formacyj państwowych w dorzeczu Warty i dolnej Wisły mogą sięgać aż VIII w. przed Chr. i że na to można przytoczyć pewne dowody ze skandynawskiego materjału powieściowego (t. zw. sag) oraz religijnego. Co się tyczy specjalnie Gotów, zauważyłem tam, że ich odejście może mieć podkład gwałtowny, mianowicie rewolucję miejscowej uciskanej ludności, której jednak warstwa wyższa uległa asymilacji wojskowej i razem z Gotami odeszła nad Dunaj. Zaś pozostała ludność rolnicza dała początek powstaniu etnikonu polskiego *Pol-jan-* t. j. pracujący na polach = rolnik. Takie ujęcie usuwa sprzeczność, jaka da się za-

uważyć u Szan. autora, mianowicie ta, że Goci u niego uchodzą za twórców państwa polańskiego i zarazem za tych, którzy z niem walczą, (l. c. 123, 124, 138).

Trudno jest powiązać *Lach* z *lęda*, aczkolwiek ruski przymiotnik *ljacki* może być derywatem do *lęda*, bo *ljacki* ≦ *lęd-ьskъ* i nie ulega żadnej wątpliwości, że znaczeniowo należy do *Ljach* ≦ **Lęchъ*. Z prasłow. **Lęchъ* da się też wywieść lit. *Lénkas*, ale węgierskie *Lengyel* może reprezentować tylko derywat od pierwiastka *lęd-*. Podobnież nie sposób Λενζανῆνοι (Porfirogenety z X wieku) stawiać w związku z ruskimi *Luczanie* = pols. **Łęczanie* ≦ **Lǫk-ěn-* respect. **Lǫk-i̯an-*. Należy je transkrybować na pols. **Lędzanie*, singul. **Lędzanin* ≦ **Lęd-i̯an-e*, **Lęd-i̯an-inъ* a to tembardziej, że nazwisko tego typu stwierdziłem w Płocku (nad Wisłą) w postaci *Lendzion* (w wymowie gwarowej), w literackim języku polskim brzmiałoby ono **Lędzian* z dawniejszego **Lęd-ěnъ*. W Cieszyńskiem nazwisko znanego posła *Londzin* jest niewątpliwie tego samego pochodzenia i należałoby je pisać ortograficznie *Lądzin* a etymologicznie wywodzić z dawniejszego **Lęd-inъ*. Różnica w samogłosce piennej tych nazwisk ę ‖ ą jest drugorzędna i sięga XIII—XV wieku. Porfirogeneta słyszał zapewne etnikon **Lędzanin* w liczbie pojedynczej i dla tego napisał grecką liczbę mnogą z włączeniem słowiańskiego susufiksu liczby pojedynczej *-inъ*, mianowicie Λενζανῆν-οι. Trudność główna tedy wciąż polega na tem, że ruskiego *Ljach*, lit. *Lénkas*, zapożyczonego z któregoś z języków praruskich lub z lechickiego (?), nie można związać z *ljacki*, a więc i z *lęda*. Czy *Ljach* ≦ **Lęchъ* można związać z *Lingones*? Bez naciągania i gwałtu to się uczynić na razie nie da i trzeba czekać na dalsze materjały. Nazwisko *Londzin* = *Lądzin* ≦ **Lęd-inъ* może być etnikonem podobnie, jak *Rusin* (także jako nazwisko), *Węgrzyn* (także jako nazwisko), *Wołoszyn* (także jako nazwisko), *Niemczyn*, *Turczyn*, *Greczyn* itd. Otóż tak, jak było, względnie jeszcze się pojawia *Rus* ‖ *Rusin* ≦ **Rusъ* ‖ **Rus-inъ*, *Węgr* ‖ *Węgrzyn*, *Wołoch* ‖ *Wołoszyn*, *Niemiec* ‖ *Niemczyn*, *Turek* ‖ *Turczyn*, *Grek* ‖ *Greczyn* itd., tak obok **Lęd-inъ* ≧ pols. dzisiejsze *Lądzin* = *Londzin* mogło, względnie musiało być **Lędъ*. Właśnie od

owego pierwotnego *Lędъ pochodzi i polskie nazwisko *Lądzin ≦ *Lęd-inъ i madjarskie Leng-yel = Lend'żel względnie starsze Lengyen oraz staroruskie lęd-ьskъ ≧ późniejsze ruskie ljacki. Porfirogenetowi Λενζανῆν-οι są dwuznaczni, bo mogą reprezentować derywaty od lęda i to zapomocą sufiksu -ěnъ lub -i̯anъ por. jeszcze niżej. Natomiast zupełnie niedwuznacznie do *Lędъ należą Lendizi t. zw. Geografa bawarskiego z IX wieku „Lendizi habent civitates XCVIII" = 98, bo Lendizi = lechickiemu (polskiemu) *Lęd-ici ≦ *Lęd-it-i̯-oi, co jest patronymikonem do *Lędъ.

Wracając jeszcze do Porfirogenetowych Λενζανῆν-οι, należy zauważyć, że w innem miejscu Porfirogeneta pisze tę nazwę w formie Λενζενῖνοι. Ta oboczność pisowniana dowodzić się zdaje szczególnej staranności Porfirogenety w transkrypcji nazw słowiańskich, bo Λενζανῆν-οι zdaje się oddawać postać lechicką *Lędzaninъ ≦ *Lęd-i̯an-inъ, a Λενζενῖν-οι lechickie *Lęd-ěn-inъ, suponowane także przez starsze węg. Lengyen, późniejsze Lengyel[2]). Wprawdzie spodziewalibyśmy się raczej transkrypcji *Λενδενῖν-οι, t. zn. z-δ- a nie -ζ-, ale to można policzyć śmiało na karb tego, iż Porfirogeneta słyszał d', które niebardzo odbiegało od miękkiego jeszcze wtedy ʒ', a powtóre, że raz napisawszy Λενζανῆν-οι przez -ζ- już ten znak graficzny — asymilacyjnie — umieszczał i w *Λενδενῖν-οι, zmieniając je na Λενζενῖν-οι. Można śmiało zidentyfikować nazwy Λενζανῆν-οι z Λενζενῖν-οι, jednak nie można utożsamiać bez zastrzeżeń *Lędzan, respective *Lędzian z Lędzicami (jak St. Zakrzewski Geograf bawarski. Lwów 1917, str, 51—2), bo formacje uprzednie są tego rodzaju, co Polanie, Wiślanie, Krakowianie, Warszawianie itd. t. zn. mają charakter od miejscowych etnikonów, podczas gdy Lendici = *Lędzice są typu patronymicznego tak, jak Racławice, Piotrowice, Janowice, Bienczyce, Biskupice, itd. Innemi słowy Λενζανῆν-οι, Λενζενῖν-οι może być nazwą, urobioną także od lęda «nieużytek rolny», por. Lędy wś. powiat Chojnice, Lędziny wś. pow. Pszczyna itd. (Słown. Geogr. V. 199), podczas gdy lechickie *Lęd-ici jest derywatem patronymiczno-deminutywnym do *Lędъ,

[2]) A. Brückner. Sł. etym. jęz. pols. 289.

który wygląda na etnikon, zachowany jeszcze w nazwisku *Londzin* ≦ **Lęd-inъ*.

Co oznaczać mogło **Lęd-ici*? Mogło oznaczać odłam, odgałęzienie jakieś głównego pnia **Lędów*, i dlatego nazwa tego odłamu ma charakter deminutywno-patronymiczny por. nazwę *Gothi Minores* u Jordanesa. Może w tym związku nie będzie pozbawiona wartości wiadomość, że w Starym Sączu *lęda* oznacza «dziada chodzącego z lirą i śpiewającego pieśni». Rzecz ta jednak wymaga wyraźnego stwierdzenia, ponieważ wiadomość swoją zaczerpnąłem od nauczyciela gimnazjalnego na kursach wakacyjnych, który atoli twierdził, że jest urodzony i wychowany w Starym Sączu i że ta wiadomość jest zupełnie pewna, por. także u Brücknera (Sł. et. jęz. pols. 306), *landzić, lędzić* «żebrać».

Także nie można identyfikować **Lechów* z *Lędami*. Jest bowiem zupełnie możliwe, że przymiotnik *lędьskъ* ruskie *ljacki* wtórnie się związał z rzeczownikiem **Lęch*, ruskie *Ljach* i począł oznaczać ten sam lud, co i **Lęchъ*. Pomięszanie, respective związanie tych dwu wyrazów może polegać na geograficznem sąsiedzwie itp. czynnikach, jak np. zmiana siedlisk, gdy *Lęchowie* zajęli wcześniejsze siedziby *Lędów* lub odwrotnie.

Nie ulega żadnej wątpliwości, że *Lęchowie* w etnikonach słowiańskich nie są odosobnieni, mianowicie t. zw. Geograf bawarski wymienia «*Golensizi*, civitates V». Bulla wrocławska z r. 1150, wymienia *gradice Golensizeshe* pomiędzy Cieszynem a Otmuchowem, co według wszelkiego prawdopodobieństwa odpowiada opawskiemu *Golazsizch* albo *Golesisco*, a na połd. wschód od Przerowa jest miasteczko *Holleschau*, które według St. Zakrzewskiego (Opis grodów i terytorjów z północnej strony Dunaju czyli t. zw. Geograf bawarski str. 72) może być przemianą wcześniejszego *Kołaszów* lub *Gołęszow*. Tamże zauważa St. Zakrzewski, że *Holeschovitz-Bubna* jest lokalną nazwą praską, a z Cod. dipl. Sax. Reg. I. 1. nr. 62, z roku 1013 notuje: in pago Gudice nomine *Golenciza* cethla.

Tylko na podstawie tego materjału można już twierdzić że *Golensizi* = **Go-lęš-ici* ≦ **Go-lęch-it-į-*. Co to znaczy? To

znaczy zapewnie, że lud z denominacją *Lęch ≧ ruskie *Ljach* oraz lechiccy pierwotnie **Golęšici*, późniejsi czescy *Holasici*[3]) (*Golesisc, Golasiz, Golaschiz, Holachiz* etc.) tworzyli jeden lud, rozbity następnie przez jakieś wypadki dziejowe, może np. przez najście Awarów, albo jeszcze wcześniejsze rozbójnicze wyprawy Gotów lub Bastarnów. W następstwie tego rozbicia nazwa **Lęchъ* utrzymała się przy głównej masie, sąsiadującej ze szczepami ruskiemi a odłam zachodni *Lęchów*, wparty w góry opawskie, przybrał nazwę z przedrostkiem *Go-* i deminutywno-patronymicznym sufiksem *-it-i̯-*, por. wywody autora w SO. III/IV. 283—6. oraz SO. VII. 505—7 o przedrostku *go-* jako powiększającym prefiksie. Gdy zasadnicza identyczność **Lęchъ* : *Go-lęš-it-i̯-* zostaje uznana, to i morawscy *Lachowie* mogą być uważani za odłam starych **Lęchów*, wrzucony na Morawy np. z Podkarpacia albo z dorzecza górnej Wisły lub Odry.

Jak wyżej nadmieniłem nazwa **Lęchъ* dotąd nie posiada żadnego wyjaśnienia etymologicznego. W każdym razie powyższe powiązania dokumentowych nazw uniemożliwia chyba wywód A. B r ü c k n e r a (Sł. et. jęz. pols. 289), jakoby ruskie *Lach* było tworem w rodzaju *brach* : *brat*, *Wach* : *Wawrzyniec* etc.

Etymologja etnikonu **Lęchъ* jest trudna. V o n d r á k (Vergl. Slav. Gram. I^2. 633) uważa, że **Lęch* ≦ **Lęd-chъ* drogą skrócenia z **Lęd-ěn-inъ*. Ze względu na to, że, jak wyżej wskazałem, uprzedni prasłowiański czy pralechicki tylko etnikon w postaci **Lędъ* wydaje się być zapewniony przez **Lęd-inъ* ≧ pols. **Lądzin* pisane *Londzin*, więc zdaje się, że etnikon **Lędъ* istniał niezależnie od *lęda*, a zatem niezależnie także od **Lęd-ěn-inъ*, **Lęd-i̯an-inъ*, albo też, że one są jego p ó ź n i e j s z e m i rozszerzeniami por. np. **Slovъ* : **Slov-ěn-inъ* : **Slov-inъ*, widoczne w łacińskiem *S(c)lavus, S(c)laveni, S(c)lauini* etc. oraz wywody autora na ten temat w SO. VII. 487. inss. Od pierwotnego jednak **Lędъ* można wywodzić **Lęchъ* drogą dalszej derywacji sufiksalnej zapomocą przyrostka *-chъ*, jak to czyni V o n d r á k l. c. zatem **Lęd-chъ*

[3]) N i e d e r l e, Původ a počátky Slovanů západních, str. 204.

≥ *_Lęchъ_. Możnaby też zrobić próbę niezależnego wywodu etymologicznego dla *_Lęchъ_, a pomieszanie tych dwu denominacji w językach ruskich uzależnić od sąsiedztwa geograficznego *_Lęchów_ i *_Lędów_, albo też od tego, że *_Lęchowie_ i _Lędowie_ zlali się w jeden lud, aczkolwiek pierwotnie byli odrębnemi całościami etnicznemi. W każdym razie i *_Lęchъ_ wydaje się istnieć w Polsce jako imię-nazwisko np. X. Kozierowski (Gn. 139.) pod _Lachmirowice_, notuje pod r. 1271 _Lanchomirus et Dobroslava de Lanchomirze_. Wygląda rzecz tak, że było imię *_Lęcho-mir_, od którego urobiono nazwę *_Lęcho-mir-ьje_, zmienione później na _Lankomirouicze_ (r. 1508), dziś _Lachmirowice_. Jeśliby się przyjęło, że *_Lędъ_ i jego derywaty *_Lęd-i̯an-inъ_, *_Lęd-ěn-inъ_ są niezależne od _lęda_ «nieużytek rolny», to może ten etnikon stałby w związku z dialektycznym (Stary Sącz) _lęda_ «dziad, włóczęga, grający na lirze», oraz dial. _landzić_, _lędzić_ «żebrać» i oznaczałby «nomada, pastuch etc.», por. wyżej.

Kompetencja moja do oceny faktów etnograficznych jest zupełnie niewystarczająca, to też dodaję tylko niektóre drobiazgi, dobrze mi znane.

izba może oznaczała na terenie polskim cały dom, dowodzić się tego zdaje wyraz _przyzba_, oznaczający «ławę, położoną na nasypie ziemnym, biegnącym przez całą długość domu».

piŵnica, zazwyczaj tylko wykopana, służąca na skład i schówek cenniejszych przedmiotów, zwłaszcza żywności np. kartofli — jest w domach, a nawet stodołach starszego typu w Sokołowie podlaskim. Częstokroć ściany takiej piwnicy są wyłożone kamieniami — bez spoiwa.

Co się tyczy rozdziału VIII., traktującego o wynikach antropologicznych badań, to nie jestem kompetentny do jego oceny. Z punktu widzenia znajomości przedmiotu, z którym każdy indoeuropeista musi być cośniecoś obeznany, zauważę tylko, że Szan. autor więcej poświęcił miejsca rozpatrywaniu pokrewieństw ściśle lingwistycznych w obrębie języków indoeuropejskich, aniżeli postawieniu właściwego pytania antropologicznego, o ile ono może dotyczyć składu rasowego pierwotnego ludu indoeuropejskiego. To tembardziej dziwi,

że w literaturze przedmiotu znajduje się S. Feist, który w swej wielkiej pracy o Indoeuropejczykach wyraźnie stawia tezę, że już pralud indoeuropejski był rasowo niejednolity. Wydaje mi się tedy, że każdy, kto chce mówić o strukturze rasowej Prasłowian, musi zająć stanowisko do tej tezy, zwłaszcza zaś antropolog, boć i Szan. autor wytyka (Lud XXVII (1928) 41 ins.) K. Moszyńskiemu, że mniej się zajmuje etnografją niż językiem, będąc etnografem. O to ma się żal — do antropologa z punktu widzenia językoznawcy, ponieważ wyliczenia mechaniczne Szan. autora pokrewieństw językowych metodami matematycznemi niewiele nowego do lingwistycznych pojęć wnoszą. Nadal bowiem także będziemy musieli brać pod uwagę przedewszystkiem historyczne procesy dyferencjacji językowej i ona będzie nadal miarodajna. Kończąc jeszcze zauważę, że praca J. Czekanowskiego jest zjawiskiem w polskiej literaturze starożytnościowej nader pożądanem i cennem i oby za niem pojawiły się dalsze studja i ujęcia, które może potrafią wyzwolić myśl polską od zależności obcych, niezawsze wolnych w stosunku do Polaków od tendencyjnych myśli i suggiestyj — nawet z podkładem politycznym.

Mikołaj Rudnicki.

MAX VASMER. **Die Urheimat der Slawen.** Der Ostdeutsche Volksboden. Aufsätze zu den Fragen des Ostens. Erweiterte Ausgabe. Hg. von Geh. Reg.-Rat Dr. Wilhelm Volz. O. Professor der Universität Leipzig. Verlag Ferdinand Hirt in Breslau. 1926. str. 118—143.

Książka cała wysoce tendencyjna, a co gorsza wyraźnie polityczna, bo „die Kaschuben u. Masuren, die Oberschlesier und Wenden sind deutscher Kultur, Glieder des deutschen Volkes, Deutsche auch wenn das alte Idiom noch nicht erloschen ist“ (Volz. str. 6). A jeśli ten ideał nauki niemieckiej jakiemuś Łużyczaninowi, Górnoślązakowi, Mazurowi lub Kaszubie się nie podoba — to się go wypędzi z kraju, wywłaszczy z ziemi, Czarna Reichswehra może go zamordować, może zgnić w więzieniu, zostanie sproletaryzowany i będzie stale traktowany «en canaille»... Oto jakiej rzeczy

podejmuje się bronić nauka niemiecka. Wszystkie ludy, które otaczają dookoła Niemców, powinni to sobie dobrze zapamiętać. Na własnej skórze rozpoznali to już germańscy Duńczycy i Fryzowie, romańscy Francuzi i Belgowie, a martyrologja długowieczna Słowian Zachodnich (Sorbow-Lechitów), Polaków, Czechów, Starych Prusów oraz Litwinów i Łotyszów — może dorzucić do tego bardzo piękne karty — wszystkie dobrze charakteryzujące tych, którzy potrafili dla „względów strategicznych" zrobić z szeregu departamentów francuskich jedną wielką pustynię, gdzie nawet drzewka owocowe, nawet zboże na pniu zostało spalone lub wycięte.

W tem wydawnictwie wziął udział wybitny i objektywny uczony — Max Vasmer. Pierwsze pytanie, które się nasuwa, brzmi: czy potrafił uchronić swą niezależność, czy nic nie uczynił, coby mogło razić objektywizm? Odpowiedź jest zupełnie dodatnia: Max Vasmer mówi tylko o swojem objektywnem przekonaniu. To objektywne i niezależne od niczego, jak tylko od badania, objektywne przekonanie jest przypadkiem zgodne z tendencjami politycznemi wydawnictwa i tem się tłumaczy obecność rozprawki Maxa Vasmera w wydawnictwie, którego redaktor wspomniany już Wilhelm Volz uważa, że „Der Ostdeutsche Volksboden umfasst die randlichen Mischvölker deutschen Volkstums" (ib. str. 6)! Ni mniej ni więcej tylko Volz stawia historję na głowę: chce wmówić, że to nie Niemcy są „Mischvolk", ale ci, których oni pragną zniemczyć; chce wmówić, że to nie Zachodni Lechici, Łużyczanie, Pomorzanie, Polacy, Starzy Prusowie i Litwini — ulegli germanizacji, ale naodwrót, że te ludy zawierały, względnie zawierają znaczne przymieszki niemieckie! Jak twierdzić — to zuchwale, bo według strategji niemieckiej: die beste Deckung ist der Hieb. Jedna tylko przestroga: niekażdy cierpi na zanik krytycyzmu i miłości prawdy. O tem należałoby pamiętać w Niemczech więcej, niż to się zwykle dzieje.

Rozprawka Maxa Vasmera jest bardzo dobrym zbiorem argumentów za tem, że punktem wyjścia Słowian jest Polesie, dokładniej zapaść

Prypeci, jednem słowem, że Średni Dniepr i dorzecze Prypeci jest słowiańską t. zw. praojczyzną. O dorzeczu Wisły wyraża się Vasmer na str. 140. „Jedenfalls ist aber bis heute ein Nachweis der Zugehörigkeit Ostdeutschlands (pojęcie niejasne w najwyższym stopniu!) zur slavischen Urheimat nicht erbracht". — Wobec tego zdania należy wyrazić żal, że Vasmer nie rozebrał krytycznie tych argumentów, które już w r. 1926 istniały na korzyść hypotezy o praojczyźnie Słowian nad Wisłą. Jak wiadomo obecnie liczba i waga tych argumentów się powiększyła. Za złe jednak tej powściągliwości brać nie można wybitnemu uczonemu, a to przedewszystkiem dlatego, że dawne t. zw. „dowody" za praojczyzną Słowian nad Wisłą i dalej na Zachodzie istotnie były niemożliwe. Przedewszystkiem w wysokim stopniu kompromitowały one samą zalecaną przez się — hypotezę.

Max Vasmer ustala, że trzy są zakresy dowodów na rzecz lokalizacji praojczyzny Słowian, a to:

1. geografja roślin, których nazwy występują u Słowian;
2. zapożyczenia obcych wyrazów u Słowian;
3. nazwy geograficzne, nazwy miejscowe.

Co się tyczy geografji roślin, to pomieszczona na str. 139 mapka z wykresami zasięgów cisu (Taxus baccata), buku (Fagus silvatica) oraz grabu (Carpinus betula), bardzo jasno wykazuje zasadniczą słabość t. zw. argumentu bukowego (Buchenargument). Właśnie granica buku zbliża się bardziej do Polesia i Średniego Dniepru aniżeli granica cisu, a jednak *cis* jest w jj. słowiańskich, a *buk* zapożyczono z germańskiego! Jasno to dowodzi, że ten argument ma bardzo problematyczną wartość.

Nie rozpatrzył przytem Vasmer poglądu A. Brücknera, że *buk* nazywali Słowianie *grabem*, którego zasięg obejmuje całe dorzecze Prypeci i średniego Dniepru. Byłoby to zgodniejsze z hypotezą o prypecko-dnieprskiej praojczyźnie Słowian. — Trzeba wreszcie zaznaczyć — i to jest najważniejsze — że granice zasięgu roślin nie są stałe, ale ulegają zmianom. Otóż w torfowiskach Wielkopolski brak pyłku bukowego, a masowo występuje pyłek

grabu. Wobec tego — jak mnie poucza kol. prof. Dr. Wodziczko, — jest rzeczą prawdopodobną, że *buk* zjawił się w dorzeczu Warty i Odry dopiero temu około 2 000 lat. Ta okoliczność musi być brana pod uwagę, por. też Jan Czekanowski: Wstęp do historji Słowian str. 85—8.

Najbardziej wartościowym ustępem pracy Maxa Vasmera są niewątpliwie uwagi, poświęcone zapożyczeniom obcym w językach słowiańskich. W uwagach tych daje Szan. autor świadectwo swej wielkiej wiedzy słownikarskiej, swemu wielkiemu oczytaniu i swojej rozwadze. Co się tyczy jednak wniosków, wyciąganych przez Szan. autora z zapożyczeń słowiańskich, to w bardzo wielu wypadkach należy żywić poważne zastrzeżenia, a nawet przeważnie te wnioski odrzucać, o ile one dotyczą wyznaczenia granic pierwotnej praojczyzny słowiańskiej. Przedewszystkiem jedna ogólna uwaga: zapożyczenie wyrazu, czy wyrazów z innego jakiegoś języka nie dowodzi bynajmniej t. zw. wyższości kulturalnej już eo ipso. Stwierdzenie wyższości kulturalnej jednej społeczności nad drugą jest zagadnieniem o wiele bardziej złożonem. Weźmy konkretne przykłady ze współczesnego życia np. politycznego; zapożyczenia w rodzaju *bolszewik, czrezwyczajka, komsomolec, jaczejka* itp. w najmniejszym stopniu nie świadczą o przewadze kulturalnej bolszewickiej Rosji nad Zachodem Europy, ani np. nad Polską, a jednak zapożyczenia nastąpiły.

Wyraz *bolszewik* wchodzi obecnie do języka polskiego na oznaczenie wogóle skrajnych ludzi. Podobnie np. z murzyńskiego *tam-tam,* albo amerykańskiego *jazz-band, dolar* etc. nie wynika przewaga kulturalna Murzynów albo Amerykanów nad Europą! Zapożyczenia wskazują tylko na szczególnie charakterystyczne cechy pewnej zbiorowości, cechy, które zostały zauważone przez tych, co zapożyczenie przejęli. Czasami w obrębie kultury ściśle materjalnej z zapożyczeniem wiąże się także przejęcie lepszego technicznego urządzenia np. ang. *tank,* lub franc. *mitrailleuse,* ale np. zapożyczenie indyjskiego *wigwamu* lub marokańskiego *fezu* żadnej wyższości kulturalnej Indjan albo Marokanów nad Europejczykami nie poświadcza! Toteż zdanie Maxa Vasmera na

str. 122 „Man sieht aus diesem Verzeichnis altgermanischer Lehnwörter im Slavischen, dass die germanische Kultur der slavischen in ältester Zeit überlegen war" — trzeba brać cum grano salis i widzieć w niem należy raczej subjektywne przekonanie Szan. autora oraz Niemców, aniżeli za odbicie udowodnionej rzeczywistości.

Powtóre: rozpatrywanie zapożyczeń germańskich w językach słowiańskich musi się trzymać wreszcie jakiegoś wewnętrznego systemu i musi mieć sens logiczny, musi brać pod uwagę fakty językowe... Nie można tedy np. twierdzić, że raz gockie *h-* jest zastąpione przez słow. *ch-*, a drugi raz przez *k-* (*chyzъ, chlěvъ* || *kury* str. 122—23); nie można goc. *ē* raz widzieć w słow. *ě*, raz w słow. *ī* (*lěčiti* || *misa* ≤ goc. *lēkeis, mēs*); nie można goc. *ei* = *ī* raz oddawać przez słow. *ī*, raz przez *ь* (*wino, ocьtъ* ≤ goc. *wein, akeit*) itd. Trzeba koniecznie podać powody racjonalne takiego postępowania, w przeciwnym razie praca czyni wrażenie — niepoważnej. Pozycje przytem tak wątpliwe, jak: *kupiti, wino, kladędzь, plugъ, gąsь, chądogъ, mečь, kury* itp. najlepiej byłoby wyeliminować i nie traktować ich jako żelaznego kapitału zapożyczeń germańskich w językach słowiańskich.

Najbardziej dla mnie interesującą rzeczą jest twierdzenie Vasmera (lc. 122), że jeszcze przed przesunięciem zwartych Germanie stykali się ze Słowianami, chociaż można mieć uzasadnione wątpliwości, czy słow. **kerdā* istotnie jest zapożyczone z germ. por. słowac. *krdel* i pożyczkę polską *kierdel*. Możnaby nawet zaryzykować twierdzenie, że to goc. *hairda* jest pożyczone z prasłow. **kerda* z substytucją *h-* zam. *k-*! Podobnie możnaby twierdzić o goc. *handugs* ≤ prasłow. (pralech.?) **chondogo-(s)* a to na tej podstawie, że goc. *handugs* jest odosobnione a słow. **chądogъ* ma dalsze rozgałęzienia, jak pols. *o-chęd-al, o-chędz-an* ≤ **o-chąd-al* + *i̯o-*, por. *wąsal*, **o-chąd-i̯a-nъ* etc. por. Rudnicki SO. V. 425. 426., Brückner Sł. et. j. pols. 178—9, nazwisko *Chędzan* ≤ **Chąd-i̯anъ* (Pozn.) ,*Ochędzin, Ochędzyn*, r. 1245 *Ochendzyno*, Kozierowski SO. VIII. 331. 276.

Jedynym momentem, który stale zalecał wyprowadzanie stcerk. *chądogъ* z goc. (nieistniejącego) **handags* — jest moment

znaczeniowy, bo stc. «erfahren, kunstvoll etc.» bardzo łatwo wyprowadzić z goc. *handugs*, względnie **handags* ze znaczeniem «σοφός». Jednakowoż trzeba zauważyć, że związek goc. *handugs* ze stgn. *hantag*, na podstawie którego rekonstruuje się goc. **handags* — wcale nie stoi ponad wszelkiemi wątpliwościami (por. S. Feist, Etymolog. Wb. der gotischen Sprache, Halle (a. d. S.), 1923, str. 180). Powtóre zaś: co innego jest starocerkiewszczyzna, a co innego języki lechickie, starocerkiewszczyzna bynajmniej nie jest identyczna z językiem prasłowiańskim. Skutkiem tego można zrobić taki łańcuch pożyczek: język pragermański, albo tylko gocki zapożyczył z lechickiego (albo jeszcze prasłow.!) wyraz prastary **chondogo-s* ze znaczeniem «zgrabny, czysty, obyczajny». Wyraz ten w gockiem jako odosobniony uległ atrakcji do czasownika *dugan*, przybierając postać znaną *handugs* i zmieniając nieco swoje znaczenie na «σοφός». W innych językach germańskich, stykających się z jj. lechickiemi (wzgl. jeszcze z językiem prasłow.) wyraz ten rozwijał się w innym kierunku «zgrabny ⇝ zręczny ⇝ obrotny ⇝ dzielny». Wyrazy ruskostarocerkiewny oraz południo-słowiańskie może są pożyczką z gockiego albo z innego jakiegoś języka wschodniogerm. może właśnie warzęskiego albo też są samodzielnemi rozwojami prasłow. stanu rzeczy. Wywody Adolfa Stender-Petersena (Slavisch-Germanische Lehnwortskunde. Göteborgs kungl. Vetenskaps- och Vetterhets-Samhälles Handlingar. Fjärde Följden. Band 31. Nr. 4. Göteborg 1927, str. 333—5) nie są przekonywające przedewszystkiem dlatego, że Stender-Petersen nie zna dostatecznie lechickiego stanu rzeczy, t. zn. nie wie, że z lechickiego punktu widzenia pols. *chędogi* ≦ **chąd-ogъ* jest tylko sufiksalnem rozszerzeniem pierwiastka **chąd-* zapomocą przyrostka *-ogъ* znanego i częstego w jj. słowiańskich. Temu zupełnie pewnemu stanowi rzeczy może Stender-Petersen przeciwstawić jedynie przypuszczalną etymologję w germańskiem z **χanđu-z* «Hand» t. j. z pnia na *-u*. Zauważę oczywiście w tym związku, że zestawienie *chęd-og-i* : *o-chąd-al* : *o-chędz-an* już było dokonane w SO. V. 425—6 w roku 1926. Nazwa miejscowa *Ochędzino* suponuje pień na *-a*, **O-chęd-a*. Dalsza ety-

mologja pierwiastka **chǫd-* na razie ustalić się nie da; jest możliwy wywód A. Brücknera l. c., a może wyraz ten stoi w związku z wyrazem *chudy (ǫ || u!)*, por. stc. *skǫdъ* «ubogi» zwłaszcza, że pols. *chędogi* zawiera i elementy znaczeniowe ubóstwa «ubogi ale *chędogi*»! Znaczeniowo jest to możliwe «chudy ⋙→ cienki ⋙→ mały ⋙→ zgrabny ⋙→ czysty ⋙→ ⋙→ mało jedzący i pijący ⋙→ obyczajny».

Ze względu na to, że Germanie grupowali się od najdawniejszych czasów około półwyspu Jutlandji, że o ile przybywali ze Skandynawji, to miejscem ich lądowania były brzegi bałtyckie, dalej ze względu na to, że Słowian i Bałtów spotykamy w zaraniu dziejów nad brzegami Bałtyku przy ujściu Niemna, Wisły i Odry — najnaturalniej jest przyjmować, że zapożyczenia prastare dostały się od German do języków słowiańskich i bałtyckich nad Bałtykiem przy ujściach wymienionych rzek. Można wprawdzie twierdzić co innego, ale wtedy należy podać wystarczające powody, któreby takie twierdzenie uzasadniały. Co się tyczy specjalnie Gotów, to należy zarzucić fantastyczne obrazy, roztaczane o nich w nauce i literaturze niemieckiej. Emigracja gocka na kontynent miała zapewne podobny charakter, co i późniejsze emigracje **Warzęgów* ≤ **WaringR*, względnie Normanów, albo Rosów t. zn. była nieliczna i składała się przedewszystkiem ze zbrojnych drużyn, a królowie goccy byli czemś podobnem, jak Ruryk albo Oleg t. zn. dowódcami zbrojnych band. Wyprawy te były częścią wojskowo - rozbójnicze a częścią handlowe.

Obecne stosunki ludnościowe przedstawiają się tak, że cała Skandynawja łącznie z Danją nie przedstawia nawet 10% ludności dorzecza Odry, Wisły, Niemna, Dźwiny, Dniepru, Newy, Wołgi, Donu. Nie było lepiej pod tym względem w epoce prabałto - słowiańskiej, prasłowiańskiej, lechickiej lub polskiej. Emigracja Skandynawska = germańska na kontynent, nie przedstawiała zapewne nawet 2% ludności terenów, na które się udawała. Nieinaczej było z Gotami, których skład etniczny nie musiał być jednolity, jak na to wskazałem SO. VI. 369, i zapewne wyraz *strawa* jest lechickiego pochodzenia, a dostał się do języka gockiego

w związku z przejęciem obrządku pogrzebowego lechickiego przez Gotów, względnie pomieszania etnicznego gocko-lechickiego w dorzeczu Wisły, por. Brückner Sł. et. j. p. 518.

Nie chcę w danym związku omawiać wpływów irańskich w jj. słowiańskich oraz celtyckich i greckich, zaznaczę jedynie, nie rozwijając całego zagadnienia, że gr. Καρπάτης (ὄρος), oddające zapewne jakąś nazwę ilyrską, dopuszcza możliwość przypuszczalnego np. skirskiego, bastarnskiego lub gockiego wyrazu, z którego zrodziłoby się późniejsze lechickie, względnie polskie **Chrobat-*. Wynika ta możliwość z następujących rozważań; gr. πατήρ = goc. *fadar*, staronord. *fađer*, a gr. att. φρᾱ́τωρ, φρᾱ́τηρ, joń. φρήτηρ · ἀδελφός (Hesych.) = goc. *brōþar*, staro-nord. *bróđer*, a zatem gockiej oboczności *fadar* || *broþar*, mającej swoje uzasadnienie w indoeuropejskiej parze **pə-tḗr* || **bhrā́-tēr* odpowiada staronordyjska *fađer, bróđer*, t. zn. brak oboczności gockiej *d* || þ. Rozumując tedy analogicznie, możemy przyjąć, że staro-nordyjskiemu *Harfađa* odpowiadać mogło goc. **Haiƀaþa-*, powstałe z gr. (= indoeuropejskiego) Καρπάτη- zupełnie tak samo, jak goc. *brōþar* powstało z indoeurop. **bhrā́tēr* (= gr. φρᾱ́τηρ). Oczywiście z germ. (skirskiego, bartarnskiego czy gockiego?) **Harƀaþa-* spodziewać się możemy z całą pewnością lechickiego, względnie pols. **Chrobatъ*, z którego potem uróść mogła znana denominacja (*Biała*) *Chrobacja!* W przeoczeniu tej możliwości leży błąd Vasmera na str. 126—7, przy omawianiu tego zagadnienia, aczkolwiek ma on zupełnie rację gdy twierdzi, że staronord. *Harfađa-* dałoby prasł. **Chorpad-* pols. **Chropad-*. Nadmienić przytem należy, że lechickie, wzgl. polskie **Chrobatъ* powstało z wcześniejszego **Chorbatъ*, które w razie pralechickiego skrócenia grupy *tort* na *tъrt* dałoby **Chъrbatъ*. Oczywiście germ. (= skirskie, bastarnskie, gockie?) *-ƀ-* mogło dać słow. *-b-*, o ile słow. *-v-* w pewnych okolicach przestało się wymawiać bilabialnie a stało się już dźwiękiem labiodentalnym, albo też słow. *-v-*, o ile ta głoska jeszcze się wymawiała bilabialnie. Ta możliwość t. j. istnienie *-v-* bilabialnego, oraz *-v-* labiodentalnego obok siebie w poszczególnych dialektach, zachodzić mogła

nawet na ziemiach lechickich. Wprawdzie przy tem pojmowaniu zachodzi ta trudność, że prasłow. **Chъrvat* należałoby traktować jako specjalnie lechickie skrócenie grupy *tort*, ale nie jest rzeczą niemożliwą przyjąć, że właśnie to skrócenie jest procesem bardzo starym i już dialektycznym w epoce prasłow. Do tego się dołącza fakt, że np. gr. (Attyka i Argolis) Χαρβατι zupełnie poprawnie kontynuuje prasłow. **chorvat-*.

Co się tyczy słow. *rysь*, to zanim się przyjmie pożyczkę z irańskiego, należy pamiętać, że wymiana *r* || *l* zachodzi w językach słow. i niezależnie od tego wyrazu np. *krikъ* | *klikъ*, pols. *lęda, lędzina* || *rędzina* etc.

Najsłabszą stroną wywodów Vasmera tworzy ustęp, poświęcony nazwom miejscowym, które zdaniem Szan. autora mają dowodzić, że wschodnia granica German była nad ujściem Wisły około narodzenia Chrystusa. Nazwy te to bardzo wątpliwy *Grudziądz*, który autor uważa — za Rozwadowskim — za formację, stojącą w związku z nazwą Ostrogotów *Greutungi*. Otóż w r. 1925, w SO. III/IV. 327—365, poświęciłem nazwom polskim (lechickim) na *-'ądz* większą rozprawkę, w której wykazałem, że zachodzą bezsprzecznie polskie (lechickie) nazwy miejscowe, kończące się na: *-'ądz* (*Goniądz, Swarząd*z || *Swarzędz, Wieldządz, Mlądz, Steblądz*), a na *-ąż : Raciąż, Lubiąż*. Bardzo to oczywiście możliwe, że ja się mylę, że moja wiedza jest bardzo mała, jednakowoż nie chodzi o moją osobę, tylko o fakty, na które wskazałem. A te są następujące:

1. Są lechickie nazwy miejscowe na: *-'ądz. -(')ąż, -ąg (Smoląg!)* por. także grecką nazwę połd.-słow. szczepu Μιληγγοί (t. zn. = pols. *-'ągъ*); z tego wynika, że niekażdy wyraz, względnie nazwa miejscowa, opatrzona jednym z tych sufiksów musi być pochodzenia germańskiego. To dopiero należałoby udowodnić w każdym wypadku.

2. Co się tyczy specjalnie *Grudziądza*, wywód tej nazwy z możliwego ostatecznie pragerm. etnikonu **Graudingaz* a nie **Greutungaz* jest wprawdzie możliwy, ale z różnych względów, przedewszystkiem znaczeniowych, mało prawdopodobny, zwłaszcza że pierwiastek *grud-*, słowiański, lechicki, polski — występuje w bardzo wielu nazwach miejscowych na ziemiach

polskich. Należy przytem wziąść pod uwagę, że **Greutungaz* dałoby lechickie **Grzutąg*. Z tego względu należy wychodzić z praformy **Graudingaz*, która jest możliwa w gockiem, względnie przedgockiem.

3. Jeśli przyjmiemy wreszcie wywód pols. *Grudziądz* z goc. **Graudingaz*, to stąd wynikają następujące konsekwencje:

a) Lechici spotkali się z Gotami lub innym szczepem germ., mającym etnikon **Graudingaz* przynajmniej w III w. przed Chr. Spotkanie to możemy przesunąć wstecz o wiele dalej np. do VIII lub X wieku przed Chr., ponieważ forma *Grudziądz* i suponowane pragerm. **Graudingaz* tylko świadczy o tem, że zetknięcie się nastąpiło przed t. zw. pragermańskiem przesunięciem zwartych t. zn. przed r. 250 przed Chr., a nie mówi nic o tem, czy ta przypuszczalna pożyczka zaszła na 1000 czy 2000 lat przed Chrystusem. W tym razie zdanie Vasmera l. c. 123, że „Die Anfänge der germanisch - slavischen Nachbarschaft sind also etwa im 5 Jahrh. v. Chr. anzusetzen", — miałoby pełną wartość z możliwem nawet rozszerzeniem wstecz.

b) Zauważyć jednak należy, że przypuszczalna pożyczka wyrazu **Graudingaz* z gockiego świadczy tylko o tem, że nad dolną Wisłą, w okolicy *Grudziądza* przed r. 250 przed Chr. byli Lechici, bo pożyczkę tę przechowali po dziś dzień, ale w najmniejszym stopniu pożyczka ta nie świadczy o stałym pobycie, zwłaszcza dłuższym np. wiekowym pobycie tam Gotów w większej masie. Tak np. rosyjskie *Ładoga* oddaje normańskie *Aldeigiaborg*, chociaż osadnictwa ściśle narodowego normańskiego tam nie było. Podobnie przy ujściu Odry gród normański *Jomsborg*, będący tylko osadą wojskową morskich rozbójników. Podobnież i *Grudziądz* mógł być tylko osadą gocką, z której oni robili wypady rozbójnicze na Lechitów albo Bałtów! Tak tedy, jak *Ładoga* $\leq$ *Aldeigia-*, lub *Jomsborg* nie oznacza, że nad *Ładogą*, względnie nad Odrą były granice etniczne Normanów — tak samo nie dowodzi tego *Grudziądz* w stosunku do Gotów.

c) Uderza okoliczność, że nazwy na *-*ądz* znajdują się na pograniczu lechicko - bałtyckiem: *Grudziądz*, *Wieldządz*,

Goniądz, skąd możnaby wnosić, że może one są pochodzenia bałtyjskiego, nie germańskiego. Osłabia tę okoliczność wprawdzie fakt, że *Swarządz* || *Swarzędz* jest w centrum Wielkopolski, a *Lubiąż* na Śląsku, jednakowoż stąd nie wynikają żadne dane za germańskością tych nazw. Właściwie rzecz domaga się zebrania jeszcze większego materjału i ponownego, głębszego ujęcia.

Nazwa *Śląska* jest sporna i zestawianie go z nazwą Σιλίγγαι wcale niepewne. Może właściwiej widzieć w nim twór do nazwy rzeki *Ślęzy*, jak np. kaszubskie (słowińskie) *Łebsko* do *Łeba*, tak samo *Śląsko* : *Ślęza*, a etnikon *Ślęzanie* — *Sleenzane* (IX. w.) jest tworem takim samym, jak *Wiślanie* itd. Oczywiście zachodzi możliwość dwu postaci **Ślężanie* *Ślęzanie* ≦ **Ślęz-i̯an-* || **Ślęza-(ė)n-*. *Ślęza* = niem. *Lohe* jest lewym dopływem Odry, zanotowana w r. 1203 jako *Slenza*[1]). Nazwa fonetycznie biorąc ma wyraźny charakter lechicki, aczkolwiek pierwiastek dotąd niejasny i jak się zdaje odosobniony. B r ü c k n e r[2]) nazwę łączy z imieniem *Silingów*, zdaniem mojem niesłusznie. Może jest rzeczą wskazaną widzieć w tej nazwie słowiański pierwiastek **slenk-* || **slonk-* z obocznem **sleng-* || **slong-* albo **sleńg-*, ponieważ pierwiastek ten zdaje się wykazywać *g* w języku polskim, por. u B r ü c k n e r a l. c. 531. sv. *ślęczeć*, z Reja (XVI w.) wynotowane *prze-śląg-ły* «z zapadłym grzbietem (— o szkapie —)». Znaczeniowych trudności niema, ponieważ *prze-śląg-ły* = «przekrzywiony, przełamany» i tłumaczy się dobrze jako para do *słąka, słomka* o «skrzywieniu», lit. *slenkù, sliñkti* «pełzać», pierwotnie zapewne «krzywić się, wić się (pełzając)», por. niem. *Schlange* «wąż» do tego samego pierwiastka. Tak tedy **Ślęza* ≦ **Slen'gā*, albo **Slengi̯ā* znaczyłoby tyle, co «krzywiąca się, wijąca się (rzeka) przy pełzaniu (biegu)», por. ze względów znaczeniowych lechickie **Vr̥ta* : **vr̥t-ě-ti* ≧ pols. *Warta* : *wiercieć* t. zn. «wiercąca się, wijąca się (rzeka) przy biegu». Wywód ten ze względów znaczeniowych bardziej się zaleca, aniżeli objaśnienie niejasnej *Ślęzy* przez jeszcze

---

[1]) Sł. geogr. X. 764.

[2]) Słownik et. jęz. pols. 530.

bardziej niejasnych *Silingów*. Przytem jeszcze jedna okoliczność — mojem zdaniem — nader ważna popiera powyższy wywód, a skłania do zarzucenia wywodu od *Silingów* = Σιλίγγαι — oto ta, że w najdawniejszym dokumencie, w jakim nazwę Śląska, względnie Ślężan zanotowano, mianowicie w t. zw. Geografie bawarskim, zabytku jeszcze z IX. wieku, nazwa *Ślężan* jest zapisana w formie *Sleenzane*[3]) t. zn. bez -ь- środkowego pomiędzy *s-* a *-l-*, któreby musiało być, gdyby nazwa *Śląska* stała w związku z Σιλίγγαι! Jeśli Dytmar później pisze *Silensi* (pagus), to może to być jego wstawka *-i-*, jak to często u Niemców XI. wieku w nazwach słowiańskich się zdarza, por. jego *Wurta*, oraz zapisy takie, jak: *Cirzipani*, *Smeldingi* || *Semeldinc* nawet *Zitarigarde* = lech. **Starъgardъ* itd. Należy bowiem zważyć, że zanik jerów nastąpił w polskim dopiero około 1100 po Chr., t. zn. 200—300 lat wcześniej mieliśmy niewątpliwie wyraźne jery i trudno przyjąć, jak chce Rozwadowski[4]), że wtedy już -ь- nie był zapisany. Druga wątpliwość, którąby powyższy wywód nazwy rzeki *Ślęzy* zachwiewała, mianowicie oboczność *g* || *z* (*Ślęza* || *prze--śląg-(ły)* także nie jest nie do usunięcia, ponieważ w polskim taka wymiana zachodzi w bliżej niedających się określić warunkach np. *pełgać* || *pełzać*, por. Słównik Warsz. IV. 105. pod: *pełgać*, *pełganie*, *pełgnąć*, oraz str. 108 pod *pełzać* itd. Porówn. także ib. 265—6. **płozić* «posuwać się, toczyć, sunąć» z przykładem: «Rzeka płozi swe nurty», obok którego występuje **płożyć* = pełzać: «Wszelki żywioł, jeżto po ziemi *płoży*». Formalnie tedy rzecz biorąc wymiana *g* || *z* oraz odpowiadająca jej *ż* || *ź* zupełnie usprawiedliwia przyjęcie wywodu nazwy *Ślęza* z tego samego pierwiastka, co *prze-śląg-ły*, a przykłady znaczeniowe, z których wynika, że pierwiastek *płoz-* || *płog-* używa się o «nurtach rzeki» oraz o «żywiole, płożącym po ziemi», jest znakomitą paralelą znaczeniową do oboczności semazjologicznej, poświadczonej w lit. *slenkù*, *sliñkti* || pols. *Ślęza* «rzeka (pełzająca)» oraz niem. *Schlange*.

---

[3]) St. Zakrzewski, Opis grodów i terytorjów z północnej strony Dunaju czyli t. zw. Geograf Bawarski. Lwów, 1917, str. 4.

[4]) Gramatyka j. polskiego (zbiorowa) 1923, str. 111.

Występuje przytem na ziemiach polskich jeszcze nazwa rzeczna, stojąca z nazwą *Ślęza* w związku, mianowicie *Śląchwa* ≤ **Slenk/g-+swa* ≥ **Slęk-chwa* ≥ pols. (lechickie) *Śląchwa* «rów na Zbrudzewie». Według X. Kozierowskiego Pozn. II. 208. to samo, co *śląkwa* = słota, deszcz ze śniegiem wolno padający. Zapewne wyrazy są istotnie te same, t. zn. pochodzą z tego samego pierwiastka, ale *Śląchwa*, utworzona zapomocą sufiksu *-swa*, względnie *-chwa*, por. *żu-chwa: żu-ć* (Łoś, Gram. polska II. § 242), a *śląkwa* zapomocą sufiksu *-wa*, jak *głowa* ≤ **gol-wa*. *Śląchwa* dawniej była rzeką, a *Zbrudzewo*, dawniej się zwało *Zbrodzewem* : *z-brodz-ić*. Ta ostatnia nazwa stoi zapewne w związku z obecnością rzeczki *Śląchwy* na terytorjum, na którem rozbudowało się *Zbrodzewo*.

Na str. 136 pisze Vasmer: „Die alten Namen zwischen Weichsel u. Elbe sind... alle unslavisch: Oder, Havel, Spree, Elbe". *Elbe* stawia Vasmer do łac. *albus*, uważając nazwę za germańską, co jest bardzo wątpliwe; *Havel* stawia do mhd. *habe* «Hafen, Meer»; *Sprevа* do germ. *sprêwian* «zerstieben». Wszystkie te wywody wątpliwe, wyjąwszy może *Havel*, która z grodem *Havelberg* jest nazwą germańską, powstałą i zadomowioną zapewne przy ujściu tej rzeki, podczas gdy jej bieg średni nosi inną nazwę, znaną z dokumentów niemieckich, mianowicie *Heveldun*, o czem Vasmer nie wspomina.

Co się tyczy *Sprewy* = zniemczone *Spree* = spolszczone przypuszczalnie **Sprzewa*, to zapewne lepszym jest wywód Muki tej nazwy w SO. V. 25 pod 43 *Sprjojcy* (sts. *Sprěvici*, ně. *Sproitz* W.): zasydlerjo při *Sprjevi:* sts. *Sprěvja*, ně. Staufluss, pomjenowana po jeje podobje w Błotach; sts. *sprěvati se*, hs. *sprěvać so* «sich stemmen, stauen». Por. też Muka SO. VIII. 130 nr. 25.

Obawiam się, że na miejsce kategorycznego twierdzenia Vasmera na str. 136 „Kein alter Flussname auf diesem Gebiet (t. zn. między Wisłą a Łabą) ist mit Hilfe des Slavischen deutbar" — trzeba będzie niedługo postawić inne, że przeważna ilość nazw rzecznych i wodnych wogóle na tym terenie da się wywieść ze Słowiańskiego. To obecnie wydaje się być pewne o Wiśle, Warcie, wielu dopływach

Wisły i Odry, a może i o samej Odrze, por. studja Rudnickiego, ogłoszone w SO. VI. 315—388, oraz SO. VIII.

Bardzo trafne uwagi pomieszcza Vasmer o nazwach miejscowych i wodnych Polesia: są one rzeczywiście słowiańskie. Jest jednak rzeczą wątpliwą interpretacja tego faktu przez Vasmera, jakoby mianowicie Polesie było punktem wyjścia ludów słowiańskich. Jest to poprostu niemożliwe ze względów demograficznych. Polesie jest dzisiaj niezwykle rzadko zaludnione (18 mieszkańców na kilometr kwadratowy!); jest wogóle rzeczą wątpliwą, czy kraj ten około narodzenia Chr. mógł wogóle pomieścić więcej ludzi, niż np. 1 mieszkaniec na kilometr kwadratowy. Innemi słowy mieszkańcy Polesia w okresie rozprzestrzeniania się Słowian musieli być bardzo nieliczni. Tymczasem Słowianie występują w VI wieku po Chr. jako niezwykle liczna nacja. Zalewają oni całe cesarstwo bizantyńskie w Europie, obszerne tereny między Morzem Czarnem i Marmarą a Adriatykiem, zajmują cypel Bałkanu między Morzem Egiejskiem a Jońskiem, docierając aż na skraj południowy Peloponezu, gdzie się trzymają aż do XIV wieku, co najlepiej świadczy o ich liczebności, zaludniają dolinę Dunaju, Czechy, Morawy, dorzecza Łaby, Odry, Wisły, górnego i średniego Niemna, Dniepru, Dźwiny i dalsze okolice wschodnie... Czyż jest wogóle do pomyślenia, aby tak znaczne masy wyszły z bezludnego Polesia? Kraj, w którym słowianie wyrośli, przed swojem rozprzestrzenieniem się musiał być: duży, żyzny i ludny. Oczywiście wielkość i żyzność pozostaje do siebie w stosunku odwrotnie proporcjonalnym: im kraj ten był większy, tem mógł być mniej ludny. To też słowiańskość nazw Polesia trzeba inaczej wyjaśnić: Oto Polesie było otoczone od tej chwili, w której wogóle było możliwe do zamieszkania, przez ludy słowiańskie, które powoli zajmowały zamieszkalne tereny i z natury rzeczy wnosiły swoje nazwy, identyczne częściowo z nazwami, występującemi na najodleglejszych terenach słowiańskich. Czystość zaś onomastyki poleskiej tłumaczy się tem, że przy pradawnej niedostępności tego terenu żadne obce, najezdnicze ludy tam się nię do-

stały, podczas gdy np. dorzecze Wisły było terenem występów licznych wypraw rozbójniczo-podbójczych German etc.

Uwaga końcowa. Vasmer w Zeitschr. für slav. Philologie IV. 278, powiada o Kostrzewskim: „Kostrzewski's mit grosser Sicherheit vorgetragene Behauptung, der Name der *Lugier* käme von nsorb. *lug* „Grassumpf" (daher *Lużyca* „Lausitz") ist natürlich gänzlich ausgeschlossen, da das sorbische Wort auf *lǫgъ* zurückgeht (s. Berneker EW. I. 739) und man nur eine Form **Longii* verstehen würde. Es ist bedauerlich, dass so diletantische Erklärungen heute von ernsten Gelehrten noch aufgetischt werden". Powołuje się na to Dr. B. Frhr. von Richthofen w „Ostland-Schriften" Heft 2. Danzig 1929, str. 32 już z błędami i w ten sposób osławia się Kostrzewskiego jako dyletanta etc. Otóż nie chcę bynajmniej przesądzać nazwy *Lugii*, t. j. nie chcę nic pozytywnego twierdzić o jej pochodzeniu, ani nie chcę wdawać się w danym razie w etymologję tej nazwy. Chcę jeno w imię bezstronności i poważnej nauki stwierdzić, że orzeczenie Vasmera jest bardzo nieostrożne: to, że Kostrzewski nie jest fachowcem w zakresie językoznawstwa słowiańskiego, to — powtarzam — każdy wie i sam Kostrzewski zdaje sobie sprawę z tego. Gorzej, jeśli uczony i wybitny fachowiec, jakim niewątpliwie jest Vasmer (w zakresie slawistyki), wygłasza sądy, trącące dyletantyzmem.

Naprzód należy zauważyć, że przecież EtWb. Bernekera nie może uchodzić za jedyne dla slawisty źródło. To raz, a po drugie u Bernekera I. 739, właśnie w cytowanym przez Vasmera artykule sv. *lǫgъ* znajduje się też takie zdanie: p. *łąg*, *łęg* und *ług* (vgl. Brückner A. 23. 234), „sumpfiger morastiger Boden; sumpfiges Wiesenland"; *łężny* „Wald-; wild", os. *łuh* nd. *ług* „Grassumpf, feuchte bewaldete Niederung"; davon *Łużyca* „Lausitz", plb. *lāg (lōg)* in Flurnamen; *läug* (aus **lug*) „Weide, Wiese". — Stąd wynika, że właściwie Kostrzewski, ów dyletant według Vasmera i Richthofena, powtarza to samo, co Berneker w swoim słowniku etymologicznym. Nie wiem, czy za Ber-

nekerem, czy też samodzielnie doszedł do swego wniosku. Ze względu jednak na to, że Berneker i Kostrzewski wywodzą *Łużyca* od *ługu, łęgu,* więc określenie, zastosowane do Kostrzewskiego, stosuje się i do Bernekera. Niezrozumiałe jest tylko dla mnie, jak Vasmer, cytując poprawnie Bernekera, mógł nie wiedzieć, że Berneker wie o tem, iż oboczność *łąg* || *ług* jest prastara, pralechicka, prasłowiańska. Przypuszczam również, że tak znakomity i wybitny slawista, jak Vasmer zna, a przynajmniej znać powinien Akademicką gramatykę języka polskiego z r. 1923. Kraków. Nakł. P. Akad. Um. Przypuszczam także, że czytał znakomitą fonetykę języka polskiego, znajdującą się w tej gramatyce pióra Jana Michała Rozwadowskiego, d. h. causa i Poznańskiego Uniwersytetu oraz członka Instytutu Zachodnio-słowiańskiego. Tam Rozwadowski na str. 35, mówi o oboczności *ǫ* || *u* jako prastarej pralechickiej i prasłowiańskiej, a wśród przykładów na tę oboczność przytacza *duży* || *dążyć, kusy* || *kęsy* itd. a także *ług* i *łęg!* Cóż z tego wszystkiego wynika? Oto, że zdanie Vasmera „der Name der *Lugier* käme von nsorb. *lug* „Grassumpf" (daher *Lužyca* „Lausitz") ist natürlich gänzlich ausgeschlossen da das sorbische Wort auf *lǫgъ* zurückgeht" — jest błędne, bo łużyckie *lug* może reprezentować starsze **lugъ* i **lǫgъ!* W jakim stosunku nazwa *Lugii* pozostaje do nazwy *Lużyca* oraz do prastarej oboczności **lugъ* || **lǫgъ,* nie chcę tu rozstrzygać, pragnę jedynie stwierdzić, że zarzut Vasmera, powtórzony przez Richthofena, pod adresem Kostrzewskiego jest niedostatecznie językoznawczo uzasadniony, ponieważ nie bierze pod uwagę prastarego **lugъ,* opierającego się na polszczyźnie i połabszczyźnie! Kogo tu zatem uważać za dyletanta? I Kostrzewski i Vasmer nie powołują się na oboczność **lugъ.* Kto ją powinien lepiej znać? A rzeczona nazwa etniczna mogłaby brzmieć *Lugii* i **Longii,* o ileby była słowiańską. Może zatem tylko przypadkiem **Longii* nie zapisano? W każdym razie zdanie: „Es ist bedauerlich, dass so dilettantische Erklärungen heute von ernsten Gelehrten noch aufgetischt werden" — powinno być cofnięte.

Mikołaj Rudnicki.

RÉSUMÉS FRANÇAIS.

E. Klich. Jan Łoś (1860—1928).

Nécrologie à propos de la mort du professeur de la langue polonaise á l'Université de Cracovie et membre de notre Institut. L'auteur caractérise l'activité scientifique et pédagogique du mort.

Tadeusz Milewski. Suppléments à l'histoire de la langue polabe (p. 8—49).

L'auteur tâche d'établir la chronologie des procès phonétiques polabes se basant sur les données empruntées à la seconde partie de l'oeuvre du M. R o s t — ainsi que des documents publiés dans le „Meklenburgisches Urkundenbuch". L'évolution du prépolabe *a* (≦ préslave **a*, **ě* + *T*, **r̥*, **ŕ̥* + *T*, *tort*), *rä* (≦ présl. **ra*, **ort*), *ą̇* (≦ présl. **ǫ*, **ę* + *T*) et *ę* (≦ présl. **ę*) en *o*, *rå*, *ǫ̇* et *ǫ*, prépolabe *e* (dans le groupement *jə* devant les consonnes dentales non-palatales) et dans le groupe *er* (≦ **ŕ̥*) en *a*, de même que prépolabe groupe *oł* (≦ présl. **l̥*, *ĺ̥*) en *åu̯* est survenu au XVI—XVII siècle. L'évolution du prépolabe *ȯ* dans le groupement *vȯ* (≦ présl. **vo*, **o-*) en *i* devant les consonnes palatales ainsi que à la fin des mots et dans *o* devant les conson nes dures a eu lieu avant le XIII s., le groupement qui s'en forma *vo* évolua ensuite au XIV siècle en *vå*. Le continuant prépolabe *ȯ* changea en d'autres conditions en *u* au XIV et XV s. — et finalement au XVI s. en *ü* qui devant les consonnes dentales non-palatales a subi la dispalatalisation en *ö*. Prépolabe *ė* (≦ presl. **e* à la fin des mots et devant les consonnes palatales) changea au XIV et XV s. en *i*. Le continuant présl. **y* après les consonnes labiales déjà dans les documents les plus anciens est écrit *oi̯* tandis que le continuant du groupe préslave **ir* dans

la position tautosyllabique évolua en **ė̆r* avant le XIII siècle pareillement au XVI et XVII s. *ėr* comme *ir*, se développa en *ar*. Les continuants de prépolabe *i* (≦ présl. **i* et présl. **y* après les consonnes gutturales) excepté le groupe *ir*, ainsi que du prépol. *y* (≦ présl. **y* après dentales) et prépolabe *u* (≦ présl. **u*) se développèrent dans les diphtongues *ai̯*, *åi̯*, *au̯* au cours du XIV et XV s. Prépolabe *e* (≦ présl. **ь* **ъ* + *B*, *T*, *K* et *B*, *T* + **ъ* + *B'*, *T'*) et *ë* (≦ présl. **ь* + *B'*, *T'* et *K* + **ъ* + *B'*, *T'*) changèrent au XIV et XV s. en *å* et *a*, ensuite cet *a* se transforma en *ė* après les consonnes gutturales palatalisées. Préslave groupe *tolt* changea en *tałt*, ensuite (à l'exception de quelques mots) en *tłat*, qui au XVI et XVII siècle a subi la labialisation en *tłåt*. Les voyelles ont été réduites avant le XIII s. à la fin des mots inaccentuée et dans d'autres positions cependant au XVI et XVII s. — La dispalatalisation des consonnes mouillées devant les voyelles du rang palatal de même que le passage *ḱ*, *ǵ* en *t́* *d́* a eu lieu également seulement au XVI ou même au XVII s. L'auteur compare ensuite le système phonétique du dialecte des Drzewianes Polabes avec le système du dialecte rugien et il établit que ces dialectes différaient entre eux par une autre évolution du groupe présl. **tolt* (polabe [Drzewianes] *tałt* || *tłat*, rugien *tołt* || *tłot*) et du groupe *vo* (polabe [Drzewianes] *vi* || *vo*, rugien *vò*).

L'auteur établit dans la troisième partie de son oeuvre qui traite les noms propres personnelles, qu'à la suite de la germanisation de la noblesse polabe, la catégorie des noms propres répandus surtout dans la haute société — c'est à dire les noms composés de deux racines et les noms hypocoristiques disparurent au XIV et XV s.

Tadeusz Milewski. Le développement du préslave **o* dans la langue polabe (p. 50—57).

Se basant sur l'analyse statistique de l'ortographe, l'auteur parvient aux conclusions suivantes: Le continuant du présl. *o* dans le groupe *vo* (≦ **vo*, *o-*) devant les consonnes palatales et à la fin des mots, fut prononcé *i* dans tous les dialectes

polabes — pour contre devant les consonnes dures comme *a* en patois des contrées de Lüchow (représentés par Parum Schultze et Mithoff) et dans d'autres dialectes comme *å*. Le continuant du préslave **o-* — excepté le groupe *vo-* — dans le dialecte de Dannenberg (représenté par Pfeffinger) sonnait *ü* (sporadiquement devant les consonnes dentales dures comme *ö*). Dans le dialecte de Lüchow présl. *o* sonnait devant les consonnes dentales dures comme *ö* et dans d'autres positions comme *ü*. Finalement dans le dialecte de Wustrow (représenté par le dictionnaire de Hennig et la lettre à M. de Baucoeur) présl. *o* sonnait dans la première de ces positions comme *e* (en quelque traces comme *ö*) dans la deuxiéme position comme *i* (avec des traces de *ü*). On peut expliqer les différences entre les dialectes ci-dessus nommés par une évolution inégale avec laquelle se développèrent trois tendances phonétiques dans les differentes parties des terrains polabes, c'est-a-dire:

1) la tendance à dispalatataliser présl. *o* dans le groupe *vo* devant les consonnes dures:

2) la disparition du pouvoir des consonnes dures à dispalatataliser les sons (précendents);

3) la tendance à dislabialiser préslave *o* hors du groupe *vo*.

Władysław Kuraszkiewicz. *J* et *v* fermant la syllabe dans la langue polabe (p. 58—70).

On omet souvent dans l'ortographe des monuments polabes les signes *j* et *v* après les voyelles hautes *ü i ě* (*v* seulement après *ü*), par exemple: lü H ≤ **lojь*, witze HHB_1B_2C ≤ **ovьčьjь*; cette omission, selon l'explication du professeur T. Lehr-Spławiński. Grammaire polabe, page 96, a la signification purement ortographique, car les écrivains marquent souvent les liaisons *ij üj üv* par un seul signe *ü i*. Ainsi il se peut qu'ils entendaient dire le deuxième composant des diphtongues tautosyllabiques: *üi̯ ii̯ üu̯*. Quant au son *j* il est a remarquer: a) qu'il disparaît dans le préfixe *na-* ≤ **naj-* et dans le suffixe *-ésə* ≤ *-ějšьjь*, ainsi que dans les idiomes poméraniens, b) que son articulation dans les syllabes

réduites et finales est extremement affaiblie, et par consequence on l'omet dans l'ortographe des monuments, ou, plus souvent, on le remplace par le signe *ch*. Il est évident, que cela correspond à la prononciation rétrécie de *j* comme *γ* (*x*), propre aux allemands. Le son *v* avait sans doute l'articulation bilabiale, attestée dans l'ortographe des monuments par sa disparition dans les groupes de consonnes, surtout devant les voyelles labialisées: *ü ö o*, par les quelques cas de prothèse et aussi par la confusion des signes *w v* et b.

G. Ilьinskij. Suppléments á l'histoire de la déclinaison des numéraux dans les langues slaves occidentales (en russe p. 71—74).

L'auteur explique les formes polonaises, slovaques haute lusaciennes et polabes à savoir: polon. et hautelus. *dwaj*, *obaj*, slovaques *dvaja*, *obaja* et plus nouvelle *traja*, polab. *dāvoi̯* comme contaminations des formes normales **d(ъ)vojь*, **obojь*, **trojь* avec *d(ъ)va*, *oba*, et polonais *trzej* comme contamination de *trzé* ╳ *troj*.

Muka Ernest. Textes slavo-polabes des Drïevïanes au palatinat de Lüneburg (en lusacien p. 75—82).

L'auteur transcrit phonétiquement les textes polabes à savoir: a) Trois légendes; b) Trois entretiens et; c) Les noces des oiseaux — et les transpose en lusasien.

Muka Ernest. Les noms de lieux sorabes et leurs sens en sorabe (lusacien) (p. 83—156) II. partie (voir SO. VI. 225—253).

L'auteur analyse en suite la structure morphologique et sémantique des noms de lieux en Haute et en Basse Lusace en les disposant systématiquement et selon l'alphabet (j—ž). L'auteur tâche d' expliquer les noms de lieux par les appel-

latifs et critique ses prédécesseurs, surtout les auteurs allemands (par ex. Kühnel!) en corrigeant et redressant toutes les erreurs qu'on a faites à cause de l'ignorance pratique de la vive langue sorabe. Il en résulte beaucoup d'étymologies importantes par ex. celle de *Spreva* = gemanisée *Spree*, qui est — selon Muka — un nom sorabe et n'a rien de commun avec germ. *sprêwian* «zerstieben».

Ilьinskij G. Du polonais *bez* «sans» (en russe p. 157—9).

Polonais *bez* «sans» au lieu de *b'ez* résulte de contamination du primordial *b'ez* avec **wez* «sans» ≦ **vъ-z-* ≦ **vъ-z-* × **vъ-z-* ≦ **us-* × **ub-*. Le procédé est le même qu'on peut observer aussi plus tard dans la contamination sémantique et phonétique du polonais *bez* avec *przez* «à travers», cf. „pobiegł *bez* las *przez* czapki“, et la préposition *brzez* ≦ *bez* × *przez*.

M. Gumowski. La question de Brandebourg au XIIe s. (p. 160—221) II. partie (voir SO. VII. 91—134).

Durant le régne de Przybysław-Henryk au pays de Brandebourg, son parent le plus proche Jaxa (=Yaxa) vivait exilé en Pologne et implorait envain l'aide du roi Bolesław Krzywousty (= Boleslas à la bouche contrefaite), afin de ravoir son patrimoine, le Duché de Brandebourg. Il assembla en Pologne de belles propriétés et devint un des plus riches terriens de son temps. Il est probable qu' il acheta une partie de ses biens et qu'il réçu le reste en don des princes polonais. Les documents plus récents démontrent qu'il était propiétaire de nombreux domaines en Silésie près de Mysłowice, ainsi qu'en Petite Pologne dans les environs de Cracovie, Krzyżanowice sur la Nida, de Lublin et de Łęczna sur Wieprz. Les villages comme Jaxice, Jaxonowo, Jaksonowice etc. proviennent du nom de Jaxa et selon toute vraisemblance furent colonisés par lui. Il est probable qu'une partie de ses terres lui revint par suite de son ma-

riage avec la fille du célèbre comte Pierre Włast. On trouve même des traces qui indiquent que Pierre Włast voulut intervenir à Brandebourg au profit de son gendre, mais tombant victime d' une intrigue allemande, il fut aveuglé par Ladislas II. Cela ména a une insurrection qui fut suivit de la chute et de l'éxil de Ladislas II l'année 1146. Les princes de la famille Piast sur l'aide desquels Jaxa pouvait compter prêtèrent oreille aux intrigues de la dyplomatie allemande et conclûrent, à une réunion clandestine à Kruszwica 1148, un pacte avec les princes allemands, notamment avec Albrecht l'Ours, par suite duquel, Jaxa ne devait jamais rentrer a Brandebourg ni Ladislas II. en Pologne.

Voilà la raison pour laquelle Jaxa, sans plus compter sur les Piasts, entreprît une éxpédition ayant uniquement recours à Pierre Włast ainsi qu'à plusieurs familles de la noblesse de Silésie et de la Petite Pologne. L'expédition eut lieu quelques années après le décès de Przybysław-Henryk († 1150) lorsque le margrave Albrecht l'Ours quitta Brandebourg (1154). La campagne fut propice a Jaxa qui rentra à l'aide du parti national en possession de Brandebourg. Toutefois il ne profita pas longtemps de sa victoire, vu qu' Albrecht l'Ours, de paire avec Wichman, l'archevêque de Magdebourg, profitèrent de l'expédition de Barberousse contre la Pologne, pour attaquer Brandebourg. Après un long siège et une défense héroïque, Jaxa dépourvu de tout aide, fut forcé d'entrer en pourparlers qui aboutirent â une nouvelle configuration territoriale, entre l'Oder et l'Elbe. Le Duché de Brandebourg fut divisé en trois parties. La partie occidentale avec la cité de Brandebourg fut donnée à Otto fils d'Albrecht l'Ours, marié à Judithe Piast; la partie méridionale avec Jutrobok à l'archevêque de Magdebourg, la partie orientale avec Kopytnik resta en possession de Jaxa.

Otto et Wichmann colonisaient leurs territoires en les peuplant d'Allemands, mais Jaxa soutenait l'ésprit national dans ses domaines et fit même battre de la monnaie aux inscriptions en langue du pays. Ayant assuré son règne et ayant fait de Kopytnik sa capitale, Jaxa refermi les liens qui l'unissaient à la Pologne en recompensant largement la

35

noblesse, qui jadis lui avait prêté aide. Il donna de nombreuses propriétés aux familles de Dunin (Pierre Włast), Topor, Rawa, Gryf qui par suite se considérèrent comme descendants de Jaxa. L'année 1161 Jaxa entreprit un pélérinage en Terre Sainte et créa à son retour des fondations réligieuses. Entre autres le couvent de Bożogrobcy à Miechow, les Norbertines, l'église de St. Michel a Wrocław et le couvent des Templiers près de Kopytnik. Il donna à toutes ces fondations ainsi qu'au couvent de Sieciechowo, par trois domaines qui en s'élargissant, devinrent de nombreux villages.

Jaxa prenait part à la vie politique de la Pologne, fut présent à bien des assemblées et fêtes, cité souvent comme témoin de suite après les noms princiers. L'année 1168 il vint en Poméranie de Szczecin, prenant part à l'expédition dirigée contre Arkona. Par suite, il entra en relations cordiales avec les princes poméraniens et il est fort probable que n'ayant pas d'enfants il fit même avec eux un contract de succéssion. Jaxa mourut le 27 février 1176. Cela fut inscrit dans le nécrologue de St. Vincent à Wrocław (Breslau) et dans l'annuaire capitulaire de Cracovie.

Etymologies Polabes (p. 212—230).

T. Lehr-Spławiński. 1. Pol. *düm* ≦ *domъ*. Pol. «wassijîm auch wassidîm» (HB_1 wassidŷm) attesté par Hennig ne doit pas être lu d'après Rost (p. 426) *(va)süöj(ė)tėm*, mais *vå süjdüm*, au lieu de la phrase «dans sa maison», comme cela résulterait de la traduction allemande «in seinem Eigentum». Il est probable que polabe *düm* a subi le changement de signification «maison → propriété», d'autant plus qu'il existe polabe *vizə*=polon. *wieża*, signifiant «maison». Ce mot polabe est inscrit une seule fois.

2. Polabe *blaizücə* ≦ **blizoci*. Selon l'orthographe de Hennig bleisitze «Freundschaft», et non comme Rost l. c. 374 reconstruit *bleisöüst* «freundschaft». C'est nomt. plur. du **blizokъ*, qu'on trouve également dans l'évangéliaire d'Ostromir au

dat. sg. близокоу. On peut constater l'échange des suffixes -ъkъ || -okъ. C'est une faute, qu'on trouve souvent chez Hennig, qu'il envisage les nomt. plur. comme abstracta.

W. Kuraszkiewicz. 1. Polabe loc. sg. *nòprəstörə* ≦ présl. **na prostorě*. — Polabe prâstar de Hennig est un mot artificiellement composé par lui a base de la phrase *gang noprastéra* = *ją nòprestörə*, qu'il a seulement entendu en loc. sg.

2. Polabe *pailą* à cotè *poilą*. — Les mots polabes ecrits poilum «Gänseküchlain» Anon., peilan «Gänseküchen» Bauc., paglan H. ne réprésente pas exclusivemt polabe *pailą*, mais l'alternance **pilę* || **pylę*, parce que polabe *y* après les labiales devient *oi*. Cette même alternance se trouve en polonais et le grand-russe, polonais *pilę* || *pylę*, grand-russe пыля, пылюшка etc.

Bogusław Moroń. 1. Polabe *perjódə* ≦ présl. **per-(i̯)ědaie(tъ)*.

On peut lire les formes polabes de Hennig *pergödę*, *pergode* comme *perjóde* et les faire remonter au préslave *per-(i̯)ědai̯e(tъ)*. Le développement du *ě* est régulier:

2. Polabe *pérət*, *pérənə*. — Les formes du Parum Szulce *pehre*, *peret*, *peren* continuent prépolabe **perati* avec *-e-* sécondaire. La forme *peren* est un verbe subst. à savoir présl. **peranьi̯e*.

Stanisław Papierkowski. Vieux polabe *Duzdov*.

La forme vieux polabe *Duzdov* cohère avec vieux slave *duždevъ* || *dъždevъ* et atteste que l'alternance *ъ* || *u* est slave commune et continue l'alternance indoeuropéenne *u* || *ou*.

Tadeusz Milewski. Les détails de la morphologie polabe.

1. La désinence du nom. plur. *-éve* ≦ **-ъve*.

Il faut lire la forme de Hennig *bautgéwa* «buchen» comme *bau̯t'évə* et la faire remonter a présl. *bukъve* nomt. plur. avec développement phonétique tout-à-fait regulier.

2. Le suffixe *-ena* chez les substantifs. Ce suffixe est attesté par deux mots polabes *swantenia* etc. «Hochheilige»

et *sleiwênga* etc. «Pflaume». Le suffixe est le résultat de conglutination des deux suffixes *-ьn-* (chez les adjectifs) et *-a* (suffixe des colléctifs).

L'abbé **Stanisław Kozierowski.** La colonisation primitive du pays limitrophe de la Grande Pologne et de la Silésie entre les bassins de l'Obra, de l'Oder, de la Varta et du Bober, étudiée en rapport avec les noms géographiques (p. 231—391) II. partie (voir SO. VII. 172—329).

Dans la deuxième partie de son travail l'auteur discute: 7) les noms des lieux, issus des noms des colons, en les divisant selon leurs suffixes et l'origine de radicaux; V) tous les noms et prénoms selon leurs suffixes et leur nombre en y ajoutant la liste des noms et prénoms composés.

A la fin de son travail l'auteur constate que le pays, dont il scrute les noms géographiques, formait dans le passé une totalité éthnique et qu'avant la colonisation allemande les terrains linguistiques polonais et lusaciens (sorabes) constituaient une suite ininterrompue des dialectes aparantés, qui ont été détruits dans sa plus grande partie par la germanisation. En se basant sur l'identité totale ou partielle des dénominations géographiques l'auteur constate trois directions de la colonisation à savoir de l'est à l'ouest et vice versa et du nord au sud pendant les temps de Boleslas le Vaillant, roi de Pologne.

Mikołaj Rudnicki. Le radical **sue̯id-* || **u̯eid-* en quelques noms géographiques lékhites. (392—411).

Les dictionnaires étymologiques contemporains (par ex. Walde-Pokorny, Walde, Trautmann, Falk-Torp, Hellquist etc.) réconstruisent le radical **su̯oi̯d-* qui signifie «Schweiss, Nässe, Blut» en langues germaniques, baltiques, latine, grecque, albanaise. L' auteur constate le même radical dans les langues slaves, surtout lékhites et russes en beaucoup de noms géographiques à savoir les noms des

rivières, des eaux, et des noms de lieux, ainsi qu'en appellatifs. Les rélations sémantiques sont faciles à comprendre; le radical a la forme **sei̯d-* et **u̯eid-* sans *s-* avec ses alternances régulières **su̯oi̯d-*, **su̯id-*, **u̯oi̯d*, *u̯id-*. Ce radical est la base du nom de la Vistule c'est-à-dire pol. *Wisła* ≦ **U̯eid-tla*, de *Świsła* ≦ **Su̯eid-tla*, de *Wisłok(a)*, *Świsłocz*, *Wiedż*, *Wda*, **Wida*, *Widawa*, *Wdzice*, *Wdzidze*, **Wistrzyca*, **Wstrzyca* etc. Comme les changements phonétiques, qu'on peut constater dans toutes les dénominations si dessus citées, ont le caractère slave et lékhite, on peut prétendre que ces noms géographiques sont slaves à savoir lékhites de leurs comencements jusqu'à présent c. à d. que les Slaves (Lékhites) habitaient le bassin de la Vistule des temps indo-européens. Les données historiques qu'on peut avoir de Tacitus (Germania 46) ne sont pas en désacord avec ce résultat.

Mikołaj Rudnicki. *Vidivarii* de Jordanes (p. 412—430).

Jordanes Get. 5. 17 nomme une peuplade *Vidivarii* qui selon lui occupent les îles à l'embouchûre de la Vistule, il les décrit de la manière suivante: „Qui *Vidivarii* ex diversis nationibus ac si in unum asylum collecti sunt et gentem fecisse noscuntur". Sélon R. M u c h *Vidivarii* est une nation, composée des restes éthniques des Germains de l'est. Leur nom représente un composé germanique en forme gotique **Widuwarjōs* «Waldbewohner». S c h ö n f e l d est d'avis que le nom est „eine hybride Bildung: ein baltogermanischer Name". L'auteur compare le nom *Vidivarii* avec les noms de lieu et les noms de rivières qui existent jusqu'à présent sur les terrains qu'habitaient les anciens *Vidi-varii* comme cachoubo-polonais *Widlino*, *Widna Góra*, *Widnica*, *Widno*, *Widowo*, *Wedliny*, *Wieck*, *Wick*, *Wda*, *Wdzidze*, *Wdzice* etc. Il en résulte que le nom a le radical lékhite *Vidi-* qui est aussi la base de la dénomination de la *Vistule*, de *Striessbach* etc. et le suffixe germanique *-varii*, qui est tout à fait clair parceque Jordanes ou ses informateurs, qui ont fait ce nom, étaient Germains. La peuplade était slave, lékhite, polono-cachoube, parceque

son nom a le radical slave et tous les autres eléménts au point de vue linquistique furent assimilés par les Slaves.

J. Morawski. Polono - romanica. Les étymologies romano-polonaises (p. 420—36).

L'auteur discute plusieurs mots polonais, empruntés des langues romaines du français, de l'espagnol, de l'italien, en y ajoutant beaucoup des remarques sur les métodes léxicographiques et étymologiques. On doit surtout fixer la forme phonétique du mot en excluant toutes les erreurs des copistes ainsi que les fautes d' impression. L'auteur cite des exemples comment les fautes d'impression causèrent les étymologies fausses.

Mikołaj Rudnicki. Les noms de lieux *Grochowe Łąki* et *Szeląg* en Poznań avec remarques supplémentaires sur *Wilda* (p. 437—48).

L'auteur approuve la déduction du nom *Grochowe Łąki* de *Grofove Łąki* par étymologie populaire, la forme *Grofowe* est attestée dans les documents. — Le nom de lieux *Szel-ąg* n'est pas si clair; il est possible qu'il fut polonais dans sa racine et cohère avec *szele, szelina, szelest* etc. et les noms de lieux *Szelewo, Szelejewo, Szelelki, Szeligi* etc. La formation de ce nom serait la même que la formation de *Smol-ąg: smoł-a* etc. Mais il se peut, que le nom soit identique avec le nom d'un peintre appelé *Schillingh,* qui est arrivé a Poznań de Weissenburg (Alsace) au cours du XV siècle. Il faut scruter d'une manière plus détaillée le matériel des archives. — L'auteur soutient son étymologie de *Wilda,* qu' il a donnée SO. VII. 512—7 en citant des exemples, issus des noms allemands à Lwów.

Kikiewicz Bolesław, Dr. La signification du mot *Płaj, Płajek* (p. 449—53).

L'auteur établit, que le mot *płaj, płajek* signifie chez les montagnards de Czarnohora et de Gorgany (chez les Hou-

tzouls et chez les Boïki) «une crête de montagne doucement inclinée et herbeuse». L'auteur prétend, que *płaj, płajek* n'a rien de commun avec polonais *pło*.

Mikołaj Rudnicki. Remarques sur la psychologie de la nation allemande à propos de quelques livres nouveaux (p. 455—76).

L'auteur declare, que la psychologie d'une nation résulte toujours de son histoire. L'histoire de la nation allemande de l'est était une germanisation continuelle des Slaves Occidentaux (à savoir des Lékhites, Lusaciens, Polonais, Tchèques) et des Baltes (à savoir des Vieux Prusses et des Lituaniens). Ce procès durait plus de mille ans. Il était donc assez durable pour empreigner des marques solides dans l'âme de la nation allemande. Les rapports entre les Allemands les Slaves et les Baltes subjugués se basait surtout sur la prépondérance politique et la prépondérance de la culture des prémiers. Les Allemands représentaient le christianisme et le plus haut dégré de la culture vis-à-vis les peuplades païennes Slaves et Baltes. Mais ce rôle développat dans les Allemands la disposition de cacher leurs malhonnêtes actions sous prétextes des bons principes. On peut citer des exemples de l'histoire des états allemands comme Brandebourg-Prusse, l'état des Croisés allemands en Prusse Orientale etc. Cette duplicité morale se manifeste aussi aujourdhui dans le traitement des minorités nationales en Allemagne: les minorités allemandes dans les états nouveaux sont privilegiées sous le patronat de la Ligue des nations, en Allemagne les minorités polonaise, lusacienne, lituanienne, danoise et frise sont opprimées. Il y a beaucoup d'Allemands qui prétendent, que la nation allemande représente la race «germanique» la plus pure, et ils identifient les Germains avec les Allemands, quoique l'histoire nous dit, que la nation allemande est mixte au plus haut dégré et se compose des Celtes, des Slaves, des Baltes, et des Nordiques «germanisés» c'est-a-dire «allemandisés».

La germanisation voulue et forcée des éléments éthniques souvent ennemis aux Allemands aboutit aux phénomènes intéressants dans la psychologie allemande. Elle causa:

1. le désaccord entre la „innere Anerkennung“ et entre les actions réelles et manifestes;

2. la susceptibilité éxagérée au cheauvinisme national, évidente surtout chez les rénégats;

3. l'énergie brutale, dont se servent les Allemands envers les étrangers;

4. la prépondérance linguistique et de la civilisation de l'est allemand, qui se compose des éléments étrangers germanisés au cours de l'histoire, à savoir des Slaves et des Baltes, dont le pourcent augmente toujours, parce que beaucoup des Lusaciens, Polonais, et Lituaniens, se germanisent actuellement aussi forcés par les conditions.

L'auteur conclue, que ce zèle germanisateur est insensé, vu qu' il en résulte la division de l'Allemagne en Allemagne ancienne pure et, l'Allemagne mixte nouvelle. Cela trouble les relations entre les peuples et éveille la méfiance entre eux. Par conséquent les peuples, voisins de l'Allemagne — pour garder leurs interêts propres — doivent tâcher de déraciner ces tendances germanisatrices. Les Allemands en tireront profit eux-mêmes en activant leurs efforts au profit de la vraie culture et de l'humanité.

Indeks wyrazów. — Index lexicographique.

pokr. = pokrewne, in. = inne.

Polskie:

Kaszubskie:

Połabskie:

(Połabskie wyrazy, nazwy miejsc. i imiona osobowe objaśnione etymologicznie (A—Z) na str. 9—49).

Lechickie:

Łużyckie:

(Dolno- i górnołużyckie nazwy miejsc. (J—Z) objaśnione etymologicznie na str. 83-156).

Czeskie:

Słowackie:

Serbo-chorwackie:

Starocerkiewne:

Ruskie:

Słowiańskie:

Staropruskie:

Litewskie:

Łotewskie:

Zniemczone:

Niemieckie:

C. Weichertówna.

Książki nadesłane do Redakcji[1]).

Livres envoyés à la Rédaction[2]).

Altpreussische Forschungen herausgegeben von der Historischen Kommission für ost- und westpreussische Landesforschung. Heft 2. 1924; Heft 1—2, 1925; Jahrgang 3—5, 1926—1928. Königsberg i Pr. Bruno Meyer & Co.

ANTONIEWICZ Włodzimierz. Metalowe spinki góralskie (z 136 rycinami i 2 mapami w tekście). Prace Komisji Etnograficznej Polskiej Akademji Umiejętności. Nr. 8. W Krakowie 1928. Nakładem Polskiej Ak. Umiejętności. 82 str. 8⁰.

Archiwum historji i filozofji medycyny oraz historji nauk przyrodniczych. Redaktor Adam Wrzosek. Tom VIII, Poznań 1928; 307 str. 8⁰.

BAKLANOV N. B. Zlatokuznecy Dagestana. O kustarjach - metallistach selenija Kubači. Komitet po izučeniju jazykov i etničeskich kulьtur vostočnych narodov SSSR. Nr. 4. Moskvă 1926. Centralьnoe izdatelьstvo narodov SSSR. 67 str. + 25 tabl. 8⁰.

BAŠKIROV A. S. Pamiatniki bulgaro-tatarskoj kulьtury na Volge. Akademičeskij Centr Tatnapkomprosa i Naučno - issledovatelьskij Institut etničeskich i nacionalьn. Kulьtur narodov Vostoka SSSR. Kazanь 1928. 117 str. 15 tabl. 8⁰.

BAUDOUIN de COURTENAY Jan. Próby zestawień etymologicznych. Kraków 1927. Odbitka ze Studjów Staropolskich, księgi ku czci Aleksandra Brücknera. 16 str. 8⁰.

BAUDOUIN de COURTENAY Jan. Różnica między fonetyką a psychofonetyką. Odbitka ze Sprawozdań z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego XIX. 1927. Wydział I. 9 str. 8⁰.

BOBKOWSKA Dr. Wanda. Nowe prądy w polskiem szkolnictwie ludowem w początku XIX w. Kraków 1928. Nakł. Polskiej Akademji Umiejętności. Skład główny w księgarniach Gebethnera i Wolffa. VIII + 318 str. 8⁰.

BOSSOWSKI Franciszek. Actio ad exhibendum w prawie klasycznem i justyniańskiem. Polska Akademja Umiejętności. Rozprawy Wydziału historyczno - filozoficznego. Serja II. T. 42 (Ogólnego zbioru t. 67) Nr. 4. W Krakowie 1929. Nakładem Polskiej Akad. Umiejętności. Skład główny w księgarniach Gebethnera i Wolffa. 82 str. 8⁰.

Brandenburgia. Monatsblatt der Gesellschaft für Heimatkunde und Heimatschutz in der Mark Brandenburg. Unter Mitwirkung des Märkischen Museum hersgeg. vom Gesellschafts-Vorstande. Berlin 1928 XXXVII Jahrgang. 192 str. 8⁰.

BRANDT Erich und BELLÉE Hans. Regesten zur Schlesischen Geschichte 1334—1337. Codex Diplomaticus Silesiae Band XXIX. Breslau 1922—1923. 255 str. 4⁰.

Bratislava. Časopis učené společnosti Šafaříkovy. Pořádaji: Prof. Dr. J. F. Babor, Prof. Dr. Albert

---

[1]) Wszystkich, którzyby chcieli wejść z nami w stosunki wymienne, prosimy o zgłoszenia. (Poznań, Uniwersytet, „Slavia Occidentalis").

[2]) Les institutions, les revues etc., qui voudraient entrer en relations avec nous, sont priées de s'adresser à la Direction de l'Institut (Poznań, Université, „Slavia Occidentalis").

Pražák, Prof. Dr. Otakar Sommer. Ročník II. V Bratislavě 1928. X + 884 str. 8⁰.

BRÜCKNER Aleksander i LEHR-SPŁAWIŃSKI Tadeusz. Zarys dziejów literatur i języków literackich słowiańskich. Lwowska Bibljoteka Slawistyczna Tom 9. Lwów 1929. Nakład St. Jakubowskiego. VIII + 206 str. 8⁰.

Centralьnaja Evropa. Eženedelьnik. God izdanija I. 1—50. Praga 1927/1928.

Časopis pro Moderní Filologii a Literatury. S části didaktickou. Hlavní Redaktor: Josef Janko. Odborní redaktoři: Emil Smetánka (pro slavistiku), Vilém Mathesius (pro anglistiku), Prokop M. Haškovec (pro romanistiku) a Jar. O. Hruška (pro didaktiku). Ročník XV. Sešit 1.2. V Praze 1928/29 8⁰.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. Seminar za Slovansko Filologijo. Ljubljana-Univerza. VII. letnik 1—4 snopič. Urejajo Fr. Kidrič, R. Nahtigal, Fr. Ramovš. Ljubljana 1928. 221 str. 8⁰.

Český Časopis Historický. Vydává Josef Pekař. Ročník XXXIV. 1928. S podporou ministerstva školstvi a národni osvěty a České Akademie věd a uměni. V Praze. Nákladem Historického Klubu. 688 str. 8⁰.

DĄBKOWSKI Przemysław. Zwierciadło szlacheckie. Wschód. Wydawnictwo do dziejów i kultury ziem wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej pod redakcją Przemysława Dąbkowskiego. Tom I. Lwów 1928. Nakładem Redakcji. Redakcja i administracja: Lwów, ul. Mickiewicza IV + 214 str. 8⁰.

DIETRICH Prof. Dr. Bruno. Arizona. Eine landeskundliche Skizze. Mit 8 Kunstdrucktafeln. Veröffentlichungen der Schlesischen Gesellschaft für Erdkunde. E. V. Im Auftrage der Gesellschaft in zwanglosen Heften herausgegeben von Prof. Dr. Max Friederichsen. 7 Heft. Breslau 1928. Verlag von M. & H. Marcus. 31 str. 8⁰.

DOROSZEWSKI Witold Jan. Monografje słowotwórcze. Formacje z podstawowem *-K-* w części sufiksalnej. Odbitka z „Prac Filologicznych" tom XIII. Warszawa 1928. IV + 290 str. 8⁰.

DUBOWY Hildegard. Der Chelm. Oberschlesiens Muschelkalkrücken. Eine landschaftliche Studie. Veröffentlichungen der Schlesischen Gesellschaft für Erdkunde. E. V. Im Auftrage der Gesellschaft in zwanglosen Heften herausgegeben von Prof. Dr. Max Friederichsen. 8 Heft. Breslau 1928. Verlag von M. & H. Marcus. 55 S. 8⁰.

Elbinger Jahrbuch. Zeitschrift der Elbinger Altertumsgesellschaft und der städtischen Sammlungen zu Elbing. Heft 7. Elbing 1928. Selbstverlag der Elbinger Altertumsgesellschaft. XVIII + 204 str. 8⁰.

Fontes. XXIII. Inwentarze dóbr kapituły katedralnej chełmińskiej z XVII i XVIII wieku wydał X. Alfons Mańkowski. Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Societas Literaria Toruniensis. Torunii — Toruń 1928; VI + 143 str. 8⁰.

GAERTNER Henryk. O językowe sprawdziany autorstwa. Osobne odbicie z „Pamiętnika Literackiego", r. XXV, z. 3. Lwów 1928. Księgarnia Naukowa. 34 str. 8⁰.

GAERTNER Henryk. O naukę gramatyki polskiej w szkole średniej. (Odbitka z zagadnień polonistycznych). Lwów — Warszawa 1928. Książnica-Atlas. 26 str. 8⁰.

Geschichtsblätter für Stadt und Land Magdeburg. Mitteilungen des Vereins für Geschichte und Altertumskunde des Herzogtums und Erzstifts Magdeburg. 63. Jahrgang 1928. Magdeburg 1928. 92 str. 8⁰.

GESCHWENDT Fr. Wie sammle ich Flurnamen? Eine Anleitung. Historische Kommission für Schlesien. (Ausschuss für Siedelundskunde). Breslau 1925. 20 str. 8⁰.

GLEMMA. Ks. Dr. Tadeusz. Stany Pruskie i biskup chełmiński Piotr Kostka wobec drugiego bezkrólewia (1574—1576). Polska Akademja Umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny. Rozprawy. Serja II. Tom XLII (Ogólnego zbioru t. 67). Nr. 3. W Krakowie 1928. Nakł. Polskiej Akad. Umiejętności. 73 str. 8⁰.

GRABER Erich. Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Kreis Sagan. Codex Diplomaticus Silesiae. Band XXXII. Breslau 1927. 175 str. 4⁰.

GRABER Erich. Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Kreis Neustadt. 1. Landgemeinden und Dominien. 2. Städte. Codex Diplomaticus Silesae. Band XXXIII. Breslau 1928. 246 str. 4⁰.

GRAF Wilhelm. Samuel Collin's, Leibarztes des Zaren Aleksej Michajlovič Moskovitische Denkwürdigkeiten in Übersetzung herausgegeben von Wilhelm Graf. Slavisch-baltische Quellen und Forschungen herausgegeben von Reinhold Trautmann. Heft IV. Leipzig 1929, H. Haessel, Verlag. XVI + 102 str. 8⁰.

Hansische Geschichtsblätter. Herausgegeb. vom Hansischen Geschichtsverein. 53. Jahrgang 1928. Band XXXIII. Lübeck 1929. Selbstverlag des Vereins. XXIV + 278 str. 8⁰.

HECKEL Hans. Geschichte der deutschen Literatur in Schlesien. Erster Band: Von den Anfängen bis zum Ausgang des Barock. Einzelschriften zur Schlesischen Geschichte. Hersgeg. von der Historischen Kommission für Schlesien. 2. Band. Breslau 1929. Ostdeutsche Verlagsanstalt. 418 str. 8⁰.

HURBAN Jozef Miloslav. Spisy Jozefa Hurbana. Diel piaty. L'udovit Štúr. Kniha prvá. (Diela spisovatel'ov slovenských. Sväzok šiesty). V Turčianskom sv. Martine 1928. 216 str. 8⁰.

Hviezdoslavove sobrané spisy básnické. Sväzok II Oddiel lyrický. 3 vydanie. 406 str.; Sväzok III. Oddiel epický. 2 vydanie. 564 str.; Sväzok IV. Herodes a Herodias. 2 vydanie. 196 str. V Turčianskom sv. Martine. Pečlivosťou Matice Slovenskej 1928.

Izvestija po russkomu jazyku i slovesnosti. Akademija Nauk Sojuza Sovetskich Socialističeskich Respublik. 1928. Tom I. Leningrad 1928. Izdatelьstvo Akademii Nauk SSSR. 618 str. 8⁰.

Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven. Schriftleitung: Erdmann Hanisch. N. F. Band IV. Heft 3. 4. Breslau 1928. Priebatsch's Buchhandlung.

JAKOVLEV N. Materialy dlja Kabardinskovo Slovarja. Vypusk I. Slovarь odnosložnych korennych slov. Komitet po izučeniju jazykov i etničeskich kulьtur vostočnych narodov SSSR. No. 6. Moskva 1927. Centralьnoe izdatelьstvo narodov SSSR. XCVI + 131 + 13 str. 8⁰.

JANÓW Jan. Ze stosunków językowych małorusko-rumuńskich. Leningrad 1928. Odbitka z Sbornika statej v cesť akad. A. I. Sobolevskogo (= Sbornik Otd. russk. jaz. i slov. Ak. Nauk SSSR, tom CI, N. 3) 452—458 str.

JANÓW Jan. Zespół ewangelijny bibljoteki Ord. Zamoyskich Nr. 1116 (= ZZ). Odbitka z „Prac Filologicznych" T. XIII. Warszawa 1928. 35 str. 8⁰.

Język Polski. Organ Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Wydawany z zasiłkiem Min. W. R. i Oświecenia Publicznego oraz Komisji Językowej Pol. Ak. Um. Rocznik XIII. 1928. W Krakowie. Skład w księgarniach Gebethnera i Wolffa. 188 str. 8⁰.

JIRÁSEK Dr. Jozef. Rusko a my Studie vztahů československo-ruských od počátku 19 století do r. 1867. Praha 1929. Vesmir, nakladatelská a vydavatelská Společnost v Praze. X + 367 str. 8⁰.

Karpathenland. Vierteljahrschrift für Geschichte, Volkskunde und Kultur der Deutschen in den nördlichen Karpathenländern. Herausgegeben von Erich Gierach. 1. Jahrgang (1—4) Reichenberg 1928. Im Verlage der Anstalt für Sudetendeutsche Heimatforschung. 192 str. 8⁰.

KLEMENSIEWICZ Dr. Z. Dydaktyka nauki o języku ojczystym. Zasady i zagadnienia. Bibljoteka pedagogiczno-dydaktyczna pod redakcją prof. Dr. Z. Mysłakowskiego. Nr. 1. Lwów—Warszawa 1929. Książnica-Atlas. 163 str. 8⁰.

KOZIEROWSKI X. Stanisław. Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski. Całego wydawnictwa tom VI—VII. A—Ż. Tom VI nakładem Krajowego Instytutu Wydawniczego, Poznań 1926 X + 325 str. Tom VII nakładem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Poznań 1928. 413 str. 8⁰.

KOZŁOWSKI Ks. Edward. Uwarstwienie ludności wiejskiej w Wielkopolsce w drugiej połowie XVI w. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Poznań 1928. Nakł. Pozn. Tow. Nauk. 94 str. 8⁰.

LEHR-SPŁAWIŃSKI Tadeusz. Gramatyka połabska. Lwowska Bibljoteka Slawistyczna. Pod redakcją Franciszka Bujaka, Jana Czekanowskiego i Tadeusza Lehra-Spławińskiego. Tom 8. Lwów 1929. Nakład i własność K. S. Jakubowskiego. VII + 278 str. 8⁰.

LEHR-SPŁAWIŃSKI Tadeusz. Kilka uwag o wspólności językowej praruskiej. Nadbitka. str. 371—377.

LIGĘZA Jan. Ujanowice, wieś powiatu limanowskiego. (Zapiski z r. 1905). Prace Komisji Etnograficznej Polskiej Akademji Umiejętności Nr. 9. W Krakowie 1928 Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności. 33 str. 8⁰.

Listy Filologické. Vydavají se nákladem Jednoty českých filologů v Praze. Odpovědní red.: O. Hujer, J. Jakubec a O. Jiráni. Ročník 55. V Praze 1928, str. XI + 380 8⁰.

Lud. Organ Polskiego Towarzystwa Etnologicznego, wydawany przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze we Lwowie. Redaktor: Adam Fischer. Serja II — Tom VII — Rok 1928. Ogólnego zbioru Tom XXVII. Wydany z zasiłku M. W. R. i O. P. Lwów-Warszawa-Kraków-Poznań-Wilno. Nakł. Tow. Ludoznawczego we Lwowie. 204 str. 8⁰.

Łužica. Měsačnik łužisko-serbskich spisovaćelow za zabawu a powučenje. Zhromadny časopis Hornjo- a Delnjołužiskich Serbow. Wudawataj: O. Wičaz a J. Symank. 1928. Lětnik 43. W Budyšinje. 96 str. 4⁰.

Makedonski Pregledъ. Spisanie za nauka, literatura i obščestvenъ životъ. Izdava Makedonskijatъ Naučenъ Institutъ. Godina IV. Kn. I—IV. Revue Macédonienne. Édition de l'Institut scientifique Macédonien. Année IV. Sofija—Sofia 1928.

MAŁECKI Mieczysław. Cakawizm. Z uwzględnieniem zjawisk podobnych. Z mapą. Polska Akademja Umiejętności. Prace Komisji Językowej Nr. 14. W Krakowie 1929. Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności. 98 str. 8⁰.

MAŁECKI Mieczysław. Spiskie -χ. Seorsum impressum e „Symbolis grammaticis in honorem Ioannis Rozwadowski“, (volumen II). 443—449. Cracoviae 1927.

MARR N. J. Klassificirovannyj perečenь pečatnych rabot po jafetidologii. 2 izd. Naučno-issledovatelьskij Institut etničeskich i nacionalьnych Kulьtur narodov Vostoka SSSR. Nr. 7. Leningrad 1926. Izdanie Instituta. 33 str. 8⁰.

MARR N. Po etapam razvitija jafetičeskoj teorii. Sbornik statej N. J. Marra. Naučno - issledovatelьskij Institut etničeskich i nacionalьnych Kulьtur narodov Vostoka SSSR. (Moskva). Nr. 8. Moskva—Leningrad 1926. Izdanije Instituta. VII + 387 str. 8⁰.

MEYER Karl. H. Untersuchungen zur Cakavština der Insel Krk (Veglia). Mit einer Karte in Rodardruck. Slavisch - Baltische Quellen und Forschungen hersgegeben von Reinhold Trautmann. Heft III. Leipzig 1928. H. Haessel. Verlag. 135 str. 8⁰.

Mitteilungen des Westpreussischen Geschichtsvereins. Jahrgang 26. 1927. 80 str. Jahrgang 27. 1928 84 str. 8⁰. Danzig. Komissionsverlag der Danziger Verlags-Gesellschaft m. b. H.

MORAWSKI J. Des mots français en polonais: Voyelles finales et ə atone. Revue des Études slaves, tome VIII, 1928, fasc. 3—4. p. 178—193.

MŪLENBACHA K. Latviešu valodas vārdnīca. Redigējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelins. K. Mühlenbachs Lettisch - deutsches Wörterbuch. Redigiert, ergänzt und fortgesetzt von J. Endzelin. I—XXXIV. Riga 1923—1929. Kultūras fonda izdevums. Herausgegeben vom lettischen Kulturfonds. 960 str. 4⁰.

MUCKE Ernst. Sorbische Ortsnamen der Wurzener Pflege. Erklärt von E. Mucke. 19 str.

Národopisný Věstnik Československý. Ročník XXI. Redaktor Jiří Polívka. Hlavní spolupracovníci: Jiří Horák a Karel Chotek. V Praze 1928. Vydává Národopisná Společnost Československá. 356 str. 8⁰.

Die Neumark. Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Neumark. Neue Folgen der „Schriften". Herausgegeben vom Wissenschaftlichen Ausschuss. Heft 5. Die Klassifikation von 1718/19. III Teil. von Prof. Dr. P. Schwartz = Berlin. Landsberg a. W. 1928. Verlag des Vereins für Geschichte der Neumark. 211 str. 8⁰.

Die Neumark. Mitteilungen des Vereins für Geschichte de Neumark. Herausgegeben vom Wissenschaftlichen Ausschuss. Jahrgang 5. Landsberg (Warthe) 1928. Schriftleitung Otto Kaplick. Verlag des Vereins für Geschichte der Neumark. 184 str. 8⁰.

NIEMINEN Dr. Eino. Der Genetiv-Akkusativ im mittelalterlichen Polnisch im Lichte der Sprache der Land- und Gródbücher. Annales Academiae scientiarum fennicae. Ser B. Tom XXII. Nr. 4. Helsinki 1928. 68 str. 8⁰.

NIEMINEN Eino. Polska końcówka *-och* w loc. pl. rzeczowników. Seorsum impressum e „Symbolis Grammaticis in honorem Joannis Rozwadowski". (Volumen II). Cracoviae 1927. 381—388 str. 8⁰.

OBRĘBSKA Antonina. *„Stryj, wuj, swak"* w dialektach i historji języka polskiego. Z 3 mapami. Polska Akademja Umiejętności. Monografje polskich cech gwarowych Nr. 5. W Krakowie 1929. Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności. Skład główny w księg. Gebethnera i Wolffa. 100 str. 8⁰.

ORSINI-ROSENBERG Stanisław. Rozwój i geneza folwarku pańszczyźnianego w dobrach katedry gnieźnieńskiej w XVI w. Poznań 1925. Nakładem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. 109 str. 8⁰.

Pamiętnik Historyczno-Prawny pod redakcją Przemysława Dąbkowskiego. Tom I. zeszyt 2—7 1925; tom II — VI. 1926—1929. Lwów. Nakładem Redakcji. Redakcja i administracja: Lwów, ul. Mickiewicza 1. 5 a.

Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego. Serja: Dominium maris. Zeszyt 1. Mémoires de l'Institut Baltique. Toruń 1928. Nakład i skład główny: Instytut Bałtycki. Toruń, ul. Franciszkańska 14. 191 str. 8⁰.

PASZKOWSKA-JEŻOWA Kazimiera. Geografja ruin w Polsce. Z mapą. Poznań 1927. Nakładem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. 154 str. 8⁰.

PÁTA Dr. Józef. Zawod do studija serbskeho pismowstwa. Serbske předźěłane a rozumožene wudaće.

Z 50 podobiznami. Wědomostne rozprawy Maćicy Serbskeje w Budyšinje. Red. prof. Dr. A. Muka. Čisło 1. W Budyšinje 1929. Z nakładom Maćicy Serbskeje. 286 str. 8⁰.

PEISKER Prof. Jan. Koje su vjere bili stari Sloveni prije Krštenja? Iz rukopisa preveo Dr. Ivo Pilar. Posebni otisak iz „Starohrvatske Prosvjete" N. S. II. Zagreb 1928. 36 str. 8⁰.

PEKAŘ Josef. Smysl českých dějin. O nový názor na české dějiny. V Praze 1929. Nákladem vlastným. — V Komisi Klubu Historického Praha — I. 61 str. 8⁰.

PLICKA Karol. Eva Studeničová spieva. Z piesňovej sbierky Karla Plicku. Turčiansky sv. Martin 1928. Matica Slovenská.

POLÍVKA Dr. Jiři Súpis slovenských rozprávok. (Collections de contes slovaques populaires). Sväzok III. Vydala Matica Slovenská. V Turčianskom sv. Martine 1927. 467 str. 8⁰.

Pomorze i ziemia chełmińska w przeszłości. 1927. Nakładem Tow. Miłośników Historji w Poznaniu. 323 str. 8⁰.

Prace Filologiczne wydawane przez J. Baudouina de Courtenay, A. A. Kryńskiego, Z. Łempickiego, W. Porzezińskiego, S. Słońskiego i S. Szobera. Z zasiłku Ministerstwa Wyznań Rel. i Oświecenia Publicznego oraz Kasy im. Mianowskiego. Tom XIII. Warszawa 1928. Skład główny w Kasie im. Mianowskiego. 630 str.

Przeszłość. Czasopismo historyczne dla wszystkich wychodzi co miesiąc pod redakcją Piotra Żukowskiego. Nr. 1, 2, 3. Poznań 1929. 8⁰.

Revue des Études Slaves. Institut d'etudes slaves. Tome huitième. Paris 1928. Imprimerie nationale. Librairie Ancienne Honoré Champion. 333 str. 8⁰.

Ročenka University Komenského za studijni rok 1927—1928. Redakcí Prof. Mudra Jiřího Brdlíka, rektora university ve studijním roce 1927—1928. V Bratislavě 1928. Nákl. Akademického Senátu Univ. Komenského. 62 str. 8⁰.

Rocznik Polskiej Akademji Umiejętności rok 1927/1928. W Krakowie 1929. Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności. LX + 136 str.

Rok Matice Slovenskej. 1927. Sostavili Stefan Krčméry a Rudolf Klačko, tájomníci. Turčiansky sv. Martin 1928; 120 str.

Sbornik Matice Slovenskej pre jazykozpyt, národopis, dejepis a literatúrnu historiu. Vydává Matičná Sprava. Ročník šiesty 1—4. V Turčianskom sv. Martine 1928. Nákladom Matice Slovenskej.

Schlesische Bibliographie. Herausgegeben von der Historischen Kommission für Schlesien. 1. Band. V. Loewe: Bibliographie der Schlesischen Geschichte XII + 587 str. 2. Band. Ernst Boelich: Bibliographie der Schlesichen Vor- und Frühgeschichte. XIV + 400 str. 8⁰. Breslau 1927—1929. Priebatsch's Buchhandlung.

Schlesische Lebensbilder herausgegeben von der Historischen Kommission für Schlesien. Dritter Band. Schlesier des 17. bis 19. Jahrhunderts. Herausgegeben von Friedrich Andreae, Max Hippe, Paul Knötel, Otfried Schwarzer. Breslau 1928. Verlag von Wilh. Gottl. Korn. XI + 416 str. 8⁰.

Schlesischer Flurnamen-Sammler. Herausgegeben im Namen der Historischen Kommission für Schlesien — (Ausschuss für Siedelungskunde) von Ernst Maetschke. Nr. 2—7 (1926—1927) Breslau.

SCHMID H. F. Arbeiten zur gesamten und mittelalterlichen deutschen Geschichte in polnischer Sprache (1925 und 1926). Jahresberichte für deutsche Geschichte. 2. Jahrgang 1926. Herausgegeben von Albert Brackmann und Fritz Hartung. Leipzig 1828. Verlag von K. F. Koehler. S. 691—733. 8⁰.

SCHMID H. F. Literatur sur gesamten und zur mittelalterlichen deutschen Geschichte in polnischer Sprache (1925—1926). Jahresberichte für deutsche Geschichte. 2. Jahrgang 1926. Herausgegeben von Albert Brackmann und Fritz Hartung. Leipzig 1928. Verlag von K. F. Koehler. S. 142—159. 8⁰.

SKRIFTER utgivna av Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Band 18—25. 1915—1929. Uppsala : Almquist & Wiksells Boktryckeri; Leipzig: Otto Harrassowitz.

SLÁDKOVIČ Andrej. Detvan. (Čitanie študujúcej mládeže. Vydáva Matica Slovenská. XVIII). V Turčianskom sv. Martine 1928. 117 str. 8⁰.

Slovanský Přehled. Sborník pro poznáváni politického, hospodářského sociálního a kulturního života slovanských statů a narodů. Redaktor: Adolf Černý. Ročník XX. S 26 vyobrazeními a 1 mapkou. V Praze 1928. 803 str. 8⁰.

Slovenské Pohlády. Časopis pro literatúru a umenie. Rediguje Štefan Krčméry. Vydáva Matica Slovenská. Ročník XLIV. V Turčianskom sv. Martine 1928. VIII + 832 str. 8⁰.

Strażnica Zachodnia. Kwartalnik poświęcony sprawom Kresów Zachodnich. Rok VII. Nr. 1—4. Poznań 1928. Nakładem Związku Obrony Kresów Zachodnich. 709 str. 8⁰.

Škowrončk ze Serbskich Honow. Hudźbna přiłoha měsačnika „Łužica". Rediguje Bjarnat Krawc. Lětnik 3. Čisło 1—12. 1928. 48 str. 4⁰.

ŠKULTÉTY Jozef. O Slovákoch Článkov Józefa Škultétyho. Svázok I. Knižnica Slovenských Pohládov. Svázok 6. Turčiansky sv. Martin 1928. 316 str. 8⁰.

SZOBER Stanisław: 1. Polskie formacje przysłówkowe typu *wczoraj*. 2. Formy podmiotu i orzeczenia w zdaniach z podmiotem logicznym, określanym przydawką liczebnikową. Odbitka ze Sprawozdań z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego XXI. 1928. Wydział I. str. 23—26. 8⁰.

SZOBER Stanisław. Przyczynki do analizy zdań bezpodmiotowych. Odbitka ze Sprawozdań z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego XXI. 1928. Wydział I. str. 42—44; 8⁰.

TASZYCKI Witold. Wybór tekstów staropolskich XVI—XVIII wieku. Lwów 1928. Nakład i własność K. S. Jakubowskiego. Lwowska Bibljoteka Slawistyczna. Tom 7. VIII + 264 str. 8⁰.

TOKARZ Wacław. Deputacja indagacyjna. Polska Akademja Umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny. Rozprawy. Serja II. Tom XLII (ogólnego zbioru t. 67) Nr. 2. W Krakowie 1928. Nakł. Pol. Ak. Umiejętności. 32 str. 8⁰.

TOMASZEWSKI Adam. Z powodu projektu prawideł poprawnej wymowy polskiej. Poznań 1928. Odbitka z „Przyjaciela Szkoły", dwutygodnika Nauczycielskiego, Nr. 17. (5. XI. 1928) 14 str. 8⁰.

Tri roky Matice Slovenskej. 1924—1926. Sostavil Štefan Krčméry, tajomník. Turčiansky sv. Martin 1926; 187 str.

TYC Teodor. Zbygniew i Bolesław. Z życiorysem i podobizną autora. Poznań 1927. Nakładem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Z zasiłkiem Ministerstwa Wyznań Rel. Oświecenia Publ. XXXII + 52 str. 8⁰.

TYMIENIECKI Kazimierz. Z dziejów rozwoju wielkiej własności na Śląsku w wieku XIII. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Poznań 1926. Nakł. Pozn. Tow. Przyj. Nauk. 65 str. 8⁰.

TYMIENIECKI Kazimierz. Społeczeństwo Słowian lechickich (Ród i plemię). Lwowska Bibljoteka Slawistyczna. Tom 6. XI + 260 str. 8⁰. Lwów 1928. Nakład i własność K. S. Jakubowskiego.

*Ukazatel*ь avtorov i ich statej, napečatannych v Izvestijach otdelenija

russkogo jazyka i slovesnosti za vse vremja suščestvovanija etogo izdanija s 1896 g. po 1927 g., tt. I—XXXII. Leningrad 1928. Izdatelьstvo Akademii Nauk. 55 str. 8⁰.

WITTE Hans. Meklenburg in der slavischen Forschung. Meklenburg-Strelitzer Heimatblätter. Heft 2. Juni 1929. 5. Jahrgang S. 28—35.

WOLLMAN Prof. Dr. Frank. Bulharské Drama. Spisy Filosofické Fakulty University Komenského v Bratislavě. Rediguji V. Chaloupecký J. Král a Fr. Ryšánek. Čislo IX. V Bratislavě 1928. Vydává Filosofická Fakulta University Komenského za podpory Minist. Školství a Narodni Osvěty. VI + 166 str.

WOLLMAN Frank. Slovesnost Slovanů. Slované. Kulturní obraz slovanského světa. Pořádá Dr. Miloš Weingart. Díl II. „Vesmir". Nakle. a vydavatelská společnost S. R. O. v Praze VII. 1928. 259 str. 8⁰.

VUKOTIČ N. A. Materjaly dlja spiska ukazatelej russkoj periodičeskoj pečati. Akademija Nauk S.S.S R. Biblioteka. Leningrad 1928. Izdatelьstwo Akademii Nauk S.S.S.R. 74 str. 8⁰.

WUTKE Konrad und BRANDT Erich. Regesten zur schlesischen Geschichte. 1338—1342. Codex Diplomaticus Silesiae Band XXX. Breslau 1925—1927. 208 str. 4⁰.

Zapiski Tow. Naukowego w Toruniu. Tom VII (1926—1928). Nr. 7—12, str. 205—364. Toruń. Nakładem Towarzystwa Naukowego.

ZAWISTOWICZ-KINTOPFOWA Kazimiera. Zawarcie małżeństwa przez kupno w polskich obrzędach weselnych, ze szczególnem uwzględnieniem roli orszaku pana młodego. Polska Akademja Umiejętności. Prace Komisji Etnograficznej Nr. 10. W Krakowie 1929. Nakładem Pol. Ak. Um. Skład główny w księgarniach Gebethnera i Wolffa. 55 str. 8⁰.

ZECHENTER Dr. Gustáv Kazimír. Lipovianska Maša. Rozprávka zo života l'udu slovenského. Čítanie študujúcej mládeže slovenskej. Vydáva Matica Slovenská. XV. V Turčianskom sv. Martine. 1927.

Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands. Im Namen des Historischen Vereins für Ermland herausgegeben vom Vorstand des Vereins. Band 23. Heft 2. Der ganzen Folge Heft 70. Braunsberg 1928. Seite 227—535. 8⁰.

Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins. Heft 68. Erscheint in zwanglosen Heften. Danzig 1928. Kommissionsverlag Danziger Verlagsgesellschaft m. b. H. str. 309. 8⁰.

ŽIRKOV L. Grammatika darginskovo jazyka. Grammaire de la langue darkwa (dargwa). (Résumé français). Komitet po izučeniju jazykov i etničeskich kulьtur vostočnych narodov S. S. S. R. Nr. 5. Moskva 1926. Centralьnoe izdatelьstvo narodov S. S. S. R. str. 103. 8⁰.

W tomie VII zaszły następujące pomyłki w pracy Zofji Dziegieckiej: **Die Germanisierung der Ortsnamen in Grosspolen.**

Str.	*wiersz*	*powinno być:*	*wydrukowano:*
404	12	in sprachlicher Hinsicht zu ganz anderen Ergebnissen,	zu in sprachlicher Hinsicht
404	35	nicht	nich
405	33	zu Beginn	zu beginn
406	2	Besitztümer	Besitztümern
406	17	des XVI. Jhd.	des XVI Jhd.[1]
406	19	Holländer	Holländeer.
407	10	1886	1866
409	13	polonisierte	polonisirte
411	6	Schafkopf	Schaafkopf
411	33	seinerseits	seinersetz
413	23	Kr. derselbe	Kr. Bydgoszcz
414	5	Storchnest, Kr. Leszno,	Storchnest, Leszno.
416	2	Kr. Szubin,	p. Szubin
417	12-13	Bakerode, Theodor Bake	statt Backerode, Theoder Bake,
417	23	dt. Kunzensee	p. Kunzensee
417	30	Schlieper	Schliepershof
419	19	Milchhöfen Kr. Inowrocław,	statt Milchhöfen Inowrocław.
421	4	etwas Deutsches	etwas deutsches
421	34	Ortsnamen	Ortsnahmen[2]
424	35	Schwenten	Schwentau
427	25	Kollige	Gollige
428	22	drückt ältere poln. oder dialektische Aussprache aus	drückt ältere poln. Aussprache oder die dialektische
428	23	*ą* > *om*	*ą* > *on*
428	36	*ę* > *em*	*ę* > *en*
429	28	anlautendes *w*	anlautendes *v*
429	34	Klafke	Klefke
430	3	Verbindung	Verbindungen
430	16	orthographisch	ortografisch
431	28	litten	bitten
432	16	*š* > *s* = dt. scharfes *s*	*š* > s als *z* gesprochen
433	17	Bliżyce	Bilżyce

[1]) Alle folgenden Ordnungszahlen sind mit . zu bezeichnen.

[2]) In allen folgenden Fällen ist statt Ortsnahmen Ortsnamen zu lesen.

Str.	wiersz	powinno być:	wydrukowano:
433	19	Naroschnik	Naroschni
433	35	p. Karczyn	dt. Karczyn
433	37	dt. Monschniki	p. Monschniki
434	38	p. Perzyny	dt Perzyny
435	29	Kr. Środa	Środa
436	2	Zbarzewo	Zbaczewo
437	6	Endung	Edung
437	25	Luboschesnitza	Luboschosnitza
438	28	im Deutschen	im deutschen
441	31	Nach Zeile 31 ist „**D. Einsilbigkeit und Mehrsilbigkeit der Ortsnamen**" hinzuzufügen	
445	2	geographischen	geografischen
445	5	Umstellung des Vokals	umstellung des vokals
445	8	dann	dan
446	1	hergenommen	hergekommen
447	31	Kiewitz	Kivitz
447	32	Skwierzyna	Skwirzyna
449	7	grenzenden	angrenzenden
451	9	vielfach	vielfals
451	20	dass sie im Polentum ganz aufging	dass sie ging im Polentum auf

